

TÜRK PARLAMENTO TARİHİ

TBMM - VIII. DÖNEM
(1946 - 1950)

II. CİLT

Mustafa ÇUFALI

TBMM KÜLTÜR, SANAT VE YAYIN KURULU YAYINLARI No.: 146

TÜRK PARLAMENTO TARİHİ
VIII. DÖNEM
(1946-1950)

II. CİLT:
DENETİM FAALİYETLERİ VE
DIŞ İLİŞKİLER

MUSTAFA ÇUFALI

2012

ISBN : 978 - 975 - 6226 - 95 - 7 (Tk. No.)

ISBN : 978 - 975 - 6226 - 97 - 1 (2. Cilt)

ÖNSÖZ

Parlamentolar, ülkelerin siyasi tarihlerinin olduğu demokratik merkezî kurumlardır. Şüphesiz her ülkenin siyasi tarihi ve parlamento geçmişi aynı zamanda, ülkelerin demokratikleşme süreçlerinin panoramik görünümleridir. Bu bakımdan, Türk parlamento tarihi, yaşanan tecrübelerle ayrı bir önem taşır.

1876'da Kanun-ı Esasî'nin kabulünden sonra (1877) kurulan iki meclisli (Meclis-i Mebusan ve Meclis-i Âyân) Meclis-i Umumi, ilk anayasalı ve demokratik nitelikli parlamento hayatına geçiş denememizdir. Elbette bu olay, Türk parlamento tarihinin de başlangıcını teşkil eder. Türkiye, bu anayasanın kabulü ve kurulan meclisle parlamenter sistemle tanışmış ve ilk kez millet, siyasal iktidara ortak olmaya çalışmıştır.

Ancak bu ilk parlamento, modern siyasi rejimlerde karşılığını bulan tam bir yasama organı görevini yerine getirmemiştir. Yine de sürekli açılıp kapanmalar dolayısıyla kesintiye uğramasına rağmen, bir 'parlamento geleneği' oluşmasına az da olsa katkıda bulunmuştur.

Ülkemizde parlamento geleneği, bütün kurum ve kurallarıyla ancak, Büyük Millet Meclisinin açılmasıyla oluşmaya başlamıştır.

İstanbul'dan Meclis-i Mebusan üyelerinin de içinde bulunduğu, Ankara'da 23 Nisan 1920'de kurulan Büyük Millet Meclisi ile Türk parlamento tarihi, önemli bir dönüşüm yaşamıştır. Kurtuluş Savaşı'nda oluşturulan ve Millî Mücadele'yi fiilen yöneterek ülkeye bağımsızlığını kazandıran bu parlamento, dünyadaki tek "Gazi Meclis" olmuştur. Cumhuriyetin ilanının ardından yaşanan siyasi gelişmeler ise parlamenter rejimimizi olgunlaştırmış, zengin ve çok değişik cepheleri olan parlamento hayatı, cumhuriyetimize ve demokrasimize yön vermeye devam etmiştir.

Medisimiz, kurulduğu günden bugüne, üzerine düşen tarihî sorumluluğu yerine getirmenin gayreti içerisinde olmuş ve Meclisimizin önderliğinde ülkemiz ve demokrasimiz, geride bıraktığımız yıllarda büyük mesafeler almış ve önemli kazanımlar elde etmiştir.

Çok partili siyasi hayat, işleyen bir demokratik sistem, Meclis'te tecessüm eden millî irade bizim en büyük kazanımlarımızdır. Bunları korumak ve geliştirmek hepimizin ortak sorumluluğudur.

19. asır sonundaki parlamenter hayat denememiz ve dolayısıyla demokratikleşme sürecimiz nasıl kesintilere uğradıysa, 20. asırda da

çeşitli şekillerde kesilmiştir. Parlamento tarihimiz, bütün bu kesintileri ve sorunları bünyesinde taşımaktadır. Parlamentomuz ve demokrasimiz, kesintilerle ve sorunlarla bugüne gelmiştir. Bu süreç önemli kayıplara sebep olmuş, ancak ibre demokrasiden hiç şaşmamış ve sekteye uğramalara rağmen demokrasi hep galip gelmiştir.

135 yıllık parlamento ve aynı zamanda demokrasi tecrübemiz, zengin bir siyasi tarih birikimini içermektedir. Bu zenginliğin günümüze kazandırılması kadar, gelecek kuşaklara aktarılması da çok önemlidir. Bu anlayışla başlatılan parlamento tarihi yazım çalışmaları, TBMM'nin 18. döneminden bugüne kadar devam etmiş ve Meclisimiz "Türk Parlamento Tarihi" isimli eseri hazırlayarak demokrasi tarihimizin zenginliklerini gün ışığına çıkarmıştır.

Bu çalışmayı başlatan ve sürdüren önceki Meclis Başkanlarımızı şükranla anıyorum. Çalışmalarda yer alan bilim insanlarımıza, katkıda bulunan Meclis çalışanlarımıza teşekkür ediyorum. Yakın siyasi tarihimizi, parlamento geçmişimizi ve dolayısıyla millî siyaset hafızamızın önemli bir kısmını oluşturan bu eserin yararlı olmasını diliyorum.

Cemil ÇİÇEK
TBMM Başkanı

TEŞEKKÜR VE AÇIKLAMA

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Saygıdeğer Başkanları Sn. Bülent Arınç, Sn. Köksal Toptan, Sn. Mehmet Ali Şahin ve Sn. Cemil Çiçek'e;

Başkanvekilleri ve Kültür Sanat ve Yayın Kurulu Başkanları Sn. Nevzat Pakdil ve Sn. Prof. Dr. Mehmet Sağlam'a;

Genel Sekreterler Sn. Rauf Bozkurt, Sn. Ali Osman Koca, Sn. Sadettin Kalkan ve Sn. Dr. İrfan Neziroğlu'na;

Yasama Genel Sekreter Yardımcıları Sn. H. Hasan Sönmez ve Sn. İbrahim Araç ile Bilgi ve Bilişim Hizmetleri Genel Sekreter Yardımcısı Sn. Ercan Durdular'a;

Personel ve Özlük İşleri, Kütüphane, Dokümantasyon ve Tercüme, Basın ve Halkla İlişkiler, Kültür Sanat ve Yayın Kurulu ve Basımevi görevlilerine, Sn. Sabit Demirtunç ve Sn. Cemil Tatal'a;

Yoğun mesailerıyla yazım sürecinde görev ve sorumluluk üstlenen Türk Parlamento Tarihi Araştırma Grubu'nun üyeleri değerli meslektaşlarım:

Prof. Dr. Mustafa Çufalı, Prof. Dr. Zühtü Arslan, Prof. Dr. Mehmet Seyitdanlıoğlu, Prof. Dr. Erdal Onar, Prof. Dr. Menderes Çınar, Prof. Dr. H. Emre Bağce, Prof. Dr. Esat Arslan, Prof. Dr. Yusuf Sarıınay, Prof. Dr. Recep Boztemur, Prof. Dr. Burhanettin Duran, Doç. Dr. Celalettin Yavuz, Prof. Dr. Temuçin Faik Ertan, Doç. Dr. Ahmet Yıldız'a ayrı ayrı teşekkürlerimi ve iyi dileklerimi sunarım.

Yasama dönemlerine ait ciltlerin yazımı ve basımı "birinci cilt: yasama"; "ikinci cilt: denetim" ve "üçüncü cilt: biyografi" olmak üzere üç ana başlık altında gerçekleştirilmiştir. Bazı dönemlerde yasama ve denetim ciltleri birden fazladır; fakat pek çok dönem üç ciltte tamamlanmıştır ve her cildin sonuna dizin eklenmiştir.

Türk Parlamento Tarihi adlı bu büyük projenin bütün aşamaları, uzun süren, yoğun emek ve zorlu çabanın ürünüdür; yazarlar ve yetkililer bu süreçte katkılarını birleştirmiş ve eşgüdüm içinde bir ortaklıkla yasama dönemlerine ait ciltlerin yazımı ve basımı tamamlanmıştır.

Kullanıcılar için yararlı olması dileğiyle.

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ
Türk Parlamento Tarihi Araştırma Grubu
Koordinatörü ve Editörü
Prof. Dr. Hikmet Özdemir

SUNUŞ

21 Temmuz 1946 seçim sonuçlarıyla oluşan VIII. dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi birkaç bakımdan önemli bir Meclis'tir. Birinci özelliği Cumhuriyet döneminde ilk defa birden fazla partinin katılımıyla gerçekleşen bir genel seçim sonucu oluşmuş olmasıdır. Bu dönem içinde Demokrat Parti'nin bölünmesi sonucu Millet Partisi'nin kurulmasıyla Türkiye Cumhuriyeti tarihinde ilk defa üç parti Meclis'te temsil edilmiş, Müstakil Demokratlar ve bağımsızlar da sayıldığına TBMM'de beş farklı taraf ortaya çıkmıştır. Böylece VIII. dönemde ilk kez iktidar ve muhalefet parti grupları, birlikte veya karşı karşıya çalışarak gelecekte oluşacak iktidar-muhalefet ilişkilerine birçok açılardan olumlu veya olumsuz örneklerle katkıda bulunmuşlardır.

Bu Meclis'in ikinci özelliği II. Dünya Savaşı sonrası oluşan soğuk savaş döneminin önemli kilometre taşlarının döşendiği bir tarihte toplanmış ve çalışmış olmasıdır. Bu dönemde Türkiye, bir yandan Sovyet baskısına maruz kalmış, öte yandan da bu baskıya karşı Batı dünyasından destek aramış ve bulmuştur. Truman Doktrini ve Marshall Yardımı bu desteklerin en önemlilerindendir. Bu dönemde Meclis'te partiler dış politika konularında birlikte hareket etmişler, olumlu veya olumsuz farklı alternatifler aramaya gerek duymamışlardır.

Bu dönemin üçüncü özelliği ise TBMM'de önemli temel kanunların çıkarılmasıdır. Bunlardan birkaçını söylemek gerekirse, Gelir Vergisi, Kurumlar Vergisi, Esnaf Vergisi, Vergi Usul kanunları, İl İdaresi Kanunu, Belediye Kanunu, Tapulama Kanunu, İşçi ve İşveren Sendikaları ve Sendika Birlikleri, Esnaf Dernekleri ve Esnaf Dernekleri Birlikleri kanunları, Emekli Sandığı ve İhtiyarlık Sigortası, Hastalık ve Analık Sigortası kanunlarını sayabiliriz.

Bu dönemde ayrıca Meclis'te hükümet mensuplarına verilen soru önergeleri, Meclis soruşturması önergeleri, eski bir Bakanı Yüce Divan'a gönderme, bazı milletvekillerinin mazbatalarının reddi, bazı milletvekillerinin dokunulmazlıklarının kaldırılması gibi nedenlerle iktidarla muhalefet arasında oldukça yoğun ilişkiler de yaşanmıştır.

Bu dönemde milletvekillerin kalitesi ve konuya vukufiyeti, üzerinde önemle durulması gereken bir başka konudur. Milletvekilleri bir konuyu müzakere ederlerken konuya sanki hazırlanarak geliyorlardı. Öyle ki iddialarına deliller göstermek için Meclis Kütüphanesinden aldıkları kitaplardan alıntılar yapıyorlardı. Örneğin Milletvekili Seçim Tutanaklarının onaylanması görüşmelerinde Kastamonu Milletvekili Dr. Fahri Ecevit, seçime itiraz

başvurularında neyin delil olarak kabul edilmesi gerektiği üzerine girilen bir tartışmada şahadet kavramının tanımı konusunda Filozof Becon'un "Critique du Temoiyage" adlı eserine atıfta bulunmuştu.¹ Yine aynı gün, aynı müzakerede konuşan İzmir Milletvekili Münir Birsell, seçim sonucuna itiraz konusunda Öjen Piyer'in eserlerine atıfta bulunmuştu.² Tekirdağ Milletvekili Faik Öztrak da hâkimlerin statüsünün tartışıldığı bir ortamda güçler ayrılığı ilkesinin anlatımında Prof. Bartelmi'ye, hâkimlerin memur sayılıp sayılmaması konusunda da Gaston Jest'e atıfta bulunmuştu.³

Bu çalışma üç ciltten oluşmaktadır. Birinci ciltte öncelikle 1946-1950 arasının genel siyasal görünümü verilmektedir. Daha sonra VIII. dönem Meclisinin açılışı, Başkanlık Divanı seçimleri ve milletvekillerinin seçim mazbatalarının (tutanaklar) Genel Kurul'da görüşülüp oylanması, kabul veya reddedilmesi geniş olarak ele alınmaktadır. Üçüncü bölümde ise Meclis'in temel görevlerinden biri olan yasama faaliyetleri ele alınmaktadır. Burada, çıkarılan önemli kanunların önemli özellikleri, komisyonlarda geçirdiği aşamalar ve Meclis Genel Kurulu'nda kanunun geneli üzerinde yapılan tartışmalar ve varsa önemli değişiklikler detaylı bir biçimde incelenmektedir. Ayrıca TBMM'ce onaylanan bazı önemli uluslararası anlaşmalar ve sözleşmelerin içeriği ve Meclis'te kabul edilişi incelenmektedir. Dördüncü olarak sıkıyönetimin uzatılması sırasındaki tartışmalar ve ölüm cezalarının onaylanması kararları üzerinde durulmaktadır. Son olarak da TBMM'nin Danıştay ve Sayıştay'a başkan ve üye seçimlerinden bahsedilmektedir. Cildin sonuna ise Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün her toplantı yılı başında Meclis'te yaptığı konuşmalar, Başkanlık Divanı ve komisyon seçimleri ile VIII. dönemde çıkarılan tüm kanunların (bütçe kanunları hariç) listesi eklenmiştir.

İkinci ciltte Meclis'in hükümet ile olan ilişkileri ele alınmaktadır. Bu bağlamda ilk bölümde, bu dönemde kurulan dört hükümetin programları ve güven oylaması sürecindeki tartışmalar incelenmektedir. İkinci bölümde Meclis'in hükümeti denetleme yollarından soru, gensoru ve Meclis soruşturmalarına yer verilmektedir. Önce, Başbakan veya Bakanların cevaplandırması istemiyle sorulan sözlü ya da yazılı sorulardan, diğerlerine göre daha önemli görülen sorular ve cevaplar tartışmalarıyla birlikte incelenmektedir. Daha sonra günümüze kıyasla o dönemde daha az etkin olan Gensoru ve Meclis Soruşturmaları ele alınmaktadır. Üçüncü bölümde, genel bütçeler verilmekte, bu bütçelerin geneli üzerinde Genel Kurul'da yapılan tartışmalar üzerinde durulmaktadır. Ayrıca kesinhesap kanunları verilmektedir. Bu cildin dördüncü bölümünde ise 1946-1950 arasında Meclis'e gelen dokunulmazlık dosyalarından

¹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:0, Cilt:1, Birleşim:8, (26.08.1946), s.135.

² *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:0, Cilt:1, Birleşim:8, (26.08.1946), s.161.

³ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:1, Cilt:4, Birleşim:46, (19.02.1947), ss.251-252.

Sadık Aldoğan ve Reşad Aydın'ın dokunulmazlık dosyalarının komisyonlar ve Genel Kurul'daki süreci anlatılmakta ve Genel Kurul'da yapılan tartışmalar geniş olarak incelenmektedir. Son bölümde ise bu dönemin Türk dış politikası sorunları ve bu süreçte Meclis'te meydana gelen tartışmalar ile TBMM'nin yabancı ülke parlamentolarıyla ilişkileri ele alınmaktadır. Ayrıca bu cildin sonuna Meclis'te cevaplandırılan sözlü veya yazılı soruların ve dokunulmazlık dosyalarının listeleri eklenmiştir.

Üçüncü ve son cilt ise milletvekillerinin özgeçmişlerine ayrılmıştır. Bu ciltte milletvekillerinin il il, parti parti dağılımına, ilk defa seçilip seçilmediğine, genel seçimlerde mi ara seçimlerde mi seçildiğine ve cinsiyetlerine göre bazı dökümler verilmektedir. Daha sonra ise her milletvekilinin seçimlerde ayrı ayrı aldıkları oylar verilmekte ve özgeçmişleri incelenmektedir.

Bu çalışmanın elbette bu noktaya gelmesinde önemli katkıları olanlar bulunmaktadır. Öncelikle çalışmanın başından sonuna kadar öneri, eleştiri ve teşviklerinden ötürü çok değerli hocam, sayın Prof. Dr. Hikmet Özdemir'e teşekkürü bir borç bilirim. Polis Akademisi Öğretim Üyesi, hocam Prof. Dr. Ali Birinci'nin engin teşvikleri ve yardımları bu çalışmanın bu kadar ilerlemesini sağladı; her çalışmamda olduğu gibi bu çalışmada da en çaresiz zamanlarımda bana yardımcı oldu. Çalışma boyunca diğer dönemleri yazan meslektaş hocalarımla tavsiyeleri, özellikle değerli meslektaşım ve dostum Prof. Dr. Zühtü Arslan'la sürekli görüş alışverişinde bulunmamız ufuk açıcı oldu. Türkiye Büyük Millet Meclisi Parlamento Tarihi Grubu, Kütüphane, Genel Evrak ve Arşiv Müdürlüğü personelinin de büyük yardımlarını gördüm. Bu bağlamda özellikle Sabit Demirtunç, Behçet Kemal Zeynel ve Fazlı Yeşilkaya'ya teşekkür ederim. Bu çalışma sırasında Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi'nin yardımsever ve kibar personeli, İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri'nin çalışkan personeline de teşekkür ederim. Hepsinden önemlisi 5 yılı aşkın süredir çalışmalarım sırasında gece gündüz demeden zamanlarını aldığım, tatillerini heba ettiğim, ayrıca zaman zaman yazma işinde de yardımcı olan sevgili eşim Nezahat, çocuklarım Ömer, Habibe, Ayşe ve Gülnur'a da özür ve teşekkür borçluyum. Her zaman olduğu gibi bu çalışmada da sürekli benim yanımda oldular, bana destek verdiler. Onların hoşgörüsü ve sabırları olmasaydı bu çalışmanın tamamlanması çok zordu. Son olarak, bu çalışmam sırasında Hakk'ın rahmetine kavuşan, nur içinde yatmasını dilediğim canım annemi hatırlamayı bir vazife görmekteyim...

Ankara, 2010

Mustafa Çufalı

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ	vii
1. HÜKÜMETLERİN KURULUŞU VE PROGRAMI	1
1.1. RECEP PEKER HÜKÜMETİ:	1
1.2. BİRİNCİ SAKA HÜKÜMETİ:	24
1.3. İKİNCİ SAKA HÜKÜMETİ:	37
1.4. GÜNALRAY HÜKÜMETİ	46
2. TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NİN HÜKÜMETLERİ DENETİM FAALİYETLERİ	61
2.1. SORU:	61
2.1.1. <i>Yeni Sabah ve Gerçek Gazetelerinin Kapatılması:</i>	61
2.1.2. <i>Montreux Boğazlar Sözleşmesi'nin Yorumu</i>	63
2.1.3. <i>Türkiye'de Komünist Faaliyetler ve Suçlamalar</i>	64
2.1.4. <i>Köy Enstitüleri</i>	95
2.1.5. <i>Batı Trakya Türkleri</i>	97
2.1.6. <i>İdil Biret</i>	99
2.1.7. <i>Türk Parasının Dış Kıymeti Üzerine Hükümetçe Alınan Son Karar</i>	100
2.1.8. <i>İl Genel Meclisi Seçimi Münasebetiyle İdari Amir, Memur ve Jandarmanın Yurttaşlara Yaptığı Cebir ve Tazyik</i>	103
2.1.9. <i>Marshall Yardımı ve Türkiye</i>	104
2.1.10. <i>İşkân Kanununa Dayanarak Eski Yerlerine Dönenlerin Durumları</i>	112
2.1.11. <i>Hayat Pahahlığı ve Geçim Zorluğu</i>	117
2.1.12. <i>Halkevlerinin Durumu</i>	121
2.1.13. <i>1942 Yılında 32 Türk Vatandaşına Yapılan Muamele</i>	123
2.1.14. <i>Türk Parasının Değeri</i>	125
2.1.15. <i>İlahiyat Fakültesi ve Din Dersleri</i>	128
2.2. GENSORU	131
2.2. II. SAKA HÜKÜMETİ'NE VERİLEN GENSORU ÖNERGESİ	131
2.2.2. GÜNALRAY HÜKÜMETİ HAKKINDA GENSORU ÖNERGESİ	142
2.3. MECLİS SORUŞTURMASI	145
2.3.1. <i>Eski Gümrük ve Tekel Bakanı Suat Hayri Ürgüblü Hakkında Yapılan Soruşturma ve Yüce Divan'a Sevki:</i>	145
2.3.2. <i>Ticaret Eski Bakanı Atıf İnan Hakkında Meclis Soruşturması:</i>	154
2.3.3. <i>Amerika'dan Gemi Satın Alma ile İlgili Yolsuzluk İddiası</i>	157
2.3.4. <i>Van'da yaptırılan Askeri Hastane ve Uçak Alanı Yapımı Yolsuzluk İddiası</i>	157
2.3.5. <i>Şekere Yapılan Zam ile İlgili Meclis Soruşturması Önergesi</i>	159
2.3.6. <i>Aydın'da 13 Vatandaşın Yapılan İşkence İddiaları ile İlgili Meclis Soruşturması Önergesi</i>	160

3. BÜTÇE VE KESİN HESAP	163
3.1. BÜTÇE	163
3.1.1. 1947 Yılı Bütçesi	163
3.1.2. 1948 Yılı Bütçesi	196
3.1.3. 1949 Ocak Geçici Bütçesi:	248
3.1.4. 1949 Şubat Ayı Geçici Bütçesi:	249
3.1.5. 1949 Yılı Bütçesi	250
3.1.6. 1950 Yılı Bütçe Tasarısı	275
3.2. KESİN HESAP	293
3.2.1. 1941 Mali Yılı Kesinhesap Kanun Tasarısı:	293
3.2.2. 1942 Mali Yılı Kesinhesap Kanun Tasarısı:	298
3.2.3. 1943 Mali Yılı Kesinhesap Kanun Tasarısı:	305
4. DOKUNULMAZLIK DOSYALARI	311
4.1. SADIK ALDOĞAN'IN DOKUNULMAZLIK DOSYALARI	312
4.2. REŞAD AYDINLI'NIN DOKUNULMAZLIK DOSYASI	338
5. DIŞ İLİŞKİLER	347
5.1. DIŞ POLİTİKA GELİŞMELERİ	347
5.1.1. Boğazlar Sorunu ve Türk-Amerikan-Sovyet İlişkileri	347
5.1.2. Truman Doktrini ve Marshall Yardımı:	349
5.2. DIŞ SİYASAL OLAYLAR ÜZERİNE T.B.M.M.'DE YAPILAN TARTIŞMALAR	351
5.2.1. Türkiye'nin Dünya Olayları Karşısındaki Durumu ve Balkan Bloğu	351
5.2.2. Avrupa'nın Değişik Ülkelerinde Kamplarda Bulunan Türkler	353
5.2.3. Bulgaristan Üzerinde Düşürülen Türk Uçakları	355
5.2.4. Dışişleri Bakanının Londra, Paris, Atina, New York ve Washington Gezileri	357
5.2.5. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Üyeliği İçin Yapılan Seçim	361
5.2.6. Dışişleri Bakanı'nun Dış Siyaset Üzerine Demeci	363
5.2.7. Kapalı Oturumlar	364
5.2.8. Kıbrıs Meselesi	365
5.3. DOSTLUK GRUPLARI VE KARŞILIKLI ZİYARETLER	366
5.3.1. Türk ve İngiliz Parlamentoları	366
5.3.2. Türk ve Fransız Parlamentoları ve Türk-Fransız Dostluk Grubu	367
5.3.3. Cumhurbaşkanı İnönü'nün A.B.D. Başkanı Truman'a Gönderdiği Mesaj ve Cevabı	367
5.3.4. T.B.M.M. Başkanı Kâzım Karabekir'in Ölümü Dolayısıyla Gelen Taziye Telgrafları	370
5.3.5. Hindistan Devlet Başkanı Mahatma Gandhi'nin Ölümü Üzerine T.B.M.M.'nin Mesaj Göndermesi	370
6. T.B.M.M.'NİN SEÇİM KARARI ALMASI VE VIII. DÖNEM ÇALIŞMALARINA SON VERMESİ:	371

EKLER:	373
CEVAPLANDIRILAN SÖZLÜ VE YAZILI	375
SORULAR LİSTESİ	375
EK 2:	413
TMMM GENEL KURULU’NDA GÖRÜŞÜLEN DOKUNULMAZLIK	
DOSYALARI	413
KAYNAKÇA	423

1. HÜKÜMETLERİN KURULUŞU VE PROGRAMI

1.1. Recep Peker Hükümeti:

T.B.M.M. VIII. dönem çalışmalarına başladıktan sonra Cumhurbaşkanı İnönü, hükümeti kurma görevini C.H.P. İstanbul Milletvekili Recep Peker'e verdi. Peker, kurduğu hükümetin programını 14 Ağustos 1946 tarihinde Genel Kurul'da yaptığı konuşmada şu şekilde anlattı:

Sayın Milletvekili arkadaşlarım,

Herkesin bildiği güç şartlar altında yurdun idaresi mesuliyetini üstüne almış bir Hükümet olarak Kamutayın Yüksek huzuruna çıkıyoruz. Yeni Meclisin başlıca iki partiden ve bağımsız Milletvekillerinden kurulmuş olması Devlet işlerinin daha iyi görülmesini ve daha isabetli neticelere varılmasını sağlayacaktır. Geçirdiğimiz son günlerin zorluklarını, yeni partilerin doğuşu ve bir dereceli seçim sisteminin kuruluşu devrinin kaçınılmaz neticesi olarak kabul ediyoruz. Seçim çalışmaları sırasındaki tartışmaları ve çatışmaları bu olağanüstü devrin tabii icabı sayarak, yüreklerimizde birbirimize karşı acı duyguların birikmesini önliyecek olgunluğu gösterirsek, Devlet hayatını normalleştirecek ve varılmasını beraberce istediğimiz hedeflerin mesafesini kısaltacak ilk vazifemizi yapmış oluruz.

Millî partilerin hürriyetçi, inkılâpçı ve istiklâlcî anlayıştaki beraberliğini herbirimiz yayarsak millet bünyesinde, kemirecek zayıf noktalar arayan en sağ ve en sol, imhacı unsurların tesirini karşılamak ancak mümkün olabilir. (Bravo sesleri).

Sayın arkadaşlar; yeni Hükümetiniz demokrasiyi memlekette en üstün siyasi akide olarak kökleştirmek azmindedir. (Bravo sesleri soldan alkışlar). Milletlerarası münasebetlerin ufkunda henüz tam huzur ve emniyet verici yakın bir barışın güneşi doğmamış olmasına rağmen iç idarede bu yola girişimiz ve bu yol üzerinde kalmakta inanarak sebatımız istikbal Türkiye'sinin ancak bu idare sayesinde mesut olabileceğine iman etmiş olmamızdandır. (Bravo sesleri). Sonu parlak fakat güzergâhı sarp ve çetin olan bu yolda mesafe alırken karşımıza çıkacak sayısız güçlükleri yenmek için

elimizdeki kanun vasıtalarını cesaretle kullanacağız. (Bravo sesleri).

Bütün vatandaşların hakkı olan hürriyeti, hürriyet düşmanlarından korumak lâzımdır. (Bravo sesleri). Her iyi şeyin suiistimalinden zararlar doğacağı pek belli bir gerçektir. Fakat bir cemiyet için düşünülebilecek nimetlerin en değerlisi olan hürriyetin suiistimalinden doğacak tehlikeler günümüzün şartları içinde hiç bir benzeriyle ölçülemeyecek kadar büyüktür. (Çok doğru sesleri). İdeolojik mefhumların tağşişe uğradığı bir zamanda yaşıyoruz. Yurttaşın Anayasada gösterilmiş ve kanunlarla sınırları çizilmiş olan hürriyet hakları yanında bu hürriyetlerle beraber bütün Devlet varlığının teminatını teşkil eden meşru ve kanuna dayanan otorite, ekseriya totaliter zihniyetle karıştırılarak çürütölmek isteniyor. Haklarına ve şereflerine hürmet edilen insan kümelerinin rejimi olan demokrasideki hürriyetten bahsolunurken de anarşizm ideolojisinin meşru otorite düşmanlığına varan ve bir Cemiyeti nizamlı halde yaşatmanın bütün meşru yollarını tıkayan dağıtıcı ve parçalayıcı telkinler alıp yürüyor.

Bilmek lâzımdır ki hürriyet içinde yaşamak, vatandaşlar için kıymetli unsur olan huzur ve emniyeti baltalamak değildir. Bilhassa yakın tarih millî hayatında hürriyet ve otorite mefhumlarını yanyana yaşatmanın yolunu bulamıyan büyük küçük bedbaht milletlerin kanlı ve dehşet verici maceraları ile doludur. (Doğru sesleri.) Bütün bu felâketlerin belli başlı sebebi hürriyet veya otoritenin ifrat veya tefrit yolu ile suiistimal edilmiş olmasıdır. Sade kitap yazılarından değil, hayatın ve etrafımızdaki hâdiselerin önümüze serdiği ibret sahnelerinden gözümüzü ayırmıyarak bir taraftan vatandaşları din telâkkisinde, vicdan kanaatlarında, düşündüklerini söyleyip yazmakta, kazanıp çalışmakta, seyahatte ve toplanmalarda tam serbest bırakan ve öte yandan memleketin asayişini, Büyük Millet Meclisinin otoritesini, vatandaşların, zümrelerin ve siyasi partilerin şeref ve haysiyetlerini masun tutan zihniyet Hükümetinize esas olacaktır. (Bravo sesleri, soldan alkışlar). Biz, Milletimizin mesut yaşamasını sağlayacak demokrasi idaresini, dikkatle ve kıskanç bir uyanıklıkla koruyarak geliştirmeyi bütün vazifelerimizin başında sayacağız. Bizim bahsettiğimiz ve mutlaka hürmet edilmesini isteyeceğimiz otorite, şahısların hâkimiyeti değil tatbiki şimdilik bizlere emanet edilen kanunların otoritesidir, (Bravo sesleri, soldan alkışlar).

Kanunun durduğu yerde evvelâ sokağın sonra da dağ başlarının, şekavetin hâkimiyeti başlar. Kanunlara aykırı gürültülü istekler ne kadar zorlayıcı gösteriler halinde görünürse görünsün gözümüzü kırpmadan vazifemizi, yapacağız. (Bravo sesleri) Ve ancak mevcut kanunlar Devlet nizamını tutmağa yetmezse yeni kanun teklifi ile huzurunuzda geleceğiz. Bu noktadaki vazife duyuşunda hafifliğin millî hacimde kayıplara ve telâfi edilmez zararlara sebep olacağı kanaatindeyiz. Şurasını da bir dikkat noktası olarak arz etmek isteriz ki hâdiselerin ehemmiyetini ölçmekte vehimlere kapılarak günün işini kolaylaştırır görünen fakat ilerisi için zararlı tepkilere yol açan lüzumsuz sert tedbirlere başvurmaktan dikkatle kaçınacağız. (Bravo sesleri). İç emniyet ve huzur üstünde toplanacak dikkatimizin hâsılası, aynı zamanda Devletin dış itibarını da yüksek tutacak, millî savunmayı kolaylaştıracak ve yalnız emniyet toprağında yeşerebilecek olan millî ekonomi tohumlarının gelişmesine yardım edecektir.

Sayın arkadaşlarım; biz Hükümetçe, millî servetlerin en değerlisi millî zekâ olduğuna inanıyoruz.

Devlet çalışmalarının verimini en üstün dereceye ulaştırmak için Devletin bütün hizmet ve vazife unsurlarında millî zekânın işlemlerini temin etmek lâzımdır.

Hükümetiniz iktidar mevkiinin mesuliyetini kabul etmekle kendisini bilfiil tenkide arzetmiş olduğu kanaatindeyiz. Büyük Meclisten genç memura kadar Devlet organlarının itibarını, vatandaşların şerefini masun tutan kanun kayıtları altında bizlere yönetilecek her tenkidi açık yürekle kabul edeceğiz. (Bravo sesleri).

Büyük Meclisin, kanunları yaparken kullanacağı söz götürmez ve hudut kabul etmez kudreti bir yanda dururken, Hükümetin bütün çalışmaları üzerinde yapılacak tenkitleri başarılarımızı sağlayacak bir yardım gibi alacağız ve Milletvekili arkadaşlarımızın bizi bu en tesirli yardımdan mahrum etmemeleri için teşviklerde bulunacağız. Hükümetinizin telâkkisine göre tenkitlerin müspeti, menfisi, yapıcısı, yıkıcısı yoktur. İyi niyetle yapılacak her tenkidin özünde, yanlışları düzeltecek, eksikleri tamamlayacak, kusurları uyandıracak ve nihayet Devlet hizmetlerini daha iyiye götürecek bir ruh arayacağız. (Bravo sesleri).

Yurdun ve halkın hizmetinde bulunmayı en büyük şeref sayan Hükümetiniz yararlı işler başarmak için ne kadar dikkatle

çalışırsa çalışsın, Milletvekillerinin millî sahada daha geniş olan temas muhitlerinden alacakları intibalarla uyandırıcı ve yol gösterici müdahalelerini en faydalı bir yardım sayacağız. Bizleri başarıya teşvik yerine geçecek olan iyi muamelenizi daima minnetle karşılayacağız. Fakat takdir beklemeden Devletin ve halkın karşılıksız hizmetkârı kalacağız. Kamutay kürsüsünün yanında yükselen gazete sütunlarından süzeceğimiz temiz istekleri yerine getirmek için hususi bir dikkat sarfedeceğiz.

Sözle ve yazı ile karşılaşacağımız fikirlerin fikirlerimize uymayan kısımları üstündeki samimî kanaatlerimizi irkilmeden açıklamayı vazife bileceğiz; Kamutay konuşmalarında eksik veya yanlış düşündüğümüze kanaat getirdiğimiz noktalarda milletvekillerinin tekliflerine uyacağız fakat esaslı meselelerde çokluğun inanimıza uymıyacak kararları karşısında taşıdığımız vazife emanetini sahibine teslim etmekte gecikmeyeceğiz. (Bravo sesleri).

Hükümetimiz, vazife hayatımızı saran havanın içinde Kamutayın memnun olmadığına alâmet sayılacak belirtiler görürse tek tek Bakanlar olarak veya hep birden güven oyunuzu yoklamak için fırsat arayacaktır. Normal zamanda daha ziyade müspet işler üstündeki düşünceleri aksettirmesi lâzım gelen bir Hükümet beyannamesine yukarıda arzettiğimiz fikirleri sığdırmayı lüzumsuz bir külfet saymamızı rica ederiz. Günümüzün karışık söz ve yazı yığınları arasında hakikî simasını ve mânasını kaybetmiş olan esaslı mefhumların müşterek anlayışına hizmet için bunları söylüyoruz. Kuvvetle tahmin ediyoruz ki, mesul arkadaşlarımızın bu fikirleri bir taraftan birlikte çalışmalarımızı kolaylaştıracak bir taraftan da sizden güven isteyenlerin iç emniyet içinde tutacakları yolun esaslarını belirtmeğe yarayacaktır.

Arkadaşlar;

İç politikanın genel güdümü üstündeki görüşlerimizi böylece arzettikten sonra idareyi kuvvetlendirecek ve bilhassa ekonomik bakımdan prensipler üzerinde umumi hayata açıklık ve rahatlık verecek tedbirleri sıralamağa geçeceğiz.

Cumhuriyet Ordusu:

Cumhuriyet Ordusu topraklarımızın masunluğunu ve emniyetini, Devletin şerefini ve haklarını korumak için en yüksek vasıfları ve en asil duygularıyla vazife başında hazır bulunmaktadır. (Umumi sürekli alkışlar).

Kara, Deniz ve Hava Ordularımızı maddî ve manevî bakımlardan bu yüksek kuvvette tutmayı ve her vasıta ve imkândan faydalanarak bu kuvveti artırmayı bütün vazifelerimizin en başında tutuyoruz. (Bravo sesleri alkışlar).

Dış politikamız:

Egemenlik ve ülke bütünlüğümüz esaslarına dayanan dış politikamız, hakkında emin, diğer milletlerin haklarına hürmetkâr ve dostluklarına vefakâr bulunan milletimizin barış hedef ve gayretlerinden mülhem olmaktadır.

İngiltere ile münasebetlerimiz bildiğiniz gibi 1939 tarihli İttifak Antlaşmasına dayanmaktadır. Bu münasebetle cihan ölçüsünde karşılıklı saygı ve sevgi duygusu üzerine kurulmuş ve barışın nimetlerinden faydalanan eşit haklı milletler manzumesi idealini besleyen her iki memleket arasında tam samimiyet, hulus ve itimat havası içinde gelişmektedir. (Umumi alkışlar).

Türkiye-İngiltere ittifakı mazide olduğu gibi istikbalde de dış politikamızın başlıca temeli olarak kalacaktır. (Umumi alkışlar).

Birleşik Amerika Devletleri ile olan münasebetlerimiz karşılıklı sevgi, saygı ve işbirliği sayesinde mütemadi bir gelişme seyri takip etmektedir. Bütün gayretlerini aynı necip ideallere vakfetmiş olan her iki millet arasındaki tanışma imkânları arttığı nispette bugünkü mesut neticeleri daha müspet gelişmelerin takip etmesi de muhakkaktır. (Alkışlar).

Hükümetimiz bu yolda bütün gayretleri sarfetmektedir. (Alkışlar).

Sovyetler Birliği ile Türkiye arasında her iki memlekette bir çeyrek asır evvel başarılan inkılâp günlerinden beri kurulmuş ve her iki tarafın nefine gelişmiş olan samimî dostluğun dayandığı muahedenin, bugünkü şartlara daha uygun ve hükümleri ciddî surette iyileştirilmiş yeni bir andlaşma ile değiştirilmesi maksadiyle, Sovyetler tarafından 19 Mart 1945 tarihinde, andlaşmanın yenilenmemesi arzusunun açıklanması üzerine gösterdiğimiz bütün iyi niyet ve gayretlere rağmen yeni bir vesikayı müzakere ve intaca imkân bulamadık. İkinci Dünya Harbinde Birleşmiş Milletler dâvası uğrunda katlandığı fedakârlıklar ve yaptığı kahramanlıkları takdir etmekte bütün medeniyet dünyası ile beraberiz.

Türkiye'nin Uluslararası manzumede idame ettiği özel münasebetlerden Sovyetlere herhangi bir zarar gelebileceğini

katiyen kabul etmiyoruz. Türkiyenin bütün milletlerle, bilhassa komşu memleketlerle dostluk bağlarından ve kendi egemenliğine ve toprak bütünlüğüne riayetten başka hiçbir isteği yoktur. (Bravo sesleri).

Ve bu şart bütün dış münasebetlerimizin değişmez esasını teşkil eder. Sovyet Rusya ile aramızdaki zarardan başka bir netice vermiyen bugünkü muallâk durumun yakın bir gelecekte karşılıklı güvene dayanan kuvvetli bir dostluğa yer vereceğinden ümidimizi kesmiş değiliz.

Bizim büyük komşumuza karşı muhafazada devam ettiğimiz iyi niyet aynı duygularla karşılaştığı ve adalet hislerinin galip geldiği gün güçlüklerin zail olacağına kani bulunuyoruz. Biz, kendi hesabımıza, Türk-Sovyet münasebetlerinin geçmişte olduğu gibi gelecekte de mütebari dostluk ve karşılıklı güvene dayanan güzel seyirini yeniden müşahade etmekle ancak memnuniyet duyacağız.

Arkadaşlar,

Sovyetler Birliği Ankara Sefareti sekiz Ağustos günü Dışişleri Bakanlığına bir nota tevdi etmiş ve Sovyetler Birliği bakımından boğazlar rejiminde arzu edilen tadillerin ne gibi esaslardan ibaret olduğunu izah eylemiştir. Bu esaslar şu beş noktaya dayanmaktadır:

1. — Boğazlar bütün memleketlerin ticaret gemilerinin geçişine daima açık olmalıdır.
2. — Boğazlar Karadeniz Devletlerinin harb gemilerinin geçişine daima açık olmalıdır.
3. — Karadeniz'de sahili bulunmayan Devletlere ait harb gemilerinin Boğazlardan geçmesi, hususi surette derpiş edilen haller müstesna, memnudur.
4. — Karadeniz'e girmek ve Karadeniz'den çıkmak için tabîi su yolu olan Boğazlara mütaallik rejimin tesisi Türkiye'nin ve Karadeniz'de sahili bulunan diğer Devletlerin salâhiyeti dâhilinde olmalıdır.
5. — Boğazlarda ticari seyrüseferin serbestisini ve Boğazların güvenliğini temin hususunda en fazla alâkadar ve bunu icraya en kadir olmaları sıfatiyle Türkiye ve Sovyetler Birliği, işbu Boğazların Karadeniz'de sahili bulunan Devletler aleyhine diğer Devletler tarafından kullanılmasının önüne geçmek için bunların müdafaasını müşterek vasıtalarıyla temin ederler. (Asla, asla sesleri ve umumi alkışlar).

Dikkatli bir incelemeye tabi tutulmuş olan bu Sovyet notası hakkında Hükümetimiz tetkiklerini bitirdikten sonra noktai nazarını ifade edecektir.

Şurasını şimdiden söyleyebilirim ki biz bu meselede Milletlerarası mukavelelerin hükümlerine de bağlıyız. Ve herşeyin üstünde olarak kendi toprak bütünlüğümüzü ve hükümranlılık haklarımızı mahfuz tutmağa mecburuz. (Sürekli ve umumi alkışlar). Bu, bizim için değişmez esastır.

Herhalde, Cumhuriyet Hükümeti Sovyet isteğini not etmiştir.

Müttefikler ile vesair ilgili devletlerle birlikte 1936 tarihli Montrö Andlaşması'nın tadili meselesini müzakereye hazır bulunmaktadır.

Beş sene süren çetin bir işgal devresi geçirdikten sonra memleketlerinin kurtuluşunu kutlayan Fransızlar kendilerine has yurdsever bir gayretle millî kalkınmayı başarmaktadırlar. Asırlardanberi her iki milletin şuuruna işlemiş bulunan Türk-Fransız dostluğu ve dünya nizamı için kuvvetli bir Fransa'nın mevcudiyeti zaruretine olan inancımız memleketimizin bu kalkınmaya karşı duyduğu yakın ve sıcak ilgiyi izah etmektedir. (Umumi alkışlar). Aralarında hiçbir ihtilâf, hiçbir güçlük kaydedilmiyen iki memleket münasebetleri bugüne kadar olduğu gibi bundan sonra da en sağlam bir dostluğa dayanmakta devam edecektir. (Umumi alkışlar).

Komşu ve dost Yunanistan'la münasebetlerimiz karşılıklı sevgi ve saygı duyguları ve müşterek menfaatlerden mülhem dostluk çerçevesi içinde gelişmektedir. Değerli Yunan Milletinin İkinci Cihan Harbi neticesinde mâruz kaldığı büyük zarar ve sarsıntılardan yakın zamanda kendisini sıyrıp lââyık olduğu kalkınmayı gerçekleştirmesi bize derin bir sevinç verecektir. (Bravo sesleri). Türk-Yunan dostluk bağlarını yakın Şark'ın istikrarını sağlayacak şekilde kuvvetlendirmek emelindeyiz. (Bravo sesleri, alkışlar).

Arap komşularımıza karşı sevgimiz ve dostluğumuz mutlaktır. Dünyanın en zengin medeniyetlerinden birinin vârisleri olan Arap Birliği Devletlerinin herbiri ile her sahada münasebetlerimizi hergün daha ziyade samimileştirmek büyük emelimizdir. (Soldan alkışlar).

Komşumuz İran'ın bağımsızlık ve huzur içinde gelişmesi samimi arzumuzdur. (Bravo sesleri).

Bugün cereyan etmekte olan sulh müzakereleri içinde bulunan komşularımızın ve diğer bütün Devletlerin adaletli bir sulha kavuşmalarını dileriz. (Bravo sesleri).

Tam bir hulûs ve yürekle katıldığımız Birleşmiş Milletlere aynı duygularla bağlılığımızı daima muhafaza etmek, onun barışı koruyucu gayretlerini bütün varlığımızla paylaşmak başlıca amacımızdır. (Bravo sesleri). Bu hedefimize, Birleşmiş Milletler teşkilâtının çalışmalarına iştirak etmek, barışa matuf hamlelerini en yakın bir ilgi ile takip etmek ve desteklemek ve Birleşmiş Milletler çalışmalarında Türkiye'nin barışsever sesini işittirmek suretiyle erişmek istiyoruz. (Bravo sesleri).

Arkadaşlar;

İkinci Cihan Harbinden doğan binbir girift gailenin halli için uğraşıldığı şu anlarda biz, küçük büyük bütün Milletlerin hürriyet, istiklâl ve şerefle yaşamalarına imkân ve zaruret olduğuna inanıyoruz. Yeni Dünya nizamının, Milletlerin hürriyet ve istiklâli esasına dayanan bir işbirliği, adalet ve medeniyet nizamı olmasını temenni ediyoruz. (Bravo sesleri).

Müstakil, kararlarına hâkim, kuvvetli Türkiye bu nizam içinde bir barış ve dayanışma mihrakı halinde medeniyet için kıymetli ve faydalı bir unsur olmaktan hiçbir zaman fariğ olmayacaktır. (Umumi alkışlar).

Değerli arkadaşlarım;

Şimdi, Ticaret, Ekonomi, Tarım, Ulaştırma ve Tekel Bakanlıklarının çalışma sınırları içinde bulunan inkişafını ve Ekonomik anaçizgilerini gösteren düşüncelerimize geçiyorum.

Ticaret:

Hükümetimizin ilk hedefi, memleket ticaretinde harbin bozduğu düzeni iade etmektir. Bu maksatla:

Harb şartlarının zaruri kılmış olduğu tahdit tedbirlerinden arta kalanlarını, lüzumlu şartları süratle hazırlayarak, ortadan kaldıracğız. Döviz takatimizin müsait olduğu ölçü içinde, ihtiyaç derecesine ve ehemmiyetine göre ithalâtı kolaylaştıracğız.

İthalât birlikleriyle Ticaret Ofisi kaldırılacaktır.

Akaryakıt satışlarıyla hububat satışlarında ve nakillerinde mevcut olan kayıtlara kısa zaman içinde son vereceğiz.

Hububat fiyatlarını korumakta devam edeceğiz ve Toprak Ofisinin alım merkezlerini artıracğız. (Bravo sesleri).

Dış ticaret politikamızın hedefi, çok taraflı ve geniş sahalı mal mübadelelerini mümkün kılan serbest dövizle ticaret sistemine katılmaktır. Bu yoldaki çalışmalarımızı verimli kılacak tedbirleri alacağız.

Tütün mahsulünün istihsalinde, iç ve dış ticaretinde serbest teşebbüslerde endişe yaratacak bir karakter arzetmemek kaydı altında sermayesine, Tekel idaresinin ve müstahsil ile ticari müesseselerin iştirak edecekleri bir tütüncüler bankasının kurulmasını sağlamak çok önemli saydığımız bir konudur.

Sanayi ve madenler:

Kalkınmamızı sağlamak amacıyla Halk Partisi hükümetleri tarafından girişilmiş olan sanayileşme hareketine yeni şart ve imkânlardan faydalanarak, etraflı incelemelere müstenit, birbirini tamamlayıcı program ve plânlar dairesinde, hızla devam edeceğiz. Yeraltı servetimizi ve su mahsullerimizi değerlendirme konusundaki çalışmaları artıracacağız. Memleketin türlü bölgelerindeki kömür kaynaklarımızı işleterek mahrukat ihtiyacını karşılamağa, büyük enerji santralleri inşa programımızı biran evvel tahakkuk ettirmeğe hususi bir dikkatle çalışacağız. Geniş halk tabakalarının ihtiyacına tekabül eden konuları ve bu arada kadın ve erkek için hazır elbise ve çamaşır fabrikaları kurma ve teşvik etme işini önemle ele alacağız.

İktisadi faaliyetimizi de hususi teşebbüs ve sermayeden faydalanmak, hususi teşebbüslerle Devlet işletmeleri arasında farklı bir muameleye meydan vermemek, onların emniyetle çalışmalarına ve gelişmelerine yardım etmek. Devlet teşebbüsleriyle hususi sermaye arasında işbirliği sağlamak, Devlet işletmelerinin hususi teşebbüslerle başarılabilir sahalara yayılmalarını önlemek ve buna aykırı durumları gidermek kararındayız. (Bravo sesleri). Yerlimallar Pazarları, Devlet fabrikalarında imal olunan ve kütle ihtiyacını karşılamağa yarayan malların toptancı kârı alınmaksızın toptancı ve perakendecilere mal veren depolar haline getirilecektir. (Bravo sesleri). Bu depolar mal miktarının azlığından doğacak dağıtma zaruretlerini karşılamak için gerekli zaman ve yerlerde dağıtma görevini de yapacaklardır, işletmelerimizin verimini artırıcı, kalitelerini düzeltici bütün tedbirlere başvurarak ve maliyete tesir eden faktörler üzerinde durarak sınaî mamullerimizin maliyetini düşürmek, dış piyasa rekabetlerine karşı himaye işini, müstehlîki de koruyucu mutedil gümrük tarifeleriyle sağlamak hedefimizdir. Kâr hadlerini de revizyona

tâbi tutmak suretiyle mamullerimizin bilhassa giyim eşyasının satış fiyatlarında indirmeler yapacağız.

İstihsal ve ithal imkânlarının mahdud oluşu dolayısıyla yeter miktarda elde edemediğimiz iplik hariç olmak üzere ince yünlü kumaşlar, basma, kaputbezi gibi mamullerimiz üzerindeki takyitleri de kaldıracğıız.

Fabrikalarımızın ham madde ihtiyaçlarını sağlamada elkoyma tedbirlerine başvurmıyacağız.

Devlet, iktisadi teşebbüslerinin ticari ve iktisadi esaslar dairesinde tam muhtariyetle idaresi, dikkat edeceğimiz işlerdendir. Bunların Devlet teşebbüsü, olmalarından doğan ve arzettiğimiz esaslara aykırı olmıyan murakabe zaruretlerini de ihmal etmiyeceğiz.

Balıkçılık işiyle meşgul olacağız.

Tarım:

Tarım işlerinde çalışma metodumuzun, diğer ekonomik işlerde olduğu gibi hesaplı ve programlı şekilde her konuyu nizamlayıp en uygun hizmet şekillerine ulaşmak olduğunu belirttiikten sonra kısaca birkaç önemli nokta üzerinde duracağım:

Prensip itibariyle ihtiyaçları, dertleri vaktinden evvel görüp tam zamanında tedbirlerimizi almağa ve hizmete koşmağa çalışacağız. Bilhassa tohumluk, damızlık hayvan, ilâç ve hastalıklarla ilgili işlerimiz bu prensip dâhilinde ayarlanacaktır.

Toprak Kanununun adaletli ve vukuflu şekilde tatbik edilmesine itina edeceğiz.

Müstahsili, en elverişli fiyat ve şartlarla sağlanan tarım araçlarıyla donatmak, ihtiyacı olan istihsal ile ilgili ilâç ve vasıtaları vaktinde, yeter miktar ve vasıfta sağlamak, aydınlatmak ve istihsal kudretini artırmak yolundaki tertiplerin verimini kuvvetlendirecek tedbirler alacağız.

Hâlen beş ilimizde kurulu bulunan teknik ziraat teşkilâtını, teknik yardım ve bilgiyi daha iyi temin edecek şekil ve istikametlerde geliştirecek ve peyderpey diğer illerimize de yayacağız.

Orman Kanunu ruhuna ve gayesine tamamen sadık kalmakla beraber tatbik şekil ve usullerinden doğan güçlükleri giderecek, Devlet işletmeciliği sınırlarını tâyin edecek tomruk ve diğer orman mamulleri maliyet ve fiyatlarında ucuzluğu sağlayacak tedbirleri alacağız.

Bu kısım içine giren aşağıdaki düşüncelerimizi şimdiden belirtebiliriz.

Köylünün yakacak, yapı araçlık ihtiyaçlarını daha ucuza sağlayacağız. Halkın odun kömür işiyle uğraşacağız.

Orman İşletmesi bakımından Devlet İşletmeleri faaliyeti sadece tomruk hazırlama ve satışına kadar olan kısmı ihtiva edecek, geri kalan işler, olağanüstü durumlar dışında hususi teşebbüslere bırakılacak. (Bravo sesleri).

Orman sahalarındaki köylülere ve onların nakil vasıtalarına Devlet Orman İşletmesi işlerinde çalışma ve çalıştırma faydası sağlanacak.

Keçi meselesine, her mıntakada orman olamayacak fundalık sahaların pratik metodlarla hudutlandırılması suretiyle çare aranacak ve buna imkân bulunamıyan ve ormana zarar veren yerlerdeki durumun tanzimi işi üstünde ayrıca çalışılacak.

Yemiş ağaçlariyle, şahıslara ait orman hükmündeki ağaçlıklarda ayıklama, kesim, denetim usulleriyle; ek kanunlarla orman mefhumuna sokulmuş köy koruları ve benzerleri üstünde umumi ihtiyaca cevap veren teklifler hazırlanacaktır.

Ulaştırma:

Ulaştırma işlerini; Millî Savunma, Emniyet ve ekonomi kudreti üzerinde en tesirli bir unsur sayan Hükümetimiz, Devlet Demir, Denizyolları ve Havayolları nakliyatında ve P.T.T. hizmetlerinde güven, düzen ve sürati ve tam verimi sağlamayı prensip olarak daima gözönünde tutacaktır, idarelerin Halkla münasebetinde kolaylık zihniyetini bir itiyat halinde kurmak ve işletme şartlarını memleketin iktisadi ihtiyaçlarına uygun bir hale getirmek hedefimizdir.

Bu maksada varmak için:

Devlet Demiryollarında;

Yıpranarak eksilen taşıtları tamamlayacağız. Ve Ulaştırma hacmine uygun olarak sayılarını artıracacağız. Bakımı ve onarımı emniyetle sağlayabilmek için fabrika ve atelyeleri genişletip çoğaltacağız. Vagondan lokomotif kadar ulaştırma vasıtalarını yurt içinde yapmak imkânını elde etmek için gayretlerimizi artıracacağız. En önemli hatlardan başlayarak, bütün şebekeyi, artan ulaştırmaya uygun olarak ıslah edeceğiz.

Denizyollarında:

Çok yıpranmış olan Devlet ve armatör tonajını tedrici olarak yenileyip artıracğız. Liman ve iskeleleri modern ulaştırma gereklerine göre en elverişli şekilde cihazlandıracağız. Deniz endüstrisini süratle gemi yapabilecek duruma getirmek imkânlarını araştıracağız. Harp zaruretleri dolayısıyla şahıslara ait deniz taşıtlarının seyrüsefer serbestliğı ve navlunları üzerine konulmuş olan kayıtları, ilk önce iç nakliyatımızdan başlayarak, kaldıracağız. Ve durum fırsat verirse bunu dış seferlere de teşmil edeceğiz.

Serbest şilepçiliğı teşvik edeceğiz. Ve bunun temini için bir kredi maritim bankasının kurulmasını etüd etmek kararındayız. Kanuni hükümlerde, bu maksada yarayacak değişiklikler yapılması için tekliflerde bulunacağız.

Devlet Havayollarında:

Uçaklarımızı çoğaltmak ve mükemmelleştirmek, alanlarımızı Milletlerarası şartlara uygun bir seviyeye çıkarmak, hava hatlarına önemli istikametlerde, her mevsimde işliyebilir bir kabiliyet vermek hedefimizdir.

P.T.T. alanında:

Telgraf ve telefon hatlarını genişletip kuvvetlendireceğiz. Kuranportör ve otomatik cihazlarla donatacağız. Şehirlerin telefon tesislerini halkın ihtiyacını karşılayabilecek duruma getirmeğe çalışacağız. Dış muhaberede sürat ve emniyeti sağlamak için en uzak memleketlerle muhabere takatini taşıyacak kuvvetli birer telsiz telgraf ve telefon istasyonu kurmak programımızın ilk işlerinden biridir.

Posta işlerinde sürati artırmak için gerekli vasıtaları temin edeceğiz.

Kara ve deniz taşıtlarımızın tarifelerini genel ekonomik politikamızın icaplarına uygun olarak; kâr ve zarar mülâhazalarının üstünde bir memleket anlayışıyla ayarlıyacağız. Ulaştırma işletmeler arasında beraberliğı, mesleğe bağlılık ve disiplin zihniyetinin yerleşmesini üstün tutacağız.

Tekel ve Gümrük:

İhracat imkânlarından faydalanmayı temin için yeni tesislerle bira imalâtımızı ilk hamlede iki misline, şarap imalâtımızı üç sene içinde üç misline çıkaracağız.

Kibrit imalâtımızı vasıf bakımından iyileştirip, miktar bakımından çoğaltacağız.

Türlü av malzemesi ve bu arada kapsül imali ve mümkün olan ucuz fiyatla piyasamız ihtiyacının tenlini için yeni bir fabrika kuracağız.

Çeşitli bakımlardan büyük önemi malûm olan tütünlerimizin gerekli şartlar içinde saklanması, işlenmesini temin için tütün istihsal sahalarımızda yeter sayıda işletme ve bakımevleri yapılacaktır.

Tütün bölgelerinde yetiştiricilere tohum ve fide vermek, hastalıklarla savaşmak için teşkilât çoğaltılacak.

Sigara imalâtımızı miktar ve vasıf bakımından daha ziyade yükseltmek için yeni bir fabrika kurulacaktır. Tütün mevzuatını yeniden gözden geçireceğiz, memleket haricine mamul sigara satmak için hususi şahıs ve teşekküllere fabrika kurma izni verilecektir. (Bravo sesleri).

1947 yılı başından itibaren Tekelin, Tekel mevzuu olmıyan gazoz, soda.... gibi şeyleri de yapmasına ve satmasına ve diğer kendi mamullerini perakende olarak yine kendisinin satışa arzetmesine son verilerek bu işler şahsi ve hususi teşebbüslere bırakılacaktır.

Kahveyi eldeki stoklar bitince ve çayı kâfi ithalât mümkün olunca Tekel mevzuları arasından çıkarılarak serbest ticarete terk için gerekli kanun tasarısı Yüksek Meclise sunulacak.

Değişen dünya şartları da nazara alınarak yeni bir Gümrük Tarifesi Kanunu tasarısı hazırlanacaktır.

Gümrük koruma teşkilâtımız kuvvetlendirilecektir.

İçişleri üstündeki görüş ve düşüncelerimiz:

Emniyet polis teşkilâtıyla jandarma ve hudut kıtalarının tek teşkilât halinde birleştirilmesi kararındayız. (Bravo sesleri) Önümüzdeki yıl içinde bu konu üzerinde çalışmalara başlayacağız. Zabıta teşkilâtının kuvvetlendirilmesi ve zabitanın doğrudan doğruya İçişleri Bakanlığı emrinde olması da bu aradadır.

Vatandaşları bir taraftan diğer tarafa nakle ait kanunların Hükümete verdiği yetkiyi kullanmıyacağız. (Bravo sesleri). Haklarında bu kanun hükümleri tatbik edilen vatandaşlardan yurtlarına dönmeleri mümkün görüleceklerin peyderpey ihtiyari olarak memleketlerine gitmeleri konusu üzerinde incelemeler yapılacaktır.

İller genel ve özel idare kuruluş ve işleyişlerini yeni kanunlarla tespit etmek ve bilhassa valilerin yetkilerini Anayasanın yetki genişliği ve görev ayrılığı ruhuna göre artırmak işi önemle ele alınacaktır. (Bravo sesleri).

Üstün vazifede bulunan her idare âmirinin emri altındaki kademler üzerinde, Devlet işleri ve halk ihtiyaçları bakımından sık sık teftişler yapmalarına önem verilecektir.

Hükümet memurları ve idare âmirleri tarafından güzelleştirme veya herhangi bir maksatla şehir, kasaba ve köylerde iane toplatılması kesin olarak yasaklanacaktır. (Bravo sesleri, alkışlar).

Belediyelerimizin gelişmesini sağlayacak usul ve gelir esasları üzerinde gereken kanun değişiklikleri teklif olunacaktır.

Belediye ve özel idareler gelirlerini artırma konusunu müspet bir neticeye bağlamağa çalışacağız.

Kasaba ve şehirlerimizin plân, su ve kanalizasyon ihtiyaçlarını gidermek ve bu maksatla İller Bankası ile hususi müteşebbisler arasında ortaklıklar kurmak tedbirleri üstünde çalışacağız.

Yeni Nüfus Kanunu tasarısını Meclise sunacağız. Yakın yıllarda genel nüfus yazımını yaparak yeni nüfus kütükleri kuracağız.

Memurlar Kanununun yenilenmesini teklif edeceğiz.

İdare amirleriyle mülkiye müfettişleri arasında icra ve teftiş hizmetlerinde münavebe yapılarak mülkiye teftiş cihazını icra ve mesuliyet hayatının tecrübeleriyle olgunlaşmış unsurlarla beslemek idare teftiş sistemimizin esaslarından birisi olacaktır.

Adalet işlerimizde:

Mahkemelerin bağımsızlığı, yargıçlarımızın hüküm ve kararlarında hiç bir tesire tâbi olmamaları değişmeyen bir esas olarak kalacaktır.

Cumhuriyet savcılarının memleketin nizamını ve Cumhuriyet esaslarını korumak hususundaki dikkatlerini uyanık tutacağız. Yargıçlarımızın ve savcılarımızın terfihi ilk işler arasında ele alacağız.

Adalet mevzuunda vatandaşlara her türlü teminatın sağlanmasını gerektiren tedbirler arasında istinaf mahkemelerinin kurulmasını zaruri görmekteyiz. Bu suretle Yargıtayın da yalnız kuruluş gayesine uygun olarak

çalışabilmesi temin edilmiş olacaktır. Çocuk mahkemeleri konusunu ele alacağız.

Adli tabipliği özel bir bilgi ve ihtisas işi olarak nizamlanacak. Adalet dairelerinin ve bilhassa mahkeme salonlarının, hâkimlerimizin yüksek görevleriyle mütenasip bir hale getirilmesi düşüncesindeyiz.

Suçlunun ıslahını sağlayan infaz sistemimizin inkişafına ve hazırlamakta olduğumuz plân gereğince iş esası üzerinde kurulmuş cezaevleriyle çocuk infaz müesseselerinin tevsiine çalışacağız.

Cezaevi binalarının ıslahını temin için bir program yapacağız.

Bu sırada Sinop Cezaevi İşyurdu'nun küçük sanatlar esası üzerine kurulmuş bir infaz müessesesi haline getirilmesi kararındayız.

Gayrimenkul tasarrufundan doğan ihtilâfları önliyecek ve bu hakkın şümul ve emniyetle kullanılmasını sağlayacak olan kadastro işlerine hız verilecek ve bu işe devam ederken bir taraftan da tapusuz olan gayrimenkullerin tapuya bağlanmasına ait kanunlar teklif edip tatbika geçeceğiz.

Millî Eğitim:

Öğretimin her kademe ve nevindeki Türk gençliğinde millî duygunun kuvvetlenmesi ve gençlerimize Türk inkilâbının ana fikirlerinin benimsetilmesi, Türk tarihi mefahirinin öğretilmesi öğretim ve eğitim çalışmalarımızın esası olacaktır. (Bravo sesleri alkışlar).

Köy okullarını yapmak işinde köylüyü bizzat çalıştırma sistemine devam edilecektir. Ancak bu okulların kereste, kiremit, cam, çivi gibi para ile satın alınması gereken malzemesini Devlet temin edecektir. (Bravo sesleri). Köylülerle, vasıtaları ekip biçme, nadas zamanlarında serbest kalacaktır. Bütün okulsuz köyleri okula kavuşturma işi, öğretmen yetiştirme faaliyetine muvazi ve bununla ahenkli bir şekilde ve ortalama 10 yıllık bir süre içinde tamamlanacak surette Bakanlar Kurulunca teferruatlı bir uygulama plânına bağlanacaktır. (Bravo sesleri).

Şehir ve kasabalardaki ilkokul yapımı da köylerdeki esaslara benzer usullere bağlanacaktır.

İlkokulları bitiren köy çocuklarını, köyde işe yarar bir meslek sahibi yapmak üzere bölge okullarının teşkiline devam edilecektir.

Köy enstitülerinden çıkan gençlerin kendilerinden beklenen hizmeti başaracak surette bilgi ve tam bir millî duygu için yetişmelerine dikkat edilecektir. (Bravo sesleri, alkışlar).

Enstitülerde yetiştirilmekte bulunan köy sağlık memurlarının sayısı arttırılacaktır.

Okulu bulunmıyan yerlerden gelecek öğrencilerin tahsilini kolaylaştırmak için okullu merkezlerde öğrenci yurtlarının çoğaltılmasına çalışılacaktır. Her nevi ve derecedeki okulların öğretim araçlarını ve lâboratuvarlarını tamamlama gayretleri arttırılacaktır.

Öğretimin her derecesi için ihtiyacı karşılayacak sayıda ve ehliyetle öğretmen yetiştirme işini dikkatle gözönünde bulunduracağız. Bu maksatla öğretmen okullarımızın teşkilât ve programlarında ihtiyacın bugünkü şekline uygun düzeltmeler yapılacaktır.

Kasaba ve şehirlerimizin ortaokul ihtiyacını gidermek için gereken öğretmen kadrolarının yetiştirilmesine önem verilecektir.

Liseleri bitirip olgunluk imtihanlarını vermiş olan gençlerin, burslu veya yatılı olanlara ait müsabaka dışında üniversite fakültelerine ve yüksek okullara girebilmelerini önleyen kayıtlar ve imtihanlar kaldırılacaktır. (Bravo sesleri).

Tıp ve kimya gibi lâboratuvar ve klinik durumları öğrenci kabulünde bir sınırlamayı zaruri kılmış olan kollarda eksikler giderilerek, yakın yıllarda bu kollara da olgunluk imtihanını vermiş her öğrencinin kabulü sağlanacaktır.

Üniversitelerimize verilmiş olan özerklik içinde gelişmelerine dikkat edeceğiz.

Yüksek Ziraat Enstitüleri de Üniversiteler Kanununun şümülü içine alınacaktır.

Teknik öğretim kurumlarımızın mevcut plâna göre geliştirilmelerine devam olunacaktır.

Ankara'da büyük bir millî kütüphanenin kurulması için gereken çalışmalara hemen başlanacak ve memlekette artan okuma alâkasını karşılayıcı kitaplıklar açılması ve mevcutların geliştirilmesi planlanacaktır.

Devlet Opera ve Tiyatrosu kanun tasarısı hazırlanacak, Ankara Devlet Tiyatrosu binası yapılacak; güzel sanatların türlü dallarında yeni kurumlar vücade getirilecektir.

Her türlü spor faaliyetleri, okullar ve kulüpler için öğretici kadroyu yetiştirecek olan Yüksek Beden Terbiyesi Enstitüsünün açılmasına çalışacağız.

Kapalı ve açık beden terbiyesi ve spor sahaları kurulması işinde teşebbüs alacağız.

Sağlık ve Sosyal Yardım:

Milletçe varlığımızın temellerinden olan Sağlık ve Sosyal Yardım işlerine gelince:

Bulaşıcı hastalıklarla, trahom, sıtma, verem, frengi gibi sosyal dertlere karşı koruyucu savaş vasıtalarımızı ve teşekküllerimizi kuvvetlendirecek ve tekemmül ettireceğiz. Sağlık müesseselerimizi mahallî ihtiyaçlara uygun ve teşkilâtta çalışanların görevlerini daha verimli kılacak tarzlarda tertipleyeceğiz.

Bu yoldaki çalışmalarımızı hekim ve vasıtalarımızın yettiği kadar kasabalara ve köy gruplarına kadar götüreceğiz.

Sağlık kurullarına lüzumlu uzman hekim, eczacı, hastabakıcı, ebe ve hemşire gibi elemanların yetiştirilmesini devamlı olarak takip edeceğiz.

Kimsesiz çocukları koruma işini lâıyk olduğu önemle ele alacağız.

Nüfus politikamızın kıymetli ve zaruri bir yardımcısı olan sosyal yardım işlerimizi günün gereklerine uygun şekilde düzenliyeceğiz.

Bayındırlık:

Bayındırlık bakımından aşağıda arzettiğimiz işler yurdun kalkınma hareketinde alacağı yeni simayı belirtmektedir.

Ankara'da ve doğu bölgelerimizde bir taraftan memurlarımızın ihtiyaçları, diğer taraftan bu bölgelerdeki halkımıza iyi örnekler vermek ve şehir ve kasabalarını yeni mahallelerle güzelleştirmek için başlanmış bulunan memur evleri yapımına sürekli olarak devam edeceğiz (Bravo sesleri).

Susurluk, Bergama, Gediz, Büyük ve Küçük Menderes, Çukurova, Malatya, Niğde, Samsun, Sakarya, Konya, Antalya, Isparta, Kocaeli, Havza ve bölgelerinde, kurutma, taşkınlardan korunma ve sulama işleri olarak şimdiye kadar başlanmış bulunan büyük su işlerine de devam edilecektir. Bunlar tamamlandıkça devamlı işletme ve bakımlarının teşkilâta bağlanması işi de programa alınmıştır.

Büyük su işleri dışında, ufak masraf ve yardımlarla büyük faydalar temin eden kurutma, sulama ufak tesislerle köy veya kasabaları tehdit eden suların zararsız hale konması konularını içine alan küçük su işleriyle de ayrıca ve devamlı surette meşgul olunacaktır.

Yurdumuzda yol meselesini esaslı bir iş olarak ele alacağız. Bu işi başarmak için demiryolu yapımında olduğu gibi ciddi ve programlı bir çalışma yapacağız, ilk onbeş yıl içinde 20 bin kilometrelik iyi, kuvvetli, fennî bir şose şebekesi kurulması mümkün olduğunu hesapladık. Yeni yollar yapılırken şimdi mevcut iyi, kötü güzergâhlardan da faydalanmak tabiidir. Yeni yolların bakımı için fenni esas tutuyoruz.

Başlanmış bulunan Elâzığ-Van, Erzurum temdidi, Maraş ve Gaziantep hatlarının yapılmasına, programına göre devam edilecektir. Bunlardan başka yeniden plânlanan demiryollarından iki bin kilometreyi aşkın bir kısım, onbeş yılda başarılmak üzere iş programına alınmıştır.

Trabzon-Erzurum hattı bu programın ön işlerindendir. Böylece Cumhuriyet devrinin yüzakı olan demiryolları inşası bütün hızı ile devam edecektir.

Karayolları ile demir ve denizyollarımızdan tam verim alabilmemiz için liman işleri de aynı ehemmiyetle ele alınmıştır:

Başlanmış bulunan Ereğli, Amasra, İnebolu, Trabzon limanlarıyla Antalya Küçüktaşit Limanı ve diğer bazı önemli iskelelerin inşaatına devam edilecektir. Bu işlere 1947 den itibaren başlanarak 1951 yılı sonunda tamamlanmış olacaktır. Samsun Limanı projesinin hazırlanması, Mudanya, Çanakkale iskeleleri, Alanya Küçüktaşit Limanı da bu aradadır.

Samsun, İzmir, Mersin, Antalya, İstanbul büyük limanlarıyla Ereğli Limanının genişletilmesi, Giresun, Kefken, Bartın, ara limanları ve Karadeniz, Marmara ve Akdenizdeki önemli kıyı kasabalarımızın bindirme ve indirme, yükleme ve boşaltma bakımından muhtaç oldukları iskele ve mendirekler de on yıl gibi bir zamanda bitirilmek imkânına doğru programa alınmıştır.

Bu suretle yurdun bütün sahillerinin esaslı limanlan yapılmış olacaktır.

Çalışma:

İşçi hayatının iyileştirilmesi ve bunların risklere karşı teminata kavuşmalarını sağlayacak teceddütlere daha büyük ölçüde devam edeceğiz.

1. — Bu yıl uygulanmasına başlanmış olan ve şimdilik meslek hastalığı, kaza ve analık hallerini ihtiva eden sosyal sigortalara bir de işçilerimizin ihtiyarlığını teminat altına alacak emeklilik sigortası ekliyeceğiz.

2. — İş hukukumuzu değiştireceğiz. Henüz İş Kanunumuzdan faydalanamıyan küçük iş yerlerindeki işçilerle deniz ve tarım işçileri için tasarılar sunacağız.

3. — İş ve işçi bulmayı bir Devlet vazifesi haline getiren kanunla meydana gelen Devlet kurumunun çalışmasını genişleteceğiz. Kalifiye işçi yetiştirmeğe önem vereceğiz.

4. — Memleketimizin muhtelif bölgelerinden iş sahalarına doğru vukubulan işçi hareketini kontrol altına alarak gerekli tesislerin kurulmasıyla meşgul olacağız.

5. — İş merkezlerinde sıhhi ve sosyal tesisleri tamamlamağa ve işçilerimizi sıhhi meskenlere yerleştirmeğe üzerinde zaman ve emek sarfiyle çalışacağız.

6. — İş Kanununun işçi lehine olarak işverenlere yüklettiği mükellefiyetleri tam olarak gerçekleştirmeye takip edeceğiz.

Maliye:

Bütün bu programların ameli bir tatbik yoluna girmesi için realist bir bakışla malî imkânları gözönünde tutmanın ilk şart olduğunu unutmadık.

Bütçede denklik esas tutulmakla beraber iktisadi işlere sarfedilmek üzere uzun vadeli ve mutedil faizli iç ve dış istikrazlardan faydalanmak, istihlâke karşı olan giderlerde mümkün olan tasarrufları yapmak, vergilerde adalet ve verimlilik sağlamak, dış tediyeler muvazenesini devam ettirmek malî politikamızın esaslarını teşkil etmektedir.

Devletten aylık alanların ve müstahdemlerin aylıklarının mümkün ve münasip nispetlerde artırmak, çocuk zamlarını çoğaltmak ve uzak bölgelere tâyin edilen yerli olmıyan memurlara ayrıca bir zam yapmak kararındayız. Fiilen vazife başında bulunmak kaydı altında yüksek idare ve komuta makamında bulunanlara temsil ödeneği vereceğiz.

Yolluk kanununun yeni baştan gözden geçirilerek eksikliklerinin tamamlanması memurların durumunu hafifletmiş

olacaktır. Eski emekliler de dâhil olmak üzere emekli aylıklarının artırılmasına ve bunlara çocuk zammı verilmesini lüzumlu görüyoruz. (Bravo sesleri).

Bütün dairelerimizin gördükleri hizmetlerle kadrolarının esaslı bir incelemeden geçirilmesini ve mümkün olan tasarrufların yapılmasını ve fazla görülen elemanların da başka iş sahalarında görevlendirilmelerini ve Teadül Kanununun başka memleketlerdeki benzerleri de gözönünde tutularak, bugünün icaplarına uygun bir hale getirilmesini zaruri bir iş telâkki ediyoruz. (Bravo sesleri).

Bazı ahvalde bir gıda maddesi olarak kullanılan çayın inhisar resminin ağırlığı gözönünde tutularak yüzde elli nispetinde bir indirme yapılacak, çok esaslı ve umumi diğer bir gıda maddesi olan şeker de serbest satış ile dar ve sabit gelirliyle dağıtma fiyatı arasındaki fark kaldırılacak ve resimlerde esaslı indirmeler yapılarak bilhassa toz şeker fiyatının bugünkü en ucuz satış fiyatı seviyesine indirilmesi sağlanacaktır. (Bravo sesleri). Bu indirmeler 1947 bütçesiyle yıl başından itibaren yapılacaktır.

Yurttaş ev sahibi kılmak üzere uzun vadeli ve ucuz faizli kredi açacak olan Emlâk Kredi Bankasının çalışmalarına hız verilecektir.

Eski bir mesele olan yol vergisinin vergi prensiplerine daha uygun olarak ıslah edilmesi konusu üzerinde çalışacağız. Özel idareler muhasebe işlerinin Maliyece görülmesi esaslı bir tasarruf sağlanması bakımından faydalı görülmektedir.

Başkanlığa bağlı daireler işlerinden arza değerli bulduğumuz birkaç noktayı sözlerimize eklemek istiyorum.

Bütün Devletin teftiş teşkilâtı üstünde tanzim ve takip edici bir merkez olmak üzere Başkanlığa bağlı bir umumi müfettişlik kurmak fikri üstünde incelemeler yapacağız. (Güzel sesleri) Evkaf tesisleri yapma bakımından halkın ruhunu besliyecek telkinler ve teşvikler yapmağı mühim bir içtimai mesele gibi alarak, dairesini bununla meşgul edeceğiz. (Bravo sesleri).

İleri bir Devlet için bütün esaslı tedbir ve kararlarda istatistiğe dayanmanın muvaffakiyet unsuru olacağı inaniyle Umum Müdürlüğün bu yoldaki çalışmalarını ilerletmek vazifemiz olacaktır.

Yeni radyo merkezleri kurma yolundaki çatışmaya devam ederek muhtelif bölgelerde kurulacak istasyonları birbirine bağlama yolu ile radyo yayınlarımızı yurdumuzun her köşesine ve uzak memleketlere kadar genişletmek imkânına kavuşacağız.

Muhterem arkadaşlarım;

Yeni Hükümetin programı olarak arzettiğimiz şeyler, bütün vaziyeti ve beliren ihtiyaçları önümüze serdikten ve inceledikten sonra vardığımız neticeler en derin samimilikle aksettirmektedir. Bütün bu sözleri iş haline sokmak için metodlu, programlı ve prensiplerle tatbikler arasında ahenk güden ciddi çalışmalar yapacağız. Hükümetin Bakanlıklar ve bütün çalışma kolları arasında iş ve anlayış birliğini başarı için en tesirli unsur sayacağız.

Yurdun bugünkü esaslı ihtiyaçlarını çerçevesi içine alan programımızda derhal tatbika konacak radikal fikirler olduğu gibi nizamlanıp istikâmet verilecek az veya çok uzun vadeli işler de vardır.

Güç veya kolay, az veya çok zamanlı bütün bu işleri, yurdun mesut olmasına ve vatandaş haklarının yerine getirilmesine büyük ehemmiyet veren bir zihniyetle başaracağımıza içten inanıyoruz. (Bravo sesleri). Geçici tesir yapmak için avutucu sözlerle Meclisin yüksek huzuruna çıkmayı büyük kusur sayan bir zihniyetle hazırladığımız programı arzederken kendimizi bir söz verme halinde görüyoruz. (Bravo sesleri, sürekli alkışlar).

Görüş ve gidişlerimizde eksiklik gördüğünüz takdirde kıyasıya tenkitlerinizi esirgememenizi rica ederiz. (Bravo sesleri).

Sözlerimi bitirirken bu zorlu şartlar içinde Devletin idaresi mesuliyetini taşıyan Saraçoğlu Hükümetinin hizmetlerini takdirle anmayı vazife sayarım. (Sürekli alkışlar).

Eğer tutacağımız hizmet yolunu tasvip ederek bizi güveninize lâyük bulursanız ve daha sonraki çalışma devrinde de Hükümeti yardımınızdan mahrum bırakmazsanız bütün kuvvet ve irademizi kullanarak birbiri ardından başarılı hedeflere varacağımıza inanıyoruz. Millî vicdanın asil timsali olan vicdanlarımızın kanaatini açık oylarınızla belirtmenizi rica ederim. (Sürekli ve şiddetli alkışlar).⁴

⁴ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:8, Toplantı:0, Cilt:1, Birleşim:3, (14.08.1946), ss.27-37.*

Hükümet programı okunduktan sonra Demokrat Parti adına söz isteyen Fuat Köprülü, hazırlık yapmaları amacıyla program üzerindeki müzakerelerin iki gün ertelenmesini istedi, fakat iktidar partisi milletvekilleri bunu kabul etmedi. Bunun üzerine müzakerelere devam edildi.

Program üzerinde ilk söz alan C.H.P. Seyhan milletvekili Cavid Oral, genelde programı olumlu bulduğunu ifade etse de bazı konularda eleştiriler yapmaktan geri kalmadı. Öncelikle Tarım Bakanlığı'nın yetki alanına giren ziraat konusunda, üretimin daha fazla ve ucuz olmasına yönelik bir politikanın olmamasını eleştirdi. Ayrıca köylüye verilen kredi ve köylünün yüzde ellisinin kullandığı karasabandan kurtarılması konularında hükümetin bir vaadinin olması gerektiğinden bahsetti. Bunun dışında ziraat alanında bireysel girişimin teşvik edilmesi konusuna önem verilmemesini de eleştirdi. Hayat standardını normalleştirmek konusunda hükümetin maliyet fiyatlarını düşürmeden ürünlerin fiyatlarını düşürmesini anlayamadığını belirterek bunun Türk üreticilerini bir buhranla karşı karşıya getireceğini söyledi. Gümrük muhafaza ve emniyet teşkilatlarının birleştirilmesinin büyük bir yarar sağlayacağını belirten Oral, jandarma isminin de zaptiye gibi ortadan kaldırılmasını istedi.⁵

C.H.P. Eskişehir Milletvekili Yavuz Abadan ise diğer konuların dışında üzerinde durulmayan eski eserlerin korunmasının öneminden bahsetti.⁶

C.H.P. Seyhan Milletvekili Sinan Tekelioğlu, vali ve kaymakamlardan söz açarak her bakanlığın kendi memurlarını doğrudan kendilerine bağladığını, bu nedenle valilerin yetkisiz hale geldiğini, bu duruma bir an önce bir çözüm bulunması gerektiğini belirtti. Kaymakamların ise çok genç yaşta göreve başladığından bahisle, değişik alanlarda müdürlükler yaparak 30 yaşından önce kaymakamlık yapmamalarının yollarının aranması gerektiğini bildirdi. Köylerde zorunlu okul yapılması meselesine de değinen Tekelioğlu, kadın ve erkek herkese yirmişer gün çalışma zorunluluğu getiren kanundan kadınların muaf tutulmasını, çünkü zengin olanların 20 lira vererek çalışma zorunluluğundan kurtulduklarını, fakir kadınların ise çalıştıkları zaman kendi ihtiyaçlarını temin edece para bulamadıklarından aç kaldıklarını öne sürdü. Bu konuyu altı yıl önce de dile getirdiğini söyleyen Tekelioğlu, Peker hükümetinden tekrar ricada bulundu. Toprak Ofisi'nin de Ziraat Bankası'na bağlanmasını isteyen Tekelioğlu, memur sayısının fazlalığından şikâyet ederek çözüm için kadın memurların sayısının sınırlandırılması gibi ilginç bir öneri ortaya attı.⁷

C.H.P. Yozgat Milletvekili Sırrı Öz de Tekelioğlu'nun eleştirilerine katılarak kaymakamların çok genç yaşta göreve başlamamalarını söyledi. Bazı

⁵ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:O, Cilt:1, Birleşim:3, (14.08.1946), ss.45-48.

⁶ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:O, Cilt:1, Birleşim:3, (14.08.1946), s.52.

⁷ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:O, Cilt:1, Birleşim:3, (14.08.1946), ss.55-56.

kadın memurların dekolte kıyafet giydiklerini, bunun bazı mahzurları olduğunu iddia eden Öz, memurların kıyafetlerinin de düzenlenmesini istedi.⁸

Hükümet programı üzerinde muhalefet adına konuşmayı Adnan Menderes yaptı. Menderes ilk olarak demokrasi üzerinde durdu. İktidar partisinin seçimden önce demokrasinin geliştirilmesi konusunda elinden geleni yapmayı, özgürlükleri kısıtlayan kanunları kaldırmayı vaat etmesine rağmen seçimlerde bu kanunların zararlarını herkesin gördüğünü iddia etti. Hükümet programını Peker'den önceden istediklerini fakat kabul edilmediğini, programın bugün okunduktan sonra da üzerinde konuşmaya hazırlık yapmak için süre istemelerine rağmen kabul edilmediğini öne sürerek, bu şartlar altında hükümet programını müzakere etmeye katılamayacaklarını bildirerek kürsüyü ve görüşme salonunu terk etti.⁹

Menderes'in bu tavrı iktidar partisi milletvekilleriince eleştirildikten sonra Denizli bağımsız milletvekili Reşat Aydın'ı söz aldı. O da hükümet programında antidemokratik kanunların kaldırılması konusunda herhangi bir açıklık bulunmamasını eleştirdi. Eğitim konusuna da değinen Aydın, ilkökul öğretmenlerinin sürekli olarak görevlerini bırakmaya devam ettiklerini, buna bir çare bulunması gerektiğini, Köy Enstitüsü mezunlarının ise kalite yönünden yetersiz olduklarını belirtti. Kendisinden önce konuşan Cemil Sait Barlas'ın Demokrat Partili milletvekilleriince eleştiri üslubunu eleştirirken kullandığı "söz sokağa düşmüştür" sözlerini de eleştiren Aydın, halkı hafife almamalarını, halkın sesinin hakkın sesi olduğunu, sokakta toplanan onbinlerce vatandaşın milli iradenin asıl sahipleri olduğunu belirterek konuşmasına son verdi.¹⁰ C.H.P.'li birkaç milletvekilinin D.P.'yi yeren konuşmalarından sonra Recep Peker tekrar söz aldı. Özellikle muhalefetin iktidar partisine yönelik "azınlığı susturuyorsunuz" eleştirilerini reddederek azınlık partisinin çoğunluğu tahakkümü altına alma anlayışını terk etmesini, aşırı tavırlardan kaçınmasını isteyerek konuşmasını bitirdi.¹¹

Görüşmelerin tamamlanmasından sonra aynı gün açık oylama usulüyle yapılan güven oylamasına geçildi. 431 milletvekilinin katılıp 30 milletvekilinin katılmadığı oylamada, 53 ret oyuna karşılık 378 kabul oyuyla Peker Hükümeti güvenoyu aldı.¹²

Peker kısa bir süre sonra hükümette küçük bir değişiklik yaptı. 19 Eylül 1946 tarihinde Devlet Bakanlığı ve Başbakan Yardımcılığı'na Adalet Bakanı ve Ankara Milletvekili Mümtaz Ökmen, Devlet Bakanlığı'na Çankırı Milletvekili

⁸ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:O, Cilt:1, Birleşim:3, (14.08.1946), ss.57-58.

⁹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:O, Cilt:1, Birleşim:3, (14.08.1946), ss.59-60.

¹⁰ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:O, Cilt:1, Birleşim:3, (14.08.1946), ss.64-65.

¹¹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:O, Cilt:1, Birleşim:3, (14.08.1946), ss.69-70.

¹² *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:O, Cilt:1, Birleşim:3, (14.08.1946), ss.70-71.

Mustafa Abdülhalik Renda ve Adalet Bakanlığı'na da Zonguldak Milletvekili Şinasi Devrin atandı.¹³

Cumhurbaşkanı İnönü ile Başbakan Peker arasında özellikle 12 Temmuz (1947) Beyannamesinden sonra yaşanan siyaset yaklaşımlarındaki farklılıklar sonucu Ağustos ayında hükümete karşı C.H.P. içinden bir muhalefet gelişti ve bu gelişme Peker'i C.H.P. Meclis Grubunda güvenoyu istemeye kadar götürdü. Peker, grupta güven oylaması öncesi yaptığı konuşmada "İnönü ile küçük bir görüş ayrılığım olsaydı emaneti derhal teslim ederdim" diyerek güvenoylarının sayısını artırmaya çalıştı ve bunda başarılı da oldu. Grupta 26 Ağustos'ta yapılan güven oylamasında 34'e karşı 303 evet oyu aldı.¹⁴ Fakat 4 Eylül'de yapılan ikinci bir oylamada güvenoyları sayısı 194'e düşerken güvensizlik oyları da 47'ye çıktı. Bu sonuç üzerine başta İçişleri Bakanı Sökmensüer olmak üzere altı bakan istifa etti.¹⁵ İstifa eden Bakanların yerlerine 5 Eylül 1947 tarihinde yenileri atandı. Millî Savunma Bakanlığı'na İzmir Milletvekili Münir Birsell, İçişleri Bakanlığı'na Erzurum Milletvekili Münir Hüsrev Göle, Ekonomi Bakanlığı'na Diyarbakır Milletvekili Cavit Ekin, Tarım Bakanlığı'na İzmir Milletvekili Şevket Adalan, Çalışma Bakanlığı'na da Ekonomi Bakanlığı'ndan çekilmiş olan Rize Milletvekili Tahsin Bekir Balta getirildi. Ticaret Bakanlığı'na da yine aynı tarihte Maliye Bakanı Halit Nazmi Keşmir vekâleten atandı.¹⁶ Hükümette 5 Eylül'de yapılan değişiklik Peker Hükümetini kurtarmaya yetmedi. Nihayet Peker, sağlık durumunun bozulmasını gerekçe göstererek 9 Eylül 1947 tarihinde görevden çekildi.

1.2. Birinci Saka Hükümeti:

Peker'istifa ettiği gün Hasan Saka, hükümeti kurmakla görevlendirildi. Saka Hükümeti, bir gün sonra cumhurbaşkanı tarafından onaylanarak göreve başladı.¹⁷ 13 Ekim 1947 tarihinde de Meclis'te hükümet programı okundu. Programda somut projeler bulunmuyordu. İlkeler ve yapılacak işler genel cümlelerle ifade edilmişti. Saka, programını şu şekilde okudu:

Büyük Millet Meclisinin çalışmaya ara verdiği günlerde iş başına gelen ve en kısa zamanda huzurunza çıkmayı vazife bilen Hükümetiniz bu fırsattan faydalanarak Yüksek Heyetinizi derin saygılarla selâmlar.

Aziz arkadaşlar,

¹³ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:0, Cilt:1, Birleşim:18, (20.09.1946), s.444.

¹⁴ *Tanin* ve *Ulus* gazeteleri, 27 Ağustos 1947.

¹⁵ *Tasvir*, 5 Eylül 1947.

¹⁶ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:1, Cilt:6, Birleşim:82, (05.09.1947), s.652.

¹⁷ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:1, Cilt:6, Birleşim:83, (08.10.1947), ss.665-666.

Cümhuriyet Halk Partisi Genel Başkanının 19 Mayıs 1945 nutkundan ve 1946 Olağanüstü Parti Kurultayından sonra tek dereceli seçim, birden fazla parti hayatı ile başlıyan ve Devlet Başkanının 12 Temmuz beyannamesinde en kesin ifadesini bulan yeni iş politika devrinde Hükümetinizin başlıca vazifesi, bu geniş demokrasi rejiminin kurucusu olan inkılâpçı Partimizin (Soldan bravo sesleri) umdelerine dayanarak memlekette gittikçe gelişen bu sistemin ve onun temeli saydığımız siyasi emniyetin inkişafını sağlamaya ıalışmak olacaktır. (Soldan bravo sesleri).

Anayasa hükümlerinin ve Partimizin programının gerektirdiği gibi, bütün vatandaşların her türlü haklarından en güvenli şekilde istifade etmeleri Cümhuriyet idaresinin başlıca amacıdır. (Soldan bravo sesleri).

Siyasi partilerin ıoğunlukta veya azınlıkta, iktidarda ve muhalefette Devlet İdare Teşkilâtı karşısında farklı muamele görmemelerini, kanunların kendilerine verdiği haklara dayanarak ıalışma imkânları bulmalarını Cümhuriyet Halk Partisi Hükümeti, giriştiğimiz hayatın tabii bir icabı saymaktadır. (Soldan bravo sesleri, alkışlar).

Bugün olduğu gibi, gelecekte de siyasi huzur ve emniyeti eksiksiz olarak, değişmez bir nizam ve bir ahlâk geleneği şeklinde yerleştirecek unsurları tamamlamaya ıalışmak ehemmiyet verdiğimiz bir gayedir. Hükümetiniz, aynı zamanda bütün partilerin her şeyden üstün olarak Cümhuriyet müesseselerine hürmet etmelerini demokrasi hayatının kuvvetli mesnedi bilmektedir. (Soldan bravo sesleri ve alkışlar).

Huzursuzluk ve düzensizlik hareketlerini, keyfi ve cebrî muamelelere karşı göstereceği aynı hassasiyetle takip edecek olan Hükümetiniz, kanunların suı saydığı bu gibi hareketleri her nerede görürse, suıluları adaletin eline teslim etmekte tereddüt gstermiyecektir. (Soldan bravo sesleri). Bu münasebetle şunu da arzedeyim ki, hukukta ve cezada dâvaların süratle neticelendirilmesini temin etmek suretiyle halkın adalet işlerindeki esalı bir dileğine cevap verilmiş olacaktır. (Soldan bravo sesleri).

Feragat ve fedakârlık duyguları iıinde, ıok defa gı şartlar altında, vazifelerini yapan idare âmirlerinin memleket nizam ve asayışını, kanun dairesinde, dikkatle korumaktaki ıalışmalarını takviye edeceğiz, (Soldan bravo sesleri) vazife ve

mesuliyetleri ile yakından alâkalı olacağız (Soldan bravo sesleri).

Şunu da açıkça belirtmeyi vazife biliriz ki, fikir ve kanaat hürriyetine hürmet göstermekte ne derece titiz davranacak isek kanunların yasak ettiği aşırı sağcı ve solcu tahrik ve teşkillere karşı da çok uyanık ve tedbirli olmak azmindeyiz. (Soldan bravo sesleri).

Aziz arkadaşlar,

Hükümetlerin ve partilerin müşterek malı olarak bir millî siyaset halini almış olan dış politikamız devam edecektir.

Karşılıklı saygı, şeref ve haysiyet esasları dâhilinde herkesle dost geçinmeyi daima gaye bilen Türkiye Cümhuriyeti, bütün anlaşma ve andlaşmalarını her zaman olduğu gibi, barış ve güven siyasetine yöneltecek, varlık ve istiklâlinin müdafası bakımından gerekli bulduğu tedbirleri almakta asla kusur etmiyecektir. (Soldan bravo sesleri). Bu tedbirlerin başında, yurdumuzu ve istiklâlimizi korumak için her an nöbet bekliyen kara, hava ve deniz ordularımızın kudretini artıracak her imkândan faydalanarak tedbirler almayı, bugünkü dünya şartları içinde baş vazife biliyoruz. (Soldan bravo sesleri, alkışlar).

Birleşmiş Milletler prensiplerine samimî olarak bağlı kalan Hükümetiniz, bu Yüksek Kurulun geçirdiği buhranlara rağmen, dünyada barış ve güven âmili olarak yaşamasına ve daha iyi işler bir hale gelmesine bütün iyi niyet sahibi Devletlerle birlikte çalışmaya devam edecektir. (Soldan bravo sesleri).

Muhterem arkadaşlar,

Hükümetin ehemmiyetle üzerinde durarak ele alacağı işlerden biri, vatandaşların geçim zorluğuna çare aramaktır. Hem Millî ölçüde, hem dünya çapında çeşitli sebeplerden doğan bu muğlâk mesele ile uğraşmak, lâzımgelen tedbirleri aramak üzere, ilgili Bakanlardan devamlı bir heyet kurulmuştur.

Bu sahada resmî ve mahallî teşekküllerden başka, serbest toplulukların ve teşebbüs sahiplerinin bu millî vazifede Hükümete yardımcı olmalarını istiyeceğiz. Bu konuda, bütün milletin Hükümetle işbirliği etmesinin zaruri olduğuna inanıyoruz.

Memleketin başlıca dertlerinden olan ve bilhassa büyük şehirlerde kendini gösteren mesken buhranını mümkün olduğu kadar çabuk önlemek için ciddî tedbirler almak kararındayız. Bu

tedbirlerin başında, inşa faaliyetine engel olan malzeme darlığını, bu arada bilhassa çimento, kereste ve demir sıkıntısını giderecek çarelere başvuracağız. Bu ihtiyaçları karşılayacak ithalât ve gümrük kolaylıkları, düşündüğümüz tedbirler arasındadır. Kereste ithalini kolaylaştırmak suretiyle ormanlarımızı da harap olmaktan kurtarmayı hedef tutuyoruz.

Sayın arkadaşlar,

Hayat pahalılığına daha esaslı çare olmak, aynı zamanda memleket ekonomisini, millî serveti geliştirmek bakımından en gerçek tedbirlerin, her sahadaki istihallerimizi süratle artırmak olduğuna inanıyoruz.

Türkiye ekonomi hayatının temeli olan toprak istihallerini artırmak için ilk iş ziraati iptidai vasıtalarından kurtarmaktır. Bu yolda gereken tedbirleri alacağız.

Devletin elinde bulunan işletme çiftliklerini istihsal müesseseleri halinden çıkarıp, bulundukları ziraat bölgelerinde müstahsıla modern usulleri öğretecek bir mektep vazifesi gördürmek ve çiftçilerin muhtaç oldukları tohumları sağlayacak örnek müesseseler haline getirmek kararındayız.

Ziraat meselesi ile ilgili olarak, başlamış olan çiftçiye topraklandırma işine adalet dairesinde devam edilecek ve Devlete ait arazinin ilk önce dağıtılması gözönünde tutulacaktır.

Memlekette ziraatin temeli olan su işlerine lâzımgelen ehemmiyeti vermekteyiz. Büyük su işlerinde şimdiye kadar başlanmış olan konuları biran evvel toparlamaya ve tamamlamaya gayret edeceğiz. Ufak masraf ve yardımlarla önemli faydalar sağlayan küçük su işlerini, daha geniş ölçüde devam ettireceğiz.

Endüstride istihsalin artmasına ve rasyonel hale konmasına çalışmak büyük emelimizdir. Fabrikalarda maliyetin indirilmesine ve kalitenin yükselmesine çalışacağız.

Hükümetin bu meselede ehemmiyet vereceği bir nokta da Devletçilik sahası ile hususi sermaye ve teşebbüslere ayrılan yerin uzun vadeli bir plânla kesin olarak kararlaştırılıp ilân edilmesi olacaktır. Devletin hususi teşebbüslerle kendi sahası arasında rekabete girişmemesine dikkat edeceğiz.

Su kuvvetinden ve linyitlerden elektrik enerjisi elde etmekle millî endüstrinin en verimli şekilde ilerleyebileceğine inanıyoruz. Bu suretle, hem maliyet fiyatlarını indirmek kabil

olacak, hem de geniş ölçüde yakıt ve bilhassa ulaştırma tasarrufu elde edilecektir. Bu işi önemle takip edeceğiz.

İstihsalı artırma bahsinde madenlerimizin millî servet ve ihracat bakımından çok ehemmiyetli mevkiini gözönünde tutarak en modern şekilde makineleşmiş rasyonel bir işletmeye kavuşmasını ön plâna alacağız.

Bu sahada memleketin istikbalde büyük bir servet kaynağı olmaya namzet Kömür Havzamızı en başta düşünmekteyiz. İstihsal seviyesini çok yakın bir zamanda yükseltmek kararında olduğumuz Havzanın, bu gayeye erişmesi için bütün lüzumlu vasıtalarla teçhiz edilmesine çalışmak kararındayız.

Millî Ekonomide bir taraftan yolların, diğer taraftan limanların ehemmiyeti meydandadır. Bunun içindir ki, memleketin her tarafını birbirine bağlayan ana demiryol şebekesini tamamlamaya ve yolların müntehi olduğu limanları biran evvel yapmaya çalışacağız.

Yol şebekemizin en yeni usullerle ve makineli vasıtalarla yapılmasını ve sistemli bir bakım altına alınmasını esas tutuyoruz.

Ulaştırma işlerinde tarife meselesine ehemmiyet vereceğiz. Memleketin ekonomik hayatında büyük rolü olan tarife sisteminin istihsalı teşvik etmek ve kolaylaştırmak için icabında farklı ve seyyal olması imkânlarını araştıracağız.

Vergi sisteminde başlamış olan düzeltme faaliyetine devam edecek, vasıtasız vergilerimizi daha adaletli esaslara dayandıracacağız. Bu vergileri vatandaşların gerçek gelirleri ve ödeme güçlerine uygun bir hale koymaya çalışacağız. Vasıtalı vergilerimizi de millî hayatı ve ekonomik kaynaklarımızı zorlamıyacak şekilde geliştirmeye gayret edeceğiz.

Dış ticarete, bilhassa zaruri halk ihtiyaçlarını karşılayan eşyanın ithalinde mümkün olan her kolaylığa devam etmek kararındayız.

Şu noktayı belirtmek isterim ki, Hükümet her türlü ekonomik teşebbüslerde yerli olduğu kadar yabancı sermayeye geniş yer ayırmak ve bunları teşvik etmek kararındadır.

Bundan başka, Hükümetiniz büyük bilgi ve tekniğe ihtiyaç gösteren bütün iş ve istihsal sahalarında yabancı mütehassıslardan en geniş ölçüde istifade etmek emelindedir.

Muhterem arkadaşlar,

Hükümetin ehemmiyetle üzerinde duracağı başlıca işleri Yüksek Heyetinize bu suretle bildirmiş oluyorum. Hükümetin sürekli genel vazifeleri hakkında tafsilâta girişmeyi faydalı bulmadık. Hiç şüphe yok ki, bütün icraatında Partimiz programına bağlı kalan Hükümetiniz sağlık işlerinin ve millî eğitimin gelişme şartları üzerinde ehemmiyetle duracağı gibi, işçi ve çalışma hayatını nizamlama ve sosyal emniyeti sağlama meseleleri ile de çok yakından alâkadar olacaktır. Üzerinde hemen duracağımız ıslahat işlerinden de kısaca bahsetmek isterim:

Devlet kadrolarında rasyonel bir çalışma sistemi kurmak ve esaslı tasarruf yoluna gitmek kararındayız. Bu amacın gerçekleştirilmesi için yüksek ihtisas sahibi olarak tanınmış yabancı müesseselerden de faydalanmayı yerinde buluyoruz.

Devlet idare teşkilâtının çalışmasını Hükümet değişmelerinden müteessir olmayacak istikrarlı şekil ve usullere bağlamayı lüzumlu görüyoruz.

Cumhuriyet rejiminin başlıca gayesi, idare teşkilâtının halk menfaatleri hizmetinde olmasıdır. Bu bakımdan, bütün idare ve emniyet teşkilâtımızın, kanunları tatbik ederken, vazifelerini yaparken, bu zihniyetle hareket ederek halka iyi muamelede bulunmaları lüzumunda ısrarla duracağız. (Soldan bravo sesleri).

Cumhuriyetin temeli olan fazilet ve ahlâk savaşında müessir tedbirler alacağız. Devlet idaresinde vazife ve salâhiyetlerini kötü kullananlara karşı çok hassas davranmak azmindeyiz. (Soldan bravo sesleri).

Sayın arkadaşlar;

Bu yollarda yürüyecek olan Hükümetinizin programı yüksek tasvibinizi kazanırsa bize güven oyu vermenizi dileriz. İtimadınızı kazandığımız takdirde, yüklendiğimiz vazifeleri başarabilmek için sizlerden her sahada değerli irşatlarınızı bizden esirgememenizi rica edeceğiz.

(Soldan bravo sesleri, sürekli alkışlar).¹⁸

Hükümet programı okunduktan sonra ilk sözü Adnan Menderes aldı. Menderes hükümet programında belirtilen anayasanın tatbik edileceği, partiler arasında ayırım yapılmayacağı, tasarrufa ve kömüre önem verileceği vaatlerini

¹⁸ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:1, Cilt:6, Birleşim:85, (13.10.1947), ss.672-675.

desteklediklerini belirttikten sonra eleştirilere geçti. Sağlık ve eğitim konularına daha fazla yer verilmesini beklediğini söyleyen Menderes, daha önemli bir konu olarak gördüğü yönetimin halka iyi muamelede bulunması konusuna dikkat çekti. Bu vaatler hayata geçirilirse hükümete itimat edecek ilk kişinin kendisi olacağını söyledi. Hükümet programının kendilerine iki gün önce verildiğini, programı incelemek için bu sürenin kısa olduğunu, ama yine de memnuniyet verici bulduklarını, çünkü Peker hükümeti kurulurken, programın kendilerine verilmediğini belirtti. Programda önceki hükümetin yanlışlıklarının tasdik edildiğini, yapılacak işlerle ilgili de genel ve yüzeysel ifadeler bulunduğunu söyleyen Menderes, sözlerine şöyle devam etti:

Geniş demokrasi rejiminin kurucusu olan inkılâpçı Halk Partisinden bahsolunuyor. Evvelâ, hangi geniş demokrasi rejimi? Sonra hatırlamak icabeder ki, bu memlekette Halk Partisinden çok evvel birden fazla partiler mevcut olmuştur ve hürriyete, Halk Partisinin vazettiği kanunlardan çok daha fazla yer veren kanunlar yaşamıştır. O zamanların Matbuat Kanunu, matbuat hürriyetini hiç şüphe yok ki, şimdikinden daha ziyade teminat altında bulunduruyordu... Anayasa'nın vatandaşa verdiği hakları, Devlet varlığının çerçevesi içindedir diye iki kelime ile geri alan madde, Halk Partisi programının demokratik umdelere dayanmadığını ispata kâfîdir. Nizamnamesi bile değişmez genel başkanlık ve şeflik sistemine göredir. Sonra 25 senedenberi Halk Partisi iktidarının değişmemiş olması, Halk Partisinden başka bir partinin siyasi hayatımızda birkaç aydan fazla tutunamaması ve kurulan partilerin Halk Partisi eliyle bertaraf edilmesi gibi fiilî vaziyetler de meydandadır.¹⁹

İç politika konusunda hükümet programını yetersiz bulan Menderes, Peker hükümetinin bile anti demokratik kanunların farkında olduğunu ve değiştirileceğini vaat ettiğini, hâlbuki bu hükümet programında bu konudan hiç söz edilmediğini ifade etti. Programda söz edilmeyen, ama artık sürekli hale gelmiş bulunan sıkıyönetimin kaldırılmasını gereğini belirten Menderes, programda geçen “İdare amirlerinin memleket nizam ve asayişini kanun dairesinde dikkatle korumaktaki çalışmalarını takviye edeceğiz” cümlelerini de eleştirerek bununla idare amirlerinin yetkilerinin genişletilmesini mi düşündüklerini sordu. Halkın tek parti veya otoriter yönetimlerde idarenin baskısı altında tutulduğunu Türkiye’de de halkın bunu yaşadığını iddia eden Menderes, sözlerine şu şekilde devam etti:

Nizam ve asayişin korunması bahsine gelince; iptidai ve basit şekilde dahi olsa, Hükümet olan yerde nizam ve asayişin

¹⁹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:8, Toplantı:1, Cilt:6, Birleşim:85, (13.10.1947), s.677.*

mevcudiyeti ilk şart ve en tabii haldir. Sebepsiz olarak nizam ve asayişten bahsetmek ancak totaliter veya otoriter gidişin âdeti ve şiarıdır. Çünkü bu, vatandaşları korkuya salmak, kolaylıkla ve kayıtsız şartsız hüküm sürmek yoludur.... Milletvekillerinin polis hafiyeleriyle takip olunan yerlerde mânevi asayiş Hükümet eliyle bozuluyor demektir. Sayın Halk Partili Mebusların bile böyle takiplere mâruz bulundukları bizzat kendileri tarafından açıklanmıştır.²⁰

Hayat pahalılığının giderilmesi konusunda programda somut bir çözüm önerisinin olmadığını, bunun için üretimin artırılacağını söylediğini, fakat ilkel aletlerden nasıl kurtulacağı konusunda bir şey söylenmediğini kaydeden Menderes, bu amaçla ucuz aletler mi imal edileceğini, yoksa dışarıdan mı ithal edileceğini, çiftçinin bunları alabilmesi için kendisine verilecek olan para ve kredinin nasıl tedarik edileceğini sordu. Sulama işlerine de bütçede çok az para ayrıldığına dikkat çeken Menderes, enerji konusunda yapılacak yatırımların da nasıl yerine getirileceği konusunda bir açıklık bulunmadığını söyledi. Devletçiliğin sınırlandırılması ve özel teşebbüsün teşviki konusunda, hükümetin kendilerinin düşüncelerine geldiğini iddia eden Menderes, hükümet programının çelişkilerle dolu olduğunu ifade etti. Menderes, C.H.P.'nin ülkeyi 25 yıldan beri kötü bir şekilde yönettiğini, bunun sonucu olarak da halktan koptuğunu, bundan çıkış yolunun ise 12 Temmuz beyannamesinde gösterildiğini belirtti.²¹

C.H.P. Tunceli Milletvekili Feridun Fikri Düşünsel, Menderes'in eleştirilerine yönelik yaptığı konuşmada, Menderes'i yüzü tatlı, sözleri acı olarak niteleyerek, eleştirilerinde haklı olmadığını söyledi. Sıkıyönetim konusundaki eleştirilere değinerek Türkiye'de basın hürriyetinin diğer ülkelerden daha fazla olduğunu iddia etti. Düşünsel'in yazmak isteyip de ne yazamadıklarını sorması üzerine Cihad Baban kendi gazetesinin dört ay kapatıldığını hatırlattı. Cenap Berksoy da "az bile" şeklinde tepki gösterdi.²² Düşünsel, sıkıyönetimin iç siyasetle ilgili olmadığını, Tito ile Dimitrof'un İstanbul üzerine hesaplar yaptığı, Boğazlar sorununun ortada olduğu bir dönemde sıkıyönetimin gerekli olduğunu savunarak, D. P. iktidara geldiğinde bile sıkıyönetimi kaldırmayacağını iddia etti. C.H.P.'den önce de partilerin var olduğunu, fakat bunu söylemenin faydasının olmadığını, 25 yıllık cumhuriyet döneminin D.P.'lilerle beraber herkesin malı olduğunu belirten Düşünsel, sözlerini şu şekilde sürdürdü:

²⁰ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:1, Cilt:6, Birleşim:85, (13.10.1947), ss.678-679.

²¹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:1, Cilt:6, Birleşim:85, (13.10.1947), ss.680-681.

²² *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:1, Cilt:6, Birleşim:85, (13.10.1947), ss.682-683.

Mecellenin bir hükmünü söyleyeceğim. –Affedersiniz ben biraz mecelleciyim. –Kanun Medeniye severim amma. (Her kim ki kendi tarafından tamam olan şeyi nakza sâyederse, sâyi merduttur.) Bizim de sizin hepinizin, Bayar’ın Koraltan’ın, Emin Sazak’ın ve bütün bu arkadaşların ruhu bu müşterek ruhta hisseleri vardır. Binaenaleyh etmeyin arkadaşlar, yanlış yola gidip de kendi müşterek patrimuanımızı, yani mamelekemizi zayıflatmayın.²³

Menderes’in tek parti yönetimi ve Milli Şefliği eleştirmesine de değinen Düşünsel, Menderes’i İnönü hastalandığı zaman kapısında ağladığını gördüğünü iddia ederek, kendisinin de İnönü’yü sevdiğini bildiğini, İnönü’nün 12 Temmuz Beyannamesiyle vaat ettiği demokratikleşmeye kimsenin karşı çıkmadığını belirtti.²⁴

D.P. Eskişehir Milletvekili İsmail Hakkı Çevik, program üzerinde yaptığı konuşmasında öncelikle hayat pahalılığına değindi. Hayat pahalılığının üretim azlığı, ulaşım darlığı ve ithalât mallarının pahalı olmasından kaynaklandığını söyleyen Çevik, bunlara çözüm bulunduğunda takdirde hayat pahalılığının ortadan kalkacağını iddia etti. Ona göre üretimi çoğaltmak için öncelikle teknik ziraatın kurulması, bunun için de ülkeye bol miktarda ziraat aletinin getirilmesi, gübre fabrikalarının açılması ve sulamanın geliştirilmesi, ulaşım darlığını gidermek için kamyon ithalâtına izin verilmesi gerekiyordu. Çevik, ormanların verim kabiliyetinin 6-7 kat düştüğünü, bundan Orman İşletme ve İdaresinin sorumlu olduğunu, kereste fiyatlarının ise toptan alıcılar nedeniyle aşırı pahalı olduğunu, buna da çare bulunması gerektiğini söyledi.²⁵

D.P. Kütahya Milletvekili Hakkı Gedik ise ülkenin kalkınması için öncelikle temel hak ve hürriyetlerin korunması, milli iradenin hâkim kılınması ve iktisadi açıdan gelişmesi gerektiğini ifade ederek bunun için yapılması gerekenler üzerinde durdu. Programın ise bu konuda hiçbir somut çözüm önermediğini öne süren Gedik, öncelikle zirai kalkınmanın gereğinden bahsetti.²⁶

İstanbul Bağımsız Milletvekili Cihad Baban ise yaptığı konuşmasında hükümetle milli dış politika ve demokrasinin sağ ve sol diktatörlüğe sürüklenmesine engel olunması konusunda fikir birliğinde olduklarını, bunların dışındaki konularda anlaşamadıklarını ifade etti. Özellikle ekonomi açısından

²³ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:1, Cilt:6, Birleşim:85, (13.10.1947), s.684.

²⁴ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:1, Cilt:6, Birleşim:85, (13.10.1947), s.685.

²⁵ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:1, Cilt:6, Birleşim:85, (13.10.1947), ss.687-688.

²⁶ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:1, Cilt:6, Birleşim:85, (13.10.1947), ss.689-691.

aşırı devletçi politikaların ülkeye zarar verdiğini belirten Baban, devlet kurumlarının yavaş, verimsiz ve koordinesiz çalışmalarından şikâyet etti. Yabancı sermayenin ülkeye gelmesinden önce istikrarlı ve sağlam bir yapıya kavuşmak gerektiğini belirten Baban, demokratik açılımlar konusunda da yetersiz olan adımları eleştirdi.²⁷

C.H.P. Tokat Milletvekili Recai Güreli ise Menderes'in eleştirilerini haksız ve abartılı bulduğunu söyledi. Ülkede baskı altında olanların Demokrat Partililer değil, Halk Partililer olduğunu iddia ederek, Balıkesir ve Bigadiç'te Demokrat Parti yanlılarının yaptıkları taşkınlıkları örnek gösterdi. Güreli, İstanbul Valisinin otomobiline kement atmak ve bir polisini öldürmek örneklerini de vermek isteyince Demokrat Parti milletvekilleri büyük tepki göstererek söz konusu olayın Halk Partililer tarafından yapıldığını iddia ettiler. Güreli de bu olayı Demokrat Partililerin yaptığını söylemediğini, taşradaki teşkilat mensuplarının da burada kendilerinin kardeşçe konuştukları gibi davranmaları gerektiğini ifade etti.²⁸

Genel Kurul'daki müzakereler bazan tartışmalı bazan da çok nezaketli bir üslup içinde geçiyordu. C.H.P. Kocaeli Milletvekili İsmail Rüştü Aksal'ın Menderes'in konuşmasını eleştirirken de bu nezaket görülür. Aksal bu konuşmasının ilk bölümde şunları söyledi:

Efendim; Adnan Menderes arkadaşımızın beyanatı, gayet tabii, iktidar Partisine muhalefeti ihtiva ediyor, tenkitler yapıyor. Şüphesiz Muhalefet Partisi İktidar Partisine methiye okuyacak değildir. Bir İngiliz zannederim Churchill'in babası Randolf Chorçil (sic), muhalefetin vazifesi muhalefet etmektir, demiştir. Demokraside şüphesiz en az iki partiye ihtiyaç vardır, burada muhalefet hatta haklı bulduğu noktalarda dahi bir çürük noktasını bulup iktidara hücum etme yolunu arar ve tabii hakkıdır. Ancak ben Sayın Adnan Menderes'in hayatına hâkim olan zihniyette bazı benim doğru bulmadığım... Yahut böyle ifade etmiyeyim, tamamen benimsiyemediğim bazı fikirlere tesadüf ettim. Adnan Menderes arkadaşım, şurada gelişi güzel tesbit ettiğim, (Çünkü beyannameyi daha evvel vermedikleri için üzerinde mütalâalarını tamamen tesbite imkân bulamadım) ve nihayet yanılabilirliğim ifadelerinde Cumhuriyet şimdiye kadar bir kalıp halinde yaşamıştır. 25 seneden beri Halk Partisi iktidarı murakabesiz geçmiştir. Sonra beyannamede maziye örtmek

²⁷ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:1, Cilt:6, Birleşim:85, (13.10.1947), ss.691-693.

²⁸ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:1, Cilt:6, Birleşim:85, (13.10.1947), ss.701-703.

temayülü ve gayreti sezilmektedir dediler. Arkadaşlar; eğer ben yanılmıyorsam Sayın Adnan Menderes'in beyanatına hâkim olan asıl ruhta çoktan beri devam eden ve bizim parti mücadelemizi bir türlü yoluna sokmıyan bir zihniyet hâkimdir.²⁹

D.P. Eskişehir Milletvekili Hasan Polatkan, programın özellikle ziraatla ilgili bölümü üzerinde durdu. Polatkan, halkın % 81'inin çiftçi olduğu bir ülkede ziraatın birinci dava olması gerekirken, programda yeterince yer bulamamasından şikâyet etti. Daha önceki hükümetler ziraatın öneminin farkında olduğu için fakir halktan alınan 50 milyon lira ile Zirai Donatım Kurumu'nu kurmuşlardı. Fakat bu kurum, araç ve gereçleri çiftçiye serbest piyasa fiyatından daha pahalıya satıyordu. Çiftçiye verilmesi gereken tohumluk buğday ve kredi konularına da değinen Polatkan, ziraattan başka hayvancılık, işçilerin güvenliği ve ücretleri gibi konularda da hükümeti eleştirdi.³⁰

C.H.P. Manisa Milletvekili Yunus Muammer Alakant'ın 7 Eylül kararlarını izah edici ve destekleyici konuşmasından³¹ sonra D.P. Eskişehir Milletvekili Kemal Zeytinoglu hükümet programını mesken, bayındırlık ve yol yapımı açısından eleştirdi.³² C.H.P. Aydın Milletvekili Mazhar Germen ise yapılan eleştirileri haksızlık olarak niteledi. C.H.P.'yi iktidarı bırakma düşüncesinde olmamakla suçlamanın mantıksız olduğunu, bu ülkeye demokrasiyi C.H.P.'nin getirdiğini, programda yeterli detayın olmaması suçlamanın doğru olmadığını, çünkü her konuda çok detaylı bilgi vermenin mümkün olmadığını, detaylı bilgilerin Bakanlıklardan alınabileceğini belirten Germen, muhalefetin eleştirilerinde ölçülü ve insaflı olmasını istedi.³³ Daha sonra konuşan D.P. Afyon Karahisar Milletvekili Kemal Özçoban 12 Temmuz Beyannamesi ve Peker Hükümetinin istifasıyla demokrasi adına ümitlendiklerini, fakat yeni hükümet programında Peker Hükümetinin yolunda yürüneceği belirtildiğini iddia ederek bu ümitlerinin suya düştüğünü söyledi. Özçoban'ın isteği, tüm partililere eşit davranmayacaksa, antidemokratik kanunları ve sıkıyönetimi kaldırmayacaksa, Saka hükümetinin şimdiden çekilmesi idi.³⁴

C.H.P. Bingöl Milletvekili Tahsin Banguoğlu'nun 12 Temmuz Beyannamesi lehine ve demokrasinin ülke içinde gelişmesi üzerine yaptığı

²⁹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:1, Cilt:6, Birleşim:85, (13.10.1947), s.703.

³⁰ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:1, Cilt:6, Birleşim:85, (13.10.1947), ss.704-705.

³¹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:1, Cilt:6, Birleşim:85, (13.10.1947), ss.705-707.

³² *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:1, Cilt:6, Birleşim:85, (13.10.1947), s.707.

³³ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:1, Cilt:6, Birleşim:85, (13.10.1947), ss.707-710.

³⁴ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:1, Cilt:6, Birleşim:85, (13.10.1947), ss.710-711.

konusmayla³⁵ Meclis'in havası daha da yumuşadı. Bu hava D.P. Kütahya Milletvekili Ahmet Tahtakılıç'ın konuşmasıyla devam etti. Tahtakılıç, Aksal ve Banguoğlu'nun temennilerine katıldığını, fakat eksiklikleri yine de söylemek gerektiğini belirterek tasarruf konusu üzerinde durdu. Her hükümet programında tasarruftan bahsedildiğini, fakat hiçbir hükümetin bu konuda başarılı olamadığını belirten Tahtakılıç, daha ciddi ve dikkatli bir tasarruf politikası izlenmesi gerektiğini söyledi. Eğitim konusuna da değinen Tahtakılıç, ilköğretimin zorunlu olmasına rağmen devletin hâlâ yeteri kadar okul yapmadığını, öğretmenlerin maaşının iyi durumda olmadığını ileri sürdü.³⁶ C.H.P. Kocaeli Milletvekili Nihat Erim ve Gümüşhane Milletvekili Şükrü Sökmensüer de 12 Temmuz Beyannamesi lehine konuşarak, demokrasinin geliştğini ve bundan vazgeçmenin mümkün olmadığını söylediler. Sökmensüer ayrıca polisin milletvekillerini takip ettiği iddiasını reddederek kendisinin İçişleri Bakanı olduğu dönemde böyle bir şeyin kesinlikle olmadığını iddia etti.³⁷

Başbakan Hasan Saka eleştirilere cevap vermek için kürsüye geldi. Özellikle Menderes'in eleştirilerine değinen Saka, her şeyden önce hükümet programının anti demokratik emeller beslediği iddialarını reddetti. C.H.P.'nin öteden beri demokrasiyi kurmak için çalıştığını söyleyen Saka, 12 Temmuz Beyannamesinin icaplarını hayata geçirmek için iktidara geldiklerini belirterek anti demokratik kanunları da zaman içinde birer birer yürürlükten kaldırmayı vaat etti. Ayrıca, hayat pahalılığının üstesinden gelmek için Bakanlardan oluşan bir merkez heyeti kurduklarını, bölge kongreleri toplayarak, gerekirse ilgili kanunlar çıkararak hayat pahalılığına çözüm bulacaklarını söyledi. Konut ihtiyacı, ziraat alanındaki ihtiyaçlar, gübre, su, elektrik üretimi ve maden işleri konularında da bazı rakamlar vererek yapmayı düşündüklerini genel hatlarıyla anlatan Saka, eğitim ve sağlık işlerinde de hedeflerinden bahsetti.³⁸

D.P. İstanbul Milletvekili Fuad Köprülü, Başbakan'ın demokrasiye geçiş sürecini C.H.P.'ye mal etmek istediğini iddia ederek, kimsenin demokrasiye karşı olmadığını, demokrasinin de kimsenin tekelinde olmadığını söyledi. Bir buçuk yıldır anti demokratik kanunların değiştirilmesi için ısrar ettiklerini, barış zamanında dünyanın hiçbir yerinde görülmeyen sıkıyönetimin kaldırılmasını istediklerini, fakat hükümet programında bunlarla ilgili bir kaydın bulunmadığını

³⁵ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:1, Cilt:6, Birleşim:85, (13.10.1947), ss.711-713.

³⁶ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:1, Cilt:6, Birleşim:85, (13.10.1947), ss.713-715.

³⁷ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:1, Cilt:6, Birleşim:85, (13.10.1947), ss.715-717.

³⁸ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:1, Cilt:6, Birleşim:85, (13.10.1947), ss.717-723.

belirten Köprülü, C.H.P.'nin eski alışkanlıkları ve hataları bırakması gerektiğini, 12 Temmuz Beyannamesiyle yeni bir dönem açıldığını ifade etti.³⁹

Müzakerelerde ve basında kendi dönemine yönelik yapılan isnatlara cevap vermek üzere kürsüye gelen Recep Peker, totaliterlik suçlamalarını reddetti. Bir devletin beka teminatlarından birinin de devletin otorite zihniyetinin korunması olduğunu söyleyen Peker, otorite anlayışından habersiz bir zihniyetle, değil devlet, bir terkos şirketi bile yönetilemeyeceğini iddia etti. Milleti ayakta tutabilmenin ilk şartının özgürlük anlayışı ile nizam anlayışını dengeli tutabilmede anlaşılmak olduğunu belirten Peker, sınırsız özgürlük olmadığını, özgürlüklerin de milli denetim altında işleyen devletin korumasına muhtaç olduğunu ifade etti. Kanunları demokratik ve anti demokratik şeklinde tanımlamanın yanlış olduğunu söyleyen Peker, bugün eleştiriye uğrayan kanunların, devletin yeni kuruluşu sırasında, iç isyanları bastırmak ve devleti ayakta tutabilmek amacıyla çıkarıldığını, bu nedenle bu kanunları eleştirmenin doğru olmadığını savundu. Bazı kanunların anti demokratik olabildiği gibi, anti sosyal, anti administratif veya anti ekonomik gibi kanunlar da olabileceğini belirten Peker, muhalefetin bunları düzeltmek için neden çaba sarf etmediğini de sordu. Peker, Meclis'te her kanunda bir değişiklik yapılabileceğini, bunun doğal olduğunu, fakat kendileri için siyasal bir leke olabilecek anti demokratik kanunlar dizini olmadığını belirterek konuşmasına son verdi.⁴⁰ Otoriter rejim ve devletin otoritesi kavramları arasındaki farklılıklar, anti demokratik kanunlar konularında Ahmet Tahtakılıç ile Recep Peker'in izahatlarından⁴¹ sonra güven oylamasına geçildi. Sonuçta 465 üyenin 411'inin katılımıyla yapılan oylamada Saka hükümeti, 49 kırmızı oya karşılık 362 oyla güvenoyu aldı.⁴²

Saka Hükümeti'nde daha sonra bazı değişiklikler oldu. Devlet Bakanı Abdülhalik Renda Şubat 1948 tarihinde sağlık nedenleriyle görevinden ayrıldı.⁴³ Savunma Bakanı Münir Birsell, buğday yolsuzluğuna adı karıştığı gerekçesiyle 4 Haziran 1948 tarihinde istifa etti.⁴⁴ Hasan Saka bu bakanlığı vekâleten üzerine aldı.⁴⁵ Başbakan, bazı Bakanların çok yorulduğunu ve yıprandığını, bunları değiştirmek gerektiğini düşünerek 8 Haziran 1948 tarihinde istifa etti.⁴⁶

³⁹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:1, Cilt:6, Birleşim:85, (13.10.1947), ss.723-725.

⁴⁰ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:1, Cilt:6, Birleşim:85, (13.10.1947), ss.729-731.

⁴¹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:1, Cilt:6, Birleşim:85, (13.10.1947), ss.731-734.

⁴² *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:1, Cilt:6, Birleşim:85, (13.10.1947), ss.734-735.

⁴³ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:10, Birleşim:45, (20.02.1948), s.253.

⁴⁴ *Tasvir*, 5 Haziran 1968.

⁴⁵ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:12, Birleşim:68, (07.06.1948), s.105.

⁴⁶ Hilmi Uran, *Hatıralarım*, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1959, s.511.

1.3. İkinci Saka Hükümeti:

Cumhurbaşkanı, Saka'nın istifa ettiği gün kendisine tekrar hükümeti kurma görevi verdi.⁴⁷ 10 Haziran'da yeni hükümet göreve başladı.⁴⁸ II. Saka Hükümeti programı Meclis Genel Kurulu'nda 18 Haziran 1948 tarihindeki birleşimde okunarak müzakere edildi. Saka, hükümet programını okuduğu konuşmasında şunları söyledi:

Sayın arkadaşlar;

Hükümetinizin Yüksek Heyetinize beyannamesini sunacağım.

Büyük Millet Meclisinin Sayın Üyeleri,

Anayasa gereğince, tutacağı yolu ve siyasi görüşünü açıklıyarak oyunuzu istemek üzere huzurunuzda yıkılmış bulunan Hükümetiniz bir Parti programına bağlı olduğunu gözönünde tutarak, başarmakla görevli bulunduğu işlerin teferruatı üzerinde durmaksızın, ehemmiyetli gördüğü memleket dâvalarını huzurunuzda belirtmeyi daha elverişli bulmaktadır.

Aziz, arkadaşlar,

İkinci Cihan Harbinin sona ermesiyle uzun ve karanlık bir sürünceme devresine girmiş bulunan dünya ufuklarında herhangi bir iyileşme alâmeti henüz belirmemiştir. Milletlerarası münasebetlerin bir ahlâk ve adalet nizamı içinde gelişebilmesini sağlayacak ve insanlığın daha kötü akıbetlere düşmesini önliyecek başlıca çare olarak, Birleşmiş Milletlere inanımız, bugünün şartları ne olursa olsun devam etmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti Hükümetinin dış siyasetinin değişmeyeceğini bu vesile ile bir kere daha teyid etmek isteriz.

İkinci Cihan Harbinin ilk yılından itibaren müşterek insanlık ideali uğrunda Türk Milletinin katlandığı ve bugün de hürriyet ve istiklâli uğrunda hâlâ katlanmakta bulunduğu fedakârlıkların ne derece ağır olduğunu bilmiyen kalmamıştır. Sekiz yıldır Devlet Bütçesinin yarısına yakın, hattâ zaman zaman yarısından fazlası vatan müdafaasına ayrılmaktadır. Bu bakımdan durum, harb esnasında olduğundan asla daha müsait değildir. Bilâkis, bu masrafların uzun yıllar arası devam etmiş olması, millî ekonomi üzerinde gitgide ağırlaşan bir baskı

⁴⁷ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:12, Birleşim:69, (08.06.1948), s.149.

⁴⁸ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:12, Birleşim:70, (11.06.1948), s.153.

yapmaktadır. Fakat, Hükümetiniz, şimdiye kadar olduğu gibi bundan sonra Millî Savunma ihtiyaçlarını her ihtiyacın üstünde tutacaktır. Zira, Ülke bütünlüğümüzün ve bağımsız Devlet haysiyetimizin başlıca temelini bunda görmekteyiz. Bu uğurda, gerekirse, Milletimizin daha ağır fedakârlıklara tereddütsüz katlanacağından şüphe edilemez.

Sayın arkadaşlar,

Büyük Meclisin bu Toplantı yılında çıkardığı bazı kanunlar, girmiş olduğumuz yeni demokratik sistemin temellerini kuvvetlendirmiştir. Yüce Kamutayın tasvibine sunulmak üzere bulunan Seçim Kanunu değişiklik tasarısı gerçek Demokrasilerin temeli sayılan halk iradesinin, iyi niyet sahibi hiç kimsenin itiraz edemeyeceği bir emniyet içinde belirtmesini sağlayacaktır. Hükümet, önümüzdeki kısmî seçimlerin ve her seçimin, vatandaşların oylarını serbestçe kullanabilecekleri ve neticelerine emniyetle bakabilecekleri bir tarzda cereyan etmesine önem vermektedir. Türkiye'de Demokrasinin tertemiz geleneklerle siyasi ve medeni vatandaş haklarını teminat altında bulunduran mevzuat üzerinde yükselmesine titiz bir itina göstermekte devam edeceğiz.

Bu arada, Basın Kanununu, memleket basınına düşen yüksek görevin değerini takdir ederek, bir taraftan Anayasamızın sağladığı hürriyetlerin sınırı içinde en geniş tenkid hakkını tanıyan, fakat diğer taraftan, en medeni memleketlerde olduğu kadar ferdin şeref ve haysiyetini koruyan bir şekle koymanın lüzumuna inanmış bulunuyoruz.

Anayasamızın teminat altına aldığı rejimimize zarar verecek propaganda ve tahrikatla müessir şekilde mücadele etmek azmindeyiz.

Sayın arkadaşlarım,

Vatandaş çocuklarının oylarına dayanan sağlam ve kuvvetli bir iktidarla, siyasi ve tabîî haklarının her türlü şartlar altında masun kalacağından emin bir azlık murakabesi veya muhalefet sistemini yerleştirmeye çalışmak, gayelerimizin başında gelmektedir. İktidarın azlığı ezmesini, azlığın da meşru ve kanuni haklarının sınırı dışına çıkarak tahakküm yoluna sapmasını Milletimizin asla tahammül edemeyeceği istibdat şekilleri saymaktayız.

Yurdumuzun medeniyet ve refah yolunda ilerlemesini halk iradesine dayanan bir idarenin devamında görüyoruz.

Bunun için kanunlarda, sosyal ve politik hayatta olduğu gibi her derecede okullarımızda demokratik terbiyenin yerleşmesine ehemmiyet vereceğiz.

Değerli Milletvekili arkadaşlarım,

Biraz önce işaret ettiğimiz dünya durumu, bunun neticesi olan ve bütçemizin yarısını kaplıyan Millî Savunma giderleri, düzeltilmesi, giderilmesi veya azaltılması, yalnız memleketimizin gayretleri ile kabil olmıyan bir sıkıntı yaratmıştır.

Memleketimizin çekmekte olduğu sıkıntıları dünyanın politik ve ekonomik durumundan tecrit ederek mütalâa etmenin doğru olamayacağını takdir edersiniz. Bütün dünyada ekonomik zorluklar henüz azalmış değildir. Hattâ birçok memleketlerde bu zorluklar artmaktadır. İç ve dış âmillerin elverdiği nispette bu sıkıntıyı gidermiye çalışmak elbette vazifelerimizin başında gelir.

Muhterem arkadaşlar,

Yıllardır bütçemizin yarısını alan Millî Savunma masraflarını ve diğer yarısına yakın kısmını bulan Devlet kadro giderlerini, öbür yandan kültür, ekonomi, sağlık ve bayındırlık alanlarında kalkınmamızın gerektiği karşılıkları ekonomik kaynaklarımızı zorlamadan temin etmek ödeviyle karşı karşıya bulunmaktayız.

Bundan dolayıdır ki, Devlet idaresi sorumluluğunu üzerine alan bir Hükümet bu ödevini yerine getirebilmek için Yüksek Heyetinizin hem güvenine, hem yardımına dayanarak cesaretli ve radikal tedbirler almak mevkiindedir.

Büyük Meclis önünde açıklamak isteriz ki, yalnız genel bütçeye dâhil teşkilât kadroları her yıl artışlar kaydetmek suretiyle çeşitli özlük hakları ile birlikte karşılıkları içinde bulunduğumuz yıl bütçesi gelirinin % 46 sına kadar yükselmiştir.

Hükümetiniz bu derece yükselmiş olan kadro masraflarının daha fazla artmasını önlemek kararındadır. Bu kadroyu hizmet ihtiyaçları ile mütenasip bir hale getirmek için alınmış olan kararın tedrici surette tatbıkına geçilerek bütün kadroları yeni baştan düzenlemek, sayısı on yıl içinde bir misline çıkmış olan memurlarımızı, kitle halinde açıkta bırakmıyacak şekilde ve mağduriyete sebep olmıyacak

tedbirlerle, bugün için mümkün olan asgari kadrolara varmak istiyoruz.

İçinde bulunduğumuz hal ve şartlara göre, Devlet masraflarında tasarruf lüzumunu görmemek mümkün değildir. Hükümetiniz bu tasarruf gayesini en ciddî şekilde gerçekleştirmek azmindedir.

Bu arada, ekonomik kalkınmamız için doğrudan doğruya verimli olmıyan ve geciktirilmesi mümkün olan inşaattan vazgeçmek kararındayız. Diğer taraftan, Devlet idare masraflarının her nev'inde mümkün olan âzami kısıntıya gitmek suretiyle bütçe yükünü hafifletmeye gayret edeceğiz.

Bütçe kısıntıları ile birlikte, vergilerimizin ıslahı yolunda girişilmiş olan çalışmalara devam edeceğiz. Bu arada vergi reformumuzun esasını teşkil eden gelir ve usul kanunlarının Yüksek Meclisçe bu yıl içinde kabulü dâvanın hallini kolaylaştıracaktır.

Şunu da kesin olarak belirtmek isteriz ki, malî durumun sağlamlığı bakımından bütçe masrafları için hiçbir suretle emisyon tedbirine gitmiyeceğiz. Para değerinin korunmasına ve Türk parasının içerde ve dışarda istikrar ve emniyet unsuru olmak vasfını muhafaza etmesine itina göstereceğiz.

Tasarruf yolunda alacağımız tedbirlerin yaratacağı imkânlar ne olursa olsun ekonomik kalkınmamızı bir an önce gerçekleştirmek için, dış krediye ihtiyacımız aşikârdır. Bu yolda yapılan teşebbüsler müspet neticelere ulaşmak üzeredir. Gerek dış kredilerin, gerek iç finansman imkânlarının müsaade edeceği nispette, başlıca ziraati ve diğer ekonomik sahaları kavrıyan, muhtelif yıllara ayrılmış kalkınma plânımız yakın bir zamanda tesbit edilmiş bulunacaktır.

Muhterem arkadaşlar,

Hükümetinizin üzerinde duracağı ana dâvaları bu suretle kısaca belirtmiş olduk. Bu görüşlerimiz Yüksek Heyetinizin tasvibini kazanır ve bize güven oyu vererseniz bu yolda elimizden gelen gayreti sarfedeceğiz. Eğer bizleri itimadınıza lâayık görecekseniz, Hükümetinizin bugünün ağır şartları altında iş görüp muvaffak olabilmesi her şeyden önce Yüksek Heyetinizin sürekli yardım ve desteğine bağı olduğunu da arz etmeme müsaadenizi dilerim.

Hükümetin Beyannamesi burada bitiyor. Mâruzâtımı ileri sürülecek fikirler üzerine bilâhara ikmal ederim. (Soldan alkışlar).⁴⁹

Hükümet programı hakkında ilk söz alan D.P. Eskişehir Milletvekili İsmail Hakkı Çevik, I. Saka hükümeti zamanında sıkıyönetim, demokratikleşme ve basın özgürlüğü konularında verilen sözlerin yerine getirilmediğini iddia ederek, her şeyden önce âdil bir seçim kanununun hazırlanmasını ve seçimlerin adli teminat altına alınmasını istedi. Hâkimlerin denetiminde yapılan seçimlerin en demokratik ülkelerde uygulandığına dikkat çeken Çevik, bunun hâkimlerin politikaya girmesi anlamına gelmediğini vurguladı. Hayat pahalılığının artarak devam ettiğini, ekmekte buğday oranının % 50 azaltılmasına rağmen fiyatının değişmediğini, hayat pahalılığının 6-7 misli artmasına rağmen milli ve bireysel gelirin artmadığını iddia eden Çevik, önceki hükümetin hayat pahalılığı konusundaki vaatlerini tekrar hatırlattı ve bunların yerine getirilmediğini söyledi. 7 Eylül kararlarını eleştiren Çevik, bu kararların ihracatı artırma amacıyla yapıldığını, fakat ithalatın ihracattan 86 milyon lira fazla gerçekleştiğini belirtti. İki hükümet programı arasında bir fark olmadığına göre önceki kabineden sekiz bakanın ayrılma nedenini soran Çevik, hükümet programında söz edilen azınlığın tahakkümü sözünden bir şey anlamadıklarını da ifade etti. 1948 bütçesinin % 30'unun Millî Savunmaya ayrıldığını öne süren Çevik, bu hesaba göre bütçenin % 70'inin kadro ve diğer devlet harcamalarına gittiğini, savaş yıllarında C.H.P.'nin kadroları bir misli artırdığını, kendilerinin devlet harcamalarında esaslı bir tasarrufa gidilmesini istemelerine rağmen iktidarın buna yanaşmadığını iddia etti. Çevik son olarak, devlet bütçesinin yarısına yakın bölümünü kadro harcamalarına ayıran bir hükümete güvenoyu vermeyeceklerini belirterek konuşmasını tamamladı.⁵⁰

Müstakil Demokratlardan Eskişehir Milletvekili Ahmet Oğuz da yaptığı konuşmasında Saka Hükümeti'nin Peker hükümetinden farklı olmadığını, demokrasi yolunda çok yavaş hareket ettiğini iddia etti. Kadrolarda azaltma ve bütçede tasarruf yoluna gidileceği düşüncesinin gerçekleşeceğine inanmadığını söyleyen Oğuz, mevcut ekonomik durumun bir portresini çizdi. Buna göre bir yıl öncesine göre döviz ve altın stokları 230 milyon lira azalmış, dış ticaret açığı artmış, 1948 yılının ilk dört aylık vergi tahsilâtı bir yıl öncesine göre 31 milyon lira azalmış, devlet borçları azalmamış, üretim maliyetleri ise genel olarak azalmıştı. Hükümet, yolsuzluk iddiaları karşısında duyarsız kalmış, şeker üretiminin tüketimi karşılayamamasına da bir çare bulamamıştı. Oğuz, konuşmasının sonunda I. Saka hükümeti programının kâğıt üstünde kalmasına

⁴⁹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:12, Birleşim:73, (18.06.1948), ss.223-225.

⁵⁰ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:12, Birleşim:73, (18.06.1948), ss.225-228.

rağmen bu hükümetin de aynı kişi tarafından kurulması nedeniyle bu hükümete güvenlerinin olmadığını belirtti.⁵¹

C.H.P. Seyhan Milletvekili Sinan Tekelioğlu ise hükümet lehinde bir konuşma yaptı. I. Saka hükümetinin icraatlarını öven Tekelioğlu, yeni hükümetten beklentilerini şu şekilde dile getirdi:

Bunlardan en evvel ve en önde irtikâp, irtişa ve suiistimalleri merhamet ve şefkati elden bırakarak takip etmek ve failleri askerî mahkemelere süratle tevdi ederek en ağır cezalara çarptırmaktadır. (Gürültüler, anti demokratiktir sesleri) (Adli mahkemelere itimadınız yok mu sesleri) demokratiktir, itimadım vardır.

Sonra arkadaşlar, Devlet dairelerinde hepiniz biliyorsunuz ki, kanepeler koltuklar bir tarafta, bir tarafta da vantilâtörler. 50-100 mumluk lâmbalar bu dairelerde gündüzleri dahi yanmaktadır. Yine bir taraftan vantilâtör, bir taraftan da soba yanmaktadır. Kanepeler koltuk mükemmel, gidiyorlar buralara kuruyorlar. Tabiatıyla işler de ona göre görülüyor. Yine dairelerde kadınlar trikotaj işleri yapıyorlar. Başbakan'dan şiddetle rica ediyorum; derhal bu dairelerdeki koltuk ve kanepeleri kaldırsınlar. Buraya gelenler dairelere iş görmek için gelirler. Devletin bu uğurda sarfetmiş olduğu paralar pek çoktur. Bu paraları artık bunlara sarfedemeyiz. Bugün bir koltuk, bir kanepeler 500 liradır. Önünde lüks bir masa, üstünde bir cam o da beş yüz liradır. Müdür bey keyiftedir. Diğer taraftaki memurlar da bir iki odada sıkışırlar. Binaenaleyh masalar kaldırıldıktan sonra, memurları koltuk ve kanepelerden boşalan yerlere yerleştirecek olursak, bu suretle Devletin dışarıda icar ettiği binaları boşaltır ve bu suretle mesken buhranının önlenmesine de yardım etmek imkânı elde edilmiş olur.⁵²

Tekelioğlu, her kurumun müfettişlerinin ayrı olduğunu, bunun sonucunda müfettişlerin kendi kurumuyla ilgili usulsüzlükleri ortaya çıkaramadığını, tüm müfettişliklerin tek bir çatı altında toplanmasının daha yararlı olacağını söyledi ve sözü kaldırılması gerektiğini düşündüğü Orman Genel Müdürlüğü'ne getirdi. 250 bin lira geliri olan Orman İşletmelerinin harcamalarının 14,5 milyon lira olduğunu, dağlarda saraylar gibi binalarının olduğunu, bu binalarda atlar, seyisler ve aşçıların bulunduğunu belirten Tekelioğlu, Gazi Çiftliği de dâhil, kendi hayvanlarının yiyeceklerini bile üretemediğini iddia ettiği 15-16 çiftliğe sahip ziraat işletmelerinin de

⁵¹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:12, Birleşim:73, (18.06.1948), ss.228-232.

⁵² *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:12, Birleşim:73, (18.06.1948), ss.232-233.

kapatılmasını istedi. Tekelioğlu'na göre artık Toprak Mahsulleri Ofisi de Ziraat Bankası'na bağlanıp banka zihniyetiyle yönetilmeli, her bakanlıkta var olan İnşaat Daireleri kaldırılıp inşaat işiyle sadece Bayındırlık Bakanlığı ilgilenmeli, Millî Savunma Bakanlığı'ndaki Satınalma Komisyonları ıslah edilmeliydi. Tekelioğlu, Millî Savunma Bakanlığı ile Genelkurmay Başkanlığı arasındaki ilişki konusunda da şunları söyledi:

Bu konuda ikinci ve çok mühim bir ricam daha var ki, bunu mutlaka yapalım. O da ya Millî Savunma Bakanlığının adını değiştirelim, yahut ta Genel Kurmayı Millî Savunmaya bağlıyalım. Meselâ Millî Savunma ismini değiştirelim de Genel Kurmay Bakanlığı diyelim. (Gülüşmeler) Hiç bir Devlette böyle bir teşkilât yoktur. Parayı sarf eden Millî Savunma, bütün mesuliyet onun omuzları üzerinde, öteki yapacağını yapar ve hiçbir mesuliyeti yoktur. Genel Kurmay kumandaya salahiyetli midir? Evet Anayasa böyle yazıyor. Fakat bu yazı ile olmaz. Binaenaleyh Genelkurmay yalnız eğitim vazifesini gören bir müessesedir o yalnız mütalâa dermeyan eder. Fakat kumandayı ve icraatı yapan Millet Meclisi dolayısıyla Millî Savunma Bakanlığı yapar. Çok rica ederim neye mal olursa olsun ya Millî Savunmanın ismini değiştirelim adına Genelkurmay Bakanlığı diyelim yahutta Genelkurmayı Millî Savunmaya raptedelim. Biz de dostumuz olan Amerika Devletine benziyelim.⁵³

Tekelioğlu eleştirilerini ve önerilerini sürdürerek, bazı bakanlıkların birleştirilmesini, bu bağlamda Ticaret, İktisat ve Ziraat Bakanlıklarının, Bayındırlık ve Ulaştırma Bakanlıklarının ve Tekel ve Maliye Bakanlıklarının birleştirilmesinin devleti ağır bir yükten kurtaracağını söyleyip, Emekli Sandığı Kanununda gerekli değişiklikler yapılarak emeklilerin mağduriyetinin giderilmesini istedi. Hükümete beyaz oy vereceğini belirten Tekelioğlu, eğer bu istekleri yerine getirilmezse kırmızı oy bile düşünebileceğini söyleyerek konuşmasını bitirdi.⁵⁴

C.H.P. Maraş Milletvekili Emin Soysal konuşmasını önceki hükümete yönelik eleştirilerine ayırdı. Soysal, hükümetin yapabilecek olup da yapmadıklarını şöyle sıraladı: 1. 7 Eylül kararlarından vazgeçilebilirdi. 2. Döviz ihtiyacı duyulan bu dönemde lüks otomobiller, oyuncaklar ve naylonların ithaline izin verilmeyebilirdi. 3. İstihlak ve Muamele Vergileri tedrici olarak azaltılabilir ve kaldırılabilirdi. 4. Millî Savunma giderleri azaltılabilirdi. Mesela masrafı 35-40 milyon lirayı bulan emir erliği kaldırılabilirdi. Ayrıca askerlik süresi kısaltılarak vatandaşların uzun süre üretim alanından uzak kalması

⁵³ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:12, Birleşim:73, (18.06.1948), s.235.

⁵⁴ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:12, Birleşim:73, (18.06.1948), ss.236-237.

önlenebilirdi. 5. 3-4 lirayı 1 liraya toplayan Maliye Bakanlığı'nda esaslı değişiklikler yapıp lüzumsuz kırtasiyecilik ve formaliteler kaldırılarak önemli oranda para ve personel tasarrufu yapılabilirdi. 6. Çalışma, Ticaret ve Ulaştırma Bakanlıkları kaldırılıp, sırasıyla Sağlık Sosyal, Ekonomi ve Bayındırlık Bakanlıklarına Genel Müdürlük olarak bağlama yoluyla radikal tasarruflar yapılabilirdi. 7. Birçok Bakanlık ve Devlet Teşekküllerinde bulunan ve hiçbir işe yaramayan memuriyetler kaldırılabilirdi. 8. Bütün devlet dairelerinde verimliliği artırmak için bazı tedbirler alınabilir, bu bağlamda her dairede memurun defterleri tutularak sabahtan akşama kadar yaptığı işler kaydedilip gerektiğinde amirine göstererek performans artırılabilirdi. 9. Kasaba ve şehirlerde sayıları sürekli artan binlerce kahvehanelerde boş boş oturan vatandaşlar için çare düşünmeden, günlük mesai 2-3 saati geçmeyen memurların iş saatleri artırılmadan, vatandaşların çalışma alet ve metotlarında değişiklik yapmadan üretimin artırılması beklenmemeliydi. 10. Avrupa ile olan ticari ilişkiler artırılabilirdi. Bunun için de elçilikler, ticari ataşelikler ve elçilik memurlarında ciddi bir yenileme ve tasfiyeye gitmek gerekirdi. 11. Zirai üretimi artırmak için Adana, Amik, Maraş ovaları ve Mezopotamya sahası gibi verimli toprakların ıslahına ait tedbirler alınabilirdi. 12. Fabrikalarda maliyetin düşürülmesine ve kalitenin yükseltilmesine çalışma sözü verilmişti. Bu yapılarak fabrika ürünleri piyasası ucuzlatılamaz mıydı? 13. Özel sermaye ve teşebbüsün harekete geçirilmesi için gerekli kanunlar çıkarılıp düzenlemeler yapılabilirdi. 14. Hayatı ucuzlatmak ve sosyal adaleti sağlamak için harekete geçirilebilir, bunun için de fiyat denetimleri üzerinde durulabilirdi. Önceki hükümet programında kömür havzasını ıslah ve geliştirme, yol işleri ve ulaştırmada kolaylık sağlama, aşırı sol ve sağla mücadele konularından söz edildiğini, fakat bu programda bunlardan herhangi bir şekilde söz edilmediğini belirten Soysal, bunlardan vaz mı geçildi diye de sordu.⁵⁵

Daha sonra kürsüye gelen Hasan Polatkan, Kemal Zeytinoglu ve Şahin Lâcin özellikle 7 Eylül kararları, tasarruf, üretimin artırılması, seçim sistemi, özel sektör konularında önceki hükümeti eleştirip bu konularda yeni hükümet programının yetersizliği üzerinde durdular. Bundan sonra Afyon Karahisar Bağımsız Milletvekili Sadık Aldoğan söz aldı. Aldoğan genel mizacı veya üslubunun gereği heyecanlı ve ölçsüz konuşabilme ihtimali nedeniyle yazılı olarak konuşmayı tercih etti, ama konuşması yine de sert olduğundan Meclis'teki hava zaman zaman elektriklendi. Aldoğan, Saka'nın istifasını ve yeniden hükümet kurma biçimini eleştirerek sözlerine başladı. Aldoğan'a göre Saka, Meclis'ten güvenoyu alarak göreve başladığından, kabine üyeleri arasında görüş ayrılıkları görmüş veya hükümet politikalarının Meclis tarafından tasvip edilip edilmediğinden şüpheye düşmüşse Meclis'te güven tazelemesi gerekirdi. Başbakan, Cumhurbaşkanı'na karşı değil, Meclis'e karşı sorumluydu. O nedenle

⁵⁵ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:12, Birleşim:73, (18.06.1948), ss.240-243.

Saka, Cumhurbaşkanının direktifine uyararak değil, Meclis'in görüşünü alarak çekilmeliydi. Recep Peker de başbakanlıktan Devlet Şefinin Celal Bayar ile anlaşması sonucu ayrılmak zorunda kalmıştı. Daha da geriye gidilirse Celal Bayar 1938'de başbakanlıktan Devlet Şefinin kendisine olan güvensizliği nedeniyle ayrılmıştı. Demokratik bir yönetim için bu usulden vazgeçmek gerekirdi. O halde yapılacak iş Saka hükümetine güvenoyu vermeyerek, hükümetin Cumhurbaşkanının emir ve telkiniyle değil, Meclis'in onayı ile kurulup yıkılabileceğini göstermektir. Bu anlayışın gösterildiği gün ülkede demokrasi vardır denilebilirdi.⁵⁶

C.H.P. Balıkesir Milletvekili Süreyya Örgüevren, Aldoğan'ın eleştirilerine cevap vererek Saka hükümetlerinin görevden ayrılış ve göreve geliş biçimlerinin demokratik ve anayasaya uygun olduğunu söyledi. Sürekli seçim hileleri suçlamalarını da reddederek, seçimlerin demokratik ve usulüne uygun olduğunu, milletvekillerinden hiç birinin milletin temsilcisi olmadığına inanıp da burada oturamayacağını, böyle şerefsizliği taşıyan hiçbir milletvekilinin olmadığını iddia etti. Hükümete gerekli gördüğünde başkanlık eden Cumhurbaşkanının istediği zaman hükümetin çekilmesini isteyebileceğini, Kemalist rejimin gereğinin bu olduğunu söyleyen Örgüevren, Bayar ve İnönü'nün de aynı biçimde göreve gelip görevden ayrıldığını söyledi.⁵⁷

C.H.P. Ordu Milletvekili Hamdi Yalman'ın konuşması oldukça sert bir havada geçti. Yalman, Aldoğan'ın milletvekili olabilmek için kendilerine yalvardığını, D.P.'lilerin sahtekârlık yaptıklarını iddia edince büyük tepkiler aldı. Yalman'ın iddiasına göre Ünye'ye bağlı Karakaş nahiyesinin köylere, kış çok sert geçtiği için yiyecek yardımı gönderilmesi kararlaştırılmış, erzakı köylere götürmek üzere C.H.P. ve D.P.'den birer kişi görevlendirilmiş, fakat D.P.'li şahıs gecenin 4'ünde kamyonları alarak köylere götürüp bunları D.P. gönderdi diye dağıtmıştı. Yalman, bunu yapanlara sahtekâr deyip sözünü de geri almayınca tartışmalar büyüdü. Sonunda Başkan oturuma 15 dakika ara vermek zorunda kaldı.⁵⁸

Oturum tekrar başladıktan sonra bir süre daha aynı konu üzerinde C.H.P. ve D.P. milletvekilleri arasında tartışmalar devam etti. Daha sonra Hasan Saka kürsüye geldi. Saka, D.P.'nin seçimlerin hâkim teminatı altında yapılması önerisine değinerek hâkimlerin siyasete karışmasına karşı olduklarını, Avrupa'da sadece Fransa ve İtalya'da iki yıldan beri hâkim teminatı altında seçim yapıldığını, diğer demokratik ülkelerde böyle olmadığını söyledi. Demokrasiye geçişin dış baskılarla olmadığını, 25 yıldır hem Atatürk'ün hayatında hem de C.H.P.'nin program ve işlerinde demokrasiye geçişin asıl

⁵⁶ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:12, Birleşim:73, (18.06.1948), ss.250-255.

⁵⁷ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:12, Birleşim:73, (18.06.1948), ss.258-263.

⁵⁸ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:12, Birleşim:73, (18.06.1948), ss.263-264.

hedef olduğunun açık olduğunu belirten Saka, yapılacak seçim kanunundan şüphelenildiği takdirde Lahey ve İsviçre'den tarafsız bilim adamları getirmekten çekinmeyeceklerini söyledi. Daha önceki ve şimdiki hükümet programları arasında fark olmasını, son toplanan C.H.P. Büyük Kurultayı'nda yeni kabul edilmiş bir program olmasına bağlayan ve yapılacak işlerin o programda detaylı olarak tespit edildiğini söyleyen Saka, bu nedenle yeni hükümet programında bunları detaylı olarak sunmadıklarını iddia etti. Hayat pahalılığıyla mücadeleye devam ettiklerini, bu nedenle kömür, çimento, ekmek ve pamuklu ürünleri sübvans e ettiklerini de söyleyen Saka, şeker, tütün ve fındık üretim ve tüketimindeki artışları dikkatle takip ederek tüketim ve ihraçları ile ilgili tedbirler aldıklarını belirtti. Devlet Şefinin emri ve direktifleriyle hareket ettiği iddialarını da reddeden Saka, Anayasa'da Şefin hükümet ile ilişkilerinin nasıl olacağının belirtildiğini, kaldı ki İnönü'nün kendilerine hiçbir direktif ve emir vermediğini söyledi. Son olarak kusursuz hükümetlerin olmayacağını söyleyip Meclisin kendilerine güveni olup olmadığını bildirmesini istedi.⁵⁹

Hasan Saka'nın görüşlerine itiraz olarak Ahmet Tahtakılıç'ın konuşmasından sonra güven oylamasına geçildi. Sonuçta Saka Hükümeti 40 ret oyuna karşılık 308 oyla güvenoyu aldı. Oylamaya 104 milletvekili katılmamıştı.⁶⁰

1949 yılının Ocak ayına gelindiğinde hükümette kriz çıktı ve bu kriz hükümetin istifası ile sonuçlandı. 13 Ocak 1949 tarihinde Devlet Bakanlığı'na Mardin Milletvekili Ali Rıza Erten getirilmişti.⁶¹ Fakat bu görevlendirme sırasında Kasım Gülek'le başlayan hükümet krizi Bayındırlık Bakanı Nihat Erim, Tekel ve Milli Eğitim Bakanlarının istifalarıyla devam edince hükümet değişikliği kaçınılmaz hale geldi. Saka Hükümeti 14 Ocak 1949 tarihinde çekildi. Yerine, Şemsettin Günaltay 16 Ocak'ta yeni hükümeti kurdu.⁶²

1.4. Günaltay Hükümeti

Günaltay, hükümet programını 21 Ocak 1949 tarihinde Genel Kurul'da açıkladı. Program ılımlı ve liberaldi. Demokratik ve özgürlükçü açılımlar vaat ediyor, laikliğ e vurgu yapmakla beraber din eğitimi alanında bazı atılımların yapılacağını vurguluyordu. Günaltay'ın, hükümet programını anlattığı konuşması şu şekildeydi:

Büyük Millet Meclisinin Sayın Üyeleri, bugün programını okuyarak güveninizi istemek üzere Yüksek Kamutayın huzuruna

⁵⁹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:12, Birleşim:73, (18.06.1948), ss.269-274.

⁶⁰ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:12, Birleşim:73, (18.06.1948), s.277.

⁶¹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:15, Birleşim:32, (14.01.1949), s.116.

⁶² *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:15, Birleşim:33, (17.01.1949), ss.141-142.

çıkmiş olan Hükümetiniz, bu vazifeyi içinde bulunduğumuz şartların ehemmiyetini kavramış olarak üzerine almıştır.

Milletin beklediği huzur ve sükûna kavuşmuş olmaktan henüz uzak bulunan dünya ahvalinin, her yerde olduğu gibi memleketimiz üzerindeki ağır tesirleri devam etmektedir. Bu hal ve şartlar millî ekonomiyi, Yüksek Meclisçe de bilindiği gibi, ağır tazyik altında tutmaktadır. Fakat Yüksek huzurunuzda belirtmeye hacet yoktur ki, durum ne olursa olsun, bizden önceki Hükümetleriniz gibi biz de, ülke bütünlüğümüzün teminatı olan Millî Müdafaamızı her dâvanın başında tutacağız. (Bravo sesleri. Alkışlar.)

Dünya sulhunun korunması yolunda büyük gayretler gösteren memleketimizin kuvvetli olmasındaki faydayı takdir eden dost Amerika Hükümetinin yardımıyla, hareket kabiliyeti ve harb kudreti artmakta olan kahraman ordumuzun modern silâh ve araçlara intibakını sağlamaya çalışırken, bir taraftan da Millî Savunma işlerinin bugünün ihtiyaç ve icaplarına göre idaresi için yeni tertip ve tedbirler almak kararındayız.

Değerli arkadaşlarım,

Milletlerarasında iyi geçinmeyi, yer yüzünde sulh ve emniyete ulaşmayı en büyük ideal saymakta devam edecek olan yeni Hükümetiniz bu uğurda kudretinin yettiği kadar çalışmaktan geri durmayacaktır. Samimi olarak bağlı bulunduğumuz Birleşmiş Milletler Kurulunu dünyayı bu neticeye ulaştıracak vasıtaların başında görüyoruz. Bu Kurulun, bu güç ve asil vazifeyi başarır ve daha iyi işler bir hale gelmesi emelimizdir. Türkiye Cumhuriyetinin Yüksek Heyetinizce bilinmekte olan ve devam edegelen dış politikası aynı yolda yürüyecektir. Yüksek huzurunuzda tekrar etmek isterim ki, bu siyasetin ana vasıfları ittifak ve taahhütlerimize ve dostluklarımıza bağlılık, açıklık ve dürüstlüktür. (Alkışlar)

İç politikamızda; gelişmekte ve kökleşmekte olan demokratik rejimin memleketimiz için vaadettiği aydın istikbali yaklaştıracak tedbirleri daima artan bir azimle almak bizim de vazifemiz olacaktır. (Bravo sesleri). Tek dereceli seçim ve çok partili meclis sistemine dayanan demokrasimizin gayesi halk idaresinin en mükemmel şekilde belirmesine imkân sağlamaktır. Büyük Meclisin geçen yıl kabul buyurduğu Seçim Kanunu bu maksadın elde edilmesi için ortaya konmuş ileri bir eserdir. Hükümetiniz, 1950 seçimlerinin hiçbir vatandaşın yüreğinde şüpheye yer bırakmayacak en teminatlı bir şekilde yapılması

için, ilmin ve tecrübenin telkin edeceği tedbirleri göz önünde tutmaktan geri kalmıyacaktır.

İçinde bulunduğumuz demokratik hayatın kolaylıkla ve süratle gelişmesi için, icap ettikçe her sahada yeni kanunlar sunmakta ve eskilerin değiştirilmesini arzetmekte tereddüt etmiyeceğiz. Bu cümleden olarak bizden önceki Hükümetin üzerinde durduğu Basın Kanununu biz de ehemmiyetle ele alacağız. Bu konuda basın hürriyetini âzami derecede teminat altına alan ve aynı zamanda vatandaş şeref ve haysiyetini kıskançlıkla koruyan Batı Demokrasilerinin mevzuatını örnek tutacağız. Siyasi hürriyetlerle ferdin her türlü hak ve emniyetini tekeffül edecek tedbirlere âzami kıymet verirken, cemiyetimizin temelini sarsacak ve genç demokrasimizin taze bünyesini kemirecek zararlı cereyanlardan yurdumuzu korumayı vazifelerimizin başında sayacağız. (Bravo sesleri).

Aziz arkadaşlarım,

Türk inkılâbının ana prensiplerini titiz bir itina ile savunmakta devam edeceğiz. Bütün diğer hürriyetler gibi vatandaşın vicdan hürriyetini de mukaddes tanırız. Din öğretiminin ihtiyari olması esasına sadık kalarak, vatandaşların çocuklarına din bilgisi vermek haklarını kullanmaları için gereken imkânları hazırlıyacağız. (Bravo sesleri). Fakat lâiklik prensipinden ayrılmamıza asla imkân tasavvur edilmemelidir. Bilhassa din perdesi altında bu milleti asırlar boyunca uyuşturmuş olan hurafelerin yeni baştan belirmesine asla meydan vermiyeceğiz. Dinin siyasete ve şahsi menfaatlere alet edilmesine de müsamaha etmiyeceğiz. Bu konuda alınmasını gerekli sayacağımız tedbirleri Yüksek tasvibinize sunmakta tereddüt etmiyeceğiz.

Her türlü vicdan ve düşünce hürriyetinin masuniyeti esastır. Fakat kanaatler ve düşünceler, kanunlarımızın yasak ettiği tahrik ve propaganda mahiyetini aldığı zaman, en ağır suç sayılacaktır. Bu husustaki kanunlar da kısa zamanda Büyük Meclise sunulacaktır.

Sayın Milletvekilleri,

Demokratik rejimin sarsılmaz temeller üzerinde yükselmesinde Büyük Meclisin çıkaracağı kanunların ve Hükümetin onları tatbikte göstereceği dikkatin ehemmiyeti aşikârdır. Fikirlerin serbestçe ortaya konulabilmesi Cumhuriyet Kanunlarının müeyyidesi altında bulunduğu bir devirde her bakımdan müstakil olan mahkemelerimizin vatandaş hak ve

hürriyeti ile birlikte sosyal nizamın ve memlekette huzur ve sükûnun korunması hususunda göstereceği itinanın da aynı ehemmiyeti taşıdığı kanaatindeyiz.

Her derecedeki memurların kendi sorumluluğu ile beraber salâhiyetini bilerek görevlerini yapmalarını ve böylece vatandaşların işlerini onlara beyhude zahmet vermeksizin görmelerini ve halkın devlet işlerinde çalışanlara karşı gönülden sevgilerini sağlamak azmindeyiz. Bunun için bir taraftan teşkilâtımızı daha verimli hale sokmak üzere kanunlarımızda ve bu arada memurlar statüsünde lüzumlu gördüğümüz değişikliklerin kabulünü ve İller ve Özel İdareler Kanunları tasarılarının bir an evvel müzakere ve tasvip buyurulmasını Yüksek Meclisten rica edeceğiz. Diğer taraftan, memurlarımızda, yukarda söylediğimiz tarzda çalışmanın itiyat haline gelmesi için devamlı dikkat göstereceğiz.

İdare âmirlerinin ve emniyet kuvvetlerinin asayişi ve halkın huzurunu sağlamak vazifelerinde her türlü tesirden her nevi endişe ve tereddüitten uzak olarak ve yalnız kanunu kendilerine rehber bilerek cesaretle çalışmalarını yurt içinde huzurun başlıca teminatı sayıyoruz.

Orman Kanununun esas prensiplerini muhafaza edecek ve fakat halkımıza kolaylıklar sağlayacak yeni tadil tasarısını yakında Büyük Meclise sunacağımızı bildirmek isteriz.

Değerli arkadaşlar,

Hükümet memleket iaşesini karşılamak, millî endüstriye gerekli ham maddelerle işletme malzemeleri sağlamak, döviz kaynaklarımızı kuvvetlendirmek ve iktisadi kalkınmamızın temelini teşkil etmek ve istihsali artırmak üzere ziraatimizi beş yıllık bir gelişme programına bağlıyacaktır.

Devlet sermayesiyle girişilen teşebbüslerde malî imkânlarımızın müsaadesi nispetinde, başta kömür havzası olmak üzere, madenlerimizi modern teknik vasıtalarla mücehhez, rasyonel çalışır ve istikrarlı bir döviz kaynağı teşkil eder hale getirmek için plânlı olmak kararındayız. Yurdumuzun yakıt ihtiyacını mümkün olduğu kadar linyit kömürleriyle karşılayarak maden kömürlerimizi önemli istihsal faaliyetlerinin ham maddesi ve döviz kaynağı olarak kıymetlendirmek amacımızdır.

Hususi sermayenin iktisadi sahalarda girişeceği teşebbüsleri teşvik etmek ve kolaylaştırmak Hükümetin başlıca şıarı olacaktır.

Değerli arkadaşlar,

Avrupa kalkınması için Amerika Birleşik Devletleri Hükümetinin girişmiş olduğu büyük ölçüde yardım hareketinden gereği gibi faydalanabilmeye âzami derecede dikkat göstermek kararındayız. Hükümetiniz, bu yardımı kalkınma ve istihsali çoğaltma işlerinde başlıca destek saymaktadır. Birleşik Devletlerin gösterdiği bu dostane anlayış hem ekonomik kalkınmamızı sağlamaya, hem de bu sayede Avrupa Ekonomik İşbirliği Teşkilâtında faydalı bir unsur olmaya çalışacağız. Bunun için lâzım gelen teşkilâtı kurmak yolundayız.

Büyük Meclisin Sayın Üyeleri,

İstikrarlı bir ekonomi düzeninin ve sağlam bir malî politikanın her şeyden evvel bütçe muvazenesine dayanacağına inanıyoruz. Bu Muvazeneyi sağlayacak tedbirleri devamlı surette araştırıp tatbik etmek kararındayız.

Vasitasız vergilerimizde girişilen ıslahat hareketini süratle gerçekleştirmek için Büyük Meclise sunulmuş olan Gelir Vergisi tasarılarının bir an evvel kanunlaşmasını lüzumlu saymaktayız.

Vasitalı vergilerimizin ve bilhassa Muamele Vergisinin ıslahına çalışacağız.

Devlet daireleri kadrolarının hizmet ihtiyaçlarına göre ayarlanması ve buna muvazi olarak istihkakları düzenliyen teadül kanunlarının ıslahı için, girişilen çalışmaya devam olunacaktır.

1949 Bütçesine gelince; Hükümetiniz, Büyük Mecliste beliren temayülleri göz önünde tutarak bâzı kısıntılara ve yeni tertiplere gitmeyi kararlaştırmıştır. Bu sebeple halen Mecliste incelenmekte olan Lüks, Kazanç ve Yol vergileri tasarılarını geri istemek kararındayız. Ancak yol programını aksatmadan tatbik edebilmek için, Yüksek huzurunuzda başka bir teklifle gelmeyi düşünüyoruz.

Değerli Milletvekili arkadaşlarım,

Yüksek huzurunuzda Hükümetin güdeceği iç ve dış politikayı ana hatlariyle belirtmiş bulunuyorum. Eğer programımız Yüksek tasvibinizi kazanırsa ve güveninizi bizden

esirgemezseniz kendimizi bütün varlığımızla yurt hizmetine vererek, bu güvene lâıyk olmaya çalışacağız. (Alkışlar)⁶³

Günaltay'ın programı okumasından sonra ilk sözü Millet Partisi'nden İstanbul Milletvekili Osman Nuri Köni aldı. Köni'ye göre program bazı ferah verici konulara dokunmuş, ülkenin iyiliği için çalışılacağı izlenimi vermişti, fakat hükümetin bu konularda ne kadar samimi olduğu ileride belli olacaktı. Yine de programda hayat pahalılığı ve vurgunculuktan bahsedilmiyordu. Laiklik konusundaki anlayış da yanlıştı. Çünkü din devlete karışamayacağı gibi devlet de dine karışmamalıydı. Bu bağlamda Diyanet İşleri ve dini vakıflar gibi kuruluşların devlet kurumu içinde yer almaması, bunların cemaatlerin yönetimine devredilmesi gerekirdi. Artık inkılâplar millete mal olduğu için bu konularla ilgili kanunlarda değişikliğe gidilmesi gerekirdi. Seçim Kanunu'nun yeterli olduğu iddiası da doğru değildi. Adliye konusunda ise anayasaya aykırı olduğu hakkında tereddütler bulunan Hâkimler Kanununun değiştirileceğine dair bir işaret yoktu. Bilakis, anayasaya aykırı olarak programda adliye ve mahkemelere direktifler verileceğine benzer bir açıklama vardı. Son olarak da yeni kabinede eski kabineden birçok bakan yer almıştı. Tüm bunlar nedeniyle Millet Partisi hükümete güvensizlik oyu verecekti.⁶⁴

Hükümet programı üzerine Demokrat Parti adına konuşmayı Adnan Menderes yaptı. Menderes, ülkede ekonomik ve mali açıdan bir çöküntü olduğunu, demokrasi yolunda atılan adımların ise çok yetersiz olduğunu, uzun zamandır da bu ileriye doğru hareketlerin durduğunu iddia etti. Halk Partisi hükümetlerinin ülkenin içinde bulunduğu kötü durumun nedenini II. Dünya Savaşı ve dünya şartlarına bağlamayı alışkanlık haline getirdiğini, hâlbuki Türkiye'nin savaşa katılmamasının birçok avantajı olduğunu belirten Menderes, C.H.P. hükümetlerinin birbirlerine zıt politikalar güttüğünü de iddia etti. Menderes'in söylediğine göre savaş yıllarında tüm fiyatlar yükselirken buğday üreticisi ve üretimini koruyucu tedbirler alınacağı yerde buğday fiyatı 10 kuruş civarında zorla tutulmuş, savaş sonrasında ise hiçbir tedbir alınmadan serbest bırakılması sonucu 150 kuruşa fırlamıştı. Dış ticaret konusunda da Peker ve Saka hükümetleri birbirine zıt politikalar takip etmişti. Menderes'e göre hükümet programında yer alan demokrasi yolunda atılımlara devam edileceği, seçimin hiçbir vatandaşın yüreğinde şüphe kalmayacak şekilde temiz yapılacağı ve basın kanununun değiştirileceği vaatleri gelecek için iyi bir işaretti. Bunlara ek olarak Memurin Muhakematı Kanunu ve Köy Kanunu da değiştirilmeliydi. Emniyet güçleri ve idarecilerin her türlü etkiden ve tereddüitten uzak olarak görevlerini yapacağı açıklaması, din ve vicdan hürriyetinin esas alınması ve laikliğin vicdan özgürlüğü prensibi içinde açıklanması da yerindeydi. Menderes,

⁶³ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:15, Birleşim:36, (24.01.1949), ss.162-164.

⁶⁴ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:15, Birleşim:36, (24.01.1949), ss.164-165.

dış politika ve Millî Savunma konularında ise hükümetle tam anlayış birliği içinde olduklarını söyledi. Millî Savunma için katlanılan fedakârlıklara katıldıklarını, fakat bu fedakârlıklara karşılık harcamaların yerinde olup olmadığının denetiminin de dikkat ve hassasiyetle yapılmasını istedi. Amerikan yardımlarını teşekkürle karşılayan Menderes, bu yardımın ülke kalkınması ve üretimin çoğaltılmasında başlıca destek olduğu açıklamasını ise üzüntüyle karşıladığını, çünkü dış yardımlar ne kadar büyük olursa olsun bir ülkenin asıl kendi kaynaklarına dayanması gerektiğini belirtti. Bütçe dengesini sağlamak için genel hayatı daha da sıkacak vergilerden vazgeçilmesini de takdirle karşıladıklarını söyleyen Menderes'e göre C.H.P. hükümetleri birbirlerine öylesine girift olarak iç içe geçmişlerdi ki bu hükümetleri birbirinden ayırmak zordu. O nedenle dar parti zihniyetinden kurtulunduğu fikri halk arasında tam yerleşmediği için Gûnaltay Hükümeti de C.H.P. zihniyetinin bir parçasıydı.⁶⁵

Menderes'ten sonra program üzerinde Müstakil Demokratlardan Afyonkarahisar Milletvekili Hazim Bozca konuştu. Bozca 2,5 yılda 4. hükümetin kurulduğunu, bu hükümetlerin işbaşında kalamamaları nedenlerinin üzerinde durulması gerektiğini, II. Saka hükümetinin de bazı zorlukları yenemediklerini öne sürerek istifa ettiğini söyleyerek, bu zorlukların mali ve iktisadi zorluklar olduğunu ileri sürdü. Yeni hükümet üyelerinin üçte ikisinin Saka hükümetinde de yer aldığını söyleyen Bozca, bundan dolayı yeni hükümetin başarılı olacağından kuşku duyduğunu belirtti. Amerikan yardımlarından sevinç duyduğunu, fakat Türk ordusunun dayandığı asıl savaş gücünü kendi varlığında aramasının zorunluluğunu da belirten Bozca, Birleşmiş Milletlere olan güvenlerinin de tam olduğunu belirtti. Bozca'ya göre, hükümetin bir yandan demokrasi rejiminin yerleşmesini kendisine vazife sayarken öte yandan mevcut seçim kanununu ileri bir eser olarak kabul etmesi bir tezattı. Yapılacak en doğru şey Batı demokrasileri mevzuatı göz önünde tutularak ülke bünyesine has, ciddi ve her çeşit etki ve müdahaleden uzak olarak bir seçim kanunu yapmaktı. Bozca, vicdan özgürlüğü konusunda ise şu şekilde konuştu:

Vicdan hürriyetinin memleketin tarih boyunca süregelen temiz geleneklerine uygun şekilde inkişafını, memleket menfaatleri yönünden bir endişe tevhit ettiği söylenen hurafeciliği kısmen olsun bertaraf edeceğine, salâhiyetli elemanların tedris edeceği İslâm akaidinin teessüsünü arzuladığımız ahlâk kaidelerinin memlekette inkişafına âmil alacağına kaniyiz.

Vicdan ve düşünce hürriyetlerinin istimali, tahrik ve propaganda mahiyetini aldığı takdirde mevcut mevzuatın ağır cezalarını istilzam etmektedir. Hal böyle iken Hükümetin bu

⁶⁵ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:15, Birleşim:36, (24.01.1949), ss.165-169.

nevi tahrik ve propagandaları yeni bir suç telâkki ederek Meclise yeni kanun getireceğini bildirmesini bu hürriyetlerin de baskı altında tutulacağına dair vicdanlarda şüphe uyandıran bir işaret saymaktayız. Programda vatandaş hak ve hürriyetle birlikte sosyal nizamın ve memlekette huzur ve sükûnun korunması hususunda mahkemelerin göstereceği itinanın ehemmiyetine işaret eden fıkranın mânasını anlamak oldukça güçtür.

Anayasa muvacehesinde tamamen istiklâline sahip olan ve kanunların hassasiyetle tatbiki vazifesiyle mükellef bulunan mahkemelerin işleyiş tarzına bir direktif kokusu taşıyan bu fıkranın adli istiklâle bir nevi tecavüz mahiyeti taşıdığını ifade etmekten kendimizi alamıyor ve Sayın Günaltay'ın kurduğu bir kabinenin programında ağırbaşlılığı ile telifini kabul bulamadığımız bu fıkranın yer almasını esefle karşılıyoruz.⁶⁶

İstikrarlı bir ekonomik düzen için bütçe dengesine önem verilmesi ve daha önce sunulan kanun tasarılarının geri alınacağını söylenmesini memnurlukla karşılayan Bozca, ziraat gibi önemli bir konuya ise sadece temas edilmesinin yetersiz olduğunu söyledi. Odun ve maden kömürü tüketiminin yerini alması gereken linyit üretiminin artırılması ve tüketiminin yaygınlaştırılmasının önemi üzerinde de duran Bozca, özel sektörün geliştirilmesi ve iş hayatına müdahaleden uzak kalınması üzerinde de durdu. Son olarak da Amerika'dan alınan yardımların gereğince değerlendirilmediği, geçim zorluğu konusuna eğilinmediği, sağlık, bayındırlık, ulaştırma ve milli eğitim konularına değinilmediği eleştirisinde bulunarak, bu durum karşısında hükümete güvenilemeyeceğini ileri sürdü.⁶⁷

Bozca'dan sonra kürsüye C.H.P. Erzincan Milletvekili Behçet Kemal Çağlar geldi. Çağlar'ın konuşması son yıllarda C.H.P.'de yaşanan değişimlere büyük bir tepki ve hayal kırıklığı niteliği taşıyordu. Oldukça edebi bir üslupla yaptığı konuşmasında Çağlar, son yılların muhasebesini yapar gibiydi. C.H.P. hükümetlerinin tümünün samimi, iyi niyetli ve aynı hizmet aşkıyla dolu olduklarına inandığını, fakat son yıllardaki hükümetlerin dış politika dışında herhangi bir başarı gösteremediğini iddia eden Çağlar, dünyanın gelişip değişmesi karşısında isabetli ve gerekli tedbirlerin zamanında alınmadığını söyledi. Çağlar, vaatle hiçbir işin bitmediğini, daha önceki hükümetlerden bu hükümetten daha iyisini vaat eden programlar dinlediğini, o zamanlar beslediği umudu şimdi acı acı gülümseyerek hatırladığını belirtti. Çağlar'ın iddiasına göre önceki hükümetlerin ele aldıkları toprak, orman, ilköğretim davaları gibi önemli davalar, ele alınma sırası, tatbikattaki aksaklıklar, elemanların beceriksizliği

⁶⁶ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:15, Birleşim:36, (24.01.1949), s.170.

⁶⁷ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:15, Birleşim:36, (24.01.1949), ss.170-171.

veya kamuoyunun iyi hazırlanamayışı gibi nedenlerle bugün güdük, şaşırılmış ve aksak olarak ortada duruyordu. Çağlar, yapılanlar ve karşılığındaki hayal kırıklığı konusunda konuşmasına şu şekilde devam etti:

Meselâ, Orman dâvasına başlamanın doğru yolu daha ortada fol yok yumurta yokken ilk defa merkezde on milyon liralık bir bina yapmak mı olmalıdır? Nerede toprağa kavuştuğu için bayram eden sevgili rençpere lâzım alet, yeter kredi ve gerçek imkân? Nerede, yirmi haneli köyde köylünün iki ayağını bir papuca koydurarak yaptırılmış yüz yirmi öğrencilik okul binasına bir iki öğretmen?

Nerede, şâhısların yaptırdığı bir ev, on bin liraya mal olurken, aynı muhitte, aynı şartlarla hem de seri hâlinde aynı inşâat resmi müesseselere havale edilince on beş bin, 20 bin liraya ancak çıkmasının hikmeti üzerinde ısrarla durup, bunu giderecek zihniyet? Niçin yeni Erzincan on senedir hâlâ kurulamamış ve halk hâlâ tahta barakalarda üst üste sıkışmış dururken Yeni şehre ayrılmış arsalar boşluğu ortasına bir heykel dikilmesini hoş görmek için bunu önlememek! Ne zamana kadar fakir halkı bağrına taş basan İstanbul'da mermerler içinde bir radyo sarayı? Ankara'daki radyo tesisat ve kadrosunu kâfi görmeyip İstanbul'a da hazırlanış ve sonra birkaç itiraz üzerine bu sefer Ankara'daki lüzumlu tesislerden ve kadrolardan da vaz geçiş?

Ne zamana kadar, başı açık yalın ayak kalsa bile ruhundaki hazinelerle, görgüsündeki derinlikle dünyayı imrendiren Türk Halkının hizmetindeki halk adamları gibi değil de, başka, refahlı ve konforlu bir diyardan lütfen gelmiş ıslahatçılar gibi davranmak?

Bunlar bütçe darlığı, para imkânsızlığı ile geçirtiler, mazeret bulunacak şeyler değil, doğrudan doğruya israf; zihniyette isabetsizlik, gevşeklik...⁶⁸

Vatandaşın, malî takati kadar güvenini ve sevgisini de kaybettiğini söyleyen Çağlar, geçmişin muhasebesini yapmadan bugünün zaruretlerine gelinemeyeceğini vurguladı. Çağlar, en iyimser ve inançlı olan kendisinin bile parti yöneticilerine olan inancını kaybettiğini, çünkü bir önceki hükümette tenkit ettiklerini şimdi savunanların aynı kişiler olduklarını, bunların ne çabuk fikir değiştirdiklerine de şaşıtığını ifade etti. Demokrasiyi Batılı düşüncenin mükemmel bir metodu olarak uygulamak için öncelikle seçim emniyetini pekiştirmek, ikinci olarak da tek parti düşüncesi olan anayasayı değiştirmek

⁶⁸ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:15, Birleşim:36, (24.01.1949), ss.172-173.

gerektiğini söyleyen Çağlar, mevcut hükümetin bir geçiş hükümeti olduğunu söyleme cesaretini göstermesi ve yeni bir seçim kanunu hazırlaması azminde olması gerektiğini vurguladı. Çünkü Çağlar'a göre anayasayı değiştirmek, I. Meclis gibi şefler ve kurucuların tazyik ve etkisinden arınmış, yalnız halka, hissi selime dayanacak yeni bir Meclisin hakkıydı.⁶⁹ Şu ana kadar C.H.P. içinde durmasının esas nedeni kurtuluşun hâlâ milliyetçi, halkçı, laik, devletçi, cumhuriyetçi ve inkılâpçı anlayışta olduğuna inanmasıydı. Fakat şimdiki hükümetin oluşum tarzı ile artık C.H.P.'nin de bu anlayışa tam olarak inanmadığını anlamıştı. Bu ilkelerin bile artık yozlaştırıldığını, o nedenle halkı bu ilkelere inandırmaya çalışılması gerektiğini ifade eden Çağlar, milletvekilliğinden istifa kararını şu şekilde açıkladı:

O halde hiçbir ihtiras ve menfaat gözetmeksizin, prensiplerine inanarak bir siyasi teşekküle girmiş adamın bunca başarısızlıkların yükünü omuzunda taşımak pahasına, yeni bir kabine değişmesinden sonra da aynı gevşekliliği ve kompromiyi görünce bu prensipler uğruna mücadele için seçeceği sâf o partinin müdür unsurları safi değildir. Bu prensipler uğruna artık ona sâdik kalmadığını gördüğü saflardan ayrılarak kanunların verdiği başka haklara dayanıp mücadele etmek gerekiyor. Kaleyi içinden fethetmek için Kurultaydan bugüne kadar bütün imkânları kullandım ve kapalı kutu faaliyetinin faydasızlığını esefle gördüm. Bu kürsüden, bütün memleket aydınlarını gündelik kaygıların, mütelevvin siyasetlerin üstüne çıkmaya, Atatürk'ün yaşadığı günlerde de tatbikatı kendilerince tatmin edici görünmese bile bu memleket için kurtarıcı olduğu muhakkak olan Atatürk prensiplerini kanun dairesinde yılmadan, yorulmadan, şuurla, sabırla savunmaya çalışıyorum. Bu mücadelenin en iyi yerlerinden birinin bu kürsü olduğunu bilmez değilim. Fakat saflarından ayrılıp külfetlerinden sıyrıldığım bir kütlenin nimetlerinden faydalanmakta devam etmeye benim vicdanım ve ahlâkım müsait değildir. Cumhuriyet Halk Partisinin namzedi olmak sayesinde kazandığım Milletvekilliğinden istifa kâğıdımı işte şimdi Reisliğe veriyorum. (Sağdan, bravo sesleri, alkışlar) Bu kadro içinde gönlümün istediği kadar faydalı olamadığım Büyük Türk Milletinden ve cefakeş Erzincan halkından alenen özür dilerim.⁷⁰

C.H.P. Bursa Milletvekili Muhittin Baha Pars'ın Çağlar'ın konuşmasını eleştirici ve Günaltay Hükümeti'ni destekleyici konuşmasından sonra kürsüye

⁶⁹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:15, Birleşim:36, (24.01.1949), s.173.

⁷⁰ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:15, Birleşim:36, (24.01.1949), s.175.

C.H.P. Seyhan Milletvekili Sinan Tekelioğlu geldi. Tekelioğlu, Günaltay Hükümeti'ni desteklediğini, fakat kendilerinden bazı istekleri olacağını söyledi. Kötü memurlarla iyi memurların ayrılması, köylerde okuma yazma kurslarının açılması gerektiğini vurgulayan Tekelioğlu, memur fazlalığı konusunda da ilginç önerilerde bulundu. Memur sayısının fazla olduğunu, fakat dışarıda iş olmadığı için bunları işten çıkarmanın doğru olmadığını ifade edip sözlerini şöyle sürdürdü:

Ancak kadınlardan bâzılarını meselâ daktiloları çıkarmak icabetse bile bunların hayatlarını temin edecek bir avans vermek lâzımdır. Bilhassa bunları evlendirme çarelerini aramak Devletin ve Hükümetin en büyük vazifesi olmalıdır. Dairede çalışan kadınların hiçbirisinin evlenemediklerine biz yakinen vâkıfız. Bunun için de çare bulmak Hükümet için de bir borçtur. Çünkü öyle bir zaman gelecek ki, memlekette nüfus tamamiyle azalacak ve evlenme hiç kalmıyacak binnetice memleket felâkete doğru gidecektir. Bunun için buna vaziyet ederek çare bulmak Şemsettin Günaltay Hükümetinin birinci vazifesi olmalıdır.⁷¹

Orduda iki başlılığın kaldırılması gerektiğini de söyleyen Tekelioğlu, Genelkurmay Başkanlığını Savunma Bakanına bağlamak gerektiğini, bunu yapıp Genelkurmay Başkanlığı teşkilatının da kaldırılarak devlete 50 milyon lira kazandırılacağını ileri sürdü. Tekelioğlu'na göre memur kadrolarında işten anlar elemanlara önem verilmeliydi. Toprak Mahsulleri Ofisi Umum Müdürüne takdir vererek Denizyolları Umum Müdürlüğüne atamanın gerekçesini anlamadığını belirten Tekelioğlu, bu kişinin deniz altında toprak mı arayacağını sordu. Bazı bakanlıkların birleştirilmesi, Toprak Ofisi'nin Ziraat Bankası'na bağlanması, tüm müfettişliklerin Başbakanlıkta toplanması, yurt dışına uzmanlık veya eğitim amacıyla gönderilenlerde iltimas olmamasına dikkat edilmesi gerektiğini de ifade eden Tekelioğlu, son olarak yargı bağımsızlığı gereği Adalet Bakanlığının kaldırılmasını, tüm adli ve askeri temyiz mahkemelerinin T.B.M.M.'ne bağlanılarak bütün terfi, nakil, teftiş, tecziye ve taltiflerin Temyiz Mahkemesi aracı ile yapılmasını önerdi.⁷²

C.H.P. Mardin Milletvekili Mehmet Kâmil Boran'ın konuşmasında hükümet programını tasvip ve takdir ifadelerinin dışında Güneydoğu Anadolu ile ilgili bazı istekler de vardı. Boran'a göre bu bölgenin müzmin dertleri olan yol, sağlık, temiz hava ve yaşanabilecek mesken ihtiyaçlarına, gazete ve radyo gibi araçlardan yoksunluğa çare aramak gerekirdi. Ayrıca bölgede kaçakçılıkla mücadele edilirken bazı sıkıntılara maruz kalan vatandaşlar, bilhassa normal

⁷¹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:15, Birleşim:36, (24.01.1949), ss.177-178.

⁷² *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:15, Birleşim:36, (24.01.1949), ss.179-180.

haklardan mahrum olan sınır yakınlarında yaşayanlar, yeni hükümetten daha ılımlı tedbirler bekliyordu.⁷³

M.P. Afyon Milletvekili Sadık Aldoğan'ın konuşması ise Günaltay hükümetinden çok, geçmiş hükümetlerin genel bir eleştirisi niteliğindedir. Aldoğan, önceki hükümetlerin belirli bir siyasi görüş açısı olmadığını söyleyerek, bu siyasal görüş eksikliği nedeniyle genel bir kalkınma planı yapılmadığını, bundan dolayı da özellikle kırsal kesimin bucak müdürü ve jandarmanın vesayetine bırakıldığını, demokrasi için önemli olan belediyelerin ancak şehirlere hasredildiğini belirtti. Örnek olarak da Romanya'da 12,000, Bulgaristan'da 8, 000 belediye varken bu sayının Türkiye'de 800 olduğunu söyleyerek, bu sayıların halkçılık anlayışının bir göstergesi olduğunu vurguladı. Aldoğan konuşmasını şu şekilde sürdürdü:

Umumi bir kalkınma plânı yapamadık. Dâvasızlığımız yüzünden umumi bir kalkınma plânı yapamadık, ve bu yüzden, bütün Cumhuriyet devrinde yaptığımız sosyal ve ekonomik işler, hiç şüphesiz göksümüzü kabartacak mahiyette olmasına rağmen, aklımıza estikçe, zaman zaman, ve yer yer yapılmış ve bir sistemin parçası olmıyan bir yığın eserler halini almıştır; ve bir türlü sistem teşkil edememektedir. Meselâ: Cumhuriyetin ilk yılında demiryolu yapma ve işletmeyi yalnızca bir kalkınma şartı olarak kabul etmiştik. Aradan birkaç yıl geçtikten sonra, köylerin idaresini kabul eden kanunla köylerimizin kendi yağları ile kavrulmasını istiyen kanun, gûya bir medenileşme, bir kalkınma olmuştur.

Yine bunun gibi, aradan bir kaç yıl geçtikten sonra, aklımıza sanayileşme gelmiştir. Bunun için, İktisadi Devlet teşkilleri adında, milletin imkânları ile birtakım müesseseler meydana getirdik. Bu suretle bildiğimiz şekilde, gûya milletin sanayileşmesi yoluna gittik. Halbuki, asıl dâva vatandaşa iş bulmak gibi, bütün millî bünyeye şamil, bir işti. Bu ise, ancak halk topluluklarının bu işe geniş ölçüde, geniş miktarda karışmasıyla kabil olurdu. Bu nasıl oldu? Birkaç yerde birkaç yeni fabrika yapılarak girişilen bu teşebbüste fayda yerine zarar gördük. Yine bunun gibi Cumhuriyetin 20 nci yılına doğru, ilk öğretim işini ele almaya koyulduk ve bu işi de, İkinci Dünya Harbinin en karışık ve en buhranlı anlarında tatbika koyulduk. Bütün işleri bir tarafa bıraktık; kalkınmanın, ilköğretimle ancak mümkün olacağını zannettik. Daha buna benzer hep müstakil, birer dâva zannettiğimiz, birçok teşebbüslerden bahsetmek

⁷³ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:15, Birleşim:36, (24.01.1949), ss.183-184.

mümkündür. Ancak, şunu kısaca söylemeliyiz ki, Hükümetlerimiz muayyen bir kalkınma plânını ne tesbit edebilmişler, ne ele bunun lüzumunu anlayabilmişlerdir. Cumhuriyetin 25 nci yılını idrak ettikten sonra, kara yollarımızın önemini nihayet takdir edebilmiş olmamız da, insana çok hüznün veriyor ve başlangıçtan itibaren karar verememiş olduğumuzu ve binaenaleyh genel bir kalkınma plânı yapamamış olduğumuzu göstermektedir.⁷⁴

Aynı yanlış anlayışın devletçilik ve halkçılık anlayışında da kendini gösterdiğini vurgulayan Aldoğan, devletçiliğin halkın kalkınmasında bir araç olarak değil, devlete sermaye temin etmek olarak algılandığını, halkın çok az bir kesimine hizmet edilirken büyük bir çoğunluğun ihmal edildiğini belirtti. Yıllardır bakanlıkların sorumluluk alanları ile ilgili bir düzenleme yapılmadığını, tüm sorunların davasızlık nedeniyle çözülemediğini söyleyen Aldoğan, Günaltay Hükümeti'nin de samimiyetine rağmen davasızlığı nedeniyle başarılı olamayacağını iddia ederek konuşmasını bitirdi.⁷⁵

C.H.P. Van Milletvekili İbrahim Arvas'a göre ise bu program şimdiye kadarki programların en mükemmellerinden biriydi. Özellikle kişi özgürlükleri ve din eğitimi konusundaki vaadi takdire şayandı. Ayrıca Kazanç Vergisi, Lüks Vergisi ve Yol Vergisi kanun tasarılarının geri çekileceğinin açıklanması da sevinçle karşılanıyordu. Arvas, son olarak halka piyasadan daha ucuz dağıtılan yerli malların dağıtımındaki yanlışlıklara da dikkat çekti. Bu mallar tüccar aracılığıyla dağıtılıyordu, fakat tüccar bunun % 20'lik miktarını dağıtıyor, % 80'lik kısmını da % 200 fiyat farkıyla yine halka satıyor, böylece devlet 20 milyon liralık kazanç vergisini kaybetmiş oluyordu. Bu parayla, yapılması karar altına alınan Yüksek İlahiyat Fakültesi ve diğer dini kurumların masrafı karşılanabilirdi.⁷⁶

Maraş Bağımsız Milletvekili Emin Soysal'ın üstünde durduğu konu ise programın yetersizliği idi. Soysal'a göre hükümet programı, hükümetin ilkeleri ve amaçlarını değil yapılacak işleri detayıyla anlatan bir metindi. Tartışılan programda ise bunlar görülmüyordu. Millî Savunmanın önemi belirtilmiş, fakat bu konuda neler yapılacağı belirtilmemişti. Millî Savunma işlerinin günün ihtiyaçlarına göre idaresi konusunda eski eğitim sisteminin terk edilerek boş yere ülke inansının enerjisinin harcanmasından kaçınılabilirdi. Mesela Harp Okulundan mezun olanlar kura ile değil, kabiliyetine göre mesleklerine ayrılmalıydı. Ayrıca askerlik süresi kısaltılmalı, emir eri işi makul ve insani bir şekilde halledilmeli, birliklerden boş zamanlarında üretim alanında

⁷⁴ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:15, Birleşim:36, (24.01.1949), s.186.

⁷⁵ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:15, Birleşim:36, (24.01.1949), ss.186-188.

⁷⁶ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:15, Birleşim:36, (24.01.1949), ss.188-189.

faaydalanılmalı, orduya verilen araç ve gereçler tasarruflu ve özenli olarak kullanılmalıydı. Din ve vicdan özgürlüğü konusunda hükümetin yaklaşımına destek veren Soysal, tasarruf konusunda da memur sayısının düşürölmesini değıil, kıdem zammının durdurulmasını teklif etti. Parlamentonun bakanlıkları kontrol sisteminin de getirilmesini savunan Soysal, örnek olarak da Fransız Parlamentosunu göstererek, milletvekillerinden oluşan grupların bakanlıkların bütçe uygulamalarını tetkik etme imkânı getirilmesini önerdi.⁷⁷

C.H.P. Ordu Milletvekili Hamdi Şarlan ve Erzurum Milletvekili Vehbi Kocagüney de hükümet programı lehinde ve özellikle din eğitimi üzerinde durarak bu konuda hükümeti desteklediklerini bildirdiler.⁷⁸

Programa yapılan eleştirilere cevap vermek üzere Şemsettin Günaltay söz aldı. Günaltay, öncelikle muhalefet parti milletvekillerinin eleştirilerinde kullandıkları yapıcı üslubun Türkiye’de demokrasinin gelişiminin bir göstergesi olduğunu söyleyerek, Meclisin hep bu üslupla devam etmesi arzusunı dile getirdi. Daha sonra demokrasinin faziletinden bahsederek, özellikle basın özgürlüğüne vurgu yaptı. Aldoğan’ın sistem ve plan üzerine vurgusuna da değinen Günaltay, idari ve iktisadi plana gereken önemin verileceğini söyledi. Bütçenin denkliğı, memurların iş güvenliğı, ziraatte verimin artırılması konusunda da üzerlerine düşeni yapacaklarını belirten Günaltay, özel sermayenin gelişimi, yolsuzlukla mücadele ve yargı bağımsızlığı konuları üzerinde de önemle durdu. Marshall yardımını ülke kalkınmasında en iyi şekilde değerlendireceklerini söyleyen Günaltay tekrar demokrasi konusuna değinerek, demokrasi ve serbest seçimle halkın tercihi belirlenerek düşünce farklılıklarının kardeşçe sandıkta ve Meclis çatısı altında dile getirileceğı günlere ulaşılmasının en önemli dileğı olduğunu belirtip konuşmasına son verdi.⁷⁹

Bu görüşmelerden sonra 391 milletvekilinin katıldığı açık oylamada hükümet 42 oya karşı 349 güvenoyu aldı.⁸⁰

Bu son hükümette aynı yıl bazı değışiklikler oldu. Nurullah Esat Sümer 7 Haziran 1949 tarihinde Devlet Bakanlığından çekildi, yerine Cemil Sait Barlas getirildi. Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı’na Diyarbakır Milletvekili Vedat Dicleli, yeni kurulan İşletmeler Bakanlığı’na da İzmir Milletvekili Münir Birsell atandı.⁸¹

⁷⁷ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:15, Birleşim:36, (24.01.1949), ss.192-195.

⁷⁸ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:15, Birleşim:36, (24.01.1949), ss.195-197.

⁷⁹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:15, Birleşim:36, (24.01.1949), ss.198-202.

⁸⁰ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:15, Birleşim:36, (24.01.1949), s.202.

⁸¹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:20, Birleşim:104, (08.06.1949), s.533.

2. TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NİN HÜKÜMETLERİ DENETİM FAALİYETLERİ

1924 Anayasasının 22. maddesine göre Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin hükümet üzerindeki denetimi soru, gensoru ve Meclis soruşturması yollarıyla sağlanıyordu. Anayasanın 26. maddesinde sözü edilen devletin bütçe ve kesin hesap kanunlarını incelemek ve onamak yetkisi de parlamentonun hükümeti denetleme yollarından biri olarak görülebilir.⁸²

2.1. Soru:

T.B.M.M. İçtüzüğü'nün 149. maddesine göre her milletvekili hükümet adına başbakana veya bakanlara sözlü veya yazılı sorular sorabilirdi. 150. maddeye göre soru, açıkça gösterilmiş işler hakkında bilgiler istemektir. Soru, cevabı ister sözlü ister yazılı istensin, yazılı olarak sorulurdu (md. 151). Bakan, kamu yararı düşüncesiyle, soruya isterse kapalı oturumda cevap verebilirdi (md. 153). Soru sahibi cevap gününde hazır bulunmazsa mesele bir defalık olmak üzere gelecek birleşime bırakılırdı (md. 154). İlgili bakanın cevabından sonra düşüncesini bildirmek yalnız soru sahibi milletvekilinin hakkıydı. Bu bildirme on beş dakikadan fazla süremezdi. (md. 155).⁸³ Ancak özellikle sekizinci dönemde bazı oturumlarda hem soru üzerinde birden fazla üye söz almış, hem de bildirim süresi on beş dakikayı geçmişti.⁸⁴ Sekizinci dönemde sorulan sorular ve cevaplarından bir kısmı aşağıdaki gibi gerçekleşmişti.

2.1.1. Yeni Sabah ve Gerçek Gazetelerinin Kapatılması:

İstanbul Bağımsız Milletvekili Cihad Baban 7 Eylül 1946 tarihli önergesiyle Yeni Sabah ve Gerçek gazetelerinin 26 Temmuz 1946 tarihinden itibaren İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı tarafından kapatılmasının nedenini sormuştu. Söz konusu gazeteler süresiz kapatılmış ve aradan bir buçuk ay geçmesine rağmen yeniden açılmalarına izin verilmemişti.⁸⁵ Baban'ın sözlü sorusuna Başbakan Recep Peker 13 Eylül 1946 tarihinde sözlü olarak cevap verdi. Başbakan'ın verdiği cevaba göre Örfi İdare (Sıkıyönetim) Kanunu'nun 3. maddesinin 4. fıkrası Sıkıyönetim Komutanı'na gazete kapatma yetkisi

⁸² Suna Kili, Şeref Gözübüyük, *Türk Anayasa Metinleri, Senedi İttifaktan Günümüze*, Ankara: Türkiye İş Bankası, 1985. s.115.

⁸³ T.B.M.M. Anayasa ve İçtüzük, Ankara: T.B.M.M. Basımevi, 1 Ocak 1949. ss.58-59.

⁸⁴ A.g.k., ss.109-110.

⁸⁵ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:8, Toplantı:O, Cilt:1, Birleşim:14, (13.09.1946), s.271.

veriyordu. Yine aynı kanun, Sıkıyönetim Komutanı'nın vasfını anlatırken vatandaşların haklarını sınırlayacak yetkiye sahip kişinin yurdun en yüksek ehliyet ölçüsünde ve yüksek komuta mevkiinde olan Kolordu Komutanları arasından seçileceğini hüküm altına almıştı. İstanbul Sıkıyönetim Komutanı kendisine verilen yetkiyi kullanarak 25 Temmuz 1946 tarihinde İstanbul gazetelerine bir tebliğ vermişti. Bu tebliğde seçimlerden önce yapılan tahrikçi yayınlara millet iradesinin serbestçe ortaya çıkması için müdahale edilmediği, seçim bittiği için artık "bilhassa seçim sonuçları hakkında vatandaşları şüpheye düşüren ağır neşriyat olursa harekete" geçileceği belirtiliyordu. Bu tebliğ gazetelere verildikten sonra söz konusu iki gazete yazdıkları yasak yazılardan dolayı kapatılmıştı. 19 Ağustos 1946 tarihinde İstanbul'dan Cumhuriyet, Vatan, Son Posta, Tasvir, Akşam, Vakit, Son Saat, Son Dakika ve Yeni Türkiye gazeteleri bir telgrafla Başbakan'dan Yeni Sabah gazetesi için tavassut etmişler ve hükümet programında söz edilen demokrasiye hürmet duygusu ile bu gazetenin açılmasına izin vermesini istemişlerdi. Başbakan'a göre Sıkıyönetim Komutanı'nın yetkisinde olan bir kararı hükümetin kaldırması veya hafifletmesi mümkün değildi.⁸⁶

Cihad Baban verilen cevaptan tatmin olmadı. Baban'a göre İstanbul'da sıkıyönetim ilan etme kararı siyasi bir karardı ve gerekçesi de savaş sırasında dış güvenliği sağlamaktı. Bu nedenle savaş sırasında bile İstanbul gazeteleri yayın özgürlüğünü bol bol kullanmıştı. Yayın özgürlüğünün önemi nedeniyle kanunda yapılan değişiklikle gazete kapatma yetkisi hükümetten alınıp adli makamlara verilmişti. Fakat düşünce merkezi olan İstanbul'da bu yetki Sıkıyönetim Komutanı'na verilerek maddenin eski halinden daha da geri gidilmişti. Bu durum demokrasiye taban tabana zıttı. Başbakan'ın Sıkıyönetim Komutanının yetkisine müdahale etmek istememesi takdir edilecek bir tavidir. Ama Sıkıyönetim Kanunu'nun 3. maddesinin son fıkrasına göre Sıkıyönetim Komutanlığı Bakanlar Kurulu tarafından kabul edilen hükümleri yerine getirmekle de sorumluydu. Bakanlar Kurulu bu yetkisini kullanarak kapatma durumunun süresiz devamını lüzumsuz göremez miydi? Bu gazeteler Celal Bayar'ın bir beyanatını yayınladı diye kapatılmıştı. Aynı beyanatı yayınlayan Tanin niye kapatılmamıştı? Gazetelerin Bayar'ın beyanatının yayınlanması nedeniyle kapatılmadığı iddiası da doğru değildi. Çünkü diğer makaleler Bayar'ın beyanatı kadar Sıkıyönetimin ölçülerini aşmamıştı. Dolayısıyla Sıkıyönetim Komutanı partizanlık yapmıştı. Baban'ın hükümetten isteği, gerçek demokrasiye doğru gitmenin gayreti içinde bulunan bu dönemde artık bu olağanüstü tedbirin yeterli görülmesi ve kapatılan gazetelerin açılmasına izin verilmesiydi.⁸⁷

⁸⁶ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:O, Cilt:1, Birleşim:14, (13.09.1946), ss.271-272.

⁸⁷ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:O, Cilt:1, Birleşim:14, (13.09.1946), ss.272-274.

Baban'ın eleştirilerine ve itirazlarına cevap veren Başbakan, görüşlerinde ısrar etti. Sıkıyönetim Komutanı'nın işlerine karışılmayacağını belirten Peker, buna rağmen T.B.M.M. ve Bakanlar Kurulu'nun üstünlüğüne değinerek konuşmasını şu şekilde sürdürdü:

Askerî ademi merkeziyet sözleri üzerinde kısaca ve fakat ehemmiyetle durmak mecburiyetini hissediyorum. Dünyanın her yerinde ve hattâ idarede en çok ademi merkeziyete giden memleketlerde dahi ordu ve asker, daima merkezin emrinde bir sınıf teşkil eder. (Bravo sesleri ve alkışlar). Bu gibi yerlerde maraşalından dümen erine kadar bütün silâhlı kuvvetler mesul olan Hükümetin elinde ve emrinde çalışmayı şeref bilen bir kuvvettir.

Sıkıyönetimin kanuna dayanan salâhiyetleri ile hiç bir tezada düşmeden askerlerimiz bütün vasıtaları ile huzurunuzda mesul olan Hükümetin emir ve nüfuzu altındadırlar. Ordunun buna uymıyan hiç bir organı, hiç bir mekanizması, küçük büyük hiç bir parçası yoktur. (Soldan bravo sesleri).

Derhal kuvvetle belirteyim ki, bahis konusu olan sıkıyönetim noktasından işi alıp ta Türkiye'de ordu mensuplarının başını istediği yere alıp giden bir unsur gibi telâkkisini ve bu yolda söylenen iç politikaya ait sözleri huzurunuzda mesul bir adam sıfatı ile tashih etmeğe mecburum. (Soldan alkışlar).⁸⁸

Peker, ayrıca Bayar'ın aynı demecinin Tanin gazetesinde de yayınlanmasına rağmen kapatılmama nedeni üstünde durarak söz konusu gazetelerin kapatılma nedeninin sadece Bayar'ın demecini yayınlamaları değil, ayrıca makale olarak da konuyu işlemeleri olduğunu iddia etti.⁸⁹

2.1.2. Montreux Boğazlar Sözleşmesi'nin Yorumu

C.H.P. Samsun Milletvekili Cemil Bilsel, bazı gazetelerin Sovyetler Birliği'nin Spitzberg takımadaları ile ilgili teklifi meselesi dolayısıyla Montreux Sözleşmesini de bu meseleyle karşılaştırdıkları için meselenin aydınlatılması isteğiyle Dışişleri Bakanı Hasan Saka'ya sözlü soru sormuştu. Bu soru Genel Kurul'a 24 Ocak 1947'de geldi. Bilsel'in açıklamalarına göre Spitzberg adaları 1595 yılında keşfedilmişti. 1870'ten beri Norveçliler ve Ruslar bu adalarda balıkçılık yaparlar, kömür madeni işletirlerdi. Adalar Norveç'e çok yakın olduğundan Norveç bu adaları sahiplenmek istedi. Fakat Ruslar buna karşı çıktı.

⁸⁸ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:O, Cilt:1, Birleşim:14, (13.09.1946), s.276.

⁸⁹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:O, Cilt:1, Birleşim:14, (13.09.1946), s.277.

Hatta Almanlar da bu adalardan birine bayrak dikti. 1907'den sonraki uluslararası görüşmeler sonucu takımadalar Norveç, İsveç ve Rusya delegelerinden oluşan bir komisyonun yönetimine verildi. Fakat A.B.D. de işin içine girdi. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Almanya, İngiltere ve Fransa da soruna dahil oldular. 1919'dan sonraki görüşmeler sonucu 9 Şubat 1920 anlaşmasıyla bu adaların Norveç'e verilmesi kararlaştırıldı. Fakat âkit diğer devletlerin de bu adalarda avlanma ve maden işletme hakkı vardı. Norveç bunları engelleyemezdi. Norveç bu adalarda tahkimat yapamaz, başka devletler üs yaptıramaz, kendisi de üs kuramazdı. Tüm bu nedenlerden dolayı, bu adaların statüsüyle Türk Boğazlarının statüsü birbirine benzemezdi. Çünkü Türkiye Boğazlara yüzyıllardır sahipti, Boğazlar hayatı öneme sahipti. Türkiye Boğazlarda üs kurabilir, tahkimat yapabiliyordu.⁹⁰

Dışişleri Bakanı Hasan Saka'nın verdiği cevaba göre Spitzberg adalarının durumu ve Boğazlarla ilgisi şu şekildeydi: 1920 anlaşması adalar üzerinde Norveç'in egemenliğini kabul etmiş, fakat deniz üssü kurulması veya tahkimat kurulması reddedilmişti. Sovyetler Birliği de bu anlaşmaya 1925'te hiçbir ihtirazi kayıt koymadan katılmıştı. II. Dünya Savaşında bu adaların askerileştirilmesi ihtiyacı ortaya çıkmış, ama anlaşma nedeniyle bu yapılamamıştı. 1945 Nisan'ında bu konuda Norveç ile Sovyetler Birliği arasında gizli görüşmeler gerçekleştirilmişti. Bu görüşmelerde adaların güvenliğinin Norveç ve Sovyetler Birliği tarafından ortak olarak sağlanacağı kabul edilmişti. Bunun yürürlüğe girmesi için diğer imzacı devletlerin de bu anlaşmaya katılması gerekiyordu. Norveç, İngiltere ve A.B.D.'yi bu görüşmelerden haberdar etmişti. 1946 yılında gerçekleştirilen görüşmelerde diğer taraf devletleri de durumdan haberdar edilmişti. Bu konuda henüz bir sonuca ulaşılamamıştı. Bu anlatılanlar doğrultusunda Spitzberg sorunun Boğazlar rejimi ile hukuki, coğrafi ve stratejik açıdan hiçbir ilgi ve ilişkisi yoktu. Mutlaka bir benzerlik aranırsa, tek benzerlik iki sorunun da ilgili devletlerin ortak imzasını taşıyan uluslararası bir anlaşmanın konusu olmasıydı.⁹¹

2.1.3. Türkiye'de Komünist Faaliyetler ve Suçlamalar

C.H.P. Giresun Milletvekili Ahmet Ulus, komünist tahriklerden dolayı Sıkıyönetim Komutanlığı tarafından yapılan araştırmanın son durumu ve alınan sonuçlar hakkında İçişleri Bakanı'na sözlü soru sormuştu. Bakan Sökmensüer, bu soruya 29 Ocak 1947 tarihinde cevap verdi. İçişleri Bakanı Şükrü Sökmensüer'in verdiği cevap, Türkiye'de komünist hareketlere hükümetlerin ve Türkiye'nin bakış açısı ve tavrını anlama bakımından önemli bilgiler vermektedir. Bakan'ın verdiği cevap tutanaklarda aşağıdaki şekilde yer aldı:

⁹⁰ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:1, Cilt:4, Birleşim:35, (24.01.1947), ss.49-51.

⁹¹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:1, Cilt:4, Birleşim:35, (24.01.1947), ss.51-54.

İÇİŞLERİ BAKANI ŞÜKRÜ SÖKMENSÜER (Gümüşane) — Sayın arkadaşlarım, 1946 Aralık ayının 16 ncı günü İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı ve Mahkemesi tarafından iki siyasi partinin ve bunlara bağlı sendikalarla gazetelerin kapanmasına dair alınan kararların tatbikat alanında verdiği neticeler ve bu hususta vesikalara dayanan müşahedeler üzerinde Yüksek Meclisi aydınlatmak faydalı görülmüştür.

Ancak, Sıkıyönetimi bu kararı vermeğe sevkeden ana âmiller üzerinde esaslı kanaat ve hükümlere varabilmek için yurdumuzdaki komünist faaliyetinin kısa bir tarihçesini de en mühim hatlariyle yüksek bilgilerine arz etmek artık kaçınılmaz bir ödev olmuştur.

Tarihçe: Türkiye'de komünizm faaliyeti 1919-1925, 1925 ilâ 1928, 1928 ilâ 1935, 1935 ilâ 1945 ve 1945 ten bugüne kadar olmak üzere beş safhada açıklanabilir.

Birinci safha:

Daha evvel Berlin'de ve komünizmin yer aldığı diğer yabancı memleketlerde çalışan ve yetiştirilen ve Bakü'de Mustafa Suphi'nin daveti ile Birinci kongresini yapan Türk komünistleri bu kongrede Türk Komünist Fırkasının programını hazırlamışlardır. Büyük Harbte muhtelif sebepler altında hariçte kalan ve komünizme kazanılmış olan vatandaşlar bu kongreden sonra Türkiye'ye girerek faaliyetlerine başlamışlardır.

1919 Doktor Şefik Hüsnü, Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Partisini kurarak sistemli bir faaliyete geçmiştir.

Şefik Hüsnü, Türkiye Komünist Partisi Murahhası sıfatıyla Üçüncü Enternasyonale iştirak etmiş ve dönüşünde bu Enternasyondan aldığı direktifle İş Derneği adıyla sendika teşkilâtının temelini atmıştır.

Türkiye'den birtakım gençleri yabancı illere göndererek onları yetiştirip Türkiye'ye sevk etmek komünizm faaliyetinin ele aldığı ilk işlerden biridir. Ayrıca dışardan bir takım ihtilâlciler ve teşkilâtçı komünistler de Türkiye'ye gelerek bunlar vasıtasıyla memleketimizdeki muhtelif komünist topluluklarla Beynelmilel İşçiler İttihadı unvanı altında birleştirilmiştir.

Moskova'da Şefik Hüsnü ve Türk arkadaşları tarafından kurulan (Türkiye Komünist Partisi Harici Bürosu) memleketimizdeki faaliyeti tanzim ve idare eden bir merci olmuştur.

İlk zamanda Aydınlık, Kurtuluş, Orakçekeç, Yoldaş namı altında bir takım dergiler ve broşürler ve beyannameler neşredilerek işçilerimize komünist fikirleri açılma faaliyeti göze çarpmıştır.

Bu devrede bütün çalışmalar açık cereyan etmiştir.

Takriri Sükûn Kanunu ile bu devre kapanmıştır.

İkinci safha:

İkinci devirde komünist faaliyeti gizli cereyan etmiştir.

Şefik Hüsnü ve Nazım Hikmet başta olmak üzere 38 komünist İstanbul'da tevkif edilerek İstiklâl Mahkemesine verilmiş, bunlardan Şefik Hüsnü mahkemece 1.5 yıl hapse mahkûm edildiğinden Avrupa'ya kaçmıştır.

Bu sırada Türkiye komünistleri faaliyet ve programlarını Viyana'da yaptıkları bir toplantıda hazırlamışlardır. Şefik Hüsnü de Ceza Kanununun değişmesiyle cezalarının hafiflemesi yönünden mahkûmiyetten kurtulmuş ve memlekete dönerek faaliyetini devam ettirmiştir.

Faaliyetin hedefi Türkiye'de bir ihtilâl yaparak proletarya diktatoryasını kurmak ve Sovyet rejimine iltihakı sağlamaktır. Bu maksatla İzmir, Eskişehir, Adana'da dışardan dönen gençler vasıtasıyla hamleler yapılmış, fakat muvaffak olunamamıştır.

1927 den itibaren Bolşevik adlı bir broşürle işçiler greve ve bu yolda ihtilâle teşvik edilmeğe başlanmıştır.

Ancak, polisin sıkı takibi neticesinde 89 kişinin ele geçirilmesi ve bunlardan bir kısmının mahkûmiyeti ile hedeflerine varamamışlardır.

Üçüncü safha:

1928'de İstanbul'da 45 kişilik bir komünist şebekesi yakalanmış ve 1935 senesine kadar İzmir'de, Ankara'da, Trabzon'da, Adana ve Samsun'da muhtelif zamanlarda muhtelif komünist yuvaları tesbit edilmiştir.

Bu devirde şiir ve edebiyat gerekse ilim sahasındaki faaliyet örtülü olmuştur. Nazım Hikmet'in şiirleri şöhret kazanmış, Marks'ın, Engels'in ve diğer marksistlerin eserleri tercüme edilerek aydınların mütalâasına sunulmuştur.

Bu devirde bir toplama ve toparlama faaliyeti görülüyor.

Yine bu devirde cereyan eden hâdiseler komünistlik merkezinde esaslı görüş ihtilâflarına yol açmıştır. Türkiye'miz büyük inkılâbını başarmış durumdadır. Millî duygular ve

köylünün toprak sevgisi, işçi sınıfının vatana bağlılığı Türkiye'deki komünizm faaliyetini başarısızlığa sevk etmiştir. Bu yönden komünist idarecileri taktiklerini değiştirerek gençliği elde etmek çarelerine başvurmuşlardır. Bir taraftan da iç harbi ve ihtilâli gerçekleştirmek için ihtilâli yapacak uyanık kadroyu hazırlamak gerektiğini anlamışlar ve Türkiye'nin sanayileşmesini ve proleter bir sınıfın doğmasını fırsat bilerek bu ihtilâl kadrosunu gerektiği zaman bu sınıfın başına geçirmek kararını almışlardır. İhtilâlde başlıca rolü proleter sınıfı oynayacak fakat asıl darbeyi bu maksatla yetiştirilmiş seçme bir azlık yani ihtilâl kadrosu indirecektir.

Bu hedefe varmak için iki yönden ele alınmıştır:

Biri gizli siyasi taazzuv yani hücre, ikincisi sendikadır.

Hücreler talim ve terbiye merkezleri; sendikalar işçi sınıfının siyasi partiye topluca bağlanmalarını sağlayacak vasıtalar olarak ele alınmıştır.

İhtilâlciler kadro için hapis haneler de ele alınmıştır.

Bu çalışmalarda cemiyetteki mukavemet unsurlarını zayıflatmak ve mevcut içtimai nizamı tutan bağları gevşetmek ve mümkünse koparmak, diğer taraftan aydınlar sınıfına ve bu sınıfın beşiği olan mekteplere komünizm ideolojisini aşlamak işini esas olarak ele almışlardır. Bu kategoriye giren çalışmaların gayesi mevcut millî iman ve kanaatları yıkmak ve yerine komünist iman ve kanaatlarını yerleştirmektir. Bu maksatla cemiyette mevcut her müessese ve yapılan her iş sureti haktan görünerek tenkit edilecek ve baltalanacak. Cemiyetin manevî destekleri olan varlıklar yıkılacak, siyaset, askerlik, kültür sahalarındaki; büyük şahsiyetlere karşı halkın sevgi ve saygısı, zabıta, idare ve adalet mekanizmasına güven duyguları yok edilecek, sebebi ne olursa olsun bütün memnuniyetsizlikler körüklenecek ve bütün bunların mevcut nizamı yıkmak hedefinde birleştirilmesi sağlanacaktır.

Şefik Hüsnü'nün Demokrat Millî Birlik cephesi altında komünizm yolundaki mesaisi ve memleketi mütemadiyen fakrüzarure ve vatandaşları sefalet içinde gösterme yolundaki sözle ve yazı ile yapılan hamleler bu yönden dikkati çeker.

Bir taraftan da memlekette siyaset, kültür ve ekonomi bakımlarından önemli olan mevkilere nüfuz etmek, bilhassa, halkevlerine, mekteplere, ordu ve Devlet daireleriyle fabrikalara

ve gençlik teşekküllerine girmek bu devrenin bariz faaliyetlerindendir.

Şefik Hüsnü'nün ele geçen mektubundan:

İnkılâpçılar (yani komünistler) harbdan az evvel kabul etmiş oldukları yeni taktik mucibince gizli teşkilâtlarını yok denilecek dereceye ırca etmişlerdir. Buna mukabil tasavvur edilen Halk Partisine ve Halkevlerine girmek işi ancak küçük bir mikyasta başlanabilmişti.

Bu devrede dikkatimizi en çok çeken mühim bir nokta da komünistlerin köye nüfuz ederek köyde şehirden ayrılık, münevver tabakaya düşmanlık ve bilhassa Devlete emniyetsizlik hislerini uyandırarak mücadeleciler ve mütearız bir sınıf şuuru yaratmağa karar vermeleri ve bu yolda faaliyete geçmiş olmalarıdır.

Dördüncü safha:

Bu devrede 1938 ve 1939'a kadar Deniz Harb okulları öğrencileri ile Yavuz Harb Gemisi mürettebatı arasına hulul teşebbüsleri meydana çıkarılmıştır. Ayrıca 1940 ve 1941 yıllarında İzmir ve Zonguldak'da bilhassa öğrencilerden mürekkep komünist grupları yakalanmakla beraber 1943 yılında Hamidiye Köy Enstitüsünde bir tahrikat yuvasının meydana çıkarılması ve 1944'te merkezi İstanbul'da olmak üzere Ankara Yedek Subay Okuluna nüfuz etmek isteyen teşebbüslerin tesbit edilmesi, aynı yılda Karabük'te meydana çıkarılan sabotaj teşebbüsü ve Akhisar'da 31 kişilik çoğu öğrenci olan bir grupun yakalanması ve bilhassa İstanbul'da ileri gençlik komünist teşekkülünün meydana çıkarılması bu devrin bariz vakalarındandır. Ve komünistlerin faaliyet hedeflerini nerelere tevcih ettiğini göstermektedir.

Bu devirde sinsi ve sistemli komünist neşriyat faaliyetine de şahit oluyoruz. Başta Nazım Hikmet olmak üzere bir takım şairler ve romancılar sanat kisvesi altında komünist fikir ve inanlarını yaymağa başlamışlardır ki, bu neşriyat genç ve heyecanlı dimağlarda az çok müessir olmuştur. Bir taraftan da bitaraf ve objektif görünerek Marks'ı Engels'i ve diğer Marksist bilginlerin fikir ve doktrinlerini izah eden neşriyat ta bu devirde genişlemiştir. Hattâ Marksist bilginlerin isimleri ve eserleri zikredilmeksizin formülleri ve mâruf tâbirleri kullanmaksızın güya memleketimizin sosyal ve ekonomik problemlerini ilmî bir şekilde tahlil ve teşrih eder mahiyette propagandalara da bu devirde rastlamaktayız. Bir taraftan da halkı ayartıcı günlük

gazete neşriyatının belirdiği ve komünistlerin günlük gazetelere hulul etmeğe çalıştıkları görülmüştür.

Beşinci safha: (1945-1946)

Bu devirde demokratik gelişmelerden faydalanma faaliyeti canlı bir surette göze çarpmaktadır. Tan Gazetesinin neşriyatı, Şefik Hüsnü'nün Türkiye Sosyalist, Emekçi ve Köylü Partisinin kuruluşu, Esat Âdil'in Türkiye Sosyalist Partisini örtülü olarak kurması, işçilerimizin millî duygularını çürütecek telkinler altında bu iki örtü altında çalışan Komünist Partinin direktifi ile birçok işçi sendikalarının kurulması, komünizm zihniyetini besliyen gazete ve dergilerin basın alanında aşırı yayınlara başlaması, bu devirdeki faaliyetin ana hatları olup Sıkıyönetim Mahkemesi kararıyla örtülü bu komünist partileri ve bunlara bağlı sendikaları, gazete ve dergilerin kapatıldığı yüksek bilgileri dahilindedir.

Bu devirdeki faaliyetlere göz atınca şu görüşler kendini göstermektedir:

1. — Komünistler her zaman ve her yerde, ihtilallerini başarıp iktidarı ele geçirinceye kadar yine hemen her yerde görülen taktiklerini takip ederek demokrasinin en büyük isteklileri görülmüşlerdir. Çünkü ancak demokratik hürriyetlerden faydalanarak serbestçe ve açıkça ihtilâli hazırlayabilecekler ve hattâ bunu yine bu hürriyetlerin suiistimali sayesinde gerçekleştirebileceklerdi. Fakat bir kere de ihtilâl muzaffer olduktan sonra, demokrasinin adı derhal (mütefessih burjuva demokrasisi) olacak ve tarihteki bütün diktatoryaların en sert, en haşin, en amansız başlıyacaktı.

Türkiye'deki komünistler, hürriyeti boğmak için en tesirli tedbir olarak Türk Milletinin en büyük nimeti olan hürriyeti vasıta olarak kullanmayı esas taktik olarak kabullenmişlerdir. Şu suretle demokrasinin geliştirilmesi yolunda Halk Partisi tarafından atılan her adımdan komünist taktiğine uygun şekilde faydalanmakta tereddüt etmemişlerdir.

Mühim bir vesika

Sıkıyönetim kararına göre, yapılan aramalarda ele geçirilen ve Şefik Hüsnü tarafından Nisan 1945 de yazılarak umumi bir komünist merkezine gönderilen bir rapor olduğundan şüphe bulunmayan bir vesikada, 1944 yılında (Komünist İleri Gençlik) teşkilâtının polis tarafından meydana çıkarılmasını takip eden safhada «komünist faaliyetinin zerre kadar sekteye

uğramadığı bilâkis bundan dersler çıkarılarak kusurlu ve çürük tarafları ayıklanmış ve daha sarîh olarak geniş bir demokratik savaş cephesi kurmak istikâmetinin tutulmuş» olduğu kaydedilerek aynen şöyle denilmektedir:

«Memleketimizde de her türlü sol temayüllü gruplar ve namuslu terakki perver yurt severleri içine alacak ve hattâ faşizme gönül vermiş veya yabancı faşist hükümetlerin ajanları ile düşüp kalkmış unsurlardan temizlemek şartıyla, Halk Partisine de yer verecek (Faşizme ve vurgunculara karşı Demokrat mücadele cephesi) namı altında bir teşekkül yaratmaya çalışmak kararlaştırılmıştır. Bu teşebbüse girişilirken memlekette yer yer bir takım ileri görüşlü muhalefet guruplarının teşekkül ettiğine hiç değilse fırka «Halk Partisi» arasında ki muhalif mihrakın vücut bulduğuna, bunun teşebbüsün tahakkuku için zeminin olgunlaşmakta olduğunu gösterdiğine alınan karardan işaret edilmiştir.

Bu cephenin komünist partisince, asıl gayeye varmak için sırf bir vasıta olarak nazara alındığını, samimi demokrasi gelişmelerini sadece istismar etmek istediklerini ve bunu bir ilk basamak addettiklerini açıkça göstermesi bakımından aynı rapordan alınan aşağıdaki satırlar da dikkate şayandır.

«Hareketin teşkilâtlı kadrosuna müdellel bir izahname ile bu karar tebliğ edilmiş asıl ana gayelerimize, yani komünizme her zamandan ziyade sadık kalmakla beraber, önümüzdeki zafer ve barış hazırlıkları arefesinde başlıca vazifemiz bu demokrasi cephesinin kurulmasına ve her çareye baş vurarak legalleşmesine çalışmak olduğu işaret edilmiştir. Bu talimata komünist merkez heyeti ilk hamlede cephe hareketinin faaliyetine temel teşkil edecek 15 kadar şiar ve metalibi ihtiva eden bir de liste ilâştirilmiştir.

Bu şiarlardan bir kısmını arz ediyorum:

1. — Faşizm propagandacı ve tahrikâtçıları zindana,
2. — Devlet dairelerinde ve ordu kadrosunda faşistlerden, vurgunculardan ve kötü kullananlardan sıkı bir temizlik,
3. — Mahkûm ve sanık, anti faşist sol mücahitleri serbest rahat ve faaliyete iade,
4. — Balkanlarda eski irtica ceryanlarına değil, yeni demokrat hükümetlere yardım ve onlarla kaynaşma,

5. — Sovyetler Birliği ile çabucak anlaşacak ve eski dostluk bağlarından daha kuvvetli ve samimî münasebet kuracak, antifaşist demokrat (!) bir hükümet,

6 — Bütün işçiler ve terakki sever aydınlar «Halk için bir Türkiye» sağlıyacak olan (İleri demokratlar cephesine) ki, bu liste doğmak üzere olan hareketin siyasi muhtevası ve temelini karakterize ettiği cihetle onu da ayrıca bu mektupla birlikte gönderiyorum.»

Burada bahsedilen müdellel izahname, (Vilâyet komitelerine talimat) serlevhası altında komünist teşkilâtına gönderilmiştir. Yine şefik Hüsnü'nn evrakları arasında ele geçirilen bu vesikadan alınan şu cümleler Komünist Partisinin memlekette beliren muhalefet ceryanını ne güzel gördüğünü, nasıl ve niçin kendi teşkilâtına bu ceryanı körüklemek ve desteklemek vazifesi verdiğini sarahatle belirtmektedir.

«Anayasa'nın hiçbir yerinde ikinci bir siyasi parti yasağından bahsedilmediği, bilâkis demokrasi mekanizmasının işleyebilmesi, hiç olmazsa iki partinin mevcudiyetini zaruri kıldığı halde ikinci bir parti kurmak teşebbüslerinin taassupla ve sistemli bir tarzda önüne geçilmektedir. Bundan da daha ileri gidilmiş, herhangi bir parti gibi siyasi bir teşekkül olan Komünist Partisini kurmak veya ona girmek ağır bir suç gibi cezaya tâbi tutulmuştur.»

Anayasa'yı hükümsüz kılan bu duruma son verilmedikçe bizim demokrat hr milletler camiasında yer almamız imkânı olmadığı gibi memleketimizdeki çarpık düzenin, alıp ırpmanın önüne geilemiyeceği de besbelli bir hakikattir. Bugün bu şartların altında yaşamaktan sabrı tükenen ve canı boğazına gelen yalnız emekçi kütleleri ve yoksul köylüler değildir. Başta münevver zümrenin tereddi etmemiş çoğunluğu olmak üzere, pek çeşitli çevrelere mensup birçok yurtseverler, hatta burjuvazinin bazı ileri görüşlü tabakaları bile, bu baskı idaresinden iğeri iki akça etmez bir yarenler gurubu tarafından ağızlarına kilit vurulmuş yaşamaktan son derece bizar bir hâle gelmişlerdir.

Bir zamandanberi bunlarda da bilfiil savaşma iradesi uyanmakta ve memleketin muhtelif bölgelerinde -Tabii daha ziyade büyük şehirlerde- alıp çırpma, vurgunculuğa, siyasi inhisara, vatan severliğin faşizm ve ırklığa alet edilmesine karşı, doğru ve temizlik, serbest münakaşa, serbest bir dereceli

seçim vesaire lehinde demokrat savaş gurupları vücut bulmaktadır.

Bu vakıya, geçen Haziranda yapılan Parti tebliğinde ilk defa işaret edilmiş, bizim de genel inkılâp (yani komünist) gayelerimizin propagandasına saplanıp kalmamız caiz olmayacağı, çalışmalarımızı bu istikamete çevirerek bu ileri halkçı gurupları ve dağınık kuvvetlerle elele, faşizme karşı bir ileri demokratlar birliği hareketi geliřtirmeğē uğraşmamız gerektiğē üzerinde durulmuştur.

«Bu faaliyete elverişli şartlar, Kırım Konferansından bilhassa Hitler Almanyası kuvvetleri inlerine doğru ekilmeğē, barış ışıkları ufukta parıldamaya başladığından beri daha da olgunlaşmıştır. Gayretlerimizden önümüzdeki aylar içinde elle tutulur sonuçlar sağıyabileceğimizi müjdeliyen emareleri gözlerimiz gittikçe daha aydın olarak seçebiliyoruz. Yeterki onlara ulaşmak için, bütün savaş gücümüzle, teşkilâtlı bir tarzda ileriye atılmayı becerelim.»

«İşletme ve daire hücreleri ve umumiyetle faal bir rol oynıyan mücahitlerimiz, gizli çalışma usullerine baş vurmamızın tek sebebi, altında yaşadığımız baskı ve yıldırma rejiminin yasakları olduğunu ve bunu istemiyerek yaptığımızı hiç bir zaman gözden uzak bulundurmamalıdır. Partimizin ileri sürdüğü teknil görüşlerini, isteklerin ve tekliflerin kaynağı ön safta emekçi halk kütleleri olmak üzere - milletimizin serbest serpilme ve refah içinde yaşamak ihtiyaçlarını tatmin etmek, memleketimizin yüksek menfaatlerini korumak ve onu en ileri medeni memleketler arasında lâyük olduğı mevkie çıkarmak arzusu ve azmidir. Faaliyetimizi saklamak şöyle dursun göksümüzü gere gere herkesin önünde inkişaf ettirebilmek fırsatlarını ele geçirmek için daimî surette ırpırırız. Mahallî teşkilâtlarımızda çalışanlar daima bunu hatırlamalı gizlilikten çıkma çarelerini araştırmaktan hiçbir zaman vaz gememelidirler.»

İstanbul'da bulunan Komünist merkezinin memleketimiz içine yaydığı bu tamimlerde kullanılmış olan bazı fikir ve kelimelerin aldaticı tesirini anlamak için çok mühim bir nokta üzerinde dikkatlerinizi uyanık bulundurmak lâzımdır.

Hiç şüphesiz bu tamimin muhatapları arasında milletini, yurdunu gönülden seven şuura sinmiş bir milliyetçilik anlayışına bağılı kalan saf ve temiz büyük kitleler vardır.

Tamim zehirli maksadını telkin ederken bu asil ruhlu insanları aldatabilmek için, ileri demokrasi, ileri gençlik, demokrat cephe, milletimizin refahı gibi kolayca hazmedilecek ve ana maksatlarını gizleyici bir örtü altında saf halkımızı aldatıp kendilerine çekecek bir ifade taktığını maharetle kullanmaktadır.

Çok önemli bir vesika: (1945 e ait).

«Partinin iç taktiği, Türkiye'nin bir Sovyet Cumhuriyeti olmasına yarıyacak en keskin şartları bütün açıklığı ve çıplaklığı ile mevzu bahis etmekten çekinmez. Çünkü bu istediğimiz birşeydir ve bunu kendi aramızda böylece konuşup bilmeliyiz. Fakat etrafımızdaki henüz iyice olmamış unsurları ve cahil halk yığınlarını ürkütmemek için, onlara daha başka türlü ve sureti haktan görünerek konuşmamız ve politika yapmamız zarureti doğar ki, bu Partinin dış taktiği meselelerinden ibarettir.»

Demokrasi hareketi başlamadan önce Komünist Partisince kararlaştırılan ve teşkilâtına tamim edilen bu hareket tarzına uygun olarak, başlider Şefik Hüsnü bizzat ve bilfiil harekete geçmiş ve memlekette bir muhalefet havası yaratmak ve umumi efkârı bulandırıp Hükümet aleyhine teşvik ve teşci etmek için Ankara'da çıkan (Yurd ve Dünya) ve (Adımlar) gibi komünist dergilerden ve bilhassa İstanbul'daki (Tan) Gazetesinden faydalanmıştır. Bu neşriyatı Komünist Partinin fiilen idare ettiği, yukarıda bahsi geçen rapordan alınan şu satırlar açıkça ispat etmektedir.

«Ankara'da çıkan Marksist iki mecmuaya muntazaman rehberlik ettik. Muvafık gördüğünüz yazıların geçmesine dikkat ettik. Bir taraftan da (Tan) Gazetesinde umumi siyaset ve cihandaki harp safhaları hakkında günü gününe görüşlerimizi aksettiren yazılar çıkmasını temine uğraştık, bazan bunları bizzat kaleme alarak neşrettirdik.»

Bu çalışmalar devam ederken, müstakbel muhalefetin temsilcisi olacağına ümidi ve tahmin ettikleri şahsiyetlerin teşci edilmesini ve bunlarla şimdiden bir münasebet ve rabıta tesisini kendi düşüncelerine pek uygun bulan Komünist Liderleri derhal Tevfik Rüştü Aras'ı vasıta yaparak bu şahsiyetleri kendi gayeleri uğruna kullanmak yoluna baş vurmuşlardır. Zekeriya Sertel'in evinde yapılan aramada, elde edilen bazı vesikalar sırasıyla arz olunur.

Tevfik Rüştü Aras'ın Zekeriya Sertel'e yazdığı mektuptan:

(Tarihsiz 1945).

«Mecmuaya yazı göndermesi için Adnan Menderes ile konuştum. Gazetemizde zaruret olmadıkça yazı yazmak âdetini edinmediğini bildiğimi hatırlatarak sırf mecmuamız için ikinci nüshaya birşey hazırlayacağını vadetti. Celâl Bayar daha buraya gelmedi. Belki siz orada daha önce görüşeceksiniz.

«Yazı kadrosuna isterseniz Rüştü Şardağ'ı da koyabilirsiniz.»

Bu mektupta sözü edilen mecmuanın «Görüşler» Mecmuası olduğu anlaşılmaktadır.

Tevfik Rüştü'nün Sabiha Sertel'e yazdığı mektuptan (30.X.1945 tarihli).

«... Celâl Bayar, orada sizinle konuştuğunu söyledi ve aynı vadini teyit etti. Fuad Bey de sizinle görüşüğünü anlattı. Adnan Menderes ikinci nüsha için bir yazı hazırlıyacaktır.»

Aynı mahiyette teşebbüslere, siyasi hayata atıldıktan sonra Maraşal Çakmak da hedef olmuştur. Yine Zekeriya Sertel'in evinde bulunan aşağıdaki vesikalar dikkate şayandır.

— Arap harfleriyle mektup müsveddesi. (Câmi Baykurt'la Zekeriya Sertel) tarafından. (2 Eylül 1946) tarihli.

«Muhterem Maraşal;

Bugün Câmi Beyefendi ile birlikte vaziyeti tetkik ederken vardığımız neticeyi zatı devletlerinize arzetmeği faydalı bulduk; Mecliste intihap mazbataları hakkında cereyan eden müzakere ve varılan netice bizde şu kanaati kuvvetlendirmiştir ki, Halk Partisi şimdiye kadar muhaliflere karşı oynadığı oyunlarda muvaffak olmuş ve nihayet Meclisin, Hükümetin ve Cumhurreisinin meşruiyeti bakımından bir emrivaki vücuda getirmişlerdir. Bu işte bizi en ziyade üzen nokta, Halk ve Demokrat Partinin zatı devletlerinin de halk nezdindeki büyük teveccüh ve itimadını sarsmak için adeta elbirliği ile hiçbir gayreti esirgememekte olmalarıdır.

«Halbuki halk seçim münasebetiyle bütün tazyiklere rağmen ıstırabını ve iradesini ilk defa olarak ifade etmek fırsatını bulmuş ve intihabatta yapılan suiistimallere karşı da isyanını tâ Çankaya eteklerine kadar sirayet eden nümayişlerle izhar etmiştir. Halkın bu umumi tezahürü, Meclisin, Hükümetin ve Cumhurreisinin meşruiyetini tanımamakta olduğunun belîğ ifadesidir. Halkın bu temiz, bu mukaddes heyecanını Demokrat

Parti temsil kabiliyetini gösterememiş, Halk Partisinin oyunlarına boyun eğerek millete hiyanet etmiştir. Millet bu heyecanına tercüman olmak hususundaki son ümidini zati devletlerinize bağlamış bulunmaktadır. Mecliste kalıp mücadeleye Millet Kürsüsünden devam etmenin de imkânı kalmadığı son celselerdeki tecrübelerle sabit olmuştur kanaatindeyiz. Milletin bu nezih ve mukaddes heyecanını kanallere ederek onun haklarının çiğnenmemesini temin için bizce radikal bir harekete ihtiyaç vardır.

«Bu ihtiyaç şu iki noktaya dayanmaktadır:

1. — Halkı ümitsizliğe ve yeise düşürmemek, Türk tarihinde ilk defa görülen bu millî tezahürü akamete uğratmamak lüzumu, halk kendisine düşen millî vazifesini yapmış, iradesini izhar etmiş, sözünü söylemiştir. Şimdi haklarını müdafaa edecek, kendisine yol gösterecek bir lider olarak gözlerini zati devletlerine çevirmiş bulunmaktadır. Mecliste kalmak, Meclisin ve Hükümetin meşruiyetini tanımak demek olacağı için halk yeise düşebilir ve kendi başına dâvasını halle teşebbüs edebilir. Bu da memlekette anarşiyi doğurabilir.

2. — Memleketin bugünkü buhranlı vaziyetinde haricî emniyet meselesi ön safta gelen millî bir dâvadır. Halka dayanmayan, halkın iradesiyle iktidar mevkiine gelerek onu temsil salâhiyetini haiz olmıyan gayrimeşru bir Hükümet ise memleketin haricî emniyetini temine muktedir olamaz. Nitekim Cumhurreisinin yeni seçimi münasebetiyle ecnebi Devletlerden hiç biri, hattâ dost tanıdıklarımız dahi, kendisini tebrik etmek teamülüne riayet etmemişler ve bu suretle de bu seçimin meşruiyetini tanımadıklarını göstermişlerdir. Böyle bir idarenin Türkiyenin haricî emniyeti bakımından hattâ zararlı olduğuna şüphe yoktur.

Binaenaleyh, zati devletlerinin Meclis kürsüsünden kısa, veciz ve fakat katî bir nutukla Meclisin, Hükümetin ve Cumhurreisinin gayrimeşru olarak kurulduğunu, böyle bir Mecliste bulunmakla onun mesuliyetlerine iştirak edemeyeceğinizi bildirerek çekilmenizi, gemisi batmak üzere bulunan bir amiral gibi bayrağınızı alarak dışarda halkla beraber onun hakkını ve dâvasını müdafaa etmenizi en tabîi ve zaruri bir hareket olarak görüyoruz. Bütün milletin böyle bir hareket karşısında arkanızdan geleceğine emin bulunuyoruz.

Şahsınıza karşı olan sonsuz bağdan ve memleketin selâmet ve kurtuluş ihtiyacından cesaret alarak vâki olan bu mâruzâtımızdan dolayı bizi mazur göreceğinizi umarız.

Dr. Tefvik Rüştü Aras imzalı mektup:

9.IX.1946

« Aziz dostlarım Cami ve Sertel Beyefendilere.

Mektubunuzu Mareşale kendim götürdüm. (Bu mektup bundan evvel okuduğum mektuptur) görüşlerinizi ayrıca ben de izah ve teyit ettim. Müşarünileyh, bu suretle hareketinizden çok memnun oldu ve yazacağım cevapta sönmez muhabbetlerini tekit etmeliğimi rica etti.

(Soldan bir ses) — Kanının son damlasına kadar.

Sizin de mâkul göreceğinizi kuvvetle ümit ettiğim netice ve kararı Özdemir oğlumuz tafsilâtiyla size arzedecektir. Bu münasebetle de derin hürmetlerimi sunarım».

Bu mektup Büyük Millet Meclisinin meşru olmadığını millete göstermek için Demokrat Parti Meclis Grubunun Meclisi terketmek hareketine teşvikte muvaffak olamıyan solcuların Demokrat Partiden ümitlerini keserek Meclisin kanuni ve meşru durumunu baltalamak için Mareşal Çakmak'ı alet olarak kullanma yolunda ayartıcı teşebbüslere nasıl devam ettiklerini pek açık surette göstermektedir. Bu suretle Mareşal Çakmak'ın hizmet yıllarında kazandığı hürmet sermayesini Devleti yıkmak için bir tahrik sermayesi olarak kullanmak teşebbüsü âzami kuvvetini bulmuş demektir. Demokrat Partiyi idare edenlerin komünistlerin bu aldatıcı taktiklerine alet olmamak için gösterdikleri uyanıklığı memnurlukla karşılıyoruz. (Alkışlar).

Sayın arkadaşlarım;

Bu teşebbüsün karanlık membaini ibret gözlerinizin önüne sermek için bu mektupların yazıldığı tarihten bir ay kadar önce bizzat Şefik Hüsnü tarafından kaleme alınmış ve evrakı meyanında ele geçmiş olan bir vesikanın şu kısımlarını okumak kâfidir. Bu vesika 29 Temmuz 1946 tarihli olup (seçimlerden sonra sınıf mücadelesinin gösterdiği manzara) başlığını taşımaktadır.

CELÂL BAYAR (İstanbul) — Birçok serserilerin mektuplarını getirmiş okuyorlar.

İÇİŞLERİ BAKANİ ŞÜKRÜ SÖKMENSÜER (Devamla)
— (Görüldü ki, Demokratlarla Halkçıları ayıran birçok teferruatın üstünde Türkiyenin selâmeti İngiltereye mi, yoksa

Sovyetler Birliğine mi? dayanmakta olduğu meselesi vardır ve Demokrat muhalefete mensup olanlar ve en başta Mareşal Halkçıların memleketi toptan İngiltere'ye satmalarına ve tâbi bir Devlet haline düşürmelerine karşılık süratle Sovyetlerle anlaşmak sayesinde ancak memleketi kurtarmak ve millî istiklâli sağlamlaştırmak mümkün olacağına ve bunun için de insiyaki bir tarzda bu kanaati besliyen inkılâpçı, çalışkan halk yığınlarıyla el birliği yapmak lâzım geldiğine inandıklarını açığa vurmaktan çekinmediler. Öyle anlaşıyor ki, Demokrat muhalefet iktidara geldiği takdirde Halk Partisinin yaptığı gibi emekçi kitlelerin inkılâpçı mümessilleri olan bizlere, yabancı, düşman muamelesi yapmıyacak, bilâkis haricî siyasetlerinde tarafımızdan desteklenmeğe kıymet vereceklerdir.)

Biraz aşağıda şu satırları okuyoruz:

(... Katî halk mücadelesine şahit olacağımızı ümit ettiren emareler ve havadisler ortalıkta dolaşmaktadır. Kısmen bu rivayetlere dayanarak, kısmen memlekette mevcut içtimai kuvvetler muvazenesini ve dış âlemde barışın kurulması projesi gözönünde bulundurularak şu ihtimallerden birinin memlekette gelişeceği tahmin olunabilir:

Bu yazıda ileri sürülen ihtimallerden birincisi şöyle ifade edilmiştir: Demokrat muhalefet ve Mareşal, Mecliste seçimlerin meşruiyetini tanımadıklarını ve millî iradenin kendini gösteremediğini ilân ve toptan istifa ederek mücadeleyi halk arasına intikal ettirirler).

Şefik Hüsnü'nün aynı yazısında bu ihtimaller üzerine şu mütalâasını okuyoruz:

(Bu ihtimallerden en mühim olanı birincisidir. Bu şekilde mücadele halk arasına ve köylere intikal ettirildiği takdirde bizim bütün gücümüzle ona katılmamız, Mareşali ve Demokrat Partiyi desteklememiz, bütün teşkilâtımızı ve faaliyetimizi bu mücadelenin icaplarına göre ayarlamamız icabeder. Dikkat edeceğimiz nokta, Demokrat Partinin idarecileri olmağa namzet olanlarını mümkün olduğu kadar Sosyalist demokrasiye doğru çekmeğe gayret etmek ve bu içtimai bünye değişikliklerinin gerçekleştirilmesine bizzat iştirak edebilen unsuru saklamağa uğraşmaktır. Bu vadiye bir çok başarılar elde edebileceğimizden katiyen şüphe edilemez. Bunun için teşebbüsü biran bile elden bırakmamamız, diğer Partilerin idarecileriyle teması kaybetmemeğe dikkat etmemiz kifayet eder.)

Meşru Devlet aleyhine kızıl faaliyetin mevhum halk tabakalarını kanlı bir ihtilâle yöneltmek için tuttuğu yolu aydınlatan bu satırlarda ne kadar iyi maksatlar beslerse beslesin meşru muhalefet uzuvlarını bu batağın içine sokmak için sarfedilen gayret ibretle görülüyor.

Komünist Partisi, Demokratik hürriyetlerden faydalanarak, ihtilâle müsait bir zemin hazırlamak için cemiyetteki bütün mukavemet unsurlarını zayıf ve takatsiz düşürmek, içtimai nizamı tutan bağları koparmak taktiğini de harfiyyen tatbik etmekte gecikmemiştir. Tan ve diğer komünist fikirli gazeteler, sistemli bir şekilde ve her yönden cemiyetin bütün müesseselerine, manevi desteklerine açıkça hücum etmişler, memnuniyetsizlikleri körüklemek, sosyal ve ekonomik nizamı bozup ve çığırından çıkmış göstermek için hiçbir fırsatı kaçırmamışlardır.

Komünist Şefik Hüsnü'nün kurduğu «Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi» aynı şahsın 1919'da kurduğu ve o zamandanberi faaliyetini asla durduramamış olan Türkiye Komünist Partisinin, hattâ o zamanki, isminde bile esaslı bir değişiklik yapmaksızın resmiyet ve aleniyet sahasına çıkmasından başka birşey olmadığı görülüyor. Gerçekten T.S.E.K.P. merkez ve şubelerinde ve şimdi kurdukları sendikalarda vazife alan kırk dokuz kişiden 34'ü maruf ve sabıkalı komünist lider ve ajanlarıdır. Sadece bu vakıa bu Partinin 1919'dan beri muhtelif şekil, isim ve hüviyetler alarak temadi etmekte olduğunu göstermektedir.

Şefik Hüsnü'nün evrakı arasında bulunan (Bir Demokrat millî birlik cephesi kurmak lâzım) serlevhalı, 31 Temmuz 1945 tarihli vesikadan:

«Demokrat burjuva grupları ve aydınlarla yanyana şehir ve köylerin muhtelif çalışan halk sınıflarını temsil etmek üzere teşekkül edecek, anti faşist; inkılâpçı, işçi ve köylü partileri ve meslek birliklerine bu hareket içinde çok önemli bir faaliyet payı düşecektir. Onların atılğanlığı ve baskısı sayesinde Demokrat cephe hareketi memleketimizi muhtelif sahalarda aynı hudutsuz terakki yolunda süratle geliştirecektir. Onların rehberliği altında «hür vatandaşlardan mürekkep halk için bir Türkiye» şiarı etrafında milletimizin ezici çoğunluğunu bir araya toplıyarak onu az zamanda gerilikten kurtarmak, teknik ve kültürde en ileri milletlerle bir hizaya getirmek müyesser olacaktır.

İleri Demokratlar cephesinde T.K.P. (Türkiye Komünist Partisi):

İleri Demokratlar cephesinde Türkiye Komünist Partisinin oynayacağı rol en mühimlerinden biri olacaktır. Zira Partimiz, milletin en şuurlu, en derlitoplu, en inkılâpçı sınıfı olan şehir ve köy emekçilerinin öz savaşı teşkilâtı olmakla kalmıyor; aynı zamanda o, her türlü tethişlere göğüs gererek aralıksız faaliyet ve mücadelelerine devam edebilmiş, memleketin içtimai ve siyasi hayatının akışı içinde onunla kaynaşmış ve perçinlenmiş bulunuyor. Halk kitlelerini tam bir dağınıklık, söz ve yazı hürriyetsizliği yüzüsüzce soyguna ve resmî haksızlık ve adaletsizliklere karşı koruma imkânsızlığı içinde tutan Burjuva Cumhuriyetinin bunaltıcı ve uyuşturucu istibdadı onu en çetin savaşılara atılmaktan alıkoymamıştır. T.K.P. memleketin mukadderatıyla ilgi bellibaşlı hâdiseler, kararlar, andlaşmalar vesaire hakkında günü gününe vaziyet almış ve her zaman çarpık hareketlere dair tenkitlerini ve genel görüşlerini halk yığınlarına ulaştırmanın yolunu bulmuştur.

«Partimizin geçmişteki bu sebatlı gayretleri, siyasi savaşılar meyânında birçok tecrübeler biriktirmesine yaramış, Faşizme karşı Demokrasinin zaferini sağlamak için iki Cihan Harbi arasında, bütün Avrupa ölçüsünde durmadan sürmüş olan şiddetli çarpışmalara karışmak fırsatını kendisince vermiş olduğundan bugün o her hususta üzerine düşen ağır vazifeleri muvaffakiyetle görmeğe hazır, memleketin en olgun antifaşist Demokrat Teşkilâtı sayılmak gerektir.»

«Buna rağmen T.K.P. müsavi haklı, kanuni bir siyasi teşekkül sıfatiyle Demokrasi serbestliklerinden faydalanarak halk yığınları arasında açık çalışmak imkânını ele geçirinciye ve bunun neticesi nüfuz ve itibarı herkesin gözü önünde belli oluncıya kadar millî birlik cephesi de toplanarak diğer Demokrat Partiler ve cemiyetlerle elele memleketimizde Demokrasinin kök salması, faşizm ve ırkçılık artıklarının tamamıyla ezilmesi ve temizlenmesi uğrunda kardeşçe, sistemli bir faaliyete girişmekte ve iktisadiyatımızın, bizzat ilgili işçilerin sıkı kontrolü altında ileri bir Devletçilik temeli üzerinde, muvazeneli bir tarzda gelişmesine yardım etmekten başka bir iddia da değildir.

«Millî Birlik Cephesi tarafından tahakkuk ettirilecek bu ileri halkçılık merhalesinden geçmeksizin, İkinci Cihan Harbinin doğurduğu hüküm milletler dünyasında daha derin içtimai

devrimlere erişilemeyeceğini hâdisatın akışı meydana çıkarmıştır. Bundan dolayı, ileri Demokratlar Cephesi hareketine biran evvel, bütün memleketi ve bütün iktisadi, Cemiyet ve kültür sahalarını içine alan muazzam bir halk yığınları kaynaşması önemini kazandırmak gayesiyle elimizden gelen her şeyi yapmayı çalışma plânımızın ön safına koymak lüzumunu duyduk.

«Arkadaşlarımız, vücut bulduğu yerlerde bu cereyan ve teşekküllere katılmakla, icabında onları yaratmak teşebbüsünü ele almakla ve âzami derecede atılğan birer siyasi varlık olmalarına elverişli her faaliyet ve mücadele fırsatını yakalamalarına önayak olmakla ödevlidirler.»

Keza Şefik Hüsnü'nün el yazısıyla yazılmış diğer bir vesikadan:

«Türkiye Komünist Partisi Türkiye'nin hususi şartları içinde emperyalizm millî burjuvazi ve derebeyleri aleyhine Sosyalist Sovyetler Birliği cihan proleterya inkilâbı ve komünizm lehine mücadele ve mevcut burjuvazi hâkimiyetini devirerek yerine Sovyet rejimini kurmak gayesini takibeder.

Bundan başka:

T.S.E.K.P. nin resmî tüzüğündeki örtülü tâbirlere rağmen, hakikatte tam bir Komünist Partisi olduğu ve azaları arasında konferanslar ve kurslar tertibederek gizli komünist propaganda ve tahrikat faaliyetinde bulunduğu, esasen bu partinin teşekkülünden evvel gizli olarak faaliyette bulunan ve Şefik Hüsnü'nün teşvikiyle ötedenberi Türk çocuklarını üçüncü enternasyonal tarafından kurulan ve birer komünist tahrikçisi yetiştiren Şark Üniversitesine gizlice götüren müfrit komünistlerden Ahmet Fırıncı, Celâl Zühtü Banneci ve Nail Vahdeti tarafından kurulan ve bilâhara Norhur Gazetesi sahibi hukuk mezunu Aram Pehlivan ve Enbüyük Tehlike broşürünü çıkaran Faris Erkman ile hücreleri teşkil edilen ileri demokratlar cephesinin üzerine teessüs ettiği ve eski gizli faaliyetini teşekkül eden bu parti içinde devam ettirdikleri Aram Pehlivan, Faris Erkman, Nail Vahdetin'in mazbut ifadeleriyle de tevsik ve tesbit edilmiştir.

Komünistlikten sabıkalı Esat Âdil'in kurduğu (Sosyalist Partisi)'ne gelince; Esat Âdil'in Samsun'da mâruf komünistlerden Hürriyet'e yazdığı 7.VIII.1946 tarihli bir mektupta «Biz en ileri formülleri tatbika imkân verici hayat şartlarını ve zemini hazırlamayı tercih ediyoruz» denilmekte ve

bu suretle bir intikal devresi tanınmakla beraber hainin ileri formüller tabiriyle ifade edilen komünistliği hazırlamağa matuf olduğu itiraf edilmektedir.

Bundan başka kurucusu bir sınıfın diğerlerine tahakkümünü sağlamağı istihdaf eden faaliyetinden dolayı mahkûm olmuş bir komünist olan bu partinin icra komitesinde ve kurumları arasında evvelce Şefik Hüsnü'yle beraber aynı gaye uğranda çalışmış ve beraber tahtı muhakemeye alınmış ve komünistlikten 4-5 seneye mahkûm Hüsamettin, yine mahkûm Sarımustafa gibi ötedenberi gizli teşkilâtta çok faal roller oynamış kimselerin bulunması ve elde edilen vesikalar arasında bulunan ve Şefik Hüsnü Partisiyle her hususta işbirliği taahhüdünü tazammun eden her iki parti mümessillerinin imzasını muhtevi protokol ve partinin de legal kisve altında saklanan hakiki çehresini aydınlatmaktadır.

Esasen elde mevcut olan bir vesikadan alınan şu satırlar memleketimizde komünistlerin vaziyetini kâfi derecede aydınlatmaktadır.

«.....Türkiye'de bir tek Komünist Partisi vardır ve bunun bütün Türkiye'ye yayılmış irtibatlı, irtibatsız azaları vardır, öbür tarafı, lâftır.»

Biraz aşağıda:

«Bizde sağ komünistler, sol komünistler, sosyalistler diye bir dâva da yoktur. Yalnız Kızılordu'nun Alman hudutlarına indirdiği darbeleri hayranlıkla seyreden ve onun büyük zaferleri yanısıra mütevazice yürümek istiyen komünistler ve Komünist Partisi vardır.»

Yine demokratik hürriyetlerden faydalanma taktiğine uygun olarak işçi kütleleri Komünist Partisinin elinde bir âlet olmak üzere teşkilatlandırılmıştır. Kısa bir zamanda memleketimizin muhtelif şehirlerinde yerden biter gibi sendikalar üremiş ve türemiştir. (38) sendika kanuni ve gayrisiyasi cemiyetler maskesi altında kurulan bu sendikaların kurucu ve yönetim uzuvlarının hemen hepsinin sicilli ve fanatik komünistlerden mürekkep oluşu vakıasının yanında, bunların gerçek mahiyetini, Komünist Partisi Genel Kurulunca tanzim edilip vilâyet komünistlerine gönderilen ve bir nüshası ele geçen talimatın şu satırları kâfi bir sarahatle anlatmaktadır:

«İşletme ve dairelerde, hücrelerimizin ele alacakları en mühim ve en acele işlerden biri sendika kurmak işidir.

Hükümetin başında kim olursa olsun yakın bir gelecekte işçilerin müstakil meslek birliklerinde teşkilâtlanmalarını çar ve naçar kabul etmek zorunda kalacaktır. Bundan ötürü hücrelerimiz şimdiden şiddetli tahrikatla memlekette önüne durulmaz bir sendika hareketi uyandıрмаğa girilmelidirler. Bu tahrikat umumi ve müphem mahiyette olmayıp nihayet konkret ve açık şekiller almalı, hemen fiili teşebbüse geçmek ihtiyacını canlandırmalıdır.

Bir sendika teşkiline önayak olmak, kanun ve nizamlara aykırı bir hareket bir suç teşkil etmediğini emekçilerin kafalarına yerleştirmek gerektir. İşletmelerde mümkün olduğu kadar geniş sendika grupları teşkil ederek bunların meslek, yardım Cemiyetleri işçi dernekleri veya sendika adları altında resmen tescil edilmeleri için lâzımgelen makama müracaat etmeleri sağlanmalıdır. Bu müracaatlar bazan red cevabı ile veya yıldırma teşebbüsleri ile karşılaşsalar bile tekrar tekrar muhtelif şekilde yeniden başvurmaktan ve sendika hareketini şu veya bu görünüşte yaşatmak ve genişletmek için uğraşmaktan yorulmamalıdır. Vilâyet komiteleri, mıntikalara ve hücrelere sendika nizamnameleri örnekleri vermek suretiyle yardımda bulunacaklar, müşkülleri çözmek için takviyeciler göndereceklerdir.

«... Hücre âzalarının başlıca vazifelerinden biri de meydana getirdikleri Demokrat Cephe Gurupu Sendika Grupu ve saire gibi geniş ve kısmen veya tamamen legal faaliyet gruplarının devamlı çalışmalarını ve faal bir rol oynamalarını sağlamak ve onların çoğalmalarına muntazam surette iştirak etmektir».

İstanbul İşçi Sendikaları Birliği Umumi Kâtibi (Mâruf komünistlerden) Ferit Kalmuk imzasıyla ve Sosyalist, Emekçi ve Köylü Partisi Başkanlığına hitabıyla yazılmış ve 12 sayıyı taşıyan bir yazı bu Sendikalar Birliğinin, Partinin bir organı olarak komünist gaye ve umdelerini neşir ve tamim ettiğini açıkça göstermektedir.

4. — Komünistler, memleketi içinden yıkmak gayesini istihdaf eden faaliyetleriyle muvazi olarak, haricî siyaset alanında da onu zayıf düşürmek ve yalnız bırakmak çarelerini aramışlardır.

Önemle gözden geçirilmeğe değer vesikalar:

Şefik Hüsnü'nün evrakı arasında çıkan «Muhalefet Birliği» başlıklı ve (15.IX.1945) tarihli yazıda aşağıdaki satırlar vardır:

« . . . Halk Partisi ancak hariçten biraz yardım koparmak ümidiyle Galip Demokrasiye yaranmak için memlekette muhalefet üzerine çöken tazyiki hafifletmiştir. Mesele ne Ardahan, ne Kars ne de Boğazlar meselesidir; sâdece Halk Partisinin dört elle Hükümet başında kalmak isteği meselesidir».

Gene Şefik Hüsnü'nün evrakı arasında bulunan ve Amerikan gazetecilerine yazıldığı anlaşılan 21 Şubat 1945 tarihli bir mektuptan:

«Yaşadığımız Türkiye'deki otoriter rejim iktidar inhisarını büyük bir kıskançlıkla elinde tutmakta ve faşistlikten mülhem olan metot ve icraatını demokrasi ile perdelemeğe çalışmakta ... Resmî veya yarı resmî şahsiyetler tarafından desteklenen bu riyakâr idare o derecede maharetle idare edilmektedir ki, yabancıların aldatıcı dekorun maskeleyiği hakikati görmelerine imkân bırakmamaktadır.

«...Görüreceğiniz gazeteci, profesör, milletvekili ve büyük Devlet memuru gibi kimseler, Anayasa Kanunumuzun en demokratik kanun olduğunu, Büyük Millet Meclisinin Umumi ârâ ile seçildiğini, matbuat ve Adalet müessesesinin serbest ve müstakil bulunduğunu, bu yalanları pervasızca size söyleyeceklerdir.

Hakikatte ise, bu sathın arkasında bütün bir gençlik, tasavvur edilemeyecek bir idaresizliğin zebunu, merhametsiz tazyikler altında yaşayan bir millet vardır. Bu millet hapis ve işkence tehdidi altında her milletin nail olduğu haklardan uzak tutulmuştur».

Aynı mektuptan diğer bir parça:

«... Bu suretle Sovyet Rusya'ya karşı Türkiye'yi feci bir maceraya sürüklemek isteyen demokrasi düşmanı ve Alman taraftarı Türk ırkçıları ile sistemli mücadeleye giriştik.» denilmektedir.

Şefik Hüsnü diğer mektuplarında:

«.... Bir Demokrat Millî Birlik cephesi kurmak ve Türkiye Komünist Partisine bağlı bir «İleri Demokrat cephesi» vücade getirmek lüzumunu müdafaa etmekte ve bu maksatla tanzim ettiği bir programın 25 nci maddesinde açık olarak şu isteği belirtmektedir:

«Bu kadar katî bir rol oynamakta olan bu komşu Devlete içten dost ve onun yüzde yüz itimat edeceği şahsiyetlerden mürekkep bir Hükümeti başımıza getirmekle ancak kabildir.»

Dikkate şayandır ki, sıkıyönetimin kararından önce memleketin iki yerinde komünistlerin aşırı faaliyetleri adalet cihazının dahi harekete geçmesini intaç eylemiştir.

1. —Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisinin Gazianteb şubesi kurucuları; «İçtimai sınıfları birbiri aleyhine tahrik ve içtimai nizamı bozmağa teşvik edici» mahiyette faaliyetlerinden dolayı 19.X.1946 tarihinde mahallî savcılıkça mahkemeye verilmiş ve tevkif edilmişlerdir.

2. — Eskişehir'de «Serbest Sanayi İşçileri Sendikası» kurucuları, kanunen memnu olan komünist propagandası yaydıklarından dolayı mahkemeye verilmişler ve neticede 11.XII.1946 tarihinde ikişer yıl hapse mahkûm olmuşlardır.

Görülüyor ki sosyalist unvanı altında kurulan, hakikatte Komünist Partilerin ve bunlara bağlı sendikaların kanun dışı faaliyetleri sıkıyönetimden evvel adalet cihazımızca dahi sezilerek gereken kanuni kovuşturma yapılmıştır.

Yurdun muhtelif köşelerinde beliren bu müfit solcu ve kanuna aykırı hareketlerin örtülü şekiller altında çalışan Türkiye Komünist Partisinin İstanbul'daki merkezinden idare edildiğinin vesikalarla sabit oluşu ve olayların dikkati çekici şekilde sıklaşması, zaruri olarak sıkıyönetim komutanlığını malûm kararı almağa götürmüştür.

Sıkıyönetim, 16.XII.1946 tarihli kararı, bu Parti ve sendikaların Cemiyetler Kanununun birinci maddesinde yazılı (amaçları kanuna aykırı) ve aynı kanunun 9 ncu maddesinin (D) bendinde yazılı «gayelerini saklıyan dernekler» mahiyetinde oluşlarına dayanmaktadır.

Ele geçen vesikalar Şefik Hüsnü ve Esat Adil'in örtülü olarak kurdukları Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi ile Türkiye Sosyalist Partisinin kanunların yasak ettiği faaliyetlerde bulunduklarını tesbit etmektedir.

Sayın arkadaşlarım:

Sıkıyönetimin isabetli bir seziş mahsulü olduğu bu açıklama ile sabit olan kararından sonra büyük milletimizin ve onun Büyük Meclisinin derin bir hassaslıkla kovuşturduğu bir konunun bugünkü durumunu eldeki bir kısım vesikalara

dayanarak açıkladım. Bu konu ile ilgili suçlular kaza mercilerinin elindedir.

Son söz adaletindir.⁹²

Önerge sahibi Ahmet Ulus, verilen cevabı tatmin edici bularak ve Peker hükümetinin bu iş üzerinde hassasiyetle durmasından duyduğu hazzı belirterek bu belgelerin yayın organlarında da yayınlanmasını rica etti.⁹³

Komünist faaliyetlerle ilgili diğer bir soru önergesi 15 Mart 1948 tarihinde C.H.P. Zonguldak Milletvekili Orhan Seyfi Orhon tarafından verildi. Orhon'un önergesinde yazılı olduğu üzere Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde üç profesör Üniversiteler Kanunu'nun 3. maddesine aykırı olarak milliyet aleyhtarı, solcu telkinler yapmaları ve bu yolda yayında bulunmaları nedeniyle Ankara Üniversitesi Senatosu'nun oy birliği ile aldıkları kararla öğretim üyeliği mesleğinden çıkarılmıştı. Bu karar Üniversitelerarası Kurul tarafından çoğunluk kararıyla bozularak, bu üç profesörün görevlerine iadesi kararı alınmıştı. Milli Eğitim Bakanı bu konuda ne düşünüyordu?

Bu soruya cevabı Milli Eğitim Bakanı Reşat Şemsettin Sirer 3 Mayıs 1948 tarihinde verdi. Sirer'in verdiği bilgilere göre biri profesör, ikisi doçent olan bu 3 öğretim üyesi hakkında birkaç kez soruşturma açılmış, bir kez Bakanlık emrine alınmış, bir yıl önce ilkbaharda da toplu bir öğrenci şikâyeti nedeniyle Ankara Üniversitesi yönetimi tarafından Üniversite Kanunu'nun 29. maddesi gereğince haklarında soruşturma açılmasına karar verilmişti. Soruşturma fezlekesi Milli Eğitim Bakanlığı'na gönderilmiş, Bakanlık da yalnız Memurin Muhakemat prosedürünün tayin ettiği kovuşturma ile yetinmeyip, söz konusu öğretim üyeleri hakkında mesleki disiplin bakımından da kovuşturma yapmak ihtiyacını hissetmişti. Ankara Üniversitesi Senatosu, Milli Eğitim Bakanı'nın telkini doğrultusunda toplanarak bu öğretim üyeleri hakkında mesleki disiplin bakımından da bir kovuşturma yapılmasına karar vermiş, Senato da sonuçta bu öğretim üyelerinin üniversiteden ihracına karar vermişti. Bunun üzerine ihraç edilen öğretim üyeleri karara karşı Üniversitelerarası Kurul'a başvurmuştu. Milli Eğitim Bakanı'nın Başkanlığında, 3 üniversitenin rektörleri, dekanları ve fakülte temsilcilerinden oluşan 20 kişilik Kurul, delilleri yeterli görmeyerek Senato'nun kararını bozmuştu. Üniversitelerarası Kurul'da Ankara Üniversitesi temsilcileri ceza isterken, İstanbul'un iki üniversitesinin temsilcileri bu karara katılmamıştı. Siren'e göre bu farklılık İstanbul üniversiteleri temsilcilerinin olayı tam yaşamamalarından kaynaklanmıştı. Mesleki açıdan ceza almayan öğretim üyeleri görevlerine dönememişlerdi. Çünkü Fakülte Yönetim Kurulu, disiplini bozdukları gerekçesiyle bu öğretim üyelerinin dersleri olan Sosyoloji, Halk Edebiyatı ve Folklor derslerini tatil etmişti. Öte yandan

⁹² *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:1, Cilt:4, Birleşim:37, (29.01.1947), ss.66-76.

⁹³ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:1, Cilt:4, Birleşim:37, (29.01.1947), s.76.

Memurin Muhakemat Kanunu'na göre izlenen kovuşturma Devlet Şurası'nda devam ediyordu. Şura'nın görevli dairesi muhakemeye lüzum olmadığı yönünde karar vermiş, Milli Eğitim Bakanı da buna itiraz etmişti.⁹⁴

Siren'in cevabından sonra söz alan Orhon, Üniversitelerarası Kurul'un kararını eleştiren bir konuşma yaptı. Orhon'a göre Kurul, Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Milli Eğitim Bakanlığı'nın konu üzerinde hassasiyetle durmasını üniversite özerkliğine müdahale saymış ve dik başlılık yapmıştı. Üniversite özerkliği devlet ve millet aleyhine zorla koparılmış siyasal bir özerklik değildi. Üniversiteler Kanunu'nun 3. maddesine göre üniversiteler öğrencileri Türk devriminin ülkülerine bağlı ve milli karakter sahibi vatandaşlar olarak yetiştirmeliydi. Bu üç öğretim üyesinin işlediği suçlar çoktu. Öğrencileri milliyetçilik ve milliyet aleyhtarı olarak ikiye bölmüşler, taraftarlarını yanlarına alıp Baraj'da "Volga Bekçileri" şarkısını söylemişler, Türkiye Komünist Partisi Lideri Şefik Hüsnü'nün denetiminde çıkan "Yurt ve Dünya" dergisini yayınlamışlardı. Orhon, söz konusu öğretim üyelerinin yazılarından pasajlar okuduğu konuşmasına şu şekilde devam etti:

Bunların yazılarından bazı parçalar arzedeceğim: Bu yazıların, bu üç öğretim üyesinin hangisinin olduğunu açıklamayı lüzumsuz buluyorum. Çünkü her yerde ve her zaman hepsinin tekrarladıkları aynı şeylerdir. Aynı maksat için kullanılan aynı metot ve aynı fikirler. Bu yazıların birinde şöyle deniyor:

Avrupa ve Amerika gibi kapitalist memleketlerde sermayelerin işletilmesinde demokrasiden hiçbir eser olmadığı, Amerika'da kanuni haklarını isteyen işçilerin kara listeye geçirildiği, iktisadi demokrasi olmadan, tam siyasi demokrasinin mümkün olamayacağı söylendikten sonra şu neticeye varılıyor; yeni demokrasi anlayışını 1917 ihtilâli ile Rusya gerçekleştirmiştir.

Bu gerçek demokrasinin, demokrasi düşmanlarının tezviratı yüzünden (Rus boyunduruğuna girdikleri yolunda) yanlış gösterilip, yanlış anlaşılan, Romanya, Bulgaristan, hattâ Lehistan'da tatbiki konulduğu söylenmektedir.

Faşizmin, yalnız İtalya ve Almanya'ya mahsus olmadığı anlaşıldıktan sonra:

«Faşizm, diyor, Garp demokrasilerinin içinde belirip gelişmiş ve nihayet bazılarında bütün cemiyeti hâkimiyeti altına alan bir rejim olarak tebellür etmiştir. Diğer bazılarında ise,

⁹⁴ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:11, Birleşim:54, (03.05.1948), ss.247-248.

liberal demokratik şeklini muhafaza etmekle beraber, Faşizm hareketleri çeşitli derecelerde, çeşitli mahallî şekillere bürünerek kendini göstermiştir.»

Ve devam ediyor: «Faşist devletin, yere serilmesi ile faşizm yıkılmamıştır. Fransa'da 200, Amerika'da 600, İngiltere'de bir avuç sermayedarın iktisadiyata hâkim olduğunu, bunların müthiş istibdadı altında ferдин hiçbir iktisadi hüviyeti olmadığını» söyledikten sonra Yunanistan'daki komünist isyanının, faşizme karşı demokrasi mücadelesi olduğunu ilâve ediyor.

Dünyanın büyük bir inkılâba gitmekte olduğunu, bizim buna da adım uydurmamız gerektiğini, geçmiş asırların müzelik yadigârı olan kıymetlerini ayakta tutmaya çalışanların bir çöp gibi ortadan süpürüleceklerini söyleyerek hasretini çektiği rejime bizim de uymak zorunda olduğumuzu, buna karşı koyanların bir çöp gibi silinip süpürüleceklerini anlatmak istiyor.

Yine bunlardan biri, millî ideal fikrini faşistlik ve harb tahrikçiliği sayıyor.

Yine bunlardan biri; «Tevfik Fikret yaşasaydı muhakkak komünist olurdu. Komünizmden ideal bir şey yok ki...» diyor.

Yine bunlardan biri; komünist rejimin halkı sefalet ve işsizlikten kurtardığını anlatmak için, «harbden sonra Rusya'nın işsizlikle karşılaşmamış yegâne memleket olduğunu söylüyor.⁹⁵

Orhon'un söylediklerine göre, bir taraftan Meclis, hükümet ve Ankara Üniversitesi bu öğretim üyelerini üniversiteden atmak için elinden geleni yaparken, diğer taraftan Üniversitelerarası Kurul buna direnmiş, hatta Vasfi Raşit adlı bir ordinaryüs profesör, bu kadarını da yeterli görmeyerek, öğrencilere kürsü hürriyetine müdahaleden, Abdülhamit devrinde bile ruhlara bu derece korku sinmediğinden, şirretliğin bu derece ayaklanmadığından bahsederek bu üç öğretim üyesine saygı ve sevgilerini ilân etmişti. Orhon'a göre, artık bu konuya müdahale etmenin zamanı gelmişti.⁹⁶

Üniversitelerde komünist faaliyetlerle ilgili bir soru da Maraş Bağımsız Milletvekili Emin Soysal'dan geldi. Emin Soysal'ın Tarım Bakanı'nın cevaplandırması istemiyle 26 Mayıs 1948'de verdiği önergede bildirdiğine göre Ankara Üniversitesi Yüksek Ziraat Enstitüsü Veteriner Fakültesi'nde komünist propagandası yaptıkları iddiasıyla sekiz öğrenci hakkında düzenlenen

⁹⁵ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:11, Birleşim:54, (03.05.1948), ss.250-251.

⁹⁶ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:11, Birleşim:54, (03.05.1948), s.251.

soruşturma evrakı tekemmül etmesine rağmen Cumhuriyet Savcılığı'na verilmemişti. Soysal, bu evrakın savcılığa verilmeme nedenini soruyordu.

Tarım Bakanı Tahsin Coşkan bu soruya 2 Haziran 1948 tarihinde T.B.M.M.'de cevap verdi. Coşkan'ın anlattıklarına göre olay şu şekilde gelişmişti: Son altı yedi aydan beri Veteriner Fakültesi'nde bazı öğrencilerin solculuk ve komünistlikle ilgili olduğu biliniyor, bununla ilgili soruşturmalar yapılıyordu. Hatta Rektörlük konu ile ilgili bazı belgeleri hükümetin ilgili birimine iletmişti. Bu sırada 25 ve 26 Mart tarihlerinde değişik sınıflardan 8 öğrenci fakülte öğrencileri tarafından dışarıya çıkarılmıştı. 27 Mart Cumartesi sabahı Enstitü Rektörü, Tarım Bakanı'nın evine gelmiş ve olayı kendisine anlatmıştı. Bakan da konuyu İçişleri Bakanı'na, o da Ankara Valisi'ne anlatmıştı. Pazartesi sabah duruma el konulmuş, olaylar bitmişti. Komünizm soruşturması da başlamıştı. Öyle anlaşıyordu ki bu olayın kökü fakülte dışındaydı. Bu öğrenciler farklı liselerden gelmiş, oralarda bu düşünceleri edinmişlerdi. Komisyon soruşturması da tamamlanmış, karara kalmıştı. Rektörlükçe oluşturulan Karar Komisyonu ise hâlâ bir karar vermiş değildi. Yakında sonuç alınacak, en şiddetli cezalar verilecekti.⁹⁷

Bakan'dan sonra söz alan Emin Soysal, enstitü ve fakülte'deki komünist faaliyetlerin yeni olmadığını, iki yıldır bu çalışmaların devam ettiğini iddia etti. Soysal'a göre olaylar şöyle gelişmişti:

Arkadaşlarım; talebeler iki gruba ayrılmıştır dedim. Filhakika tahkikat başlamadan önce Veteriner birinci sınıf hela kapısına, hatırımda kaldığına göre, 26 Mart 1948 akşamı bir güneş resmi yapıyor. Güneş resminin ortasında orak ve çekiç altında «açlık, sefalet ve haksızlığı boğacak güneşin doğmasını bekliyoruz, birleşelim» cümlesi yazılı. Bu resmi ve yazıyı gören, milletini ve memleketini seven şuurlu gençler derhal başına nöbetçi koyuyorlar ve idareyi haberdar ediyorlar. İdare kontrplâktan olan kapının burasını oyarak alıyor. Bu parça bugün tahlilde imiş. Bu hâdise talebelerde ve ekseriyetinde feveran uyandırıyor.

Diğer bir hâdise: Ankara Belediye seçiminde Enstitüye gönderilen rey sandığının başına bir de sivil polis gönderiliyor. Polisi içeride yabancı kıyafetle gören bir kısım talebeler, başlarında bu sekizden dördü varmış, sen kimsin, burada ne arıyorsun diye zorluyorlar. Polis hüviyet varakasını gösterince müesseseden dışarı çıkarıyorlar. Bu hâdise o gece Rus radyosunda «Ziraat Enstitüsünde seçimlere karışan polisler talebe tarafından atılmıştır» mealinde yayınlanıyor. Bu yayıntıyı

⁹⁷ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:12, Birleşim:66, (02.06.1948), ss.3-4.*

da işiten şuurlu talebeler üzüyorlar ve kızıyorlar. Nasıl kızmazlar ki, müessesede olan ve kendilerinden başka kimsenin görmediği hâdise hemen o gece oraya bildiriliyor.

.....

Çocuklarımızın hassasiyet göstermeleri yerindedir. Öyle biz onların o şekildeki mekteplerinden radyomuzda bahsediyor muyuz ki onlar da bizim bu kadar hür ve mesut yuvamıza karışsınlar. Fakat asıl gençleri tutuşturan nokta önce bu hadiseyi mahut radyodan dinlemiş olmalarıdır. Bunu kim ulaştırdığı meselesidir.

Yetmiş sahifelik ihbarname yazarak müessese idaresini haberdar eden Türk çocuklarını harekete geçiren daha esaslı olaylar da vardır.

A. Müessesede sistematik şekilde Marksizm, dünya ihtilâl ve inkılâp hareketlerinin merkezi olarak Rusya'daki iktisadi ve içtimai gelişmelerden bahsedilmesi;

B. Sitayişle ve tarafgirane muayyen bir şahsın dünya çapında en büyük ihtilâl ve inkılâp mütefekkeri olduğunun anlatılmaya çalışılması;

C. Din, milliyet, tarihi kahramanlık gibi müesseselerin iptidailik olduğu;

D. Ailenin iptidai ve gayri tabii bir müessese olduğu ve bu hususta hayvanların misal verildiği, insanla hayvanın fiziki halleri ve hisleri itibariyle büyük fark göstermedikleri, mevcut farkın ise insanlar tarafından icat edilmiş sahte nizamlardan ve âdetlerden ibaret bulunduğu ve bunlara inananların geri düşünceli, muhafazakâr ve faşist zihniyeti oldukları;

E. Türk inkılâbının tamamlanmasında bu geri düşünce ve geri müesseselerin yıkılması icabettiğini;

F. Daha ileriye giderek Türk milletinin geri millet olduğunu, büyük adam yetiştiremediği, «Türk milletine ve büyük Atatürk'e izafe edilen alçakça sıfatları burada söylemiyeceğim. İcabederse ayrıca kürsü haricinde arzederim», «Ne mutlu Türk'üm diyene» derken yüreğiyle, etile, kemiğiyle ve nihayet deha yüklü kafası ile haykıran Atatürk'e reva görülen ve asil milletimize atfedilen hayasızca ve şuursuzca sözler tahkikat dosyasında vardır.

G. Memleket iç ve dışındaki sol cereyanlı mecmua ve kitapların takibi ve elden ele dolaştırılması;

H. Ele geçen mektuplarda Türklüğü, milliyeti tahkir ve tezyif etmeleri;

İ. Ve bir de Türk tebaalığına geçmek isteyen Kıbrıslı çocukların müracaatlarını durdurmak yolundaki telkinler ve bedbaht mütalâalar;

K. Veterinerlikte Rusya'nın bütün cihan veterinerliğine örnek olduğunu (ki olabilir) fakat ikinci cihan harbinin kazanılmasında Rus veterinerlerinin büyük ölçüde tesiri olduğu;

L. Sınır boyunda tatilini geçiren bir talebenin de küstahça bizim aleyhimizde, düşmanlarımızın lehinde mütalâalar yürütmesi (ki bunu burada açıklamıyacağım) gibi olay ve hareketler milliyetçi ve şuurlu gençleri artık dayanılmaz bir halde karşı koymaya sevk ediyor. Bir grup talebe yurt âmirine başvurup dert yanyorlar ve biz rektörlüğe yazı ile bildireceğiz diyorlar. O da pekâlâ siz bilirsiniz diyor. Gençler bütün olay ve hareketleri uzun bir raporla rektörlüğe bildiriyorlar. Aylar geçiyor. Herhangi resmî bir mukabele ve muamele olunmuyor. Bunun üzerine gençler bilhassa bariz bir şekilde rol oynayan sekiz talebeyi derse bırakmamak üzere karar veriyorlar ve kararlarını da icra ediyorlar. Bundan haberdar olan rektör talebeleri dinliyor, harekete muvafakat gösteriyor. Fakat mesele diğer bir kanaldan, her halde Veteriner Dekanlığı olsa gerek, Vekâlete aksettiriliyor. Bir taraftan da Rektör Bakana gidiyor. Bakan İçişleri Bakanlığına telefon ediyor. Rektör Emniyet Umum Müdürlüğüne gidip izahat veriyor. Ankara Valisi emir alıyor. Önce Polis Müdürü, sonra vali müesseseye gidiyor. Talebelere yaptıkları işin gayri kanuni olduğu ve arkadaşlarını dershaneye almaları söyleniyor. Ve talebelerde muvafakat ediyorlar. Bundan sonra tahkikat komisyonu teşkil ediliyor. Ve tahkikata 30.III.1948 tarihinde başlanıyor. 5.V.1948 günü bitiriliyor. Oldukça hacimli olan tahkikat evrakı şu fezleke ile rektörlüğe veriliyor: Müsaadenizle fezlekeyi aynen okuyorum:

Rektörlük Katına

Talebe yurt amirliğinin makamınızdan havalesi 30.III.1948 tarih ve 60134 sayılı yazısına ilişik bulunan ve Veteriner Fakültesi ikinci sınıftan 3098 numaralı Mesut Çuhacıoğlu, 3 ncü sınıftan 2414 numaralı Nevzettin Yalçın, 2164 numaralı Orhan Gündüz, 2435 numaralı Mustafa Ecemiş, beşinci sınıftan 2182 numaralı Arslan Doğudan, 2189 numaralı Kemal Akan, 2169 Yusuf Öztürk, 2174 Hüseyin Polat'a ait 8 adet dilekçe ile yine adı geçen şahısların komünistlik faaliyetleri

hakkında öğrenciler tarafından tanzim edilmiş olan 70 sayifelik rapor incelendi:

Tahkikata 30.III.1948 günü başlanarak 5.V.1948 günü bitirildi. Mesut Çuhacıoğlu'na ait 23 sayfalık, Mustafa Ecemiş'e ait 47, Nevzettin Yalçın'a ait 98, Orhan Gündüz'e ait 27, Arslan Doğudan'a ait 148, Hüseyin Polat'a ait 81, Yusuf Öztürk'e ait 47, Kemal Akan'a ait 49 sayfalık, Mustafa Ecemiş, Orhan Gündüz, Nevzettin Yalçın için müşterek olarak 25 sayfalık evrakı tahkikiye ceman yekûn 572 sayfa olarak ve ayrıca Nevzettin Yalçın'a ait beş adet fotoğraf, iki adet mektup ve 7 adet mecmua ve defterler ilişik olarak sunuldu. (70 sayfalık ihbar raporu da ekte sunulmuştur.

Adı geçen sekiz kişi için dinlenen şahitlerin listeleri ait olduğu zarflara konmuştur.

1. — Mesut Çuhacıoğlu sorgulanması bitirildikten sonra zapta geçirilmesini rica ederek, kendisinin solcu fikirler beslemiş olduğunu itiraf etti. Halen bu fikirleri taşımadığını, nadim olduğunu ve binaenaleyh affedilmesini ağıyarak rica etti.

2. — Mustafa Ecemiş sorgulanmasının ortalarına doğru veteriner ikinci sınıfta iken solcu fikirler beslediğini, sonradan nadim olduğunu itiraf ederek halen bu fikirleri taşımadığını söyledi ve affedilmesini istedi.

3. — Nevzettin Yalçın, sola kayan fikirleri olduğunu söyleyerek -kendi tâbiri ile- giyotine götürülse ve kodese atılsa bile bu fikirlerinden vazgeçmeyeceğini iddia etti.

4. — Orhan Gündüz, Arslan Doğudan, Yusuf Öztürk, Hüseyin Polat ve Kemal Akan kendilerine yapılan ithamları reddettiler.

Komisyonumuzun evrakı tahkikiye ve şahitlerin ifadelerine nazaran vardığı netice, kanaat ve intibalar aşağıda arz edilmiştir:

1. — Arslan Doğudan, Nevzettin Yalçın, Mustafa Ecemiş, Mesut Çuhacıoğlu'nun komünist oldukları ve bu fikirleri propaganda ederek yaymaya çalıştıkları kanaatine varıldığı;

2. — Orhan Gündüz, Yusuf Öztürk ve Kemal Akan'ın komünist oldukları ve bu fikirlerini etrafa diğerlerinden daha sinsi olarak yaymaya çalıştıkları kanaatine varıldığı arz olunur.

6.V.1948

Tahkikat Komisyonu Başkanı
Ordinaryüs Profesör Esat Bozkaya

Üye
Profesör Dr. Bekir Alkan
Tahkikat Komisyonu Üyesi
Öğrenci İşleri Âmiri Vasfi Ekiner

Üye
Öğrenci Yurt Âmiri Ali Uygur

Hakem Komisyonu: Hasan Şükrü, Sedat Kansu, Celal
Salâhattin Necat, Tarcan, Ariften müteşekkil⁹⁸

Soysal'a göre bu, Hasan Sabbah'ın tarikatı kadar tehlikeli bir tarikattı. Bunları affetmek doğru değildi. Yine Soysal'ın anlatımıyla fezleke düzenlendikten sonra gelişmeler şu şekilde devam etmişti:

Sayın arkadaşlar: Fezlekeden sonra tahkikat evrakı Ceza Usulleri Muhakemeleri Kanununa göre derhal Cumhuriyet Savcılığına verilmesi gereken bu yola gidilmiyor. Evrak İnzibat Komisyonuna sevkediliyor. Hakem Komisyonu teşekkül edince mesele başka istikamet alıyor. Evvelce dinlenen şahitler başka usullerle dinlenmeye meselâ, içeri girer girmez "gel bakalım müfteri" hitabıyla karşılanarak başlanıyor. Nihayet mesele yurt âmirinin talebeleri 17 saat aç bırakmasından mütevellit bir mesele şeklinde sonuca bağlanıyor. Karar yazılıyor, birkaç imza da atılıyor, lâkin o sırada bendeniz bir tedbirsizlik yaparak sözlü soruyu vermiş bulunuyorum. Bu öğrenilince tekrar Hakem Komisyonu rücu ile işi tetkika koyuluyor. Acele ettim, eğer bir hafta sonra olsaydı zannederim Sayın Bakan "mesele yurt âmirinin 17 saat aç bırakmasından mütevellit bir hâdisedir, şayanı ehemmiyet bir durum yoktur" diye izahat verecekti. Maamafih Bakanı mazur görürüm. Çünkü burası da Devlet içindeki Devletlerden birisi olarak yarım Devlet şeklinde idare edilmektedir. Hele yarın bir de muhtariyet verirsek seyredelim manzarayı.

Arkadaşlar, bu arada da fezlekede adı geçen yurt âmiri fazla milliyetçi görüldüğünden yani bu işlerde vatan ve milletine hizmet ettiğinden olsa gerek, Muş'a bir memuriyete naklediliyor. Bu zatı ben sözlü soruyu verdikten ve kendisi de nakledildikten sonra öğrendim ve gördüm. Sayın Bakandan rica ederim bu memuru yerine iade buyursunlar ve mümkünse bir de takdirname versinler ki, bundan vatanını, milletini sevenler güven misali alsın; (Alkışlar, bravo sesleri). Ve Kominform'un

⁹⁸ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:12, Birleşim:66, (02.06.1948), ss.5-7.*

yurdumuzdaki faaliyetine karşı memleket çocukları manen ve vicdanen vazifelerini yapmak hususunda cesaret bulsunlar, (Bravo sesleri, alkışlar).⁹⁹

Soysal, konuşmasının sonuna doğru, Hükümetten aşağıdaki isteklerde bulundu:

1. Bu sakat fikirlerin sakatlığını izah ve ispat ederek neşriyat yapan bir organ vücuda getirmek. Parti gazeteleri başta, bu organda bağımsızlar ve bütün partiler yazarları müşterek neşriyat yapmalıdırlar, bu temin edilmeli;

2. Arzettiğim meselede teferruatı bırakıp zati mesele ile meşgul olarak evrakı derhal Cumhuriyet Savcılığına tevdi ederek bu tarihî ve kutsal müessesemizi temize çıkarmak. Olabilir ki, bu çocuklar da bu suçlarla malûl olmaz da beraet ederler. Bu da lâzımdır. Biz bir Türkün bile heder olmasına rıza gösteremeyiz.

3. Bu müessesede esaslı bir idare kurmak ve hakiki gayesine müteveccih bir mânevi muhit yaratacak idare.

4. Yurt âmiri Ali Uygur'u vazifesine iade etmek.

5. Bu nevi müesseselerde esaslı tedbirler almak ve örtbas hâdiselerine nihayet vermek. Zira Komünizm tarikatının birinci düşmanı açıklık ve aydınlıktır.¹⁰⁰

Tarım Bakanı Tahsin Coşkan tekrar söz alarak, üniversitelerin özerk olduğunu, soruşturmanın bittiğini ve dosyanın ilgili yere verildiğini, o nedenle kendilerinin yapacak bir şeyi olmadığını bildirdi. İkinci olarak Rektörlük, Fakülte'nin Öğrenci İşleri'nde Başkâtip olarak çalışan Refik Topkan'ın solcu olduğu ve polis kayıtlarında da komünistlikten şüpheli olduğu için görevden alınması için Bakanlığa yazı yazmıştı. Ayrıca Komisyon, kendisine bilgi vermekten kaçındığı ve soruşturma sırasında dinlenen öğrenciler üzerine etkisi olduğu saptandığı için soruşturmanın derinleştirilmesi ve sağlıklı bir sonuca ulaşabilmesi amacıyla Yurt Âmiri Ali Uygur hakkında gereken işlemin yapılmasına Bakanlığın izin vermesini istiyordu. Ali Uygur'un adı söz konusu olunca tartışma farklı bir yöne kaydı ve Genel Kurul'da tartışmalara yol açtı. Bu tartışmalar Meclis üyelerinin o dönem sağcılık ve solculuk konularını nasıl algıladıklarını göstermesi açısından ilginçtir. Tutanaklarda tartışmalar şu şekilde yer almıştı:

KEMAL CEMAL ÖNCEL (Denizli) — Ali Uygur,
komünistlikten mi, milliyetçilikten mi çıkarmış?

⁹⁹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:12, Birleşim:66, (02.06.1948), ss.7-8.

¹⁰⁰ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:12, Birleşim:66, (02.06.1948), s.8.

TARIM BAKANI TAHSİN COŞKAN (Devamla) — Arzedeceğim. Rektörlüğe mazbatayı vermiş olanlar; Başkan Ordinaryüs Profesör Dr. Hasan Şükrü Oytun, Umumi Kâtip Ordinaryüs Profesör Dr. Mithat Tolunay, Profesör Dr. Arif Akman, Profesör Dr. Celâl Tarıma, Profesör Dr. Sedat Kansu imzalarını taşımaktadır.

Bundan sonra arkadaşlarım; şimdi birisi, evvelce okuduğum Komisyon raporunda olduğu gibi, malûl bir bedbaht, müessese içerisinde duramaz diye Rektörlüğün talebi Bakanlığa gelmiştir, bunu mütaakıben heyecanlı bir arkadaş olan Ali Uygur hakkında da bir yazı gelmiştir. Şu halde bir sağcı ve bir solcu (Gürültüler, bağırımlar, sağcı demeyiniz, ad takmayınız, milliyetperver deyiniz) Evet birisi solcu diğeri vatanperver, milliyetçi ve şiddetli vatanperver... Fakat profesörlerin ve rektörlüğün bu yazısı karşısında Bakanlık bunu nasıl tutabilirdi! (Şiddetli gürültüler). Bunun dışında bu vatandaşlara vazife vermek tabiatıyla aynı yerde mümkün olamazdı. Tahkikat devam ediyor, Bakanlığın kadrosunda bunları tavgif edecek açık yoktu.

SİNAN TEKELİOĞLU (Seyhan) — Nasıl yoktur?

TARIM BAKANI TAHSİN COŞKAN (Devamla) — Nihayet şurada burada iki tane vazife bulunmuştur. Fakat bu vazifeleri bulmakla bunların başka yere gitmesi mevzu bahis değildir. Nihayet tahkikatın sonuna göre bunlar hakkında elbette bir karar verilecektir. Tahkikat devam ediyor, elbette bu arkadaşlar... (Mahkemeye verelim sesleri). Verelim, falan filân yerlere gönderilmemiştir. Ankara'dadır ve Ankara'da kalacaktır. Kısa zaman sonunda hakkında bir hüküm verilecektir.

Dr. FAHRİ KURTULUŞ (Rize) — Milliyetçi olmak bu memlekette suç değildir. Gayet fena bir misal oluyorsunuz. Vatan meselesi, üniversite muhtariyetinin üstündedir Vekil Bey!

TARIM BAKANI TAHSİN COŞKAN (Devamla) — Kurtuluş arkadaş, senden fazla heyecanım var, erişemeyeceğin kadar vatanperverim!

Dr. MEMDUH NECDET OTAMAN (Manisa) — Heyecanın varsa göster!

TARIM BAKANI TAHSİN COŞKAN — Fiiliyatım onu göstermiştir.

EMİN SOYSAL (Maraş) — Efendim; arzedeğim: Ali Uygur'un başına gelen hâdise, zaman gelmiş, bazı

memleketlerde diğerk Devlet adamlarının da başına getirilmiştir. İşte Çekoslavakya, işte Romanya, şimdi esas tahkikat komisyonunda diğerk iki profesör ve memurla beraber tahkikat yapılıyor. Ve Ali Uygur da bu komisyonda üye olarak bulunuyor. Tahkikat yapan bir adam nasıl çıkarılır. Eğer töhmetli ise tahkikata memur edilmemesi gerekmez mi idi?

İkincisine gelince: işin içyüzü, tahkikat komisyonunun okuduğum fezlekesiyle inzibat komisyonuna gelince rektörlüğün bunu o zaman Müddeiumumiliğe vermesi lâzımdı. Çünkü mesele inzibati mesele olmaktan uzaktır, hakem komisyonu işe başlıyor. Bu meyanda Ali Uygur'u çağırıyor diyor ki: İfade vereceksin. Bunun üzerine Ali Uygur diyor ki: Af buyurun, ben memurum, bu komisyon talebe inzibat komisyonudur, talebe inzibat komisyonunda ben doğrudan doğruya ifade veremem, rektörlüğe yazın, o sizin soracağınızı sorsun, ne istiyorsanız cevap vereyim, diyor. Hakem komisyonunda ifade vermiyor denilen hâdisenin içyüzü budur. Fakat hakem komisyonu da, demin arzettiğim gibi, üzerinde durulacak bir şeydir!!!...

Sayın Bakandan ricam şudur: Bu memur oradaki yerine iade edilmelidir. (Edilmelidir sesleri).

BAŞKAN — Bu konuda Kamutayın hassasiyeti Bakanca görülmüştür. Tedbir ve takibatını daha tesri, edip bu işteki milliyetçi arkadaşların mağduriyetini telâfi edeceği derkârdır. (Bravo sesleri)¹⁰¹

2.1.4. Köy Enstitüleri

Maraş Bağımsız Milletvekili Emin Soysal bazı illerde aylıklarını alamayan ilkokul öğretmenleriyle Köy Enstitülerini ilgilendiren çeşitli konular ve gezginci Başöğretmenlik teşkilatıyla ilgili bazı sorular sormuştu. Milli Eğitim Bakanı Reşat Şemsettin Sirer bu soruları 29 Ağustos 1947 tarihli oturumda cevapladı. Sirer'in cevaplarına göre durum şu şekildeydi:

1. Aylık ve ödeneklerini zamanında alamayanların ödemeleri yapılmıştır. Bundan sonra aylıkların ödenmesinde bir problem yaşanmaması için gerekli tedbirler alınmıştır. Özel idareden aylık alan öğretmenlerin aylıkları bundan sonra Genel Bütçe'den ödenecektir.

2. Köy Enstitüsü mezunu olan öğretmen ve eğitimcilerin maaş ve geçim darlıkları ile ilgili kanuni düzenlemeler yapılmaktadır. Bu düzenlemeye göre

¹⁰¹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:12, Birleşim:66, (02.06.1948), ss.9-10.

Enstitü mezunu öğretmen ve eğitimcilerin maaşları diğer öğretmenler seviyesine çıkarılacak, kendilerine toprak tahsisi yönteminden de vazgeçilecektir.

3. Arifiye, Keprirtepe, Akçadağ ve Ortaklar Köy Enstitülerinin kuruldukları yerler için verilmiş uzman raporları yoktur. Yerlerin seçimi için bu yerin bu iş için kullanıma uygun olup olmaması yanında devlete mali yük getirmemesi de esas alınmıştır.

4. Köy Enstitülerine 1937 yılı bütçesinden 1947 yılı bütçesine kadar 51 649 548 lira ödenek ayrılmıştır. Köy Enstitülerinde halen 16 780 öğrenci eğitim görmektedir. Bunların yıllık iâşe ve giderleri 5-6 milyon lirayı bulmaktadır.

5. Köy Enstitülerinin kuruluş yılı olan 1940 yılında mevcut olan iki köy öğretmen okulunun öğrencileri de dâhil olmak üzere enstitülere alınan öğrenci sayısı 21 963'tür. Enstitülerden kaçan, çıkarılan veya ölmüş öğrenci sayısında genel toplama göre olağanüstülük yoktur.

6. Toplam 20 Köy Enstitüsünde 465 öğretmen genel bilgi derslerini, 67 öğretmen sanat derslerini, 38 öğretmen de tarım derslerini okutmaktadır. Son 11 ay içinde enstitülere yüksek eğitim görmüş 180 öğretmen gönderilmiştir.

7. Köy Enstitüleri'nde 1943'ten beri uygulanan müfredat programı 1947 Temmuzunda gözden geçirilmiş ve yeni bir müfredat hazırlanmıştır. Bu müfredata göre ders kitapları hazırlanıncaya kadar diğer eğitim kurumları için kabul edilen ders kitapları Köy Enstitülerinde de okutulacaktır.

8. Köy Enstitülerinden mezun olan öğretmenlerin görev yaptıkları okullara bugüne kadar Milli Eğitim bütçesinden 8 936 500 lira değerinde teknik ve tarım araçları konulmuştur.

9. Arifiye Köy Enstitüsü'nün su, kanalizasyon ve tuvalet işlerinde harcanmak üzere 1947 bütçesiyle 40 000 lira ödenek verilmiştir. Bu Köy Enstitüsü'nün ilk kurulduğu yerde arazi darlığı nedeniyle gelişme imkânı bulunmadığından Bakanlık tarafından yakın bir yere 11 bina yaptırılmıştır.

10. 23 Mart 1945 tarihinde Hasanoğlu Köy Enstitüsü'ne elektrik ve makine teknisyeni olarak atanmış ve orada İngilizce dersi de vermiş olan Bellâden adında bir bayan 1946 yılında görevinden ayrılmıştır.

11. Bugüne kadar Köy Enstitülerinde Rusça dersi öğretilmemiştir ve bu dersi okutmak için kimse atanmamıştır.

12. Köy Enstitüleri döner sermayesi 494 000 liraya ulaşmıştır. Bunların 6 yıllık kâr tutarları sermayelerinin % 12-15'ini bulmaktadır. Bu kârlar malî yıl sonunda Hazine'ye irat kaydolunmuştur.

13. Köy Enstitülerinde son dönemdeki değişikliklerden Marko Paşa veya benzeri yayınların memnun olmamaları sevinilecek bir durumdur.

14. Köy Enstitülerinde kız ve erkek çocuklar kardeş gibi terbiye, ahlâk ve karşılıklı saygı içinde yaşayıp yetişeceklerdir.¹⁰²

Milli Eğitim Bakanının bu cevabı üzerine soru önergesini veren Emin Soysal söz aldı. Soysal'a göre enstitü öğretmenlerinin maaşlarının genel bütçeden verilmesi kararı memnuniyet vericiydi. Köy Enstitülerinin yerleri konusuna gelince, bu seçimde yanlışlıklar yapılmıştı. Mesela Kepirtepe Köy Enstitüsü dört, Akçadağ Köy Enstitüsü ise iki kez yer değiştirmişti. Hasanoğlu, ilk ve yüksek kısmı kapsayacak durumda değildi. Ortaklar Köy Enstitüsü'nün yeri bataklık ve sıtmalıktı. Kayseri Pazarören Köy Enstitüsü Kayseri'ye 85 kilometre uzaklıkta kurulmuştu. Zaman olmuştu kış günleri yol olmadığı için öğretmenler ve çocuklar aç kalmıştı. Mesafenin uzak oluşu nedeniyle ulaşım harcanan para üretimi karşılayamıyordu. Arifiye Köy Enstitüsü bataklık bir yere kurulduğundan birçok çocuk sıtmaya yakalanmış, içlerinden ölenler de olmuştu. Enstitüler için harcanan para, Bakan'ın dediği gibi 53 milyon lira değil, bunun çok üstündeydi. 1937'den 1947'ye kadar yüzlerce öğrenci enstitüden kaçmıştı. Bazı enstitülerde aşırı yığılma nedeniyle sağlık problemleri oluyordu. Enstitülere doktor gitmiyordu. 16 000 öğrenciye 65 sanat, 38 ziraat öğretmeni çok azdı. Enstitülerin, kendileri için yazılmış ders kitapları yoktu. Bunun sorumlusu kendisini bu işte yetenekli göstererek her türlü yetkiyi üzerine alan İlköğretim Dairesi idi. Bu dairenin başkanı kitap yazarak enstitülere satmaya zaman bulmuş, 8-10 bin lira para kazanmış, fakat enstitüler için 10 yıldır ders kitabı yazılmamıştı. Enstitülere verilen aletler de çar çur edilmiş, satılmış veya bu aletler çok pahalıya alınmıştı. Soysal, son olarak Milli Eğitim Bakanı'nın bir yıldan beri enstitüleri iyileştirmek amacıyla yaptığı çalışmaları takdir ederek kendisine başarılar dileyerek konuşmasını bitirdi.¹⁰³

2.1.5. Batı Trakya Türkleri

D.P. Çanakkale Milletvekili İhsan Karesioğlu, Dışişleri Bakanı Hasan Saka'nın cevaplandırması isteğiyle gazetelerde yer alan Batı Trakya Türklerine yönelik zulümler hakkında Dışişleri Bakanlığı'nın aldığı tedbirlerin ne olduğu ve Türkiye Büyükelçisinin bu dönemde Paris'e niçin gittiği sorularını içeren bir soru önergesi vermişti. Dışişleri Bakanı Hasan Saka, bu önergeye 4 Eylül 1947 tarihinde cevap verdi. Saka'nın anlattıklarına göre Yunanistan'daki bazı gazeteler, Türkiye'nin Batı Trakya Türklerinin huzursuz durumunu bahane ederek Batı Trakya'yı işgal etmek istediğini iddia ediyordu. Hatta aynı iddialara göre bunu Amerikan Hükümeti de arzuluyordu. Yunan iç isyan hareketleri

¹⁰² *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:1, Cilt:6, Birleşim:78, (29.08.1947), ss.537-543.

¹⁰³ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:1, Cilt:6, Birleşim:78, (29.08.1947), ss.543-546.

özellikle Batı Trakya'da yoğunlaştığından Batı Trakya Türkleri zorluklar yaşıyordu, fakat diğer Yunan vatandaşları da Yunan Hükümetinin aldığı tedbirler nedeniyle bazı zorluklarla karşı karşıyaydı. Yine de Türk Hükümetinin girişimleri sonucu Yunan Hükümeti Türk azınlığın emniyet ve asayişle ilgili tedbirleri alıyordu. Yunan Hükümeti iç karışıklığı gidermek için haklı olarak bazı tedbirler alıyordu. Bu arada beş kişilik bir Türk azınlığı da tutuklanmıştı, ama Harp Divanı tarafından bunların suçsuz olduğu anlaşılmış ve serbest bırakılmıştı. Batı Trakya'daki Türk kurumları ve o bölgeye gönderilenlerden alınan raporlara göre de Yunan Hükümeti o bölgede eşkıya ile mücadele ederken elinden gelen dikkati gösteriyordu. Bu konuda söylenecek başka bir şey yoktu.¹⁰⁴

C.H.P. Seyhan Milletvekili Sinan Tekelioğlu da Dışişleri Bakanı Hasan Saka'ya Balkan Türkleri hakkında bir soru önergesi vermişti. Tekelioğlu'nun duyduklarına göre, Balkanlarda Balkan devletlerine mensup çete ve kıtalar tarafından Türk azınlığı sürü halinde imha edilmekte, bilhassa Bulgaristan'da Türk adları Bulgar adlarıyla değiştirilmekte, ferace giyen kadınların feraceleri zorla çıkartılarak fotoğrafları çekilip Bulgar adları taşıyan yeni nüfus tezkerelerine yapıştırılmakta, buna razı olmayanlar da kabile halinde katledilmekteydi. Bu olaylar hakkında Türk Dışişlerinin bilgisi ne kadardı ve Türk azınlığın güvenliği için ne gibi tedbirler alınıyordu? Hasan Saka bu soruya da cevap verdi. Öncelikle Atina Büyükelçisi Ruşen Eşref Ünaydın, yıllık izni nedeniyle değil, ciddi bir hastalık nedeniyle Paris'te bulunmaktaydı; belki yakında ameliyat olacaktı. Balkanlarda Osmanlı döneminden beri Türkler kabileler halinde Türkiye'ye göç etmekteydi. Hâlihazırda Bulgaristan'da 700 bin Türkçe konuşan Müslüman Türk bulunmaktaydı. Ayrıca Türk ırkından olup Bulgarca konuşan Pomaklar vardı. Türkiye ile Bulgaristan Pomaklar konusunda farklı görüşe sahipti. Bulgar hükümetleri Pomakların Bulgar olduğunu iddia ederek onları tekrar Bulgarlaştırmak için çalışıyordu. Türk hükümeti tüm Balkanlardaki Türk azınlığın durumunu dikkatle takip etmekte ve gerekli girişimleri yapmaktaydı, ama savaştan sonra Balkanlarda yeni rejimler kurulduğu için, ister istemez daha uygun bir zaman ve ortamı beklemekten başka bir çare bulunmamaktaydı.¹⁰⁵

Tekelioğlu verilen cevaptan pek tatmin olmamıştı. Tekelioğlu'na göre Türkler 7-8 yıldan beri Yugoslav, Yunan ve Bulgar Hükümet ve çetelerinin kurbanı olmaktadır. Yugoslavya'da bugüne kadar katledilen Türk ve Müslüman sayısı 1,5 milyonu aşmıştı. Uygun bir zaman bekleyelim derken orada tek bir Türk kalmayacaktı. Yapılacak bir tek şey kalmıştı, o da Yugoslavya, Bulgaristan

¹⁰⁴ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:1, Cilt:6, Birleşim:81, (04.09.1947), ss.630-632.

¹⁰⁵ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:1, Cilt:6, Birleşim:81, (04.09.1947), ss.632-633.

ve Yunanistan'daki Türk azınlığı Türkiye'ye getirmekti. Bulgarların Bulgar olduğunu iddia ettikleri Pomaklar, tıpkı Toroslardaki Tahtacılar gibi halis kanlı Türklerdi, ancak Bulgarca konuşuyorlardı. Zaten Bulgarlar da Türk ırkındandı. Pomaklar müslüman olmuşlardı. Fakat tam anlamıyla müslüman olmuşlardı. Kadınların feraceleri vardı, yüzlerini gören hiçbir erkek yoktu. Bulgarlar bu zavallı Türk kadınlarının feracelerini parçalayarak fotoğraflarını çekiyor, Bulgarca adlı nüfus tezkerelerine yapıştırıyordu. Türk hükümeti Yugoslav, Bulgar ve Yunan Hükümetleriyle derhal ilişki kurarak, oradaki Türkleri yurda getirmeliydi.¹⁰⁶

2.1.6. İdil Biret

1946 başlarında Ulus gazetesinde 5 yaşındaki İdil Biret adlı bir çocuktan söz edilmiş ve musikide harika denilebilecek bir kabiliyette olduğu ile ilgili birkaç gün yazı yayınlanmıştı. C.H.P. Kırklareli Milletvekili Fuat Umay, 11 Ocak 1946 tarihinde bir soru önergesi vererek Milli Eğitim Bakanı'ndan bu çocuğun yetiştirilmesi ve geleceği hakkında bilgi istemişti. Fuat Umay, ikinci kez verdiği soru önergesinde, söz verildiği gibi Milli Eğitim Bakanlığı tarafından İdil Biret'in özel ve çok titiz yetiştirilmesi için araştırma yapıp yapılmadığını ve sonucunu soruyordu. Milli Eğitim Bakanı Reşat Şemsettin Sirer bu soruya 19 Kasım 1947 tarihinde cevap verdi. Sirer'in söylediklerine göre, gazetelerde yayınlanan haberler ve Umay'ın önergesinden sonra Milli Eğitim Bakanlığı tarafından araştırma yaptırılıp yerli ve yabancı uzmanlarından bir kurul oluşturulmuş, sonuçta 1941 doğumlu İdil Biret'in gerçekten de olağanüstü bir müzik yeteneğine sahip olduğu tespit edilmişti. Bu yeteneğin geliştirilmesinin yolları aranmış, yabancı ülkelerin bu işle ilgilenen kurum ve yetkilileriyle görüşülmüş, fakat bu yaştaki bir çocuğun aile çevresinden uzakta yerleştirilebileceği bir kurum bulunamamıştı. Otoriteler Biret'in en azından yabancı bir müzik otoritesinin denetiminde yetiştirilmesini önermişlerdi. Bir yıl önce Türkiye'ye gelen meşhur Fransız müzisyenlerinden Lazar Levi, Fransa'da şöhretli bir kadın müzik pedagogunun bu çocuğu yetiştirme işini üzerine alabileceğini söylemişti. Fakat bu yaşta bir çocuğun ailesinden ayrı olarak yalnız başına dışarıya gönderilmesi de mümkün değildi. Ailesi de onunla beraber gitmesi gerekirdi. Bunun için iki yoldan biri takip edilebilirdi. Ya kendilerine geçinebilecekleri bir iş temini, ya da yabancı ülkelere eğitime gönderilecek öğrencilerle ilgili 1416 sayılı kanunda değişiklik yapılması. İleride başka çocukların da bu yoldan yararlanabilmesi için 1416 sayılı kanunda değişiklik yapma ile ilgili bir tasarı hazırlanmıştı ve birkaç hafta içinde Meclis'e gelecekti.

¹⁰⁶ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:1, Cilt:6, Birleşim:81, (04.09.1947), ss.633-634.

Bu tasarı kanunlaşırsa İdil Biret ve onun gibi yetenekli çocukların yabancı ülkelerde eğitilmelerinin yolu açılacaktı.¹⁰⁷

2 Mayıs 1949 tarihinde bu defa Maraş Milletvekili Emin Soysal, Milli Eğitim Bakanı Tahsin Banguoğlu'nun cevaplama isteğiyle, Avrupa'ya gönderilen İdil Biret ve Suna Kan'ın yetiştirilmesi işinin hangi durumda olduğunu sordu. Banguoğlu'nun 30 Mayıs 1949 tarihinde verdiği bilgiye göre bu iki öğrenci hakkında kanun çıkarıldıktan sonra İdil Biret Paris'te, Suna Kan İtalya'da bir profesörün gözetiminde eğitim almaya başlamıştı. Fakat kısa bir süre sonra hocasının ölümü nedeniyle Kan, uzun haberleşmeler sonucu Paris'e Profesör Gabriyel Büyon'un yanına gönderilmişti. Tabii bu iki kişi aileleriyle beraber gittikleri için her birine iki öğrenci bursu veriliyordu. Banguoğlu'nun bu cevabını doyurucu bulmayan Soysal kürsüye gelerek açıklamalarda bulundu. Soysal 22 Nisan 1949 tarihinde Roma'da tesadüfen Suna Kan'ın kendisi, annesi ve babasıyla görüşmüştü. Onların anlattıklarına göre Suna Kan Türkiye'den ayrılmadan bir hafta önce Roma'da bulunan hocası ölmüş, fakat Kan'a haber verilmemişti. Suna Kan ve babası Roma'da hiç para almadan iki üç ay kalmışlar, daha sonra da çok az para vermişler, kendilerine uzun süre oradaki diğer öğrenciler yardım etmişlerdi. 4 ay geçtikten ve Soysal haber aldıktan sonra hükümet duruma el atıyordu. Fransa'ya gönderilen İdil'in para işi de bir hayli güç olmuştu.¹⁰⁸

2.1.7. Türk Parasının Dış Kıymeti Üzerine Hükümetçe Alınan Son Karar

D.P. Eskişehir Milletvekili Ahmet Oğuz, Başbakanlıkça cevaplandırılması istemiyle 19 Eylül 1946 tarihinde 10 maddelik bir soru önergesi vermişti. Bu soruya 13 Kasım 1946 tarihinde T.B.M.M. Genel Kurulu'nda Maliye Bakanı Halit Nazmi Keşmir cevap verdi. İlk soru Türk parasının değerinin ayarlanmasında hangi ölçü ve düşüncelerin esas alındığıydı. Keşmir'in belirttiğine göre II. Dünya Savaşı süresince değişik nedenlerle iç fiyatlarda ortalama 4 kat bir artış meydana gelmiş, böylece Türk lirasının satın alma gücü iç piyasada önemli oranda düşmüş, dış piyasada ise değişik tedbirler alınması sonucu korunmuş, böylece iç ve dış değeri arasında önemli bir fark meydana gelmişti. Bu fark er veya geç kapatılmalıydı. Son aylarda fiyat

¹⁰⁷ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:7, Birleşim:8, (19.11.1947), ss.104-105. İdil Biret ve 1939 doğumlu Suna Kan'ın yurt dışında müzik eğitimi görmelerinin sağlanması amacıyla 1116 sayılı kanuna ek kanun tasarısı 7 Temmuz 1948 tarihinde Genel Kurul'da oylanarak kabul edildi. Bu düzenlemeye göre İdil Biret ve Suna Kan, ailelerinden veya onların tespit edeceği birer kişi ile beraber masrafları devlet tarafından karşılanarak yurt dışına müzik eğitimi amacıyla gönderilebilecekti. Bkz: *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:12, Birleşim:84, (07.07.1948), ss.922-932.

¹⁰⁸ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:19, Birleşim:96, (30.05.1949), ss.1039-1040.

seviyesindeki düşme eğilimleri, piyasada hissedilen darlık ve para kıdını, ihracatın felce uğramak tehlikesine maruz bulunduğunu gösteren deliller bu farkın kapatılması kararını çabuklaştırmıştı. Ayrıca Bretton Woods kararları da para ayarlanmasının bir an önce olmasını zaruri kılmıştı. İkinci soru ise para değerindeki dengesizlik nedeniyle ihracında güçlük çekilen malların bu karar öncesindeki cins, miktar ve tutarları hakkında sarıh bir bilgi olup olmadığıydı. Keşmir, ihraç edilen tarım ürünlerin miktarları hakkında bilgi vererek karardan sonra ihracatta açık bir canlanma olduğunu iddia etti. Diğer bir soruya cevap olarak da Keşmir, 1945'e kadar geçen on yıllık dönemde 1938 ve 1940 yılları hariç olmak üzere değer olarak ihracatın ithalattan fazla olduğunu, belli başlı döviz kaynağının ihracat olduğunu, bunun çeşitlendirilmesi amacıyla iş hayatının gelişmesi ve yabancı sermayenin gelmesi için çalışmalar yapıldığını belirtti. Ayarlanmanın devlet bütçesine olan etkisinin ise her bakımdan olumlu, verimli ve gerçeklere uygun olacağını da ekledi. Keşmir'in bildirdiğine göre bu ayarlamadan sonra bazı vatandaşların bazı külfetlere maruz kalması kaçınılmazdı. Devalüasyon yapan hiçbir ülkede bu gibi pürüzleri engelleyecek kesin çareler bulunamamıştı. Piyasaya altın satışından güdülen amacın ne olduğu sorusunu ise Keşmir, para operasyonunu fırsat bilerek açıktan temin etmek isteyecek olanların altın üzerinde yapabilecekleri vurgunculuğu engellemek olarak cevapladı.¹⁰⁹

Ahmet Oğuz, Maliye Bakanı'nın açıklamalarını yeterli bulmadı. Oğuz'a göre Türk ihraç malları zaten ucuz olarak dışarıya satılıyor, hatta bu fiyatlar üstünden da alıcı buluyordu. Şimdi Türk parasının değerinin düşmesiyle ihracatımız daha da zorlaşacak hatta durma noktasına gelecekti. Oğuz, ihraç ürünlerini üretenlerin eline daha fazla para geçeceği düşüncesine de katılmıyordu. Çünkü devlet zaten üreticiden ucuza alıp pahalıya satıyordu. Oğuz, bu iddiasını şu şekilde dile getirdi:

Bugün, yüksek malûmunuzdur ki, memleketin geniş müstahsıl kütlesini içine alan en başta hububat konusu gelir. Biz Türk köylüsünün buğdayını bugün 18 ilâ 22 kuruştan alıyoruz. Buna mukabil dünya piyasasının gayri tabiiliğinden istifade ederek karardan evvel 26 kuruşa bugün 40 kuruştan satıyoruz. Yine müstahsıldan 13-15 kuruşa aldığımız arpaları 30 kuruş civarında satıyoruz. Dünya piyasasındaki pamuklar 220-230 kuruş arasında muamele görürken Türk müstahsılının pamuklarını 125 kuruştan mubayaa ediyoruz. Köylüden kilosunu 20-25 liraya aldığımız afyonu 52, 53 hattâ 55 liraya satıyoruz. Arkadaşlar bu mahsullere taallûku itibarıyla para farkından dolayı müstahsıla bir şey aksettirilmiş değildir. (Sağdan, bravo

¹⁰⁹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:1, Cilt:2, Birleşim:3, (13.11.1946), ss.19-27.

sesleri alkışlar). Hattâ müstahsılın hakkı olarak iddia ettiğimiz konjonktür farkını da kendisine vermiş olmuyoruz. Burada iddia olunabilir; gayet tabii; paranın ayarlanması ile Türk köylüsünün hububat fiyatlarını dünya piyasasının fiyatlarına intibak ettirdim.

Dünya konjonktüründen mütevellit farkı kendisine vermiyorum, çünkü yarınki fiyatın ne olacağı belli değildir.¹¹⁰

Oğuz'a göre ithal mallarının, özellikle üretim araçlarının fiyatları artacak, bu artış iç piyasada üretilen malların fiyatlarına da yansıyacaktı. Böylece eksik tedbirler nedeniyle paranın değerinde yapılan düzenlemenin zararı kârından fazla olacaktı.¹¹¹

Oğuz'un eleştirilerine Keşmir cevap vermek zorunda kaldı. Keşmir'e göre paranın devalüe edilmesi, ihracatın artırılması isteği nedeniyle değil, iç ve dış fiyatlar arasında farkı gidererek ekonomide dengeyi sağlamak amacıyla yapılmıştı. Devalüasyon kararı da birkaç haftalık değil, uzun çalışmaların sonucu olarak alınmıştı. Paranın değerinin tespitinde değişik esaslar olduğunu söyleyen Keşmir, kendilerinin eşya fiyatları endeksine göre yapılan hesaplamayı tercih ettiklerini bildirdi. Buna göre 350 kuruş olması gereken dolar 280 kuruş olarak kararlaştırılmıştı. Bu yolla paranın değerinin daha fazla düşmesine engel olunmuştu. Alınan bu tedbirlerin sonucu olarak da döviz karaborsada düşmüş, hemen hemen resmi kurla aynı seviyeye gelmişti. Bazı dövizler karaborsada resmi kurun altında kalmıştı. Bunun önüne geçilemezdi. Çünkü paranın değeri dolara veya altına göre ayarlanır, diğer dövizler de bu kura göre otomatik olarak ayarlanırdı. Hükümetin yaptığı da buydu. Paranın değerinin tespiti ve kararın alınması da uzun sürmemeliydi ve bu da yapılmıştı. İhracatın teşvikine gerek yoktu iddiasını da kabul etmeyen Keşmir, bunun gerekli olmasının nedenini fiyat istikrarıyla açıkladı. Keşmir son olarak devalüasyon sonucu dış borçların arttığı eleştirisine karşı da de gelirin daha fazla arttığını iddia ederek konuşmasını bitirdi.¹¹²

Keşmir'in konuşmasından sonra Oğuz'un eleştirilere devam etmesi nedeniyle görüşme uzadı. Bunun üzerine Başbakan Recep Peker kürsüye gelerek 7 Eylül kararlarının yararlı olduklarında ısrar ederek, bu konunun sadece soru önergesiyle anlaşılamayacağını, muhalefetin isterse vereceği bir gensoru önergesiyle konunun daha etraflı olarak görüşülebileceğini ileri sürerek muhalefeti gensoru önergesi vermeye davet etti. Demokrat Parti İçel Milletvekili Refik Koraltan da cevap olarak zamanı geldiğinde gensoru önergesi de vereceklerini belirtti.¹¹³

¹¹⁰ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:1, Cilt:2, Birleşim:3, (13.11.1946), s.28.

¹¹¹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:1, Cilt:2, Birleşim:3, (13.11.1946), ss.29-30.

¹¹² *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:1, Cilt:2, Birleşim:3, (13.11.1946), ss.32-40.

¹¹³ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:1, Cilt:2, Birleşim:3, (13.11.1946), s.42.

2.1.8. İl Genel Meclisi Seçimi Münasebetiyle İdari Amir, Memur ve Jandarmanın Yurttaşlara Yaptığı Cebir ve Tazyik

D.P. Kayseri Milletvekili Fikri Apaydın, 18 Eylül 1946 tarihinde bir soru önergesi vererek İl Genel Meclisi Seçimi dolayısıyla idare âmir ve memurlarıyla jandarma tarafından vatandaşlara yapılan cebir ve tazyik karşısında ne düşünüldüğünü sormuştu. Apaydın'a göre bu cebir ve zorlamalar dolayısıyla İçişleri Bakanlığına çeşitli ihbar ve şikâyetlerde bulunulmuştu. Apaydın, Bursa'nın İnegöl ve Karacabey ilçeleri ve köylerinde yaptığı incelemelerde de D.P. seçmenlerinin aynı şikâyetleriyle karşılaşmıştı. Apaydın, bu şikâyetleri köy ve şahıs adları vererek sorusunda dile getiriyor ve İçişleri Bakanı'ndan açıklama istiyordu.¹¹⁴

İçişleri Bakanı Şükrü Sökmensüer, Apaydın'ın sorusuna 13 Kasım 1946 tarihinde cevap verdi. Sökmensüer'e göre, Temmuz seçimlerindeki mağlubiyetten sonra İl Genel Meclisi seçimleri hakkında da genel anlamda asılsız suçlama ve şikâyetler olmuş, şikâyetle bulunanlardan somut olay ve delil istenmiş, fakat bunlar yerine getirilmemişti. Buna rağmen şikâyetlerin yoğun olduğu Bursa, Sinop, Gaziantep illeriyle Kilis ve Silivri ilçelerine mülkiye müfettişleri gönderilmişti. Sökmensüer'in verdiği bilgilere göre seçimden önce 59, seçim günü 22, seçimden sonra ise 77 olmak üzere toplam 158 şikâyet alınmıştı. Bunun 95'i Demokrat Parti, 1'i Milli Kalkınma Partisi seçmenlerince, 62'si ise mensup olduğu parti belli olmayan vatandaşlar tarafından yapılmıştı. Bu toplama Cumhuriyet Halk Partisi üyeleri ve seçim komisyonları tarafından yapılan şikâyetler dâhil değildi. İlk kez yapılan bu çapta bir seçim için bu toplam çok küçüktü. Şikâyetlerin bir bölümü genel kapsamda olup, idare ve zabıta âmir ve memurlarının muhtemel müdahalesinden, diğer bölümü ise seçim günü seçim komisyonların kanunsuz hareketlerinden, zabıta ve idarenin tedhiş hareketlerinden, tutanakların tahrif edildiğinden bahsetmekteydi. Bu şikâyetlerin çoğu, parti başkanları tarafından hiçbir değerlendirmeye başvurulmaksızın ve herhangi bir gözleme de tabi tutulmaksızın yapılmıştı. Zabitanın hakaretine uğrama şikâyeti 17 474 sandıktan 8'inde olmuştu. Bu da çok az bir miktardı. Öte yandan seçim dolayısıyla 36 ilde 130 suç işlenmişti. Bunlar, idare amirleri ve seçim görevlilerine hakaret ve dayak atma, Kıyafet Kanunu'na muhalefet ve rejim aleyhine propaganda, oy sandığı anahtarını kaçıрма ve tasnife engel olma, yüksek görev sahiplerine hakaret, oy sandığını ve seçim defterlerini kaçıрма, komisyon görevine müdahale, komisyon üyelerine bıçak ve tabanca ile tecavüz, hükümete hakaret, Seçim Kanunu'na aykırı hareket ve propaganda vs. gibi suçlardı. Bu suçların hepsi seçimlerde yolsuzluk yapıldığını iddia eden önerge sahibinin mensup olduğu tarafın işiydi. Sökmensüer'in bildirdiğine göre

¹¹⁴ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:1, Cilt:2, Birleşim:3, (13.11.1946), ss.42-43.

Apaydın'ın somut olarak iddia ettiği olayların hepsi araştırılmış ve iddiaların asılsız veya çarpıtılmış olduğu görülmüştü.¹¹⁵

Sökmensüer'in cevabı Apaydın'ı memnun etmemişti. Apaydın, iddiaların asılsız veya çarpıtılmış olduğu iddiasını reddederek daha detaylı bilgiler verdi. Vatandaş dövme, kamu haklarından yararlandırmama, suçsuz yere kelepçe takma, köylüyü tehdit etme gibi suçlar işlenmişti. Hükümetin bunları soruşturması gerekiyordu. Apaydın, şikâyetlerin azlığına da katılmıyordu. Çünkü sandık şikâyetlerinden çok az miktarı hükümete aksetmişti. Vatandaşlara eza yapıldığından dolayı yapılan şikâyetler bir ilçede 300'den fazlaydı. Ayrıca Sökmensüer'in iddia ettiği gibi olaylar tertipse bu da suçtu. Acaba bu suçları işleyen kaç Demokrat Partili hakkında takibat yapılmıştı? Sökmensüer, tekrar kürsüye gelerek iddialarını savundu ve vatandaşın hak ve hürriyetlerini sürekli savunacak ve arayacaklarını belirtip bununla ilgili örnekler vererek konuşmasını bitirdi.¹¹⁶

2.1.9. Marshall Yardımı ve Türkiye

Marshall Plânına Türkiye'nin dâhil olması konusunda gazetelerde bazı yazılar çıkmıştı. Bu yazılarda Türkiye'nin plan kapsamına alınması ile ilgili Amerikalı yetkililer tarafından Türk ekonomisinin durumu hakkında incelemeler yapıldığı, sonucun da Türkiye'yi hayal kırıklığına ittiği belirtilmişti. C.H.P. Zonguldak Milletvekili Emin Erişirgil, bu haber ve görüşlerin doğru olup olmadığının ve Türk ekonomisi hakkında Amerikalıların ne düşüncede olduğunun açıklanması için bir soru önergesi vermişti. Bu önergeye 2 Şubat 1948 tarihinde Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak cevap verdi. Sadak'ın anlattıklarına göre Marshall yardımı konusunun ortaya çıkışı ve gelişimi şu şekilde olmuştu:

Marshall Plânı'nın ilk hazırlığı, 12 Temmuz 1947'de Paris'te toplanan 16'lar Konferansı çalışmalarıyla başlamıştı. "Avrupa Ekonomik İşbirliği Komitesi" halinde çalışan konferans, çalışma programı ve Amerika'ya gönderilecek genel raporun kapsayacağı unsurlar hakkında bazı prensip kararları vermişti. Bu kararlar şöyle özetlenebilirdi:

1 - Her memleketin, karşılaştığı güçlükleri yenmek için sarf ettiği gayretler ve diğer Avrupa memleketlerinin kalkınması için yaptığı hizmetler,

¹¹⁵ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:1, Cilt:2, Birleşim:3, (13.11.1946), ss.43-48.

¹¹⁶ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:1, Cilt:2, Birleşim:3, (13.11.1946), ss.48-51.

2 - Her memleketin derpiş edilen dört yıllık devre içinde esas kaynaklarını ve istihsal kuvvetlerini geliştirmek için sarfedeceği gayretler,

3 - Üye devletlerin gerek kendi ihtiyaçlarını karşılamak, gerek birbirlerine yardım etmek için yapacakları bütün gayretlerden sonra yine açık kalan ihtiyaçlarını kapamak için yakacak, enerji, çelik, gıda maddeleri, nakil vasıtaları tediye vasıtaları ve saire şeklinde muhtaç bulundukları yardım,

4 - Bu yardımı asgari hadde indirebilmek ve Milletlerarası ticareti yeniden kurarak dünya refahının gelişmesini temin etmek için daha ne gibi tedbirler alınması gerektiği.¹¹⁷

Raporun hazırlanmasına esas olacak bilgilerin derlenmesi için her devlete soru cetvelleri gönderilmişti. Bu soru cetvellerinde, 1938 yılına ait bilgiler esas kabul edilmekte ve 1951 yılına kadar uzanan dönemler için, üretim, tüketim, ithalât ihtiyacı, ihraç imkânı ve üretim araçları ihtiyacına ait tahminler yapılması istenmekteydi. Türk hükümeti o zaman, istenilen bütün bu bilgileri Komiteye vermişti.

Paris Konferansının raporunda belirtildiğine göre, kalkınma için 16 ülke önce kendi imkânlarını kullanacaklar ve geri kalan ihtiyaçları için yardım isteyeceklerdi. Her ülke millî sahada tüm gücü ile çalışacak, ülkeler arasında ekonomik bir işbirliği kurulacaktı. Her ülke ekonomik ve malî dengesini sağlamak, değeri değişmeyen bir paraya sahip olmak hedefini güdecekti. Tüm bu yapılacaklar için Amerika'dan geniş ölçüde yardım almak gerektiği için ülkelerin 1948-1951 yılları içinde yapacakları ithalât, raporun ayrı bir bölümünde açıklanmıştı. Raporun diğer bir bölümünde 16 ülkenin yine bu yıllar içinde ödemeler dengesi açıkları tespit ve izah edilmişti.

Konferansı izleyen Amerikalı yetkililer, hazırlanan raporun Amerika'da istendiği gibi bir etki bırakamayacağını ileri sürerek bazı değişiklikler yapılmasını teklif etmişlerdi. Amerikalı uzmanların itirazları başlıca şu noktalarda toplanıyordu:

1 - İstihlâk eşyası ile tesis malzemesinin birbirinden iyice ayrılması,

2 - Malî istikrara ve para istikrarına ait faslın kuvvetlendirilmesi,

3 - İstihsâli artırmak için her Devlet tarafından büyük gayret sarfının taahhüt edilmesi,

¹¹⁷ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:10, Birleşim:37, (02.02.1948), ss.4-5.

4 - Milletlerarası ticarete engellerin kaldırılması ve bir gümrük ittihadı veya ittihatları kurulacağını derpiş edilmesi,

5 - Yardım tatbikatını kolaylaştıracak bir teşekkül kurulmasının taahhüdü,

6 - Raporun muvakkat mahiyette olduğunun tasrihi.¹¹⁸

Paris'te öneriler doğrultusunda değışiklikler yapıp 22 Eylül 1947 tarihinde imzalanan genel rapor İngiliz temsilcisi Sir Oliver Francs'ın başkanlık ettiğı İcra Komitesi tarafından Washington'a götürölerek, A.B.D. Dışışleri Bakanı Marshall'a sunulmuştu.

Türkiye Hükümeti, Paris'te Komitenin yolladığı soru cetvellerine verdiği cevaplarda, hem o günkü üretimi, bunu kendi imkânlarıyla ne kadar çoğaltabileceğini, bunlardan ne miktarını içeride tüketip ne miktarını diğer devletlere verebileceğini, ithal ihtiyaçlarının neler olduğunu ve ileride nasıl gelişebileceğini, hem de üretimi çoğaltmak için ne gibi yardımlara ve malzemeye ihtiyaç olduğunu, bu yardımlar yapıldığı takdirde üretimin ne kadar gelişebileceğini bildirmişti. Bu bilgilere göre, ülkenin gerek ziraat, gerek madenler ve benzeri gibi işlenmemiş maddelerin üretimini Avrupa'ya etkili bir şekilde yararlı olabilecek bir dereceye çıkarmak için, plânın yürürlük süresince, 1 Temmuz 1947 fiyatlarına göre 615 milyon dolarlık malzemeye ihtiyaç bulunuyordu. Bu rapor Amerika'da Harriman Komitesi tarafından incelenmiş ve sonuçta Avrupa Kalkınma Plânı adı altında Başkan Truman'ın mesajı ile birlikte bir kanun tasarısı Kongre'ye sunulmuştu.

Büyük bir hacim tutan bu iki belgenin başlıca esasları şu şekildeydi:

a) Tasvibi istenen yardım miktarı 17 milyar dolardır. İtirazları azaltmak için, hükümetin kendisi, Paris Konferansının 22 milyarlık teklifinden, 5 milyarını indirmiştir.

b) Müddet 4 sene 3 aydır. İlk on beş ay için yardım 6 milyar 800 milyon dolardır. Mütebakisi diğer üç yıla taksim edilmiştir.

c) Birinci fıkradaki yekûn hakkında umumi bir karar verilmemekle beraber her yılın hissesi için o yılın başında yeni bir tahsisat alınacaktır.

d) Gıda, mahrukat ve suni gübre gibi istihlâk maddelerinin karşılığı hibe olarak, makine ve emsali gibi istihsal vasıtalarının karşılığı borç olarak verilecektir.

¹¹⁸ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:10, Birleşim:37, (02.02.1948), s.5.*

e) Hükümet, yardım görecek memleketlerin her biri ile paranın istimal tarzı hakkında iki taraflı anlaşmalar akdedecektir.

f) Dört buçuk senenin sonunda sarf edilmemiş para kalırsa bunun ne yapılacağı, yardımı alan memleketle Amerika arasında ayrıca kararlaştırılacaktır.

g) Bedelleri yardım parasından, yani dolarla ödenmek üzere gıdai ve diğer iptidai malların bir kısmı Birleşik Amerika Devletleri tarafından Kanada ve Cenubi Amerika'dan satın alınacaktır. Böylece hem o memleketlerin dolar ihtiyacı karşılanmış, hem de Amerikan ihracatı dâhili zaıflarından korunmuş olacaktır.

h) Millî paraların istikrarını temin maksadiyle dolar tahsisi programdan hariç tutulmuştur. Yardım görecek olan 16 memleketin iktisadiyatı düzelir ise ona, istikrarı için ayrıca dolar bulunacaktır.

i) Yardım parasının idaresi için Amerika'da (Avrupa İşbirliği İdaresi) namile bir teşekkül kurulacaktır.. Bunun başında bir Administrateur bulunacaktır. 16 memleket hibe ve borç taleplerini buraya bildireceklerdir. Bundan başka, yardım görecek memleketlerdeki Amerika Sefaretlerine bağlı olarak çalışmak üzere (İktisadi İşbirliği Şefi) ünvanı ile 16 memur tâyin olunacaktır. Bunlar o memleketlerde paraların mahalline sarf edilip edilmediğine de bakacaklardır.

j) Nihai karar vermek hakkı Amerika Hariciye Nezaretine ait olacaktır.

k) Başkan Truman Kongre müzakerelerinin bir Nisana kadar bitirilmesini istemiştir.¹¹⁹

Amerikan Kongresi'nde kanun tasarısı hakkında görüşmelere başlanırken Amerika Hükümetinin teknisyenleri tarafından 16 devletten her birinin durumu hakkında incelemeler yapılmış ve bu incelemeler ayrı ayrı 16 broşür halinde hazırlanmıştı. Türkiye'ye ait olan broşür basılıp henüz Türk hükümetinin eline geçmeden Amerika'dan alınan bir rapordan öğrenildiğine göre Türkiye, ziraat ve maden bakımından Avrupa kalkınmasına yardım edebilecek bir ülke olarak ayrılmış, fakat altın ve döviz stokları ve dış ödemeler dengesi ilk 15 ay için yeter görüldüğünden bu makinelerin satın alınmasında, kendisine sadece rüçhan hakkı tanınmıştı. Bu rüçhan hakkının Türkiye'ye başlı başına bir yardım sayılmasının nedeni şuydu: Marshall plânının kapsamına giren bütün

¹¹⁹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:10, Birleşim:37, (02.02.1948), ss.5-6.

ülkelere, bilhassa makine ve teçhizat, 1 Mart 1948'den itibaren Amerika'dan ancak özel izin ile ihraç edilebilecekti. Bu haber üzerine daha açık bilgi almak üzere Washington'a başvurulmuş, karşılığında şu cevap alınmıştı: Türkiye'nin ihtiyacının esaslarını oluşturan hesaplar 5 yıllık ekonomik gelişme plânına dayanmaktaydı. Bu gelişme plânı, Türkiye ekonomisinin ilerlemesi ve sonuçta Avrupa kalkınmasına yardım bakımından faydalıydı. Fakat Marshall plânı millî bir iktisadi gelişme plânı değil, savaştan yıkılmış Avrupa'nın yeniden inşa plânıydı.

Bu değerlendirmeye karşı yapılan Türk itirazına Amerika şu şekilde cevap vermişti:

Türkiye'nin, ilk on beş ay içinde dış tediye hesaplarını ve döviz ve altın mevcudunu sıhhatle tahmin ve hesap ettiğimizi iddia edemeyiz. Türkiye'nin 170 milyon dolar kıymetinde altın mevcudu vardır ve kâğıt para karşılığı % 60 nispetindedir. Diğerlerinde, meselâ İtalya'da bu karşılık yüzde bir civarındadır. Türkiye, bugün tedariki imkânsız olan maden ve ziraat makinelerini peşin para ile satın alabilir. Bu da esaslı bir yardımdır. Bu suretle artacak istihsal maddelerini satarak kısmen dolar temin eder ve nihayet, Türkiye, ekonomik plânı için Milletlerarası Bankadan istikraz yapabilir ve Amerika bu hususta da kendisine müzaheret eder.¹²⁰

Dışişleri Bakanı Sadak, Amerikalı teknisyenlerin Türkiye hakkında hazırladıkları 15 numaralı broşürden bazı pasajlar okuyarak konuşmasına devam etti. Bu broşüre göre Türkiye, savaşın yıkımına maruz kalmadığından Avrupa ülkelerinin çoğunun karşılaştığı iktisadi kalkınma sorunlarıyla kıyaslanacak problemlerle karşı karşıya değildi. Türkiye'nin istikrarlı bir hükümeti vardı ve iki büyük siyasi parti dış politikada ortak hareket ediyordu. Savaş sonrası dış tehditlere ve bu tehditlere karşı 600 bin kişi silâh altında tutulmasına rağmen Türkiye'nin millî üretimi ve hatta nüfus başına tüketimi savaştan önceye göre bir miktar artmıştı. Millî savunmaya bütçeden ayrılan büyük tahsisat, Türkiye'de ziraat, madencilik endüstri ve ulaştırma alanlarında savaştan önce başlamış olan genişleme hızını yavaşlatmamıştı.

Broşür şu şekilde devam ediyordu:

Türkiye'de ulaştırma vasıtaları ihtiyaca yetmemektedir ve mevcut vasıtaların durumu harbden evvelkine nazaran kötüdür. Her ne kadar nakledilen eşya miktarı 1939'dan beri % 50 nispetinde artmış ise de çok miktarda ziraat mahsullerinin ve bilhassa hububat ve meyvanın ulaştırma kifayetsizliği yüzünden

¹²⁰ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:10, Birleşim:37, (02.02.1948), s.6.

ziyan olduğu malumdur. Aynı suretle Zonguldak Limanındaki yükleme noksanı ve buna ilâveten ulaştırma kifayetsizliği kömür istihsalinin genişlemesini önemli surette tahdit etmektedir. Bunların ıslahı ve kamyon nakliyatının gelişmesi pazarlara ulaşma imkânları sağlayarak zirai istihsali mühim miktarda teşvik edecektir..... Millî Savunma yükü azaltılıncaya kadar, Türkiye istihsalinin artırılması, madencilik ve ziraat sahalarında işçi tasarrufuna imkân veren makinelerin ve ulaştırma vasıtalarının ıslahı ile kabil olabilir. Hükümetin, yol inşası, sulama ve sudan elektrik istihsali projeleri var ise de, bu projeler kısmen döviz yokluğundan, kısmen de bütçe imkânları ile kol kuvveti ve mahallî inşaat malzemesinin Millî Savunmaya tahsisi yüzünden tahakkuk edememiştir. Millî Savunma yükünü azaltmak imkânı bulunmadığı takdirde büyük gelişme projeleri için gerekli dövizin, Milletlerarası sermaye kaynaklarından temini imkânı mevcut olsa gerektir.¹²¹

Broşürde Türkiye'nin siyasi durumu hakkında ise şu tespitler vardı:

Türkiye Hükümeti esas itibariyle hem istikrarlı, hem sağlamdır. Harbin sonundan beri Türkiye'de demokratik usuller süratle gelişmiştir. Garp usullerini takibeden çok partili parlamento sistemi yürümektedir. Başlıca iki siyasi parti, bir takım iç ekonomi ve politika meselelerinde şiddetli anlaşmazlık halinde iseler de dış politikada müttehittirler.

1923'te Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşundan beri Hükümet, memleket sanayiini ve kaynaklarını geliştirmeye gayret etmiştir. Sınai ve ticari gelişmelerin büyük ekseriyeti, ya Devlet malıdır yahut Devlet tarafından desteklenmektedir. Harbin sonundan beri serbest teşebbüsü teşvik maksadiyle Hükümet kontrolünün hafif miktarda gevşediği müşahade edilmektedir.

Son 25 sene zarfında hemen her sahada yapılan ilerlemelere rağmen milletin kendi yeterliğini sağlamak teşebbüsleri ve Millî Savunma kaygıları, memleketi muvazenesiz bir gelişmeye sevk etmiş ve bu hal ziraat ve madencilik gibi ana sahalardaki gelişmeyi geciktirmiştir. Son zamanlarda salahiyyetli kimselerin beyanatı bu hali tashih edici tedbirlerin önemle düşünüldüğünü göstermektedir... Nispetsiz derecede çok insanın silâh altında bulundurulmasının memleket ekonomisinde husule getirdiği ağır yük, Türkiye ekonomik

¹²¹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:10, Birleşim:37, (02.02.1948), s.7.

kaynaklarının tam ve muvazeneli gelişmesine başlıca engel teşkil etmektedir. Türkiye'nin kol kudreti ve kaynakları halihazırda tamamıyla kullanılmakta olduğundan, Millî Savunma yükünün bundan sonra her artışı, istihsal ve istihlâk seviyelerinde kötü tesirler yaratabilir ve şimdi idame ettirilen nazik iktisadi muvazenenin süratle yıkılmasına sebep olabilir. Her ne kadar Türkiye'nin döviz kaynakları normal ihtiyaçları karşılayacak miktarda görünüyor ise de, bu kaynaklar dış baskılar neticesi askerî teçhizat ithali icabettiği takdirde bu ithalatı finanse edecek imkânları sağlamıyacaktır.¹²²

Türkiye'nin üretimi ve ihracatının artacağını da anlatan rapordan alıntılara devam eden Sadak, daha sonra raporla ilgili şu değerlendirmeyi yaptı:

1. — Marshall Yardım Plânı çerçevesi içinde Türkiye'ye ait bu Amerikalı teknisyenler raporu, umumi bakımdan, memleketimiz hakkında gayet iyi niyetli bir görüşle hazırlanmıştır.

2. — Bu rapor, Türkiye'nin ileri sürdüğü dileklerin esas itibarıyla haklı olduğunu kabul ediyor.

3. — Türkiye'nin çok ağır Millî Müdafaa yükünün ekonomik gelişmelere engel olduğunu açıkça teyit ediyor.

4. — Bu rapor, Türkiye'de ziraat ve maden işlerinin makineleşmesi, yol ve limanların ve elektrik işlerinin başarılmaları lüzumunda bizimle birliktir.

5. — Ziraat ve maden istihsalimiz yeni makine ve levazımla bezenirse, Türkiye'nin Avrupa kalkınmasına önemli derecede yardım edecek duruma girebileceği teslim ediliyor.

6. — Ancak bu makine ve levazımı, Türkiye'nin ilk 15 aylık devrede, peşin para ile satın alabilmesi gerektiği ileri sürülüyor. Altın mevcudumuz ve -kendi tahminlerine göre- ihracat bedellerinden elde edebileceğimiz döviz bakiyeleri bu iddiaya mesnet olmaktadır.

7. — Prensip meselesi dışında, amelî bakımdan başlıca görüş farkımız, bize verilecek malzemenin döviz ile peşin ödeme imkânımız etrafında toplanmaktadır.¹²³

Sadak'ın anlattıklarına göre gerek Türkiye'de, gerek Washington'da yapılan girişimlerde, Türkiye'nin önemi, siyasi ve coğrafi durumun neden

¹²² *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:10, Birleşim:37, (02.02.1948), s.8.

¹²³ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:10, Birleşim:37, (02.02.1948), s.9.

olduğu malî ve iktisadi zorlukları Amerikalılara anlatılmıştı. Ekonomik kalkınma olmadıkça üretim artmayacaktı. Üretimin artması ve Avrupa kalkınmasına yardım edebilmek için de makine ve levazıma ihtiyaç duyulacaktı. Türkiye'nin bunu satın alacak döviz yoktu. Amerikalıların yaptığı ticaret ve tediye hesapları da doğru tahminlere dayanmıyordu. Krediye ve dövizle ihtiyaçları olmadığını açıkça beyan etmiş olan Portekiz ve İsviçre ile Türkiye'yi aynı ayarda tutmak doğru değildi. Türkiye'nin harap ve yardıma muhtaç sayılan Batı Avrupa ülkelerinin bugünkü durumlarına dahi erişebilmesi için yıllar gerekiyordu. Bu girişimler sonucu Amerikalı temsilciler bu görüş ve düşünceleri büyük bir dostluk ve anlayış zihniyeti ile gözönünde tutacaklarını bildirmişlerdi.

Marshall plânında para yardımı veya açık kredi söz konusu değildi. Söz konusu olan program, önce 16 devletin kendi çabaları ve ortak iş birlikleriyle kalkınmaya çalışmalarıydı. Bundan sonra eksik kalan kısımları Amerika tamamlayacaktı. Yani bu 16 devletten her birinin Amerika'dan satın alacakları makine ve levazımı, dolar mevcudu olmayan ülkelere Amerika kredi ile verecekti. Amerikalılar Türkiye'ye ilk etapta kredi açmayı düşünmüyorlardı. Türk yetkililer Amerikalı yetkililere Türkiye'nin bu ilk dönemde dahi gerekli makineleri satın alacak döviz stokları olmadığını söyleyerek ziraat ve maden üretimini artıracak makinelerin, Türkiye'ye de kredi ile verilmesi gerekliliğini, ekonomik kalkınma plânı çerçevesi içinde, ziraat ve maden üretimine etkisi olan yol, liman, su, elektrik enerjisi gibi işler için Milletlerarası Banka'dan borç istemek zorunda olduklarını anlatmışlardı. Bu konu henüz konuşma safhasında olduğu için rakam ve hesap telaffuz etmek doğru değildi. Görüşmeler ve çalışmalar ilerledikçe T.B.M.M.'ye bilgi verilecekti.¹²⁴

Sadak'tan sonra önerge sahibi Emin Erişirgil söz aldı. Erişirgil'e göre Marshall Plânı ilk ortaya atıldığında Türk milleti bunu benimsemiş ve dünya barışının korunması amacıyla kendilerinin de Avrupa kalkınması işine geniş biçimde katılmaya davet edileceğini ümit etmişti. Fakat rapor bu ümitleri kırmış ve üzüntüye yol açmıştı. Ayrıca bu rapor gerçeklere uymuyordu. Barış için, dünyanın en tehlikeli yerinde oturan Türk milletini ekonomik bakımdan dayanıklı hale getirmek gerekliydi. Bunu gerçekleştirmek için de Türkiye Avrupa kalkınmasında geniş bir biçimde görev almalıydı. Amerikalı teknisyenler bu konuda yanılıyorlardı. Bir kere Türkiye'nin geniş şekilde Avrupa kalkınmasına katılımının politik ve ekonomik önemini hakkıyla anlayamamışlardı. Askerî bakımdan yardımın önemine değinmişlerdi, fakat ekonomik bakımdan gerekli olan araç ve gereçleri kendi kaynaklarından yapabilirler demekle, Avrupa kalkınmasına katılma hususunda Türkiye'yi sınırlı, dar bir çerçeve içine sokmuşlardı. İkinci yanlış ise döviz stoku konusundaydı. Eldeki döviz, ihracat fazlasıyla temin edilen döviz, asla Türkiye'nin acil makine

¹²⁴ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:10, Birleşim:37, (02.02.1948), ss.9-11.

ve araç ihtiyacını dahi karşılayacak miktarda değildi. Özellikle altın sarfı hakkındaki düşüncelerine katılmak mümkün değildi. Türkiye içinde bulunduğu güvensizlik ortamı nedeniyle altın stokunu sonuna kadar tüketemezdi. Bir de Paris Konferansında hiçbir yardım istemeyen İsviçre ile Türkiye'nin bir ayarda düşünülmesi, İsveç gibi savaşa girmemiş bir ülkenin Avrupa'ya yardım etmesi için kredi ihtiyacının tesbit edilip de Türkiye gibi Orta Avrupa'yla ticareti olan bir ülkenin Avrupa kalkınmasındaki öneminin görülmemesinin nedeni Türk kamuoyu tarafından anlaşılamamıştı. Asıl endişe konusu ise Türkiye'nin ekonomi konusunda yalnız bırakıldığı hissine kapılmasıydı. Ekonomik bakımdan Türkiye'yi bugün yalnız bırakan Amerika, acaba yarın politik bakımdan da yalnız bırakabilir mi gibi bir düşünce Türk kamuoyunun aklına geliyordu. Sonuç olarak Türkiye'nin Marshall yardımı programına katılmasında Türkiye'nin hakkı vardı ve bunun Amerika'ya da çok büyük faydaları vardı.¹²⁵

2.1.10. İskân Kanununa Dayanarak Eski Yerlerine Dönenlerin Durumları

İskân Kanununda yapılan değişikliklerle daha önce yerlerinden uzaklaştırılmış bulunan bazı vatandaşların eski yerlerine dönmesine izin verilmişti. Fakat bu vatandaşların bir kısmının yerleri barınılması yasak olan yerler kapsamındaydı. Bu kişilerin durumu, bu durumdan kurtulması için ne gibi tedbirler alındığı konularında Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'nın sözlü olarak açıklanması istemiyle D.P. Kayseri Milletvekili Fikri Apaydın 16 Şubat 1948 tarihinde bir soru önergesi vermişti. Aynı kapsamda aynı bakanlığın cevaplanması istemiyle C.H.P. Tunceli Milletvekili Necmettin Sahir Sılan da 3 Mart 1948 tarihinde bir soru önergesi vermişti. Sılan'ın sorusu sadece yasak bölge değil, diğer bölgelere dönenlerin durumunu da kapsıyordu.

Bu sorulara 16 Nisan 1948 tarihinde Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Behçet Uz cevap verdi. Uz'un verdiği bilgilere göre 18 Haziran 1947 tarihinde yürürlüğe giren 5098 sayılı kanunun yayınlanmasından sonra vatandaşlardan eski yerlerine 3033 hanede 16388 kişi gidecekleri yerlere kadar hükümet tarafından parasız gönderilmişti. Eski yerlerine dönen vatandaşlardan 1185 hanede 5931 kişi yasak bölge halkından, 1848 hanede 10457 kişi de yasak bölge dışı halkındandı. Söz konusu kanun yalnız yasak bölge halkının yerleşmesini kabul ettiği ve bu bölge haricindeki yerler ahalisinin yerleştirilmeleri hakkında bir hüküm içermediği için Bakanlık yalnız yasak bölge halkının yerleştirilmesiyle ilgilenmişti. Ancak geriye dönme işlemleri kış aylarına rastladığı için bu kişiler 1948 yazında sürekli yerleştirilecekleri yerlere yakın yerlere geçici olarak yerleştirilmişti. Dönüş sonrasında bu kişilere 800 ton

¹²⁵ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:10, Birleşim:37, (02.02.1948), ss.11-14.*

yemeklik buğday verilmiş, yapı ve diğer zaruri giderleri için 1947 bütçesinden 142 361 lira harcanmış, sağlık durumlarıyla da yakından ilgilenilmişti. Yasak bölge halkının eski yerlerine yakın yerlere yerleştirilmeleri için tedbirler alınmış, bunların üretici durumuna gelebilmeleri için de 1948 yılı bütçesinden 179 560 liralık ödenek bulundukları bölgelere gönderilmişti. Yasak bölge halkından olup da eski yerlerine dönmek istemeyenlere ise kanun gereğince tamamen serbest kalmış olmaları nedeniyle iskân yardımlarının devam ettirilmesi mümkün değildi. Eski yerlerine geri dönenlerin tekrar Batı'daki bölgelere parasız olarak geri dönmelerine ise imkân yoktu. Son olarak da yasak bölge civarında daha önce başka nedenlerle göç etmiş kimselerin yasak bölge halkı gibi yerleşime tabi tutulmasına mevzuat uygun değildi.¹²⁶

Apaydın verilen cevaptan memnundu, ama yine de sıkıntılar vardı. Bunlardan birisi yerleştirilen vatandaşların bazılarının yeni yerlerinde barınakları olmaması ve aç kalmaları nedeniyle tekrar eski yerlerine dönmek istemeleri veya dönmeleri, diğeri ise yerleştirilenlerin askerde olan ve daha sonra askerlik görevini bitiren çocuklarına yeni yerlerine gitmek için yardım yapılmaması, üstelik eski yerine yerleşmesine izin verilmemesiydi. Bu durumlara hükümet çare bulmalıydı.¹²⁷

Tunceli Milletvekili Necmettin Sahir Sılan ise verilen cevapla aydınlatıldığını söylemekle birlikte geri dönenlerin acıklı durumunu anlatmayı kendine bir görev bildiğini söyleyerek şöyle konuştu:

Arkadaşlarım; adı geçen kanuna göre, bugün, Elâzığ ve Erzincan yollarıyla, Tunceline dönen vatandaşlar üç şekilde tasnif ve mütalâa edilebilir:

1. Esasen serbest bölgeden olanlar;
2. Yasak bölge halkından bulunanlar;
3. Boşaltılmış bölge halkından olanlar.

Batıdan dönen ve bir kısmı henüz dönmemiş olan vatandaşlar ister bu şekilde tasnif edilsin, ister genel olarak mütalâa edilsin, geçen yıl Haziran ayı sonlarında kabul edilmiş olan kanunun tatbik zamanının Temmuz ayına, yani malî yıl itibariyle de yedinci aya rastlamış olması tahsisat bakımından olduğu kadar vatandaş kabilelerinin, hürriyetlerine kavuştuklarından dolayı, âdeta toplu bir vaziyette ve akın halinde birbirini kovalamış bulunması da, gittikleri yerlerde toprak ve barınak tedariki itibariyle değil, yemeklik ve saire

¹²⁶ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:11, Birleşim:48, (16.04.1948), ss.47-48.

¹²⁷ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:11, Birleşim:48, (16.04.1948), ss.48-49.

temini itibariyle dahi çeşitli zorluklar ve ıstıraplar yaratmış, bu, bir vakıadır.

Bununla beraber, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığımızın, iskân ve idare teşekküllerimizin gerçekleri olduğu gibi kabul etmek suretiyle bütün imkân ve vasıtalarından faydalanması ve kış mevsiminin de zorlu olduğu Doğu illerimizde, muvakkat mahiyette de olsa, hiç olmazsa, kanunen iskân mecburiyetinde bulunan vatandaşları muhtelif köylerdeki yerli halkın şefkat duygularına da dayanarak, boş yerlere, samanlıklara, hattâ ahırlara bile yerleştirilebilmesi, Batıdan dönen bir kısım vatandaşların hayatlarını korumak bakımından teselli vesilesi olmuştur. Şu duruma göre bugün, yalnız Tunceli ile Erzincan ilinde, sayıları on bini geçmiş bulunan bu vatandaşlara ilâveten, kış mevsiminin bastırması üzerine Batıdaki mürettep yerlerinden ayrılmıyan ve fakat bu yıl içinde dönmeleri melhuz ve hattâ muhakkak bulunan daha on bin kadar yurttaşımızın, eski yerlerine dönüşlerinde, ilk kafilelerin karşılaştıkları gibi zorluklara ıstıraplara ve perişanlıklara Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığımızın gerekli tedbirlerini artık tamamlamış olduğunu umarım.

Köyleri, esas itibariyle, yasak bölgeler dışında olduğu için, serbest bölge halkı olarak tavsif edilen vatandaşlar istedikleri yerlerde oturmak hususunda serbest bulunmaktadır.

Ancak, bu vaziyette olanlardan çoğunun Doğudaki eski yerlerinde toprak ve barınak sahibi olmaması, toprağı olanların mallarının tasfiye edilmiş olması veya topraklarının başkalarının işgalinde bulunması veya başkalarına verilmiş, dağıtılmış olması gibi sebeplerden başka Tunceli çevresinde iş sahası bulunmaması yüzünden müstahsil hale gelebilmeleri mümkün olmamıştır ve olamamaktadır.

Bu itibarla, bunların tez elden müstahsil hale gelebilmeleri imkânlarının sağlanması ve bunun için de yemeklik, tohumluk ve sair vasıta ve ihtiyaçlarının 3242 sayılı Kanun hükümleri dairesinde, hiç olmazsa, borçlandırma suretiyle ve Hükümetin tasvibi ile Ziraat Bankasından temin olunması, o çevrenin taşıdığı özellikler bakımından çok faydalı olacaktır.

Bu arada, bugün, eskiden bulundukları yerlerin civarlarına dönmüş olan yasak bölge halkından muhtaç bir durumda olanların 5098 sayılı Kanunun geçici ikinci maddesinin birinci bendinde tesbit edilen hükme dayanılarak bu yıl içinde ve yaz

mevsiminde iskân edilecekleri hakkında Bakan arkadaşımın verdiği teminatı memnunlukla karşılarım.

Çünkü, geçen yıl, Tunceli, Elâzığ ve Erzincan illerinde, iki defa vâki dolaşma ve incelemelerimde gördüğüm ve Bakan arkadaşımıza Erzincan'dan telefonla ve burada karşılıklı görüşmelerimizde de bildirdiğim üzere, adı geçen kanuna göre iskânları gereken ve fakat demin dokunduğum sebeplerden başka, kış mevsimi yüzünden, esaslı olarak yerleştirilemeyen bu vatandaşlar gerçekten muhtaç bir durumdadırlar. Bunların biran önce iskân edilmelerinde ve evvelce de derpiş edildiği gibi derhal müstahsil duruma getirilmelerinde mutlak bir zaruret vardır.

.....

Arkadaşlarım; son kanuna göre, serbest duruma gelmiş olan vatandaşların Batıdaki yerlerinden ayrılmasında bir mecburiyet yoktur. İstiyenler, oldukları yerde kalabilecekleri gibi vatanımızın her hangi yerinde de yurt tutabilir, yuva kurabilirler.

Mürettep yerlerinden ayrılanlara, yasak bölge halkı için derpiş edilen istisnai hüküm dışında, kanun, iskân hakkı tanımamaktadır. Bu hususta, ben de, Bakan arkadaşımız ile mutabık bulunuyorum.

Ancak, yıllardanberi Batıda yerleşmiş ve o yerlere intibak etmiş, daha çok uyanmış olan, çalışma zevkini tatmış bulunan bu vatandaşların mürettep yerlerinde kalmaları halinde, 5098 sayılı Kanundan önce haklarında tanınmış olan iskân hakkının kaldırılmaması lüzumuna da Bakan arkadaşımızın iltihak etmesini istiyorum.

Çünkü kanun bu hususta müphemdir. Bu sebeple ve umumi hükümler ve prensipler muvacehesinde müktesep haklara yer verilmesi lâzımdır.¹²⁸

Sılan'ın iddiasına göre, değişik nedenlerle Doğu'daki yerlerine dönenlerden bazıları, karşılaştıkları zorluk nedeniyle tekrar Batı'daki yerlerine dönmek istemekte, fakat maddi imkânları olmadığından bunu gerçekleştirememekteydi. Bu kimselerin Batı'daki yerlerine geri dönmelerine hükümetin yardım etmesine de kanunen imkân yoktu. O halde yapılacak iş, yeni bir kanuni düzenlemeyle, Batı'daki yerlerine dönmek isteyenlere hükümetin yardım etmesiydi. Öte yandan Ağrı, Sason, Tunceli ve Zeylan yasak bölgeleri

¹²⁸ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:11, Birleşim:48, (16.04.1948), ss.49-50.*

dışında yasak bölge sayılmayan, fakat zorunlu iskâna tabi tutulan vatandaşların da bu kanun haklarından yararlandırılmaları gerekiyordu. Sılan bu konuda şu görüşlerini dile getirdi:

Bu arada, boşaltılmış bölgeler hakkında da durmayı zaruri buluyorum: Vakıa bugün, yürürlükte olan 5098 sayılı Kanunun 12 nci maddesinde tasrih edilmiş olan Ağrı, Sason, Tunceli ve Zeylan yasak bölgeleri dışında, ikamet ve iskânları yasaklandırılan başka bölgeler yoktur ve bu yasak bölgelerin açılması asla doğru değildir.

Ancak, bu kanunun yürürlüğe girmesinden ve yasak bölgelerin bu madde ile tasrih edilmesinden önce, ıslah ve tedip hareketlerinin istilzam ettiği zaruretlerle ve diğer bazı sebeplerle, Tunceli'ndeki geniş iki yasak bölgesi civarında olmak üzere, bir kısım yerler boşaltılmış bölgeler olarak İdarece ikamet ve iskân yasağına tâbi tutulmuştur.

Memleketin yüksek menfaatleri bakımından tatbik edilmiş olan bu muamele yüzünden, boşaltılmış bölgelerdeki vatandaşların evleri yıkılmış ve toprakları olduğu gibi kalmıştır.

Bu topraklardan, bugün, eski sahiplerinin faydalanmasına hiçbir mâni bulunmamakla beraber yıkılmış olan evlerinin yapılmasında maddi zorluklarla karşılaştıkları da muhakkaktır.

Bu itibarla, önce Doğudan Batıya nakillerinde haklarında yasak bölge hükümleri uygulanmış olan ve esasen sayıları pek mahdut olan boşaltılmış bölgeler halkının da, yasak bölgeler halkı gibi, kanunun nimetinden faydalanmalarını yalnız hakkaniyet bakımından değil, Devletimizin, Meclisimizin atıfeti bakımından da yerinde bir hareket olarak karşılarım.

Bu hale göre, bu gibilere, yasak bölgeler halkı gibi, iskân hakkı verilmesi için kanunda eksik kalan boşluğun, demin de arzettiğim sebeplerle, hazırlanması gereken kanun tasarısına konulacak bir hüküm ile doldurulmasını isabetli bir tedbir olarak telâkki ederim.¹²⁹

Sılan, kanundan faydalanmak için başvuru süresi olan 1 yılın az olduğunu, bunun 2 yıla çıkarılmasını da talep ediyordu. Ayrıca geçen yıl yaşanan barınak ve yemekle ilgili problemlerin bu yıl yaşanmaması için Kızılay'dan çadır ve diğer ihtiyaçların temin edilmesini, iskân işlerinin sonuna kadar Tunceli Sağlık ve İskân Teşkilâtının takviye edilmesini ve bu arada en önemli olan ödenek darlığının da giderilmesini rica ediyordu. Çünkü bu

¹²⁹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:11, Birleşim:48, (16.04.1948), s.51.

kanundan yararlanan kişilere ayrılan ödenek çok azdı. Üstelik yurt dışından Türkiye'ye göç eden azınlık da bu ödenekten yararlanıyordu.¹³⁰

2.1.11. Hayat Pahalılığı ve Geçim Zorluğu

D.P. Eskişehir Milletvekili Kemal Zeytinoğlu, Başbakan'ın cevablaması istemiyle verdiği soru önergesinde Saka Hükümeti'nin programında, önemle ele alınacağına söz verilen, vatandaşların geçim zorluğunun ve hayat pahalılığının azaltılması için ne yapıldığını, Bakanlıklararası Hayatı Ucuzlatma Komisyonu'nun neler yapıp ne sonuç aldığını, halka ne gibi yararlar sağladığını, son olarak da hayat pahalılığının artıp artmadığını sormuştu.

Zeytinoğlu'nun bu sorusunu 21 Mayıs 1948 tarihinde Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Faik Ahmet Barutçu cevapladı. Barutçu, Zeytinoğlu'na cevap vermeden önce başka bir konu üzerinde durdu. 26 Nisan 1948 tarihinde buğday ihracatı nedeniyle sorulan bir soru önergesinin görüşülmesi sırasında Burdur Milletvekili Ahmet Ali Çınar, ahlat ve mısır koçanının öğütülmesiyle yapılan bir ekmek gösterip bunun Yeşilova'nın bir köyünden getirdiğini, insanların aç olduğu için bu tip ekmek tükettiklerini iddia etmişti.¹³¹ Barutçu olayı soruşturduğunu ve kendisinin de bizzat sözü edilen köyleri dolaştığını, ahlat ununun ekmeğe karıştırıldığı iddiasının doğru olmadığını, yalnız bir iki kişinin mısır koçanı ununu çavdar ve mısır unuyla karıştırarak ekmek yaptığını, onların da ineği, merkebi olduğunu, geri kalan köylünün çavdar ve mısır ununu karıştırarak ekmek yaptıklarını, buğdaydan da bulgur yaptıklarını, arazileri verimli olmadığı için çavdar, arpa ve mısır ununun karıştırılarak ekmek yapıldığını, yalnız meyvelerinin bol olduğunu söyleyerek, aç kimse olmadığını, mısır koçanı ununu karıştırarak ekmek yapmanın ise ya çok fakirlik ya da alışkanlık sonucu olduğunu iddia etti. Yörenin durumunun ise iyi olduğunu ekledi.¹³²

Zeytinoğlu'nun sorusuna verdiği cevapta ise Barutçu öncelikle hükümet olarak hayatı ucuzlatacakları değil, geçim zorluğuyla mücadele edecekleri sözünü verdiklerini ileri sürdü. Bu amaçla ilgili Bakanlıklar arasında koordinasyonu sağlamak ve çalışmak için bir komisyon oluşturulmuş, çözüm için bir rapor hazırlanarak büyük illerin ticaret odalarından bu raporla ilgili görüşleri istenmişti. Ayrıca İstanbul Üniversitesi profesörlerinden Neumark da Ankara'da esaslı araştırma ve çalışmalarda bulunarak benzer bir rapor hazırlamıştı. Bu çalışmalardan çıkan sonuç şu şekildeydi: 1938 yılından beri fiyatlar artmış, diğer bir tabirle paranın alım gücü düşmüştü. Ancak bu her

¹³⁰ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:11, Birleşim:48, (16.04.1948), ss.51-52.

¹³¹ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:11, Birleşim:51, (26.04.1948), s.125.

¹³² T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:11, Birleşim:61, (21.05.1948), ss.410-412.

Üretim ve hizmet kolunda aynı olmamıştı. Birçok vatandaş gelirlerini giderlerine uydurmuş ve geçim zorluğu diye bir sıkıntı ile karşılaşmamıştı. Hatta yüksek konjonktür bu gibilerin refahının artmasına, servet elde etmelerine ve toplum düzeni içindeki sıralarında büyük yükselmelerine bile hizmet etmişti. Bu arada sabit gelirliler zor duruma dşmşti. Savaş şartlarından kaynaklanan fiyat yükselmeleri karşısında yapılacak şey halkın geçim zorluğunu hafifletmekti. Bunun için yapılacak olan vatandaşın gelirini artırmak, ona daha çok gelir getirecek üretim imkânlarını hazırlamaktı. Bu da uzun vadeli tedbirlerle mümkündü. Ekonomik kalkınma olarak özetlenebilecek bu uzun vadeli tedbirler ziraat, sanayi, bayındırlık ve ulaştırma alanlarını kapsamakta ve tüm bunların başarılması da parasal emniyet ve imknlara ihtiyaç duymaktaydı. Parasal imkânları artırmak için her şeyden önce vergi reformu yapılacaktı. Ayrıca Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankası'ndan da kredi alınacaktı. Marshall Plânı çerçevesinde yardım alma çalışmaları ise devam etmekteydi. Bakanlıklararası Komisyon, bu uzun vadeli tedbirlerin yanında kısa vadeli tedbirlerin uygulanmasını da kabul etmişti. Bu çerçevede büyük tüketicici kitlesini ilgilendiren mallarda gümrük resimleri indirilecek, lüks mallarda ise yükseltilecek; inşaat işlerinde, devletin yapacağı alımlarda tasarrufa gidilecek; vatandaş ihtiyaı için yapılan dağıtımlarda yeni düzenlemelere gidilecek; et ve sebze nakliyatının daha kaliteli ve ucuz olması, ihraç mallarının i fiyatları yükseltmemesi için gerekli tedbirler alınacaktı. Öte yandan i üretimi artıracak sanayi ile ilgili malların ithalatına öncelik verilecekti. Bir de kömür, sellz, imento, elektrik ve petrol imalatı ve satımı ile ilgili kurumlar zam için hükümeti sıkıştırıyorlardı. Hükümetin politikası bu kurumların en az krle devamını sağlamak, devlet kurumlarının bunlara yardımını teşvik etmek, bunlar da yeterli gelmezse bu zammın tketiciciye en az oranda yansımısını sağlamak olacaktı. Zeytinoğlu'nun son sorusuna cevap olarak da Barutçu, Ankara ve İstanbul'un hayat pahalılığı endeksinden örnekler vererek, Saka Hükümeti zamanında önemli bir değişiklik olmadığını söyledi.¹³³

Zeytinoğlu, hükümet çalışmalarından tatmin olmamıştı. Bakanlıklararası Hayatı Ucuzlatma Komisyonu sekiz ayda ancak bir rapor hazırlayabilmiş, bu rapor da diğer teknik komisyonların görüşlerine terkedilmişti. Tüm lkeler hayat pahalılığı ve geçim zorluğu ile mücadelede ilk iş olarak fiyatları indiriyordu. Saka hükümeti ise hem bunu yapmıyor hem de devletin tekelinde olan bazı maddelere zam yapıyordu. Üretimin artması uzun vadeli bir iş olabilir. Ama bugüne kadar köylü için gerekli olan yardım yapılmış mıydı? Öte yandan lüks ve israfın nlenmesine yönelik mali ve ekonomik tedbirler alınmamıştı. Hayat pahalılığı endeksi ise güvenilir olmaktan çıkmıştı.¹³⁴

¹³³ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:11, Birleşim:61, (21.05.1948), ss.412-417.

¹³⁴ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:11, Birleşim:61, (21.05.1948), ss.418-419.

Burdur Milletvekili Ahmet Ali Çınar da Başbakan Yardımcısı'nın kendi iddialarını tekzip etmediğini, hatta dolaylı olarak kabul ettiğini ileri sürdü. Barutçu, mısır koçanı ununun ekme yapımında kullanıldığını kabul etmiş, ahlat ununun ekme yapımında ise bu yıl kullanılmadığını söylemişti. Zahire ambarı olarak söylediği yer ise başka bir yerdi, çünkü söz konusu köyler orman köyleriydi; burada bir köylüye bir buçuk dönüm arazi düşüyordu. Çınar, köylünün durumunu şu şekilde anlatmaya devam etti:

AHMET ALİ ÇINAR (Devamla) — Bendeniz müşahedelerimi arz ediyorum. Evvelce bendenize bu ekmeğin yendiğini söylediler, bundan derin teessür duydum, köylüleri çağırdım, filhakika dediler, burada bu şekilde ekme yapmakta, bana bir numunesini getirin, dedim, getirdiler ve ben de bu suretle yüksek huzuruza getirdim. Sonra ikinci defa yerinde tetkikat yapmak üzere gittim. Köye giderken üç değirmen vardı ve değirmenler işlemiyordu. Bir değirmenciye çağırdım, yanımda Halk Partili arkadaşlar da vardı, dört, beş kişiyiz. Değirmenciye ne öğütüyorsun, dedik, şimdi bir şey öğütmüyoruz, tane yok, dedi. Olduğu zaman ne öğütürsünüz diye sorduk, çavdar, arpa, mısır, buğday, mısır koçanı ve ahlat öğütürüz, dedi. Tamamen bitaraf bir tetkik yapabilmek için köyün havası içine girmek istemiyorum. Yolda çobanlara rasgeldik, kendilerinden ekme istedik, ekmeğin içinde mısır koçanı vardı. Bu neden yapılmıştır, dedik, mısır koçanı ve çavdardan, dedi. Ondan sonra köye girdik, köylülerle konuştuk. Filhakika, fakir olduklarını öğrendik. Bunların arazisi olmakla beraber şunları da ilâve ettiler. Orman içindeyiz, fakat ormandan istifade edemiyoruz, bize ormandan ağaç vermiyorlar, hattâ bir ev yapmaya dahi imkân bulamıyoruz. Bir eve götürdüler, orman içinde olmasına rağmen, bir odada 9 kişi oturuyor. Bir de bunların dokuma tezgâhları varmış, harb yıllarında ipliksizlik yüzünden bunları kapatmak mecburiyetinde kalmışlar. Bu yüzden bu adamların ıstırapı büsbütün büyümüş ve bu adamlardan nafakalarından kestikleri iplikleri bir şahsa, yarım milyon lira sağlamak üzere, Hallar denilen bir şirkete vermişiz.

Sonra arkadaşlar, bu köyün evlerini gezdirmek istediler. Bir eve gittik, bu evde sekiz tane çocukla bir kadın, bir, iki hasırın üzerinde yatıp kalkıyordu, bunların üzerlerine örtecek birşeyleri yoktu. Kocasını da kazanmaya gitmiş. Daha buna benzer evler çoktur, dediler. Diğerlerini gezmeye lüzum görmedim. Bu havalide köylünün vaziyeti bu şekilde, geçim şartları çok

daralmış durumdadır. Bu köyün yaşlı kadınlarından mühim bir kısım civarda dilencilikle geçinmektedirler.

Arkadaşlarım, kaymakam da tetkikat yaptırmış, kaymakama da hâdiseler izah edilmiş. Kaymakam bir mektebe gitmiş, orada bir çocuk dolayisiyle vaziyeti öğrenmiş. Çocuk, kendilerinin ne şekilde ekmek yediğini beyan etmiş. Köye gelmişler, köyde de kendilerine göstermişler. Binaenaleyh hâdisе şudur: 2, 3, 5 kişi değil, herkes bu köyde sıkılmaktadır. Evlendirecek oğlu veya kızı vardır. Mısır koçanı yemiş olmak kendilerine üzüntü vermektedir. Binaenaleyh evlerinde ayrıca mısır koçanı ve armut öğütmemektedirler. Köy halkının içinden bir değirmenci geldi, ben armut öğütüyorum dedi. Başbakan Yardımcısı da bunu teyit etti. Tek, tek evler gezilse, teker teker aileler görülse, insan üzüntü duyacaktır.

Birkaç köye, 3-4 köye teşmil etmiyorum, bunların üzerinde durulursa bu köylerin yardıma muhtaç durumda olduğu meydana çıkacaktır.

Arkadaşlarım; bu köylerde köylü başına bir buçuk dönüm arazi düşmekte iken, yapılacak işleri ne derece ihmal ettiğimizi ve nasıl bir gaflet içinde bulunduğumuzu şu misallerle arzedeceğim. Memleketimiz servet itibariyle, gerek üstü, gerek altı zengindir. Buna üzerinde yaşayan halkımızın zekâsını çalışkanlığını, faziletini de ilâve edince, bugünkü hayat sıkıntılarımızı, gafletimizin büyüklüğünü göstermektedir.

Bu bir buçuk dönüm arazi düşen sahanın yanında 80 bin dönüm genişliğinde arazisi olan bir Söğüt gölü vardır, bunun beher dönümü bir aileyi geçindirecek mahsulü verecek durumdadır.

Bu kadar mümbit arazidir. Fakat burası bataklık halindedir, civarındaki insanlara sadece sıtma vermektedir. Halk ise, arazileri olmayışı, ziraat yapamayışları yüzünden, müşkülât içinde bulunmaktadırlar. Biz de bu halkı kalkındıramamış durumdayız. Bu Söğüt Gölü kurutulsun, halkın fazlası oraya gitsin. Bu gölün kurutulması yarım milyon liralık bir iştir. Senelik geliri ise 10 milyon lira olacaktır.

Sonra bu havalide zengin madenler vardır. Bu madenler işletilmemektedir. Demokrat Parti Başkanı tanzim ettikleri bir yazıda buna temas ediyorlar. Bu köyler servetler içinde bu hale gelmiş durumdadırlar. Bu suretle de bizim gafletimize işaret edilmiş bulunmaktadır. Eğer biz bu gölü kurutur ve madenlerin işlenmesine imkân verirsek, daimî olarak köylünün derdine çare

bulmuş oluruz. Yakın zaman içinde ayrıca yardım yapılması yerinde olacaktır. Hükümetten rica ediyorum.

Ayrıca bu havalide saban, döven yapılır. Orman İdaresi, sanat haline gelen bu işler için köylülere kereste vermemektedir. Kereste vermeyince bu köylerin sıkıntısı büsbütün artıyor. Muhitte de bir güvensizlik hâkim oluyor. Bu itibarla keresteden düven yapmak ve diğer bazı malzeme yapmak suretiyle geçimini bugün için durdurmuş olan halkın yeniden bu işe revaç göstermesinin teminini rica edeceğim.¹³⁵

Konuşmalar bundan sonra Barutçu ve Zeytinoğlu'nun iddialarını tekrarlamalarıyla devam etti.

Hayat pahalılığı ve geçim zorluğu ile ilgili bir başka soru da Günaltay Hükümeti döneminde geldi. D.P. İstanbul Milletvekili Senihi Yürüten bilhassa büyük şehirlerdeki hayat pahalılığı ve geçim zorluğu ile ilgili hükümetin ne gibi önlemler alınmakta olduğunu Başbakan'dan sormuştu. Yürüten, bizzat yerlerinde alışverişler yaparak Adana, Ankara ve İstanbul'da sebze ve meyve fiyatlarını incelemişti. Sonuç, her üç şehirde fiyat farklılığı birkaç kata ulaşıyordu. Aradaki fark simsarlara gidiyordu. Yürüten'in bu sorusuna 30 Mayıs 1949 tarihinde önce Ekonomi ve Ticaret Bakanı Cemil Sait Barlas, daha sonra da Başbakan Şemsettin Günaltay cevap verdi. Özetle hükümet bu konuda kısa ve uzun vadeli olarak elinden geleni yapıyordu, yapmaya da devam edecekti.¹³⁶

2.1.12. Halkevlerinin Durumu

Afyon Milletvekili Hasan Dinçer, Başbakan'ın sözlü olarak cevaplandırması isteğiyle Halkevleriyle ilgili soru önergesi verdi. Önergede yazılanlara göre 1948 yılı içinde Halkevleri için devlet bütçesinden 1 950 000 lira ödenek ayrılmıştı. Bu ödenekten başka özel idareler, belediyeler ve köylerin bütçelerinden ne kadar para ayrılmış ve nerelere harcanmıştı? Ayrıca tek parti sistemine göre kurulan ve tamamen C.H.P.'nin emrinde bulunan Halkevlerinin partili partisiz her vatandaşın kullanımına açık bir milli kültür kurumu haline çevrileceği yolundaki kesin teminatın gecikme nedeni neydi?

Başbakan Hasan Saka bu önergeye 24 Kasım 1948 tarihinde cevap verdi. Saka'ya göre, 469 Halkevi ve 4261 Halkodası'ndan oluşan bu kültür ocakları C.H.P.'nin emrinde ve hizmetinde değil, sadece onun yönetimi altındaydı. Bu kurumlar ülkede güzel sanatların yayılması, her çeşit spor faaliyetlerinin teşviki, folklor araştırmaları, köy ve şehir arasındaki bağların

¹³⁵ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:11, Birleşim:61, (21.05.1948), ss.420-421.

¹³⁶ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:19, Birleşim:96, (30.05.1949), ss.1050-1055.

kuvvetlendirilmesi, kitap sevgisinin yaygınlaştırılması, sosyal yardımlar, yabancı dilin gençler arasında yayılması vb. gibi hizmetler görüyordu. Bu kurumlara yardım için 1948 yılında il bütçelerine 848 125, belediye bütçelerine 447 046, köy bütçelerine ise 175 462 lira ödenek konmuştu. Bu ödeneğin ne kadarının Halkevlerine fiilen ödendiği ise henüz belli değildi. Bunu öğrenmek için tüm il, belediye ve köylerden bilgi almak gerekiyordu. Halkevleri partili partisiz her sınıf vatandaşa açıktı. Halkevlerinin Dinçer'in sorduğu biçimde bir tesis haline getirilip getirilmeyeceği konusu ise C.H.P.'nin iç düzenini ilgilendirdiği için bu konuda hükümet bir cevap veremezdi, ama konu üzerinde C.H.P. organları tarafından çalışma yapılıyordu.¹³⁷

Hasan Dinçer, Halkevleri konusunda daha fazla bilgi vermek için kürsüye geldi. Dinçer'in verdiği bilgilere göre genel bütçeden halkevlerine 1939 bütçesinde 797 bin, 1940 bütçesinde 1 milyon 250 bin, 1941 bütçesinde 1 milyon 400 bin, 1942 'de 2 milyon 200 bin, 1943'te 1 milyon 900 bin, 1944'te 3 milyon 900 bin, 1945'te 2 milyon 470 bin, 1946'da 3 milyon 900 bin, 1947'de 2 milyon 450 bin, 1948'de 1 milyon 950 bin lira ayrılmış, 1949 bütçesinde ise yine 1 milyon 950 bin lira ödenek konmuştu. On yıllık yardım toplamı 24 milyon 167 bin liraydı. Bu rakamlara il, belediye ve köy bütçelerinden ayrılan ödenekler dâhil değildi. Başbakan'ın verdiği rakamlar göz önüne alındığında 10 yılın ortalaması olarak iki milyon lira genel bütçeden, 2 milyon lira da il, belediye ve köy bütçelerinden olmak üzere Halkevleri ve Halkodaları için her yıl 4 milyon lira ayrılıyordu. Savaş yıllarında hastanelerde hastaları yatıracak yatak bulunamazken Halkevlerine ayrılan bu rakamlar gayet büyüktü. Başbakan'ın iddiasının aksine, Halkevleri talimatnamesinin birinci maddesine göre bu kurumlar Cumhuriyet Halk Partisi'nin bir kurumuydu. Bütçesini de Halk Partisi'nin İdare Heyeti düzenler ve hesabını yapardı. Uygulamada da bunun aynısı görülüyordu. Dolayısıyla milletin her yıl 4 milyon lirası Halk Partisi'nin propagandasına gidiyordu. Ülkede 20 parti vardı. Bunların her biri bu tür kurumlar kurup bütçesini de devlet bütçesinden karşılatmak istese bununla başa çıkılabilir miydi? 22 milyon dolar almak için Amerika ile yapılan görüşmeler ve bundan duyulan sevinç ortadayken, tek bir parti emrine yılda 4 milyon lira vermek doğru değildi. Bunu çözüme kavuşturmanın tek bir yolu vardı, o da Halkevlerini milli bir kurum haline getirmektir. Bunun için de uzun boylu çalışmaya gerek yoktu. Bu kurumların bir an önce Milli Eğitim Bakanlığı'na devretmek yeterliydi. Eğer C.H.P. bu kurumları devretmeyerek harcamalara devam ederse millet hakkını helal etmeyecekti.¹³⁸

Hasan Saka tekrar cevap verme gereğini hissetti. Saka'nın söylediklerine göre Halkevlerinin milli bir kültür kurumu haline gelmesi kararını herhangi bir

¹³⁷ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:13, Birleşim:10, (24.11.1948), ss.234-235.

¹³⁸ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:13, Birleşim:10, (24.11.1948), ss.235-237.

teklif olmadan bizzat C.H.P.'nin kendisi kararlaştırmıştı. Fakat bazı hukuki zorluklar vardı ve bu zorlukların üstesinden gelmek için çalışma yapılıyordu. Bir kültür kurumu olan Halkevlerinin resmen bir Bakanlığa bağlı olmaksızın bağımsız olarak çalışması daha isabetli ve yararlıydı. Bunun dışında C.H.P. ile D.P. arasında bir görüş farklılığı yoktu.¹³⁹

Hasan Dinçer tekrar yaptığı konuşmasında iki parti arasında Halkevleri konusunda görüş farklılığı olduğunu yineledi. Halkevleri, Halk Partisi'nin bir kurumu gibiydi, partiler üstü değildi. Halkevleri Talimatı'nın 16. maddesine göre komite üyesi seçilebilmek için C.H.P. üyesi olmak gerekiyordu. Yine talimatnamenin 6. maddesine göre Halkevlerinin genel yönetimi Halk Partisi'nin Genel İdare Heyeti'ne aitti. 1948 yılı bütçesi tartışılırken Halkevlerinin yakın bir zamanda tüm millete açık bir kültür kurumu haline getirileceği sözü verilmişti. Hatta bu sürenin üç ay mı yoksa altı ay mı olacağı tartışılmıştı. Bu kurumların C.H.P.'ye bağlılığı hâlâ devam ediyordu. Ayrıca C.H.P. Kurultayı, bu kurumların C.H.P.'ye bağlı kalmak şartıyla bir tesis olacağı, kapatılırsa malvarlığının C.H.P.'ye kalacağı kararını almıştı.¹⁴⁰

Son olarak kürsüye gelen Hasan Saka, kuruluşunda o zamanki şartlara göre hazırlanmış olan Halkevleri Talimatnamesinin aynen korunmasında C.H.P.'nin de Hükümetin de bir düşüncesi olmadığını belirtmekle yetindi.¹⁴¹

2.1.13. 1942 Yılında 32 Türk Vatandaşına Yapılan Muamele

D.P. Eskişehir Milletvekili İsmail Hakkı Çevik, Başbakan tarafından sözlü olarak cevaplandırılması isteğiyle Polis Vazife ve Salahiyet Kanununun mülga 18. maddesine dayanılarak 1942 yılında 33¹⁴² Türk vatandaşının gözüaltına alındığı, sonra da hududa sevk edilerek mahkeme kararı olmadan Özalp Kaymakamı ve Jandarma Komutanı tarafından kurşuna dizildikleri şikâyeti alındığını, bunun gerçek olup olmadığını, gerçek ise olayın failleri hakkında ne gibi işlem yapıldığını sormuştu.

Bu soruya Başbakan yerine Millî Savunma Bakanı Hüsni Çakır çok kısa olarak cevap verdi. Çakır, hudut bölgesinde böyle bir olayın meydana geldiğini, olayda askeri şahıslar ilgili olduğundan adli amirliğin soruşturma açtığını, sonuçta takibat yapılmasına karar verildiğini, bu nedenle konunun tamamen yargıya intikal etmiş olduğunu söylemekle yetindi.¹⁴³

¹³⁹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:13, Birleşim:10, (24.11.1948), ss.237-238.

¹⁴⁰ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:13, Birleşim:10, (24.11.1948), ss.238-239.

¹⁴¹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:13, Birleşim:10, (24.11.1948), s.239.

¹⁴² Söz konusu vatandaş sayısı soru önergesinde 33, cevapta ise 32 olarak geçmektedir.

¹⁴³ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:14, Birleşim:14, (03.12.1948), ss.7-8.

Çevik, askeri adliyenin işe el koymasından duyduğu mutluluğu ifade ederek olayla ilgili şu bilgileri verdi: Van Cezaevinde mahkûm olan İbrahim adında bir vatandaş 1943 yılında Cumhurbaşkanlığı, Büyük Millet Meclisi Başkanlığı, Adalet ve İçişleri Bakanlıklarına olmak üzere dört dilekçe ile bu olayı haber vermişti. Meclis'e verilen dilekçe Dilekçe Komisyonu'na verilmiş, orası da bu işi İçişleri Bakanlığı'na sormuş, Bakanlık da şu cevabı vermişti: Özalp ilçesinin Mirarengiz, Mirahur ve Harapsonik adlarıyla anılan üç köyünden 32 vatandaş kaçakçılara ve eşkiyalara yataklık ettikleri zannıyla gözüaltına alınmışlar, bunlar 6-7 gün Özalp ilçesinde alıkonulduktan sonra, sınırdaki geçit yerlerini göstermek üzere bir jandarma müfrezesiyle birlikte sınıra sevk edilmişlerdi. Bu kişiler sınıra yaklaştıkları sırada karşı sınırdan ateş açılmış, jandarma müfrezesi de karşılık vermişti. Sonuçta bu 32 vatandaş iki ateş arasında kalarak ölmüşlerdi. Bu cevaptan anlaşıldığına göre İçişleri Bakanlığı 1943 yılında bu olaydan haberdardı. Bu 32 kişi İçişleri Bakanlığı tarafından söylendiği gibi kaza veya hatayla öldürülse bile ceza kanununa göre suçtu. Dolayısıyla öldürenler hakkında cezai takibat yapılmalıydı. Aradan 6 yıl geçmesine rağmen İçişleri Bakanlığı olay hakkında adli makamı harekete geçirmemişti. Bu hareketsizliğe Dilekçe Komisyonu da katılmıştı. Hâlbuki içtüzüğün 36. maddesine göre komisyonlar gelen işlerin sonucunu, sonuçlandıramazsa gerekçesini 1,5 ay içinde Genel Kurul'a göndermesi gerekirdi. Şimdi Sayın Bakan olayın gelişme tarzı hakkında Meclis'e izahat vermemişti. Çevik'e göre olay şu şekilde gerçekleşmişti:

Burada kulislerde dendiği gibi siyasi ve askerî mahiyeti taşıyan hiçbir suç yoktur. Bu, alelâde bir kaçakçılık ve eşkiyalık vakasının müessif bir neticesidir.

1943 senesinde Özalp Kazasına bağlı Milânengiz Köyünden 15 şahıs İran hududuna tecavüz etmişler ve Belesur Köyünün sığırlarını sürüp içeriye getirmişlerdir. 3-4 gün sonra bu köy halkı Özalp kaymakamına müracaat ederek hayvanlarının iadesini istemişlerdir. İade imkânı bulunmayınca mukabelei bilmişil kaidesine uyararak onlar da, 30-40 kişi silâhlanıp bizim hududu geçmişler ve 20 kilometre içerde bulunan Özalp Kazasının merkezine kadar yanaşmışlar ve bu köyün bütün hayvanlarını sürüp götürmüşler, sınırı geçmişlerdir.

Hâdisenin asıl üzücü tarafı şudur:

Kırkı mütecaviz silâhlı adam hududu geçiyor, 18 kilometre içeriye giriyorlar. Kazaya bir saat mesafede olan meradan kazanın bütün hayvanlarını topluyorlar, bunları alıp 15 kilometre içerde hududu geçiyorlar, kimsenin haberi olmuyor. Ne Özalp Kaymakamının, ne jandarma kumandanının, ne de hudut karakolunun hiçbirinin haberi olmuyor.

Şimdi vaka bu şekilde tehaddüs edince vaziyeti kurtarmak lâzımgelmıştır. Vaziyeti korumak için jandarma kumandanı Vasfi Bayraktar ismindeki zat arzettiğim üç köyden 32 vatandaşı eşkıyaya yataklık suçundan zan altına almış ve tevkif edildikleri tarihten 6 gün sonra bunlar Koçkiran deresi namı ile maruf olan yere götürerek bunları makineli tüfek ateşi ile kurşuna dizmişlerdir. Bu vakanın bugün berhayat 6-7 şahidi vardır. Eğer Sayın Bakan arzu ederse bunların isimlerini de verebilirim.

Arkadaşlar; benim şahsan teessürümü mucip olan nokta şudur, biz Atatürk İnkılâbiyle yeni Türkiye'de Medeni bir devlet kurduğumuzu iddia ediyoruz. Bu hepimizin müşterek iddiası ve düşüncesidir. Hotanto Kabilesinde böyle bir hâdisse olmuş olsaydı, hiç şüphesiz yine hepimiz müteessir olurduk. Hâlbuki Atatürk'ün İnkılâbiyle kurulan yeni ve Medeni Türkiye'de böyle bir hâdisenin cereyan ettiğini işitmek, hakikaten çok ağır olması lâzımgelseğini sizlerin de takdir buyuracağınız bir hâdisedir. Teşekkür ettiğimiz nokta Hükümetin harekete geçmesidir. Bu kötü ve teessür verici hâdisenin faillerini adaletle teslim kararını inşaallah bize yakında bildirir.¹⁴⁴

Konu ile ilgili bu dönemde başka bir konuşma ve görüşme olmadı.

2.1.14. Türk Parasının Değeri

Eskişehir Milletvekili Ahmet Oğuz, Maliye Bakanı'nın cevaplandırması istemiyle, Hükümetin 7 Eylül 1946 kararlarından sonra o güne kadar Türk parasının değerini koruyup korumadığını, bütçe açıkları, artan borçlar, ticaret ve ödemeler dengesi açıkları, artırılmayan ticaret hacmi karşısında paranın değerinin korunabileceğine inanıp inanmadıklarını, inanıyorlarsa bunun dayanağını, inanmıyorlarsa önlemlerinin ne olduğunu soran bir önerge vermişti.

Bu önergenin cevabını Maliye Bakanı Şevket Adalan 13 Aralık 1948 tarihinde verdi. Adalan'ın anlattıklarına göre 7 Eylül 1948 tarihinde Türk Lirası'nın dolar karşısında bir değeri tespit edilmişti. O günden beri Türk parası değerini korumuş, hatta biraz yükselmişti. Bunu 7 Haziran 1948 tarihinde yayınlanan raporunda Uluslararası Para Fonu da açıklamıştı. Bu tarihten sonraki veriler de bunu teyit ediyordu. Konjonktür dairesinin istatistiklerine göre Ağustos 1946'dan hâlihazırdaki güne kadar toptan eşya fiyatlarında % 17,3 oranında bir yükselme olmuştu. Birleşmiş Milletler İstatistik Bürosu yayınına göre Amerika'da aynı tarihler arasındaki toptan eşya fiyatları yükselme oranı % 30,6'ydı. Aynı yayına göre Türkiye'nin sıkı ilişkileri olan 14 ülkenin ortalaması

¹⁴⁴ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:14, Birleşim:14, (03.12.1948), ss.8-9.

ise % 38,6'ydı. Altın ve doların son zamanlarda karaborsa fiyatlarındaki yükselmelerinin nedeni ise farklıydı. Bu, altın üzerinde dünyada hiçbir ülkenin üstesinden gelemediği spekülasyonlar ve psikolojik etkenlerden kaynaklanıyordu. Dövizlerin karaborsa fiyatları da talep ve arz, bolluk ve kıtlığa, kullanım, şekil, yer ve imkânına, kullanımındaki kolaylık ve zorluğa göre zaman zaman düşüyor veya yükseliyordu. İkinci soruyla ilgili olarak da Adalan, açık bütçenin paranın değerine etki edebilmesinin, bu açığın enflasyonla kapatılmasına bağlı olduğunu ileri sürdü. Türkiye'de devlet bütçesi savaşın sonundan beri enflasyona gidilmeden düzenleniyordu. Borç yükü ise paranın değerini etkileyecek kadar önemli oranda artmamıştı. Ticaret hacmindeki açıklar uzun döneme yayılmaya çalışılıyor, üretimde ise hissedilir derecede artışlar oluyordu. Daha uzun dönemde üretim artışı daha fazla hissedilecekti. Tüm bunlar göz önünde bulundurularak paranın değerinin aynı seviyede tutulduğu ve tutulmaya devam edileceği söylenebilirdi.¹⁴⁵

Ahmet Oğuz, Maliye Bakanı'nın açıklamalarını bir kenara bırakarak konunun kendine göre asıl özünü oluşturan noktalara değinmeyi uygun buldu. Oğuz'un söylediklerine göre 1949 yılı bütçesi açığı toplam 306 milyon liraydı. Bu açık, yeni vergiler, piyasaya borçlanma ve bono mekanizmasıyla kapatılacaktı. Bunun yanı sıra toplanacak gelirler 1948 bütçesine göre artırılmıştı. Hâlbuki 1948 yılı gelirleri bir önceki yıla göre daha düşük gerçekleşmişti. Ayrıca 1948 yılı gelirleri giderlere göre 128,5 milyon lira eksikti. Toplam gelir eksikliği ise 268 milyon lirayı bulmuştu. Bu açığın nedeni savaş sonundaki küresel nedenler değil, 7 Eylül kararlarıydı. Öte yandan devlet borçları da sürekli olarak artıyordu. Bu borçlar bir yıl önce 1 677 000 000 lirayken 1948 yılının 6. ayının 30'unda 1 862 000 000 lira olmuştu ve artacağı muhakkaktı. Ticaret açıkları ise ithalat fazlalığından kaynaklanmıyordu. İthalatta henüz savaş öncesi döneme bile ulaşılmamıştı. Oğuz'un verdiği bilgilere göre üretim de artmamıştı. Oğuz'un üretim, döviz ve dolaşımdaki para miktarıyla ilgili verileri şu şekildeydi:

Arkadaşlar; memleketle istihsalin ana hatlarıyla hakikaten artıp artmadığı üzerinde bir kanaat edinmek noktasından bütün fikirler aydın olmalıdır. Çünkü bizim istihsalimiz artmazsa ne ile ihracat yapacağız ve hangi kaynaklar üzerine vergi koyup bütçenin giderini temin edeceğiz? Ve neye müstenit olarak yarınki tertiplerimizi alacağız? Bendeniz bütçe konuşmaları sırasına şu iki nokta üzerindeki düşüncelerini Sayın Bakanlardan esefle işittim. 1944 yılından sonra Millî gelirin, istihsalin arttığını ifade etmek istediler. Bu ifadelerinin mesnetleri aded ve tetkika değil hisse dayanıyordu. Bakınız arkadaşlar, Türkiye'de

¹⁴⁵ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:14, Birleşim:18, (13.12.1948), ss.99-102.

hububat, bakliyat ve sınaî bitkilerin son 15 yıllık seyri memleketin zirai vasfı göz önünde bulundurarak beşer senelik vasatilerini aldım. Bu vasatiler muvacehesinde bu mahsullere ait istihsalin günden güne yükseldiğine değil, bilâkis düştüğüne muttali bulunuyorum. 1934'ten 1938 yılına kadar ekilen hektar miktarı 7,5 milyon iken istihsal 7 315 000 iken yine 1939, 1940, 1941, 1942, 1943 senelerinde ekilen hektar 8,5 milyon ve alınan mahsul 9 100 000 tondur. Bundan sonra 1944 yılında hektar ve ekiliş bakımından bir düşüş ve ona takip eden yılda tekrar bir düşüş mevcuttur. 1944, 1945, 1946 ve 1947 yıllarının ekiliş hektar vasatisi 8 138 000 hektar, istihsal miktarı 7 384 000 tondur. Yani kendine tekaddüm eden beş yılın vasatisine nazaran bir düşüklük irae etmektedir. Yalnız bununla iktifa etmiyerek memlekette her yaşta kaynakların Millî kaynaklar bakımından üzerinde durulması lâzımgelen hususlar olduğunu düşünerek arz ediyorum. 1939'da 54 buçuk milyon, 1940'ta 56 buçuk milyon olan bu miktar 1945'te, 1946'da 53 buçuk milyon civarındadır.

Yapağı ve tiftiğin istihsalinde de 1940-1941 yıllarına nazaran bir düşüklük vardır. Rakamları arz etmekle sizi işgal etmek istemem.

EMİN SOYSAL (Maraş) — O rakamlar uydurmazdır.

AHMET OĞUZ (Devamla) — Zirai istihsalde zeytin, 1937'de 386 bin ton olan istihsal mütemadi bir düşüklük göstermekte ve 1946'da 177 bin tonu dahi bulamamaktadır.

Şeker istihsali; 1939 da 95 bin ton iken 1946 da 96 bin tondur.

Madenler; krom, bakır, çimento bakımından, madenkömürü bakımından kayda değer memleket ölçüsünde bir istihsal yüksekliği bahis mevzuu değildir.

Sayın arkadaşlar, bir memlekette nüfusun artışına tekabül eden bir istihsal fazlalığından fazla istihsal yapmalıdır ki, biz istihsâlimizde bir gelişme mevcuttur, diyebilelim. İstihsâli artırmıyan bir memlekette vergiyi hangi matraha istinat ettireceksiniz? Açık veren dış ticaret muvazenesi, tediye muvazenesi karşısında hangi kaynaklardan bu açıkları kapatacaksınız? Borçları mürettebatı bakımından, diğer başka bakımlardan olsun ne ile karşılayacaksınız? Açık bütçeler, gayet tabîî bunların bir neticei tabiiyesidir.

Şu halde arzettiğim durumun önlenmesi için lâzım gelen tedbirlerin başında, elbetteki memleketin istihsalini artırmaya doğru bâzı adımlar atılması lâzımdır.

Kısaca şu noktayı da arzedeyim ki, 14 Eylül 1946 döviz bakiyemiz 736 milyon lira iken 27 Kasım 1948'de 466 milyon liraya düşmüştü. Yani 270 milyon liralık bir azalma vardır.

14 Eylül 1946'da tedavüldeki para 856,5 milyon lira iken 27 Kasım 1948'de 944,5 milyon liraya yükselmiştir. Buna nazaran 88 milyon liralık bir artış vardır.

Senetler portföyü namı altında 514 milyon liralık ticari senetler aynı tarihte 791 milyon lirayı bulmuştur.

Bu suretle paranın dış cepheden kıymetini ifade eden esaslarda altın ve döviz karşılıklarında bir eksiliş ve para miktarında da bir yükseliş vardır.¹⁴⁶

Bütçede esaslı tedbirlerin alınması üzerinde de duran Oğuz, her Bakanlığın kendi bütçesinde tasarrufa gidilmemesi ricasında bulunduğunu, aslında her Bakanlıkta önemli tasarruflara gidilmesi gerektiğini söyledi. Oturum Başkanı, süresini çok aşan ve Maliye Bakanı tarafından, soru önergesi değil, bütçe üzerinde müzakere yaptığından şikâyetçi olunan Oğuz'un sözlerini kesmek zorunda kaldı.¹⁴⁷

2.1.15. İlahiyat Fakültesi ve Din Dersleri

II. Saka Hükümeti döneminde Milli Eğitim Bakanı Tahsin Banguoğlu'na okullarda din dersi okutulması ve İlahiyat Fakültesinin açılması ile ilgili 2 kez soru önergesi verilmişti. Bunlardan biri C.H.P. Yozgat Milletvekili İhsan Olgun'un soru önergesiydi. Olgun, ilkokullarda isteğe bağlı olarak okutturulması kararlaştırılan din bilgisi öğretimine ne zaman başlanacağını, imam ve hatip yetiştirmek amacıyla açılacak kursların hangi il merkezlerinde ve ne zaman açılacağını, ilkokullarda, imam ve hatip kurslarında eğitimi verilecek bilgilerin programının hazırlanıp hazırlanmadığını ve son olarak da İslâm ilâhiyat fakültesinin hangi üniversitede ve ne zaman kurulacağını sormuştu. Olgun'un önergesine Banguoğlu 13 Aralık 1948 tarihli oturumda cevap verdi. Banguoğlu'nun verdiği bilgilere göre söz konusu din derslerinin müfredat programları Diyanet İşleri'nde kurulan bir komisyonca hazırlanmış, Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Heyeti tarafından incelenmiş ve Bakanlıkça da onaylanmıştı. Okutulacak kitaplar da aynı komisyon tarafından hazırlanmaya başlanmıştı. Komisyondakilerin verdiği bilgilere göre dördüncü sınıfta

¹⁴⁶ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:14, Birleşim:18, (13.12.1948), ss.103-104.

¹⁴⁷ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:14, Birleşim:18, (13.12.1948), ss.104-105.

okutulacak kitap tamamlanmış, beşinci sınıfta okutulacak kitap üzerindeki çalışmalar ise devam etmekteydi. İmam ve hatip yetiştirecek kursların İstanbul, İzmir, Ankara, Seyhan, Erzurum ve Diyarbakır'da açılması düşünülmüş olup buralarda dershaneler hazırlanmıştı. Bunların müfredat programları da Diyanet İşleri'ndeki komisyon tarafından hazırlanmakta olup kısa sürede bitecekti. İlahiyat Fakültelerinin ise ya bir ya da iki üniversitede açılması söz konusuydu.¹⁴⁸

İhsan Olgun, verdiği bilgilerden dolayı Milli Eğitim Bakanı'na teşekkür etmekle beraber yine de bazı noktaları hatırlatma gereğini hissetti. Olgun'un söylediklerine göre ilkokulların son iki sınıfında okutturulacak din dersleri programlarının 1948-1949 ders yılı başında başlayacağını 31 Mayıs 1948 tarihinde dönemin Milli Eğitim Bakanı Reşat Şemsettin Sırer söylemişti. Ders yılının bitmesine rağmen bu hizmet hâlâ yerine getirilmemişti. Öte yandan imam ve hatip gibi din hizmeti görenlerin sayısı gün geçtikçe azalıyor, hizmet ehil olmayan eller tarafından görülüyordu. Türk-İslâm İlahiyat Fakültesi ise bir an önce hangi üniversitede açılacaksa açılmalıydı. Bu yolla din ilimleriyle müspet ilimler telif edilecekti. Aksi takdirde bu yeri başka rüzgârlar, başka fırtınalar doldurmaktaydı. Özellikle ilkokullarda okutulacak din dersleri ve imam ve hatip yetiştirilecek kurslarla ilgili çalışmalar bir an önce tamamlanmalıydı.¹⁴⁹

İkinci soru önergesi C.H.P. Van Milletvekili İbrahim Arvas tarafından verildi. Arvas'ın soruları şunlardı: Kaldırılmayan ve değişiklik de görmeyen 430 sayılı Tevhidi Tedrisat Kanunu'nun uygulanmamasının nedeni neydi? Açılması kararlaştırılan Türk-İslâm İlahiyat Fakültesi için bütçeye 80 bin lira konmuştu. 1949 Bütçesine ise hiçbir para konmamıştı. Bunun nedeni neydi? Teşkilât Kanunu ne zaman getirilecekti? İlkokullara isteğe bağlı konulan din derslerinin yalnız Cumartesi günü tatilden sonraya konması yeterli miydi?¹⁵⁰

Milli Eğitim Bakanı Tahsin Banguoğlu bu önergeyi 3 Ocak 1949 tarihinde cevaplandırdı. Banguoğlu'na göre Tevhidi Tedrisat Kanunu yürürlükteydi ve uygulanıyordu. İlahiyat Fakültesi için 1948 yılı bütçesine de 1949 yılı bütçesine de para konmamıştı. Bu ödenek Genel Kurul'a bir kadro kanunuyla gelecekti. İlkokullarda isteğe bağlı okutulacak din dersleri için ise bir zaman ayarlanmış değildi. Bu derslerin zamanının ayarlanmasının okullara bırakılması düşünülüyordu.¹⁵¹

Banguoğlu'nun açıklamaları Arvas'ı tatmin etmemişti. Öncelikle imam hatip okullarından bahsedilmemişti. (Aslında soru önergesinde imam hatip okulları ile ilgili bir soru yoktu. Kendisine bu hatırlatılınca Arvas, "belki noksan

¹⁴⁸ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:14, Birleşim:18, (13.12.1948), ss.105-106.

¹⁴⁹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:14, Birleşim:18, (13.12.1948), s.106.

¹⁵⁰ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:15, Birleşim:26, (03.01.1949), s.7.

¹⁵¹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:15, Birleşim:26, (03.01.1949), ss.7-8.

kalmıştır” diye cevapladı.) Banguoğlu daha önce altı ilde imam hatip kurslarının açılacağını açıklamıştı. Bütçe Komisyonunda yaptığı açıklamada ise İstanbul’da 10-15, Anadolu’da ise 5-6 tane açılacağını söylemişti. Sayının bu kadar az olma nedenini Banguoğlu açıklamamıştı. Arvas’a göre ise bunun nedeni şuydu: Bu kurslara katılacak kişi önce ortaokulu bitirecek, sonra askere gidecekti. 25 yaşına geldiğinde 30 liraya kasabalarda ya da 15 liraya köylerde hizmet verecekti. Bu maaşa hangi baba oğlunu buraya gönderirdi? Arvas’ın Keçiören’de bir komşusunun orta ikiden ayrılmış bir oğlu bir demir tüccarının yanında 90 liraya çalışıyordu. Bu konuda kanuni bir düzenleme yapılması gerekiyordu. İlkokullarda Cumartesi günü tatil olduktan sonra din derslerinin verilmesi de bir önceki konuda olduğu gibi ipe un sermekti. İlahiyat Fakültesi bütçesine gelince, geçen yıl Milli Eğitim Bakanı Sirer, bu iş için bütçeye 80 bin lira konduğunu söylemişti. 1949 bütçesine ise Arvas’ın Milli Eğitim Bütçesi görüşmeleri sırasında Komisyondaki tüm uğraşlarına rağmen tek bir lira konmamıştı. Halk her vesileyle din dersleri eğitimi ve okullarını istiyordu. Fakat buna karar verileli 10 ay geçmesine rağmen daha Bakanlık ilkokullara din dersi koymamıştı. Tevhidi Tedrisat Kanunu bir maddeyle medreseleri kapatmış, ama diğer bir maddeyle İmam Hatip okulları açmıştı. Şimdiki Bakan, o kanunu çıkaran Meclis’ten daha mı inkılâpçıydı? Camiye, mabede gidip de arkasında namaz kılacak, hutbesini dinleyecek bir imam, bir hatip bulmak demokrasi icabı değil miydi?¹⁵²

Banguoğlu, Arvas’ın Tevhidi Tedrisat Kanunu, İlahiyat Fakültesi ve İmam Hatip Okulları ile ilgili söylediklerini tekrar cevaplandırma ihtiyacı hissetti. Banguoğlu’nun söylediklerine göre Tevhidi Tedrisat Kanunu medrese ve mektep ayrımını ortadan kaldırmak, okulları Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlamak ve modern eğitimi uygulamak amacıyla çıkarılmıştı. Daha sonraki yıllarda çeşitli Bakanlıklar kendilerine bağlı okullar açmıştı, ama bu okullar da daha sonraki yıllarda Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlanmıştı ve bağlanmaya devam ediyordu. İlahiyat Fakültesi ve İmam Hatip okulları ise kapatılmamış, kendiliğinden kapanmıştı. 1924-1925 yılında açılan İlahiyat Fakültesi’nin 284 öğrencisi vardı. Bu sayı 1926-1927’de 167’ye, 1927-1928 yılında 53’e, 1929-1930 yılında 35’e ve sonunda 1932-1933 yılında 20’ye düşmüştü. 1933 yılında üniversitenin yeniden yapılandırılması sırasında İlahiyat Fakültesi İslâm İlimleri Tetkik Enstitüsü’ne dönüştürülmüştü. 1941 yılında ise bu enstitü öğrencisi ve hocası kalmadığı için kapatılmıştı. Öte yandan 1924 yılında dört sınıflı imam ve hatip mektepleri açılmıştı. Bunların sayısı 29 olduğu halde 1925’te 26, 1926’da 20, 1927’de 2’ye düşmüştü. Sonra öğrenci bulunamadığı için 1930 yılında kapanmıştı. Demek ki bu okullar rağbet görmediği için kapanmıştı. Nitekim konu yeniden ele alınmış ve bir yıldan beri üzerinde çalışma yapılıyordu. Din dersleri için kitap hazırlanıyordu. O nedenle gecikme olmuştu. İmam Hatip

¹⁵² *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:15, Birleşim:26, (03.01.1949), ss.8-9.

kurslarına ise rağbet azdı. İstanbul’da 14, Ankara’da ise 6 kişi kaydını yaptırmıştı. Bu kursların program ve dersaneleri hazırlanmıştı; içinde bulunulan ayda açılacaktı. İlahiyat Fakültesi de açılacaktı, fakat medreseler açılmayacak ve açtırılmayacaktı.¹⁵³

Banguoğlu’nun konuşması Arvas tarafından sık sık kesildi. Sonunda Arvas söz alarak medreselerin açılmasını kimsenin istemediğini, Banguoğlu’nun mugalâta yaptığını, İlahiyat Fakültesi’nin Banguoğlu döneminde açılmayacağını, bunun kadro ve bütçesinin Meclis gündemine getirilmeyeceğini söyleyerek Heybeliada’daki Rum Papaz Mektebi’ni niye menetmediklerini sordu. Son olarak da Hasan Saka’dan Banguoğlu’nu daha önemli bir işe vererek, bu işe uygun bir kişiyi getirmesini istedi.¹⁵⁴

2.2.Gensoru

Meclis İçtüzüğü’nün 157. maddesine göre, bir mesele hakkında Başbakana veya Bakanlara gensoru açılmasını teklif eden bir milletvekili, Meclis Başkanı’na gensoruyu gerektirecek işi açıkça gösteren bir önerge verirdi. Bu önerge Genel Kurul’da okunduktan sonra kabul veya reddedilmesi, görüşmesiz açık oy ile kararlaştırılırdı. Gensorunun görüşüleceği gün çağırılan Bakan ya bizzat kendisi gelerek ya da emri altındaki daire başkanlarından birini yollayarak Genel Kurul’da meseleyi açıklardı. Bundan sonra teklifin sahibi, daha sonra da diğer milletvekilleri lehte veya aleyhte konuşabilirlerdi. Bu konuşmalardan sonra bir önerge verilmezse gündeme geçilir, gündeme geçilmesi kabul edilmezse diğer gerekçeli önergeler oya sunulurdu (md. 158-163).¹⁵⁵

Sekizinci dönemde hükümete iki adet gensoru verildi. Bunlardan biri sekere yapılan zamla ilgili 1948 yılında II. Saka Hükümeti’ne, diğeri ise Cumhurbaşkanı’nın 1 Kasım 1949 tarihli konuşması üzerine Günaltay Hükümeti’ne verilen gensorulardı.

2.2. II. Saka Hükümeti’ne Verilen Gensoru Önergesi

Şeker fiyatlarına yapılan zamla ilgili olarak hem C.H.P. hem de D.P. ve M.P. milletvekilleri tarafından Başbakan ve Ekonomi Bakanının cevap vermesi isteğiyle soru önergeleri verilmişti. Önergeleri verenler C.H.P. Ankara Milletvekili Hıfzı Oğuz Bekata, M.P. Denizli Milletvekili Reşad Aydın ve C.H.P. İzmir Milletvekili Ekrem Oran’dı. Önergelerin gündeme alındığı gün olan 7 Kasım 1948 tarihinde de D.P. İstanbul Milletvekili Fuat Köprülü ve 15

¹⁵³ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:15, Birleşim:26, (03.01.1949), ss.9-11.

¹⁵⁴ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:15, Birleşim:26, (03.01.1949), ss.11-12.

¹⁵⁵ *T.B.M.M. Anayasa ve İçtüzük*, Ankara: T.B.M.M. Basımevi, 1 Ocak 1949. ss.59-61.

arkadaşı aynı konuda Başbakan hakkında gensoru önergesini verdiler. Bu gensoru önergesi cumhuriyet tarihinde Başbakan hakkında verilen ilk gensoru önergesi olmuştu. Önerge şu şekildeydi:

Ankara: 7 Kasım 1948

Büyük Millet Meclisi Sayın Başkanlığına

Bir taraftan hayat pahalılığını, geçim zorluğunu hafifletmek için lâzım gelen tedbirlerin Hükümetçe alınacağı her fırsatta ve mütaaddit defalar salâhiyetli ağızlar tarafından açıkça vadedilirken ve hattâ Hükümet programları ile taahhüt olunurken diğer taraftan Hükümetlerce, mukaddema Anayasanın ve Cumhuriyet rejiminin metnine, mâna ve ruhuna sarahaten aykırı olarak ele geçirilmiş bulunan salâhiyetler mekanizmasının, işletilirken dahi, B. M. Meclisinin mütalâası, rey ve muvafakati ihmal edilerek, halkın geçim şartlarını günden güne ağırlaştıran karaborsanın yüzünü güldüren her türlü fiyat ve tarife zamlarını ve bu kabil Vasıtalı Vergileri seri halinde imal edip gittiği elem ve esefle görülmekte ve her gün yeni bir modelle karşılaşmaktadır.

İkinci Hasan Saka Hükümetinin de bu fasit daire içinde bocalayıp durmakta, Millî bünyenin her gün biraz daha artan iktisadî, malî ve sıhhi durumlarının sıkıntıları, ıstırapları ve dünya fiyat realiteleri önünde gözlerini kapamış bulunmakta olduğunun yeni bir delili de, besleyici, bilhassa çocuklar, zayıf ve hasta vücutlar için çok lüzumlu bir gıda maddesi olan şekerin fiyatını, diğer eşya ve hidemat fiyatları üzerindeki tabîî ve zaruri inikaslarını bile teemmül etmeden yüzde elliyi aşan bir Vergi darbesi ile artırmış olmasıdır.

Millî şuur ve vicdana tercüman olan bu mütalâalarımızın göz önünde tutulmasını ve:

1. Şeker fiyatına 17 Eylül 1948'de yapılan zamla Başbakan Hasan Saka'nın 29 Temmuz 1948 tarihli Ulus gazetesinde «Hükümetin şekerin kilosuna 50 kuruş vergi koyacağı hakkında çıkan şayiaların stokçuların eseri olduğu ve bunun asla varit bulunmadığı» yolunda intişar eden beyanatı arasında, stokçuları haklı çıkaran tezadın izahını;

2. Şeker fiyatlarına yapılan zammın yalnız istihlâki azaltmak maksadına mı yoksa Bütçe giderlerini karşılamak zaruretine mi istinat ettirildiğinin açıklanmasını;

3. Şeker gibi lüzumlu ve yararlı bir gıda maddesinin, her hangi mülâhazaya dayanırsa dayansın, istihlâkini İstihlâk

Vergisini geniş bir lâubalilikle artırmak suretiyle, azaltmanın ve bu gıda maddesini Bütçeye varidat temininde kolay bir kaynak telâkki etmenin Devlet mefhumuyle nasıl telif edilebildiğinin izahını;

4. Bu zamlara rağmen istihlâk temposu hafiflemediği ve ilân olunan yüz bin tonluk istihsal kapasitemizle karşılanamadığı takdirde, yine hariçten şeker ithaline mi, vesika usulünün yeniden ihdasına mı, yoksa tekrar fiyat zammına mı baş vurulacağının açıklanmasıdır.

5. Şeker istihlâkının istihsalden fazla bulunduğunu ve istihsalin kifayetsizliğini gözönünde tutarak şeker istihlâkını vesika usulüne bağliyan Hükümetin, bilâhara, bu tedbirden niçin vaz geçmiş olduğunu ve bu tedbiri kaldırmıya 1 Eylül 1948 tarihinde karar verirken şeker fiyatlarına, bu tarihten on yedi gün sonra, zam yapmayı tefekkür ve teemmül edip etmediğinin bildirilmesini.

6. Vesika usulünün terkedildiği tarihte Hükümetin şeker fiyatını artırmak niyetinde olduğunu hikmeti Hükümet icabı saymak lâzımgeldiğine göre; bu kısa müddet içinde, piyasaya her istiyene bol miktarda şeker satışı yapılmış olması sebeplerinin tavihini ve vesika usulünün kaldırıldığı 1 Eylül 1948 tarihi ile şeker fiyatının artırıldığı 17 Eylül 1948 tarihi arasında şeker fabrikalarımız tarafından satışa arzedilen şeker miktarının, günlük satışları ve müşterilerin adları ayrı ayrı gösterilmek suretiyle, açıklanmasını ve bu pek garip tedbirler ve hareketler karşısında Milletin ve Devletin sırtından servetler temin etmeye alışık olanların, istenilen beyannamelerde hakikatları ifade etmemek suretiyle, sağladıkları gayrimeşru kârları suçüstü yakalamak vazifesinin, ne gibi tedbirler alınarak, ifa edildiğinin bildirilmesini.

7. Alınan beyannamelerde yazılı şeker miktarlarının, İstanbul, Adana, İzmir ve Ankara şehirlerine ait olanlar ayrı ayrı gösterilmek suretiyle, açıklanmasını.

8. Türk çiftçisinin bin bir meşakkatli emeklerle yetiştirdiği mahsullere elkoymak veya bunların fiyatlarını çeşitli zincirlerle kösteklemek suretiyle iktisadi Devletçilik gemisini yürütmeye çalışan iktidar Partisi Hükümetlerinin mütezat görüş ve yürüyüş çerçevesi içinde Hasan Saka Hükümetinin de bir taraftan şeker fiyatlarına zam yaparken diğer taraftan pancar fiyatını aynen muhafaza etmek zihniyetini güderek, kalmak istemesindeki mucip sebebin, pancar fiyatı bakımından, izah olunmasını.

9. 1939 yılı bütçe tasarısında üç milyon lira olarak tahmin edilen şeker İstihlâk Vergisinin 1948 yılı bütçe tasarısında elli bir milyon liraya baliğ olduğu tesbit edilmişken esasen muazzam olan bu yekûn, bu defa yapılan zamlarla, 1949 yılı bütçe tasarısında görüldüğü veçhile yüz on dokuz milyon liraya yükseltilmiş olmasını, vergi mantık ve şuurunu durduran Devlet mefhumunun insaf ve iz'an yapısını, mesnedini tahrip eden sakat bir zihniyet, basiretsiz bir hamle olarak, telâkki etmenin istinat ettiği mucip sebebin izahını.

10. Şeker fiyatlarının artırılmasına mütedair karar bir gün evvel radyo ile ilân edildiği halde, bu kararın Hükümetçe vilâyetlere bilâhara bildirilmiş olması ile bazı yolsuz muamele ve hareketlere meydan bırakılmış olmasının izahını ve hariçten satın alınan şekerin miktarı ile Türk limanlarında beher tonunun fop fiyatının bildirilmesini.

Yukarda sıralanan suallerin vücut bulmasına bizzat sebebiyet veren ve binnetice medeni, modern, demokratik Devlet mefhumuna ve bunun bilhassa bütçeye mütaallik prensiplerine aykırı hareketleri devam edip giden Hükümetin Başbakanından istemek zarureti ile iş bu Gensorumuzu sunar ve İçtüzük hükümleri gereğince gündeme alınmasını ve Yüksek Kamutaya arz olunmasını saygıyla dileriz.

İstanbul	İstanbul
Fuad Köprülü	Fuat Hulusi Demirelli
Eskişehir	Kütahya
Abidin Potuoğlu	Hakkı Gedik
Manisa	Kayseri
Muammer Alakant	Fikri Apaydın
Kütahya	Zonguldak
Dr. A. İhsan Gürsoy	A. .İncealemdaroğlu
Çanakkale	Eskişehir
Hüseyin Bingöl	Kemal Zeytinoğlu
Kayseri	İçel
Kâmil Gündeş	Refik Koraltan
Afyon Karahisar	Afyon Karahisar
Dr. Cemal Tunca	Ahmed Veziroğlu
Muğla	İçel

Gensoru önergesi 10 Kasım 1948 tarihinde Meclis Genel Kurulu'nda okundu. Daha sonra gensoru önergesinin görüşüp görüşülmemesi oylandı. Oylama sonucunda önergenin görüşülmesi kabul edildi. Başbakan Hasan Saka önergenin kabul edilmesinden memnun olduğunu belirtti. Saka'ya göre bu önerge hükümete kamuoyunu şeker zammı konusunda aydınlatma fırsatı verecekti. Yalnız gerekli istatistikî bilgileri hazırlamak için 15 Kasım 1948'e kadar süre verilmeliydi. Saka'nın bu isteği üzerine önergenin 15 Kasım tarihinde görüşülmesi kararlaştırıldı.¹⁵⁷ Fakat C.H.P. Grubu, önergenin görüşülmesi lehinde oy vermesine rağmen, görüşme sonunda gerçekleşecek güven oylamasında hükümete güvenoyu vereceğini de açıklamıştı. Bu nedenle Demokrat Parti Grubu, önerge sahibi olmalarına rağmen, C.H.P.'nin bu tavrı karşısında görüşmelere katılmama kararı aldı. Bu karar da 15 Kasım tarihli birleşim başlarken D.P. İstanbul Milletvekili Fuat Hulusi Demirelli tarafından açıklandı.¹⁵⁸ Müstakil Demokratlardan Ahmet Tahtakılıç da C.H.P. grubunun aldığı kararın anayasaya aykırı olduğunu, Grup kararının bağlayıcı olması nedeniyle Grup'ta karar aleyhine oy veren 34 C.H.P. milletvekilinin de hükümet aleyhinde görüş bildirip oy kullanamayacağını iddia etti.¹⁵⁹

Gensoru üzerine ilk konuşmayı Başbakan Hasan Saka yaptı. Öncelikle son 10 yılda Türkiye'deki şeker üretim ve tüketimi üzerinde durdu. Saka'nın verdiği bilgilere göre savaştan önceki beş yılda şeker satışı 60 000 tondan başlayıp 100 000 tona kadar çıkmıştı. Buna karşılık üretim en fazla 94 000 ton olmuştu. Bu duruma çare olarak şeker fiyatlarına zam yapılmış, sonuçta 1942 ve 1943 yıllarında şeker fiyatları 480-500 kuruşa çıkarılınca tüketim ilk yıl 62 000, ikinci yıl da 42 000 tona düşmüştü. Bunun üzerine fiyatlar 1944'te 180-200 ve 1945 ile 1946 yıllarında da 150-170 kuruşa kadar inmişti. Bu üç yıl zarfında tüketim yine artmaya başlamış ve sırasıyla önce 75, sonra 85 ve 1946 yılında da 95 bin tonu bularak o yıl için elde olunan 96 bin tonluk rekor miktarına varmıştı. 1947 yılı başında şeker fiyatları yeniden ucuzlatılmış, kristal şeker 150 kuruştan 100 kuruşa ve küp şeker de 170 kuruştan 130 kuruşa indirilmişti. Bunun sonucu olarak tüketim yeni baştan hızlanmış, piyasanın bu en ucuz malı üzerinde o güne kadar görülmeyen bir talep kaydolunmuştu. 1947 yılındaki satış miktarı 148 000 ton olmuştu. Bu miktar, üretimi yüzde elli oranında aşmıştı. Bu tempo 1948 yılı ilk dört ayında da aynen devam etmiş ve dört ay içinde 48 000 ton şeker satılmıştı. 1947 yılı başında meydana gelen ve böylece 1948 Mayısına kadar devam eden bu satış seviyesi normal kabul edilip açığı ithalatla kapatmak düşünülürken Mayıs ayında özellikle psikolojik etkenlerle şeker piyasasında

¹⁵⁶ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:13, Birleşim:4, (10.11.1948), ss.42-43.

¹⁵⁷ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:13, Birleşim:4, (10.11.1948), ss.43-44.

¹⁵⁸ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:13, Birleşim:6, (15.11.1948), ss.112-113.

¹⁵⁹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:13, Birleşim:6, (15.11.1948), ss.113-114.

satış talepleri birdenbire artmıştı. Mesela Kasım ayının ilk on beşinde İstanbul'un 100 tonluk günlük ihtiyacı birden 500 tona fırlamıştı. Bu talep artık karşılanamaz duruma gelmişti. Yine de talep ithalatla karşılanarak şeker zam yapılmamıştı. Şeker zam yapma zarureti ilk defa Eylül ayı ortasında bakanlık ve hizmet bütçelerinde azami tasarruf yaptıktan sonra genel bütçeyi bağlarken ortaya çıkmıştı. Özellikle Millî Savunma harcamaları ve kalkınma hamlelerinden vazgeçmemek için yeni kaynak bulmak şart olmuştu. İthalata döviz verme zorlukları da şeker fiyatının artmasını zaruri hale getirmişti.

Saka, bu açıklamalardan sonra önergede sorulan soruları cevaplandırdı. 29 Temmuz tarihli Ulus gazetesinde zam yapmayı düşünmedikleri hakkındaki beyanatı o zaman için gerçekti. Bu düşüncüyü 17 Eylül'e kadar korumuştur, ama değişik vesilelerle açıklandığı gibi fiyat artırımını zaruri hale gelmişti. Zammın amaç ve zarureti sorusuna cevap olarak ise Saka, teknik ayrıntıya girerek ithalat, bütçe, döviz ve tevzi sistemi açısından birer birer nedenlerini açıkladı. Ayrıca bunlar arasındaki ilişki ve önceliği anlattı. Şeker yapılan zammın diğer mamullerin fiyatlarına fazla yansımayacağını, çünkü şekerin ikame mallarının fiyatlarının zaten çok yüksek olduğunu söyledi. Şekerin hammadde olarak kullanıldığı maddelerdeki fiyat artışları ise kaçınılmazdı. Şeker fiyatına yeni bir zam ise düşünülmüyordu. Yine de gelecek yıllara ait bir şey söylenemezdi.

Altıncı soruda bazı ayrıntılar soruluyordu. Saka'ya göre, öncelikle şeker satışları serbest bırakılırken ileride zam yapılacağı düşüncesinin ileri sürülmesi soyut bir sözdü. Serbest bırakıldıktan sonra ise her isteyene istediği kadar mal verilmesi doğaldı.

Bahsi geçen 17 gün içinde günlük şeker satış miktarı ise şu şekildeydi:

Fabrika satışları	Ton	Müşteri sayısı
1.9.1948	1 549 410	125
2.9.1948	653 706	90
3.9.1948	765 098	100
4.9.1948	544 350	62
5.9.1948	101 750	6
6.9.1948	661 866	77
7.9.1948	439 200	66
8.9.1948	491 450	61
9.9.1948	147 250	22
10.9.1948	422 450	61
11.9.1948	149 800	33
12.9.1948	104 550	9
13.9.1948	213 000	43
14.9.1948	358 800	55
15.9.1948	206 300	40

16.9.1948	426 550	49
17.9.1948	<u>336 750</u>	<u>51</u>
	7 572 231	950
Bayi satışları	<u>1 056 614</u>	
	<u>8 628 845</u>	

Bu satışlarda bayilerin çoğu Ziraat Bankası'ydı. Saka, ticari usul ve kurallara aykırı olması nedeniyle satış yapılan müşterilerin listesinin kamuoyuna açıklanamayacağını, fakat Meclis üyelerine açık olduğunu söyledi. Saka konuşmasının devamında, satılan, harcanan ve elde olan şekerle ilgili daha detaylı rakamlar vererek vurgun olmadığını ispat etmeye çalıştı.

Saka, şekere yapılan zammın niçin pancara yansıtılmadığı sorusuna da cevap verdi. Saka'ya göre böyle bir zam, çiftçiyi haddinden fazla pancar ekimine teşvik ederek şeker fabrikalarının işletme kapasitelerini aşacak ve ürünü toprakta bıraktıracak kadar fazla üretime götürürdü. Bu nedenle pancar fiyatlarının tespitinde diğer ürün fiyatları ve fabrikaların üretim kapasiteleriyle ayarlı bir seviye üzerinde kalmak esastı. Şeker fiyatlarına yapılacak zam veya indirim pancar fiyatlarına otomatik olarak yansıtılamazdı. Çünkü şeker fiyatlarına zam yapılmadığı halde, ekim durumunun teşviki veya diğer ürünlerin fiyat hadlerinin icabı olarak pancara zam yapılabileceği gibi bunun tersi de mümkündü.

Dokuzuncu soruda, şekerden yüksek oranda tüketim vergisi alınmasının vergi mantık ve bilinciyle nasıl telif edilebildiğinin açıklanması isteniyordu. Saka'ya göre 1939 bütçesindeki şeker tüketim vergisi tahminleriyle 1949 bütçesindeki tahminlerini soyut olarak karşılaştırarak böyle bir soru sormak doğru değildi. Yapılacak kıyaslamadan doğru bir sonuç elde edebilmek için daha birçok elemanları da göz önünde tutmak gerekiyordu. Öncelikle şeker tüketim vergisinin artmasında en önemli rolü oynayan İkinci Dünya Savaşı'nın devlet bütçesine yüklediği büyük ölçüdeki külfetleri birinci derecede hesaba katmak gerekiyordu. Bu yükleri karşılayabilmek için vasıtasız vergilere olduğu gibi vasıtalı vergilere de başvurmak kaçınılmazdı. Birçok ülkede, bütçelere yüklenen büyük harcamaları karşılamak hususunda tüketim vergilerinden faydalanılmaktaydı. Geniş halk kitleleri tarafından kullanılan zaruri tüketim maddeleri üzerine konulmaları dolayısıyla bol gelir sağlayan bu vergilere birçok devlet kayıtsız kalamamıştı. Türkiye'de gelir vergisi sistemi henüz kurulamadığı için zaruri olarak tüketim vergilerine yönelmek gerekiyordu.

Son soruda, şeker fiyatlarının artırılmasıyla ilgili kararın radyoda ilan edilmesinden sonra vilayetlere tebliğ edilmiş olmasının nedeni soruluyordu. Bu şekilde yolsuz işlem ve hareketlere meydan bırakılmıştı. Saka'nın bildirdiğine göre hükümetin zam kararı şifre tellerle tebliğ olunmuştu. Radyo ile yapılan yayın bu tebliğden sonraydı. Tellerin bazı sınırlı yerlere geç varmış olması sonucunda meydana geldiği iddia edilen hallerden, olsa olsa bakkallardan

tüketicilerin satın almaları kastedilebilirdi. Yoksa bu kararı takiben şeker şirketince satış yapılmamış olduğu muhakkaktı.¹⁶⁰

Saka'dan sonra Demokrat Parti Grubu Başkanı Fuat Hulusi Demirelli konuştu. Demirelli'nin söylediklerine göre hükümetin şekere zam yapmayacağını ilan ettikten ve vesika usulünü kaldırdıktan kısa bir süre sonra şekere % 50'den fazla zam yapması, ülkenin kötü ekonomik ve sağlık durumunun dikkate alınmadan hareket edildiğini gösteriyordu. Bu nedenle Demokrat Parti, halkın genel görüşüne tercüman olarak bu gensoru önergesini vermişti. Cumhuriyet Halk Partisi ise bir yandan gensorunun görüşülmesi kararını alırken öte yandan güvenoyu vereceğini açıklamıştı. Demokrat Parti böyle bir durum karşısında görüşmelere katılmayı faydasız ve anlamsız görüyordu. Ayrıca iktidar partisinin alışılmış, devam edegelen tek taraflı kararlarına bir son vermesi gerektiği hatırlatılmalıydı. O nedenle de D.P. görüşmelere katılmayacaktı.¹⁶¹

M.P. Eskişehir Milletvekili Ahmet Oğuz ise konuşmasında hem güvenoyu verme kararını baştan ilan ettiği için C.H.P.'yi, hem de önergeyi vermesine rağmen görüşmelerden çekildiği için D.P.'yi eleştirdi. Oğuz'a göre tepkiler 1942 yılında şeker fiyatı birdenbire 450-500 kuruşa çıkarılırken gösterilmeliydi. O zaman bu kararın altında imzası olanlar şimdi şeker zammı ile ilgili gensoru önergesi veriyordu. Oğuz'a göre hükümetin önce zam yapmayacağını açıklaması, kısa bir süre sonra da zam yapması hükümetin birkaç ay ilerisini görememesi anlamına gelirdi ki bu da hükümete güvenilemeyeceğini açık olarak gösteriyordu.¹⁶²

Oğuz'dan sonra söz alan C.H.P. Sivas Milletvekili Şemsettin Günaltay, C.H.P. Grubu olarak gensoru görüşmelerini engellemediklerini, sadece diğer parti grupları nasıl karar alıyorsa, kendilerinin de o şekilde karar aldığını, bu usulün diğer demokratik ülkelerde de uygulandığını iddia etti.¹⁶³

M.P. Kütahya Milletvekili Ahmet Tahtakılıç ise yaptığı konuşmasında hükümeti, her başı sıkıştığında Millî Savunma harcamaları gereğinin arkasına sığınmakla eleştirdi. Tahtakılıç'a göre hükümet gereksiz harcamalarını bu perde arkasında gizliyordu. Meclis, Opera, Maliye, İnönü Stadı, üniversite binalarının inşaatının Millî Savunma ile ilgisi yoktu. Tahtakılıç, C.H.P. hükümetlerinin şimdiye kadar şeker politikasının olmadığını iddia ettiği konuşmasını şu şekilde sürdürdü:

¹⁶⁰ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:13, Birleşim:6, (15.11.1948), ss.115-124.

¹⁶¹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:13, Birleşim:6, (15.11.1948), ss.124-125.

¹⁶² *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:13, Birleşim:6, (15.11.1948), ss.125-127.

¹⁶³ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:13, Birleşim:6, (15.11.1948), ss.127-128.

1935 yılında kabul edilen şeker istihlâk ve gümrük resimleri hakkındaki 2785 sayılı kanunun esbabı mucibe lâyihasında şöyle denilmektedir. (Milletlerin refahı derecesinin bir miyarı telâkki edilen ve umumi sıhhat bakımından çok büyük ehemmiyeti olan şekerin memleketimizde sarfiyatı çok dun bir mertebede olduğu, binaenaleyh istihlâkin artması için fiyatın mühim bir rol oynayacağını aşikâr bulunması hasebiyle, şekerini pahalılaştıran istihlâkin azlığı ve istihlâki azaltan şekerin pahalılığı fasit dairesi içinden çıkarak halka ucuz fiyatla çok şeker yedirebilmek amacıyla:

1 — Memleketimizde mevcut dört şeker fabrikasının bir idare altında toplanarak maliyetinin düşürülmesi.

2 — Şeker satış fiyatlarının, istihlâk vergisinde indirmeler yapmak suretiyle tenzili gibi tedbirleri ihtiva ettiği ifade edilmektedir.

Sene 1935 Hükümet halkı karşısına alıyor. Şekerin gıda olarak mahiyeti göz önünde bulunduruluyor ve diyor ki; memleketimizde şeker istihlâki çok dundur. Bunu artırmak lâzımdır. Bu fasit daire içinde, bir taraftan şeker pahalı diğer taraftan şekerini pahalandıran vergiler vardır. Binaenaleyh biz vergilerde indirme yapalım, şekerini ucuzlatalım, şeker istihlâki artsın ve böylece sıhhi seviyemiz, medeni seviyemiz yükselsin.

Arkadaşlar, 1935 ten bu yana 10 yıl geçmiştir. Bu 13 yılda her ele alınan mesele, o günün telâkkisine göre bir zihniyetle esbabı mucibelendirilmek gibi bir hastalık içersinde bulunan tek parti, ondan sonraki safhalarda, ne şeker istihsalini artırmak yoluna gidebilmiştir, ne de şeker fiyatı üzerinde müstekar bir fiyat politikası yapabilmıştır.

Arkadaşlar, şeker istihsalini artırmak için hiç bir şey yapılmadığının ifadesi şudur: Adana'da şeker kamışı üzerinde ekipler çalıştırılmıştır, beş milyon liraya yakın bir masraf yapılmıştır, fakat henüz katı bir netice alınmış vaziyette değildir. Diğer taraftan da şeker kamışına yarayan arazi istihlâk edelim mi, etmiyelim mi? Bir taraftardan da pancardan mı, kamıştan mı derken aradan son on seneyi tekrar geçirmişiz. Pancar üzerinde Hükümet Trabzon'da etüd yaptırmıştır, Diyarbakır'da etüd yaptırmıştır, Adapazarı'nda etüd yaptırmıştır, Bandırma'da etüd yaptırmıştır, fakat hiç bir suretle bu etüdler hayata intikal etmemiş, bir tek şeker fabrikası kurulması için dahi Hükümet cezri bir karar almamıştır. Şu halde istihlâkin arttığını ve bunun yakında bir buhran yaratacağını gören Hükümet, veremin de bir

tarafından arttığını görerek, halkın gıda seviyesini, hayat standardını görerek Sümerbank ve Ziraat Bankasıyla elinde tuttuğu şeker meselesini cezri bir surette halledebilirdi. Çünkü Hükümetin anonim bir şirket olarak tanıdığı, fakat ne olduğu belli olmayan ve bir siyaset yuvası haline gelen Şeker Müessesesine cezri bir direktif de verilmiş değildir.

Görüyorsunuz ki, Hasan Saka bir önerenin mahdut kelimeleri arasında, kendi bilgileri ve kendi indî telakkilerine göre cevap çıkarmaya gayret ederken, asıl meseleyi milletin gözünden saklamak istemiştir.

.....

Arkadaşlar, yalnız yeni fabrikalar yapılması değil, kendileri de itiraf ettiler ki, halen mevcut fabrikalarımız âzami kapasite ile çalışmaktadır. Bu âzami kapasite ile çalışan fabrikalar hiç bir suretle kati bir revizyona tâbi tutulmamış, eskimiş parçaların ikmali için bir faaliyette bulunulmamıştır, yarın bu fabrikalarımızın akıbeti korkunç denecek vaziyettedir.¹⁶⁴

Eskişehir Bağımsız Milletvekili Emin Sazak, şeker konusunda C.H.P.'nin de D.P.'nin de hatalı tarafları olduğunu söyledi. Ona göre C.H.P. Grubu, görüşmeler başlamadan kararını almamalıydı. Şeker talebinin fazla oluşu bir önceki yılda havaların soğuk olması nedeniyle üzüm üretiminin az oluşunun sonucuydu. İngiltere gibi gelişmiş bir ülke bile döviz tasarrufu amacıyla şeker dağıtımını vesikaya bağlamıştı. Dövizde daha fazla ihtiyacı olan Türkiye'nin açığı ithal yoluyla karşılayarak şeker tüketimini serbest bırakması yanlıştı. Üstelik bir de ithalat artırılmış, yine de zam yapılmıştı. Ayrıca devletçiliği azaltalım derken üreticinin de devlet olması garipti. Öncelikle Konya'da şeker fabrikası açarak özel sektöre ağırlık vermeliydi. Öte yandan Demokrat Parti'nin Gandivari bir üslup takınarak Meclisi terketmesi doğru değildi. İtirazlarını, görüşlerini Meclis'te söylemeleri gerekirdi.¹⁶⁵

C.H.P. Elâzığ Milletvekili Fahri Karakaya, C.H.P. Grubu kararı üzerinde durdu. Ona göre grubun gensoru hakkında karar almasının bir sakıncası yoktu. Nitekim D. P. Grubu da karar almıştı. Kendilerinin C.H.P. Grubunda hükümete güvenoyu verme kararı almaları bu karardan vazgeçemeyecekleri anlamına gelmezdi. Eğer Meclis'te yapılan görüşmelerde hükümetin düşmesi yönündeki bir düşünceye inanırlarsa tekrar grubu toplayabilir ve kararını değiştirebilirdi. Bundan kimsenin şüphesi olmamalıydı.¹⁶⁶

¹⁶⁴ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:13, Birleşim:6, (15.11.1948), ss.129-130.

¹⁶⁵ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:13, Birleşim:6, (15.11.1948), ss.131-132.

¹⁶⁶ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:13, Birleşim:6, (15.11.1948), ss.132-133.

C.H.P. Isparta Milletvekili Kemal Turan ise yapılan işin vergi koymak anlamına geldiği iddiasına karşı çıktı. Ona göre bu vergi koymak değil, Milli Koruma Kanunu'nun hükümete verdiği zam yetkisiydi. Bu zamdan elde edilen gelir bir fonda toplanacaktı. Eğer bu fondaki parayı T.B.M.M. bir kanunla vergi olarak kabul ederse bu vergi olacaktı, aksi takdirde Meclis'in istediği yere harcanacaktı.¹⁶⁷

M.P. Afyon Milletvekili Sadık Aldoğan'ın eleştirdiği yön, C.H.P.'nin gensoru önergesini grupta tartışması ve hükümete güvenoyu verme kararıydı. Aldoğan çoğunluk sistemi nedeniyle zaten iktidar partisinin ezici bir üstünlüğü olduğunu, buna rağmen yine de C.H.P. Grubunda müzakere yapıp güvenoyu kararı alınmasının muhalefeti dinlememek olduğunu, bunun da demokrasiye aykırı olduğunu savundu.¹⁶⁸

Millet Partisi'nin diğer üyesi Osman Nuri Köni'nin konuşması Kemal Turan'a cevap mahiyetindeydi. Köni'ye göre gelecekte kanun çıkararak şimdi yapılan zamdan elde edilen geliri harcamak hukuki değildi. Çünkü kanunlar geçmişe yürümez, geçmiş tarihten başlatılarak yürürlüğe konamazdı. Şu anda yeni bir vergi ihdas etmek veya vergiyi artırmakla ilgili bir kanun mevcut değildi. Dolayısıyla yapılan zam da kanuni değildi.¹⁶⁹

Ekonomi Bakanı Cavit Ekin ve Başbakan Yardımcısı Faik Ahmet Barutçu yapılan eleştirileri cevapladılar. Ekin, yapılan zammın kanuniliğini ve mantığını anlattı. Barutçu da C.H.P. Grubunun kararının eleştirilmesini ve gensoru önergesinin öneminin kalmadığının iddia edilmesini doğru bulmadığını söyledi. Ona göre gensoru önergesinin verilmesi yararlı olmuştu. Sonuç alınmasa bile sorunun millet huzurunda aydınlatılmasına vesile olmuştu. Barutçu, daha sonra zammın gerekçelerini ve hukuki durumunu, daha önceki hükümet yetkililerinin açıklamalarına benzer bir biçimde anlattı.¹⁷⁰

M.P. Kütahya Milletvekili Ahmet Tahtakılıç, savunma harcamaları nedeniyle şekere zam yapıldığı iddialarını doğru bulmayanlardandı. Çarşılarda satılan kristal, lüks eşyalar, Meclise yapılan muhafız taburu binasının inşaatı bunun bir göstergesiydi. Ayrıca dışarıdan şeker almak doğru değildi. Bu kadar döviz harcamak yerine yeni şeker fabrikaları kurmak daha doğru olurdu.¹⁷¹

Görüşmeler sona erdikten sonra güven oylaması istemi olmadığından, aynı konuda verilen soru önergelerine geçildi. Bu sorulara gensoru önergesi

¹⁶⁷ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:13, Birleşim:6, (15.11.1948), s.142.

¹⁶⁸ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:13, Birleşim:6, (15.11.1948), ss.144-146.

¹⁶⁹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:13, Birleşim:6, (15.11.1948), ss.149-150.

¹⁷⁰ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:13, Birleşim:6, (15.11.1948), ss.150-157.

¹⁷¹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:13, Birleşim:6, (15.11.1948), s.157.

müzakereleri sırasında cevap verildiğinden sorular üzerinde görüşme olmadı ve oturum sona erdi.¹⁷²

2.2.2. Günaltay Hükümeti Hakkında Gensoru Önergesi

Hükümete verilen ikinci gensoru önergesi Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün 1 Kasım 1949 tarihinde T.B.M.M. açılışında yaptığı konuşma ile ilgiliydi. M.P. Kütahya Milletvekili Ahmet Tahtakılıç ve iki arkadaşı, Başbakan'dan bu konuşma ile ilgili açıklama istiyordu. Önerge 11 Kasım 1949 tarihli oturumda Genel Kurul'da görüşülmeye başlandı. Ancak Tahtakılıç ve Hasan Dinçer'in itirazlarına rağmen Başbakan'ın Meclis'te bulunmaması nedeniyle gensoru önergesinin gündeme alınıp alınmamasıyla ilgili oylama daha sonraki bir tarihe bırakıldı.¹⁷³ Önerge 14 Kasım 1949 tarihinde Meclis gündemine alındı. Gensoru önergesi metni aşağıdaki gibiydi:

Büyük Millet Meclisi Başkanlığına

Türk Anayasası cihanşümul tarihî hâdiselerin seyri içinde Türk Milletinin bağrından doğmuş İstiklâl Savaşının ikinci büyük eseridir. Son hürriyet mücadelesine kaynak ve temel olan bu anayasanın mihverini teşkil eden «Millî Hâkimiyet» prensipine muhalif olan bütün müessese, usul ve telâkkileri tasfiye ederek Devleti, her mânada, şahıs ve zümre nüfuzlarından kurtarmak suretiyle yepyeni bir devir açmak zamanı çoktan gelmiş ve hattâ geçmektedir.

Memleket meseleleri böyle bir görüş ve inanışla ele alındığı anda 1 Kasım 1949 Nutkunun üzerinde dikkatle durulacak bir mahiyet taşıdığı görülür.

Her şeyden evvel şu ciheti tasrih etmek yerinde olur ki; Cumhurbaşkanının Anayasanın 36 ncı maddesine göre söylediği bu nutuk, Hükümete muzaf ve onun mesuliyeti altında olduğu cihetle Milletvekillerinin buna karşı tenkidde bulunmak ve mütalâa dermeyan etmek en sarîh haklarıdır. Esasen Anayasamızın ruhunu teşkil eden 3, 4, 5 ve 7 nci maddelerinde ifadesini bulan «Millî Hâkimiyet ve Millî Murakabe» prensipleri muvacehesinde başka türlü düşünmeye de imkân yoktur.

Diğer taraftan, Cumhurbaşkanına törenli toplantılarda Meclise Başkanlık etmek imkânını veren Anayasanın 32 nci maddesi onu, Cumhurbaşkanı kaldıkça, Meclis tartışma ve görüşmelerine katılmaktan ve oy vermekten açıkça menetmiş

¹⁷² *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:13, Birleşim:6, (15.11.1948), ss.161-163.

¹⁷³ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:4, Cilt:21, Birleşim:3, (11.11.1949), ss.33-35.

bulunmaktadır. Hal böyle iken İnönü Genel Başkanı bulunduğu parti hesabına, sağda, solda, yaptığı propaganda ve tertipli konuşmalarını bu kere de Cumhurbaşkanlığı mevkiinden faydalanarak Meclis kürsüsünden tekrar etmiş ve Hükümet namü hesabına hiçbir mânâ ve mesuliyet ifade etmeyen bir tarzda tek taraflı görüşlerini Meclise maletmek istemiştir.

İnönü, bu nutku ile milyonlarca vatandaşın katıldığı demokrasi mücadelesini indî telâkkileri istikametinde sürüklemek, kendisi gibi düşünmeyenleri itham ve hattâ tehdit etmek, Meclisi direktif buyruğu altında tutmak istiyerek Türk Anayasasına aykırı harekette bulunmuştur. Bu gibi hareketleri durdurmak ve onları kanun içine sokmak Büyük Millet Meclisine düşmektedir. Milletvekilleri olarak da hepimizin tarih ve memleket efkârı karşısında Millet Egemenliğine ve Millî Murakabeye uymıyan bugünkü gidişin sorumluluğunu üzerimizde taşıdığımız muhakkaktır.

Bu hususları kaydettikten sonra Meclis önünde mesuliyet mevkiinde bulunan Başbakana 1 Kasım 1949 Nutku hakkında aşağıdaki noktalarda gensoru açılmasını istiyoruz.

1. Nutukta yer alan ve 12 Temmuz beyannamesi diye adlandırılan, günü geçmiş vesika, Devlet Başkanlığını ve Hükümeti ilgilendiren, ilzam eden bir mahiyet taşımakta mıdır? Bu vesikanın bir resmiyeti ve meşruiyeti varsa beyannamede «Hakikat payı» tâbiri ile teyit edilen «Baskı» hareketlerinin mesuliyetini Hükümet deruhde ediyor mu? Ediyorsa, baskı yapanlar hakkında ne gibi kanuni takibat yapılmış ve ne netice alınmıştır? Bu beyanname netice itibariyle 21 Temmuz 1946 Milletvekilleri seçimleri ile köylerdeki muhtar seçimlerinde cereyan eden yolsuzlukları tesbit ediyor mu?

2. «Tek parti ve tek şef» zihniyetinin tesirinden kurtulamıyan Halk Partisi Genel Başkanı ve kadrosu tarafından muhalefetin haklı ve ciddî tenkidlerinden kurtulmak ve demokrasi mücadelesini tesirsiz kılmak için ortaya bir «Düşmanlık» umacasının çıkarıldığı herkesin bildiği bir hakikat iken nutukta bâzı politikacılar da vatandaşlar arasında düşmanlık tohumları saçmak meylinin arttığından bahsedilmesindeki mânâ ve maksat nedir?

Nutkun bir yerinde «Seçimlerde zor kullanma ihtimalinin belirmesi memleketimiz için bir talihsizlik olmuştur» denmekte ve diğer bir yerinde de «Haksızlığa karşı müdafaa kisvesi altında vatandaşın kendisi hakkı yerine getirmesi memleketin halini ve

âtisini karanlık ve kanlı ihtimallere götürebileceğine Büyük Meclisin dikkati» çekilmektedir. Tek parti devrinin şeklen sona erdiği ve muhalif partilerin kurulmaya başladığı günden beri memlekette siyasi hâdiselerin cereyan tarzı meydandadır. Muhtelif seçimler yapılmıştır. Muhalefet cephesinde yer almış vatandaşlar bu seçimlerde yapılan baskı ve yolsuzluklara karşı hiçbir netice vermediğini bildikleri halde, kanuni merciler nezdinde, şikâyet hakkını kullanmaktan; matbuatta, açık ve kapalı toplantılarda protestolarını bildirmekten başka birşey yapmadığı halde Cumhurbaşkanı'nın, sözü önümüzdeki seçimlere getirerek, karanlık ve kanlı ihtimallerden bahsetmeye lüzum görmesinin, sebep ve âmilleri nelerdir?

4. Nutukla ortaya birtakım prensipler atılmak istenmekte ve bu arada muhalefet müessesesinin emniyet içinde çalışmasından bahsedilmektedir, bu sözler gayriihtiyari İnönü'nün Ege seyahatları sırasında kendi partisi adına muhalif partilerden istikbal için teminat istemesini hatırlatıyor.

Kanun nazarında vatandaşlar siyasi hak ve hürriyetler bakımından da müsavi bulunduğu ve binnetice partileri muhalif ve muvafık diye ayrı ayrı ele almaya imkân olmadığına göre bu tarzda bir prensip vaz'etmek gayretine düşülmesi sebebi nedir?

5. Kanunlar dışına çıkan siyasi faaliyetler olmuş mudur ki, nutukta böyle bir mütaarefe, prensip diye ifade edilmektedir, söz siyasi faaliyetlerin kanun içinde kalması konusuna gelince,

Hükümetin, Devlet Başkanının nutkunu evvelden görüp görmediğini ve gördüyse İnönü'nün Anayasaya muhalif böyle bir nutku söylemesine mâni olmak için teşebbüste bulunup bulunmadığını öğrenmekte fayda görmekteyiz. Saygılarımızla.

Kütahya Milletvekili
Ahmet Tahtakılıç

Eskişehir Milletvekili
Ahmet Oğuz

Afyon Milletvekili
Hasan Dinçer¹⁷⁴

Önerge okutulduktan sonra işaret oylamasıyla gensoru açılması oylandı ve oy çokluğuyla reddedildi.¹⁷⁵ Bu dönemde başka gensoru önergesi görüşülmedi.

¹⁷⁴ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:4, Cilt:21, Birleşim:4, (14.11.1949), ss.65-66.

¹⁷⁵ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:4, Cilt:21, Birleşim:4, (14.11.1949), s.66.

2.3. Meclis Soruşturması

T.B.M.M. İçtüzüğü'nün 169. maddesine göre hükümet hakkında verilen bir gensorunun yahut bütçenin görüşülmesi sırasında veya sonunda yahut doğrudan doğruya hükümetin genel siyasetinden ve bakanlıkların yerine getirmek ve yürütmekle yükümlü oldukları görevlerden dolayı, Bakanlardan birinin veya Bakanlar Kurulu'nun cezai yahut mali sorumluluğu gerektiren eylemlerde bulundukları gerekçesiyle Meclis Başkanına Meclis soruşturma önergesi verilebilirdi. Adalet makamlarınca bir işin kovuşturulması sırasında, Bakanlardan birinin görevinden doğan bir sorumluluğu nedeniyle Meclise başvurulursa, Meclis soruşturması gerekip gerekmediğini anlamak için önce beş kişilik bir komisyon kurulurdu (md. 170). Bakanla ilgili önergeyi veren(ler) veya raporu yazan komisyon dinlendikten sonra önergenin veya raporun dikkate alınması gerekip gerekmediği Genel Kurul'da görüşülüp açık oylama usulüyle karar verilir (md. 171). Soruşturma açılması kararı verilirse konu ya Adalet ve Anayasa komisyonlarından oluşan karma bir komisyona ya da özel bir soruşturma komisyonuna havale edilirdi (md. 172). Bu komisyon Bakanları sorgulayabileceği gibi dışarıdan da herkesi tanık ya da bilirkişi olarak dinlemeye yetkiliydi. Çağırılan tanıklar gelmezlerse haklarında ceza yargılaması hakkındaki hükümler uygulanırdı (md. 174). Komisyonun raporu cezai ya da mali sorumluluğu gerektiriyorsa soruşturma kâğıtları en çok on beş gün içinde Meclis kararıyla kurulacak Yüce Divan'a verilir (md. 176). Meclis bir iş hakkında doğrudan doğruya bilgilenmek isterse bir soruşturma komisyonu kurulur veya Meclis komisyonlarından biri bu iş için görevlendirilirdi. Bu gibi soruşturmalara girişilmesi ya milletvekilleri ya da komisyon tarafından teklif edilebilirdi (md. 177).¹⁷⁶

VIII. dönemde 6 adet Meclis Soruşturması önergesi verildi. Bu önergelerden Suat Hayri Ürgüblü ve Atıf İnan hakkında olanlar kabul edildi, diğerleri reddedildi. Ürgüblü'nün Yüce Divan'a sevkine karar verildi. Atıf İnan hakkında soruşturmadan sonra ise İnan'ın suçsuzluğu kabul edildi.

2.3.1. Eski Gümrük ve Tekel Bakanı Suat Hayri Ürgüblü Hakkında Yapılan Soruşturma ve Yüce Divan'a Sevki:

Suat Hayri Ürgüblü'nün 13 Şubat 1946 tarihinde Gümrük ve Tekel Bakanlığı'ndan istifa etmesinden sonra Tekel Genel Müdürlüğü'nde 3 ay süren bir teftiş yapılmıştı. Teftiş sonunda hazırlanan rapor Danıştay'a sunulmuştu. Ürgüblü, dinamit, Tekel Hastanesi, tutkal, Yunanistan'a satılacak kibrit, Rize İyidere Kereste Fabrikasının mubayaası, tomruk ve kahve işleri başlıkları altında işlenen olaylardan sorumlu tutuluyordu. Danıştay İkinci Dairesi'nce yapılan

¹⁷⁶ *T.B.M.M. Anayasa ve İçtüzük*, Ankara: T.B.M.M. Basımevi, 1 Ocak 1949. ss.62-65.

inceleme sonunda incelenen konuların hepsinde görev ve yetki bakımından eski Bakan Ürgüblü'nün birinci derecede sorumlu konumunda bulunmasından dolayı Bakan'ın durumu tespit edilmeden sanık memurların suç durumlarının tespitine imkan görülmemiş ve Bakanlığa bir yazı gönderilerek eski Bakan hakkında Anayasa'nın 61-67. maddelerine göre işlem yapılması istenmişti. Bakanlık yazıyı Başbakanlığa, Başbakanlık da 19 Temmuz 1946 tarihli tezkeresiyle T.B.M.M. Başkanlığı'na göndermişti.

T.B.M.M. Genel Kurul'unun 16 Ağustos 1946 tarihli birleşiminde durumun incelenmesi için 5 kişilik İnceleme Komisyonu kuruldu. Komisyon çalışmalarını tamamlayarak 14 Eylül 1946 tarihli raporunu hazırladı. Komisyon, iddiaları incelemiş ve sonucu Suat Hayri Ürgüblü hakkında soruşturma yapılmasını kabul etmişti. Rapor şu cümlelerle sona eriyordu:

Tekel Genel Müdürlüğü ile Kibrit ve Çakmak Tekeli Geçici İşletme İdaresine ait bazı işlemlerdeki yolsuzluklardan dolayı kanuni yetkilere sahip bir Soruşturma Heyeti tarafından alâkalı Bakanlık ve Tekel İdaresinin ilgili memurları haklarında yapılan inceleme ve soruşturmada eski Gümrük ve Tekel Bakanı Suat Hayri Ürgüblü'nün görevinden doğmuş olarak dahlütesirine atfedilen ve sorumu mucip olmak üzere belirtilen fiil ve hareketler kendisinin ifadesine müracaatı ve soruşturmanın bu kısımda da derinleştirilerek sanık memurların suç durumlarını belli edecek neticelere varılmasını gerektirdiğinden iddia edilen yolsuz hareketlerin ve atfedilen alâkaların hakikatini ve sanık memurların da sorum ve suç durumlarını meydana çıkarmak üzere soruşturma heyetinin raporunda toplandığı belirtilen ifade ve deliller muvacehesinde sabık Tekel Bakanı Suat Hayri Ürgüblü hakkında Meclis soruşturmasının gerekli olduğu netice ve kanaatine oy birliği ile varılmıştır.¹⁷⁷

Rapor Meclis Başkanlığı'na sunulduktan sonra Genel Kurul'un 17 Eylül 1946 tarihli birleşiminde Ürgüblü'nün yazılı savunmasının alınması için 15 günlük süre verilmesi kabul edildi.¹⁷⁸ 13 Kasım 1946 tarihinde de Genel Kurul'da Ürgüblü'nün savunması ve inceleme komisyonu raporu okundu.

Ürgüblü, kendisinden savunma istenmeden önce Başkanlık Divanı'na bir dilekçe göndermişti. 12 Ağustos 1946 tarihini taşıyan dilekçede Ürgüblü, kendisinin suçsuz olduğunu ileri sürüyor, kendisiyle ilgili iddiaların Vatan gazetesinde, kahve alımı üzerine yazılan bir yazı dizisine dayandırıldığını,

¹⁷⁷ Tekel İdaresinde yapılan soruşturma hakkında Başbakanlık tezkeresi ve Beş kişilik Komisyon raporu (3/15), S. Sayısı: 52, ss.9-17. **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem:8, Toplantı:1, Cilt:2, Birleşim:3, (13.11.1946)

¹⁷⁸ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem:8, Toplantı:O, Cilt:1, Birleşim:16, (17.09.1946), s.372.

Ticaret Bakanı Raif Karadeniz'in de duyduğu husumet nedeniyle kendisini suçladığını iddia ediyordu. Ürgüblü'ye göre soruşturma yetkisi Bakanlık yetkililerine ait olması gerekirken, bu yetki karışık bir teftiş kuruluna verilmişti. Üstelik bu kurula ilk iş olarak kahve işi verilmişken daha sonra kendisinin Bakanlık dönemine ait her iş verilmişti. Dahası önceleri 4 müfettişle işe başlamış olan kurulun üye sayısı daha sonra 23'e yükselmişti. Bu kurul uygunsuz araştırma ve teftiş faaliyetinde de bulunmuştu. Bu minvalde kardeşinin evi ve bürosu basılıp aranmış, 70 yaşındaki annesinin çantası, eşyası ve çamaşırı rezilane bir şekilde aranmıştı. Tüm bunlara rağmen kendisine tek bir soru bile sorulmamıştı. Bir bakan veya milletvekili hakkında müfettişler tahkikat yapamaz, Danıştay da karar veremezdi. Ürgüblü, bundan sonra kendisiyle ilgili suçlamalara cevap veriyor ve bu suçlamaların dayanaksız olduğunu ileri sürüyordu.¹⁷⁹

Ürgüblü, Komisyona da bir dilekçe göndererek müfettişlerin raporunun kanunen batıl olduğunu iddia etmişti. Danıştay'ın Anayasa'nın ilgili maddelerine göre karar verilmesi hakkındaki görüşüne de katılmadığını söyleyen Ürgüblü, bu işlemlerin iptal edilip incelemenin baştan başlamaması için komisyonun işin esasını inceleyip, tetkikatı tekemmül ettirip sonuca bağlamasını istiyordu.¹⁸⁰

Ürgüblü, Genel Kurul kararıyla istenilen savunmasını T.B.M.M. Başkanlığı'na 2 Ekim 1946 tarihinde gönderdi. Bu savunmada Ürgüblü kendisi hakkındaki iddiaları reddederek, cezai ve mali sorumluluğu mucip bir suç bulunmadığını, böyle bir suç durumu olsa dahi Bakanlık sıfatıyla kendisine sirayeti olamayacağını, iktisadi ve ticari inisiyatifin zaruri kıldığı hataların suç sayılamayacağını belirtiyor, hakkında Meclis soruşturmasına mahal olmadığına karar verilmesini talep ediyordu.¹⁸¹

Komisyon raporu ve Ürgüblü'nün savunması üzerinde Genel Kurul'daki görüşmeye 15 Kasım 1946 tarihinde başlandı. Komisyon sözcüsü Faik Ahmet Barutçu'ya göre¹⁸² olayların gelişimi şu şekildeydi:

Şubat 1946'da Tekel Bakanlığı tarafından Maliye Bakanlığına bir tezkere yazılmıştı. Tezkerede, Tekel Genel Müdürlüğünce kahve alımına ait eksiltmede yolsuzluk olduğundan bahisle inceleme gereği ileri sürülüyordu. Bu

¹⁷⁹ Tekel İdaresinde yapılan soruşturma hakkında Başbakanlık tezkeresi ve Beş kişilik Komisyon raporu (3/15), S. Sayısı: 52, ss.7-8. **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem:8, Toplantı:1, Cilt:2, Birleşim:3, (13.11.1946).

¹⁸⁰ Tekel İdaresinde yapılan soruşturma hakkında Başbakanlık tezkeresi ve Beş kişilik Komisyon raporu (3/15), S. Sayısı: 52, ss.17-19. **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem:8, Toplantı:1, Cilt:2, Birleşim:3, (13.11.1946).

¹⁸¹ Gümrük ve Tekel eski Bakanı Suat Hayri Ürgüblü'nün savunması (3/15), S. Sayısı: 52'ye ek. ss.1-17. **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem:8, Toplantı:1, Cilt:2, Birleşim:3, (13.11.1946).

¹⁸² Bu konuşma Barutçu'nun ifadeleri fazla değiştirilmeden tutanaklardan özetlenerek ve sadeleştirilerek buraya alınmıştır.

tezkere üzerine Maliye Teftiş Heyeti Başkanlığında dördü Maliye müfettişi, ikisi de Tekel Bakanlığı müfettişi olmak üzere yedi kişilik bir inceleme heyeti kurulmuştu. Bu komisyon, doğrudan doğruya bu dairelerde yapıldığı bildirilen yolsuzluklar hakkında ilgili memurlar aleyhinde soruşturma yapmaya yetkiliydi. Soruşturma konusu maddeler 9 taneydi. Bunların ikisi hakkında yapılan soruşturmalar neticesinde kamu hukuku davasının açılmasına gerek görülmemişti. Bunlardan birisi kutu fabrikasında yapıştırma maddelerini kuvvetlendirmek için kullanılan bir madde olan yardımcı kola meselesiydi. Vatan gazetesinin yayını üzerine soruşturma konusu olmuş, fakat yapılan soruşturma sonunda satın almaların normal fiyatla yapıldığı tespit edilmişti. İkinci konu Irak'a bira ihracı konusuydu. Irak'a bira ihracı için Tekelden izin istenmiş, fakat şişe tedarik edilemediği için ihraca imkân bulunamamıştı. Bu şişelerin tedariki için Suat Hayri Ürgüblü'ye etki etmeye karar verilmiş, fakat teşebbüs edilememişti. Bu konuda da dava açılmasına gerek görülmemişti.

Kamu hukuku davası açılmasına gerek görülen maddeler yedi taneydi. Birincisi dinamit işiydi. Ülkenin yıllık dinamit ihtiyacı 500 tondur. Dinamit yapımına yarayan hammaddeler zorlukla bulunuyordu. Bu nedenle 1944 yılında olduğu gibi 1945 yılında da satın alınmıştı. Bunun 250 tonu Emperyal Şimikal firmasından ve 250 tonu da Fazıl İ. Verdi kurumundan alınmıştı. İddia şuydu: Emperyal Şimikal firmasına verilen bu 250 ton dinamit için 50 bin lira daha ucuz bir teklif olmuş, fakat bu teklif nazara alınmamıştı. Fazıl İ. Verdi kurumuna ihale edilen 250 ton dinamite gelince, Fazıl kurumunda veya evinde bir araştırma yapılmıştı. Elde edilen bazı sözleşmelere göre Fazıl İ. Verdi kurumunun değil, İlver adında bir başka şirket adına bunun alındığı görülüyordu. Bu şirket üyelerinden birisi de Emniyet Sandığı Müdürlerinden istifa etmiş olan ve diğer iki soruşturma konusunda ismi geçmekte bulunan Vâkıf Çakmur'du. Bu 250 tonun bu firmaya verilmesi için müdahale olduğunu ve bu firmanın desteklendiğini soruşturma evrakı göstermekteydi. Önemli bir tercih nedeni olmak üzere, burada bir İngiliz ve Amerikan Koordinasyon Bürosu vardı. İthal edilecek mallar için onun tavsiyesi alınmadan ithalât yapılamıyordu. Bakanlık daha önce bu Fazıl kurumuna bu tavsiyeyi alması için aracılık etmiş ve bu tavsiyeyi bu şekilde Fazıl kurumu almıştı. Bu önemli bir tercih nedeni olmuştu. Çünkü elinde ithal için bir tavsiye mektubu vardı. Sonra diğer bir teklif gelmiş, fakat bu evrak ortadan kaldırılmıştı.

İkincisi hastane işiydi. Tekel yönetimi memurları için 100 yataklı bir hastane yapılmasını düşünmüştü. Kabataş'ta eski levazım binasını yıktırarak onun yerine yaptırmayı uygun bulmuşlardı. Soruşturma evrakına göre Suat Hayri Ürgüblü, Tekel İdaresi adına yapılacak olan bir hastanenin Kibrit İşletmesi tarafından yapılmasını uygun bulmuş, bir emanet heyeti oluşturmuş, inşaata nezaret etmesi gereken adamı da tayin etmişti. Bu heyet toplanıp bir karara varmadan ve bir keşif ve ihale yapılmadan bir müteahhit levazım binasını

yıkmağa başlamıştı. O işin inşaatını üzerine alması Bakan tarafından emir verilen kişi Taki adında biriydi. Bakanın istifa ettiği gün, Özel Kalem Müdürü telefonla o kişiye o gün mutlaka ihalenin yapılması Bakanın emri iktizasından olduğunu bildirmiş, ama ihale yapılmamıştı. Bakanın istifasından sonra da Bakanın kişisel emriyledir diye yapının yıkılması engellenmişti.

Üçüncü iş tutkal işiydi. Kibrit ve Çakmak Tekeli Geçici İşletmesinin Büyükdere Kibrit Fabrikasında 1945 yılında tutkal mevcudu 38 tondur. Yıllık ihtiyaç ise 36 ton kadardır. Yani bir yılıktan fazla stok mevcuttur. Yerli tutkallardan üstün olan İngiliz tutkalları piyasada 192 kuruşa kadar satılmaktaydı. Hatta 153 kuruşa düştüğü de oluyordu. Kurum için gerek olup olmadığı ve kalite farkına bakılmaksızın Fehmi Ateş'in ortak bulunduğu Ateş Tutkal Limited Şirketinden 300 kuruş fiyatla 20 ton tutkal alınmıştı. Çakmur, 575 kuruş üzerinden 30 ton vermeyi teklif etmiş «uygun şerhiyle» Bakan onaylamış ve 30 tonu 50 tona çıkarılmıştı. Fakat fabrikada tutkalın tecrübesi yapılmış ve beğenilmemişti. İddia edildiğine göre kimyager Nureddin'e bu sebeple işten el çektirilmişti. Fehmi Ateş'in bu teklifi yönetim tarafından reddedilince, Bakan'ın okul arkadaşı olduğu söylenen Ateş Ankara'ya gelmiş, Bakan'la görüşmüş, yönetimin reddinde ısrarı karşısında Bakan hiç değilse 20 ton alınmasını Bakanlık Tetkik Heyeti üyelerinden Fikri Feşcioğlu aracılığıyla tebliğ etmişti. Fikri Feşcioğlu'nun Soruşturma Heyetince alınan muhtıra defterinde günü gününe Bakanın tebliğ ettiği emirleri yazılmaktaydı. Tutkal meselesinde fiyat farkı olarak Soruşturma Heyetince yönetimin zararı 21 bin lira olarak tespit edilmişti.

Dördüncüsü Yunanistan'a satılacak kibrit işiydi. Soruşturma raporuna göre 1945 yılı Nisan, Mayıs aylarında Yunanistan şiddetli bir kibrit ihtiyacı içerisindeydi. Çevreden de edinmek imkânı olmadığından orada bir kutu kibrit 200 kuruşa kadar çıkmıştı. O dönemde Türkiye'de stoklar, dışarıya mal satmağa müsaitti. Türkiye'nin stok miktarı 18 bin sandıktı. Ayda üretilen kibrit miktarı 5 bin, tüketilen ise 4 300 sandıktı. Fehmi Ateş'le 3 bin sandık kibrit üzerinde anlaşma sağlandığı sırada bir rakip firma ortaya çıkarak Zeki Çalık adıyla başvuru yapmıştı. Bakanlık, fiyatlar düşmesin diye Zeki Çalık'ın ekarte edilmesine çalışmış, başarılı olamamıştı. Fakat % 40 Zeki Çalık'a verilmek üzere bir uzlaşmaya varılmıştı. Bu 1 460 000 dolarlık bir işti, safi kâr ise 410 000 liraydı. Bu zaman zarfında Yunanistan da işini başka yerden görmüştü. Soruşturma evrakında belirtilen şeydu: Doğrudan doğruya satış yapmak görevi yetkisinde iken araya, himaye edilen bir aracıyı sokmak ve yüksek fiyat da istemek suretiyle yönetimin zararına sonuçlanan kârlı bir iş kaçırılmıştı. Bu yüzden bir buçuk milyon liralık bir kâr mahrumiyeti vardı.

Bir başka iş de İyidere kereste fabrikasının alım-satımı işiydi. Bu fabrikanın 300 000 liraya Sadıkhade vereselerinden satın alındığı soruşturma evrakında gösterilmekteydi. İddiaya göre gerek ve ihtiyaç olmadığı halde,

iktisadi işletme değeri olmayan bu fabrika arkadaşlık gayretiyle alınmıştı. Daha önce 115 000 liraya Tarım Bakanlığına teklif edilmiş, Tarım Bakanlığı almamıştı. Zaten işletme Tarım Bakanlığıyla ihtilaf halindeydi. Daha sonra sadece makineler için 450 bin liraya Tekel Bakanlığı'na teklif edilmiş, Tekel Genel Müdürlüğü ise olumsuz rapor vermişti. Buna rağmen bu rapor geri alınmış, yenisi yazılmıştı. Cevap gelmeden önce Bakanlığın fabrika için yaptığı 300 bin lira teklif Sadıkhzade Akif tarafından kabul edilmişti. Bakanlık, 50 bin liradan fazla değer biçildiğinden dolayı satın almak için Bakanlar Kurulundan yetki almıştı. Ancak henüz anlaşma imzalanmadan Tarım Bakanlığı bir yazıyla Tekel Bakanlığının dikkati çekilmişti. Buna rağmen Tekel Bakanlığı fabrikayı almıştı.

Altıncısı tomruk işiydi. Emniyet Sandığındaki görevinden 1943 yılında istifa eden Çakmur, istifadan birkaç gün sonra bu Fazıl kurumuna, Kibrit Tekeline tomruk verilmesi hususunda bir taahhüde girmek için şirket kurmalarını teklif etmişti. Çakmur, Fazıl'ın temsilcilerini Bakan ile tanıştırmış, sonuçta da Çakmur ile Fazıl arasında gizli bir anlaşma imzalanmıştı. Bu anlaşmaya göre Çakmur'a ortaklık hissesinden başka teslim edilecek her metreküp tomruk için ayrıca para verilecekti. Bu anlaşma her yıl yenilenmiş ve 1943, 1944 ve 1945 yıllarında tomruk satılmıştı. Hazinesin bundan zararı toplam 910 bin lira olarak tespit edilmişti. Sonra Çakmur bu şirketten ayrılmış, Bartın'da Hüsnü Ulus adlı birisiyle gizli başka bir anlaşma yapmıştı. İlk anlaşma gereğince yapılan teslimatta anlaşma hükümlerine aykırı durumlar olmuştu. Zamanında teslim edilmemiş, çürük mal teslim edilmişti. Teslim edilen çürük malı yönetim kabul etmek istememiş, bu çürük malların alınmasını Bakanlık emretmiş, çürük olduğu için, emre rağmen, idare almamış, bu çürük malların alınmasını mümkün kılacak şekilde anlaşmada müteahhit lehine değişiklik yapılmıştı. Yine soruşturma evrakına göre Hüsnü Ulus meselesinde hazine (630) bin liralık bir zarara uğramıştı.

Son konu da kahve işiydi: İstanbul'da Andriyadis isminde bir komisyoncu vardı. Temsil ettiği (Vivaka İrmas) Anonim şirketi adında bir firmadan aldığı bir telgraf üzerine Tekel'e (317) dolardan Riyo tipi kahve teklif etmiş, Tekel de bu teklifi kabul etmişti. Fakat sonra Andriyadis tekrar müracaat ederek, bir hata olduğunu iddia etmiş ve 317 dolar değil 362 dolar olduğunu söylemişti. Sonuçta 350 dolarda anlaşma sağlanmıştı. Yalnız belirli bir zaman süresinde 31 500 dolarlık bir teminat mektubu vermesi gerekirken bu mektubu vermemişti. Tam o sırada daha ucuz teklifler gelmişti. İdarenin hukuk müşaviri, yapılan bağlantının kendilerini bağlamayacağını, ucuz teklifler üzerinde bir anlaşma yapılabileceği görüşünü açıklamış, Satış müdürü ise bu görüşe itibar etmemişti. Andriyadis de teklifini 320 dolara indirmişti. Hâlbuki rakiplerinin teklifi 305 dolar üzerindeydi. Diğerleri 305 dolar teklif ettiği için Tekel İdaresi kısa süreli bir eksiltme ilanı yapmıştı. Her ne kadar eksiltme ilân edilmişse de bu

eksiltmedeki şartlar Vivaka tarafından bu işin yapılmasını mümkün kılacak şartlardı. O sırada Bakan İstanbul'a gelmişti. Bakanın İstanbul'a geldiğinden iki gün sonra, Andriyadis Vivaka şu telgrafı çekmişti: «Tekel Bakanı geldi, işi düzeltereğimi ümit ediyorum, beni sıkıştırmayın». Bakan İstanbul'a gelince Tekel İdaresine gitmişti. Bakanlık Hukuk Müşaviri de yanındaydı. İdarenin hukuk müşaviri, Bakanlık Müşaviri ve İzmir'de bulunan Genel Müdür'ün konu üzerinde anlaşamaması üzerine Bakan, bu işin dedikodu mevzuu olma ihtimali nedeniyle akdin feshine gidilmesini söylemişti.

Tüm bu açıklamalardan sonra komisyon sözcüsü Barutçu, bu konuların aydınlatılması için Ürgüblü'nün ifadesine başvurulması gerektiğini belirtti. Yapılacak soruşturmalar sonucunda ortaya çıkacak duruma göre memurların da suç durumları anlaşılacaktı. Bu iddialar, işin yeniden soruşturulmasını gerektiriyordu. Bu soruşturmanın yapılması, varsa sorumlulukları, yoksa masumiyetleri açığa çıkaracaktı.¹⁸³ Barutçu ayrıca müfettişlerin hazırladığı raporların hukuki değerinin olduğunu, Danıştay'ın kararında da bu belgelerin değersizliğini belirten bir kararın olmadığını söyledi.¹⁸⁴

Konuşmaların sonunda Ürgüblü hakkında Meclis soruşturması gerektiği hakkındaki İnceleme Komisyonu raporu mevcut milletvekillerinin oy birliğiyle kabul edildi. Yine Genel Kurul kararıyla Meclis soruşturmasının içtüzüğe göre Anayasa ve Adalet Komisyonlarından oluşan bir Karma Komisyona havalesi kabul edildi. Bu komisyonun görev süresi 3 ay olacaktı. Ayrıca bu komisyonun ve oluşturulabilecek alt komisyonun Meclis dışında herhangi bir yere gidip görev yapabilme yetkisi de verildi.¹⁸⁵

Bu karma komisyon, araya bütçe görüşmelerinin girmesi nedeniyle bir buçuk ay gecikmeyle kuruldu. Kalan bir buçuk ayda soruşturmanın tamamlanmasına imkân olmadığı için komisyon 12 Şubat 1947 tarihli yazıyla Meclis Genel Kurulu'ndan üç buçuk aylık bir ek süre istedi. Bu süre de kendilerine verildi.¹⁸⁶ Ankara Milletvekili İhsan Ezgü Başkanlığı'ndaki komisyon çalışmalarını 26 Mayıs 1947 tarihinde tamamladı.¹⁸⁷ 42 sayfalık ve 1 Eylül 1947 tarihli Karma Komisyon Raporu 7 Kasım 1947 tarihinde Meclis Genel Kurulu'nda okundu. Komisyon, Suat Hayri Ürgüblü hakkında dinamit ve Tekel Hastanesi işleriyle ilgili son soruşturma açılmasına gerek görmüyordu. Diğer konularda ise aşağıdaki gerekçelerle, diğer zanlılarla ilgili gerekçeleri de sayarak, oy çokluğuyla son tahkikat açılmasını istiyordu:

¹⁸³ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:1, Cilt:2, Birleşim:4, (15.11.1946), ss.57-65.

¹⁸⁴ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:1, Cilt:2, Birleşim:4, (15.11.1946), s.66.

¹⁸⁵ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:1, Cilt:2, Birleşim:4, (15.11.1946), ss.67-68.

¹⁸⁶ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:1, Cilt:4, Birleşim:44, (14.02.1947), ss.145-146.

¹⁸⁷ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:1, Cilt:6, Birleşim:74, (17.06.1947), ss.287-288.

Tutkal işi: ... Eski Bakan Suad Hayri Ürgüblü eski arkadaşı Fehmi Ateş'i himaye maksadiyle mevcut stok bulunmasına ve piyasada daha iyi evsafta ve daha ucuza tutkal tedarik imkânı olmasına rağmen emir vermek...

Yunanistan'a kibrit satışı işi: ... Yunanistan'a satış imkânı bulunan kibritlerin satışına resmî makamlar vesatetiyle bizzat teşebbüs etmesi vazifesi icabı iken eski arkadaşı Fehmi Ateş'i kazandırmak maksadiyle mutavassıt olarak araya sokmak ve işi sonuna kadar himaye ve ticari fikirlerle telifi kaabil olmayacak şekilde yüksek fiyat tâyin etmek ve Yunan heyetiyle müzakereden kaçınmak ve diğer mutavassıtlara ret cevabı verdirerek himayesini tevali ettirmek...

İyidere Kereste Fabrikasının mübayaa işi: ... İdarenin yıllık kereste ihtiyacını hakiki miktarından yüksek ve Tatava'nın kapasitesini bililtizam noksan hesap etmek, tomruk temin edilemeyeceğini bildiği fabrikanın mubayaasına imkân hazırlamak mahalline mütehassıs bir takdiri kıymet heyeti göndertmemek, fabrikanın 300.000 liraya mubayaasını kendiliğinden kararlaştırmak ve bunu İdareye bir emir şeklinde bildirerek tahakkukunu mümkün kılacak şekilde formalitelerin ikmalini sağlamak;...

Tomruk işi: ... Tomkal mukavelesinin idare aleyhine yapılan tadilâtını tasdik ve bilâhare temdidini kabul eylemek; 1945 yılı tomruk ihtiyacını kasten artırmak; İşin tek tek mütaahhide verilmesini temin etmek; İş sadece nakliye mütaahhitliğinden ibaret iken bu suretle eksiltmeye çıkarmamak, Eksiltmeyi pek kısa bir zamanda icra ettirmek, Orman Genel Müdüriyetiyle vaktinde temas ederek tomruk fiyatını tesbit ettirmemek bu yolda sonradan yazılan tezkere cevabı alınmadan işi eksiltmeye çıkarmak, En müsait teklif sahibi Hüsnü Ulus olmadığı yolundaki münakaşaya vâkıf olmuşken bilâtetkik işi yine Hüsnü'ye tevdiye istical göstermek, Hüsnü Ulus'a yapılan ihale bedelinin yüksek olduğu Orman Genel Müdürünün ihaleden sonra yazdığı tezkereden anlaşıldığı halde tomrukların ve teminatın vaktinde teslim ve yatırılmaması gibi mütaaddit defalar mukaveleye riayetsizlikler vuku bulmasına rağmen bağlantının bozulmasına gitmemek, Hüsnü Ulus nakliye mütaahhidi olmadığına göre Orman Genel Müdürlüğüne yatırılması mütaahhidi ilgilendiren tomruk teminatını idareye yüklemek, Bilâkis Hüsnü Ulus'un nakliye mütaahhidi olduğu hakkında ve kendisine avans verilmediği yolunda hakikat

hilâfına yazılar yazmak; Kibrit idaresini ilgilendirmeyen bir milyon liradan fazla sarfıyatı Kibrit İdaresine yaptırmak...

Kahve işi: ... İdare Hukuk Müşavirinin yazılı mütalâasını geri aldirmaya çalışmak, Bakanlık Hukuk Müşavirinden maksadına uygun mütalâa talep etmek, İdare Hukuk Müşavirinin yazılı mütalâası hilâfına Andriyadis anlaşmasının infazını ve bu anlaşma için akreditif açtırmasını emretmek, anlaşmanın devamını ifham edecek tarzda Vivakua'ya telgraf çektmek, aktin feshini kolaylaştırmak maksadiyle istihsal olunan Ticaret Bakanlığı yazısının istifade edilmemesini aramamak, daha ucuz teklifler yapılmış olmasına rağmen 320 dolârdan Andiriyadis'e ihale icrasını temin için başkasının yerine getiremeyeceği şartlarla eksiltme ilân ettirmek...¹⁸⁸

Raporun okunmasından sonra C.H.P. Konya Milletvekili Hulki Karagülle, Ürgüblü'nün savunmasının milletvekilleri tarafından bilinmemesi nedeniyle, savunmanın da basılması ve milletvekillerine dağıtılması, bundan sonra görüşmelere başlanması hakkında bir önerge verdi. Önerge kabul edildi.¹⁸⁹

Üç gün sonra rapor hakkında görüşmelere devam edildi. Sonuçta rapor doğrultusunda dinamit ve Tekel Hastanesi işleri hakkında soruşturma açılmamasına karar verildi. Tutkal ve kibrit işleri hakkında dört, İyidere Kereste Fabrikası işi hakkında 3, tomruk işi hakkında 1, kahve işi hakkında ise 2 muhalif oya karşı oy çokluğuyla Ürgüblü ve komisyon raporunda adları geçenler hakkında son soruşturma açılması kabul edildi. Ayrıca bu konularda Anayasanın 61. maddesi gereğince gereken yargıları yapmak için Ankara'da Yüce Divan kurulması 1 oya karşı diğer mevcutların oylarıyla karar verildi.¹⁹⁰ 1 Mart 1948'de Yüce Divan'da yargılanmaya başlayan Ürgüblü, 5 Ekim 1948 tarihinde aklandı.

Suad Hayri Ürgüblü'nün adı İstanbul Kabataş'ta yaptırılan Tekel Genel Müdürlüğü binası inşaatı işlerinde de geçmişti. Söz konusu inşaat işinden dolayı eski Tekel Genel Müdürü ve arkadaşları yargılanmış, bu yargılama sırasında Ürgüblü'nün de adı geçince Danıştay Genel Kurulu dosyanın merciiine verilmesi gereğine karar vermişti. Bu dosya Gümrük ve Tekel Bakanlığı yoluyla Başbakanlığa gönderilmiş, Başbakanlık da soruşturma raporu ve eklerini

¹⁸⁸ Tekel İdaresinde yapılan soruşturma hakkında Başbakanlık tezkeresi ve Anayasa ve Adalet Komisyonlarından Kurulan Karma Komisyon raporu (3/15). 52 sıra sayılı basma yazısına 2nci ek. **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:7, Birleşim:3, (07.11.1947).

¹⁸⁹ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:7, Birleşim:3, (07.11.1947). s.33.

¹⁹⁰ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:7, Birleşim:4, (10.11.1947). ss.58, 61, 63, 68, 70.

T.B.M.M. Başkanlığı'na göndermişti.¹⁹¹ T.B.M.M. Genel Kurulu'nda 12 Ocak 1948 tarihinde bu olayı soruşturmak üzere 5 kişilik bir özel komisyon kuruldu. Bu komisyon 1 üyenin değişimi hariç daha önceki 5 kişilik komisyon üyelerinden oluştu.¹⁹²

2.3.2. Ticaret Eski Bakanı Atıf İnan Hakkında Meclis Soruşturması:

Peker Hükümetinde Ticaret Bakanlığı yapan Atıf İnan hakkında 7 Eylül ekonomik kararlarının, yayımından önce açıklanması suretiyle haksız kazanç temin edilmesine neden olduğuna dair iddialar üzerine D.P. Afyon Milletvekili Ahmed Veziroğlu, yeni Ticaret Bakanı'nın cevaplaması isteğiyle bu konuda bir soru önergesi vermişti. Veziroğlu'nun sorusu şunları kapsıyordu:

1. — 7 Eylül kararlarının neşrinden önce bu kararların ifşa edilmesi dolayısıyla bazı tüccarların ve ezcümle bunlardan birisinin Eski Ticaret Bakanı Atıf İnan delaletiyle Ziraat Bankasından dahi yardım görerek beş on gün içinde topladığı üzümlerle büyük faydalar temin ettiği;
2. — Ofis zahirelerinden bir kısmının tüccar vasıtasıyla harice sevk edilerek bu suretle tüccarların faydalanmalarına yardım edildiği ve ezcümle bir arkadaşına Atıf İnan tarafından 5000 tonluk zahire ihraç lisansı verildiği ve bu zahirelerin simsarlar marifetiyle harice sevk olunduğu ve halbuki ihracatçı zahire tüccarlarına lisans verilmediği;
3. — İhracatın İzmir'den yapılmıyarak İstanbul'a nakil suretiyle yapıldığının iddia olunduğu ve bu ihraç İstanbul'da Atıf İnan'ın yakın dostlarından müteşekkil Trak ve İtiti şirketlerinin vasıtalık yaptığı ve husule gelen intifada Atıf İnan'ın da hissesi bulunduğu;
4. — Hükümet tarafından tevzia tâbi malların dağıtılmasının, sermayesinin yüzde altmışının eski Ticaret Bakanı Atıf İnan'a ait olduğu iddia olunan Esnaf ve Ahali Bankasına yüzde beş komisyonla yaptırıldığı;
5. — Eski Ticaret Bakanı Atıf İnan'ın kardeşine vasıtalı vasıtasız tahsis ettiği altı otomobilin karaborsada satıldığı;
6. — C. H. Partisi Grubunun tebliği üzerine bu mesele etrafında matbuatta görülen yazı ve iddiaları Bakanlığın dikkatle

¹⁹¹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:9, Birleşim:29, (12.01.1948). s.4.

¹⁹² *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:9, Birleşim:30, (14.01.1948). s.28.

takip ve tetkik etmiş olacağı vazifesi cümlesinden olduğundan bu neşriyatı da nazara alarak, mevzuun umumi efkâr önünde etrafiyle aydınlatılmasını arz ve rica ederim.¹⁹³

Bu soru hakkında eski ve yeni Ticaret Bakanlarının 21 Kasım 1947 tarihinde verdikleri cevaplar Veziroğlu'nu tatmin etmemişti. Bu nedenle aynı gün Veziroğlu, İnan hakkında Meclis soruşturması açılması önergesi verdi. Soruşturma önergesi 24 Kasım 1947 tarihinde gündeme alındı. Milletvekillerinden bazıları soruşturmanın açılması, bazıları da açılmasına gerek olmadığı üzerine konuştular. Özetle Elâzığ Milletvekili Fahri Karakaya, Seyhan Milletvekili Sinan Tekelioğlu, Kars Milletvekili Tezer Taşkiran, Kütahya Milletvekili Adnan Menderes, Niğde Milletvekili Vehbi Sarıdal önergenin lehinde, İzmir Milletvekili Ekrem Oran, Denizli Milletvekili Hulusi Oral, İzmir Milletvekili Kâmrân Örs, Bursa Milletvekili Muhittin Baha Pars, Diyarbakır Milletvekili Fazıl Ahmet Aykaç önerge aleyhinde konuştu.¹⁹⁴ Atıf İnan ise kendisine yöneltilen ithamları reddetti. Bazı milletvekillerin istediği, İnan'ın kendisi hakkında soruşturma açılmasını kendisinin istemesi önerisini ise kabul etmedi.¹⁹⁵ Sonuçta, yapılan açık oylamayla soruşturma açılması önergesi 106 oya karşılık 162 oyla reddedildi.¹⁹⁶

Önergenin reddinden sonra konu kapanmadı. Özellikle buğday ihracı kararının yanlışlığı, bundan bazı şahısların faydalandırıldığı ve yanlış ihraç sonucu ülkede buğday sıkıntısı yaşandığı, hatta açlıklara neden olduğu iddiaları konuşulmaya ve yazılmaya devam edildi. Bu gelişmelerden sonra Afyon Milletvekili Şahin Laçın, Muğla Milletvekili Mitat Sakaroğlu ve Kütahya Milletvekili Ahmet Tahtakılıç aynı konuda Meclis soruşturması açılmasına dair önerge verdiler. Önerge 28 Nisan 1948 tarihinde T.B.M.M. Genel Kurulu'nda görüşüldü. Görüşmeler devam ederken Çorum Milletvekili Cemal Kazancıoğlu, görüşmelerin ertelenmesini isteyen bir önerge sundu. Gerekçe olarak da buğday işleri ve Ofis işlemleri hakkında Maliye Müfettişlerinin üç aydan beri yürüttüğü bir teftiş olduğunu ve bunun bir ay içinde bitirileceğini öğrendiklerini belirtiyordu. Kazancıoğlu, bu teftiş ve soruşturmanın sona ermesinden sonra soruşturma önergesi üzerinde görüşmeyi teklif ediyordu. Bu teklif oylanarak kabul edildi.¹⁹⁷

Maliye Müfettişlerinin hazırladığı 25 Mayıs 1948 tarihli rapor Ticaret Bakanlığı tarafından Başbakanlık aracılığıyla Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne gönderildi. Rapor Meclis Genel Kurulu'nda okundu. Rapor, soruşturma ve sonucu ile ilgili detaylı bilgi verdikten sonra, bu konuda eski Ticaret Bakanı Atıf

¹⁹³ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:7, Birleşim:9, (21.11.1947). s.109.

¹⁹⁴ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:7, Birleşim:10, (24.11.1947). ss.144-168.

¹⁹⁵ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:7, Birleşim:10, (24.11.1947). ss.170-183.

¹⁹⁶ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:7, Birleşim:10, (24.11.1947). s.186.

¹⁹⁷ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:11, Birleşim:52, (28.04.1948). ss.196-198.

İnan'ın da adı geçtiği için müfettişlerin yetki alanını aştığını ve konunun Meclis'e havale edildiğini bildiriyordu.¹⁹⁸ Raporun okunmasından sonra Afyon Milletvekili Şahin Laçın ve iki arkadaşının Atıf İnan hakkında Meclis soruşturması istenen önergesi okunarak oya konuldu. Sonuçta soruşturma açılması oy birliğiyle kabul edildi. Bundan sonra Anayasa ve Adalet Komisyonu üyelerinden oluşan karma bir komisyonun kurulmasına ve bu komisyonun görev süresinin iki ay olmasına, gerekirse bir alt komisyon kurulmasına ve Ankara dışında çalışabilme yetkisi verilmesine karar verildi.¹⁹⁹

Karma Komisyon çalışmalarını bitiremeyince Komisyon Başkanı Tokat Milletvekili Nazım Poroy imzasıyla ve 17 Kasım 1948 tarihli tezkereyle Genel Kurul'dan çalışma süresinin üç ay uzatılması istendi. Genel Kurul da bu isteği kabul etti.²⁰⁰ Karma Komisyon bu sürede de işini tamamlayamayacağını düşündüğünden 25 Şubat 1949 tarihinden itibaren iki ay daha ek süre verilmesini talep etti. Bu talep de TMM Genel Kurulu tarafından kabul edildi.²⁰¹ Karma Komisyon sürenin 3. defa uzatılmasını 21 Nisan 1949 tarihli yazıyla talep etti. Bu defa 1,5 aylık ek bir süre istiyordu. Bu istek de Genel Kurul tarafından kabul edildi.²⁰²

Karma Komisyon çalışmalarını sonuçlandırıp 24 Mayıs 1949 tarihinde raporunu tamamladı. Komisyon çalışma süresi içinde toplam 55 kişiyi dinlemiş, Wittol, Suat Yurtkoru, İtiti, Trak ve Ekrem Burgaz adlarında beş şirkete hububat satışını incelemiş, Wittol'a yapılan 40.000 ton buğday, Suat Yurtkoru'ya yapılan 5.000 ton arpa, İtiti firmasına yapılan 20 000 ton çavdar, Trak şirketine yapılan 20 000 ton buğday ve Ekrem Burgaz'a yapılan 50 000 ton yulaf satışı işinde Atıf İnan'ın cezalı ve akçalı sorumluluğunu gerektirir fiil ve harekette bulunduğunu gösteren hiçbir delil bulamamıştı.²⁰³

Rapor hakkında görüşme 28 Mayıs 1949 tarihinde Genel Kurul'da gerçekleştirildi. Rapor üzerine ilk sözü Seyhan Milletvekili Sinan Tekelioğlu aldı. Tekelioğlu, İnan'ın suçsuzluğuna inanmakla birlikte, komisyonun soruşturmayı eksik yaptığını, Toprak Mahsulleri Ofisi'nde yolsuzluklar yapıldığının belgeleri olduğunu, fakat komisyonun kendisini dinlemediğini ileri sürdü. Tekelioğlu, İnan'ın Yüce Divan'a gönderilmesi durumunda kendisinin kesinlikle beraat edeceğine inandığını, ama sorumlu diğer şahısların da

¹⁹⁸ Raporun metni için bkz. *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:12, Birleşim:67, (04.06.1948). ss.35-87.

¹⁹⁹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:12, Birleşim:67, (04.06.1948). s.100.

²⁰⁰ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:13, Birleşim:8, (19.11.1948). s.187.

²⁰¹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:16, Birleşim:47, (18.02.1949). s.263.

²⁰² *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:18, Birleşim:75, (25.04.1949). ss.598-600.

²⁰³ Dış memleketlere vâkı hububat satışları hakkındaki raporun gönderildiği hakkında Başbakanlık tezkeresi ve Anayasa ve Adalet Komisyonlarından kurulan Karma Komisyon raporu (3/239), 225 sıra sayılı basmayazı. *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:19, Birleşim:95, (28.05.1949).

yargılanma ve ceza alma yolunu açacağını da belirtti.²⁰⁴ Denizli Milletvekili Hulusi Oral, Bursa Milletvekili Abdurrahman Konuk, Diyarbakır Milletvekili Fazıl Ahmet Aykaç, Erzurum Milletvekili Vehbi Kocagüney ve Samsun Milletvekili Naşit Fırat ise Tekelioğlu'nun Yüce Divan teklifine tepki gösterdiler.²⁰⁵ Karma Komisyon Sözcüsü Ankara Milletvekili Emin Halim Ergun da raporu savunarak Tekelioğlu'nun konuşmasını eleştirdi.²⁰⁶ Özellikle Bursa Milletvekili Muhittin Baha Pars'ın Tekelioğlu'nu eleştirirken kullandığı kelimeler ortamın gerilmesine ve karşılıklı atışmalara neden oldu.²⁰⁷ Sonuçta yapılan oylamayla komisyon raporu büyük çoğunlukla kabul edildi.²⁰⁸ Böylece Atıf İnan hakkında iddialar Meclis üyelerinin oylarıyla reddedilmiş oldu. Bu kararlar İnan'ın Yüce Divan'a gönderilmesi de reddedilmiş oldu.

2.3.3. Amerika'dan Gemi Satın Alma ile İlgili Yolsuzluk İddiası

Ali Fuat Cebesoy'un Ulaştırma Bakanlığının son günlerinde ve Şükrü Koçak'ın Ulaştırma Bakanlığının ilk günlerinde gemi satın almak için Amerika'ya üç ayrı heyet gönderilmişti. Bu heyetlerin Amerika'da yaptıkları işlerle ilgili söylentiler ortaya çıkmıştı. C.H.P. Ankara Milletvekili Hıfzı Oğuz Bekata, Ulaştırma Bakanı Şükrü Koçak'ın cevaplaması isteğiyle bu heyetlerin görevlerinin ve söylentilerin doğruluk derecesinin açıklanması amacıyla soru önergesi vermişti.²⁰⁹ Koçak'ın verdiği bilgiler tatmin edici bulunmayınca D.P. Afyon Milletvekili Kemal Özçoban ve üç arkadaşı gemi satın almak için Amerika'ya gönderilen heyetler hakkında Meclis soruşturması yapılmasına dair bir önerge verdiler.²¹⁰ Fakat bu önerge üzerinde yapılan konuşmalar sonunda önerge reddedildi.²¹¹

2.3.4. Van'da yaptırılan Askeri Hastane ve Uçak Alanı Yapımı Yolsuzluk İddiası

D.P. Afyon Milletvekili Kemal Özçoban, Millî Savunma Bakanı'nın cevaplaması isteğiyle, Van'da yaptırılan askerî hastane ve uçak alanı ile satın alınan kavurma işindeki yolsuzluk hakkında bir soru önergesi vermişti. Özçoban'ın soruları şunlardı:

²⁰⁴ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:19, Birleşim:95, (28.05.1949), ss.980-985.

²⁰⁵ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:19, Birleşim:95, (28.05.1949), ss.985-992.

²⁰⁶ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:19, Birleşim:95, (28.05.1949), ss.992-998.

²⁰⁷ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:19, Birleşim:95, (28.05.1949), s.1002.

²⁰⁸ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:19, Birleşim:95, (28.05.1949), s.1005.

²⁰⁹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:11, Birleşim:49, (19.04.1948), s.69.

²¹⁰ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:11, Birleşim:50, (21.04.1948), s.85.

²¹¹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:11, Birleşim:50, (21.04.1948), s.116.

1. A) Van Vilâyetinde inşa edilmek üzere mütaahhide ihale olunan Askerî hastanenin hangi tarihte ve kaç liraya ihale olduğu, inşasının ikmal edilip edilmediği ve ne miktar para harcanıldığı. Mütaahhidin kim olduğu?

B) Adı geçen hastane inşasında yolsuzluklar yapıp yapılmadığı, yapılmışsa mahiyeti ile zarar miktarının neden ibaret bulunduğu ve faillerinin kimler olduğu?

2. Yine Van'da askerî birliklerimiz için satın alınan kavurma işinde:

A) Bağırşak, içkembe ve boynuz karıştırılarak muazzam yolsuzluklar yapıldığı ve bu yüzden hastalanan ve ölen erlerimiz bulunduğu doğru mudur?

B) Kavurmalar hangi tarihte ve kimden satın alınmıştır? Kilosu ve bedeli ile imha olunan miktarı nedir?

Yapılan yolsuzlukların failleri kimlerdir?

3. Van'da yapılan askerî uçak alanının inşasında da yolsuzluklar bulunduğu doğru mudur? Bu alanın mütaahhidi ve yolsuzluğun failleri kimlerdir? Hangi tarihte ve hangi bedelle ihale olunmuştur? Yolsuzluklar varsa mahiyeti ve Hazinesin zararını nedir?

4. Her üç sorumdaki yolsuzlukların faillerinden kimler mahkemeye verilmiş ve kimler mahkûm olmuştur?

Bu önerge Millî Savunma Bakanı Hüsni Çakır tarafından 21 Haziran 1948 tarihinde cevaplandırıldı. Çakır'ın anlattıklarına göre 1939'da ihalesi yapılan hastane yapımında adları yolsuzluğa karışanlar beraat etmişti; konu temyizdeydi. 1942 yılında satın alınan kavurma işinde yolsuzluğa adları karışanların yargılanması ise sürüyordu. Bozuk kavurmanın yedirilmesi sonucu ölenlerin olduğu konusunda ise resmen ne bir haber alınmıştı, ne de böyle bir iddia vardı. 1943 yılında ihalesi yapılan Van havaalanı ile ilgili gelen ihbarlar da değerlendirilmiş ve soruşturma yapılmıştı. Soruşturma heyetinin raporu henüz kendilerine ulaşmamıştı.²¹²

Özçoban verilen cevabı yetersiz görmüştü. Özçoban'ın söylediklerine göre yolsuzluk yapanlar beraat etmiş, ihbarı yapan kişi tutuklanmış, 24 ay hapse mahkûm olmuştu. Bir iddiaya göre bozuk kavurmalar yüzünden 31 er ölmüştü. Havaalanı inşaatında ise 100 000 liradan fazla yolsuzluk yapılmıştı. 1939

²¹² *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:12, Birleşim:74, (21.06.1948), ss.287-288.

yılından beri 5 kabine 6-7 Millî Savunma Bakanı geçmiş, hâlâ bir sonuç alınamamıştı.²¹³

Soru önergesinin ele alındığı sırada Denizli Bağımsız Milletvekili Reşad Aydın, sorumlu ve suçlular hakkında hiçbir işlem yapılmadığı veya geciktirildiği iddiasıyla Refik Saydam, Şükrü Saraçoğlu, Recep Peker ve Birinci Hasan Saka Hükümetlerinde yer almış olan Millî Savunma Bakanları hakkında Meclis soruşturması açılmasına dair bir önerge verdi. Bu önerge 23 Haziran 1948 tarihinde ele alındı. Önerge üzerinde ilk söz alan C.H.P. Van Milletvekili Muzaffer Koçak'tı. Koçak'a göre söz konusu işlerde yolsuzluklar yapılmıştı, fakat kavurmaktan ölen yoktu. Yolsuzluklar da fazla abartılmıştı. İhbar eden kişi ise müteahhidin rakibi olan ve adı pek iyi anılmayan başka bir müteahhitti.²¹⁴

C.H.P. Urfa Milletvekili Vasfi Gerger de söz alanlardandı. Gerger'in açıklamalarına göre kendisi Dilekçe Komisyonu'nun sözcüsüydü ve bu konu kendilerine de geldiği için incelemeleri sürüyordu. Yalnız bu konunun Millî Savunma Bakanlarıyla bir ilgisi yoktu.²¹⁵ Bundan sonra konuşmalar devam etti. Zaman zaman sertleşen konuşmalardan sonra Reşad Aydın söz aldı. Kendisine yöneltilen eleştirilere cevap verdikten sonra, konunun Dilekçe Komisyonunda görüşülmekte olduğunu duyduğu için önergeyi geri aldığını söyledi. Fakat konu üzerinde konuşmanın devam etmesi isteğiyle önergeyi Balıkesir Milletvekili Süreyya Örgüven üstlendiğini söyleyince Reşad Aydın önergeyi geri almadığını ifade etti.²¹⁶ Bundan sonraki konuşmacılar bu konunun böyle gündeme gelmesinin orduya zarar vereceği, gündeme getirenlerin bunu düşünceleri gerektiği, orduyu politikaya alet ettikleri üzerinde durdular ve hem Özçoban, hem de Aydın'ı eleştirdiler. Daha sonra önerge oya sunularak reddedildi. Önerge sahibi Aydın'ın da önergenin kabulü lehinde oy kullanmadığı görüldü.²¹⁷

2.3.5. Şekere Yapılan Zam ile İlgili Meclis Soruşturması Önergesi

M.P. Kütahya Milletvekili Ahmet Tahtakılıç, 22 Aralık 1948 tarihinde Bakanlar Kurulu hakkında Meclis soruşturması açılması hakkında bir önerge verdi. Önergeyi vermesinin gerekçesini ise 4385 sayılı kanunla Hükümete 3 ay içinde Meclis'ten karar almak suretiyle sadece halkın yararına olarak şeker fiyatını indirme yetkisi verilmişken, hükümetin 22 Eylül 1948 tarihinde şeker fiyatlarını artırması olarak açıklamıştı. 22 Aralık 1948 tarihinde kabul edilen bir kanunla Şeker ve Glikoz İstihlak Vergisi hakkındaki 3101 sayılı Kanuna ek 4385 sayılı kanunun bazı maddelerinde değişiklik yapılmıştı. Bu kanunla hükümete

²¹³ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:12, Birleşim:74, (21.06.1948), ss.288-293.

²¹⁴ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:12, Birleşim:75, (23.06.1948), ss.334-337.

²¹⁵ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:12, Birleşim:75, (23.06.1948), ss.338-340.

²¹⁶ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:12, Birleşim:75, (23.06.1948), ss.349-351.

²¹⁷ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:12, Birleşim:75, (23.06.1948), s.359.

şeker fiyatını düşürebilme yetkisi verilmişti. Tahtakılıç'a göre şekere yapılan zam vergi tarh ve tahsili kapsamındaydı. Anayasanın 85. maddesine göre vergi ancak kanunla konulabilirdi.²¹⁸

Başbakan Yardımcısı Faik Ahmet Barutçu, Milli Korunma Kanunu'na göre şekerin fiyatının belirlenmesinin Bakanlar Kurulu'na ait olduğunu, yapılan zamdan dolayı ortaya çıkan farkın ise Hazine'ye yatırılacağını söyleyerek, kanuna uygun bir düzenleme ile ilgili olarak Meclis soruşturması açılması istenme nedenini anlayamadığını belirtti.²¹⁹

M.P. Afyon Milletvekili Hasan Dinçer de Tahtakılıç gibi düşünüyordu. Şekerin maliyeti, kar oranı belliydi. Geriye sadece şekerden alınan verginin artırılması kalıyordu ki bu vergi artırımını kanunla olurdu. M.P. Manisa Milletvekili Yunus Muammer Alakant da aynı görüşteydi.²²⁰ Tartışmalar bir süre daha aynı minval üzerinde devam etti. Sonuçta önerge üzerinde oylama yapılarak Meclis soruşturması istemi reddedildi.²²¹

2.3.6. Aydın'da 13 Vatandaşa Yapılan İşkence İddiaları ile İlgili Meclis Soruşturması Önergesi

D.P. İstanbul Milletvekili Senihi Yürüten, Aydın İli Çine İlçesinin Abak Köyünde 13 vatandaşa işkence yapıldığı iddiasını duymuş ve bununla ilgili İçişleri Bakanının açıklama yapması isteğiyle soru önergesi vermişti. Yürüten'in söylediklerine göre Kapuzlu Bucak Müdürü ile bir jandarma gediklisi bir soruşturma vesilesiyle köy halkından 13 kişiyi önce köy odasında gündüz ayrı ayrı, sonra bucak erat koğuşunda gece toptan, daha sonra da bucak ve erbaş odasında ayrı ayrı yüzlerine ve ellerine falaka takılmak suretiyle, ayaklarına dayak atılmak suretiyle işkence yapılmıştı. Yürüten, bu olayın doğru olup olmadığını, doğruysa haklarında işlem yapıp yapılmadığını ve işkence görenlerin muhalefet tarafından mı olduğunu soruyordu.²²²

Önergeye İçişleri Bakanı Emin Erişirgil 20 Mart 1950 tarihinde cevap verdi. Erişirgil'in anlattıklarına göre köyde iki partili grup arasında mevcut bulunan düşmanlık nedeniyle D.P.'ye mensup bir grubun, C.H.P.'ye mensup başka bir grubun evini yakmış olduğu yapılan soruşturmada ortaya çıkmıştı. Suçlular korktukları için dayak olayını ortaya atmıştı. Yapılan incelemelerde dayak olayının olmadığı ortaya çıkmıştı.²²³

²¹⁸ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:14, Birleşim:23, (24.12.1948), ss.267-269.

²¹⁹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:14, Birleşim:23, (24.12.1948), ss.269-271.

²²⁰ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:14, Birleşim:23, (24.12.1948), ss.271-274.

²²¹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:14, Birleşim:23, (24.12.1948), s.279.

²²² *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:4, Cilt:25, Birleşim:68, (20.03.1950), s.588.

²²³ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:4, Cilt:25, Birleşim:68, (20.03.1950), ss.588-590.

Senihi Yürüten cevabın doğru olmadığını iddia ederek olayı ve köyü ziyaret ettiği zamanki intiba ve görüşmelerini köylülerin adlarını vererek, gördükleri işkence biçimlerini de detaylı olarak anlattı. Erişirgil ise cevap olarak konunun adalete intikal ettiğini, kendisinin yapacak bir şeyi olmadığını söyledi.²²⁴

İçişleri Bakanı'nın izahlarından tatmin olmayan Senihi Yürüten, bu konuda bir Meclis soruşturulması açılması için önerge verdi.²²⁵ Fakat iki gün sonra bu önerge oylanarak reddedildi.²²⁶

²²⁴ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:4, Cilt:25, Birleşim:68, (20.03.1950), ss.590-593.

²²⁵ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:4, Cilt:25, Birleşim:68, (20.03.1950), s.595.

²²⁶ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:4, Cilt:25, Birleşim:70, (22.03.1950), s.707.

3. BÜTÇE VE KESİNHESAP

3.1. Bütçe

3.1.1. 1947 Yılı Bütçesi

1947 yılı genel ve katma bütçeleri Genel Kurul'da 4 Aralık 1946 tarihinde görüşülmeye başlandı. İlk olarak Hudut ve Sahiller Sağlık Genel Müdürlüğü Bütçe Kanun Tasarısı görüşüldü ve kabul edildi.²²⁷ 11 Aralık'ta ise Ankara Üniversitesi ile Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü bütçeleri görüşüldü. Ankara Üniversitesi'nin bütçesi görüşülürken C.H.P. Kütahya Milletvekili Asım Gündüz yaptığı konuşmasında Fen Fakültesi'ndeki öğrenci azlığının nedeni üzerinde durdu. Ankara Üniversitesi'ne Tıp, Dil Tarih ve Coğrafya, Hukuk ve Fen fakülteleri olmak üzere toplam 4 fakülte bağlıydı. 1946-1947 dönemi itibarıyla Hukuk Fakültesi'nde 3225, Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi'nde 1233, Tıp Fakültesi'nde 515, Fen Fakültesi'nde ise 234 öğrenci kayıtlı durumdaydı. Öğretim elemanı olarak Fen Fakültesi'nde 44, Hukuk Fakültesi'nde ise 48 adet öğretim elemanı vardı. Yer ve araç sorunu da yoktu. O halde Fen Fakültesi'ne neden bu kadar az öğrenci alınıyordu? Fen Fakültesi'nde öğrenci sayısının artması ordu açısından da önemliydi. Her yıl 20-30 subay Amerika'ya, İsviçre'ye gönderiliyordu. Fen Fakültesi'nden mezun olanların sayısı artarsa, bu fakülte mezunu yedek subayların da sayısı artacak, böylece yurt dışına ancak uzmanlık için subay gönderilecekti.²²⁸

C.H.P. Urfa Milletvekili Suut Kemal Yetkin'in üzerinde durduğu konu fakültelerin kütüphaneleri ve bunlara ayrılan tahsisattı. Yetkin'e göre bu tahsisat çok azdı; en az 5, 10 misli yüksek olmalıydı. Öğretim üyelerinin eserlerinin yayınlanması için ayrılan ödenek de çok azdı.²²⁹

Maraş Bağımsız Milletvekili Emin Soysal ise Yetkin'e hak vermekle birlikte, yaklaşık 5 milyon lira olan üniversite bütçesini çok bulmuştu. Sadece rektörlüğe döşeme, demirbaş ve tesisler için 40 bin lira ödenek ayrılmıştı. Bütçenin yaklaşık 1 milyon lirası füzuli yerlere ayrılmıştı. Doğuya yüksek okulların açılması gerekiyordu. Bütün yüksek okullar Batı Anadolu'ya açılıyordu. Buradan mezun olanlar da doğuya gitmiyordu. Ayrıca yolluklar da bilimsel araştırmalar için değil geziler için harcanıyordu. Türkiye aleyhine yazılan yazılara bu ilim kurumları cevap vermesi gerekirken bu görevlerini

²²⁷ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:1, Cilt:3, Birleşim:12, (04.12.1946), ss.27-29.

²²⁸ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:1, Cilt:3, Birleşim:15, (11.12.1946), ss.102-104.

²²⁹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:1, Cilt:3, Birleşim:15, (11.12.1946), ss.105-106.

yapmıyorlardı. Soysal son olarak bilim adamlarının ülke gerçeklerinden ve hizmetten uzak olmalarını şu sözleriyle dile getirdi:

Şimdi diğer bir meseleye temas edeyim: 4-5 aydır Ankara sokaklarında dolaşıyoruz. Kulaklarımıza öyle şeyler geliyor ki, öyle şeyler oluyor ki, ilim için kurduğumuz müessesenin kapısında, içinde, kenarında kulaklarımıza gelen öyle havalar esiyor ki, yürekler acısıdır. Dil-Tarih Fakültesinden bir doçent arkadaş, size aşikâr olarak arzedeyim arkadaşlar, memlekette ciddî olarak yarayacak müspet ilim sahasındaki lüzumlu tercümeler dururken İngiliz İşçi Partisi Lideri -kâtibi midir, lideri midir onu sizler tahkik edersiniz- Lâskinin (Demokrasi ve sosyalizm)²³⁰ adlı eserini tercüme ediyor. Kitabın mahiyeti nedir? Onu da arzedeyim: Kitabın muhtevası İngilteredeki fabrikaların, yolların Devlet tarafından idaresi fikrini yaymaktadır. Fakat bu fikir altında Lâski İngilizlere diğer bir memleketin yoldaki idaresini tevcihen yazmış. Sayın Doçent işin bu taraflarını nazarı dikkate alarak tercüme ediyor. Bu eser memleketin kütüphanelerine sevk edildikten başka paket paket, bu güne kadar 100 milyon para sarfettiğimiz müesseselere gizliden gizliye sevk ediliyor. Rica ederim, burada açık söylemek mecburiyetindeyim, bu kitapların sevk edildiği müesseselerde okuyan talebe daha sosyolojinin (S) harfini bile bilmiyorlar. Mezun olmuş bir talebeye 3/5 mi büyük 3/6 mı büyük sorarız bilmezler. Fakat elinde Demokrasi ve Sosyalizm adlı kitap vardır.²³¹

Milli Eğitim Bakanı Reşat Şemsettin Sirer, eleştirilere cevap verdiği konuşmasında Fen ve Tıp fakültelerinin henüz kuruluş aşamasında olduğunu, o nedenle öğrenci ve teçhizat eksikliği olduğunu, binalarının yapımlarının devam ettiğini belirtti. Fen Fakültelerinin daha çok üniversitelere hoca yetiştirme amacıyla açıldığını, askerlik ve vatan savunmasıyla ilgili ihtiyaçlar için asıl rolü olan üniversitelerin ise teknik üniversiteler olduğunu, hali hazırda İstanbul'da bir teknik üniversitenin bulunduğunu, Ankara'da da açma çalışmalarının devam ettiğini söyledi. Rektörlüğün yeni kurulması nedeniyle teçhizata 40 bin lira ayırmak zorunda kaldıklarını da belirten Sirer, üniversite hocalarının seyahatlerinin de yararlı olduğunu söyledi.²³²

²³⁰ Harold J. Laski, *Demokrasi ve Sosyalizm*, (Çev. Niyazi Berkes), Yurt ve Dünya Kültür Yayınları, İstanbul, 1946.

²³¹ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:8, Toplantı:1, Cilt:3, Birleşim:15, (11.12.1946), ss.107-108.

²³² T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:8, Toplantı:1, Cilt:3, Birleşim:15, (11.12.1946), ss.108-110.

C.H.P. Maraş Milletvekili Kâmil İdil'in iki temennisi vardı. Bunlardan biri kamu görevlilerinin de yüksek eğitim görebilmesine imkân sağlamak için akşam kurslarının açılması, ikincisi ise Tıp Fakültelerinde koruyucu hekimlik kürsüsünün açılmasıydı. Türkiye'nin sağlık koruma işlerini yürütecek bilgili elemanlara ihtiyacı vardı. 50 kişilik kapasitesi olan Hıfzıssıhha Okulu yeterli değildi.²³³ Konu üzerinde birkaç milletvekilinin soru ve temennileri sonrasında Ankara Üniversitesi Bütçesi oylanarak kabul edildi.²³⁴

1947 yılı Genel Bütçe Kanunu tasarısı 30 Eylül 1946 tarihinde Bakanlar Kurulu tarafından T.B.M.M.'ye sunuldu. Hükümetin Genel Bütçe Kanunu gerekçesinin ilk bölümü şu şekildeydi:

Hükümetin Genel Bütçe Kanunu gerekçesi

1947 yılı Bütçe Kanunu Tasarısı ve ekleri Anayasanın 95 nci maddesi gereğince 30.IX.1946 gününde Büyük Millet Meclisine sunulmuş bulunmaktadır.

Gider bütçesinde geçen yıla nazaran memur ve hizmetli kadrolarından indirmeler yapılmış, yardım ödenekleri mühim nispetlerde azaltılmış, gider tertiplerinden alınan kadroların, bu yıl tamamen geçici hizmetlere hasredilmekle beraber, adetlerinde kezalet ehemmiyetli indirmeler yapılmış, diğer taraftan dairelerin esas hizmetleriyle ilgili bazı tertiplerden, hizmetlerin aksamadan yürütülmesi göz önünde bulundurulmak suretiyle mümkün tasarruflar temin edilmiştir.

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası ile mutabık kalınmak suretiyle ecnebi dövizlere ve altına yeniden kıymet takdir edilmesi, dalgalı borçlarımızdan mühim bir kısmının itfasını mümkün kılacak mahiyette bulunduğundan, Bütçe Kanunu Tasarısına eklenen madde ile Devlet Borçları bütçesinde bu sınıf borçların itfası karşılıkları için mevcut ödenekten büyük bir kısmının tasarruf edilmesi imkânı sağlanmış, bununla beraber geri kalan kısmında kısa bir devre içinde itfasını mümkün kılacak yeter miktarda ödenek yine tertibinde bırakılmıştır.

Bütçenin gider kısmı toplamı 1 134 000 000 lira gelir kısmı toplamı ise 1 019 010 000 liradır. Bu vaziyete göre bütçe açığının 114 990 000 lira olduğu görülüyor ki, Bütçe Kanunu Tasarısının 3 ncü maddesinden de anlaşılacağı üzere bunun 80 000 000 lirası 4938 sayılı kanunla verilen yetkiye dayanılarak çıkarılacak Kalkınma İstikrazı Tahvilleri hasılatı ile, 9 000 000

²³³ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:1, Cilt:3, Birleşim:15, (11.12.1946), ss.114-115.

²³⁴ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:1, Cilt:3, Birleşim:15, (11.12.1946), ss.117-119.

lirası büyük su işleri için 3483 sayılı kanun gereğince yapılacak borçlanma ile, geri kalanı da 4060 sayılı kanuna göre elde edilecek paralarla karşılanacaktır.

Açığın bütçenin gider kısmı toplamına nazaran nispeti % 10,14 dır. Yapı ve tesis işleriyle sermaye ve kredi tahsislerine ayrılan ve bütçelerin altıncı kısımları toplamını teşkil eden ödenek miktarı 117 820 000 liraya balığ olduğuna göre istikrazlarla karşılanması derpiş edilen bütçe açığının, faydası ileri yıllara da sirayet edecek bu gibi müsmir hizmetlere yapılan ödenek tahsislerinden ileri geldiği ve bu tahsislerle ahenkli bulunduğu anlaşılır.

1946 ve daha evvelki yıllarda kabul edilmiş kanunların gerektirdiği ödeneklerden bu yıla ait olanlar tertiplerine tamam olarak konulmuştur.

Günün ağır geçinme şartlarından en ziyade müteessir bulunan memurlarımızın istihkaklarına, şimdiye kadar muhtelif zamanlarda çeşitli namlarla yapılmış zamlara ilâveten ve bunların heyeti umumiyesini içine alan, yüksek aylık tutarları tesbit edilmek suretiyle ve aylıkları az olanlara daha yüksek nispetlerde olmak üzere, mühim miktarlarda zam teklif edilmiş, çocuklu ailelere mümkün olduğu kadar fazla terfih imkânı verilmek üzere çocuk zamlarının bir misli artırılması derpiş olunmuş, yargıç ve savcılara verilmesi düşünülen tazminat için gerekli ödenek Adalet Bakanlığı Bütçesine konulmuş, müsteşarlarla, Sayıştay ve Danıştay Başkanlarına, vali ve kaymakamlara, bilfiil kıt'a ve birlikler başında bulunan komutanlara temsil ödeneği verilmesi teklif edilmiştir.

Emekli, dul ve yetim aylıklarına mütenasiben yapılacak zamlar için 10 000 000 lira ayrılmıştır.

Bu tahsis ve tefriklerle Hükümet programına giren işlerden, ehemmiyet ve müstaceliyetleri nazarı dikkate alınarak mühim bir kısma 1947 yılı bütçesinde yer verilmiş bulunmaktadır.

Bunlardan başka kısmen yine Devlet programına dâhil işlerden cezaevleri ve İstanbul Adalet Sarayı inşaatı, ilk ve meslekî öğretim hizmetleri, verem pavyonları açılması, Gümrük Koruma ve Emniyet Teşkilâtının takviyesi, demiryollarla şose ve köprüler inşaatının hızlandırılması, yeniden düşünülen küçük su işleri, Devlet Borçları bütçesinde dış borçlara ait taksitlerin yeni döviz kurlarına göre tezyidi, bir taraftan memurlara yapılacak zamlar, diğer taraftan bu yıl ilk bütçelerini

hazırlıyacak olan Üniversiteler için katma bütçelere ait yardımlar, köylerde ilk okullar inşaatı için yapılacak yardım için ilgili bütçelere gerekli ödenekler konulmuş, ayrıca Dışişleri Bakanlığı memurlarının istihkaklarının, yeni döviz kurları nazarı dikkate alınarak ödenmesini sağlamak üzere, bu Bakanlık bütçesine mühim zamir yapılmıştır.

Alınan çeşitli tasarruf tedbirlerine rağmen ehemmiyetli ödenekleri istilzam eden bütün bu hizmetlerin bütçede yeralmış olması gider rakamlarının geçen yıla nazaran 143 990 000 lira raddesinde bir fazlalık göstermesi neticesini vermiştir.

Gelir kısmına gelince:

Paramızın iç ve dış satmalına kabiliyetleri arasındaki muvazenesizliğin giderilmesi yolunda alınan kararlardan sonra dış ticaretimizde beklenen ve bütçemize de inikası tabii bulunan gelişme ile ilişkin tesirler, gelir membalarımızdaki inkişafın sağladığı bir kısım fazlalıklar bir taraftan, kaldırılan Toprak Mahsulleri Vergisi dolayısıyla mülga vergiler artıkları tahmininde tabii olarak görülen ehemmiyetli azalış esası bir gıda maddesi olan şekerin fiyatının, Devlet vergi ve resimlerinden fedakârlık yapılmak suretiyle bugün mevcut olan en aşağı fiyat seviyesine indirilmesi, bazı bölgelerimiz için cidden bir gıda maddesi teşkil eden çaya ait tekel resminin yarısının kaldırılması gibi vaziyetler, diğer taraftan, gelir tahminleri üzerinde azaltma ve çoğaltma istikametinde tesirler yapmışlar ve neticede gelir tahmini geçen yıla nazaran 145 000 000 lira fazlasıyla tesbit olunmuştur.

Bütçe Kanunu tasarısı ana hatları itibariyle geçen yıla ait kanunun aynı olup yalnız bu yıl yeniden eklenen (20) nci madde ile dalgali borçlarımızdan mühim bir kısmının itfası temin edilmek istenilmiş, aynı yardım badema esas istihkaklara ilâve edilmek suretiyle ödeneceği cihetle kanunun kaldırılması düşünüldüğünden bunun toptan ödenmesine yetki veren madde çıkarılmış, mektep kitapları ile gazeteler için lüzumlu matbua kâğıtlarına ait gümrük istihlâk vergilerinin tenzilâtla alınması hakkındaki madde de, gerektiği takdirde müstakil bir kanun alınmak üzere, kaldırılmıştır.

.....

Hulâsa:

1946 yılı bütçesi ile alınan tahsisat yekûnu 11 922 932 liradan ibaret olup sene içinde sonradan alman (2 903 817)

liralık munzam tahsisat ile 1946 bütçe toplamı 14 826 749 liraya yükselmiştir.

1947 bütçesine gelince; yeni esaslara göre olan bütçemizin toplamı 13 659 473 liradan ibaret olup geçen seneye nazaran 1 167 276 lira noksaniyle teklif edilmiş bulunmakta olduğunu saygılarımızla arz ederiz.²³⁵

Gelir Bütçesi gerekçesinin birinci bölümü ise şu şekildeydi:

Hükümetin Gelir Bütçesi gerekçesi

1947 yılında genel bütçeye girecek gelirler 1 019 010 000 lira tahmin olunmuştur. Bu miktar 1946 yılı için tahmin olunan gelirden 124 342 000 lira fazladır.

İşbu iki yıl gelirleri arasında bölüm itibarıyla bir mukayese yapıldığı takdirde 1947 yılı bütçesinin bazı bölümlerinde 1946 yılına nazaran cem'an 146 928 000 liralık eksiklik ve bazı bölümlerinde ise 271 270 000 lira fazlalık olduğu görülür.

Azalan gelirlerin başlıcaları kaldırılmış vergiler artıklarıyla çeşitli maddeler istihlâk, şeker istihlâk ve gümrük çıkış, hayvanlar vergileri ve tekel hasılatıdır. Gerekçenin bu bölümlere ait izahat kısmında da arz olunacağı üzere istihlâk vergilerindeki azalma şeker fiyatlarında, buna mütenazır olarak resimde mühim nispette indirme yapılmasına karar verilmiş ve çeşitli maddeler istihlâk ve gümrük çıkış vergilerinin kaldırılmış olmasından, tekel hasılatıyla tekel maddeleri savunma vergilerindeki azalma kahvenin tekel konusundan çıkarılması ve çaya ait resmin yarıya indirilmesinden, kaldırılmış vergiler bölümündeki azalma ise Toprak Mahsulleri Vergisi artıklarının tasfiye edilmek üzere bulunmasından dolmuştur. Göze çarpan bu azalmaya mukabil diğer bazı gelirlerde ezcümle gümrük resimlerinde, ithalât ve imalât muamele vergilerinde, hizmet erbabından alınan kazanç, buhran, muvazene ve hava kuvvetlerine yardım vergilerinde mühim miktarlarda artışlar husule gelmiştir.

Gümrük ve ithalât resimlerindeki artışlar ithalâtın çoğalması ve paramızla yabancı dövizleri arasındaki paritenin değiştirilmesi neticesinde matrahlarda ve resim hadlerinde kısmen kendiliğinden ve kısmen kanuni sebeplerle vâki olan

²³⁵ 1947 yılı Bütçe Kanunu tasarısı ve Bütçe Komisyonu Raporu (1/16), 9 S. Sayılı basmayazı, ss.1,2,5. **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem:8, Toplantı:1, Cilt:3, Birleşim:18, (18.12.1946).

yükselmelerden, hizmet erbabı vergilerinde artışlar ise aylık tutarlarının yükseltilmesinden ileri gelmiştir. İthalât mallarından alınması kararlaştırılan primlerin gelirler arasına katılması da tezyüt unsurlarından biridir.

Diğer bölümlerde görülen ufak mikyasdaki temevvüçlerin sebep ve âmillerine bu bölümlere ait izahat sırasında temas olunacaktır.

Gelirlerde umumiyetle ekonomik şartlara muvazi olarak tedrici bir inkişaf görülmektedir. Tahminlerde geçmiş yılların ve ayların neticelerine dayanılmakla beraber bu meyil de gözden kaçırılmamıştır. Ekonomik şartlarda seri bir tahavvül vuku bulmadığı takdirde bu tahminlerin gerçekleşmesi ve umulan gelirin tamamen sağlanması mümkün görülmektedir.²³⁶

Bütçe Komisyonunda küçük bazı değişikliklerle gider bütçesi aşağıdaki duruma geldi:

A - Cetveli

Sıra No	Dairelerin adları	Lira
1	Büyük Millet Meclisi	13 690 526
2	Cumhurbaşkanlığı	1 129 863
3	Sayıştay Başkanlığı	1 962 662
4	Başbakanlık	3 312 257
5	Danıştay Başkanlığı	915 533
6	Basın ve Yayın Genel Müdürlüğü	5 733 110
7	İstatistik Genel Müdürlüğü	880 347
8	Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü	2 630 782
9	Diyanet İşleri Başkanlığı	2 716 106
10	Adalet Bakanlığı	37 933 840
11	Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü	5 536 999
12	Millî Savunma Bakanlığı	242 497 895
13	İçişleri Bakanlığı	18 894 414
14	Emniyet Genel Müdürlüğü	30 776 949
	(düzeltilen hali)	
15	Jandarma Genel Komutanlığı	37 234 140
16	Dışişleri Bakanlığı	11 989 998
17	Maliye Bakanlığı	114 253 215
18	Devlet Borçları	198 067 163
19	Millî Eğitim Bakanlığı	100 716 321

²³⁶ 1947 yılı Bütçe Kanunu tasarısı ve Bütçe Komisyonu Raporu (1/16), 9 S. Sayılı basmayazı, s.91. **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem:8, Toplantı:1, Cilt:3, Birleşim:18, (18.12.1946).

20	Bayındırlık Bakanlığı	84 501 247
21	Ekonomi Bakanlığı	6 742 723
22	Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı	42 007 455
23	Gümrük ve Tekel Bakanlığı	18 855 310
24	Tarım Bakanlığı	29 211 860
25	Ulaştırma Bakanlığı	3 297 035
26	Ticaret Bakanlığı	3 606 407
27	Çalışma Bakanlığı	2 121 373
Toplam		1 021 215 530
Millî Savunma Bakanlığı (Olağanüstü)		115 000 000
GENEL TOPLAM		<u>1 136 215 530</u> ²³⁷

Gelir bütçesi ise komisyonda aşağıdaki gibi düzenlendi:²³⁸

B Cetveli

Gelirin Çeşidi	1946 yılı tahminleri (Lir₺)	1947 yılı Hükümetçe Tahmin Edilen (Lira)	1947 yılı Komisyonca Tahmin Edilen (Lira)
BİRİNCİ KISIM			
<i>BİRİNCİ GRUP</i>			
<i>İrat ve Servet Vergileri</i>			
Kazanç Vergisi	133 200 000	157 000 000	157 000 000
Hayvanlar Vergisi	27 000 000	26 000 000	27 400 000
Veraset ve İntikal V.	1 350 000	1 400 000	1 400 000
Maden Resimleri	1 350 000	1 400 000	1 400 000
Birinci grup toplamı	162 900 000	185 800 000	187 200 000
<i>İKİNCİ GRUP</i>			
<i>Muamele ve İstihlâk Vergileri</i>			
Gümrük Vergileri	30 275 000	80 250 000	80 250 000
Muamele Vergisi	137 300 000	188 000 000	188 000 000
Dâhili İstihlâk Vergileri	34 050 000	35 850 000	36 150 000

²³⁷ 1947 yılı Bütçe Kanunu tasarısı ve Bütçe Komisyonu Raporu (1/16), 9 S. Sayılı basmayazı, A-cetveli Gider Bütçesi, **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem:8, Toplantı:1, Cilt:3, Birleşim:18, (18.12.1946).

²³⁸ Bu tablo, 1947 yılı Bütçe Kanunu tasarısı ve Bütçe Komisyonu Raporu (1/16), 9 S. Sayılı basmayazı, B-cetveli Gelir Bütçesi, ss.313-320'den özetlenerek düzenlenmiştir. **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem:8, Toplantı:1, Cilt:3, Birleşim:18, (18.12.1946).

Su ve Kara Av Vergileri	1 300 000	1 000 000	1 450 000
Nakliyat Vergisi	14 500 000	13 000 000	13 000 000
Sefineler Vergisi	120 000	120 000	120 000
Damga Vergisi	20 000 000	21 000 000	21 000 000
Tapu Harçları ve Kaydiyeler	6 250 000	6 000 000	6 000 000
Mahkeme Harçları	3 300 000	3 650 000	3 650 000
Pasaport, kançılara ve ikamet tezkeresi harçları	600 000	500 000	600 000
Noter Harçları	1 300 000	1 500 000	1 500 000
Diğer harçlar	46 000	58 000	58 000
Hayvan Sağlık Zabıtası Resmi	300 000	200 000	100 000
İkinci grup toplamı	249 341 000	301 528 000	351 878 000

ÜÇÜNCÜ GRUP

Tekel Gelirleri

Tütün, tuz, kahve, çay, ispiroto ve ispirotolu içecekler ve revolver, fişek ve patlayıcı maddeler, kibrit ve çakmak	88 920 000	52 723 000	54 086 000
Oyun kâğıdı	150 000	100 000	100 000
Üçüncü grup toplamı	89 070 000	52 823 000	54 186 000

DÖRDÜNCÜ GRUP

Devlet Malları ve Mülkleri

Gelirleri

Devlet Ormanları Gelirleri	0	250 000	250 000
Gayrimenkul kiralaları ve ecrimisilleri	530 000	850 000	850 000
Menkul ve gayrimenkul mallar satış gelirleri	8 500 000	5 400 000	5 400 000
Dördüncü grup toplamı	9 030 000	6 500 000	6 500 000

BEŞİNCİ GRUP

Devletçe İdare Edilen

Kurumlar

Devlet Demiryolları ve Limanları	0	0	0
Posta, telgraf ve telefon	0	0	0
Darphane ve Damga Basımevi	80 000	100 000	100 000
Resmi basımevleri gelirleri	50 000	80 000	80 000
Resmi okullar gelirleri	50 000	70 000	70 000
Sulama idareleri gelirleri	150 000	100 000	100 000

Radyo geliri	1 500 000	1 700 000	1 700 000
Diğer kurumlar	220 000	500 000	500 000
Milli Piyango geliri	6 000 000	6 580 000	6 580 000
Beşinci grup toplamı	8 720 000	9 130 000	9 130 000

ALTINCI GRUP

Genel kurumlar ve şirketler gelirlerinden Devlet payı

İmtiyazlı demiryollarından alınan	0	0	0
Fenerler geliri mukabili alınan	50 000	30 000	30 000
Mükerrer sigorta şirketlerinden alınan	332 000	400 000	400 000
Sözleşmesi gereğince Musul petrollerinden alınan	1 000 000	2 250 000	2 250 000
Altıncı grup toplamı	1 382 000	2 680 000	2 680 000

YEDİNCİ GRUP

Çeşitli gelirler

Hazine muameleleri gelirleri	1 310 000	900 000	900 000
Askerlik mükellefiyeti	0	0	0
Kıymetli kâğıtlar	250 000	300 000	300 000
Muayyen giderler karşılığı gelirler	205 000	200 000	200 000
Eski alacaklar	79 200 000	35 200 000	35 200 000
Cezalar	5 500 000	5 450 000	5 550 000
İstanbul Üniversitesi geliri	160 000	0	0
Çeşitli gelirler	5 500 000	10 000 000	8 000 000
Yedinci grup toplamı	92 125 000	52 050 000	50 150 000

SEKİZİNCİ GRUP

Geçici gelirler

İktisadi Buhran Vergisi	49 000 000	88 500 000	88 500 000
Muvazene Verilişi	2 900 000	63 000 000	63 500 000
Sekizinci grup toplamı	91 900 000	151 500 000	152 000 000
Nazım Vergiler	0	0	0
Birinci kısım toplamı	703 798 000	812 011 000	813 724 000

İKİNCİ KISIM

BİRİNCİ GRUP

Savunma vergileri

2456 ve 2672 sayılı kanunlar gereğince gümrüklerde	150 000	150 000	200 000

kullanılan bazı kâğıtlara yapıştırılan savunma pulu gelirleri			
Tekel maddelerinden alınan savunma vergisi	80 620 000	84 478 000	85 287 000
Kibritten alınan savunma vergi	7 850 000	0	0
Posta, telgraf müraseleleriyle telefon abone bedellerinden alınan savunma vergisi	3 250 000	3 500 000	3 500 000
Binalardan alınan savunma vergi	3 400 000	3 500 000	3 500 000
Birinci grup toplamı	95 270 000	91 628 000	92 487 000

İKİNCİ GRUP

İstisnâî gelirler

Gümrük çıkış vergisi	7 500 000	0	0
Tayyare resmi	5 000 000	4 000 000	4 000 000
Hava kuvvetlerine yardım vergi	26 400 000	41 000 000	40 650 000
4385 sayılı kanun mucibince şekerden alınan ek istihlâk vergi	56 700 000	30 371 000	30 371 000
3/4636 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla onanan 658 sayılı Koordinasyon Kurulu kararı gereğince ithal mallarından alınacak prim	0	40 000 000	40 000 000
İkinci grup toplamı	95 600 000	115 371 000	115 021 000
İKİNCİ KISIM TOPLAMI	190 870 000	206 999 000	207 508 000
<i>KISIMLAR TOPLAMI</i>			
BİRİNCİ KISIM TOPLAMI	703 798 000	811 011 000	813 724 000
İKİNCİ KISIM TOPLAMI	190 870 000	206 999 000	207 508 000
GENEL TOPLAM	894 668 000	1 019 010 000	1 021 232 000

Bütçe Komisyonu'nda yapılan değişikliklerle bütçe açığı hükümet teklifinden 6 470 liralık eksikle 114 983 530 lira olarak gerçekleşiyordu. Açığın 80 000 000 lirası uzun vadeli iç borçlanmayla, 9 000 000 lirası büyük su işleri için kanunu gereğince yapılacak borçlanmayla, 25 983 530 lirası da 4060 sayılı kanun gereğince alınacak paralarla kapatılacaktı. Genel Kurul'a sunulan 1947

bütçe tasarısı gider toplamı, 1946 Bütçe Kanunu ile kabul edilen gider toplamına göre 145 642 646 lira, gelir toplamı da 126 564 000 lira bir fazlalık göstermekteydi. 1946 yılı bütçesinin kabulünden sonra değişik kanunlarla 76 671 149 liralık ek ödenek kabul edilmişti. Bu ek ödeneklerle 1946 yılı bütçe gider ödenekleri toplamı, Aralık ayı başına kadar, 1 067 244 033 liraya ulaşmaktaydı.

1946 gider bütçesiyle 1947 bütçe teklifi giderleri ödenekleri karşılaştırıldığında hizmetler itibariyle genel olarak dağılım aşağıdaki tablodaki gibiydi:²³⁹

	1946 bütçe kanunu	1947 bütçe tasarısı	Fark
Birinci kısım: Aylık, ücret ve benzeri özlük haklar	233 417 040	357 714 325	+124 297 285
İkinci kısım: Yönetim giderleri	21 561 539	24 221 179	+2 695 640
Üçüncü kısım: Daire hizmetleri	226 203 802	267 427 832	+41 224 030
Dördüncü kısım: Borçlar	234 848 714	198 664 638	-36 184 076
Beşinci kısım: Yardımlar	41 221 453	63 268 898	+22 047 245
Altıncı kısım: Sermaye, kredi ve tesisler	118 320 336	107 703 328	-10 617 008
Toplam	876 572 884	1 019 000 000	+143 463 116

Görüldüğü gibi 1947 bütçesinde en fazla artış; aylık, ücret ve benzeri özlük haklarda gerçekleşiyordu. Yardımlar yaklaşık olarak % 50 artıyor, borçlar ise yaklaşık olarak % 15 azalıyordu.

Bütçe Kanunu tasarısı üzerinde görüşmeler T.B.M.M. Genel Kurulu'nda 18 Aralık 1946 tarihinde başladı. Başbakan Recep Peker'in bütçe üzerinde genel konuşmasından sonra Maliye Bakanı Halit Nazmi Keşmir bütçe ile ilgili açıklamalarda bulundu. Keşmir'e göre bu bütçe 1946 bütçesi gibi bir geçiş dönemi bütçesiydi. Bunun asıl nedeni, savaşın fiilen bitmesine rağmen henüz barışa kavuşulamaması nedeniyle savunma bütçesine önemli miktarda olağanüstü ödenek eklenmesiydi. 1939 yılından beri olağanüstü Millî Savunma harcamaları 1947 ödeneği de dâhil olmak üzere 2 milyar 350 milyon liraya ulaşmıştı. Olağanüstü ödeneklerin sağlık, kültür ve ekonomik kalkınma işlerine ayrılması daha iyi olurdu, ama emniyet verici olmayan genel durum buna imkân bırakmamıştı. Öte yandan geçim sıkıntılarını hafifletmek amacıyla memurlara % 15 ilâ 52 arasında bir oranla yapılan zamlar da bütçeye önemli harcamalar yüklemişti. Ayrıca vergilerden elde edilen gelirlerin artırılması için gerekli olan

²³⁹ 1947 yılı Bütçe Kanunu tasarısı ve Bütçe Komisyonu Raporu (1/16), 9 S. Sayılı basmayazı, Bütçe Komisyonu raporu, s.109. **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem:8, Toplantı:1, Cilt:3, Birleşim:18, (18.12.1946).

vergi reformları da yapılacaktı. Bu amaçla vergilerle ilgili kanun tasarıları Meclis'e sunulmuştu. Borçlar konusuna gelince; ancak ekonomik işler için borçlanılacaktı. 1947 yılında 114.9 milyon liralık iç borçlanmaya gidilecekti. Devlet borçlarının genel bütçe toplamına oranı % 18 civarındaydı. Türkiye'nin borç miktarı 30 Eylül 1946 tarihi itibarıyla 1 653 000 000 liraydı. Bunun 891 milyonu konsolide, 762 milyonu kısa vadeliydi. Bu duruma göre borçların toplamı bir yıllık bütçenin bir buçuk katıydı. İç borç ise yeni bütçenin bir yıllık miktarını bulmaktaydı. Yabancı devletlerle karşılaştırıldığında, Türkiye'nin hem borç toplamı hem de bütçeye oranı oldukça düşüktü. Örneğin İsviçre'nin 1945 yılındaki borcu, bütçesinin beş katı olmak üzere 10 milyar 968 milyon İsviçre Frangı, İsveç'in ise aynı yıldaki borcu bütçesinin 3,5 katı olmak üzere 11 milyar 145 milyon Kron'du.²⁴⁰

1947 Bütçesini en kapsamlı eleştiren D.P. Kütahya Milletvekili Adnan Menderes'ti. Bütçe üzerine yapacağı konuşma üzerinde iyi bir şekilde hazırlanmış görünen Menderes, konuşmasını hazırladığı metni okuyarak gerçekleştirdi. Menderes'in konuşması şu şekildeydi:

ADNAN MENDERES (Kütahya) — Muhterem arkadaşlar, Sayın Başbakanın bütçe müzakeresine takaddüm eden sözlerinde iki hedefin görüldüğü tesiri altında bulunmaktayız.

Bunlardan birisi, bütçe üzerinde yapılacak tenkitlerin tesirini bervechi peşin azaltmak, diğeri ve daha mühimmi ise iç politikaya tutunarak ve şiddetli bir lisan kullanarak bir nevi ürkütme tesiri icra etmek. (Allah Allah sesleri) (Hâşa sesleri).

Ben asıl bu ikinci nokta üzerinde durmak istiyorum. Sayın Başbakan sözleri arasında, siyasi tahrikler neticesinde memleketin şurasında, burasında çıkacak karışıklıkların şiddetle önleneyeğini, yine şiddetli bir lisanla ifade etti. Siyasi tahrikler tâbiri ile acaba birden fazla partili siyasi hayata girmiş olmamızı, ve bunun tabîi tecellilerini mi ima etmek istiyor?

Demokrat Parti kendisini, bu gibi imaların asla tesirinde kalmıyacak sağlam bir durumda görüyor. Çünkü Demokrat Parti kuruluşundan bu güne kadar kanunî yollarla ve kanun vasıtasıyla mücadeleyi kendisine en mukaddes bir şiar edinmiştir. (Sağdan bravo sesleri.) Bundan böyle de sonuna kadar bu yolda azim ile, ırkilmeden devam edecektir. Sayın Başbakanın bu nevi şiddetli sözlerinin, Bütçenin müzakeresine takaddüm eden dakikalarda söylenmiş olmasının ve bütçe müzakereleriyle hiç bir ilgisi

²⁴⁰ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:1, Cilt:3, Birleşim:18, (18.12.1946), ss.5-8.

bulunmamasının mânası üzerine ayrıca dikkati çekmek yerinde olur.

Memleketin iç emniyetini bozacak, dışardan haysiyet ve itibarı sarsacak herhangi bir hareket karşısında, hükümetin vazifesinde göstereceği en küçük dikkatsizliği ilkönce ve en şiddetli olarak, Demokrat Partinin tenkit edeceğini, şimdiden arzetmeme müsaade buyursunlar. (Sağdan bravo sesleri).

Muhterem arkadaşlar; şimdi bütçe hakkında Partimizin görüşlerini kısaca arzetmek istiyeceğim.

Muhterem Arkadaşlar; Millet adına hakimiyet haklarını kullanan Büyük Millet Meclisinin en nazik ve en ehemmiyetli vazifesi şüphe yokki Devlet Bütçesini tetkik ve tanzim etmektedir. Hatta Millet Meclislerinin doğuşu Bütçe fikrine sıkı sıkıya bağlıdır. Yani Millet Meclisleri, Milletten alınacak paralarla, bunların umumi ve müşterek hizmet ve menfaatları için sarfının Millet adına murakabe edilmesi zaruretinin kavranmasından doğmuşlardır. Âmme hizmetlerinin ve menfaatlerinin neler olduğunu ve bir yıl içinde bunlar için yapılacak masrafların miktar ve nevilerini tesbit etmek ve bu masrafları karşılayacak gelir ve vergileri mükelleflerin verim takatlarıyla ölçerek en münasip kaynaklardan sağlamak yolundaki bütün çalışmalar bütçe denilen vesaikata hüküm rakam olarak ifadesini bulur.

Diğer bir bakıma göre bütçeler bir yıllık tafsilâtlı Hükümet programı mahiyetini taşırlar. Millet Meclisleri Hükümet faaliyet ve icrâatını en geniş ve derin surette murakabe edebilmek imkânlarını Bütçe müzakerelerinde bulabilirler.

Bu sebeplerle, Meclis, Bütçe tetkik ve müzakeresindeki Devletin malî ve iktisadi durumuna hakkiyle nüfuz edebilecek malûmatı edinebilmelidir. Bunun için her şeyden önce yıllık millî gelir ve millî gelirin hangi çalışma zümrelerine ne nispette isabet ettiği hususunda kabataslak ta olsa, malûmata sahip olmak icabeder. Bunun; vergilerin tesbitinde ve iktisadi faaliyet zümrelerinden her birinin umumi masraflara iştirak nispetlerini adilâne tayin etmek mevzunda büyük ödenmesi vardır. Sonra âmme hizmet ve masraflarının vatandaşlara tahmil ettiği yükün yekûnunu bilmek için yalnız umumi ve mülhak bütçelerin tetkiki de kâfi değildir. Vatandaşların hususi idarelere, Belediyelere, Köy bütçelerine ödemekte oldukları vergi ve resimlerle sair vergiye benzer mükellefiyet ve ödemelerin nelere balığ olduğunun da bilinmesi lâzımdır. Bunlardan başka Devlet

İktisadi Teşekkülleri adıyla bugün gerek tesis masrafları gerekse kullandıkları sermayeler büyük rakamlara baliğ olan ve faaliyetlerinin müspet, menfi tesirleri millî ekonomimizde ve bütün vatandaşların günlük hayat ve maişetlerinde kuvvetle his olunan Devlet teşebbüslerinin tâbi bulundukları işletme prensipleriyle bu prensiplerin tatbik tarzının ve neticelerinin de Meclisce iyiden iyiye bilinmesi zarureti vardır.

İşte bütün bunların Meclisce etraflı şekilde bilinmesiyledir ki, millet işlerinin görülmesi ve bütçenin tetkik ve tanzimi mevzularında sağlam esaslara dayanmak mümkün olabilir.

Hâlbuki bütçe tasarısında Hükümetin mucip sebepler lâyihası gayet kısadır. O derecede ki, her nedense bu hususlarda malûmat ve tafsilât verilmekten içtinap olunmuştur denilebilir. Hükümet bu vazifeyi âdetâ Bütçe Komisyonuna devretmiş görünüyor. Gerçi Bütçe Komisyonu Hükümet adına ve lehine olarak bir takım malûmat vermekte ise de bu malûmat yukarıda arzedildiği gibi bütçeye nüfuzu kolaylaştıracak mahiyette olmaktan uzaktır. Bütçe Komisyonu raporu şu veya bu vesile ile Hükümetçe yapılan beyanların bir tekrarından ibaret kalmıştır. Maliye Vekilinin beyanatından da çok şey öğrenmek kabil olamıyor. Ve bu hal 1947 bütçe tetkik ve müzakerelerini bir nevi vuzuhsuzluk içinde bırakıyor. Esasen, bütçenin tertip sureti de bu vuzuhsuzluğu bir kat daha artırmakta ve mahiyetleri itibariyle masraf nevilerinin tetkikini zorlaştırmaktadır.

Meselâ, özlük haklar namı altında 358 milyon lira görülüyor. Halbuki yine özlük haklar meyanında gösterilmesi icabeden 17 milyon liralık tekaüdiye tahsisatı üçüncü kısımda, 7,5 milyon lira tutarında yolluklar ikinci kısımda, Üniversitenin maaş ve yolluklar tahsisatları beşinci kısımda, ecnebi mutahassıların ücretleri ve yollukları ikinci kısımda gösterilmektedir. Memur maaşlarına yapılan zamlar münasebetiyle özel idarelerin açıklarını kapatmak için tahsis edilen 18 milyon lira memur maaşlarına karşı verildiği halde beşinci kısımda, köy okulları ve enstitüleri ve köy öğretmenleri ücretleri olan özlük haklar da üçüncü kısımdadır.

Görülüyorki özlük haklar namı altında gösterilenlerden başka bütçede muhtelif fasıllarda özlük hak olarak tediyesi derpiş olunan daha 76 milyon lira vardır. Bizim görebildiğimiz bu kadar. Bunlardan başka daha da bulunması kuvvetle muhtemeldir. Halbuki özlük haklar namı altında ve Devlet memur ve müstahdemlerine ve emeklilere bütçeden ödenen

miktarın ilk bakışta görülmesi icabederdi. Yalnız umumi bütçede değil mülhak bütçelerde özel idare ve belediyelerde ve hattâ İktisadi Devlet Teşekküllerinde memur ve müstahdem maaşı olarak ödenmekte olan miktarların umumi yekûnu hakkında bütçe müzakereleri münasebetiyle Meclisin ve memleketin salâhiyetli ağızlardan malûmat edinmesi yerinde olurdu.

Binaenaleyh bütçenin tertibinde ötedenberi alışılmış karışık usullerin terkiyle açıklığı sağlayacak, tetkiki kolaylaştıracak usul ve şekillerin tatbiki lâzımdır.

Bütçe tetkikini güçleştiren diğer bir sebep te millî korunma, Türk parasını koruma ve Merkez Bankası kanunları gibi bir kısım kanunlarla Meclis salâhiyetlerinin icra kuvvetine devredilmiş olmasıdır. Bu yüzden bütçede görülmesi icabeden bir takım gelirlerle masrafların bütçe dışında ve binaenaleyh Meclis murakabesi dışında kalması neticesi doğmaktadır. Bu ve bu gibi kanunların verdiği salâhiyetlerle Hükümet vergiye benzer gelirler sağlamakta, fonlar tesis etmekte, bütçede görülmiyen masraflar yapmakta ve kadrolar vücuda getirmektedir. Yine bu kanunlara dayanarak hususi şahıslara ait dokuma fabrika ve tezgâhları mamullerine el koyabilen Hükümet fiyat tevhidî bahanesiyle bu mamulleri geçim darlığı içinde kıvranan halka fahiş fiyatlarla satmak ve bundan elde edilen kârları istediği şekilde kullanabilmek imkân ve salâhiyetine maliktir. O kadarki, dokuma satışlarından elde ettiği bu kârlardan Hükümet mütaaddit yıllarda kömür işletmesinin açığını kapatmak için, 10-15 milyon lira gibi mühim bir para tahsis etmek imkânını bulabilmiştir. Bu ve buna mümasil muameleler hep bütçe dışında cereyan etmiştir.

Döviz alım, satımlarından dış ticarete fiyatların istenildiği gibi tanziminden, primlerden Devlet hissesi olarak el konan bir kısım zirai mahsullerin satışından elde edilen kârlarla mevcut bir takım teşekküllerin genişletilmesi ve yeni kadroların ihdası imkânı bulunmuştur.

Bütçe dışında cereyan eden bütün bu muamelelerin diğer bir misali de dış ticaret ve döviz alım satımı muamelelerinden 135 ton altın teraküm ettirilmiş olmasıdır. Dolaylı bir vergi gibi memlekettten alınmış olmaktan başka suretle izahı kabil olmıyan bu altınlar bütçe gelirleri arasında görülmemektedir. Döviz bütçesi de memleketin tamamıyla meçhulüdür.

Bu haller Millet Meclisinin, Hükümet icraat ve faaliyetlerini takip ve murakabe edebilmesini güçleştirecek mahiyette oldukları kadar bütün gelir ve giderlerin bütçede görülmesi esasına ve bütçenin umumiyet prensipine de tamamen aykırıdır. Demek oluyor ki, Anayasa ve Muhasebei Umumiye Kanunu hükümleriyle telif olunamıyacak tarzda gelirler temini ve bunların istenildiği gibi sarfı yine Meclisin murakabesi dışında cereyan etmektedir.

Arkadaşlar, bütçenin Meclisce tetkik ve murakabesinde üzerinde katı ısrarla durulması icabetten diğer mühim bir cihet te bütçenin samimiyeti meselesidir. Bütçede samimiyet, Meclisin ona lâiyikiyle nüfuz ederek Hükümeti bu yoldan da murakabe edebilmesini kolaylaştırma bakımından en esaslı şartlarından. Bu yönden de bütçelerimizi övmeye imkân yoktur. Meclisçe kabul edilen bütçelerle bütçe katı hesaplarının karşılaştırılması bu mütalâamızın ne kadar doğru olduğunu açıklayabilir. Her yıl huzurunuzda denk olduğu iddiasıyla getirilen bütçeler, esfle söylemeliyiz ki, yıl sonunda asla mâzur görülemeyecek mühim açıklar göstermektedir. Bundan başka sene içinde yapılan münakalelerin çokluğu ve bunların ehemmiyetli rakamlara bâliğ olması da üzerinde dikkatle durulacak bir meseledir. Bütün bunlar gelir, gider tahminlerinde fahiş ölçüde hatalar yapıldığına veyahutta bu tahminlerde samimiyet kaidesine gereği kadar değer verilmediği delil teşkil ederler.

Her yıl denk bütçe diye getirilen bütçeler 1939'dan bu yana Devlete bir milyar iki yüz doksan milyon lira borç yüklemiştir. Fikrimizce 1947 bütçesi de bunlardan biridir. İddiamıza delil vermek için Millî Savunma bütçesini göstereceğiz. 7 Eylül kararlarının sebep olduğu fiyat yükselişlerinin bu bütçede hesaplanmadığını ve bu farkın yalnız Savunma bütçesinde sekiz milyon liraya varacağını Millî Savunma Bakanı Bütçe Komisyonunda itiraf etmek mecburiyetinde kalmıştı. Bundan başka yine Millî Savunma Bakanlığının Toprak Mahsulleri Ofisine bugün 51 milyon lirayı bulan borçlarının bu Bakanlık bütçesine tahsisat olarak konulmaması dikkatinizi çekse yeridir.

Görüşümüzü teyit eden diğer bir cihet de 1947 Millî Savunma bütçesinin, bütçenin umumi heyeti içinde, bir sulh bütçesi olan 1938 yılı bütçesindeki nispete bile varmamakta olmasıdır. Hâlbuki Sıkıyönetimin altı ay daha uzatılması münasebetiyle vesair yapılan birçok beyanlarda memleketin bir

harb tehlikesi karşısında bulunduğu ifade olunagelmıştır. O halde ya o beyanların samimiyetsizliğine ve hakikatte harb tehlikesi mevcut olmadığından dolayı sulh bütçesinin tanzim edilmiş olduğuna, yahut da harb tehlikesi mevcut olduğunda bir sulh bütçesi getirmek gibi bir basiretsizlikte bulunulduğuna hükmetmek zaruri oluyor. Bu durum karşısında harb tehlikesi, acaba Sıkıyönetimin uzatılması için bir bahane olarak mı ileri sürülmüştü? Sualinin akla gelmemesi mümkün olmuyor.

Bu münasebetle arzetmek yerinde olur ki, bütün malî ve iktisadi sıkıntılarımızın Millî Savunma ihtiyaçlarından ileri geldiğı hakkındaki iddialarda büyük bir hakikat payı yoktur; çünkü son sulh yılı olan 1938'deki bütçeye nazaran 1947 bütçesi yüzde üçyüz elli yedi kabarmış halde 1938 bütçesindeki Millî Savunma tahsisatı ile elimizdeki bütçedeki Millî Savunma tahsisatı arasında ancak % 350 bir fark vardır. Buna mukabil Millî Eğitim bütçesi 1938'e nazaran % 712, Emniyet Umum Müdürlüğü % 441, Dahiliye bütçesi % 353 artmıştır.

Denilecektir ki, Millî Savunma bütçesi 1938'in yüz on yedi milyonuna mukabil bu yıl iki yüz elli yedi milyondur. Bu kabarıklık zahiridir, fiyat ve para şişkinliğinden doğmaktadır, ergeç bilindiğı gibi bugün üç yüz elli yedi milyonun iştirak kudreti 1938'in yüz on yedi milyonuna tekabül bile etmez. Öyle tahmin ediyoruz ki, Millî Savunmaya ayrılan 357 milyon lira ile ihtiyaçların karşılanması mümkün olmayacak ve bütçe yılının ortasında Hükümetçe askerî ihtiyaçlar ileri sürülerek mühim miktarlarda tahsisat taleplerinde bulunulacaktır. Yukarıda bilmünasebe söylediğimiz gibi 7 Eylül kararlarından doğan fiyat yükselişlerinin hesaba katılmamış olması, Millî Savunma Bakanlığının toprak mahsulleri ofisine olan borcunun bütçede gösterilmiş olmaması ve bunlara ilâveten 340 doğumluların geç terhis edilmesi ve 920 doğumluların ilk tahminden fazla olması yüzünden yeniden 33 milyon liralık tahsisat isteneceğinin yine Millî Savunma Bakanı tarafından ifade olunması, sene ortasında askerî ihtiyaçlar için mühim miktarda tahsisat talebinde bulunulacağı yolundaki iddiamızın katî delillerini teşkil eder. Bütün bunlar az evvel söylediğimiz gibi, bütçede, samimiyet kaidesi kadar, denk bütçe prensipinde itibara alınmamış olduğunu açıkça göstermektedir.

Arkadaşlar; 1947 bütçesi ile denk bütçe prensipine kavlen ve fiilen veda etmek lâzımgeliyor. Hükümet gerekçesinde bütçe açığının 117 küsur milyon lira olduğuna ve umumi yekûnun % 10,

14'ünü teşkil ettiği istikrazlarla karşılanması derpiş edilen bu açığın yapı ve tesis işleri ile sermaye ve kredi tahsislerine ayrılan ve faydası ileri yıllara da sirayet edecek müsmir hizmetlere konulan tahsisattan ileri geldiği kaydolunarak bütçe açığına karşı bir nevi mazeret gösterilmektedir. Bir bütçede müsmir işler için % 10 nisbetinde dahi tahsisat ayrılmamış olması tabii ve mazur görülemez. Müsmir işlere bu nispette tahsisat ayırmak normalin de dunundadır. Bunu fevkalâde işler yapıyormuşuz gibi göstererek bütçe açığını ve istikrazı böyle bir izaha bağlamak kendi kendimizi aldatmaktan ibaret kalır. Fikrimizce sözü geçen 117 milyon liranın denildiği gibi müsmir işlere tahsis olunup olunmadığı da ayrıca münakaşa edilebilir. Bazı yapılara bu paradan ayrılan tahsisatı semereli işlere yatırılmış gibi kabule taraftar olamayız.

Kaldı ki bütçe açığı sadece 117 milyon lira ile de kalmıyacaktır.

Bu iddiamızın delillerini az önceki izahımızda bulmak kabildir. Bütçelerin tanziminde samimiyet kaidesine riayet olunmadığı, denk olduğu iddia olunan bundan evvelki bütçelerin yıl sonlarında % 10, 20 ve hattâ daha fazla nispette açıklarla kapanmış olmaları ile sabittir. 1947 bütçesinde de bu halin tekerrür edeceği kolayca tahmin edilebilir. Bundan başka 7 Eylül kararlarının tesiri ile hasıl olan fiyat yükselişlerinin hesaba katılmadığını da muhtelif vesilelerle bilmekteyiz.

Gerçi 7 Eylül kararlarının mucip sebeplerin de dahilinde fiyat yükselmesinin melhuz bulunmadığı açıklanmıştı. Maliye Vekili tarafından yapılan beyanatta operasyonun paranın iç kıymetine tesir yapmıyacağı ifade olunmaktaydı; ve nihayet bütçenin Hükümetçe hazırlandığı sıralarda resmî ağızlardan, memlekette hayat pahalılığı olmadığı teyid ediliyordu. Bütün bunlar 7 Eylül kararlarının neticesi olarak fiyatlarda hâsıl olan yükselmenin bütçe hazırlanırken dikkate alınmamış olduğu kanaatini teyide kâfidir. Bundan başka, bu güne kadar görülen fiyat yükselişlerinin duracağına dair işaret mevcut olmamakla beraber temayülün yükselmeye doğru olduğuna hükmettirecek belirtiler çoktur.

O halde fiyatlar 1946 seviyelerini aştıkları nispette Devletin bütün giderlerinde fazlalıklar kaydolunacağı, bu yüzden de bütçe açığının mühim nispet ve rakamlara çıkacağı bugünden üzerinde durulması icabeden çok nazik bir meseledir. Bu nazik vaziyet karşısında ilk akla gelen şey bütçede mümkün

tasarrufun yapılmasıdır. Şu halde, sorabiliriz: bütçenin tanziminde tasarruf fikri hâkim olmuş mudur?

Bu suali cevaplandırmadan önce söylemek icabeder ki, bu hususta yürütülecek mütalâalardaki isabet, bütçelerin tanziminde vuzuh ve samimiyet esaslarına riayet derecesi ile mütenasip olacaktır.

Hükümet gerekçesinde «gider bütçesinden indirmeler yapılmak, yardım ödenekleri mühim nispetlerde azaltılmak, gider tertiplerinden alınan kadrolar bu yıl tamamen geçici hizmetlere hasredilmekle beraber adedlerinde de keza lik ehemmiyetli indirmeler yapılmak» suretiyle bütçede tasarruf temin edildiği ileri sürülmekte ise de bunlar rakam üzerinde durulacak ehemmiyette değildirler. Ayrıca para operasyonundan tevellüt eden nazari mahiyette olan borçlardaki eksilmenin de bir tasarruf sayılamıyacağı aşîkârdır. Buna mukabil hizmet kadrosunda ayrıca artışlar görülmektedir. Maaşlara, hizmetlere, büro ve idare masraflarına ilâveler vardır. Bu ilâvelerin yekûnu 189 milyon lirayı aşmaktadır. Bütçe komisyonunun raporunda tasarruf mevzuunda rastladığımız cümle şundan ibaretti. «Bütün dairelerin hizmet kadroları ile Barem kanunu üzerinde esaslı incelemeler yapılacağı hakkında Hükümet programında ifade edilmiş olan çalışmalara başlanmış olduğu Maliye Bakanı tarafından komisyonumuzda açıklanmıştır.» Bu cümle, yıllardan beri tekrarlanmakta olan tasarruf düşüncelerini yine fiile konulamadığı ve kuvvede kaldığını açıkça anlatıyor.

Görülüyor ki, bütün bu müşahede ve mülâhazalar, 1947 yılı bütçesinin de mühim açıkla rla neticeleneceği hakkındaki kanaatimizi teyit etmektedir. O halde bu açıkla rın nasıl ve ne ile kapatılacağı meselesi karşısında bulunuyoruz. Yeniden gelir membaları bulmak bahis mevzuu olmadığına göre, bunla rın yine borçla kapatılacağına hükmetmek icabediyor. Esasen bu hususun Hükümetçe de evvelden kabul edilmiş olduğunu anlamak güç değildir.

Bütçede görülen rakamlar dışında, sene içinde kullanılmak üzere Maliye Bakanlığına 100 milyonu aşan istikraz salâhiyeti verildiği gibi birçok kanunlarda da Millî Savunma ve diğer Bakanlıklara birkaç yüz milyonu aşan ve gelecek senelere geçici yüklenmeler salâhiyetleri verilmiş olması bu mütalâamızı ispat eder.

Arkadaşlar; Bahis buraya intikal edince borçlar meselesi üzerinde durmak icabediyor. Açıkla kapatılan 1939 yılına kadar

Muvazenei Umumiyyeye dâhil 444 milyon ve Muvazenei Umumiye dışında da 111 milyon olmak üzere ceman 555 milyon lira Devlet borcu birikmiştir. 1939 dan, 1946 yılının 9 ncü ayı sonuna kadar ise Devlet borçlarımız % 375 nispetinde artarak bir milyar sekiz yüz kırk yedi milyon lirayı bulmuştur. 1939'dan bu yana artış, bir milyar iki yüz doksan iki milyon liradır.

Devlet borçlarının % 46'sını dalgalı borçların teşkil etmekte olması ayrıca üzerinde durulacak bir meseledir. Hükümetin bu dalgalı borçların mümkün olduğu kadar azaltılmasına çalışmakta olduğu Komisyon raporundan anlaşılmaktadır. Bu mevzuda alınan tedbirler şunlardır:

1. 4060 sayılı kanunla çıkarılan ve kısa vadeli dalgalı borçlarda sayılan bonoların uzun vadeliye çevrilmesi;

2. Merkez Bankasındaki altın ve dövizlere yeni kıymet konulmasından tahassül eden 260 milyon liralık faydanın 234 milyonu ile altın ve döviz karşılığı olarak Merkez Bankasınca Maliye Bakanlığına yapılmış olan avansın kapatılarak mütebakisinin diğer dalgalı borçlara tahsisi.

Bu iki tedbir neticesinde dalgalı borçlar yekûnu 762 milyondan 322 milyon liraya inecektir. Bu 322 milyon liranın 137 milyonu tasarruf ve plasman bonoları teşkil etmektedir ki, bunlar tedavül hacmini artırmıyacakları cihetle acilen itfası zaruri görülmemektedir.

BAŞKAN — Yazı ile okuma 25 dakika oldu. Konuşma tarzında devam ederseniz... (Sağdan Maliye Vekili de bir saat okudu sesleri). (Devam, devam sesleri).

ADNAN MENDERES (Devamla) — Muhterem arkadaşlar, Partimizin noktai nazarını ifade ettiğim için sözlerimi yazılı olarak hazırlamıştım. Sayın Maliye Bakanının okuyarak yaptığı beyanatta bu müddeti haylıca geçmiş olduğu için, benim hakkımda da lütüfkâr olmanızı rica ediyorum. (Devam, devam sesleri).

BAŞKAN — Müsaade buyuruyor musunuz? Bütçe dolayısıyla ... (Devam devam sesleri). O halde sözlerine bu suretle devam etsinler.

ADNAN MENDERES (Devamla) — Teşekkür ederim.

Geriye kalan 188 milyonun ise acilen itfası düşünülmekte olduğunu öğreniyorsak da bunun nasıl temin olunacağı izah edilememektedir.

Ayrıca faizlerde de hissolunur indirmeler yapılacağı bildirilmektedir.

Derpiş edilmekte olan bu ameliyeler memnunluk verici iseler de meselenin esasına müessir olacak mahiyette değildirler. Dalgalı borçların ödenmesi için alınan her iki tedbir de hakiki bir ödeme maliyeti arzetmiyor. Bu tedbirlerin birincisi kısa vadeli bonoları uzun vadeliye çevirmekten, diğeri ise, altın ve dövizlere yeni kıymet konulmasından faydalanılarak yapılan bir mahsup muamelesinden ibarettir, ki ikisi de hakiki bir ödeme sayılmaz.

Şu hale göre bugün iki milyara doğru yükselmekte olan Devlet borçlarının azaltılmasına doğru esaslı bir gayret mevcut olmadığını kabul etmek icabeder. Aksine olarak borçların kabarma ve artma temayülü devam etmektedir. Bu itibarla bugün borçlar karşılığı olarak bütçeden yılda 150-200 milyonluk bir ağırlık teşkil etmekte olan borç ödeneklerinin önümüzdeki yıllarda daha yüksek rakamlara balığ olması ve Devlet bütçesini büsbütün akim hâle getirmesi derin bir endişe ile üzerinde durulacak bir mesele teşkil etmektedir.

Varidat bütçesine gelince;

Âmme ihtiyaçlarının karşılanması için lâzım olan gelirlerin hakiki kazanç ve gelir sahiplerinden kazanç ve gelirleriyle mütenasip ve muhik nispetlerde ve işlerini idame ve genişletmeğe engel olmayacak ve matrahları kurutmayacak ölçüler dâhilinde temini usul ve çarelerinin bulunması vergi siyasetinde mühim esaslardandır. Bununla beraber bugün vergi meselesi yalnız âmme ihtiyaçlarını karşılayacak gelir temini mevzuu olmaktan da çıkmış, sosyal ve ekonomik davaların mihrakını teşkil edecek bir ehemmiyet almıştır. İktisadi gelişmeğe engel olmayacak, aynı zamanda içtimai adalet icaplarını tahakkuk ettirecek vergi sistemlerinin aranıp bulunmasa zamanımız parlamentolarını en çok uğraştıran mevzulardandır.

Bu esasa göre, bütçedeki gelirlerin ağırlık merkezini vasıtasız vergiler teşkil etmesi ve iktisadi gelişmelere engel olan, halk ihtiyaçlarını tazyik eden fiyatların yükselmesine ve geçim şartlarının ağırlaşmasında âmil olan vasıtalı vergi nevilerinden ve bilhassa muamele ve istihlâk vergilerinden kabil olduğu kadar kaçınılması; gümrük tarifelerinin zaruri gıda ve ihtiyaç maddeleriyle istihsal vasıtalarını hariçte bırakacak şekilde tertiplemesi iktiza eder.

Gelir bütçemizde bu esaslara yaklaşmağa doğru henüz bir temayül görülmemekte ve vasıtalı vergiler gelir bütçesinin % 56'sını vasıtasız vergiler ise % 42'sini teşkil etmektedir. Bu nispetlerin vasıtasız vergiler lehine süratle ve mühim ölçüde değişmesi vergi siyasetimizin hedefi olmalıdır.

Sırası gelmişken gümrük tarifelerinde son yapılan zamlarla memleketi esasen kasıp kavurmakta olan hayat pahalılığına ve maişet darlığına yeni bir hız ve şiddet verilmiş olduğunu da teessürle kaydetmeliyiz.

Vasıtasız vergilerin en mühimini teşkil eden kazanç, buhran, muvazene ve hava kuvvetlerine yardım vergileri bütçede 349,5 milyon lirayı bulmaktadır. Bu vergilerin 112,5 milyon lirası ticari ve sınai teşebbüs sebepleriyle diğer kazanç erbabından 237,5 milyon lirası ise hizmet erbabından alınmaktadır. Hizmet erbabından alınan vergi miktarının diğer bütün ticaret ve sanayi müesseselerinden ve serbest meslek erbabından, küçük esnaftan ve gezgincilerden alınan miktarın iki mislini aşkın olması üzerinde ibret ve dikkatle durulacak bir manzaradır.

Bu manzara, kazanç vergilerinde ilmî esaslara dayanılarak yapılacak ıslahlar neticesinde, verginin kendi bünyesi içinde daha adilâne bir tevzi sistemi bulunabileceğini ve hakikaten ağır olan hizmet erbabıyla iyi niyet sahibi mükelleflerin yüklerinin hafifletilmesiyle beraber verginin umumi yekûnunda da mühim artışlar sağlanabileceğini göstermektedir.

Bu mütalâamızı desteklemek için muamele vergisiyle kısa bir mukayese yapmak kâfîdir. Hizmet erbabı hariç, harpten evvel 26 milyon lira tutan kazanç vergisinde muhtelif kanunlar ve şekillerle mühim nispette artırmalar yapılmasına rağmen bu vergi 110 milyon liraya, yani ancak dört misline çıkarılabilmıştır. Buna mukabil yalnız dahilî imalât muamele vergisi harp içinde yapılan artırmalar kazanç vergisine nazaran daha az olmasına rağmen on milyondan 110 küsur milyona yani 10 misline yükselmiştir. Bu mukayeseden çıkan netice kazanç vergisi mekanizmasının iyi işlemediğini göstermektedir. Çünkü her iki verginin yekûnları memleketteki muamele ve kazanç hacimleriyle muvazi yürümek lâzım gelirken bu hacimlerdeki artışın iki vergi üzerine gayet farklı olarak aksetmiş olması bu iddiamız delilini teşkil edebilir.

Vasıtalı vergilerden miktar bakımından olduğu kadar darda olan vatandaşların geçim şartlarına yakından tesiri

bakımından da büyük bir ehemmiyet arzeden muamele vergisine gelince; Hükümet öteden beri sırf istifası kolay olduğu için menfî tesirlerini hesaba katmıyarak daima vasıtalı vergilerden faydalanmak cihetine gitmiş ve harp yıllarında memleketi sıkıntıya düşüren pahalılığın önlenmesi için muamele vergisi üzerinde hafifletmeler yapmağı düşünmemiş, aksine olarak bu vergi nispetini de artırmış ve en zarurî gıda maddelerini içine almak suretiyle sahasını genişletmiştir. Bunun tesirlerini tipik olarak zeytin yağı üzerinde müşahede edebiliriz. Harp içinde Saraçoğlu Hükümeti zeytinyağının nebatî ve hayvanî yağlar ve hattâ bütün gıda maddeleri üzerindeki nâzım tesirini kabul ederek bu maddeyi esas tutacağını ve fiyatının hudutsuz yükselişine meydan vermiyeceğini ifade ettiği halde buna muvaffak olunamamıştır. Bu başarısızlıkta; muafiyetten istifade eden bu yağların muamele vergisi mevzuuna alınmasının ve böyle yapılırken nispetlerin hafif tutulması da düşünülmemiş olmasının tesiri büyüktür. Bununla da kalınmıyarak nebatî yağlar için diğer bütün maddelerin istifade ettiği küçük sanat muafiyet haddi dahi tanınmamıştır.

Hayvanlar vergisi ise; yükünü, en ziyade korunması lâzım gelen köylü ve çiftçi üzerinde hissettirir. Kazancın mevcudiyeti araştırılmadan ve muhtelif bölgelerdeki kıymet farkları gözetilmeden alınan bu vergi âşar karakterini taşıyan iptidai bir vergidir. Bunun kaldırılması ötedenberi vadedilmekte iken bir türlü tahakkuk ettirilememektedir. Köy kalkınmasına ve hayvan servetimizin gelişmesine engel teşkil eden bu verginin bir an evvel kaldırılması hayırlı bir iş olacaktır.

Hülâsa; vergi sistemimiz, memleketin iktisadi realitelerine ve ilmî esaslara göre düzenlenmiş değildir. Bilhassa, tatbikat, mükellefi daima müşkül durumlarda bulunduracak şekil ve mahiyet almaktadır. Vergi sistemimizin esas, usul ve tatbikat bakımlarından rasyonel ve kökten âcil ıslahlara ihtiyaç gösterdiği meydandadır.

Muhterem arkadaşlar; görülüyor ki, gelir kaynaklarımızı zorlayarak ve iktisadî bünyeyi tazyik ederek bütçeye elde edebildiğimiz varidat yekûnu bir milyar civarındadır. Devlet borrları ise bugünden bir buçuk milyarı aşmış bulunmaktadır. Devletin en zaruri vazifelerini bile karşılayamıyan bütçenin 300 milyon lira açıkla kapanacağı tahmin olunabilir. Bu takdirde, sene sonunda bu açıklar ya borçlar yekûnuna katılacak veya

Hükümeti yeniden emisyon mecburiyeti karşısında bulunduracaktır.

Önümüzdeki sene ve onu takip edecek yıllarda bu halin böyle devam edip gitmiyeceğine hattâ daha ağır ekonomik mali ve sosyal şartların bizi beklemekte olmadığına inanabilmek için ortada hiçbir delil ve emare görülüyor.

Halbuki, asırların geri bıraktığı memleketimizin, sonu gelmiyen ihtiyaçlarının tazyiki altında bulunuyoruz. Esasen ihtiyaçlarımızı asgari ölçüde karşılamakta olan iktisadi cihazlarımızdan devlet elinde bulunan başlıcalarının son yıllardaki yıpranmalarını tamir ve tamamlama için bile milyarlar sarfetmek icabediyor. Bu milyarların sarfından sonra dahi elde edilecek netice ancak 1938 senesine varabilmek olacaktır. Bütçenin manzarası ise en basit bir kalkınma hareketine müsait görünmemektedir. Öyle anlaşıyor ki, önümüzdeki bir çok senelerin kalkınma imkânlarını peşinen ve daha dünden harcamış bulunmaktayız.

Dikkatinize arz etmek isteriz ki; bütün bunlara rağmen, hükümet ve bütçe komisyonu nikbin ve müsterih görülüyor. Halbuki, bütçenin gösterdiği mali hakikat ve imkânlarla hükümet programındaki tasavvurları ve vaatleri şöylece karşılaştırmak cidden ibret vericidir. Bu tezadı açıkça göstermek için dört ay kadar evvel okunan hükümet programının bazı maddelerini gelişi güzel naklediyoruz:

«Sanayileşme hareketine yeni şart ve imkânlardan faydalanılarak hızla devam edeceğiz.

«Yer altı servetlerimizi değerlendirme konusundaki çalışmalarımızı artıracacağız.

«Büyük enerji santralleri inşaat programımızı biran evvel tahakkuk ettirmeğe çalışacağız.

Müstahsila yeter miktarda araç temin edeceğiz.

«Yıpranarak eksilen taşıtları tamamlayacağız.

«Bakım ve onarımı sağlamak için fabrikalar, atelyeler inşa edeceğiz.

«Vagondan Lokomotife kadar nakil vasıtalarını yurt içinde yapmak gayretini artıracacağız. Bütün şebekeyi artan nakliyata tahammül edecek şekilde ıslah edeceğiz.

«Liman ve iskeleleri modern bir şekilde cihazlandıracağız. Deniz endüstrisini gemi yapacak hale getireceğiz.

«Tütün bankası, kredi maritim bankası kuracağız.

«Memur evleri yapacağız.

«Kurutma, taşkınlardan koruma ve sulama işleri olarak şimdiye kadar başlanmış olan büyük su işlerine devam edeceğiz.

«İlk onbeş yıl içinde 20 000 kilometre yol yapacağız.»

Bütün bu işlerin yapılması lüzumunda Peker kabinesiyle tamamiyle beraberiz. Çünkü bunlar yapılmadığı takdirde, medeni aleme uzaktan dâhi olsa ayak uydurmak imkânsız olacaktır. Fakat, bunlar ne ile ve nasıl yapılacak? İşte bütçe ve işte bütün imkânlarımız.

Arkadaşlar, Recep Peker kabinesinin yapacağını vadettiği ve şöylece derleyiverdiğimiz işlerin her birisi yüzlerce milyonluk, hattâ milyarlık işlerdir. Meselâ, yalnız Devlet Demiryollarının bugünkü yıpranmış ve kötü durumundan 1938'deki nispi ferahlık seviyesine ulaştırılması için bir milyar liraya yakın para sarf etmek lâzım geliyor. Yine Hükümet programında sözü geçen sulama, kurutma işlerinin bir milyar sekiz yüz milyon liraya ihtiyaç gösterdiği alâkalılarca ifade edilmiştir. 15 senede yapılması tasavvur olunan 20 000 kilometre yolun her kilometresi bugün ortalama 150 000 liraya mal olacağına göre, her sene yalnız bu iş için 200 000 000 liraya ihtiyaç olduğu meydandadır. Diğerlerinin hesabını ise Hükümete bırakıyoruz.

Kaldı ki programda yazılı olanlar Hükümetin aklına gelip yapacağım diye sıralayıverdiği işlerdir. Bu sayılanların dışında kalan ihtiyaçlarımız ise elbette vardır. Bunların da karşılanabilmesi için sarfı lâzım gelen para akıllara durgunluk verecek azamettedir.

Her safhada kalkınmadan bahsedip durmaktayız. Köy kalkınması, zirai kalkınma, sınai kalkınma, sağlık ve maarif kalkınmaları v.s., vs...

Bunlardan yalnız zirai kalkınmayı hatta bunun bir parçası olan zirai donatım işini ele alsak milyonlara ihtiyaç gösteren bir iş hacmi karşısında bulunduğumuzu derhal anlarız. Kalkınma... Yıllardanberi hep kalkınmadan bahsediyoruz. Hâlbuki memleket senelerdir bir duraklama hattâ gerileme içindedir. Bunun en başta gelen delili, bütçelerin en zaruri Devlet hizmetlerini dahi karşılayamadıktan başka geriye bir yığın borç bırakmalarıdır.

Bu gerilemenin diğer bir delilini dış ticaretimiz hacminin çok darlaşmış olmasında görebiliriz. 1929 yılındaki dış ticaret hacmi 100 itibar edildiği takdirde 1934'te 126, 1938'de 137, ve

1939'da 112 iken 1944'te 40, 1945'te 24, ve 1946 yılının 10 ayında ise 44 tür.

Demek oluyor ki, dış ticaret kapasitemiz 1929 gibi çok geride bıraktığımız bir yıla nazaran dahi yarı yarıya düşüktür. Dış ticaret hacminin istihsal ile alâkalı olmadığını iddia etmek ise mümkün değildir. 1929 yılına nazaran 1946 da nüfusumuzun mühim miktarda artmış olduğunu da bu arada hatırdan çıkarmamak icabeder.

Muhterem arkadaşlar, yukarıdan beri söylediğimiz memleket iktisadi durumundaki gerilemenin sebeplerine gelince; bir memlekette takip olunan politikanın o memleketin gelişme ve ilerlemesinde müspet veya menfî tesirler yapacağında şüphe yoktur. Bu itibarla iktisadi geriliğimizin sebebini herşeyden önce takip olunagelmekte olan iktisadi ve malî politikanın hatalarında aramak icabeder. Bizim gibi iktisadi kaynaklarına el dokunulmamış memleketlerde takip edilecek iktisadi ve malî politika herşeyden evvel iktisadi teşkilâtlanma ve cihazlanma olmalıydı. Bu yolda az külfetle çok semere alınacak sahaları iyice tesbit etmek ehemmi mühimme tercih etmek icabederdi.

Halbuki bütçelerin ve bilhassa gelirlerin tetkikından anlaşılacağı üzere ortada feyizli bir gelişmenin tezahür ve eserleri değil; bilâkis sıkıntıyı artıracak, geçimi güçleştirecek ve hattâ yarının menbalarını kurutacak mahiyette olan malî tedbirler göze çarpmaktadır. İktisadi bünyesi kuvvetlendirilmeden omuzlarına yüklenen bu külfetler karşısında memleket iktisadiyatının gelişmesi şöyle dursun gerilemesi mukadder görülüyor. Çünkü memleket kalkınmasında ötedenberi takip olunan yol iktisadi bünyenin kuvvetlendirilmesi ve onun malî külfetlere tahammül edebilecek bir hale getirilmesi değil; iktisadi bünyenin bir maliyeci zihniyetiyle sömürülmesinden elde edilen paraları iktisadi olmıyan sahalara serpmekten bizim için israf ve lüks sayılabilecek verimsiz sahalara sarfetmekten ibaret olmuştur. İktisadi takatsizliğimize nispetle lüks sayılacak geniş teşkilâtlı bürokrat bir Devlet kurduk, bunun millî bünyeye yüklendiği yükün para ile ifadesi iki milyar liraya yaklaşmaktadır.

Filhakika 1947 bütçesi bilindiği gibi bir milyar 139 liradır. Buna çok muhtemel olan bütçe açığı ve mülhak bütçelerin açıkları ilâve edilir, sonra hususi idare, belediye ve köy bütçeleri yekûnları da bunlara katılırsa yukarıda bilmünasebe bahsettiğimiz türlü suretlerle alınan vergiye benzer

gelirlerle ve muhtelif kanunlarla bilhassa köylümöze yükletilen çalışma mükellefiyetleriyle ve Devlet kapitalizmine kaymış gayet masraflı ve düşük randımanlarla çalışmakta olmalarına rağmen kendilerine yüksek kazanç hadleri temin edilmiş olan İktisadi Devlet Teşekküllerinin sebep olduğu maddi külfetler toplanıp hesap edilecek olursa Millî ve iktisadi bünyemize yükletilen ağırlığın 2 milyara yaklaştığını tahmin etmekte büyük hatâ görülemez.

Halbuki, bütün bu külfetlerden iktisadi kaynaklarımızın geliştirilmesine tahsis olunan kısmının çok cüzi olduğu sathi bir tetkikle dahi anlaşılabilir. Şu kadarını söyleyeyim ki 1947 bütçesinin bir milyarı pekaz aşan gelir kısmını Millî Savunma masraflarıyla bütçelere ayrılan tahsisat ve memur ve müstahdem ve emekliler maaşları, yani, bütçenin yalnız üç kalem masrafı hemen, hemen beledecek raddeye yaklaşmaktadır. Bu vaziyette borçlarla kapatılan bütçeler ve emisyonla elde edilen paralarla yalnız iskeleti 15-20 milyon liraya mal olan ve tamamlanması, tefrişı ve donatılması için daha birkaç misli para sarfını gerektirecek olan Meclis binasıyla çatıları 80-90 milyon liraya mal olan teknik okullar binalarının ve İstanbul, Ankara Üniversitelerinin 100 milyona yaklaşan inşaatının muazzam Halkevleri yapılarıyla bunlara benzer birçok binaların daha ucuza mal edilmeleri veyahut daha münasip zamanlara bırakılmaları elbette daha doğru olurdu.

Buna mukabil millî gelirin en geniş kaynağı ve temeli olan ziraate bugüne kadar el atılmış bile değildir. Şimdiye kadar Devlet eliyle sulanabilen arazi yekûnu henüz büyük bir çiftlik cesametini aşamamıştır. Türk çiftçisi tabiat karşısında aletsiz, vasıtasız kendi kaderini yaşamaktadır. Geniş halk tabakaları her gün artan hayat pahalılığı karşısında ne yapacaklarını şaşırılmış bir durumdadırlar.

Bütçe kanununun, bütçenin terkip suretinin Hükümet politikasının iktisadi ıstıablarımızla hayat pahalılığı ile alâkalı olmadığını sanmak affedilmez bir mütalâa olur.

Bize öyle geliyor ki bugün memleketin içinde bulunduğu sıkıntı ve ıstırap yukardan beri söylediğimiz tedbirsizliklerin, hataların israfların neticesidir. Yoksa, bu güzel yurttaki bu büyük ve çalışkan milletin kaderi bu olmamak lâzım gelirdi. Bugünkü durumu geçici bir intikal devresi diye göstermek isteyenler, muhakkak, aldanıyorlar. Yarın için, hangi kaynaklardan temin olunacak imkânlarla bu dertlerin devasını bulacaklardır. Şayet

sulhun tahakkuku ile Millî Savunma ihtiyaçlarından tasarruf yapılacağı düşünülüyorsa bunda da hata vardır. Yapılacak terhisden elde kalacak para ile modern bir ordunun çekirdeğini kurmak mecburiyetindeyiz. Bu itibarla Millî Savunma bütçesi sulhten sonra dahi aynı miktarlarda tutmak icabedecektir.

Arkadaşlar;

Memleketin içinde bulunduğu bugünkü takatsizlik ve sıkıntı muayyen bir politika ve memleket görüşünün tabîî neticeleri olarak karşımızda durmaktadır.

İktisadi görüşler ve işlerdeki hatalar yanında yoktan memleket yaratmış olmak iddiası ve Türk Milletinin mahrumiyetlere göğüs germekteki emsalsiz tahammülü bu politikanın mesnetlerini teşkil etmiştir.

Bu ıstıraplı akışa dur diyebilmek işleri bu hale getiren ve gösterişe kolaya kaçan görüş ve zihniyetten beklenemez. Bu müşahedemiz bir parti şahıs görüşü değil memlekette son yüz yıl içinde görülen siyasi gelişme ve kaynaşmalarda ifadesini bulmuş bir hakikattir.

Bugün müspet bir politika ve memleket görüşü ile kuvvetlerini ele alarak bunlara mutlaka iktisadi bünyenin kuvvetlenmesine tevcih ederek bütün müşkilleri birer birer yenmek mümkündür. Bu ise, içinde milletin güvenini duyan yeni bir şuur ve hamlenin eseri olabilir. (Sağdan alkışlar).²⁴¹

Menderes'in konuşmasına Başbakan Peker, dozajı oldukça sert bir konuşmayla cevap verdi. Peker'in sert sözlerine karşılık olarak Demokrat Parti milletvekilleri Genel Kurulu terk ettiler. Peker'in konuşmasının bu bölümü tutanaklara şu şekilde yansdı:

BAŞBAKAN RECEB PEKER — Muhterem arkadaşlarım, Demokrat Parti adına dinlediğiniz Adnan Menderes'in sesinde kötümser ve pisikopat bir ruhun mariz karanlıklar içinde (Soldan sürekli alkışlar). Şanlı bir milletin ve arkada bıraktığı karanlıklardan azametli, şan ve şerefli bir istikbale gitmek azminde bulunan kudretli bir Devletin hayatını bir boşluk halinde ifade eden ruh haletinin akislerini dinledik.

Bu ruh haletine temas ettiğim zaman kendimi derin bir hakikati keşfetmiş vaziyette görüyorum. (İştirak ediyoruz sesleri). Demek ki, her şeyi geriye çeken anlaşılmas hareketler bir ruhtan doğuyor. Vazife başına geldiğimiz gündenberi bu

²⁴¹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:8, Toplantı:1, Cilt:3, Birleşim:18, (18.12.1946), ss.15-23.*

kürsüye gelip bizden hesap sormalarını istediğimiz zaman her defasında bir usul meselesi çıkararak karşımıza çıkarak konuşmaktan kaçan bu Parti (Sağdan daha nasıl söyliyelim sesleri), (Soldan, bravo sesleri), (Gürültüler), (Devam sesleri).

Arkadaşlar; mesul bir Başbakan olarak huzurunuzda çıktığım her zaman takatlarını, çalışmalarını teşvik ve desteklemeye gayret ettiğim muhalif Partinin fikirlerini mesul bir adam olarak baştan aşağı haksız bulduğum zaman Devletin hakkını korumak ve hakikatleri açıklamak elbette vazifemizdir. (Sağdan hâşa, dinlemeyiz, çıkalım arkadaşlar).

CELÂL BAYAR (İstanbul) — Kalkın arkadaşlar, müzakereyi terkedelim. (Soldan gürültüler, uğurlar olsun sesleri),

[Demokrat Parti üyeleri toplu olarak salonu terketti].

(Devam sesleri).

BAŞBAKAN — Bir saat istedikleri gibi, haksız, mütecaviz şeyleri yazılı kâğıttan okudular... (Soldan, reddediniz sesleri).

FUAD KÖPRÜLÜ (İstanbul) — Bir Başbakan böyle söylemez. (Gürültüler, ayak patırtıları).

BAŞKAN — Müsaade buyurunuz arkadaşlar, kendilerine tam bir saat yazılı olarak söz verilmiştir, yine söyleyebilirler. (Şiddetli gürültüler).

[Demokrat Parti mensupları salonu terkettiler].²⁴²

Peker, Demokrat Partililerin salonu terk etmesinden sonra da konuşmasına devam etti. Peker'in iddiasına göre kendisi Demokrat Parti mensuplarının her gün konuştuklarından daha saygılı ve daha ihtiyatlı konuşmuştu. Bu tavrı sergileyenlerin demokrat fikirleri savunması talihsizlikti. Demokrasi, azınlığın çoğunluğa tahakkümü değildi. Demokrat Partililere göre demokrasi, sorumlu olmayanların ağzına ve aklına geleni söylemesi, sorumlu olanların ise bu karışık, şekilsiz, anlamsız ve haksız sözlerin gerçek karşısındaki değerini tebarüz ettirmek istediği zaman Genel Kurul'daki görevlerini bırakıp çekilip gitmekti. Demokrat Parti mensupları eleştiriye tahammül edemiyorlardı. Demokrat Partililer ve özellikle liderleri yurt gezilerinde yaptıkları konuşmalarda halkı isyana ve devlet güçlerine itaatsizliğe teşvik ediyorlardı. Bu tavır meşhur anarşist Bakunin inancının eseri idi. Bu anarşi anlayışından ya bir

²⁴² *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:1, Cilt:3, Birleşim:18, (18.12.1946), ss.23-24.

sınıf diktatoryası ya da eli sopalı aşağılık insanların sefil kişisel egemenliğini ifade eden diktatörlükler çıkardı.²⁴³

Peker'in bu üslubu bazı C.H.P.'lileri de rahatsız etmişti. İstanbul Milletvekili Hamdullah Suphi Tanrıöver, bu düşüncesini dile getirdiği konuşmasında D.P.'lilerin üslubunun yanlış olabileceğini, hata yapabileceklerini, buna diğer C.H.P. milletvekillerinin cevap verebileceğini, fakat Başbakan sıfatıyla Peker'in sinirli olarak müdahale etmesi ve konuşmasında mariz, psikopat kelimelerini kullanmasının doğru olmadığını ifade etti.²⁴⁴ Peker ise Tanrıöver'in eleştirisine saygı duymakla beraber kendisinin Menderes'e hakaret etmediğini, sözkonusu kelimelerin bir hakaret değil, durumu tanımlamak için kullandığını iddia etti.²⁴⁵

15 dakika verilen aradan sonra kürsüye gelenler de Menderes'in konuşması, Demokrat Parti milletvekillerinin salonu terk etmesi ve Tanrıöver'in konuşması üzerinde durdular ve bu durumu eleştirdiler. C.H.P. Rize Milletvekili Fahri Kurtuluş, kendilerinin her zaman eleştirilere açık olduğunu, fakat Demokrat Parti mensuplarının iftira attıklarını söyleyerek, Menderes'in konuşmasının yarıya kadar iyi ve temiz olduğunu, fakat ondan sonra ihtilal bildirgesi şeklini aldığını iddia etti. Kurtuluş'a acı gelen bir noktaysa Millî Savunma bütçesinin eleştirilmesiydi. Ordunun bu milletin temeli olduğunu bildiren Kurtuluş, orduyu rastgele ağızlarda harcatmayacaklarını, bu ordu ve bu Meclis'in, Atatürk'ün şeref direğine çektiği bayrağı asla olduğu yerden indirtmeyeceğini söyledi.²⁴⁶

Söz alan diğer milletvekilleri de Demokrat Parti'ye müsamahalı davranıldığı, fakat onların bunu anlamayıp gerilim ve iftira politikaları takip ettikleri üzerinde durdular. Bunlardan Rize Milletvekili Saim Ali Dilemre nükteli üslubuyla, aslında konuşmak istemediğini, o nedenle dışlarını de evde bıraktığını ifade ederek başladığı konuşmasında, sadece Türkiye'de değil, dünyada ekonomik sıkıntılar ve hayat pahalılığının olduğunu örnekleriyle izah etmeye çalıştı. Peker'in cevabının da ağır olmadığını, hatta yerinde olduğunu, psikopat gibi ifadelerin bir hastalığı ifade ettiğini, yoksa hakaret olmadığını iddia etti.²⁴⁷

Bütçe Komisyonu sözcüsü İzmir Milletvekili Münir Birsel, diğer milletvekillerin aksine Menderes'in bütçe üzerindeki eleştirilerine cevap verme yoluna gitti. Birsel'in anlattıklarına göre Bütçe Komisyonu 2 hafta boyunca sabahdan akşamın geç saatlerine kadar çalışmıştı. Bu komisyonda Menderes

²⁴³ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:1, Cilt:3, Birleşim:18, (18.12.1946), ss.24-27.

²⁴⁴ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:1, Cilt:3, Birleşim:18, (18.12.1946), ss.27-28.

²⁴⁵ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:1, Cilt:3, Birleşim:18, (18.12.1946), ss.28-29.

²⁴⁶ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:1, Cilt:3, Birleşim:18, (18.12.1946), ss.29-30.

²⁴⁷ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:1, Cilt:3, Birleşim:18, (18.12.1946), ss.35-37.

dâhil D.P.'nin 5 üyesi vardı. Menderes bu çalışmalara bir dakika bile katılmamıştı. Diğer bir D.P. üyesi iki gün, bir diğeri de ancak ara sıra katılmıştı. Ama ikisi de komisyon toplantılarında tek kelime etmemişti. Dördüncü üye sadece bir bütçeyle ilgilenmiş, sonuncusu ise teferruat üzerinde durmuştu. Toplam adedi 28 olan Bütçe raporları Menderes'in iddia ettiği gibi bir hükümet beyannamesinin tekrarı değildi. Bu raporları okuyanlar Menderes'in yanıldığını görecekti. Milli gelir sadece Türkiye'de değil dünyanın diğer ülkelerinde de ilan edilmezdi. Bazı bütçelerin hesabının olmadığı iddiası da doğru değildi. Bunu ilgili herkes biliyordu. Bütçenin tertibi ve açıklığı üzerindeki eleştiriler de yersizdi. Çünkü bu konuda her yıl daha iyi bütçe hazırlanıyordu ve eleştiri ve öneriler de dikkate alınıyordu. Millî Savunma bütçesindeki belirsizlik eleştirisini de reddeden Birsal, yakın gelecekte neler olacağının bilinmemesi nedeniyle bütçede belirsizlik olmasının, dolayısıyla bütçe kalemleri içinde nakiller olmasının normal olduğunu, borçların ve bütçe açığının artmasının da eleştirilecek bir yanı olmadığını iddia etti. Son olarak da Demokrat Parti mensuplarının eleştirmek yerine Meclis'e olumlu, yasama usullerine uygun teklifler getirmeleri gerektiğini belirtti.²⁴⁸ İzmir Milletvekili Şükrü Saraçoğlu'nun geline ekonomik seviye ve 7 Eylül kararlarının lehinde yaptığı konuşmadan²⁴⁹ sonra maddelere geçilmesi kararı alındı.

Diğer bütçelerden farklı olarak Millî Savunma bütçesi kabul edildikten sonra Meclis'in selâm ve saygılarının Orduya bildirilmesi ile ilgili önergeler verildi. Tutanaklarda bu önergeler şu şekilde yer aldı:

1. — Konya Milletvekili Gl. Ali Fuad Cebesoy ve üç arkadaşının Meclisin selâm ve saygılarının Orduya iblâğına dair önergesi

BAŞKAN — Bir önerge vardır, okunacaktır.

Yüksek Başkanlığa

Türkiye Cumhuriyetinin müdafii ve Türk istiklâlinin nıgehbânı olan Kara, Deniz ve Hava Ordularımıza Büyük Millet Meclisinin güveninin, selâm ve saygısının iblâğını arz ve rica ederiz.

Konya Milletvekili
Gl. Ali Fuad Cebesoy

Mardin Milletvekili
Gl. Kazım Sevüktekin

Hatay Milletvekili
Gl. Eyüp Durukan

(Sürekli alkışlar).

²⁴⁸ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:1, Cilt:3, Birleşim:18, (18.12.1946), ss.38-42.

²⁴⁹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:1, Cilt:3, Birleşim:18, (18.12.1946), ss.42-44.

2. — Zonguldak Milletvekili Ali Rıza İncealemdaroğlu'nun Meclisin selâm ve saygılarının Orduya iblâğına dair önergesi.

KÂTİP SEDAD PEK (Kocaeli) — Meclisin selâm ve saygılarının Orduya iblâğına dair Zonguldak Milletvekili İncealemdaroğlu'nun bir önergesi daha vardır:

Yüksek Başkanlığa

Bütün varlığını tereddütsüz kahraman ve ünlü Türk Ordusuna vermekten çekinmeyecek olan Büyük Millet Meclisinin sevgi ve selâmlarının Başkanlıkça ulaştırılmasını rica ve teklif ederim.

Zonguldak Milletvekili

A. R. İncealemdaroğlu

BAŞKAN — Bu önerge de aynı mealdedir.

MİLLÎ SAVUNMA BAKANİ Orgl. CEMİL CAHİT TOYDEMİR (İstanbul) — Büyük Meclisimizin Orduya karşı beslediği sevgi ve güvenlerine Ordu adına teşekkürlerimi sunarım.

Ordunuz, itimadınıza lâıyk olduğunu ve ihtiyaç hâsıl oldukça bütün şeref ve mevcudiyetiyle onu göstereceğini arzederim. (Sürekli alkışlar).

BAŞKAN — Bu takrirler dairesinde Yüksek Meclisin duygularını arzetmek üzere gerekli vazife makamı Riyaset tarafından yapılacaktır. (Alkışlar). (Reye, reye sesleri).

Arkadaşların alkışları ile neticelenmiştir, maahaza bir defa daha ruhu itibariyle yüksek oyunuzda arz ediyorum. Kabul buyuranlar... İttifakla kabul edilmiştir. (Sürekli ve şiddetli alkışlar).²⁵⁰

1947 yılı Gider Bütçesi'nin görüşmeleri 30 Aralık 1946 tarihinde sona erdi. Aynı gün 1947 yılı Gelir Bütçesi de kabul edildi. 1947 yılı bütçe tasarısının tümünün açık oya sunulmasından önce Kütahya Milletvekili Adnan Menderes söz istedi. Menderes konuşmasında bütçenin açık ve kalemlerinin doğru yerde olmadığı konusundaki iddialarını yineledi. Bütçede samimiyet konusuna gelince, hükümet 7 Eylül kararlarının neden olduğu fiyat yükselişlerini harcama tahminlerinde dikkate almamıştı. Bu iddia için gösterilen örneklerde sadece Millî Savunma bütçesi ile ilgili, o da eksik olarak, miktarlar verilmiş ve Menderes'in kendisi Millî Savunma aleyhine konuşmuş gibi gösterilmişti. Hâlbuki Millî Savunma bütçesinin daha fazla olması gerektiğini aynı

²⁵⁰ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:8, Toplantı:1, Cilt:3, Birleşim:19, (19.12.1946), s.314.

konuşmasında belirtmişti. Zaten bütçe açıkları yıllarca bu samimiyetsizlik nedeniyle oluşmuştu. Menderes, Maliye Bakanı'nın cevaplarını da yeterli bulmadığını, detaylarına girerek daha önce savunduğu düşüncelerini tekrarladı.²⁵¹

Bütçe Komisyonu Sözcüsü Münir Birsell'in bütçeyi savunduğu, zaman zaman Menderes'in konuşmasına cevap verdiği konuşmasından sonra Bütçe tasarısının oylanmasına geçildi. Sonuçta tasarı oylamaya katılan 402 üyenin 48'inin ret oyuna karşılık 354 oyla kabul edildi.²⁵²

3.1.2. 1948 Yılı Bütçesi

1948 Bütçesi bir önceki bütçede olduğu gibi önemli tartışma ve gerginliklere sahne oldu. Demokrat Parti temsilcileri bir yıl öncekinin aksine 1948 Bütçesinin komisyonlarda hazırlanmasına yoğun ilgi göstermişler ve katkıda bulunmuşlardı. Bütçe Genel Kurul gündemine gelince önce bütçenin Meclis'te konuşma gün ve saatlerinin belirlenmesi konusunda anlaşmazlık çıktı. Demokrat Parti milletvekilleri bütçenin görüşülmesinin içtüzükte belirlenen zamandan daha kısa süreye sıkıştırıldığı iddiasında bulundu. Başkanlık Divanı, hükümet ve C.H.P. milletvekilleri bu iddiayı kabul etmediler. Hatta D.P. İstanbul Milletvekili Osman Nuri Köni "bütçe murakabesini ihmal etmek, az güne sığdırmak daha büyük mahzurdur. Açık tâbirle söyleyeyim, gümrükten mal kaçırır gibi bir mahiyet taşır" deyince oturumu yöneten başkan Feridun Fikri Düşünsel, Köni'den sözünü geri almasını istedi. Köni, ne demek istediğini açıklayacağını, fakat sözünü geri almayacağını söyleyince, Düşünsel, sözünün kesilerek kürsüden indirilmesini oylayıp, Köni'yi kürsüden indirdi. Bunun üzerine D.P. Milletvekili Emin Sazak söz alarak bir yıl önceki bütçe görüşmelerinde önceki Başbakan Peker'in "psikopat" sözü nedeniyle Meclis'ten kaçtıklarını, şimdi de mi aynı şeyi yaptırmak istediklerini sordu. Bundan sonra Meclis'te bütçe görüşmeleri zamanı üzerinde tartışmalar devam etti. Sonuçta Meclis'in 26 Aralık Cuma gününden itibaren sabah, öğleden sonra ve akşam olmak üzere günde 3 oturum yapılması ve günlük toplam 11 saat çalışılması kararlaştırıldı.²⁵³

30 Eylül 1947 tarihinde T.B.M.M.'ye sunulan Genel Bütçe'nin gerekçesinin ilk bölümü şu şekildeydi:

²⁵¹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:1, Cilt:3, Birleşim:27, (30.12.1946), ss.836-843.

²⁵² *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:1, Cilt:3, Birleşim:27, (30.12.1946), s.848.

²⁵³ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:8, Birleşim:21, (24.12.1947), ss.211-220.

Hükümetin Genel Bütçe Kanun gerekçesi

1948 yılı Bütçe Kanunu tasarısı ve ekleri Anayasanın 95 nci maddesi gereğince 30.IX.1947 gününde Büyük Millet Meclisine sunulmuş bulunmaktadır.

Harbin fiilen hitama ermiş bulunmasına rağmen cihanda sulha ve istikrarlı bir devreye henüz erişilememiş ve harb yüzünden dünya ölçüsünde meydana gelen iktisadi düzensizliklerin bertaraf edilememiş olması itibariyle Millî Savunma için gerekli tedbirlerin idamesi zarureti karşısında 1948 yılı bütçesine de normal bir sulh yılının bütçesi karakteri verilememiştir. Bu ıstırar nazarı dikkate alınırsa ekonomi, bayındırlık, sağlık ve eğitim sahalarında süratle kalkınmamız için gerekli ödeneklerin arzu edilen kâfi miktarda ayrılmamış olmasının sebepleri anlaşılır. Bununla beraber bütçenin hazırlanmasında muvazene temini esas olarak alınmış, Millî Savunmanın artan ihtiyaçları da dâhil olmak üzere bütün giderlerin vergi kaynaklarından karşılanması sağlanarak, ancak ekonomik kalkınmamıza yarıyacak işler için istikrazlara başvurulması cihetine gidilmiştir. Diğer taraftan bütçe ile teklif edilen bütün ödenekler mahalline masruf olmak, tasarrufa riayet edilmek bakımlarından sıkı bir tetkikten geçirilerek Devlet hizmetlerinin yürütülmesine ve kültür ve kalkınma işlerinin mümkün olduğu kadar artırılmasına imkân verecek şekilde tertiplenmiş, bu arada kadroların aded ve aylık bakımından artırılmasına, yeni teşkilât yapılmamasına ve müsmir olmıyan masrafların çoğaltılmamasına bilhassa itina edilmiştir.

Teklif edilen bütçede giderler toplamı 1 242 172 488 lira olup 1947 yılı bütçesinin 1136 215 530 lira olan giderleri toplamına nazaran 105 956 958 lira fazlalık göstermektedir.

Bu fazlalık, (A) cetvelinin tetkikından anlaşılacağı üzere, mühim kısmı Millî Savunma ihtiyaçlarına tahsis edildikten sonra geri kalan kısmı bilhassa millî eğitim, bayındırlık, sağlık ve tarım işlerine olmak üzere Devlet ihtiyaçlarının zaruri ve müstacel olanlarına tevzi edilmiştir.

Özel idare ve belediye bütçelerine yardım olarak ilâveten ayrılan 16 milyon, hava meydanları inşaatı için ayrılan 7 milyon, cezaevleri inşaatı için ayrılan 1,5 milyon, Üniversite ve İstanbul Adalet Sarayı için ayrılan 2,5 milyon, yeni teşkil edilen kazalar ile Devlet bütçesine alınan özel idare hastaneleri için ayrılan 2 milyon, yol ve su işleri için ayrılan 5 milyon, Devlet Borçları

bütçesine ayrılan 8 milyon lira yapılan artırımların başlıcalarındandır.

1948 yılı içinde elde edilecek gelirler 1947 yılı için tahmin olunan miktardan 92 948 000 lira fazlasıyla 1 114 180 000 lira olarak tahmin edilmiştir.

Yerli ürünleri tâsir ve tasfiye eden müesseselerden alınan Muamele Vergisi kaldırılmış, maden amelesine ait gündelikler tamamen, diğer bütün işçi gündeliklerinin 2 lirası vergiden muaf tutulmuştur. Toprak Mahsulleri Vergisi bakayası ve ithalât primlerinin mühim bir kısmı gelir tahminleri arasında yer almamaktadır.

İndirme ve bu azalmalara rağmen tahminde görülen fazlalık ticari ve ekonomik faaliyetteki artışa muvazi olarak vergilerin hasılâtında da husule gelen inkişaftan doğmuş bulunmaktadır.

Miktarları ve nevileri (B) cetveline ait gerekçede etraflı olarak izah edilen fazlalıkların başlıcaları, İthalât Muamelesi Vergisi, Gümrük Resmi, Damga Resmi, Hizmet Erbabı Vergisi ve İstihlâk vergileri gibi gelirlere taallûk etmektedir.

Giderler toplamı ile gelir tahminleri arasında görülen ve gider toplamına nispeti % 10,30 olan 127 992 488 liralık açık, kanunları gereğince yapılacak borçlanmalarla kapatılacaktır.

Kapatılma şeklinde geçen yıllara nazaran görülen fark bunun, bu yıl ilk defa olarak tamamının uzun vadeli iç istikrazlarla kapatılacak olmasıdır. İç istikrazlar bütçede münhasıran iktisadi kalkınmamıza yarıyacak müsmir işlerin karşılıklarını teşkil etmiştir.

1947 yılı Bütçe Kanununun 20 nci maddesi, lüzum kalmadığı için bu yıl teklif edilmemiş, lise ve orta okullara parasız yatılı olarak imtihanla alınacak öğrencilerin miktarı ile ne şekilde tefrik edileceklerini gösteren 8 nci madde, bilhassa orta okulu ve lisesi bulunmayan yerlerde vazife ile bulunan memur ve halk çocuklarının belli nispetlerde alınabilmelerini sağlamak maksadiyle değişik olarak teklif edilmiş ve 19.II.1947 tarihli ve 5016 sayılı Kanunun 2 nci maddesi gereğince Milletlerarası Para Fonuna katılma payı olarak ödenen altınlarımızdan 30 087 960 liralık kısmının bütçe hesaplarına geçirilebilmesi için 20 nci madde teklif edilmiştir.

(A) cetvelinde ödeneklerin mahiyet ve nevilerine göre, bölüm ve maddelerinin bulunması gereken kısımlar bakımından bazı değişiklikler yapılmıştır.²⁵⁴

Hükümetin Gelir Bütçesi Gerekçesinin ilk bölümü ise şu şekildeydi:

Hükümetin Gelir Bütçesi Gerekçesi

1948 yılında bütçe gelirleri 1 114 180 000 tahmin olunmuştur. Bu miktar 1947 için tahmin olunan gelirden 92 948 000 lira fazladır. Bu fazlalık umumiyetle ticari ve ekonomik faaliyet artışına muvazi olarak vergi hâsılatında husule gelen gelişmeden doğmuştur. Geçen yıl içinde yerli ürünleri tâsir ve tasfiye eden müesseselerden alınan Muamele Vergisi kaldırılmış, maden amelesine ait gündelikler tamamen ve diğer işçi gündeliklerinin iki lirası vergiden muaf tutulmuştur. Bu vergilerle affedilen Toprak Mahsulleri Vergisi bakayası ve ithalât primlerinin mühim bir kısmı 1948 yılı bütçesinde yer almamaktadır. Bundan dolayı imalât, muamele, eski alacaklar ve ithalâtta alınan prim bölümlerinde bir miktar azalma kaydedilmiştir. Bunun haricinde diğer bölümlerin hemen hepsinde gelişme vardır.²⁵⁵

Bütçe Komisyonu 50 gün devam eden çalışmalarını 20 Aralık'ta bitirmişti. Bu çalışma sonucuna göre 1948 yılı Gider Bütçesi aşağıdaki şekle getirilmişti:

A - Cetveli²⁵⁶

Sıra No.	Dairelerin adları	Lira
1	Büyük Millet Meclisi	10 718 964
2	Cumhurbaşkanlığı	1 063 496
3	Sayıştay Başkanlığı	1 992 800
4	Başbakanlık	3 542 018
5	Danıştay Başkanlığı	986 201
6	Basın ve Yayın Genel Müdürlüğü	7 763 830
7	İstatistik Genel Müdürlüğü	763 080
8	Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü	2 509 641
9	Diyanet İşleri Başkanlığı	2 897 573

²⁵⁴ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:8, Birleşim:23, (26.12.1947), 30 S. Sayılı basmayazı, 1948 yılı Bütçe Kanunu tasarısı (1/247), ss.1-2.

²⁵⁵ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:8, Birleşim:23, (26.12.1947), 30 S. Sayılı basmayazı, 1948 yılı Bütçe Kanunu tasarısı (1/247), s.77.

²⁵⁶ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:8, Birleşim:23, (26.12.1947), 30 S. Sayılı basmayazı, 1948 yılı Bütçe Kanunu tasarısı (1/247), s.96.

10	Adalet Bakanlığı	41 586 428
11	Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü	6 134 653
12	Millî Savunma Bakanlığı	376 934 895
13	İçişleri Bakanlığı	19 909 001
14	Emniyet Genel Müdürlüğü	32 079 730
15	Jandarma Genel Komutanlığı	36 779 569
16	Dışişleri Bakanlığı	12 704 198
17	Maliye Bakanlığı	149 842 116
18	Devlet Borçları	211 911 139
19	Millî Eğitim Bakanlığı	106 497 248
20	Bayındırlık Bakanlığı	97 436 997
21	Ekonomi Bakanlığı	8 971 740
22	Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı	47 968 377
23	Gümrük ve Tekel Bakanlığı	19 626 153
24	Tarım Bakanlığı	33 441 897
25	Ulaştırma Bakanlığı	3 554 242
26	Ticaret Bakanlığı	3 675 139
27	Çalışma Bakanlığı	2 274 572
GENEL TOPLAM		1 243 565 697

1948 yılı Gelir Bütçesi ise aşağıdaki gibi düzenlenmişti.²⁵⁷

B Cetveli

Gelirin Çeşidi	1947 yılı tahminleri (Lira)	1948 yılı Hükümetçe Tahmin Edilen (Lira)	1948 yılı Komisyonca Tahmin Edilen (Lira)
BİRİNCİ KISIM			
<i>BİRİNCİ GRUP</i>			
<i>İrat ve Servet Vergileri</i>			
Kazanç Vergisi	157 000 000	169 300 000	169 300 000
Hayvanlar Vergisi	27 400 000	31 000 000	31 000 000
Veraset ve İntikal V.	1 400 000	1 800 000	2 200 000
Maden Resimleri	1 400 000	1 500 000	1 500 000
Birinci grup toplamı	187 200 000	203 600 000	204 000 000
<i>İKİNCİ GRUP</i>			

²⁵⁷ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:8, Birleşim:23, (26.12.1947), 30. S. Sayılı basmayazı, Bütçe Komisyonu Raporu (1/247), ss.336-343

Muamele ve İstihlak Vergileri

Gümrük Vergileri	80 250 000	98 250 000	100 220 000
Muamele Vergisi	188 000 000	234 000 000	234 000 000
Dâhili İstihlak Vergileri	36 150 000	43 500 000	42 200 000
Su ve Kara Av Vergileri	1 450 000	1 800 000	1 800 000
Nakliyat Vergisi	13 000 000	14 000 000	14 000 000
Sefineler Vergisi	120 000	150 000	150 000
Damga Vergisi	21 000 000	28 000 000	28 000 000
Tapu Harçları ve Kaydiyeler	6 000 000	8 500 000	8 500 000
Mahkeme Harçları	3 650 000	4 700 000	4 700 000
Pasaport, kançılara ve ikamet tezkeresi harçları	600 000	2 000 000	2 000 000
Noter Harçları	1 500 000	1 750 000	1 750 000
Diğer harçlar	58 000	50 000	50 000
Hayvan Sağlık Zabıtası Resmi	100 000	100 000	100 000
İkinci grup toplamı	351 878 000	436 800 000	437 470 000

*ÜÇÜNCÜ GRUP**Tekel Geliri*

Tütün, tuz, kahve, çay, ispiro ve ispirotlu içecekler ve revolver, fişek ve patlayıcı maddeler, kibrit ve çakmak	54 086 000	52 000 000	51 167 000
Oyun kâğıdı	100 000	100 000	100 000
Üçüncü grup toplamı	54 186 000	52 100 000	51 267 000

*DÖRDÜNCÜ GRUP**Devlet Malları ve Mülkleri Gelirleri*

Devlet Ormanları Gelirleri	250 000	250 000	250 000
Gayrimenkul kiralari ve ecrimisilleri	850 000	950 000	950 000
Menkul ve gayrimenkul mallar satış gelirleri	5 400 000	10 350 000	10 350 000
Dördüncü grup toplamı	6 500 000	11 550 000	11 550 000

*BEŞİNCİ GRUP**Devletçe İdare Edilen Kurumlar*

Devlet Demiryolları ve Limanları	0	0	0
Posta, telgraf ve telefon	0	0	0
Darphane ve Damga Basımevi	100 000	150 000	150 000
Resmi basımevleri gelirleri	80 000	85 000	85 000
Resmi okullar gelirleri	70 000	75 000	75 000
Sulama idareleri gelirleri	100 000	180 000	180 000
Radyo geliri	1 700 000	1 800 000	1 800 000
Diğer kurumlar	500 000	800 000	500 000
Milli Piyango geliri	6 580 000	8 000 000	8 000 000
Beşinci grup toplamı	9 130 000	11 090 000	10 790 000

*ALTINCI GRUP**Genel kurumlar ve şirketler gelirlerinden**Devlet payı*

İmtiyazlı demiryollarından alınan	0	0	0
Fenerler geliri mukabili alınan	30 000	80 000	80 000
Mükerrer sigorta şirketlerinden alınan	400 000	500 000	500 000
Sözleşmesi gereğince Musul petrollerinden alınan	2 250 000	2 450 000	2 450 000
Altıncı grup toplamı	2 680 000	3 030 000	3 030 000

*YEDİNCİ GRUP**Çeşitli gelirler*

Hazine muameleleri gelirleri	900 000	1 850 000	1 850 000

Askerlik mükellefiyeti	0	0	0
Kıymetli kâğıtlar	300 000	300 000	300 000
Muayyen giderler karşılığı gelirler	200 000	200 000	200 000
Eski alacaklar	35 200 000	11 200 000	10 850 000
Cezalar	5 550 000	7 600 000	7 600 000
Çeşitli gelirler	8 000 000	10 000 000	11 000 000
Yedinci grup toplamı	50 150 000	31 150 000	31 800 000

SEKİZİNCİ GRUP

Geçici gelirler

İktisadi Buhran Vergisi	88 500 000	93 500 000	93 500 000
Muvazene Vergisi	63 500 000	67 000 000	67 000 000
Sekizinci grup toplamı	152 000 000	160 500 000	160 500 000
Nazım Vergiler	0	0	0
Birinci kısım toplamı	813 724 000	909 820 000	910 407 000

İKİNCİ KISIM

BİRİNCİ GRUP

Savunma vergileri

2456 ve 2672 sayılı kanunlar gereğince

gümrüklerde kullanılan bazı kâğıtlara 200 000 300 000 300 000

yapıştırılan savunma pulu gelirleri

Tekel maddelerinden alınan savunma vergisi 85 287 000 90 560 000 91 393 000

Posta, telgraf müraseleleriyle telefon abone bedellerinden alınan savunma vergisi 3 500 000 3 500 000 3 500 000

Binalardan alınan savunma vergisi 3 500 000 4 000 000 4 000 000

Birinci grup toplamı 92 487 000 98 360 000 99 193 000

İKİNCİ GRUP

İstisnâî gelirler

Tayyare resmi 4 000 000 7 000 000 7 000 000

Hava kuvvetlerine yardım vergisi 40 650 000 43 000 000 43 000 000

4385 sayılı kanun mucibince şekerden alınan ek istihlâk vergisi 30 371 000 41 000 000 41 000 000

3/4636 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyle onanan 658 sayılı Koordinasyon Kurulu kararı gereğince ithal mallarından alınacak prim 40 000 000 15 000 000 15 000 000

İkinci grup toplamı 115 021 000 106 000 000 106 000 000

207 508 000 204 360 000 205 193 000

İKİNCİ KISIM TOPLAMI

KISIMLAR TOPLAMI

BİRİNCİ KISIM TOPLAMI 813 724 000 909 820 000 910 407 000

İKİNCİ KISIM TOPLAMI 207 508 000 204 360 000 205 193 000

GENEL TOPLAM 1 021 232 000 1 114 180 000 1 115 600 000

Bu tablolara bakıldığında hükümetin 1948 yılı için teklif ettiği gider toplamı 1 242 172 488 liraydı. Bütçe Komisyonu bakanlıkların bütçelerinde yaptığı değişikliklerle bu toplamı 1 393 200 lira artışla 1 243 565 697 lira olarak tespit etti. Hükümetçe 1 114 180 000 lira olarak tahmin edilen gelir toplamı ise Bütçe Komisyonu tarafından 1 420 000 lira artırılarak 1 115 600 000 lira olarak tahmin edildi. Böylece bütçe açığı 26 791 lira eksikle 127 965 697 lira olarak tespit edildi. Bu açık ise borçla kapatılacaktı. Bütçenin en önemli özelliklerinden bir tanesi daha önceki yıllarda olduğu gibi en büyük payın Millî Savunma'ya ayrılmasıydı. Bir önceki yıl 242 497 895 lirası normal 115 000 000 lirası ise

olağanüstü olmak üzere 357 497 895 lira olan savunma ödeneği 1948 yılı için 376 934 895 liraya çıkarılmıştı. Buna rağmen bu ödeneğin bile yeterli olmadığı ve yıl içinde yeni ödeneye ihtiyaç duyulacağı Maliye Bakanının verdiği izahattan anlaşılmıştı. Yine bir yıl önce 114 983 530 lira olan bütçe açığı 12 982 167 lira artarak 127 965 797 liraya yükselmişti.²⁵⁸

Genel Bütçe üzerindeki görüşmeler 26 Aralık 1947 tarihinde başladı. İlk konuşmayı bütçe hakkında bilgi vermek amacıyla Maliye Bakanı Halit Nazmi Keşmir yaptı. Keşmir'in verdiği bilgiler özetle şu şekildeydi:

1. II. Dünya Savaşı bitmesine rağmen tamamen barışa kavuşulamamış, bu nedenle ekonomik durgunluk aşılamamış. Bunun üstesinden gelmek için dünyada ve Türkiye'de gerekli tedbirler alınıyor, ticaretin artması için önlemler alınmaya devam ediliyordu.

2. Türkiye'de Eylül 1946-Ağustos 1947 arasında 719 milyon liralık ihracat, 529 milyon liralık ithalat yapılmıştı. Bir yıl öncesinde ise 501 milyon liralık ihracat, 334 milyon liralık ithalat yapılmıştı. 20 Eylül 1947 tarihli Merkez Bankası bültenine göre altın ve döviz rezervleri 707 milyon liraydı. Bu toplam bir yıl öncekinin aynısıydı.

3. 1947 bütçesinde 357,4 milyon lira olan Millî Savunma bütçesi yetmemiş; askeri harcamalara 173 milyon lira daha tahsis edilmişti. Böylece savunma ödenekleri 530,4 milyon lira ile 1947 yılı bütçe toplamı içinde % 40'lık bir yer kaplamıştı. Böylece üretim ve vergi kaynaklarının % 44'ü askeri harcamalara ayrılmıştı. Bu da kalkınmaya zarar vermişti.

4. Fiyatlar ve hayat pahalılığı: Türkiye'deki fiyat artışları dünya ortalamasının altındaydı. Ağustos 1946'dan Eylül 1947'ye kadar olan fiyat artışı Amerika'da % 21,3, hükümetin elinde endeksi bulunan 15 ülkede % 22,9, Türkiye'de ise % 11 olmuştu. Hayat pahalılığı ise Amerika'da % 11,4, elde endeksleri bulunan 11 ülkede ortalama % 15,3, Türkiye'de ise % 9,6 olarak gerçekleşmişti.

5. Toprak Mahsulleri Vergisi 1946 yılı başında, artıkları da 1947 ortalarına doğru kaldırılmıştı. İşçi gündelikleri muaflık haddi 80 kuruştan 2 liraya çıkarıldı. 2 lirayı geçen gündeliklerin 2 lirası muaf tutulmuştu. Toprak altında çalışan maden işçisinin günlüğü vergiden tamamen istisna edilmişti. Bitkisel yağlardan alınan muamele vergisi Eylül ayında kabul edilen bir kanunla kaldırılmış, şeker, kahve ve çaydan alınan resimler de 1947 yılının başından itibaren önemli oranda indirilmişti.

²⁵⁸ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:8, Birleşim:23, (26.12.1947), 30
S. Sayılı basmayazı, Bütçe Komisyonu Raporu (1/247), ss.1-2.

6. 1948 bütçesi hâlâ bir barış bütçesi olamamasına rağmen bazı iyileştirmeler vardı. Bir yıl önceki bütçeye göre gelirler bakımından daha zengin, sağladığı hizmetler bakımından daha verimliydi. Gelirler arttığı için giderler de artırılmıştı.

7. % 10,3 oranında olan bütçe açığı bu yıl ilk kez olarak uzun vadeli iç borçlarla karşılanacaktı. Bütçe açığı konusunda ise Türkiye savaşa girmemiş devletlerle kıyaslandığında bile kötü durumda değildi. 1946 yılında İsviçre'nin gelirleri giderlerinin % 78,5'ünü karşılamıştı. İsveç'te ise bu oran % 91 olarak gerçekleşmişti.

8. 1948 bütçesinin harcama çeşitleri açısından dağılımı şu şekildeydi:

	Milyon lira	Toplam içindeki oranı
Aylık, ücret ve benzeri özlük haklar	436 914 565	% 35,14
Yönetim giderleri	33 182 888	% 2,67
Daire hizmetleri	352 865 153	% 28,37
Borçlar	212 715 619	% 17,11
Yardımlar	92 219 297	% 7,41
Sermaye, kredi ve tesisler	115 668 175	% 9,3
Toplam	1 243 565 697	% 100

9. 1942, 1943 ve 1944 yılları itibarıyla milli gelir sırasıyla 6 369, 8 286 ve 7 769 milyar liraydı. Bu artışın büyük bölümü savaş döneminde Türk parasının değerinin düşmesinden kaynaklanmasına rağmen gerçek bir artış da vardı. Bu yıllarda varlık vergisi hariç vasıtasız vergi tahakkuklarının milli gelire oranı sırasıyla % 2,8, % 3,2 ve % 4,2'ydi. Aynı yıllarda ticaret ve sanayi gelirlerinden alınan vergiler ise sırasıyla % 1,8, % 1,28 ve % 2,5 gibi cüzi rakamlardı. Hizmet sınıfının gelirlerinden alınan vasıtasız vergiler ticaret ve sanayi mensuplarına göre çok yüksek oranlardaydı. Aynı yıllarda sırasıyla % 17, % 21 ve % 26 olarak gerçekleşmişti. Rakamlardan anlaşılabileceği gibi gelir vergisinde düzenlemeler yapılması gerekirdi ve bunun için de gelir vergisi tasarısı yakında Genel Kurul'a gelecekti. Vasıtalı vergilerle ilgili kanun çalışmaları da devam etmekteydi.

10. Genel bütçeden ödenen borçların toplamı 20 Ekim 1947 tarihinde 1 milyar 457 milyon lira olup, bunun % 83,5'i tutarında olan 1 milyar 218 milyon lirası konsolide ve geri kalan 239 milyon lirası da dalgalı borçtu. Konsolide borçların 647 milyonu iç, 471 milyonu ise dış borçtu. Dalgalı borçların tamamı ise iç borçtu.

11. Tasarruf mevduatı 30 Haziran 1945 tarihinde 219 milyon, 30 Haziran 1946 tarihinde 288 milyon lirayken 1947 Haziran sonunda 372 milyon liraya yükselmişti.

12. 1946 yılında vergilerden 977,7 milyon, borç kaynaklarından ise 63,7 milyon olmak üzere toplam 1 milyar 41 milyon lira elde edilmişti. Buna karşılık 1 milyar 18 milyon lira harcanarak 22 milyon lira fazlalık elde edilmişti.

13. Katma bütçelerin hepsinin gelir ve gider toplamı 469,2 milyon liraydı.²⁵⁹

Maliye Bakanı'ndan sonra C.H.P. Diyarbakır Milletvekili Vedat Dicleli söz aldı. Dicleli bazı konularda bütçeden memnun değildi. 1,5 aydan fazla bir zaman bütçe üzerinde çalışan Dicleli, birçok eksiklikler ve yanlışlıklar tespit etmişti; bunlara da bazı çözümler öneriyordu. Dicleli'nin memnuniyetsiz kaldığı durumlar ve çözüm önerileri şu şekilde özetlenebilir:

1. Bütçe teknik ve tertibinde ıslahat:

a) Devlet bütçesinde kamu hizmetleriyle yerel ihtiyaçların ayrılması: Tüm yurttaşlardan toplanan vergiler yine tüm yurttaşların hizmetine harcanmalıydı. Bu prensibe uyulmamıştı. Genel bütçeden çeşitli Bakanlık bütçelerinden çeşitli adlar altında Ankara Belediyesi'ne yapılagelmekte olan yardımlar buna bir örnekti. Belediye veya özel idarelere yardım yapılacaksa özel idarelere ve belediyelere yardım bölümünde toplanmalı, hangi yardımların yapılacağı açık olarak belirtilmeli ve bir kalemde toplanmalıydı. Böylece devlete olan maliyeti görülebilir ve denetim kolaylaşabilirdi. Ayrıca bu yardımlar tesis işlerine hasredilmeli, bakım ve onarım işleri yerel yönetimlere bırakılmalıydı.

b) Harcamaları analiz eden karşılaştırmalı cetveller hazırlanmalı, böylece nereye, nasıl ve ne kadar harcama yapılacağı konusunda karşılaştırma imkânı olmalıydı.

c) Aynı mahiyette bir hizmet için çeşitli kaynaklardan harcama yapılmamalıydı.

d) Mahiyetleri itibarıyla tamamen ayrı hizmetler aynı ödenek tertibi içinde toplanmamalıydı.

e) Bazı resmi kurumlara bütçeden yardım şeklinde ayrılan ödeneklerin sarf şekli kontrol edilmeliydi.

f) Ek ödenek ve aktarma müessesesi ıslah edilmeliydi.

g) Hayır kurumlarına ve başka dernek ve kurumlara yardım yapılırken ihtiyaç sıra ve derecesi göz önünde tutulmalı, bu yardımların nasıl harcandıkları denetlenmeliydi.

²⁵⁹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:8, Birleşim:23, (26.12.1947), ss.277-282.*

h) Çeşitli bakanlık ve kurumlar için gider tertiplerine konan ödeneklerin ne şekilde harcanacakları hakkında her yıl bütçe tasarısına ilâştirilen R cetveli ıslah edilmeliydi.

2. Bütçenin gelir kısmında ıslahat: Vergilerin artık sadece gelir toplamak değil, sosyal adaleti sağlayan bir araç olarak da görüldüğü bir dönemde bazı vergilerin gözden geçirilmesi gerekiyordu. Bu amaçla Hayvanlar Vergisi ve Yol Vergisi gözden geçirilmeliydi. Ayrıca vergilerin ekonomik ve verimli olması ilkesi göz önüne alınarak Tekel İdaresinin Hazineye sağlamakta olduğu gelirler de gözden geçirilmeliydi. Bazen gelir tahminlerinde samimi hareket edilmiyordu.

3. Bütçede tasarruf imkânları: Bütçenin birçok kaleminde anlayış değişikliğine gidilerek tasarruf yapılabilirdi. Bunlar şu şekilde sıralanabilirdi:

a) Devlet inşaatının bir elde toplanması.

b) Yayın giderleri: Devlet dairelerince çıkarılan lüks dergiler, yayın ödenekleriyle daireler tarafından alınan eserler, yayın giderlerinden oluşturulan kurum kitaplıkları.

c) Resmi dairelere ait birçok basımevlerinin sayısının azaltılması.

d) Taşıt meselesi: Lüks taşıt alımları, alınan taşıtların özel işlerde kullanımının önlenmesi.

e) Kira giderleri: Hem merkezde hem de taşra ve yurt dışında resmi dairelerin kiraladıkları bina sayısının azaltılması.

f) Meslek okulları: Meslek okullarındaki binalara yapılan harcamaların azaltılması, personel sayısının azaltılması.

g) Emir erleri ve odacılar: Özellikle merkezdeki emir erleri ve devlet dairelerindeki odacıların atıl durumda bulunmaları nedeniyle bu kurumlarda ıslahata gidilmesi.

h) Yabancı memleket teşkilatımız: Başta Dışişleri Bakanlığı olmak üzere Ajans, Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü, Ticaret ve Maliye Bakanlıklarının dış teşkilatlarında ıslahat yapılması.

i) Lüzumsuz teşkilat: Bu yıl Bütçe Komisyonunda Seferberlik müdürlükleri, bazı bölge ticaret teşkilatları, Umumi Müfettişlikler, yabancı ülkelerde bulunan bazı müşavir ve ataşeliklerin kaldırılması örneğinde görüldüğü gibi tüm devlet daireleri ciddi bir eleme ve incelemeye tabi tutulması.

4. Sonuç: Devlet dairelerinin kendilerini bağımsız bir hükümet olarak görmeleri sonucu her dairenin inşaat bürosu, meslek okulu, basımevi, resmi dergisi, kitaplığı ve yurt dışı teşkilatı bulunmaktaydı. Her şeyden önce zihniyette, teşkilatta ve harcamada tasarruf sağlamak gerekiyordu. Devlet Bakanlığı'nın kaldırılmasından Savarona Yata'nın satılmasına kadar, bütçede

tasarruf sağlamak ve bu yolla vatandaşın vergi yükünü hafifletmek gerekiyordu.²⁶⁰

Dicleli'den sonra Demokrat Parti adına Kütahya Milletvekili Adnan Menderes söz aldı. Menderes, 1947 bütçe konuşmasında olduğu gibi 1948 yılı bütçesini de çok geniş perspektiften ve eleştirel yönden değerlendirdi.

ADNAN MENDERES (Kütahya) — Muhterem arkadaşlar; 1948 yılı Bütçesi hakkında mütalâalarımızı arza başlamadan önce bütçelerin tertip ve tanziminde takibolunagelen usul hakkında kısaca durmayı, sonra da 1947 yılı Bütçesi neticelerini süratle gözden geçirmeyi faydalı bulmaktayız.

Bir Millet Meclisinin ve onun Bütçe Komisyonunun Devlet Bütçesini lâıkiyle tetkik edip kavrayabilmesi için, bütçenin tertip ve tanziminde vuzuhu temin eden usul ve tekniğe sıkı sıkıya bağlı kalmak icabeder. Bütçelerin tanziminde takibolunan usulün vuzuha yer vermemesi veya kapalılığı hem bütçenin lâıkiyle tetkikini güçleştirir, hem de israflara ve sui istimallere yol açabilir. Bütçede açıklık ve vuzuh ise herşeyden önce masrafların gayet iyi ve dikkatli bir tasnife tâbi tutulması ile temin olunabilir.

Vergi olarak toplanan paraların herhangi hizmet ve ihtiyaçlara tahsis olunduğunu bir bakışta görebilmek ve hükümet ve idare cihazının güttüğü istikamet ve politikayı bütçe denilen vesikada kolayca takip ve müşahede edebilmek için, bütün fasıl ve maddelerin tertibinde sıkı bir tasnife riayet olunması ve ayrıca başlıca masraf nevilerine göre icmaller yapılması ve listeler tertip olunması zaruridir. Ancak bu suretledir ki, maaş olarak, ücret olarak neler ödendiğini, inşaat için, yolluklar için ne miktarlarda tahsisat ayrıldığını katî olarak öğrenmek kaabil olabilir.

Halbuki bizi vuzuha götürecek usul ve tertip yerine bütçenin tanziminde işleri kavramayı ve dolayısıyla rey ve takdirimizi isabetle kullanmayı güçleştiren bir yol takip olunduğu görülüyor.

Usulün ve tasnifin bozukluğuna misal olarak ve bütçe tekniği ile hiç de telif olunamıyacak bir şekilde, aynı neviden masrafların bir fasılda toplanmış olduğuna dair de pek çok misaller vardır. Bu misallerin tadadı ile vaktinizi almamayı da bir vazife saymaktayım.

Arkadaşlar; 1947 yılı Bütçesi sonuçlarına acele bir göz atmakta fayda görmekteyiz, çünkü 1948 yılı Bütçesinin nasıl bir

²⁶⁰ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:8, Birleşim:23, (26.12.1947), ss.282-291.*

tatbika uğrıyacağını ve ne neticelere bağlanacağını 1947 yılı Bütçesinin âkibetinde müşahede etmek mümkündür.

Bu bütçenin nasıl tatbik edildiğini bir bakışta kavrayabilmek için yıl içinde 55 milyon liralık aktarmalar yapılmış olduğunu ve 169 milyon liralık da ek ödenek verilmiş bulunduğunu hatırlamak kâfidir. Bu suretle, bütçe yapılırken derpiş olunmayan 224 milyon liralık yeni masraflarla karşılaşılmış olduğu meydana çıkıyor.

Hâlbuki maaş, ücret, emekli ödenekleri, borçlar ve saire gibi miktarları önceden malûm olan giderlerin, bütçenin mühim bir kısmını değışmez bir hale getirdiği düşünülürse, bütçede bu sabit kısmın dışında kalan beş altı yüz milyon lira içinde yekûnları 224 milyona varan gayet mühim rakamların sonradan yer değıştirmeleri veya bütçeye katılmaları bütçe tahminlerindeki isabetsizliklerin olduğu kadar Meclisin bütçe üzerindeki tasarrufu derecesini de ölçmeye yarar bir miyar sayılsa gerektir.

Bir fikir vermek için şurasını hatırlatmak yerinde olur ki, sabahın dokuzundan gecelere kadar bir aydan fazla süren bir çalışma sonunda Bütçe Komisyonu bu yılın bir buçuk milyara yaklaşan bütçesinde ancak 2-3 milyon liraya yer değıştirebilmek neticesini elde edebilmiştir.

Kaldı ki, yapılan aktarmalar giderlerden tasarruf mânasını da taşımaktadır. Anlaşılan Hükümet, bazı maddelere ve fasıllara ihtiyaca hakiki karşılık teşkil etmiyen paralar depolamaktadır. Bir kalemde borçlar faslından otuz bir milyon liranın başka yerlere aktarılması ne mânaya hamlolunabilir? Borçlardan tasarruf mu edilmiştir? Bütçe yapılırken tediyesi zaruri şu kadar borç var diye gelen Hükümete, bu maksat için istediği tahsisatı vermemek veya bunu münakaşa etmek kimin aklına gelir?

Arkadaşlar; 1947 yılı bütçesi 170 milyon lira gibi mühimce bir masraf fazlası ile kapatılmış olmak bakımından da üzerinde durulmaya değer.

Giderlerdeki bu mühim artış asla bir sürpriz olmamıştır. Çünkü Millî Savunma bütçesine konulan 357 milyonluk tahsisatın Millî Müdafaa hizmetlerinin görülmesine yetmiyeceği apaçık bir hakikatti. Millî Savunma bütçesine mühim miktarlarda tahsisat ilâvesine ihtiyaç görüleceğini daha o zaman söylemiştik. Nitekim yıl içinde Millî Savunma bütçesine 173 milyon lira tahsisat kabul olunmak mecburiyeti hâsıl olmuştur.

Bundan başka yine Millî Savunma Bakanlığının geçen yıl bütçesinde gösterilmeyen 45 milyon liralık bir borcu vardı. Şayet bu borç ta ödenmek icabetseydi ek ödenek ihtiyacı 220 milyon liraya yaklaşacaktı. Millî Savunma ihtiyaçlarının 500 milyon lirayı çok aşacağı daha bütçe tanzim edilirken muhakkak surette bilinmekte olmasına rağmen tahsisatın 357 milyon lira olarak teklifi ve böylece kabulü bütçe samimiyezsizliğinin en açık delilini teşkil etmez mi? Hâlbuki bütçe üzerinde millî murakabenin işliyebilmesi ancak bütçelerin tanziminde samimiyet prensipine sıkı sıkıya riayetle tahakkuk edebilir. Bütçelerin bu derece elâstiki olmaları ve istendiği gibi şurasından burasından çekilip uzatılmak veya büzülüp daraltılmak kabiliyetini haiz olacak şekilde tanzim ve tatbik edilmeleri elbette sebepsiz olmasa gerektir. Sırası gelmişken bütçeyi bu hale getiren münakale ve ek ödeneklerin altında beliren diğer esaslı bir meseleye de işaret etmek yerinde olur.

Biliyorsunuz ki, sene sonuna on üç gün kala miktarları yetmiş milyon liraya varan ek ödenek ve aktarmalar yapılmıştır. Bu 70 milyon lira elbette 13 gün içinde sarfolunmak üzere alınmış değildir. Bu paralardan büyük bir kısmının daha evvel tahsisat dışında yapılmış masraflar ve emrivakileri kapatmak maksadiyle alınmış olduğunu kabul etmek zaruridir.

İşte bütçelerin tanziminde hakiki tahminlere ve sağlam esaslara istinat etmekten adeta kaçınır gibi hareket olunmasının bir sebep ve mânası da bu olmak icabeder.

Bütün bu haller aynı zamanda bize Meclis ile Hükümetin içli dışlı, beraber icrayı hükümet halinde uzun yıllar kalmaları neticesi husule gelen itiyad birikintileri ile karşı karşıya bulunduğumuz hakikatini da hatırlatmaktadır.

Muhterem arkadaşlar, böylece 1947 bütçesi tatbikatının hiç te müsait olmıyan manzarasına kısaca işaret etmiş bulunuyoruz. Şimdi 1948 bütçesine geçerken kısaca bir istidrat yapmak lüzumunu hissetmekteyim. Bilindiği gibi Devlet bütçelerinin tanzimi bir yıl içinde Devlet tarafından yapılması uygun görülecek hizmetlerle karşılanacak âmme hizmetlerinin tesbiti ve bunların istilzam edeceği masrafların tahmin ve takdir ameliyesinden ibarettir. Memleketin içinde bulunduğu siyasi ve içtimai şartların bütçenin tanziminde büyük bir tesiri haiz olduğunda şüphe yoktur. Ancak gerek âmme hizmetlerinin tesbitinde, gerekse masrafların tahmin ve takdirinde iktisadi ve malî vaziyetin hâkim bir tesiri bulunduğu da muhakkaktır.

Bu sebeple bütçeyi gerek teklif, gerek kabul ve tasdik mevkiinde bulunanların memleketin iktisadi ve malî şartlarına iyice nüfuz etmiş olmaları icabeder. Bir taraftan millî gelirin seyir ve temayüllerine göre Devlet gelirleri ayarlanırken diğer taraftan da âmme hizmetlerinin istilzam edeceği masraf yekûnu ile vatandaşların yüklenmekte oldukları külfetlerin yekûnunun gözönünde tutulmasında büyük fayda vardır. Gerek Devlet bütçesiyle, gerek mülhak, özel idare, belediye ve köy bütçeleriyle vatandaşlara yükletilen külfet ve mükellefiyetleri bilmek ve ayrıca da iktisadi Devlet Teşekküllerinin faaliyetlerini ve bunların iktisadi bünye ile vatandaşların geçim ve kazanç şartları üzerindeki tesirlerini beraber mütalâa etmek bütçenin tanziminde esaslı bir zaruret olarak kabul olunmalıdır. Ancak bütün bunlar bilindikten ve bir arada mütalâa edildikten sonradır ki, sene içinde sarfı teklif olunan paralarla yapılması düşünülen hizmetlerin memleketin hakiki durum ve ihtiyaçlarına tekabül edip etmediği hususunun isabetle takdiri kolaylaşmış olur. Bu konu üzerinde geçen seneki bütçe konuşmalarında da durmuştuk. Bu yıl yine ne Hükümet gerekçesinde, ne de Bütçe Komisyonu raporunda bu cihetleri aydınlatacak malûmata rastlanmadığı gibi, hattâ bu mevzulara temastan dahi kaçınılmış olduğu anlaşıyor. Bütçenin tertip ve tanziminde vuzuhu temin eden usul ve tekniğe sıkı sıkıya bağlı kalmak nasıl bir vecibe ise, işaret ettiğimiz bilgilerin bütçe tetkik ve müzakerelerine başlanmadan önce temin olunmasını da zaruri saymak icabeder. Şimdiye kadar bu icaplara riayet edilmemesinin, bütçelerin hep birlik gördüğümüz kusurlarla malûl olmalarında ve hattâ durumun buraya kadar gelmesinde büyük payı olduğuna şüphe olunamaz.

Arkadaşlar, bu kısa istitrattan sonra 1948 bütçesine geliyorum.

1948 bütçesi huzurunuzda şu şekilde sunulmuş bulunuyor:

Giderler, 1 243 565 697 lira, gelirler 1 115 600 000 lira aradaki fark, açık olarak 127 965 697 liradır. Bu açığın istikrazla kapatılması düşünülmektedir.

Müsaadenizle 1947 bütçesiyle küçücük bir kıyaslama yapacağız. Bu yıl huzurunuzda getirilen bütçenin masraflar yekûnu geçen seneki bütçeye nazaran 107 350 milyon lira bir fazlalık göstermektedir. Hâlbuki 1947 bütçesinin masraflar yekûnu sene sonunda ek ödeneklerle beraber 1 milyar 305 milyon liraya yükselmiş bulunuyor: Bu hale göre bu yıl teklif

olunan bütçe geçen yıl tatbik olunandan 60 küsur milyon lira eksik görülmektedir. İstikrazla kapatılacak açıklar ise geçen yıl 114 983 530 lira idi. Bu yılki bütçede 127 965 697 liradır. Bu son rakamlara nazaran 1948 bütçesi evvelkinden 12 982 167 lira daha fazla açıkla tesbit edilmiş bulunuyor demektir.

1948 bütçesinin varidat kısmına gelince; 1948 yılı bütçesi varidat kısmı 1947 yılına nazaran 94 369 milyon lira fazlasiyle 1 115 600 000 lira olarak tesbit olunmuştur. Geçen sene bütçesinin çok bariz hususiyeti gelir kısmında 170 milyon liralık fazlalık elde edilmiş olmasıdır. Bu yıl bütçesinin gelir tahminlerinde geçen yılki bu varidat fazlasının yalnız 94 milyonu aksettirilmiş bulunuyor. Bunun sebebi, gerek Bütçe Komisyonunun raporunda gerek Maliye Bakanının açıklamasında görüldüğü gibi, Toprak Mahsulleri Vergisi, Muamele Vergisi, ihracat primleri gibi kaldırılmış vergilerden bu yıl içinde gelir elde etmek imkânı kalmamış olmasıdır. Yalnız bu üç kalem geçen yılki tutarı 60 milyon lirayı geçmekte idi. Binaenaleyh geçen yılki 170 milyon liralık gelir fazlasından 94 milyonunun yeni sene tahminlerine aksettirilmiş olmasını zaruri görmek icabeder.

Burada belirtilmesi gereken bir cihet vardır o da; geçen yıl görülen bu mühim varidat fazlasının istisnai bir hal oluşudur. Hal böyle olunca Maliye Bakanının bütçe münasebetiyle gazetelere yaptığı beyanatın bir noktası üzerinde durmak icabediyor. Bakan diyor ki:

«Vergi hâsılatımızın gelişmesini Büyük Millet Meclisinde incelenmekte olan Gelir Vergisinin göstereceği salâh ile birlikte mütalâa ederek, vatandaşlarımızın uhdelerine düşen malî vecibeleri tamamen müdrik olduklarına yürekten inanarak bugünkü vergilerimizin önümüzdeki yıllarda da devlet hizmetlerine daha verimli öz kaynak teşkil edeceğine muhakkak nazariyle bakmaktayım.»

Görülüyor ki, Maliye Bakanı önümüzdeki seneler vergilerin veriminin artacağına kanidir. Gelir Vergisinin muhtemel inkişafına da bu kanaate ekleyerek gelir kaynaklarımızın artacağına muhakkak nazariyle bakmaktadır.

Bu hususta bizi de iknaa yarayacak delil ve malumat vermeyi esirgememekte olduğundan Sayın Bakanının bu nikbinliğinin geçen yıla mahsus ve istisnai olduğundan şüphe caiz olmıyan bir durumu, tabîi ve devamlı sanmasından ileri gelmekte olduğu anlaşılıyor. Hâlbuki Maliye Bakanını nikbinliğe sevkeden bu gelir artışı hakiki bir iktisadi inkişafın

vergilere bir inikası hâdisesi olarak değil; dış ticarete memleket imkânlarının zorlanıp adeta israf edilmiş olmasının bir neticesi olarak mütalâa edilmek icap eder.

Harb yıllarının mahrumiyetleri pahasına birikmiş olan takriben 460 bin tonluk hububat şimdiye kadar misline raslanmamış şekilde kısa bir zaman içinde âdeta bir hamlede ihraç olunuyor. Yine harb yılları içinde mal ithal edememek yüzünden yani ihtiyaçlarımızın tazyiki suretiyle biriken döviz ve altın ihtiyatlarından mühim miktarlarda o zaman oldukça tantana ile ilân olunan serbes dövizli ve çok taraflı dış ticaret politikası yüzünden rastgele ithalâta tahsis olunuyor. İşte böylece dış ticaret hacmi muvakkat bir zaman için genişliyor. Ve bunun para ile ifadesi de 7 Eylül kararlarının tesiriyle ayrıca bir şişkinlik arz ediyor. Bu hallerin elbette vergiler üzerine de tesiri olacaktı. Nitekim bu hakikat Bütçe Komisyonu raporunda da «bütçenin masraf rakamına tesir eden gayri müsait âmiller 1948 gelir tahminleri üzerinde müspet şekilde kendini göstermiştir» denilmekle ifade edilmiş oluyor. İşte 1947 yılı gelirlerine kaydedilen artışın hakiki sebepleri bunlardır.

Şimdi ise 400 küsur bin tonluk hububatımız çoktan satılmış hattâ hububat sıkıntısı başgöstermiştir. Döviz, altınlar elden çıkmış en zaruri ihtiyaçlarımıza bile icabettiği yerlerde serbes döviz tahsis edemeyecek ve meşhur 7 Eylül devalüasyon kararlarına rağmen bir takım mahsullerimizi de ihraç edememek durumuna düşülmüştür. Artık serbest dövizli ve çok taraflı dış ticaret politikasından kendileri de bahsedemez oldular. Hal böyle iken vergilerin atıyen fazla gelir temin edeceklerini muhakkak saymak; muhakkak ki hatalı bir görüştü. Hattâ vergilerin bu önümüzdeki yıllarda bu durumlarını muhafaza edebilecekleri mütalâasını bile ihtiyatla karşılamak lâzımdır.

Gelir Vergisine gelince; dertler ve ihtiyaçlar karşısında kalkınma plânlarından bahsetmek ve ümitlerimizi bunlara ve ne netice vereceği henüz katiyetle kestirilemeyen bir Gelir Vergisine bağlamak ne dereceye kadar doğru olur, bilemeyiz. Filhakika memleketimiz için yepyeni bir sistem olmasının tevlit edeceği intibaksızlıklar ve şartlarımıza uymıyan taraflarının aksaklıkları bu verginin müspet ve müsait hüviyetine ne derece tesir edecektir. Bu cihet şimdiden katı olarak kestirilemez. Kaldı ki, bu vergi 1950 de tatbika konulacaktır; buna göre verim ve faydalarının gereği gibi elde edilmesine de senelerce intizar etmek icabedecektir.

Bunlar böyle olmakla beraber unutulmamalıdır ki, vergilerin verim kabiliyetlerinin dolayısıyla bütçe gelirin artması veya eksilmesi, yukarda da bir münasebetle belirttiğimiz gibi, millî istihsal ve gelirin takibedeceği seyre sıkı sıkıya bağlıdır. Millî istihsal ve onun gelecekteki inkişaf seyir ve istikameti tetkik olunmaksızın ne vergilerin veriminin artacağından bahsetmek, ne de ihdas etmek doğru olur.

Vergilerin millî istihsal, geçim şartları ve maliyetler üzerindeki tesirleri aşıkârdır. Millî gelirin artması ve mükellefin ödeme kabiliyetinin genişlemesi temin olunmadıkça ve vatandaşın uhdesine düşen malî vecibeleri müdrik olduğundan ne kadar bahsedersek edelim netice birşey elde edilmiş olmaz.

Vergiler bahsine temas etmişken söyliyelim ki, vasıtalı vergilerle vasıtasız vergiler arasındaki nispet düşündürücüdür. Birkaç yıldanberi vasıtalı vergiler nispetinde görülen artış bu yıl da devam etmiş ve % 58 nispetine yükselmiştir. Hayat pahalılığına doğrudan doğruya tesir eden ve büyük halk kitlelerini geçim zorluğuna düşüren bu nevi vergilerin yükselme temayülünü muhafaza etmeleri üzerinde durulması gereken bir meseledir.

1948 bütçesinin gelir kısmı etrafındaki mütalâalarımıza son verirken hulâsa olarak bir daha tekrar etmek isteriz ki, memleket şartlarında, esaslı değişiklikler yapacak tedbirler alınmadıkça, önümüzdeki senelerde varidat artışını beklemek beyhude bir intizar olacaktır.

Bütçenin gider kısmına gelince;

Memleketin geniş ihtiyaçları karşısında çok isabetsiz masraf dağılımlarını ihtiva eden bu kısım, ihtiyaçları zaruret ve imkân ölçüleri içinde ele alan bir zihniyetin eseri olmaktan çok uzaktır. Hiç de zaruri olmıyan ve hatta israf mahiyetini taşıyan pek çok masrafları bütçede mutlaka geçirmek ve idame etmek pahasına olarak memleketin hayatî ehemmiyette ihtiyaçları ya ihmal edilmiş veyahut da bunların istilzam ettiği hakiki rakamlar ve ödenekler bilerek az tutulmuştur.

Arkadaşlar;

Nasıl ki, 1947 yılında 1,136 milyar tahmin olunan masraflar, yıl sonunda 1, 305 milyara çıkmış ise, bu yıl da 1, 243 milyar tahmin olunan masrafların birbuçuk milyara doğru yükseleceğini ifade etmek asla kehanet sayılmamalıdır.

Bizi bu kanaate götüren aynı zihniyetle yapılmış, aynı zihniyetle tatbik edilmiş olan 1947 bütçesinin âkibeti değil; daha başka sebep ve deliller de vardır.

Fuzulî masraf ve israfları bütçede geçirebilmek için hakiki ve zaruri masrafların küçük tutulup küçük gösterilmesi taktiğinin takip olunduğuna işaret eylemiştik. İşte bunun en kuvvetli misali olarak bu yılki Millî Savunma bütçesini gösterebiliriz.

Bir kere Millî Savunma bütçesine bu yıl konulan 377 milyon liralık tahsisatın asla yetmiyeceğini herkesle beraber Hükümet de daha bugünden kabul etmek mecburiyetindedir. Çünkü geçen yıl 530 milyon liraya malolan Millî Savunma hizmetlerinin bu yıl daha az masrafla görülebileceğine dair bir tek inandırıcı sebep gösterilemez. Nitekim geçen yıl da Millî Savunmaya konulan 357 milyon liralık tahsisatın yetmiyeceğini daha o zaman söylemiştik. O zaman kuvvetli delillere istinaden realist bir görüşün ifadesi olarak ortaya koyduğumuz bu hakikat, yıl sonunda Millî Savunma tahsisatının 530 milyon liraya yükselmesiyle sabit olmuştur.

Şu halde yalnız Millî Savunma için yıl içinde daha asgari 100-150 milyon liralık tahsisat ayırmak icabedecektir.

Yine Millî Savunmanın 70 milyon liralık borcu vardır ki, bu borç bütçede gösterilmemiştir. Millî Savunmaya ait böyle bir borç geçen sene de vardı ve 45 milyon civarında idi. Böyle bir borcun bütçede gösterilmemesinin doğru olmayacağı üzerinde o zaman ısrarla durmuştuk. Bize verilen cevaplarda bu borcun alacaklısı Toprak Mahsulleri Ofisi olduğu ve bir Devlet dairesi ile diğeri arasındaki muamelenin borç sayılmıyacağı ve Ofisten alınan hububattan elde stoklar bulunduğu ileri sürülmüştü.

Görüyoruz ki, geçen yıl bütçede gösterilmeyen bu borç bugüne kadar ödenmiş veya eksilmiş olmak şöyle dursun muhtelif yerlere olan bu borç 70 milyona yükselmiş bulunuyor.

Bütçede gösterilmeyen bu borç münasebetiyle mâruzâtta bulunmak lüzumunu hissetmekteyiz.

Umumî Muhasebe Kanunu tahsisat mevcut olmadan Hükümetin herhangi bir mubayaa ve tediyede bulunabilmek değil; taahhüde bile girişimiyeceği hükmünü ihtiva etmektedir. Tahsisat mevcut olmadığı halde ileride kanunlaştırılmak üzere önceden kanunsuz olarak sarfiyata girişmek, Meclisin murakabesine taallük eden en esaslı hakları ile ve bütçe prensipleriyle asla telif olunamıyacak bir harekettir. Biraz evvel

arzettiğim gibi münakale ve ek ödenek kanunu ile elde edilen paraların bir kısmı yine aynı mahiyetle olmak üzere daha önce yapılmış sarfiyat ve emri vakilerle kapatılmış olduğuunu kuvvetle muhtemel bulunduğuunu bir kere daha ifade etmiş oluyoruz.

Tahkikatsız sarfiyat konusu böylece belirttikten sonra asıl mevzua dönelim: Sene içinde tahsisatın yetmiyeceğini yalnız Millî Savunma bütçesinden değil; diğer bütçelerden misaller vermek suretiyle de anlatmaya çalışacağız. Hususi idarelerle belediyelerin Devlet bütçesinden yapılacak yardımlarla kapatılması gereken açıkları, 54 milyon lira olduğu halde; Bütçeye ancak 34 milyon lira tahsisat konulmuştur. Bu yardım ilk öğretmenlerin maaşlariyle hastanelere gidecektir. İlkokul öğretmenlerine maaş tediyesi durumunun ne halde olduğu herkesçe bilinmektedir. Sonra da Özel İdarelere bağlı hastanelerin de hali malûmdur. Bunlardan bazılarının hastalara verecek ilâç parası bile bulunmamaktadırlar. Şu halde Özel İdarelere yapılacak yardımlar tehiri kabil cinsten değildir. Durumun bu kadar sıkışmadığı geçen yıl bile özel idarelere 36 milyon lira yardım yapılmışken bu yıl 34 milyon lira konması, şimdilik idareimaslahat ediverelim zihniyetinden ileri gelmektedir. Görülüyor ki, özel idarelere ve belediyelere yapılacak yardım tahsisatı şimdiden 20 milyon liralık bir açık göstermektedir. Bu konuya bir de Millî Eğitim Bakanlığı bütçesinden misal verelim. Millî Eğitim Bakanlığının yılda iki bin köy mektebi inşası için hazırladığı plân vardır. Tatbıkına geçilen bu plâna göre, her köy mektebi için sarf olunacak 15 bin liranın iki bin lirası bütçeden verilecek, mütebakisi ise köyler tarafından temin olunacaktı. Bu sebeple iki bin köy mektebi inşaatına yardım parası olarak Bütçeye dört milyon lira tahsisat konulması teklif olunuyordu. Bütçe Komisyonu, 15 bin liralık bir mektep için Devlet Bütçesinden yalnız iki bin lira verilmesini hakkaniyete uygun bulmıyarak her mektep için bütçeden 10 bin lira verilmesini ve geriye kalan beş bin liranın da köylü tarafından, o da nakit olarak değil; beden mükellefiyeti suretiyle eda edilmesi prensipini kabul etmişti. Bu hesaba göre de her yıl inşa olunacak iki bin mektep için bütçeye 20 milyon lira konulması icabediyordu. Bütçe Komisyonunda mesele böyle mütalâa edildi. Anlaşılan bu bütçeye birden 20 milyon lira tahsisat koymak ve bu suretle bütçe açık yekûnunu mühim nispette yükseltmek göze alınamadı. Çünkü hakiki ihtiyaçlar için artırmak fuzuli masraflar üzerinde münakaşalar taşımak ihtimalini taşıyordu. Yıl içinde kanun getirileceğinden bahis

olunarak 4 milyon lira tahsisat artırılmadı ve iş yüzüstü bırakıldı. Demek oluyor ki, köy mektepleri plânını yürütmek için de yıl içerisinde herhalde mühim miktarlarda paraya ihtiyaç gösterilecektir.

Bunun gibi ilkokul öğretmenlerinin maaşlarının umumi muvazeneye alınması hususu da yıl içinde kanunu getirilmesine bağlanmıştı. Buna benzer masrafı yükseltecek ve karşılığında da vergileri artıracak daha başka kanunların da derpiş edilmekte olduğunu gösteren belirtiler vardır. Bunlar bütçe yapılırken bilinmeyen hizmetler ve masraflar değildir. Bunların bütçenin tanziminde nazara alınmaması ve bütçe yapıldıktan sonra bunların tesbit olunmaları bütçe gelir ve gider yekûnlarında mühim artışlara ve değişikliklere sebep olacağı cihetle bu gibi hareketlerin mefhumıyla telifi mümkün olamayacağı aşikâr olduğu kadar, masrafları artırmaya da sebep teşkil edecek mevzulardır. İşte temas ettiğimiz şu birkaç misal dahi yıl sonunda bütçenin masraf yekûnunun bir buçuk milyara çok yaklaşacağını açıkça gösteriyor. Şimdiye kadar verdiğimiz izahattan da anlaşılacağı gibi esasen kolayca tetkika imkân vermiyen bir usul ve teknikle tertip edilmiş olan bir bütçede samimiyet prensipine de riayet olunmazsa ve vuzuhsuzluğun bir kat daha artacağını söylemeğe hacet yoktur. Elimizdeki bütçe vuzuhsuzluk ve samimiyetsizlik hududunu aşan adeta bilerek ihtiyar edilmiş kusurlarla da malûldür hissini vermektedir.

Bunları söylemekle bütçenin tanziminde aynı zamanda tasarruf kaidesine de riayet edilmemiş olduğunu anlatmak istiyoruz. Her sene mühim açıklar vererek borçlar yekûnunu kabartan ve bizi memleketin yarınki inkişafını sağlayacak tedbirlere el atmak imkânından mahrum eden bir malî durum karşısında bütçenin tanziminde her şeyden önce tasarruf ve zihniyetinin hâkim olması ve her fasıl ve madde üzerinde derin bir hassasiyet ve teyakkuzla durulması beklenildi. Hâlbuki bütçede lüzumsuz masraflar pek çoktur.

Filhakika bütçenin hazırlanışında hizmetlerin zaruri olup olmadıkları ve verimlikleri üzerinde esas olarak durulmamış ve kabul olunan iş ve hizmetlerin imkânlarımızla ayarlanması düşünülmemiştir. Bu görüşümüzü teyit için bütçede birçok misaller bulmak müşkül değildir. Geçen sene Bütçe Komisyonunda Maliye Bakanı şu sözleri söylemiştir. «Bütün dairelerin hizmet kadroları ile barem kanunu üzerinde esaslı incelemeler yapılacağı hakkında Hükümet programında ifade

edilmiş olan çalışmalara başlanmıştır.» Bu çalışmaların neticesi ne olmuştur? Biz cevap verelim. Bütçeden anlıyabildiğimize göre maaş ve özlük haklarda geçen yıla nazaran 47 000 000 lira bir fazlalık ve ücretlerde de 16 000 000 u aşan bir artış... Ortaya henüz bir netice çıkmadığına göre barem üzerindeki incelemeler hâlâ devam ediyor demektir, fakat türlü şekillerde birkaç yerden maaş ve ücret alanlar pek çoktur.

Bütçenin komisyonda tetkiki esnasında, birçok masraf maddelerinden milyonlara varan tasarruf tekliflerinde bulunduk. Bunlar sayın komisyonca kabule mazhar olmadı. Çünkü, ötedenberi alışılmış itiyadların neticesi olarak bütçede görülen her bir kısmın mutlaka bir zaruretin ifadesi ve bir hükme dayanır olduğu zihniyeti içimizde hâlâ yaşamaktadır. Hâlbuki bütçenin fasıl ve maddelerde yer alan rakamların sıhhat ve isabetini ispat için esassız olmakta ve birbirinden hiçbir fark arzetmeyen daha evvelki seneler rakamlarına dayanılmaktadır.

Anlaşıyor ki; koskoca idare ve hükümet çarkı bolluğun temin ettiği kolaylık ve rehavet içinde dönmek ve işlemek zafına kendini kaptırmış bulunuyor. Diğer taraftan şuna buna in'am ve ihsanlarda bulunabilmek yeni yeni kadrolar ihdası ile iktidar ve salâhiyet sahalarını genişletmek temayülleri de başıboş bırakılmış görünüyor. Bütün bu zaıflar ve temayüller bütçe üzerinde gayet zararlı akisler yapmakta, rahneler açmaktadır.

Hükümet gerekçesinde «bütçe ile teklif edilen bütün ödenekler mahalline masruf olmak, tasarrufa riayet edilmek bakımlarından sıkı bir tetkikten geçirilerek Devlet hizmetlerinin yürütülmesine ve kültür ve kalkınma işlerinin mümkün olduğu kadar artırılmasına imkân verecek şekilde tertiplenmiş» denilmektedir. Bu sözleri ciddiye almak cidden zordur.

Devam edegelen açık bütçelerin doğurduğu müşkül durum karşısında gerekçede bahis olunan şöyle mi tecelli etmeli idi?

Makam ve hizmet otomobilleri satın alınarak zatlara tahsis olunmak üzere bu yıl yine aynı miktarda bir paranın sarfedilmiş olduğu ve bu otomobillerin nasıl israf ile ve bir çoklarının kanunsuz olarak kullanıldıkları düşünülecek olursa bu yeni tahsisat karşısında nasıl bir hükme varmak icabeder.

Unutulmamak lâzımdır ki, her otomobilin amortismanı ile beraber yıllık masrafı 10 bin lira civarındadır ve bu memleket yılda 10-15 milyon lira ödiyerek bir avuç zata otomobil tahsis

etmek için yılda on, on beş milyon lira ödemektedir. Diğer Devlet müesseseleri İktisadi Devlet Teşekküllerindeki binek otomobilleri hesabı da ayrıdır.

Şimdiye kadar Başbakanlara ikâmetgâh masrafı verilmiyordu. Hükümet gerekçesinde tasarruftan bahsedilmekte olduğu için kaydetmeye mecbur oldum; Başbakan mazur görsünler; kendileri, kendi evlerinde oturdukları halde nasıl oluyor da bu yıl bu evin masrafı için 63 bin lira tahsisat kabul olunuyor.

Başbakanın konak tahsisatından bahsedince, tahsisatın yükseltilmesi kararına dokunmadan geçmek elbette hakkaniyete uymaz.

Savorona yatı yılda 600 bin liraya mal olmaktadır. Böyle bir masrafın devamından bizzat Sayın Devlet Başkanının müteessir oldukları komisyonda ifade olunmuştur. O halde bir kalemde bu yüklerden kurtulmak elbette mümkündür.

Halkevleri için, cemiyetlere yardım faslına iki milyon lira konulmuştur. Geçen sene de bu miktar tahsisat konulmuş ve sene sonunda yarım milyon lira daha tahsisat verilmiştir. Hususi idarelerden ve belediyelerden Halkevlerine her yıl verilen milyonlar bu hesaba dâhil değildir. Halkevlerinin yalnız Hazinesden beş milyon lira aldığı yıllar olmuştur. Halkevleri cemiyet değildir, hükmi şahsiyeti yoktur. Para Halk Partisi veznesine ödenmektedir. Hazinesden ve Devlet müesseselerinden verilen bu paraların nerelere sarfedildiğini şimdiye kadar kim sorup murakabe edebilmiştir? Bunlar ilk bakışta göze çarpanlardır, fazla vaktinizi almamak için pek çok olan bu misalleri taaddüt ettirmeden çekiniyorum. Şu kadarını söyleyeyim ki; hakiki bir tasarruf fikriyle bütçenin bütün fasıl ve maddeleri başdan başa ele alınacak olursa hizmetlerin ifasına hâlel vermeden, önceden tahmin olunamıyacak kadar mühim rakamlara varacak tasarruflar elde edilebileceğinden asla şüphe olunmasın. Nitekim; Bütçe Komisyonunun Sayın Sözcüsü de bu fikirdedir. Bütçe Komisyonunun son toplantılarından birinde bütçenin gider kısmından % 10-15 tasarruf yapılmasının mümkün olduğunu söylemiş ve bunun üzerinde ısrar ettiği bir teklif haline de getirmiştir.

Muhterem arkadaşlar; Huzuruza getirilen bütçenin masraf faslı devairde bir milyar 800 milyon lira olarak hazırlanmıştır. Bu bütçe Kabinenin elinde ancak 10-15 gün kalmış ve hiç şüphe yoktur ki, bu müddet içinde diğer mühim

Hükümet işlerinden ayrılan sayılı saatlerde ancak mahdut bir tetkika tâbi tutulabilmiştir.

Bütçe Komisyonunun mesaisine gelince: Filhakika Sayın Komisyon bütçe üzerinde -40 gün geç vakitlere kadar çalıştığı için, hattâ 40 gece de diyebiliriz- uzun ve kesif bir mesai sarf etmiştir. Fakat Komisyon sanki bütçe rakamları dokunulmaz nesnelermiş gibi bir hissin zebunu olmakta devam etmiştir.

Şimdi tasarruf zarureti karşısında âmme hizmetlerinin arzietmekte olduğu manzaraya göz atalım:

Bütçenin denkleşmesi için mühim miktarlarda tasarruf lüzumundan bahsederken niyetimiz âmme hizmet ve ihtiyaçlarının kâfi nispet ve ölçülerle karşılanmakta olduğu ve hattâ bunlardan kesintiler yapmak mümkün bulunduğunu söylemek değildir. Esasen tasarruf elbette zaruri hizmet ve ihtiyaçlardan kesmek manasına gelmez.

Memleketimiz âmme hizmetlerini ele alma ölçüsü bakımından henüz geri bir safhadadır. Daha bugünden birçok sahalarda en zaruri ihtiyaçları karşılamıyacak durumda bulunduğumuz için hergün yeni yeni zaruret ve ihtiyaçlar bizi âmme hizmetlerinin mütemadiyen tevsiine zorlamaktadır. Hal böyle olunca tasarruftan bahsetmek garip görünebilir. Ancak yıllar ve yıllardır süregelen kısır bir politikanın ve onun muhassarası olan ölçüden mahrum ve yiyici bütçelerin içtimai ve iktisadi bünyemiz üzerine yaptığı menfi tesirler âmme hizmetlerini henüz inkişaf merhalesinde bulunduğumuz halde Devlet bütçesini personel bakımından mahmul ve malî imkânlar bakımından da artık son hadlere dayanmış bir duruma getirmiştir. Hal böyledir diye âmme hizmetlerinin görülmesini sekteye uğratmak hattâ bunların mâkul ve zaruri genişleme temayülünü önlemek yoluna gitmek doğru olmaz. O halde yapılacak ilk iş daima genişlemek istidadında bulunan âmme hizmetlerini gördüreğimiz kadroları bugünkü sayısı içinde fakat tasarrufla kullanmaktır.

Bunun mânası bugünkü durumumuz karşısında tamamen faydasız teşkilâtın ve hattâ israf sayılabilecek kadroların lağvı veya daraltılması yoluyla hergün genişliyen âmme hizmetlerinin personel ihtiyaçlarını fiilen mevcut sayı içinde karşılamaktır. Yeni memur almakta birkaç seneler ihtiyatlı hareket etmek bugünün yükünü hafifletme ve hattâ memurları terfi ederek az memurla iyi randıman alma bakımından çok doğru olur.

Bütçenin gider kısmı hakkındaki mütalâalarımıza ve giderlerde tasarruf yapılması bahsine burada son vererek şimdi de Devlet borçları hakkında birkaç cümle söylememe müsaadenizi rica ediyorum.

Bize verilen rakamlara göre 1947 senesinde borçlarda bir miktar eksilme görülmekte ise de bunun hakiki bir tediye neticesi olmayıp Türk parasını ayarlama muamelesinden doğan nazari bir tediye ibarettir. Bu konuda hakiki vaziyet ise borçların mütemadiyen artmakta bulunduğudır. Halen iç ve dış konsolide ve dalgalı olmak üzere son çıkan 40 milyonluk kalkınma tahvilleriyle beraber doğrudan doğruya Devlet borçları 1 497 591 630 liraya balığ olmaktadır. Buna Devletin kefaleti altında bulunan katma bütçelerin 220 000 000 liralık borçlariyle, yine Devletin kefaleti altında bulunan iktisadi Devlet Teşekküllerinin dört yüz küsur milyon liralık borçları ilâve edilirse Devlet borçları ve kefaletlerinin iki milyarı geçtiği görülür. Ayrıca Bakanlıkların ve mülhak bütçeli idarelerin gelecek yıllara sâri taahhütlere karşılık çıkardıkları bonolar da vardır. Bundan başka henüz tediye şartları kararlaştırılmadığı için borçlar meyanında gösterilmeyen mühim miktarda dış borçlar da vardır. Bahse son vermeden evvel borçlar mevzuuna bu kadarla temas etmeyi zaruri gördük.

Arkadaşlar; buraya kadar kısım, kısım mütalâa ettiğimiz bütçeyi bir bütün olarak ele alıp mütalâa etmek icabederse bu bütçenin de yıllardır birbirini takip eden gelen bütçeler gibi iş ve hizmet kabiliyeti çok zayıf, ölçülerimize göre çok pahalı ve masraflı, sonra da daima geleceğe borç yükliyen bütçelerden olarak vasıflandırabiliriz.

Denilebilir ki, 1948 bütçesi son yıllar bütçelerinden zerre kadar farklı değildir.

Diğer taraftan bütçeler, Devletin sevk ve idaresine mütâallik umumi politikanın bir cüzi ve bu politikanın bir senelik zaman içinde rakam ve para olarak ifadesinden ibaret olduklarına göre, bir bütçenin, memleketin umumi şartlarına nazaran durumunu daha iyi tâyin edebilmek için, gözlerimizi mevzuun küllüne, yeni umumi politikaya çevirmek icabeder. Böyle bir tetkik bizi, ister istemez, memlekette Devlet eliyle yapılması zaruri işlerle karşı karşıya getirir. Memleket, haklı olarak Devletten ve onun bütçesinden klâsik âmme hizmetleri dışında birtakım işler beklemektedir. Şu sahada bu sahada kalkınmalardan ve bunlara ait plânlardan bahsolunmasının

sebebi budur. Ancak yıllardır takip olunan politika memleketi o kadar yormuş ve takattan düşürmüştür ki, haklı olarak tahakkuk ettirilmesi beklenmekte olan bu plânlardan ve bu işlerden herhangi birisini başlamak ve başarmak değil, normal hizmetlerin ifasında dahi gittikçe artan bir zaif görülmektedir.

Halbuki bugün girilmiş ve emrivaki haline getirilmiş birkaç işi başarıp neticelendirmek bile Devlet bütçesinin son borçlanma imkânlarını tüketecek bir ölçü arzetmektedir.

Fikrimizi izah edebilmek için birkaç misal verelim; bir sanat okulları işi vardır. Bunun için şimdiye kadar 80 milyon lira sarfedilmiştir. Bu sanat mekteplerinin kimisine yeni başlanmış, bazısının çatısı kapanmış, diğer bazıları bitmiş fakat içleri boş... Bu başlanan sanat okulları işinin bitirilmesi için söylendiğine göre daha 150 milyon liraya ihtiyaç vardır.

Köy okulları ve ilkokullar meselesi; yılda köy enstitülerinden iki binden fazla öğretmen mezun oluyor. Yılda iki bin köy mektebi yapmak yolundayız.

Her yıl orta mekteplerin, liselerin sayısı çoğalmaktadır. Başlanan üniversitelerin tam teessüs etmeleri yüzlerce milyonluk iştir. İlk ve ortaokullarda, üniversitelerde, liselerde, sanat okullarında, yüksek mekteplerde öğretmen kadrosu her yıl binler ve binler artırılmak zaruretindedir. Bu hizmetler başlamış, idame edilecektir. Sadece bir Millî Eğitim Bakanlığında bile, kalkınma filân değil; sadece âmme hizmetlerinin gelişimi bizi yüz milyonlarca liralık ihtiyaç karşısında bulundurmaktadır.

Sağlık işlerine bakalım, bu işlerin bugünkü ölçüde idamesine müsaade edebilir miyiz? 180 kazada ve 10 vilâyette eczane yoktur. Antalya'nın 9 kazasının yedisinde, Muğla'nın yedi kazasından beşinde doktor yoktur. Hastanelerde bir yatakta ikişer, üçer yatılmaktadır. Müracaatların çoğu yersizlikten kabul ulunamıyor. Sağlık hizmetlerini Balkan komşularımızın ölçüsüne çıkarabilmek kim bilir kaç defa yüz milyona mütevakkıftır?

Sağlık Bakanlığının 600 milyon liralık bir plânu vardır. Sağlık işleri, kalkınma filân değil; düpedüz, eski bildiğimiz klâsik mânada âmme hizmetlerindendir.

Şu arzettiğim misallere göre Devlet olmanın alelade hizmetlerini şu sahada, bu sahada yerine getirebilmek için âmme hizmetlerini bugünkü Devlet telâkkisinin icabettirdiği ölçü ve

seviyeye getirebilmek için nelere muhtacız? Böylece zihinlerimizde canlandırabiliriz.

Su işlerine girişmişiz, 120 milyon lira raddesinde para sarfetmişiz. 10, 15 senedenberi başlanmış işlerden hiçbirisi bitirilmiş değildir. Uzun senelerden beri bitirilemeyen işler, paramızı ve imkânlarımızı bağlamış olmanın yanında bir de yarım kaldıkları için her sene mühim kayıplar kaydına sebep olmaktadır. Su işlerinden yalnız başlananların bitirilmesi için bize söylendiğine göre 150 milyon liraya ihtiyaç vardır. Bayındırlık Bakanlığı bu parayı ancak beş, altı senede bulabilecektir. Şu halde başlananlar bitirilinceye kadar yeni hiçbir işe el uzatamayacak demektir, istesek de istemesek de âmme hizmet ve ihtiyaçları nasıl bir çığ gibi büyümektedir; görüyorsunuz.

Kalkınma plânlarından bahsetmeye hacet yoktur. Bunların fihristi sabık kabinenin programında münderiştir. Onlar, her biri 100 milyonluk ve bazıları da milyarlık işlerdir.

Arkadaşlar, bazı iktisadi teşebbüsler var ki bunlar diğer kalkınma mevzuu olmaktan ziyade hemen ele alınmaları bir zaruret hâline gelmiş işlerdir. Kömür havzasında 400 milyonluk ıslahat bahis mevzuudur. Bu ıslahatın 60 milyon liralık kısmına hemen başlanmazsa bu günkü kömür istihsalimizi dahi muhafaza etmekte güçlükler başgösterecektir. Hâlbuki bu sene bile kömür sıkıntısı çekmekteyiz. Ya istihsal eksilirse vaziyet ne olur.

Vapur alınıyor, lokomotif alınıyor, kömür ihtiyacı her sahada genişliyor. Şu halde havzanın hiç olmazsa kısmi ıslahı işi derhal ele alınmak memleket müdafaası ve diğer ana sanayii kurmak gibi bu maksatla kurulan Karabük'ü tevsi etmek mecburiyetindeyiz. Çünkü orta profil demirin tonu beş yüz liraya satılıyor. Hâlbuki hâriçten getirilirse hemen hemen, bunun yarısına maledilmektedir. Eğer tevsi yapılırsa bu gün beş yüz liraya olan 280 liraya inecektir. Demir, bir misli fazla fiyatla memlekete verilmekte devam olunamaz. O halde Karabük'ün tevsii de kalkınma işi falan değil, bir zarurettir.

Memlekette çimentonun iki fiyatı vardır. Yerli ve yabancı... Dışarıdan gelen çimento nakil masrafları ve Gümrük resimleri ağır olduğu için pahalıya malolmaktadır. Yerli çimento ise ihtiyacı karşılamamakta ve istihsalin dörtte üçü de Hükümet ihtiyaçlarına alınmaktadır. Çimento gibi memleketin imârında bir ana ihtiyaç maddesinin karaborsadan kurtarılması

memlekette ucuza satılması lâzımdır. Çimento sanayiini tevsi etmekte bir zaruret olmuştur.

Ziraat işlerimizin ihtiyaçlarından bahsetmiyorum. Onları şimdilik, 32 milyon liralık cılız bütçesiyle Ziraat Vekâletinin yedi ihtimamına bırakalım.

Fakat bütün bu gittikçe artan âmme hizmetleri ve zaruret halini alan işler karşısına Hükümet şu elimizdeki bütçe ile çıkmaktadır. Bu bütçede ise, Hükümetin tabiriyle söyliyoruz. «Yapı ve tesis işleriyle sermaye ve kredi tahsislerine ayrılan ve faydası ileri yıllara da sirayet edecek müsmir hizmetlere» kaydiyle «Ekonomik kalkınmamıza yarayacak işler için» ancak 117,5 milyon lira vardır ve bu paranın büyük bir kısmı alelade Devlet hizmetlerine ve bermutat binalara verildiği şüphesizdir.

Arkadaşlar; biran için bütçede tasarruflar yaparak açıkları kapadığımızı farzediniz. Borçlar ne olacaktır, ele alınması zaruri olan âmme hizmetlerinin yeniden yeniye bütçeye yükliyeceği masraflar ne ile karşılanacaktır, Nihayet yaşamıya azmetmiş bir millet olarak muhakkak kısa yıllarda başarmak mecburiyetinde bulunduğumuz işlerimize ne zaman ve ne suretle el atabileceğiz. Müsrif ve açıklı bütçelerin devamı bizi elbette daha ağır vaziyetlere götürür. Bu itibarla ıslaha derhal bütçeden başlamak lâzımdır. Fakat görüyorsunuz ki, meselenin aslı, denk bütçe meselesi ve hattâ bütçe meselesi olmaktan da çok ileridir.

Hakikat şudur ki, memleketin iktisadi bünyesi yorgun ve takatsiz düşürülmüştür. Yarının ihtiyaçlarını karşılayabilmesi şöyle dursun, bugüne kadar yüklenen ağırlıkları artık taşıyamıyacak hale gelmiştir. Bu kaçınılmaz bir netice miydi?

Yıllardır ekonomide ve maliyede isabetsiz tedbirlerin tevali eden zararlı neticelerini harb devam ederken harbe, harb bittikten sonra dünyanın karışık durumuna atfetmek ihtiyat haline gelmiştir. Hâlbuki mesele bir Devlet anlayışı ve bir politika görüşü meselesidir.

Bizi, yukardanberi izahına çalıştığımız ağır duruma getirmiş olan politika iktisatta ve maliyede bugüne kadar memleketin tabii şartları ve iktisadi icaplarıyla muvazi yürümemiş, bir taraftan da gösterişli ve pahalı bir Devlet fikrine saplanıp kalmak gittikçe memleketin ana kaynaklarına zararlı tesirler yapmaya başlamıştır.

Arkadaşlar; birtakım yapılarda imkânlarımıza ve ölçülerimize sadık kalmaktan çok uzaklaşmış bulunduğumuzu

bilmiyenimiz yoktur. İsrafa temayül bu yapılar da âbideleşmiş görölüyor. Memleketin esaslı bir servetini işletmek üzere kurulan Orman İdaresi her türlü israfın yanında sermayelerini bir de büyükler misafirhanesi namı altında bir işe yaramaz binalara yatırıyorlar. Beri tarafta orman mahsullerinin pahalılığı memleketi nasıl sıkıkmaktadır ve nelere mal olmaktadır. Herkes bilir. Dört yüz aileyi barındıran bir mahalle Devlete on onbeş milyon liraya maloluyor. Bu paranın yalnız yıllık faizi 7-800 bin liradır.

BAŞKAN — Arkadaşlar, Adnan Menderes arkadaşımız bir saattir okumalarına devam ediyorlar. Fakat Demokrat Partinin sözcüsü olmaları hasebiyle müsaadenizi rica ediyorum. (Soldan devam, devam sesleri).

ADNAN MENDERES (Devamla) — Bir Meclis binasının memleket ölçülerine asla sığmaması, bir devrin masalı olmuştur. Devlet elinde her işi çifte pahaya maleden tutum ve gevşeklik âdeta sistemleşmiştir.

Yeni kurulan sanayi, memleket üzerinde ağır bir yük teşkil eder. Hele şartlar olgunlaşmamış olursa. Kaldı ki sanayileşme hareketimizle beraber -arzettiğim gibi- birçok masraflı ve israflı işlere ve yollara da sapılmıştır.

Kara saban ve kağıdı bunca yükü çekemez. Evet kalkınma plânlarımız var fakat bunların hiçbir köşesinden tutup işe başlayamıyoruz. Hayat pahalılığı bütün şiddetiyle hükümandır. Hükümet tedbir alacağım diye işe başladı. Şimdiye kadar hiss olunur bir değişiklik görülemiyor. Aksine olarak ucuzluk yapacağım diyen Hükümet kendi elindeki hizmetlere ve müstahsili bulunduğu maddelere zamlar yapmak zorunda kalacağına benziyor. İşaret ettiğimiz gibi bütün bunlar şimdiye kadar takip olunan politikanın memleket bünyesine tamamen aykırı olmasındandır. Bu politikanın esaslı surette değiştirilmesine bütçeden başlamak yerinde olur. Aksi takdirde yakın bir gelecekte en esaslı Devlet vazifelerinden kesintiler ve fedakârlıklar yapmak zoriyle karşılaşılacak mukadderdir. Henüz imkânlar nispeten elverişli iken hiç olmazsa bütçe üzerinde şimdilik esaslı bir tedbir olarak hakiki mânasında denk bir bütçeye dönmek kararını vermeliyiz.

Arkadaşlar, yukarda arzettiğimiz yollardan hazırlanıp huzurunuzda gelen bu bütçenin ihtiva ettiği sonu gelmiyen rakamların bunaltıcı ifadesizliği karşısında «bunlar Hükümet ve idare cihazı tarafından itina ile hazırlandı, Hükümetin esaslı

süzgecinden geçti, Bütçe Komisyonuna ayırdığımız bu işte ihtisash 36 arkadaşımız haftalarca bu rakamlar üzerinde durarak yoruldu, binaenaleyh reyimizi rahat rahat kullanabiliriz.» gibi bir kanaate varmanıza ve vicdan huzuriyle reylerinizi kullanmanıza mahal olmadığı hakikatini teessürle belirtmek zorundayız.

Esasen bütçelerin tatbikatını sırtında hissedenden memleket, bütçelerin vicdan huzuru verecek bir kavranışla ve dikkatle hazırlanmış olduğu kanaatinden uzaktır. Umumileşmiş olan bu görüşe Meclisin de katılarak işlere yeni bir düzen vermesi artık zaruret haline gelmiştir.

Seneler ve senelerdir bize getirilen bütçeler memleket ihtiyaçlarını en iyi ve enaz masrafla karşılamak için vücade getirilmesi lâzımgelen samimî bütçeler olmaktan uzaktır. Onun için bütün memleket ihtiyaçlarını, hizmetlerini yeni baştan incelemek, bunları başarmak için lüzumlu ve zaruri masrafları yeni baştan hesaplamak hattâ elimizdeki bütçeleri bir yana bırakarak Devlet bünyesinin şiddetle ihtiyaç göstermekte bulunduğu yeni esaslara göre bir bütçe yapmak ihtiyacındayız.

Unutmamalıdır ki, bu hal böyle devam ettiği takdirde daha fazla devam edemeyeceği an elbette gelecektir. Her sene ağırlaşan borç yüklerinin nihayet bu sene 2 milyara dayandığını ve devam edegelmekte olan bütçelerin önümüzdeki seneler bu borç yükünü daha da ağırlaştıracağını her sene genişlemekte devam eden verimsiz masrafların bütçe açıklarını seneden seneye artıracağını artık ciddî olarak hesabetmek zorundayız. Malî nizamın külliye bozulmasına ve iktisadi bünyenin büsbütün tatsızlaşmasına bir sathı mailin üzerinde süratle kaymakta olduğumuzu kabul etmek icabeder. Şayet Meclis olarak, Hükümet olarak bu gidiş şurada şu tedbirlerle duracaktır diyemiyorsak gelecek nesli dahi sıkıntıya mahkûm eden ve istikbali yiyen böyle bir gidişe mutlaka şimdiden dur demek lâzımdır. (Sağdan alkışlar.)²⁶¹

Denizli Milletvekili Reşad Aydın'ı da bütçe müzakereleri için bir metin hazırlamıştı. Aydın'ı'ya göre bu bütçe tasarısı vatandaşın mali takatini zorlayıcı, geçim zorluğunu artırıcı vasıftaydı. Bundan kaçınmanın yolu hayat pahalılığını tahrik eden bütün sebepleri ortadan kaldırmaktı. Bu amacı elde etmek için biri devletten diğeri ise milletten gelen iki tedbir vardı. Devletten gelen tedbirlerin başında bütçe ve hükümet programı, milletten gelen tedbirlerin yanında üretim

²⁶¹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:8, Birleşim:23, (26.12.1947), ss.291-301.*

ve ticaret girişimlerinin emniyet içinde artması işi yer alırdı. Aydınlı'ya göre fiyat artışları çeşitli nedenlere dayanıyordu. Aydınlı'nın geniş olarak anlattığı bu nedenler şu şekilde özetlenebilir:

1. Savaş nedeniyle Millî Savunma harcamaları artmıştı.
2. Enflasyon artışı: Tedavüldeki para 1937'de 168 milyon lirayken 1947'de 952 milyon liraya çıkmıştı.
3. Döviz ve mal stoku eksikliği: Normal zamanlarda yıllık 500 bin ton olan ithalat savaş sırasında 320 bin tona düşmüştü. Buna paralel olarak hububat üretimi 1942'den 1945 yılına kadar yarı yarıya düşmüştü.
4. Üretim ve tüketim arasındaki dengenin bozulması: Üretim azalmasına rağmen tüketimde aynı oranda azaltmaya gidilememişti.
5. Vergilerin artırılması, İhracat, Toprak Mahsulleri ve Varlık Vergileri gibi yeni vergilerin konulması: 1936-1937 yılında 238 milyon lira olan vergi tahsilatı 1945-1946'da 951 milyona çıkmıştı. Vergi artışı 4 misli olmuşken, üretimde artış olmamıştı.
6. Ulaşım eksikliği yüzünden üretim merkezlerinde bol ve ucuz olarak duran ürünler, toplu tüketim merkezlerine nakledilmediğinden dolayı mal bulunduğu yerde çürümüş; böylece üretim baltalanmış, fiyatlar artmıştı. Bu artışta nakliye ücretlerine yapılan zamlar da etkili olmuştu.
7. Fiyatların artışında ruhi etkenler, suiistimallere göz yumma veya ihmal, vurgunculuk, işlerin koordine edilmemesi de etkili olmuştu.

Tüm bu etkenler nedeniyle fiyatlar artmış, sonuçta bütçe kabarmıştı. Bütçenin kabarık hazırlanmasının çeşitli olumsuz sonuçları da vardı. Ama bütçe masraflarının azaltılması mümkündü. Aydınlı'ya göre bunun için hükümetin yapması gerekenler şunlardı:

1. 7 Eylül kararları mevcut imkân oranında tadil edilerek paranın değeri yeniden ayarlanabilirdi.
2. Resmi inşaatlar geçici olarak durdurulmalıydı.
3. Kadrolarda tasarruf yapılmalı, bazı bakanlıklar birleştirilmeli veya kaldırılmalıydı.
4. Genel tasarruf prensibi önemle uygulanmalıydı. Maaşların dışında diğer giderlerden derhal % 10-15'lik bir tasarruf yapmak ilke olarak kabul edilmeliydi.
5. Devletçilik sınırlandırılmalı, özel girişimin hızlanıp çoğalmasına fırsat verilmeliydi.

Tüm bu tedbirlerden elde edilecek fazla nedeniyle özellikle vatandaşı daha fazla etkileyen tekeli satış fiyatlarından ve savunma vergisinden; şeker, kahve ve tüketim vergilerinden; Devlet Deniz ve Demiryolları ve Posta, Telgraf ücretlerinden; gümrük vergilerinden; çimento, kereste, demir, çelik ve mensucat gibi devlet mamulleri fiyatlarından indirimlere gidilebilirdi. Tüm bu yapılanlardan sonra baş gösterecek bir ucuzlama hareketi devlet bütçesindeki harcama kalemlerine de yansıtacaktı.

Son olarak Maliye Bakanı'nın toptan eşya fiyatları ile ilgili Amerika ve diğer 15 ülke arasında Türkiye'nin iyi durumda olduğu iddiasına katılmadığını da belirten Aydın, "Bülten İstatistik" in Ağustos 1947 sayısından bazı veriler aktardı. Buna göre toptan eşya fiyatları 1939'dan 1945'e kadar A.B.D.'de 97'den 125'e, İngiltere'de 102'den 132'ye, İsveç'te 105'ten 150'ye, İsviçre'de 101'den 153'e, Japonya'da 125'ten 149'a, Portekiz'de 101'den 181'e, Türkiye'de ise 101'den 345'e çıkmıştı.²⁶²

C.H.P. Hatay Milletvekili General Eyüp Durukan'ın üzerinde durduğu konu ise tasarruf amacıyla bazı bakanlıkların seferberlik şubelerinin tahsisatlarının kesilmesi idi. Durukan'a göre Genelkurmay Başkanı ve Millî Savunma Bakanı da bu kesintiye karşıydı. Dünya barışının belirsiz olduğu bu dönemde bu tahsisatların kesilmemesi gerekiyordu.²⁶³

C.H.P. Erzurum Milletvekili General Vehbi Kocagüney ise seferberlik müdürlüklerinin kaldırılmasını memnuniyetle karşıladığını, hatta Millî Savunma Bakanlığı'nın bazı memurluklarında da tasarrufa gidilebileceğini bildirdi. Öte yandan döşeme ve demirbaşlar için de yarım milyon lira ayrıldığını belirten Kocagüney, devlet dairelerin pırıl pırıl olduğunu, bu tahsisatın Bütçe Komisyonu tarafından bir kalemde silinmesini çok arzuladığını bildirdi. Yeni ilçeler ve hastaneler açılması için ayrılan ödeneye de karşı çıkan Kocagüney, bu paranın eskilere harcanması isteğini dile getirdi.²⁶⁴

C.H.P. Ankara Milletvekili General Naci Tınaz ise ülkenin değişik yerlerinde görülen eksiklikler, aksaklıklar, israf veya yoksulluklardan örnekler sunarak bunların iyileştirilmesi gerektiğinden bahsetti.²⁶⁵ Millî Savunma ve orduya da değinen Tınaz bu konuda şunları söyledi:

Bir de arkadaşlar nüfusumuzun 20 milyona yakın olması itibariyle senevi yüzde biri olan 200 bin, iki senelik 400 bin ve belki daha fazla bir kuvveti silâh altında tutmak lâzımdır. Buna millî bünyemizin müsaade etmeyeceği bilhassa motorlu vesaite

²⁶² T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:8, Birleşim:23, (26.12.1947), ss.301-306.

²⁶³ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:8, Birleşim:23, (26.12.1947), ss.306-307.

²⁶⁴ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:8, Birleşim:23, (26.12.1947), ss.307-308.

²⁶⁵ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:8, Birleşim:23, (26.12.1947), ss.308-313.

ehemmiyet verildikten sonra bu kadar çok boğazın orduda kalamıyacağı malûmunuzdur. Binaenaleyh bazı Devletlerde olduğu gibi kısa bir müddet tüfek istimalini öğrettikten sonra bunlardan işçi kıtaları yapıp memleket hastaneleri, mektepler, yollar, hattâ belki de bazı tarım işlerini iktisadi bir surette yaptırmalı. Yoksa bu teşkilât yeyip, içip oturlarsa ziyade olsun. Fakat iyi çalıştırmak, ufacık bir prim vermek, iyi elemanlar ve bilhassa o kıtalara iyi bakmak şartıyla bu işte de zannederim ki, randıman alınacaktır. Aksi halde bütçenin imkânsızlığı dolayısıyla her sene talim görmemiş, hizmeti askeriyei ifa etmemiş mevcutlar gittikçe kabarmak ve böylece kalacaktır.

Askerî fabrikalarımız da iktisadi çalışmamaktadır, âzami randımanla çalışmıyorlar. Sonra bunların diğer Devlet teşekküllerinde olduğu gibi salâhiyetleri de yok gibidir. 500 kilo kömür almak için Millî Savunmanın satınalına komisyonuna müracaat ederler. Bu vaziyette olan bir çelik fabrikasından iktisadi bir randıman beklemenin imkânı olamayacağını hepiniz takdir edersiniz. Binaenaleyh diğer Devlet fabrikalarımızda olduğu gibi bunlara da bir şekil ve salâhiyet vermek icabeder, mütalâasındayım.

Bir de arkadaşlar, bunların amortismanları Maliyenin kasasına girmektedir. Bütçe darlığı dolayısıyla yeniden bütçelere para koyup makineler değiştirilememektedir. 25 senelik, hattâ imparatorluk zamanından kalmış eski sistem makineleri ihtiva etmektedir. Binaenaleyh bu amortisman meselesinin de bir amelî usule başlanıp, bu fabrikaların makinelerini tedricen değiştirilmesi de iktisadi sebepler arasındadır.

Millî Savunmanın arazi borçları vardır. Yalnız bu vilâyette, Çubuk'da, Elmadağ'da, Kırıkkale'de birçok köylümüzün toprakları, yahut belediyelerimizin toprakları işgal edilmiş, parası verilmemiştir. Bu fert hakkıdır, âmme menfaatine taallûk eden bir haktır. Bunları da bir amelî çare ile biran evvel ödenmesinin teminini, Sayın Millî Savunma Bakanımızdan rica ederim.²⁶⁶

D.P. Kütahya Milletvekili Hakkı Gedik, bütçe üzerinde oldukça teknik, ayrıntılı ve güzel bir konuşma yaptı. Bu konuşmada bütçenin eksik yönlerini eleştirdi.²⁶⁷ D.P. İstanbul Milletvekili Ahmet Kemal Silivrilî ise, halkın içinde

²⁶⁶ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:8, Birleşim:23, (26.12.1947), s.313.

²⁶⁷ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:8, Birleşim:23, (26.12.1947), ss.319-325.

bulunduğu yoksulluktan, buna karşın halktan alınan vergilerden şikâyet ederek, yapılacak tasarrufun öneminden bahsetti. Bu tasarruf için de aşağıdaki yolları ve kalemleri gösterdi:

Bugün yapacağımız menfaatlere gelince:

1. — Kadrolarda mevcut ve fuzuli ve memlekete zarardan başka hiçbir şey temin etmiyen teşekküllerdir. Elhamdülillah bunların ikisinden kurtulduk. Birisi umumi müfettişlikler teşkilâtı. Diğeri de yedi sene devam eden sıkıyönetim teşkilâtı. Bunların lâğvi dolayısıyla de vatandaş senevi 6-7 milyon lira vermekten kurtulmuştur. Fakat milletin başındaki bu dertler bir iki değil pek çoktur. Bir kaç tanesini arzedeğim. Millî Korunma Mahkemeleri. Bu muazzam teşkilâtın neye faydası olmuştur? Bir kaç defa yukardan aşağı suiistimal membaı haline gelen Toprak Mahsulleri Ofisinin faydası nedir? Çiftçinin malının fiyatını tahdit etmek şartıyla elinden ucuza alıp bir misli fazla fiyatla satmak suretiyle belki 15-20 milyon lira ticaret temin ediyorsa da zürraa lâakal senede 300 milyon zarar çektiriyor. Maatteessüf yanan muazzam o büyük depolar, yüz binlerce ton çürüyen hububat, milyonlarla verilen maaş işte bunlar hep ziraat yapanların cebinden çıkıyor. Bunun, teşkilindeki maksat nedir? Halihazır senelerde üç büyük şehir halkının bugün ekmek yemesi için değil mi? Köylü çiftçisinin bu şehirlerin halkını bugün ekmek yedirmeğe taahhüdü mü var? Hayır! Köylüyü düşünen var mı? Sümerbank bile hariçten mubayaa ettiği mallarda yüzde altmış ticaret koyup köylüye öyle satıyor. Hulâsa köylünün başında büyük bir dert olan bu Toprak Mahsulleri Ofisini ortadan kaldırıp köylüyü yüz milyonlarca lira zarardan kurtarmamız lâzımdır.

Gelelim Fuzuli masraflara; bu da, bizim bütçemizde üç kısımdır. Birincisi; bizde maatteessüf işe adam aramak yerine, adama iş aramak siyaseti vardır. Size bir misal söyliyeyim. Ankara Polis Enstitüsünde iki yüz kadar öğrenciye karşı 58 öğretmen varmış. Haydi bunların on tanesini kabul edelim. Kalan 48 tanesi kimlerdir? Arkadaşlar, bilir misiniz? Diğer dairelerde 80-100 lira maaşı aslisi olan zevatı mültemesedir. Bunlar maatteessüf birer tavsiye kartiyle buraya yerleşmişler, vazifeleri aybaşında bordrolarını doldurup paralarını almak. Başka zamanlarda mektebe uğramazlar. Birçok kadrolar da böyledir. Dairelerin tatil saatlerinde çıkanlara bakınca insan kendisini kız lisesinin önünde zannediyor. Çünkü bir memura mütaaddit daktilo, bunların da çoğunun vazifesi dantel yapmak,

kazak örmektir. Bunları tasfiye etmek zamanı çoktan gelmiş, geçmiştir.

İkinci kısım; şahane yaşamak için kadro haricinde mubayaa edilen lüks otomobiller ve mefruşat fasılları ki, bunlar akıllara hayret verecek fuzuli masraflardır. Ve senede bu millete 6-7 milyon liraya balığ oluyor. Bütçeyi gözden geçirirken Maliye Bakanlığı bütçesinde Bakanlığa 15 bin, iller için de 300 bin lira mefruşat faslı var. Bu hesaba göre bütün Bakanlıklar Başvekâlet ve ona bağlı olan beş altı büyük teşekkül dahi hesap edilirse, senevi 6 milyon liralık mefruşat faslı vardır. Bunlar bugüne kadar nerelerde oturuyorsa bir iki sene daha aynı suretle oturup iş görseler bu milleti her sene 6-7 milyon lira vermekten kurtarırlarsa acaba günaha mı girerler? Yoksa şereflerine halel mi gelir?

3. — Lüzumu olmıyan veyahut ileride yapılması mümkün olan inşaat, hele bu kısım bu milletin mezarı olmuştur. Hâlâ da devam ediyor. Hulâsa arkadaşlar, milletin dâvası bitmez tükenmez bir hale gelmiştir. Yukarda arzettiğim veçhile Meclisimizin âdilâne vereceği kararlar ile 1 milyar 400 milyon lira olarak Maliye Bakanına gelip de Hükümetin gayretiyle 3 ayda 1 milyar 240 milyon liraya indirilebilirdi ki, bu bütçeyi biz kolaylıkla ve âdil kararlarla 1 milyara indirebiliriz.²⁶⁸

D.P. İstanbul Milletvekili Senihi Yürüten ise taşıt ve şoför harcamalarına değindi. Yürüten, her bakanlık için bu harcamaların rakamlarını vererek toplam harcamaların 23 579 997 lira gibi korkunç bir rakam olduğunu bildirdi. Bu rakama belediye, özel idare ve iktisadi devlet teşekkülleri dâhil değildi. Bu hesaba taşıtların yıpranma değerleri de dâhil değildi.²⁶⁹

Bütçe üzerindeki eleştirilere cevap vermek üzere Maliye Bakanı Halit Nazmi Keşmir söz aldı. Keşmir bütçeye ait eleştirileri şekle ve esasa ait olmak üzere ikiye ayırdı. Bu eleştirilere Keşmir şu şekilde cevap verdi:

Şekle ait olan tenkitler arasında gerek Bütçe Komisyonunda gerek bugün yüksek huzurunuzda ve bizi bütçenin daha mütekâmil bir şekle ifrağı için ikaz edici birçok kıymetli mütalâalar beyan edildi. Biz bunları not ettik. Esasen daha evvelki şekline nazaran birkaç seneden beri tasnif bakımından daha mütekâmil bir hal almış olan bütçemizin bugün tezahür eden bu noksanlarını da önümüzdeki sene telâfi etmeye çalışacağız. Bu meyanda bilhassa bütçenin vuzuhsuzluğu

²⁶⁸ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:8, Birleşim:23, (26.12.1947), ss.334-335.

²⁶⁹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:8, Birleşim:23, (26.12.1947), ss.346-347.

etrafında söylenen mütalâalar üzerinde durmak isterim. Bütçemizi vazih bir hale yetirmek için birçok gayretler sarfedilmiştir. Buna rağmen arkadaşlarım haklı olarak aynı cins masrafların muhtelif bölümlerde bulunduğuna işaret ettiler, mütenevvi masrafların bir bölümde toplandığını ifade buyurdular. Bunların hepsi haklı mütalâalardır, bunları düzelterek. Bunun yanında (R) cetveline mütalâallik mütalâaları da vardır, bunların da düzeltilmesi lâzımdır.

Bütçenin daha iyi bir şekilde prezante edilmesi için birtakım faydalı ihsai malûmatın bütçeye ilâve edilmesi hususunu işaret eden arkadaşlarımız oldu. Hakikaten bizim bütçelerimiz bu gibi malûmatı etraflı olarak ihtiva etmektedir (sic). Bunları da mümkün olduğu kadar gelecek bütçelerde maliyeniz ikmal etmeye çalışacaktır. Fakat şunu burada belirtmek isterim ki, bütçe gibi gayet hassas ve ciddî bir vesikaya bağlanacak olan ihsai malûmatın su götürmiyecek kadar esaslı bir şekilde hazırlanması lâzımdır. Şimdiye kadar bu gibi malûmat cetvellerinin bütçeye ilâve edilmemesi bu vesika ve bu ihsai malûmatın munaşaka götürmiyecek şekilde hazırlanmasına belki memleketimiz şartları bakımından henüz muvaffakiyet hâsıl olmamasından ileri gelmiştir.²⁷⁰

Keşmir, esasa ilişkin eleştirileri bütçenin samimiyezsizliğine ait eleştiriler, bütçede tasarruf düşüncesinin hâkim olmadığına dair olan eleştiriler, borçlanmaya ait eleştiriler, borç politikasına ilişkin eleştiriler ve bütçe açığına ait olan eleştiriler olarak ayırdı. Keşmir, bütçenin samimiyezsizliği konusunda şunları söyledi:

Bütçede, en esaslı vasıflardan birisi olan samimiyet kaidesinin hâkim olması lâzımgeldiği halde bütçelerimiz samimiyezsizdir denilmektedir ve bu iddiayı ispat sadedinde de bilhassa şu misal verilmektedir. 1947 bütçesi yapıldı, 1947 senesi içinde 55 milyon lira aktarma, 169 milyon lira ek olmak üzere sene içinde bütçenin çehresini esaslı bir şekilde değiştirecek tasarılar Meclise geldi. Halbuki daha 1947 bütçesi yapılırken bu gibi ihtiyaçlar hatıra gelmişti. Eğer o vakit bunlar bütçede yer almış olsaydı, o vakit samimi bir bütçe yapılmış olurdu. Kısaca iddia budur. 1947 senesi içinde yapılan değişikliklere ait hakiki rakamları arzedeyim: 141 milyon lira olağanüstü ve 34 milyon lira ek ödenek olmak üzere 175 milyon liralık bütçe yekûnunu kabartan bir ödenek Yüksek Meclisinizce

²⁷⁰ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:8, Birleşim:23, (26.12.1947), ss.348-349.*

kabul edilmiş bulunmaktadır. Bunun dışında da 56 milyon liralık aktarma vardır. Bütçemizin yekûnuna nispet edilirse bu ek ödenekler ve aktarmalar zannedildiği kadar mübalâğalı değildir. Aktarmayı dâhilî hesap etmezsek -çünkü bütçenin yekûnunu değiştiren bir şey değildir- yapılan ekleme, aşağı yukarı ilk kabul edilen bütçenin % 14 dür. Eğer ödenekler kabul edildikten sonra hâsıl olan yekûn nazarı itibara alınır, ki, bu bir milyar 300 milyon liradır, nisbet de % 13 eder. İçinde yaşadığımız fevkalâde şartların ve ahvalin içinde, karşılığı hakikaten varidat olmak üzere yapılmış olan bu değişikliğin bir fevkalâdelik manzarası arz etmemesi icabeder. Ve bunu bir samimiyezsizlik ifadesi olarak kabul etmemek lâzımgelir. Ek ödeneklere daha evvel bir münasebetle temas etmiştim, sözlerim tekrardan ibaret olacaktır, affınızı dilerim. Filhakika yapılan tenkitler de bir tekrar olduğu için benim de yapacak başka bir şeyim yoktur, nihayet söylediğim şeyleri tekrardan ibaret kalacaktır. Bu ek ve olağanüstü ödeneklerin kısmı azamı, Millî Savunma ihtiyaçlarına taallûk eden ödeneklerdir. Denilecek ki, Millî Savunma ihtiyaçları, 1947 bütçesi yapılırken aşağı yukarı belli idi.

Arkadaşlar, bunu iddia etmek mümkün olduğu gibi, aksini iddia etmek te haklı olarak mümkündür. Çünkü içinde yaşadığımız dünya şartlarının, istikrar ifade eden şartlar olduğunu iddia edecek kimse var mıdır, bilmiyorum? Nihayet herkesin ümidi, mümkün mertebe süratle normal vaziyete ve normal şarta kavuşmaktır. Belki de bugün kalkıp aksini iddia eden bulunur. Dünyanın bu marazî hali senelerce devam edecektir denilebilir. Ama bu iddiayı mahza hakikat diye kabul etmek mümkün müdür? Daima bir ümit kapısı vardır, daima bir ümit kapısı açıktır. Binaenaleyh, biz, 1947 bütçesini yaparken, şartların son derecede nikbinlik verecek mahiyette olmasına rağmen, 1947 senesi içinde Millî Savunma giderlerinde bir tasarruf sağlayabileceğimizi samimi olarak zan ve ümidediyorduk.

ADNAN MENDERES (Kütahya) — Bu yıl?

MALİYE BAKANI HALİD NAZMÎ KEŞMİR (Devamla) — Bu yıla da ayrıca geleceğim, ihmal etmiyeceğim, müsaade buyurun, biraz sabırlı olmanızı bilhassa rica ederim.

1947 senesi için de maalesef ümitlerimiz tahakkuk etmedi ve Millî Savunmanın olağanüstü ihtiyaçlarını karşılamak zorunda ve durumunda kaldık. Yaptığımız işi bir mucize, bir

keramet nevinden bir iş telâkki edenlerden değilim, beşeri bir iş, şartlar müsait gitti, varidatımızın inkişafı yardım etti, hamdolsun bu yüzlerce milyonu, başka bir fevkalâde tedbire müracaat etmeden, karşılamak imkânını bulduk. Bu bir mucize değil, keramet de değil. Bu böyle olmasaydı ne yapacaktık? Millî Savunmanın ihtiyaçlarını ihmal mi edecektik? Hayır arkadaşlar, bunu karşılamak için icabederse vergi alacaktık, vergilere zam yapacaktık. Çünkü bugün bizim için bir mevcudiyet meselesi olan Millî Savunma ihtiyaçlarını mutlak surette karşılamamız lâzımdır. (Bravo sesleri alkışlar).

(Sağdan: Bütçeden konuşun sesleri).

Lütfen müsaade edin, ondan da konuşacağım. Vekil olarak bu hakkı haiz değilsem bile Milletvekili olarak haizim.

Bu seneye gelince, bu sene bütçesini yaparken geçen seneye nazaran biraz farklı olmakla beraber yine olağanüstü Millî Savunma ihtiyaçlarıyla karşı karşıya bulunuyoruz. Bugünkü varidat durumuna ve yaptığımız Bütçe tahminlerine nazaran diğer Bakanlıklar ihtiyacı meyanında Millî Savunma ihtiyacını da azamî şekilde karşılamaya gayret ettik. Fakat yine açıkça ifade edeyim; Bütçe Komisyonu huzurunda da gayet açık olarak ifade etmişim. Geçen seneye nazaran daha ümit ve tasarrufa imkân verici vaziyetler olmasına rağmen, bu sene içinde Millî Savunma için yeniden ödenek almak zaruretleri belirecektir. Diyeceksiniz ki; mademki, böyledir niçin şimdiden bütçeye bunları koymuyorsunuz, niçin şimdiden bütçede bunların karşılığını derpiş etmiyorsunuz. Bütçe Komisyonu huzurunda da arzettiğim gibi bu bir ihmal zihniyetinin eseri olmaktan ziyade bir ihtiyat zihniyetidir. Çünkü samimî olarak, açık olarak şunu ifade edeyim ki; sene içinde Millî Savunmanın olağanüstü ihtiyaçlarının ne olacağını şimdiden kati olarak kestirmek imkânı yoktur. Bu sene içindeki, umumi vaziyete ve bunun yanında belki de bazı yardımların portesine bağlı bir iştir. Bu bakımdan şimdiden Millî Savunmanın kati olarak ihtiyacı şudur. Binaenaleyh bunu bilhesap bütçeye koyalım ve karşılığını, gösterelim, karşılığı yoksa açık bir bütçe ile millet huzuruna çıkalım, demek bir ihtiyat eseri olamaz.

Daha açık arzedeceğim. Eğer Millî Savunmanın, sene içinde tahakkuk edecek kati ihtiyaçlarını şu veya bu şekilde karşılamak imkânı hâsıl olmazsa, Millî Savunma gibi hayati bir işimizin karşılanması için, icabederse millettten yeniden fedakârlığı istenecektir. Bunun dışında Adnan Menderes'in

temas ettiği bir iki nokta vardır, ki açıklanmazsa hakikaten samimiyetsizliğin bir ifadesi olarak görünebilir.

Bunlardan biri Özel İdare mevzuudur.

İkincisi; köy okullarının inşaat masrafı karşılığı, meselesidir. Sayın arkadaşım ifade buyurdular ki; bunların portesi aşağı yukarı bellidir. Ve aşağı yukarı şimdiden tayyün etmiş kesbi katiyyet etmiş bir iş gibidir. Binaenaleyh bu masraflar niçin bütçede yeralmamıştır? Bütçeye alınmıyorsa, bütçeyi mütevazın göstermek gayesiyle alınmıyor, binaenaleyh bu da samimiyetsizliğin bir ifadesidir.

Hayır arkadaşlar. Burada samimiyetsizlik yok, bilâkis samimiyet vardır. Niçin?

Evvelâ. Köy okulları meselesine temas edeyim. Köy okulları inşaatı masraflarının Hükümet, genel bütçeden karşılanması kararını vermiş bulunuyor. Bütçe Komisyonunda bu mesele üzerinde ehemmiyetle durdu ve bu işin bir karar altına alınmasını ısrarla istedi. Buna mukabil bütçeye konulan 4 milyon liradan ibarettir. Tabiatıyla bu 4 milyon liranın bütün inşa masraflarını karşılamıyacağı meydandadır, izah sadedinde Bütçe Komisyonu huzurundaki mâruzâtımı burada, tekrardan başka, yapacak bir şey yoktur, bu işin şimdiden tamamiyle Genel Bütçeye alınması, için Genel Bütçeye ne kadar bir yük tahmil edeceğini hesabetmek lâzımdır. Bunun üzerinde arkadaşım Millî Eğitim Bakanı ile çalışmaktayız. Bütçe imkânlarını da gözönüne alarak kati bir rakam vermek için bazı hesaplar yapmak icabetmektedir. Belki daha tasarruflu bir inşa sistemine ve bir tipe gideceğiz. Bunun yanında eğer bütçe imkânlarımız değişmezse belki programda yeni bir düzeltme zaruri olacaktır. Bütün bunları yaptıktan sonra bu işin bütçemize yükleteceğı kati rakamı ekle etmiş olacağız ve ondan sonra Yüksek Huzurunuzda geleceğiz, lüzumlu olan ek ödeneğı, karşılığını göstermek veyahut mukabilini temin etmek suretiyle tahsisat istiyeceğiz. Zannedersen mesele bu kadar açık, vazih bir şekilde Yüksek Huzurunuzda açıklandıktan sonra yine samimiyetsizlik damgasını vurmak biraz insafsızlık olur. Özel idarelerden maaş alan öğretmenlerin Genel Bütçeye alınması meselesine gelince; buna da karar vermiş vaziyetteyiz, bu hususta bir tasarı hazırlamaktayız. Tabiatıyla bütçeye yardım için konulan 34 milyon lira, ki, maaş farkları dolayısıyla konulmuştur, bu şekilde tasarruf edilecektir. Buna zamimeten daha bazı tasarruflar Genel Bütçeden bu öğretmenlere maaş

vermek imkânını bize sağlayacaktır. Ve tasarı Yüksek Huzurunuz geldiği vakit açık var mı, yok mu; karşılığı var mı, yok mu? Uzun uzadıya münakaşa etmek ve yoksa bizi tenkit etmek hakkınız olacaktır.²⁷¹

Keşmir, bütçede tasarruf düşüncesinin hâkim olmadığı eleştirisine ise şu cevabı verdi:

Bütçelerde tasarruf yapmak ve tasarruf için icap eden tedbirleri almak hiç şüphesiz ki, Hükümetin en esaslî ödevlerinden birisidir.

Geçen sene bütçesini yaparken birtakım tasarruf temin edecek tedbirleri almış bulunuyorduk. Bazı lüzumsuz kadroların (L) cetveline alınması (E) tertibinden maaş alanların üçte bir nispetine indirilmesi, idare masraflarından ve yardımlardan muayyen nispetlerde tasarruf yapmak gibi. Bunların yekûnu aşağı yukarı 25-30 milyon civarında idi. Bu sene bütçesini yaparken aynı mevzu üzerinde Hükümetiniz ehemmiyetle durmuştur. Fakat gerek kadrolarda ve gerek (L) cetvelinde ve diğer idari masraflarda geçen sene yapılan kısıntılara ilâveten bu sene kısıntı yapmak imkânlarını bulamadık. Ancak prensip olarak bu kabilden masrafları artırmamayı kabul ettik. Yüksek huzurunuz getirilen bütçede bu prensipe mümkün mertebe riayet edilmiştir. Bütçe Komisyonunuzda da esaslî, vukufî, dikkatli ve devamlı tetkika tâbî tutulmuş ve her bakanlığın her ödeneği üzerinde durulmuştur, ve mümkün olan tasarruflar da yapıldı. Bunun dışında yapılabilecek tasarrufları Yüksek Heyetiniz ayrıca takdir buyuracaktır. Yalnız şunu arz edeyim ki; büyük tasarruf iddiaları kabili tahakkuk görülmedi. Kadro tasarrufu daima tekrar edilen ve kolayca üstünde mütalâa yürütülebilen bir mevzudur.

Arkadaşlar; kadrolarda tasarruf hakikaten mühim bir konudur ve mümkün ise yapılmalıdır. Hükümetiniz bu işi esaslî olarak ele almıştır. Her dairenin hizmetlerini yakından tetkik ederek bu vadiye varılabilecek neticeleri elde etmek için ciddî olarak çalışılmaktadır.

Fakat şunu da arz edeyim: Bu iş birkaç gün içinde, birkaç hafta içinde veya birkaç ay içinde netice verebilecek bir iş değildir.

²⁷¹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:8, Birleşim:23, (26.12.1947), ss.349-351.

Şimdi bunun dışında şahsi kanaatlerimi arzedeğim. Hakikaten kadroların üzerinde durulursa birçok dairelerde lüzumsuz bazı işlerin ve kadroların mevcut olduğu neticesine varılabilir. Belki de esaslı böyle bir tetkik yapılmadan dahi merkezde birçok dairelerin kadrolarında şişkinlikler olduğuna kani olunabilir. Fakat şunu arzedeğim ki, memleket ölçüsünde bu kadro işlerini tetkik edilecek olursak bu, bizi tasarrufa mı sevkeder yoksa yeniden bazı kadroların ihdasına mı sevkeder. Bu, üstünde durulacak bir mevzudur. İddia edebilir miyiz ki, bilhassa taşrada bazı işlerimiz için kâfi derecede memurumuz vardır?

ADNAN MENDERES (Kütahya) — Hiç bakmadınız mı şimdiye kadar?

MALİYE BAKANI HALİD NAZMÎ KEŞMİR (Devamla) — Derhal şöyle bir iki misal arzedeğim, meselâ nüfus işleri, meselâ tapu işleri. Binaenaleyh tasarruf bahsinde kadro tetkiklerinin Devleti büyük şarjlardan kurtaracağı ümidine fazla kapılmamak lâzım gelir kanaati şahsiyesindeyim. Ama bu tetkikler yapılmasın iddiasında değilim. Bilâkis bu tetkikler yapılmalıdır. Çünkü bu tetkiklerin neticesi bizi daha faydalı şekillerde çalışmaya götürebilir, memleket ihtiyacına göre amenajman yapmak neticesine götürebilir. Binaenaleyh, bu tetkiklerin çok faydalı ve yerinde olduğuna şahsan kaniim.

Bunun dışında bilhassa Bütçe Komisyonunda cereyan eden müzakerelerden ilham alarak arz ediyorum, büyük mikyasta tasarruf sağlayabileceğimiz iş olarak hatıra gelmiş olan şey bilhassa inşaat işleridir. Hatıra, evvelâ inşaat işlerinde toptan bir tasarruf geldi. Hattâ böyle bir tasarruf yapıldığı takdirde bütçemizin açıksız ve istikrazsız kapatılacağı ümitleri de belirdi. Tabîî ben Maliye Bakanı olarak bütçenin kapatılması bahsinde arkadaşlarımla gönülden ve candan birim. Ama bu ümitlerin tahakkuku bakımından o kadar nikbin değilim. İnşaat işlerinin teferruatına girildiği vakit görüldü ki hemen yapılmasından sarfinazar edilebilecek bir tek iş yoktur. Yalnız bunu şükranla arzedeğim ki, Bütçe Encümeninde hâkim olan zihniyet belki bize bu vadiye tatbikat bakımından âti için tasarrufa sevkedecek şekilleri, formülleri, tipleri bulduracaktır ve hakikaten bu mevzu üzerinde durmak ta lâzımdır. Yalnız gerek hükümet konakları inşaatı bakımından, gerek diğer resmî dairelerin inşaatı bakımından esaslı bir revizyona ihtiyaç vardır. Ve bu konu üzerinde Bütçe Komisyonunuz çok ciddî olarak durmuş ve bize çok yerinde direktifler verilmiştir. Bu bakımdan Bütçe

Komisyonun mesaisi feyizli olmuştur. Bunun dışında birçok ödeneklerde birtakım küçük tasarruflar temini mevzuu üzerinde de ciddi olarak durulmuştur. Ve hakikaten tasarruf temin edilebilecek yerlerde bu da sağlanmıştır. Şunu bilvesile arzetmek isterim ki; tasarruf; bir ödenek meselesi de değildir, yani ödenekten kısmak, otomatik ve mekanik tasarruf, belki bir tasarruftur ama hakikî tasarruf değildir. Tasarruf bence bir zihniyet meselesidir. (Sağdan tamam güzel sesleri, biz de bunu söyletmek istiyorduk sesleri). Bu küçük memurundan Bakana kadar tasarruf zihniyetiyle mütahharik olmadan hakikî tasarrufu temin etmeye imkân yoktur. (Bravo sesleri; sağdan). Bunu da arzedeyim; bu bir alışma, bu bir terbiye, bu bir itiyat meselesidir. Bu da belki zamanla tahakkuk edecektir. (İnşaallah sesleri). Bu hususta biraz sabırlı olmak zaruridir.²⁷²

Maliye Bakanı'nın, borçlanma ve bütçe açığına ilişkin eleştiriler konusunda cevabı ise şu şekildeydi:

Borçlar ve istikrazlar hakkında, da açık olarak arzedeyim ki; bugün bütçe tartışmalarının, merkezi sikletini teşkil eden konu bu konudur. Bu hususta vazıh olmak faydalıdır. İddia şudur; bütçe açıktır, çünkü istikrazla kapanan bu bütçeyi açık telâkki etmemeye imkân yoktur. Bu benim kanaatim değil. (Gülüşmeler). Bu mevzuda söyleyeceklerim de bir yenilik değildir. Olsa olsa bir tekrardan ibarettir. Ne yapalım yenisini bulmak bu mevzularda zordur.

Şimdi arkadaşlar, bir takım kolay usullere müracaat ederek bunu müdafaa etmek mümkün. Dünyadan misal getirerek, şunu, bunu yaparak bunun müdafaası kabil. Hakikaten bugünkü dünyadan değil, dünkü dünyadan dahi misal alınabilir; istikrarsız bir bütçe hemen hemen hatırlamıyorum.

CEMİL SAİD BARLAS (Gaziantep) — Monako'da varmış. (Soldan gülüşmeler).

MALİYE BAKANI HALİD NAZMÎ KEŞMİR (Devamla) — Belki Panama'da da vardır, bilmiyorum.

Borçlanıyoruz. Niçin? Çünkü birçok âmme hizmetleri bizi bekliyor ve normal gelir kaynağı telâkki edilen vergiler bunu karşılamıyor. Âmme hizmetlerinden fedakârlıkta mı bulunalım? Buna kimsenin razı olacağını sanmıyorum. Normal karşılıkları zorlamak şartiyle istikrazdan feragat edilebilir. Buna mı gidelim? Buna da kolay kolay rıza gösterileceğini zannetmiyorum.

²⁷² T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:8, Birleşim:23, (26.12.1947), ss.351-352.

Varidat sistemimiz hakkında da ayrıca maruzatta bulunacağım, istikraz bir zaruret olarak kendisini göstermektedir. Şimdi buna şükür etmek lâzımdır ki, bundan 10-15 sene evvel istikraz tranşlarını çıkardığımız zaman halk bunun bir buçuk milyon lirasına iştirak ederdi, diğer kısımlarını bankalar kapatırdı. Bugün vaziyet çok değişmiştir. Halkımız da tasarrufun artmasını Devlet istikrazlarının servisinin muntazaman görülmesi gibi tesirler altında bu istikrazlara büyük rağbetler göstermektedir. Bugün başka memleketler ölçüsünde olmasa bile, bizim memleket ölçüsünde hayli yükselmiş hadlerine varılmış olmasına rağmen bu istikrazlar kolaylıkla kapanmaktadır. İstikrazları mâkûl ve meşru gösterecek bütçemizde birtakım hizmetler de yok değildir. Bütün Bayındırlık hizmetleri bunun bir misalidir. Şimdi arkadaşlar, her şey kabili tenkittir. Bayındırlık işlerini istikrazsız yapsak dahi o vakit bunu başka yönden tenkit etmek mümkündür ve mazide bu tenkitler yapılmıştır. Denmiştir ki: Nihayet bu memleketin kalkınması işi olan ve semerelerini 3-5-15 sene sonra verecek olan bir işin yükünü bugünün vergi mükelleflerine neden yükletiyoruz? Bu, haklı olarak sorulabilir. Nihayet bu işte millî gelirin artması ve millî gelirin artması neticesinde vergi ile gayet kolay ödenmesi imkânını vermek bakımından bunların itfasını âtiye bırakmak ve bugün bu işleri vergi ile yapmamak son derece makûl ve kabili müdafaa bir iştir.

Kaldı ki; böyle olmasa, dahi fevkalâde şartlar içinde, fevkalâde ihtiyaçlar karşısında, bilhassa Millî Savunma ihtiyaçları karşısında enflasyona banka avanslarına gitmektense bunları istikrazlarla karşılamak mâkuldür, makbuldür ve her yerde bu iş böyle telâkki edilmektedir.²⁷³

Vergi sistemine de değinen Keşmir, vergi sisteminde reform yapılması gerektiğini, bunda zaruret olduğunu ve yapılacağını belirterek şunları söyledi:

Arkadaşlar, biz daima iddia ettik ki, vergi sistemimiz ıslaha muhtaç bir sistemdir. Bütçe hakkında izahlar verirken vergi sistemimizin durumunu belirtmek için millî gelirimizle olan nispetlerini arzettim. Biz bu sistemi ister istemez ıslah etmek durumundayız. Vasıtasız vergilerle vasıtalı vergiler arasındaki nispetsizlik bundan ileri gelmektedir, ifade edilen rakam doğrudur. Vasıtasız vergiler, vasıtalı vergilerle kıyas edildiği takdirde vasıtasızların aleyhine ve vasıtalıların lehine bir

²⁷³ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:8, Birleşim:23, (26.12.1947), ss.352-353.*

vaziyet mevcuttur ki, bu prensip bakımından ve nazariye bakımından doğru olmamak lâzımdır. Şunu derhal ilâve edeyim ki, vasıtalı vergilerimiz şimdi % 58 nispetini irae ediyor. Hakikaten bu mübalâğalı bir rakamdır. Fakat bunun mübalâğalı olması daha ziyade vasıtasız vergilerimizin hakikî geliri kavramamasından ve bir takım karinelere istinadeden elastikiyetten mahrum adaletsiz olmasından ileri gelmektedir. Binaenaleyh vasıtasız vergi sistemimiz ıslah edildiği vakit bu nispet kendiliğinden düzelecektir. Bunun yanında vasıtalı vergilerimizi ayrıca hafifletmek lazım gelip gelmiyeceği noktası üzerinde durmak icabeder. Size bu bapta diğer memleketlerden, hattâ en ileri demokrasilerden misal getirmek mümkündür. Vasıtalı Vergiler bilhassa antidemokratik vergilerdir, Fransa'da, İngiltere ve Amerika'da. Bunu rakamlarla zikretmek derhal mümkündür. Aşağı yukarı % 50 nispetindedir. Bilvesile şunu da arz etmek isterim; dünyada umumiyetle, ileri tekniği olan bir vergi sistemine mâlik olan memleketlerde millî gelirin asgari % 20-25'i vergi olarak alınmaktadır. Fakat bizdeki sistem, muhtacı ıslah olan sistem -daha ziyade bozukluğuna atfetmek lâzımgelir- bu neticeyi almamıza imkân vermemektedir. Zira sabah arzettığım rakamlar hatırlanacak olursa vasıtalı, vasıtasız Genel Bütçeye ait, Özel İdare bütçelerine ait, belediyelere ait hattâ köylere ait bütün mükellefiyetler bir araya toplandığı zaman aşağı yukarı toplanan yekûn millî gelire nazaran % 12-13'ü bulur. Binaenaleyh ortada büyük bir dâva, bir dert vardır. Âmme hizmetlerini geniş ölçüde görmek mecburiyetinde olduğumuza göre, ileri bir memleket olmak iddiasında bulunduğumuza göre ve bütün bunları normal gelir kaynaklarımızla karşılamak zaruretini hissettiğimize nazaran biz vergi sistemimizi muhakkak ıslah etmeye mecburuz.

REŞAD AYDINLI (Denizli) — Bu % 13 nispetini nereden aldınız?

BAŞKAN — Müsaade ediniz, karşı bir mütalâanız varsa söz alır, söylersiniz.

MALÎYE BAKANI HALİD NAZMÎ KEŞMİR (Devamla). — Bu 13 rakamını arzedeyim. 1944 millî geliri elimizde olduğuna nazaran 1944'de vasıtasız vergilerimiz 331 179 000 lira, vasıtalı vergilerimiz ise 496 924 000 liradır. Birincisinin nispeti % 4,2, ikincisinin nispeti: 6,4 tutmaktadır. Şimdi buna o seneki Özel İdare gelirleri ki, 60 679 688 liradır, nispeti ise % 0,78 dir, bunu, köylerin şarjları ki bu da 36 116

045 liradır, bunun da nispeti % 0,46 dır ki, ilâve edilecek olursa ve buna da belediyelerin gelirleri olan 70 959 121 lira ki, bunun da nispeti 0,9 dur. İlâve edilecek olursa 12,84 rakamına varmaktayım. Belki hata vardır. Hesabı bir kere de sizin yapmanızı rica ederim. (Gülüşmeler).²⁷⁴

Menderes'in, bütçede özellikle Millî Savunma harcamaları konusunda savaş durumunun veya dünyanın henüz barış ortamına kavuşmamasının gerekçe gösterildiği konusundaki eleştirisini kabul etmeyen Keşmir, bu konuda şunları söyledi:

Şimdi arkadaşlar, harb şartları deyip gidiyoruz. Bunlar hakikaten küçük görünecek şeyler değildir. Biz harb seneleri içinde Millî Savunmaya, olağanüstü ihtiyaçlarının karşılığı olarak, 2 milyar 671 milyon lira vermişizdir. Bu memleket, hiç bir yardım görmeden, kendi imkânları dâhilinde ve imkânlarını âzamiye kadar zorlayarak bunu yapmıştır. Bu küçük görünecek bir varlık mıdır?

Şimdi teferruat kabilinden plan fakat muhakkak açıklanması lâzımgelen diğer bir mevzua geleceğim. O da Millî Savunma'nın Ofis ve diğer bazı müesseselere borçları meselesidir ki üstünde hayli lâf olmuş ve muhakkak açıklanması icabetmiş olan bir mevzudur.

Gayet iyi hatırlarsınız ki bu bahis geçen sene Bütçe Komisyonunda ve yüksek huzurunuzda münakaşa mevzuu olmuştur ve bu borç senelerden-beri bu şekilde devretmiş, gelmiştir. Bütçede bunun klâsik olan şekli de şudur. Toprak Ofisi Millî Savunmanın âdeta geri işlerini gören bir müessese olmuştur. Bilhassa bu bakımdan da ayrıca takviye edilmiştir. Kış aylarında münakalenin zorluk arzettiği ahvalde, uzak yerlerde bulunan birliklerimizin ihtiyacını o birliğin deposundan idare etmek mecburiyeti vardı. Bu, Ofise düşen bir vazife idi. Ofis, bu gibi yerlerde, onların depoları olmadığı için nevama bunların nam ve hesabına birliklerin depolarına mal teslim etmek vaziyetinde idi. Binaenaleyh bu hakikî bir borç değildir. Bu işin klâsik mucip sebebi budur. Millî Savunmanın 1947 senesi içinde yine fevkalâde şartlardan doğmuş bazı borçları tahakkuk etmiştir. O da hakikaten anî vaziyetler karşısında ordunun dispozisyonunun değiştirilmesi gibi sebeplerden doğan ve derhal düşünülüp ödeneği vaktinde derpiş edilememiş olan işlerdir.

²⁷⁴ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:8, Birleşim:23, (26.12.1947), ss.353-354.*

Millî Savunmanın Orman idaresine ve Ulaştırmaya bu şekilde bazı borçları tahaddüs etmiştir.

Arkadaşlarımın hakları vardır, tam kanunî zaviyeden mütalâa edildiği vakit, bu durum belki de, yüzde yüz kabili müdafaadır. Ama müdafaasını mümkün kılacak şartlar da yok değil. Ben onları huzurunuzda arz etmeye çalışıyorum.

Biliyorsunuz, 1944 senesi sonuna kadar Millî Savunmaya verilen olağanüstü ödeneklerin istimal edilmeyen kısımları ferdası seneye devrediliyordu. Olağanüstü ödenek sistemi bu şekilde itmam edildikten sonra böyle bir vaziyete meydan vermemek daima mümkündür. Çünkü arz etmek isterim ki Muhasebei Umumiye Kanunun 58 nci maddesi seferberlik halinde bütün Millî Müdafaadır bütçesini bir bölüm kabul ederek her türlü masrafların yapılmasına imkân vermektedir. Biz resmen seferber olduğumuz halde fiilen seferber olmadığımızdan bu maddeyi harekete getiremedik. Fakat hakikî ihtiyaç o maddenin istihdaf ettiği gayeye uygundur. İşte olağanüstü ödenek sistemi aşağı yukarı maksadı temin eden bir şeydir ve bu, 1943 senesinden itibaren tatbik edilen bir sistemdi. Bu bakımdan fasıldan fasla nakil hususu kaldırıldı. Bu bakımdan da millî savunmanın olağanüstü ihtiyaçlarının giderilmesinde fevkalâde vaziyetler dolayısıyla bir intibaksızlık hâsıl oldu. Bunu tatbikatın icabı olarak kabul etmek lâzımgelir. Bu sene daha normal bir şekle gittik. Ve olağanüstü ödenek sistemini kaldırdık. Millî Müdafaadır'a verdiğimiz bütün ödenekleri fasıllara, maddelere serpiştirdik. Tam mânasıyla normal bir Millî Müdafaadır bütçesi hazırlamış vaziyete geldik. Fakat ben huzurunuzda şunu belirtmek isterim ki, bu gayrikanunî diye vasıflandırılacak vaziyetleri gidermek için belki de huzurunuzda bazı salâhiyetler, bazı yetkiler verilmesini istilzam edecek bir kanun tasarısı ile de geleceğiz. Çünkü kanunsuz durumda kalmanın hiç mânası yoktur. Bu işler bir ihtiyacın icabından başka bir şey değildir. Kaldı ki, son verdiğiniz ek ödenekle Millî Savunma bu ve bu kabilden bütün borçlarını ve bu arada Ofise olan borçlarının kısmı âzamini tasfiye etmiştir.

Arkadaşlar; şunu huzurunuzda bilhassa belirtmek isterim; Ofise borç, borç diye îzam edilmemelidir, Ofis bu işlere sermaye tahsis etmiş değildir. Ofis sermayesini bir takım daimî tesislere bağlamıştır. Ofis mubayaatı; Hazinesin kefaleti ile Merkez Bankasından temin olunan paralarla temin edilmektedir. Ve Millî Savunmaya verdiği bu şeyleri de mahsulâtından o paralarla

karşılamaaktadır. Netice itibariyle ben Maliye Bakanı olarak, Ofis 1948 senesinde bir borç bakiyesi kalıyorsa, Millî Savunma Bütçesini ilgilendirmeden kendi tertiplerimden 1949 senesinden itibaren karşılamaya ve tasfiye etmeye amadeyim.

ADNAN MENDERES (Kütahya) — Tahsisat yok.

MALÎYE BAKANI H. NAZMÎ KEŞMİR (Devamla) — Arzedeceğim.

Çünkü mahiyetini arzettiğim bu borç Ofisin bir borcu olmaktan ziyade Hazinesinin ve Devletin dalgalı bir borcudur. Hazinesinin mevcut dalgalı borçları ne şekilde itfa edilecekse bu da ona inzimam eder, o tertip dâhilinde bu da itfa edilir.²⁷⁵

D.P. Kütahya Milletvekili Ahmet Tahtakılıç'ın özellikle tasarruf ve kaynakların kullanımı konusundaki yanlışlıklar üzerine yaptığı konuşmadan²⁷⁶ sonra Bütçe Komisyonu sözcüsü Ankara Milletvekili Muammer Eriş kısa bir konuşma yaptı. Böylelikle bütçenin tümü üzerinde görüşmeler sona erip maddelere geçilmesi kararı alındı.²⁷⁷

Bütçenin maddeleri ile ilgili görüşmeler 27 Aralık 1947 tarihinde başladı. İlk gün Büyük Millet Meclisi, Cumhurbaşkanlığı, Sayıştay Başkanlığı, Başbakanlık, Sayıştay Başkanlığı, Basın ve Yayın Genel Müdürlüğü, İstatistik Genel Müdürlüğü, Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü, Diyanet İşleri Başkanlığı ve Adalet Bakanlığı bütçeleri görüşüldü. Özellikle Adalet Bakanlığı bütçesi üzerinde saatlerce süren görüşmeler gerçekleşti.²⁷⁸ Bu nedenle Adalet Bakanlığı bütçesinin görüşülmesi bir sonraki birleşimde devam etti.

28 Aralık 1947 tarihli birleşimde ise Adalet Bakanlığı, Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü, Millî Savunma Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü, Jandarma Genel Komutanlığı, Dışişleri Bakanlığı, Maliye Bakanlığı ve Devlet Borçları bütçeleri kabul edildi.²⁷⁹ Her bütçe görüşmelerinde olduğu gibi Millî Savunma Bakanlığı bütçesi görüşülüp kabul edildikten sonra asker kökenli bazı milletvekilleri Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin kara, deniz ve kara kuvvetlerine candan sevgi, selam ve güveninin bildirilmesine dair iki önerge verdiler. C.H.P. milletvekillerinin verdiği bu önergeler oybirliğiyle kabul edildi.²⁸⁰ Bu birleşimde en uzun görüşme İçişleri Bakanlığı bütçesi üzerinde

²⁷⁵ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:8, Birleşim:23, (26.12.1947), ss.354-355.

²⁷⁶ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:8, Birleşim:23, (26.12.1947), ss.360-364.

²⁷⁷ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:8, Birleşim:23, (26.12.1947), ss.365-366.

²⁷⁸ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:8, Birleşim:24, (27.12.1947), ss.373-466.

²⁷⁹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:8, Birleşim:25, (28.12.1947), ss.473-564.

²⁸⁰ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:8, Birleşim:25, (28.12.1947), s.488.

gerçekleşti. Fakat herhangi bir değişiklik yapılmadan Bakanlık bütçesi kabul edildi.²⁸¹

29 Aralık 1947 tarihli birleşimde ise Milli Eğitim, Bayındırlık ve Ekonomi Bakanlıklarının bütçeleri görüşüldü.²⁸² Ekonomi Bakanlığı bütçesinin görüşülmesine bir sonraki gün devam edildi. 30 Aralık tarihinde ise Ekonomi Bakanlığı bütçesinin yanı sıra Sağlık ve Sosyal Yardım, Gümrük ve Tekel, Tarım, Ulaştırma, Ticaret ve Çalışma Bakanlıkları bütçeleriyle Gelir Bütçesi görüşülüp kabul edildi.²⁸³ Yine aynı gün Ulaştırma Bakanlığı'na bağlı Devlet Demiryolları, Devlet Denizyolları, Devlet Havayolları ve P.T.T. Genel Müdürlükleri bütçeleri ile Orman Genel Müdürlüğü bütçesi de görüşülerek kabul edildi.²⁸⁴

Bütçe üzerinde görüşmeler sona erip oylamaya geçilince Demokrat Parti'den Adnan Menderes söz aldı. Menderes, Maliye Bakanı Keşmir'in bütçeyi savunduğu konuşmasını yeterli ve inandırıcı bulmamıştı. Menderes, Keşmir'in konuşmasındaki savunma ve iddiaları şu şekilde cevaplandırdı:

Muhterem arkadaşlarım, şimdi Sayın Bakanın tenkitlere cevaplarını ele alıyoruz. Bu cevaplar şekle ve esasa ait olmak üzere iki kısma ayrılmakta ve şekle ait itirazlarımıza hak verilerek düzeltmeye çalışacağı söylenmektedir. Hal böyle olunca bu bahiste bir şey ilâvesi lüzumsuz görülebilir. Ancak bir nokta üzerinde dikkati çekmeyi faydalı görmekteyiz. Şekle ait meselelerin bazan esas kadar mühim oldukları hattâ bazı hallerde esaslardan da ileri bir ehemmiyet atfedebildikleri bilinen hakikatlardandır. Evvelce de söylediğimiz gibi şekle ait kusurlar ve düzensizlikler, vuzuhsuzluk gibi, samimiyetsizlik gibi neticeler doğurur. Hele bunlar bilerek yapılırsa bütçenin, esas meselelerinde tağşişler husule getirir. Bu gibi hallerin, şekle aittir diye, ehemmiyetten düşürülmek istenmesi asla tecviz olunamaz.

Arkadaşlar; bütçenin samimiyetsizliğine gösterdiğimiz delilleri reddetmek için, Maliye Bakanının söylediği sözler, bütün dinleyen ve okuyanlarca kabul olunmuştur ki, hiçbir asıl ve esasa istinad etmemektedir. Meselâ, biz bir milyar iki yüz küsur milyon liralık bütçenin içinde maaş, ücret ve saire olarak yarısını aşan miktarların değişmez olduğundan, geriye kalan ve tahmine mevzu teşkil eden beş altı yüz milyon lira içinde ek

²⁸¹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:8, Birleşim:25, (28.12.1947), ss.489-536.

²⁸² *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:8, Birleşim:26, (29.12.1947), ss.577-666.

²⁸³ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:8, Birleşim:27, (30.12.1947), ss.669-819.

²⁸⁴ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:8, Birleşim:27, (30.12.1947), ss.819-863.

ödenek ve aktarma suretiyle 224 milyon lira gibi mühim miktarların bütçeye girmesini veya yer değiştirmiş olmasını tahminlerdeki isabetsizliğin ve samimiyetsizliğin bir delili olarak göstermiştik. Cevapta yine birtakım hesap ve nispet hünerleri gösterilerek mesele geçirilmek isteniyor.

Bir kere, aktarmalar hariç tutularak hesap yürütülüyor ve nispete, bütçenin tanziminde esas olan bir milyar yüz otuz altı milyon yerine ek ödeneğin de ilâvesiyle varılan rakam bir milyon 305 000 lira esas alınıyor. Hesaplar ve nispetler böyle indi ve işe geldiği şekilde yürütülmek bahis mevzuu olduktan sonra her hakikat reddedilir.

Sonra, aktarmaların böyle bir hesaptan hariç tutulmasının da izahı kabil değildir. Değil Bakanlıklar bütçeleri veya fasıllar arasında, maddeler arasındaki aktarmaları dahi kanun ehemmiyetli saymış ve aktarmaları da Bakanlıkların yetkileri dâhilinde bırakmayı Vekiller Heyetinin kararına bağlanmıştır. Fasıllar ve Bakanlıklar bütçeleri arasındaki aktarmalar ise biliyorsunuz ki, kanun yapılmasına bağlıdır.

Aktarmalarla ek ödeneklerin, yıl sonunda baliğ olduğu miktarları, tahminlerdeki isabetsizlik nispetinde tesbitinde birbirinden asla ayırd edilmeyecek faktörler olduğu, sadece akıl ve mantık ile dahi bulunup kabul olunacak kadar açık ve basittir.

Şu hale nazaran aktarma ve ek ödenek yekûnu olan 224 milyon lira, Bakanın dediği gibi, yüzde 13 değil bir milyar 136 milyon liralık bütçeye nazaran yüzde 20'ye varmaktadır. Kaldı ki bundan bütçenin yarısını aşan sabit rakamlar hariç tutularak nispet yapılacak olursa, tahmin olunan rakamların son değiştirilenleriyle beraber nispeti yüzde 40'ı aşar.

Görülüyor ki, cevap diye hep şaşırtıcı rakam ve hesaplar ileri sürülmekte devam olunuyor.

Bu mevzuda üzerinde durulacak iki nokta daha vardır. Cevapta deniliyor ki; ek ödenek aldıkça varidatımızla karşıladık. Bu ek ödenekleri Millî Savunmaya harcadık. Millî Savunmanın ihtiyaçlarını karşılayamayacak mıydık?

Varidatla karşılamış olmak ek ödeneklerin mazeret sebebi olamaz. Buna karşı denebilir ki mütemadiyen borçları kabartan açık bütçeler devrimi o, eğer ele fazla varidat geçerse, bunun her şeyden evvel ve hiç değilse o yılın açıklarını kapamaya tahsis olunması en isabetli hareket olur.

İkinci noktaya gelince, Millî Savunmaya gereken, tahsisatı vermiyecek miydik gibi daha ziyade demagojik mâna taşıyan bir cevapla gelinmesi asla hoş görülemez. Kaldı ki biz Millî Savunmanın böyle bir ihtiyacı olacağının herkesçe ve bizzat Hükümetçe de bilindiği halde tahsisatın bilinerek az konulmuş olduğunu iddia etmiş ve bunu da bütçe tanziminde samimî hareket olunmadığının delili olarak göstermiştik. Nitekim 1948 yılı için dahi aynı samimi-yetsizlikle hareket olunmuş ve Millî Savunmaya hakiki ihtiyacı olan tahsisattan çok eksik rakamlar kabul olunmuştur.

Tahsisatın bilinerek hakiki ihtiyaçlardan az tutulması bir ihtiyat ve tasarruf icabı gösterilmekle her halde bütçelerin tanzimi esaslarına yeni bir nazariye getirilmiş, demek oluyor.

İlkokul Öğretmenleri maaşlarının umumi muvazeneye alınması ve köy okulları inşaatı mevzularında yıl içinde yeniden tahsisata ihtiyaç olacağı hakkındaki mütalâamıza cevap olarak söylenen sözlere gelince; bu görüşlerimizi esasından reddeden mahiyette değildir. Bu sebeple; gerek bu iki mevzua gerekse Millî Savunma Bütçesine yıl içinde ek ödenekler ilâvesine ihtiyaç hâsıl olacağı malûm iken, bunlara yeter tahsisatın konulmamasındaki maksadın; evvelce de söylediğimiz gibi, bütçe açığının büyümesi takdirinde bir takım lüzumsuz masrafların tayyî zaruretinin hâsıl olacağı mülâhazasından ileri gelmekte olduğu kanaatini muhafaza ediyoruz.

Tasarruf bahsine dair olan cevap üzerinde de duralım:

Cevabın bu kısmında Bakanın kadrolar hakkında söylediği sözler cidden bir kerre daha gözden geçirilmiye değer. «kadrolar üzerinde durulursa hakikaten bir çok dairelerde lüzumsuz bazı işlerin ve kadroların mevcut olduğu neticesine varılabilir. Belki de esaslı böyle bir tetkik yapılmadan dahi merkezde bir çok dairelerin kadrolarında şişkinlikler olduğuna kani olunabilir» diyen Maliye Bakanı, vazifeye geldiğinden bugüne kadar epey zaman geçmiş olduğu halde bildiği bu durumu ıslah yolunda neler yapmıştır.

Sayın Bakan devam ediyorlar. «Fakat şunu arzedeyim ki, memleket ölçüsünde bu kadro işleri tetkik edilecek olursa bu, bizi bir tasarrufa mı sevkeder, yoksa yeniden bazı kadroların ihdasına mı sevkeder?» sualini soruyorlar.

Derhal cevap verelim; bu nispete ve zihniyete göre değişir. Ve ilâve edelim; Bakan merkezde kadrolar işba halinde olduğunu bildiği ve taşralardaki kadroların ise kifayetsizliğini;

dolayısıyla, âmmenin işlerinin görülmesinde aksaklıklar olduğunu takdir ettiği halde, Hükümet olarak işe el koymanın lüzumu böylece apaçık belirmekte olmasına rağmen bu iş kurcalanmaya gelmez, tasarruf yapacağız derken üste borçlu çıkmak da var, gibi mütalâalar yürütüyor. Bu mütalâalara göre tasarruf fikrinden ve âmme hizmetlerinin iyi görülmemesi endişesinden tamamen uzak bir idarei maslahat zihniyetinin ibret verici bir örneği karşısında olduğumuz aşikârdır.

Şimdi; Sayın Bakanın en karakteristik sözlerine geliyorum: «Tasarruf bence bir zihniyet meselesidir. En küçük memurundan Bakana kadar tasarruf zihniyeti ile müteharrik olmadan hakiki tasarrufu temin etmeye imkân yoktur. Bunu da arz edeyim. Bir değişme bir terbiye bu bir itiyat meselesidir. Bu da belki zamanla tehadüs edecektir. Biraz sabırlı olmak zaruridir.» diyorlar. Bu sözlerle Maliye Bakanı derin bir kalb rahatlığı içinde âdeta israfın felsefesini yapmaktadır. Uzun süren murakabesiz bir iktidarın iradeleri nasıl bir rehavet içinde erittiğini bu sözlerde sezmek mümkündür. Bu sözlerde bir devir sonunun felsefesi de okunmaktadır.

Arkadaşlar; şimdi de Devlet gelirleri ve bunların vatandaşlara tahmil ettiği külfetlerin yekûnu bahsinde Maliye Bakanının cevaplarına bir göz atalım.

Biz demiştik ki; vatandaşlara tahmil edilen külfetler ağırdır; iktisadi bünyemiz bu ağırlığı çekemez hale gelmiştir.

Maliye Bakanının cevabında ise şöyle denmektedir: «İleri tekniği olan bir vergi sistemine malik olan memleketlerin malî gelirleri asgari % 20-25'i vergi olarak alınır.» bizde ise «Vasıtalı vergiler, Genel Bütçeye ait, Özel İdare bütçelerine ait bütün mükellefiyetler bir araya toplandığı zaman aşağı yukarı, toplanan yekûn malî gelire nazaran % 12-13'ü bulur. Binaenaleyh ortada büyük bir dâva yoktur.»

Yine Bakanın hesabına göre bu, % 13 kıymeti 1944 mali gelirine göre % 6,4, hususi idarelerin gelirleri % 07,8, köylerin şarjları % 04,6, belediyelerin gelirleri % 09 dur. (sic)

Maliye Bakanının bu hesaplarına esas aldığı 1944 millî geliri neşredilmiştir, elimizdedir. Buna göre 1944 millî geliri 8 milyar lira olarak hesaplanan 1943 millî gelirine nazaran bir milyar noksandır. Bir yıl evveline nazaran millî gelirde vukua gelen bu mühim sukutun 1944'ten bu yana nasıl bir seyir takibettiği malûm değildir. Hükümet her halde 1944'ten bu yana millî gelirin takibettiği seyri tesbit etmiş olmalıdır. 1943 yılından

sonra başlayan düşüş devam etmeseydi veyahut şöyle diyelim, 1944 yılından bu yana millî gelirden bir artış olsaydı, Sayın Maliye Bakanı elbet bize daha küçük bir nispet vermek için bundan faydalanacaktı. Bununla beraber Devlet gelirlerinin vatandaşlara tahmil ettiği yükün yukarıya naklettiğimiz nispetlere münhasır olmadığı da muhakkaktır.

Mülhak bütçelerle idare olunan müesseselerin ve iktisadi Devlet Teşekküllerinin tahmil ettiği yükler hesaba katılmamış olduğu da görülmektedir. Sonra Hususi İdarelerin, Belediyelerin ve köylerin gelirleri 1944 yılı vaziyetlerine göre ele alınmıştır. Hâlbuki her üç mükellefiyet unsurunda da bugün 1944 yılına nazaran geniş nispetlerde artış vardır. Maliye Bakanının bir kere de bu hesapları yapması doğru olur. O vakit vatandaşlara tahmil edilen vergilerin % 12-13 olmadığı daha iyi anlaşılacaktır.

«Ortada büyük bir dâva yoktur.» iddiasına gelince: Biz bunun tamamen aksini düşündüğümüzü söyleyeceğiz. Ortada hakikaten büyük bir dâva vardır. Borçları iki milyarı aşan yiyici bütçeler, iktisadi bünyemize ağır gelmeye ve iktisadi kaynaklarımızı âdeta kazırcasına zorlamaya başlamıştır. Bu mevzuda dikkatinize arz etmek istediğimiz ve mühim gördüğümüz bir nokta da nüfusunun yüzde 90'ı bir lokma bir hırka ile kifafı nefseden bir memlekette alınan vergilerin hafif görülmesi zihniyetinin Hükümette devam ettiğidir. Milyonlarca ailenin yurttan çok düşük bir hayat standardı içinde yaşamakta olduğunu ve ancak çoluk çocuğuna ekmek yetiştirmek durumunda bulunduklarını gözönüne getirilmeden, ileri memleketlerde millî gelirlerin asgari % 20, 25'i vergi olarak alınıyor. Biz de ise bu nispet % 13'tür deyip bir nevi kalb rahatlığı ile ve ortada büyük bir dâva olmadığı iddiasıyla işin içinden çıkıvermek asla doğru değildir.²⁸⁵

Menderes son olarak yukarıda ve bütçenin geneli üzerinde yaptığı konuşmalarda belirttiği nedenlerden dolayı Demokrat Parti'nin bütçeye ret oyu vereceğini açıkladı.²⁸⁶ Daha sonra C.H.P. Bingöl Milletvekili Tahsin Banguoğlu, Menderes'in eleştirilerinin bir kısmına kısa cevaplar verdi. Sonunda bütçe oylamasının sonucu okundu. Buna göre oylamaya 413 milletvekili katılmış, 359 kabul, 51 ret, 3 de çekinir oyla 1948 bütçesi kabul edilmişti.²⁸⁷ Oylamadan sonra Başbakan Hasan Saka bir teşekkür konuşması yaptı. Konuşmasında özellikle muhalefet partisi olan Demokrat Parti milletvekillerinin Bütçe

²⁸⁵ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:8, Birleşim:28, (31.12.1947), ss.900-902.

²⁸⁶ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:8, Birleşim:28, (31.12.1947), s.902.

²⁸⁷ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:8, Birleşim:28, (31.12.1947), s.905.

Komisyonunun çalışmalarından beri sarf ettikleri gayret ve mesailerinden dolayı kendilerine teşekkür etti. Bütçedeki en önemli eksiğin bütçe açığının iç borçlanma yoluyla kapatılacağı gerçeği olduğunu söyleyen Saka, bu borçlanmadan da mümkün olduğunca kaçınacaklarını iddia etti.²⁸⁸

3.1.3. 1949 Ocak Geçici Bütçesi:

T.B.M.M. Bütçe Komisyonunda devam etmekte olan görüşmelerin seyrine göre, 1949 yılı bütçesinin 1 Ocak 1949 tarihinde yürürlüğe giremeyeceği anlaşıldığı için Ocak ayına ait geçici bir bütçe yapıldı. Hükümetin teklifine göre 1949 yılı Ocak ayı geçici gider bütçesi aşağıdaki gibiydi:²⁸⁹

Daireler	Lira
Büyük Millet Meclisi	2 654 000
Cumhurbaşkanlığı	88 000
Sayıştay Başkanlığı	166 000
Başbakanlık	518 000
Danıştay Başkanlığı	82 000
Basın ve Yayın Genel Müdürlüğü	440 000
İstatistik Genel Müdürlüğü	56 000
Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü	180 000
Diyanet İşleri Başkanlığı	240 000
Adalet Bakanlığı	3 460 000
Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü	510 000
Millî Savunma Bakanlığı	40 000 000
İçişleri Bakanlığı	1 659 000
Emniyet Genel Müdürlüğü	2 800 000
Jandarma Genel Komutanlığı	3 325 000
Dışişleri Bakanlığı	2 310 000
Maliye Bakanlığı	9 000 000
Devlet Borçları	18 650 000
Millî Eğitim Bakanlığı	15 850 000
Bayındırlık Bakanlığı	29 000 000
Ekonomi Bakanlığı	5 800 000
Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı	3 850 000
Gümrük ve Tekel Bakanlığı	1 600 000
Tarım Bakanlığı	2 300 000
Ulaştırma Bakanlığı	323 000

²⁸⁸ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:8, Birleşim:28, (31.12.1947), ss.905-907.

²⁸⁹ 1949 yılı Ocak ayına ait Geçici Bütçe Kanunu tasarısı ve Bütçe Komisyonu raporu (1/456), 1 Sayılı Cetvel, s. 4. *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:14, Birleşim:25, (29.12.1948).

Ticaret Bakanlığı	300 000
Çalışma Bakanlığı	180 000
Toplam	145 341 000

Söz konusu geçici bütçe 29 Aralık 1948 tarihinde Genel Kurul'da görüşüldü. Fakat bütçenin görüşülmesi sırasında olaylar çıktı. Müstakil Demokratlardan Eskişehir Milletvekili Ahmet Oğuz ve Kütahya Milletvekili Ahmet Tahtakılıç'ın bütçeyi zamanında hazırlamaması nedeniyle hükümeti eleştirmesinin ardından kürsüye C.H.P. Manisa Milletvekili Faik Kurdoğlu geldi. Kurdoğlu'nun konuşmasındaki sert ve sataşmayı davet eden üslubu ortamı gerdi. Özellikle Tahtakılıç'ın tekrar kürsüye gelip, Kurdoğlu'nun konuşmasından daha sert ve tepkili konuşması milletvekilleri arasında sözlü sataşma ve yumruklaşmaya kadar vardı. Sonunda oturumu yöneten Başkanvekili Raif Karadeniz oturuma ara vermek zorunda kaldı. Oturum tekrar açılınca Karadeniz, milletvekillerine hakaret ettiği gerekçesiyle milletvekillerinin oy çokluğuyla Ahmet Tahtakılıç'a üç birleşim Meclis'te bulunmama cezası verdi.²⁹⁰ Bundan sonra aynı gün yapılan oturumda 1949 Ocak ayı geçici genel ve katma bütçeler görüşülerek kabul edildi.²⁹¹

3.1.4. 1949 Şubat Ayı Geçici Bütçesi:

1949 Bütçesinin 1 Şubat 1949 tarihine de yetişemeyeceği anlaşıncı, bu kez Şubat 1949'a ait geçici bütçe hazırlandı ve 28 Ocak 1949 tarihinde T.B.M.M. Genel Kurulu'nda görüşülmeye başlandı. Hükümetin teklifine göre Şubat 1949 geçici bütçesi şu şekildeydi:

Daireler	Lira
Büyük Millet Meclisi	661 000
Cumhurbaşkanlığı	88 000
Sayıştay Başkanlığı	166 000
Başbakanlık	375 000
Danıştay Başkanlığı	82 000
Basın ve Yayın Genel Müdürlüğü	400 000
İstatistik Genel Müdürlüğü	70 000
Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü	180 000
Diyanet İşleri Başkanlığı	239 000
Adalet Bakanlığı	3 465 000
Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü	510 000
Millî Savunma Bakanlığı	40 000 000

²⁹⁰ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:14, Birleşim:25, (29.12.1948), ss.356-369.

²⁹¹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:14, Birleşim:25, (29.12.1948), ss.369-388.

İçişleri Bakanlığı	1 659 000
Emniyet Genel Müdürlüğü	2 784 000
Jandarma Genel Komutanlığı	3 325 000
Dışişleri Bakanlığı	450 000
Maliye Bakanlığı	8 000 000
Devlet Borçları	2 204 000
Millî Eğitim Bakanlığı	13 000 000
Bayındırlık Bakanlığı	7 500 000
Ekonomi Bakanlığı	3 140 000
Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı	3 850 000
Gümrük ve Tekel Bakanlığı	1 715 000
Tarım Bakanlığı	2 620 000
Ulaştırma Bakanlığı	295 000
Ticaret Bakanlığı	297 000
Çalışma Bakanlığı	189 000
Toplam	97 264 000

Yukarıdaki genel bütçe ile katma bütçeler hakkındaki kanunlar aynı gün üzerinde herhangi bir tartışma olmaksızın oylanarak kabul edildi.²⁹²

3.1.5. 1949 Yılı Bütçesi

1949 yılı bütçesinin komisyonda görüşülmesi uzun zaman aldı ve yukarıda belirtildiği gibi Ocak ve Şubat ayları için geçici bütçe yapılması yoluna gidildi. Bu arada 1949 yılı bütçesi, Bütçe Komisyonunda görüşülürken hükümet değişti. Saka Hükümetinin yerini Günaltay Hükümeti aldı.

1949 yılı bütçesinin tertibinde bazı yenilikler yapılmıştı. Bu değişiklikler Hükümetin bütçe gerekçesinde şu şekilde anlatılıyordu:

Bütçe giderleri, biri (genel giderler) diğeri (tesis, sermaye ve krediler) olmak üzere iki bölüme ayrılarak ayrı cetvellerde gösterilmişti. Genel giderlere ait birinci cetvelde, devletin her yıl tekrarlanan normal hizmetlerinin giderlerine; tesis, sermaye ve kredilere ait ikinci cetvelde ise ülkenin imarına ve ekonomik donanımına ayrılan ödeneklere yer verilmişti. Teknik bakımdan yapılan bu değişiklik, normal hizmet giderleri ile yararları bütçe dönemini aşan ve maddi varlıklara veya kâr getiren sermayeye dönüşerek gelecek nesillere geçen ödemeler hakkında daha açık bir fikir edinilmesini sağlamaya yönelikti. Bu ayırım aynı zamanda devletin normal giderlerinin tamamen vergilerle karşılanıp karşılanmadığını ve diğer taraftan çeşitli tesislere ve sermaye tahsislerine ne

²⁹² *T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:15, Birleşim:38, (28.01.1949), ss.241-248.*

harcandığını ve buna karşılık ne kadar borçlanıldığını bir bakışta görme fırsatı sağlayacaktı.

Bütçenin gider ve gelirlerinin tasnifinde ve bölümlere ayrılmasında açıklığa yarayacak başka değişiklikler de yapılmıştı. Özetle, genel giderlere ait ödeneklerin mahiyetlerine göre kısımlara ayrılması yeniden gözden geçirilerek esaslı surette ıslah edilmişti. Gider bölümleri harcama çeşitlerine göre daha çok maddelere ayrılmıştı. Aynı mahiyette oldukları halde birden fazla tertiplere dağılmış olan bazı masrafların karşılıkları bir tertipte toplanmıştı. Değişik bakanlıkların yapı işlerine ait ödeneklerin Bayındırlık Bakanlığı bütçesinde toplanması yoluna gidilmişti. Masraf tertiplerinden yapılacak harcamalara ait formüller tasfiye ve ıslah edilmişti.

Bütçenin gelir kısmında o yıla kadar yapılagelmiş olan tasnifte vergiler, adi ve fevkalâde oluşlarına göre ayrılıyordu. Bu da savaş yılları bütçelerinde olağanüstü millî savunma ödeneklerinin giderlerde ayrı bir kısımda gösterilmiş olması dolayısıyla gelirlerde de aynı mahiyette bir tasnife yer verilmek istenilmesinden ileri geliyordu. Hâlbuki vergilere yapılan olağanüstü zamları asıllarından ayırmadaki zorluk dolayısıyla bu amaç lâıykı ile temin edilememiş olmasından başka, kaynağı aynı olmayan gelirlerin bir kısımda veya grupta, kaynağı aynı olan gelirlerin ise ayrı kısımlarda yer alması bunların tetkik ve karşılaştırılmasını da güçleştirmekteydi. Son yıllarda Millî Savunmanın olağanüstü masraflarının bütçede ayrı bir kısımda gösterilmesi usulü terk edilmiş olduğundan, 1949 Bütçesinde gelirler bilimsel esaslara daha uygun olarak kaynaklarına ve içeriklerine göre gruplandırılarak sekiz kısma ayrılmıştı.

Vasıtasız vergiler birinci kısımda toplanmıştı. Vasıtalı vergilerden muamele ve istihlâk vergileri ikinci kısımda, servetin tedavülü sırasında alınan ve tedavül vergisi diye anılan vergilerle harçlar üçüncü kısımda, tekel hâsılatı ile tekel maddelerinden alınan müdafaa vergileri dördüncü kısımda toplanmıştı. Devletin emlâk ile işletmelerden sağlanan gelirler 5-7'nci kısımlarda, çeşitli kaynaklardan elde edilen hâsılat ile cezalar da sonuncu kısımda gösterilmişti.

Devlet gelirlerini içeriklerine ve kaynaklarına göre ayırma tabi tutan bu tasnif sayesinde vergilerle emlâk ve işletme hâsılatını bir bakışta görmek mümkün olabileceği gibi, vasıtasız ve vasıtalı vergilerin ayrı kısımlarda bir araya getirilmesi de vergilerin dağılışı hakkında kolaylıkla bir fikir edinilmesini temin edecekti.²⁹³

Bütçe gerekçesinde yazıldığı gibi 1949 bütçesinin giderleri, 1 264 174 470 lirası genel giderlere, 151 375 530 lirası tesis, sermaye ve kredilere ait

²⁹³ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:16, Birleşim:48, (21.02.1949), 1949 yılı Bütçe Kanunu Tasarısı ve Bütçe Komisyonu Raporu (1/381), Hükümetin Bütçe Kanunu Tasarısı Gerekçesi, ss.1-2.

olmak üzere 1 415 550 000 liraydı. Gelir tahminleri de yeni vergi ve zamlarla 1 295 550 000 lira olup aradaki farkı oluşturan 120 000 000 lira uzun vadeli iç borçla kapatılacaktı. 1949 yılının giderler toplamı 1948 yılı bütçesine oranla 172 000 000 lira fazlaydı. Bununla beraber 1948 bütçesi giderlerinin yıl içinde yapılan ek ve olağanüstü ödenek ilâveleri göz önüne alınırsa, 1949 bütçesi giderlerinin cari bütçeye kıyasla fazlasının gerçekte 76 000 000 liradan ibaret olduğu anlaşıyordu.²⁹⁴

Gerekçede 1949 bütçesi için yapılan tasarruflardan bahsedildikten sonra bazı zaruri işler için ödenek artırımı yoluna gidildiği de yazılıydı. Bu artırımlar şu şekilde anlatılıyordu:

Evvelâ Millî Savunma bütçesinin durumunu izah etmek faydalı olacaktır.

Harbin hitamından beri Birleşmiş Milletler ülküsü etrafında toplanan bütün memleketlerle birlikte biran evvel sulha kavuşmak harb yüzünden aksıyan imar ve iktisadi cihazlanma işlerimize hızla koyulmak hususundaki bütün arzu ve emellerimize rağmen, dünyada emniyet ve huzurun teessüs edememesi neticesi olarak, bütçelerimize Millî Savunmamız için ehemmiyetli yekûnlara varan ödenekler konduktan başka her yıl bu ödenekleri artırmak zorunda kaldığımız bir hakikattir. Bunun en son misâli olmak üzere içinde bulunduğumuz yıl bütçesinde Millî Savunma ödenekleri bidayeten (377 000 000) lira olarak tesbit edildiği halde, sonradan buna (100 000 000) lira eklenmesi zarureti tahassül ettiği derhatır olunur. Yıl başına kadar daha bir miktar ödeneğe ihtiyaç vardır.

Yıllardanberi edinilen tecrübeden faydalanılarak önümüzdeki sene bütçesine Millî Savunmanın yıllık ihtiyacı defaten konmuş ve bu maksatla 1948 yılı bütçesinin tasdikında verilen (377 000 000) liradan (85 000 000) lira fazlası ile (462 000 000) lira teklif edilmiştir.

Gerçi siyaset âleminin son zamandaki kararsız ve sıkıntılı halinin önümüzdeki yıl ne yolda inkişaf edeceği kestirilemez. Fakat gelecek sene, siyasi durumda esaslı bir değişiklik olmadığı taktirde yeni bütçemize konan ödeneğin yıl içinde artırılmasına mahal kalmıyacaktır.

.....

²⁹⁴ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:16, Birleşim:48, (21.02.1949), 1949 yılı Bütçe Kanunu Tasarısı ve Bütçe Komisyonu Raporu (1/381), Hükümetin Bütçe Kanunu Tasarısı Gerekçesi, s.2.

Memleketimizde harb boyunca kaynaklarımızdan çoğunun Millî Savunma gayesine yönetilmiş olmasından bizzat aksayan ve geciken Bayındırlık, Tarım, Ekonomi ve Sağlık işlerimiz harb ertesinde siyasi durumumuzun gerektirdiği büyük askerî masraflar ve cihan ekonomik durumundaki istikrarsızlığın yurdumuza sirayeti pek tabîî olan akisleri yüzünden yeter derecede inkişaf edememiştir.

Yurdumuzun imarı ve Millî Ekonomimizin gelişmesi için büyük hamleler yapmak zorundayız. Tarım, sanayi ve ulaştırma alanlarında ahenkli bir kalkınmayı süratle başarmak iktisadi faaliyetlerde en esaslı unsur olan insan gücünün korunması için sağlık tedbirlerimizi artırmak ıztırındayız. Bilhassa yurdumuzun bir iktisadi bütün haline kavuşması için ulaştırma şebekemizi tamamlamak ihtiyacındayız. Millî Eğitim programlarımızdan fariğ olamayız.

Bu hakikatleri tekrar etmekten maksat şu neticeye varmaktır: İçinde bulunduğumuz şartlar ne kadar elverişsiz olursa olsun hem millî gelir ve refahın artmasını sağlamak hem de dünyada harbtan sonra girilen düzenleme faaliyetine ayak uydurarak memleketimize düşen rolü başarmak bakımından millî ekonomimizin inkişafı için istitaatımızı kullanmaklığımız gerekmektedir.

İşte bu sebeptendir ki, Tarım, Bayındırlık, Sağlık, Ekonomi işlerimiz ve, Doğu bölgesinin kalkındırılması için önümüzdeki yıl bütçesine 1948 Bütçesine nispetle, (61,5) milyon lira fazla ödenek konmuş bulunmaktadır. Bunun (30) milyon lirası programa bağlanmış bulunan yol inşaatına ayrılmıştır.

Millî Eğitim bütçesine ilkökul öğretmenleri aylıklarının Umumî Muvazeneye alınması dolayısıyla Maliye bütçesinden yapılan aktarmadan başka çeşitli eğitim hizmetlerini karşılamak üzere yeniden (26) milyon lira eklenmiştir.²⁹⁵

Gereğcede, Toprak Mahsulleri Vergisi artıkları ile ithal mallarından alınan primin gelecek yıl bütçesinde yer almaması, devlet vergilerinden belediyelere verilecek hisselerin artırılmış olması ve bina yapımını teşvik için bazı muafıklar ihdas edilmesi gibi nedenlerle gelecek yıl gelirlerinde azalma olmasının doğağ olduğu, bu açığı kapatmak için sadece borçlanma yoluna gidilmeyeceği, bunun yerine lüks tüketim vergisi gibi yeni vergilerin konulacağı ve şekerden alınan tüketim vergisinin bir miktar artırılacağı yazılıyordu. Ayrıca

²⁹⁵ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:16, Birleşim:48, (21.02.1949), 1949 yılı Bütçe Kanunu Tasarısı ve Bütçe Komisyonu Raporu (1/381), Hükümetin Bütçe Kanunu Tasarısı Gereğçesi, ss.3-4.

vergilerden istenen yararın elde edilebilmesi için de başta gelir vergisi olmak üzere diğer vergi kanunlarının çıkarılması için çalışılacağı belirtiliyordu.

Gerekçede Katma Bütçeli İdarelerin bütçeleri de aşağıdaki şekilde düzenlenmişti:

Daireler	Gelirler	Giderler
Vakıflar Genel Müdürlüğü	7 825 300	7 825 300
İstanbul Üniversitesi	14 523 981	14 523 981
İstanbul Teknik Üniversitesi	4 685 369	4 685 369
Ankara Üniversitesi	7 349 180	7 349 180
Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü	1 020 004	1 020 004
Hudut ve Sahiller Sağlık Gn. Md.	1 151 260	1 151 260
Tekel Genel Müdürlüğü		
Orman Genel Müdürlüğü	14 006 563	14 006 563
Devlet Demiryolları ve Li. İş. G. Md.	162 000 000	162 000 000
Devlet Denizyolları ve Li. İş. G. Md.		
Devlet Havayolları Genel Md.	20 510 000	20 509 165
Posta Telgraf ve Telefon İş. G. Md.	45 552 695	62 052 695 ²⁹⁶

Saka Hükümetinin hazırladığı bütçe üzerinde daha sonra kurulan Günaltay Hükümeti ve ardından da Bütçe Komisyonu bazı değişiklikler yaptı. Komisyonun yaptığı değişikliklerle 1 415 550 000 lira olan harcamalardan 406 000 liralık bir azaltma yapıldığı gibi tertipler arasında da bazı aktarmalar gerçekleştirilmişti. Sonuçta bütçenin, gider kısmı 1 371 740 427 lira, gelir kısmı 1 251 802 894 lira oldu. Bütçe açığı ise 119 937 533 olarak tespit edildi. Açık, uzun vadeli iç borçlanmalarla kapatılacaktı.²⁹⁷ Ayrıca hükümet teklifinde bütçe giderleri A ve A/1 işaret olarak iki cetvele ayrılmış, A/1 işaretli cetvele sermaye, kredi ve tesisler mahiyetinde sayılan giderler yazılmıştı. Hükümet bu ayrımı, devletin normal harcamalarının vergilerle karşılandığını ve sermaye, kredi ve tesislere harcanmak üzere ne kadar borçlanıldığını göstermeye hizmet edeceği düşüncesiyle yapmıştı. Bütçe komisyonu ise bazı sakıncalar nedeniyle bu ayrımı iptal etmişti.²⁹⁸ Değişikliklerden sonra gider bütçesi aşağıdaki şekli aldı:

²⁹⁶ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:16, Birleşim:48, (21.02.1949), 1949 yılı Bütçe Kanunu Tasarısı ve Bütçe Komisyonu Raporu (1/381), Hükümetin Bütçe Kanunu Tasarısı Gerekçesi, s.7.

²⁹⁷ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:16, Birleşim:48, (21.02.1949), 1949 yılı Bütçe Kanunu Tasarısı ve Bütçe Komisyonu Raporu (1/381), Hükümetin Bütçe Kanunu Tasarısı Gerekçesi, ss.252-253, 269.

²⁹⁸ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:16, Birleşim:48, (21.02.1949), 1949 yılı Bütçe Kanunu Tasarısı ve Bütçe Komisyonu Raporu (1/381), Hükümetin Bütçe Kanunu Tasarısı Gerekçesi, s.253.

A Cetveli

	Hükümetin 1949 yılı için teklifi	Bütçe komisyonunca kabul edilen
Daireler	Lira	Lira
Büyük Millet Meclisi	10 718 964	10 524 623
Cumhurbaşkanlığı	1 063 496	1 047 500
Sayıştay Başkanlığı	1 992 800	1 989 657
Başbakanlık	3 385 800	3 457 550
Danıştay Başkanlığı	1 020 199	1 004 896
Basın ve Yayın Genel Müdürlüğü	3 881 930	3 708 272
İstatistik Genel Müdürlüğü	1 716 773	1 671 021
Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü	2 291 211	2 243 787
Diyanet İşleri Başkanlığı	2 863 273	2 859 215
Adalet Bakanlığı	41 776 812	41 707 997
Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü	6 151 405	6 178 405
Millî Savunma Bakanlığı	462 000 000	460 450 000
İçişleri Bakanlığı	19 662 094	19 682 872
Emniyet Genel Müdürlüğü	33 839 415	33 446 860
Jandarma Genel Komutanlığı	43 419 963	42 937 214
Dışişleri Bakanlığı	13 489 399	13 427 499
Maliye Bakanlığı	113 483 813	109 669 548
Devlet Borçları	196 036 217	168 148 759
Millî Eğitim Bakanlığı	162 834 283	160 697 843
Bayındırlık Bakanlığı	13 202 102	10 987 262
Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı (Ekonomi)	11 340 547	11 325 509
Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı (Ticaret)	3 380 774	3 278 830
Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı	52 440 031	52 481 308
Gümrük ve Tekel Bakanlığı	19 698 129	19 357 540
Tarım Bakanlığı	36 417 514	34 211 949
Ulaştırma Bakanlığı	3 952 526	3 801 783
Çalışma Bakanlığı	2 115 000	1 751 900
Toplam	1 264 174 470	1 222 049 599

A/1 Cetveli

Daireler	Lira	Lira
Basın ve Yayın Genel Müdürlüğü	2 923 908	2 923 908
Adalet Bakanlığı	1 001 100	800 000
İçişleri Bakanlığı	12 000	12 000

Maliye Bakanlığı	26 445 498	31 550 500
Millî Eğitim Bakanlığı	5 005 000	5 035 000
Bayındırlık Bakanlığı	113 269 703	107 252 199
Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı	26 000	26 000
Tarım Bakanlığı	2 692 321	2 091 121
Toplam	151 375 530	149 690 828

İCMAL

A Cetveli Toplam	1 264 174 470	1 222 049 599
A/1 Cetveli Toplamı	151 375 530	149 690 828
GENEL TOPLAM	1 415 550 000	1 371 740 427

Gelir Bütçesi ise aşağıdaki şekildeydi:

Gelirin Çeşidi	B Cetveli ²⁹⁹		
	1948 yılı tahminleri (Lira)	1949 yılı Hükümetçe Tahmin Edilen (Lira)	1949 yılı Komisyonca Tahmin Edilen (Lira)
BİRİNCİ KISIM			
<i>İrat ve Servet Vergileri</i>			
Kazanç Vergisi	169 300 000	199 700 000	176 400 000
İktisadi Buhran Vergisi	93 500 000	100 000 000	104 000 000
Muvazene Vergisi	67 000 000	68 750 000	69 100 000
Hava Kuvvetlerine Yardım Vergisi	43 000 000	46 800 000	47 700 000
Yol Vergisi	-	30 000 000	-
Hayvanlar Vergisi	31 000 000	32 000 000	32 000 000
Veraset ve İntikal Vergisi	2 200 000	2 600 000	2 400 000
Binalardan alınan Savunma vergisi	4 000 000	4 000 000	4 000 000
Birinci kısım toplamı	410 000 000	483 850 000	435 600 000
İKİNCİ KISIM			
<i>Muamele ve İstihlak Vergileri</i>			
Gümrük Vergileri	100 220 000	113 210 000	113 210 000
Muamele Vergisi	234 000 000	234 500 000	234 500 000
Lüks Vergisi	-	25 000 000	-
Dâhili İstihlak Vergileri	83 200 000	155 800 000	155 800 000
Benzinden Alınan Yol Vergisi	-	-	15 500 000
İkinci kısım toplamı	417 420 000	528 510 000	519 010 000
ÜÇÜNCÜ KISIM			
<i>Tedavül vergileri ve harçlar</i>			
Maden Resimleri	1 500 000	2 000 000	2 000 000
Su ve Kara Av Vergileri	1 800 000	1 900 000	1 900 000
Nakliyat Vergisi	14 000 000	13 000 000	13 000 000
Sefineler Vergisi	150 000	150 000	150 000
Posta, telgraf ve telefon müraseleleriyle telefon abonelerinden alınan Savunma Vergisi	3 500 000	3 000 000	3 000 000

²⁹⁹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:16, Birleşim:48, (21.02.1949), 1949 yılı Bütçe Kanunu Tasarısı ve Bütçe Komisyonu Raporu (1/381), Hükümetin Bütçe Kanunu Tasarısı Gerekçesi, ss.363-369'dan düzenlenmiştir.*

Damga Resmi	28 000 000	26 000 000	26 000 000
Tayyare Resmi	7 000 000	4 000 000	4 000 000
Gümrüklerde kullanılan kâğıtlara yapıştırılan Savunma pulu	300 000	300 000	300 000
Tapu harçları ve kaydiyeleri	8 500 000	9 000 000	9 300 000
Mahkeme harçları	4 700 000	5 200 000	5 200 000
Pasaport, kançılırya ve ikamet tezkeresi harçları	2 000 000	2 000 000	1 900 000
Noter harçları	1 750 000	1 850 000	1 850 000
Diğer harçlar	50 000	52 000	52 000
Hayvan sağlık zabıta resmi	100 000	80 000	80 000
Üçüncü kısım toplamı	73 350 000	68 532 000	68 732 000
DÖRDÜNCÜ KISIM			
<i>Tekel Gelirleri</i>			
Tekel İdaresi	142 560 000	159 008 000	173 110 894
Oyun kâğıdı	100 000	120 000	120 000
Dördüncü kısım toplamı	142 660 000	159 128 000	173 230 894
BEŞİNCİ KISIM			
<i>Devlet Malları Gelirleri</i>			
Gayrimenkullerden alınan	6 800 000	7 650 000	5 650 000
Menkul mallar satış bedeli	4 500 000	10 000 000	10 000 000
Beşinci kısım toplamı	11 300 000	17 650 000	15 650 000
ALTINCI KISIM			
<i>Devletçe İdare Edilen Kurumlar</i>			
Katma bütçe ile idare edilen işletmeler	250 000	250 000	250 000
Sabit veya mütedavil sermaye ile işletilenler veya genel bütçe içinde bulunanlar	990 000	1 005 000	1 005 000
İktisadi Devlet Teşekkülleri kârları	-	-	-
Radyo geliri	1 800 000	2 000 000	2 200 000
Milli Piyango geliri	8 000 000	8 500 000	9 000 000
Altıncı kısım toplamı	11 040 000	11 755 000	12 455 000
YEDİNCİ KISIM			
<i>Genel kurumlar ve şirketler gelirlerinden</i>			
<i>Devlet payı</i>			
İmtiyazlı demiryollarından alınan	-	-	-
Fenerler geliri mukabili alınan	80 000	400 000	400 000
Mükerrer sigorta şirketlerinden alınan	500 000	500 000	500 000
Sözleşmesi gereğince Musul petrollerinden alınan	2 450 000	2 450 000	2 450 000
Yedinci kısım toplamı	3 030 000	3 350 000	3 350 000
SEKİZİNCİ KISIM			
<i>Çeşitli gelirler ve Cezalar</i>			
Hazine muameleleri gelirleri	1 850 000	1 650 000	1 650 000
Muayyen giderler karşılığı gelirler	200 000	175 000	175 000
Kıymetli kâğıtlar	300 000	300 000	300 000
Eski alacaklar	10 850 000	400 000	400 000
Cezalar	7 600 000	6 250 000	6 250 000
Müteferrik gelirler	11 000 000	13 000 000	13 000 000
3/4636 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla onanan 658 sayılı Koordinasyon Kurulu kararı gereğince ithal mallardan alınacak prim	15 000 000	1 000 000	2 000 000
Nâzım gelirler	-	-	-
Sekizinci kısım toplamı	46 800 000	22 775 000	23 775 000
GENEL TOPLAM	1 115 600 000	1 295 550 000	1 251 802 894

1949 Bütçesi iki aylık bir gecikmeden sonra 21 Şubat 1949 tarihinde Genel Kurulda görüşülmeye başlandı. Öncelikle bütçe ile ilgili bilgiler vermek üzere Maliye Bakanı İsmail Rüştü Aksal kürsüye geldi. Aksal' ın bütçe ile ilgili verdiği bilgiler özetle şu şekildeydi:

1. 1948 yılı gider bütçesi sonradan eklenenlerle birlikte yıl sonu itibarıyla 1 380 431 659 lira olarak gerçekleşmişti. Dolayısıyla 1949 Bütçesi, 1948 yılı ödenekleri toplamından fazla değil, bilakis 8 691 233 lira eksikti.

2. 1949 bütçesinin harcama çeşitleri açısından dağılımı şu şekildeydi:

	Miktar	Toplam içindeki oranı
Birinci kısım (Özlük hakları)	577 838 670	% 42,12
İkinci kısım (Yönetim giderleri)	33 749 624	% 2,46
Üçüncü kısım (İdare hizmetleri)	430 178 342	% 31,37
Dördüncü kısım (Borçlar)	114 908 309	% 8,37
Beşinci kısım (Yardımlar)	65 374 654	% 4,76
Altıncı kısım (Sermaye, kredi ve tesisler)	149 690 828	% 10,92
Toplam	1 243 565 697	% 100

Görüldüğü gibi bütçe içinde özlük haklarının genel bütçeye oranı çok yüksekti ve bu önemli bir sorundu ve bu sorunun çözümü de verimli çalışma esasından hareketle devlet daireleri kadrolarının hizmet ihtiyaçlarına göre yenibaştan düzenlenmesiyle gerçekleşebilecekti.

3. Bütçesinde indirimde gidilen en önemli Bakanlık Millî Savunma Bakanlığıydı. 44 milyon liralık bu indirimin nedeni Amerika Birleşik Devletlerinin yapmış olduğu askeri yardım ve ordunun almakta olduğu yeni düzendi.

4. Tahminen 1 251 800 000 lira olan gelirin 435 600 000 lirası vasıtasız vergilere, 760, 9 milyonu vasıtalı vergilere, 55,2 milyonu da diğer hâsılat aitti. Buna göre gelir toplamı içinde vasıtasız vergiler % 34,8, vasıtalı vergiler % 60,8, diğer hâsılat da % 4,4 oranında yer almaktaydı. Görüldüğü gibi vergilerin en büyük bölümü vasıtalı vergilerdi. Bu durum vasıtalı vergilerin doğasından kaynaklanan adaletsizliği artırıyordu. Bunun önüne geçmek için çıkarılacak özellikle gelir, kurumlar ve esnaf vergileri, ayrıca vergi usulüyle ilgili kanun tasarıları üzerinde çalışmalar devam ediyordu.

5. Tedavüldeki kâğıt para miktarı savaşın sona erdiği 1945 yılından beri belirli bir istikrara kavuşmuştu. Yıl sonunda bu miktarın 935 milyon lira olacağı tahmin edilmekteydi.

6. 1948 yılı sonunda genel muvazeneye ait borçların toplamı 1 632 000 000 liraydı. Bunun 1 395 000 000 lirası konsolide, 237 milyon lirası ise dalgalıydı. Konsolide borçların 779 milyon lirası, dalgalı borçların ise tamamı iç

borçtu. Katma bütçeli idarelere ait borçların toplamı ise 405 milyon liraydı. Genel muvazeneye ve katma bütçeli idarelere ait iç ve dış devlet borçları toplamı, 1944 yılı milli gelirine oranı % 26,2’ydi. Bu borçlar hem toplam, hem milli gelire oranı, hem de gelir ve giderlere oranları bakımından diğer devletlerden daha iyidi ve endişe edilecek bir durum yoktu.

7. Bütçenin olumsuzluklarından kurtulabilmek için öncelikle vergi reformunun hızlandırılması gerekiyordu. Ayrıca devlet hizmetleri zamanın şartlarına göre yeniden gözden geçirilmeli, hizmetler arasında en önemli önemliye tercih edilmeli ve kamu görevlileri en az masrafla en fazla hizmet üretmeliydi.³⁰⁰

Maliye Bakanı’nın konuşmasından sonra Demokrat Parti’nin görüşlerini açıklamak için her zamanki bütçe görüşmelerinde olduğu gibi Kütahya Milletvekili Adnan Menderes kürsüye geldi. Menderes, önce son iki yılın bütçeleri ve bunların uygulama sonuçları üzerinde durdu. Menderes’in iddiasına göre 1947 ve 1948 yılları bütçe tahminleri ve sonuçları arasında sırasıyla % 16 ve % 14 kadar büyük farklar vardı. Bazı sabit rakamlar da çıkarıldığında tahminlerdeki hata payı yüzde otuz, kırka varıyordu. Bu durum bütçe kavramı ile ne dereceye kadar telif olunabilirdi? Diğer taraftan Bütçe Komisyonları hükümetten gelen teklifleri mümkün olduğunca aynen kabul ediyor, komisyonda aylarca süren tartışmalar sonucunda ancak binde bir oranında değişiklik yapabiliyordu. Bu gerçek 1949 bütçesinde daha da ortaya çıkmış, Günaltay Hükümeti, Saka**Hata! Yer işareti tanımlanmamış.** Hükümeti’nin hazırladığı bütçe teklifini hemen hemen aynıyla kabul etmişti. Hatalı bir mali politikanın, müsrif bir bütçe anlayışının ülkeyi güçsüz hale getirmesinin asıl nedeni işte Meclis’in hükümet üzerindeki denetiminin bu kadar etkisiz olmasıydı. Bütçe tahminleri ile gerçekleşen arasında bu kadar fark oluşmasının nedeni, tahminlerde yapılan hata değildi. Çünkü 1947 ve 1948 savunma bütçelerindeki farklar Menderes tarafından daha önce tahmin edilmişti. Bunun nedeni “bütçede samimiyetsizlik”ti.³⁰¹

Menderes’e göre, 1949 bütçesini bazı olumlu yönleri vardı. Öncelikle bütçe daha açık hale gelmişti. Daha önce olağan ve olağanüstü olarak iki bölüm olan Millî Savunma harcamaları ve gelirlerindeki bu ayrım ortadan kalkmıştı. Ayrıca bütçede fasıl ve maddelerin çoğaltılması ve bütçe formüllerinin ıslah edilmesi açıklığa doğru atılmış adımlardı. Bunlardan başka önceki hükümet tarafından teklif olunan bazı vergilerin geriye alınması, bunların bıraktığı açıklığın ise bazı muvazene tertipleriyle kapatılması ve bir miktar da olsa tasarrufa gidilmesi de Günaltay hükümetinin bütçe uygulamasında tutumlu ve samimi hareket edeceğinin göstergesi olabilirdi. Yine de 1949 bütçesinin

³⁰⁰ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:16, Birleşim:48, (21.02.1949), ss.289-298.

³⁰¹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:16, Birleşim:48, (21.02.1949), ss.298-299.

karakteri öncekiler gibiydi: Harcamalar yükselmiş, vatandaşa daha ağır yükler yüklenmişti. Açıklar da borçla kapatılacaktı.

Menderes, borçlar üzerinde de durdu. Verdiği bilgilere göre 1939 yılında 557 milyon civarında bulunan devlet borçları çığ gibi büyüyerek 1949 başında 2 milyar 037 milyonu bulmuştu. Vaktiyle İngilizlerden alınan 20 milyon sterlin, yani yaklaşık olarak 200 küsur milyon lira tutarındaki esliha kredisi ve Devlet İktisadi Teşekküllerinin Hazine kefaleti ile olan ve 300 milyon lirayı geçen borçları bu miktara dâhil değildi. Üretimin artmaması, dış ticaret ve ödemeler dengelerinin aleyhe işlemesi, para fiyatlarındaki sükûta rağmen vergi veriminde gelişme ümidinin kalmaması, ülkenin ekonomik durumunun kötüye gittiğini gösteriyordu. Bu durumda borçların artması ülke için daha tehlikeli bir durumdu.³⁰²

Bütçe açıklarının giderilmesi için yapılacak tek işin bütçede tasarrufa gitmek olduğunu söyleyen Menderes, bunun için örneğin Meclis binası inşaatı, cumhurbaşkanlığı masrafları, milletvekilleri ödenekleri, Milli saraylar masrafları, Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü bütçesi, resmi otomobiller, makam ödenekleri gibi kalemlerden tasarruf yapılabileceğini öne sürdü. Menderes'e göre Çalışma, Ulaştırma, Gümrük ve Tekel Bakanlıkları lağvedilerek, bu bakanlıkların görevleri diğer bakanlıklara devredilebilirdi. Yardımlar faslı kaldırılabilir, halkevlerine verilen iki milyon lira, Halk Partisi arsası istimlakine tahsis olunacak yine iki milyon lira hafzedilebilirdi. Hatta Milli Savunma Bütçesinde bile tasarrufa gidilebilirdi. Ayrıca hükümetlerin de vaat ettikleri gibi memur sayısının azaltılması gerekiyordu. Son olarak da vergilerden elde edilen verimi artırmanın yolları da aranmalı ve uygulanmalıydı.³⁰³

Menderes'ten sonra Millet Partisi adına Sinop Milletvekili Suphi Batur söz aldı. Batur, özellikle vergiler üzerinde durdu. Batur'a göre vergi oranlarının diğer ülkelere göre düşük oluşu, vergilerin artırılabilceği anlamına gelmezdi. Çünkü Türk halkı zaten asgari geçim düzeyinin altında bir gelire sahipti. Gelir vergisinin bir an önce ihdası kaçınılmazdı. Ama bu vergiden uzun bir süre çiftçi gelirlerinin muaf tutulması gerekiyordu. Çünkü çiftçi sınıfı çok düşük seviyeli bir hayat sürmekteydi. Aksine, çiftçi sınıfına devlet yardımlarının artırılması ve hayvan vergisinin kaldırılması gerekiyordu. Öte yandan tüketim ve muamele vergilerinden de indirimle gidilmeliydi. Milli Savunma bütçesine de değinen Batur, ülke savunması hakkında hükümetlerin almış oldukları tertip ve tedbirlerden, ordunun teşkilat kadrolarından, savaş hazırlıklarından T.B.M.M.'nin gerektiği kadar haberdar edilmediğini iddia etti. Bu nedenle savunma harcamalarının zaruret derecesi hakkında doğru ve doyurucu bir

³⁰² *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:16, Birleşim:48, (21.02.1949), s.300.

³⁰³ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:16, Birleşim:48, (21.02.1949), ss.304-306.

düşünce ve kanaate de sahip olunamıyordu. Bu durum genel bütçenin isabetli bir denetime tabi tutulmasına da engel oluyordu. Ülkede 250 bini bulan toplamıyla memur sayısı da çoktu. Bu sayıdan indirim gitmek gerekiyordu. Öte yandan yüksek eğitimi bitirmesine rağmen iş bulamayan gençler de mevcuttu. Ülke sınırsız iş ve çalışma alanlarına sahipti. Hükümet yanlış ekonomi politikalarından vazgeçtiği oranda ülkede iş alanları açılacak, herkes iş bulacak ve hükümet kapısını çalmaktan vazgeçecekti. Batur'a göre bu bütçe ülke sorunlarını çözmeye yaramayacaktı ve sistemin halkla hükümet arasındaki kırıklığını devam ettirecekti. O nedenle Millet Partisi bu bütçeye olumlu oy vermeyecekti.³⁰⁴

M.P. Kütahya Milletvekili Ahmet Oğuz da konuşmasında Menderes ve Batur gibi bütçeyi eleştirdi. Oğuz'un söylediğine göre komisyonda bütçede tasarrufa gidilmesi ve bazı gider kalemlerinde indirimle gidilmesi teklifleri müzakere edilmeden C.H.P. tarafının üyeleri tarafından reddedilmişti. Uzun çalışmalarından sonra bir buçuk milyarı aşan giderlerden ancak 406 bin liralık bir indirimle gidilebilmişti. Böylece Bütçe Komisyonu adeta hükümetin bir organı gibi çalışmıştı. Bütçe üzerinde sağlıklı bir şekilde çalışılabilmesi için milli gelir hesaplarının en azından iki yılda bir yapılması gerekiyordu. Hâlbuki eldeki milli gelir hesabı 1944 yılına aitti. Ülke ekonomisinin son durumu ve değişiklikler ile vergi yükü takati bilinmedikçe sağlıklı bir bütçe yapılamazdı. Bazı kalemlerde daha önceki yıllara göre daha detaylı bilgi verilmesi bütçenin açıklığı açısından bir ilerlemeydi. Fakat yine de özel idareler, belediyeler ve köy bütçelerine ödenilen vergi ve resimlerin ne kadar tuttuğu, doğu kalkınmasına ayrılan bütçenin nerelere harcanacağı gibi konular açık değildi. Devlet İktisadi Teşekküllerinin kararlarından doğan devlet paylarının her yıl bütçeye uğratılmadan kurumlar sermayesine aktarılması da açıklık ve genellik prensipleriyle bağdaşmıyordu. Ayrıca bir takım kanuni yetkilere dayanılarak sağlanan fonlar bütçe denetimi dışında kalmakta ve bazı açıklar da bunlarla kapatılmaktaydı. Dışarıdan kredi veya yardım suretiyle alınan malzeme tutarlarının da bütçelerden geçirilmemesi durumu genellik kurallarını bozan hususlardandı. Bir başka husus da bütçe samimiyetiydi. Daha önceki yıllarda denk bütçe yapıldığı için bütçe açıkları anlaşılabilirdi. Fakat son iki yılda bütçede baştan açık bulunmasına rağmen bu açıkların yıl içinde artması bütçe samimiyetini zedeliyordu. Millî Savunma bütçesinde de anlaşıldığı gibi birçok zaruri ihtiyaçlar bile bütçede yer almadığı için yıl içinde ek ödeneklerden feragat edilemeyecekti. Bütçe açıklarının karşılanması yöntemini de eleştiren Oğuz, bazı yatırımlardan feragat edilirken, kamulaştırma işlerinden, bazı lüks mahiyetteki masraflardan, kongre, konferans ve komisyonlara katılma gibi giderlerden, halkevleri, devlet başkanlığı taşıt tahsisatından, örtülü ödenekten tasarrufa girişilmemiş olmasını ümit kırıcı olarak nitelendirdi. Oğuz'a göre, ülkenin

³⁰⁴ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:16, Birleşim:48, (21.02.1949), ss.306-311.

ekonomik durumu, dış ticaretin gerilemesi ve hayat pahalılığının artması göz ardı edilerek yalnızca geçen yılın fiili tahsilâtı göz önüne alınarak gelir tahminlerinin yüksek gösterilmesi ekonomik gerçeklere uymuyordu. Tüm gelirler içinde doğrudan vergilerin payının % 36, dolaylı vergilerin ise % 60 olması ve dolaylı vergilerin oranının artması, yıllardan beri dile getirilen vergi reformunun sözden ileri gitmediğinin deliliydi. Benzine konulan munzam tüketim vergisi de yanılttı. Gümrük kapısına 13 kuruşa mal olan benzin, tüketiciye 60 kuruşa geliyordu. Sınai ve zirai kuruluş devresinde olan bir ülkede akaryakıt fiyatı üzerinde oynamak doğru değildi. Milli gelirin % 40'ına yaklaşan, 1939'dan beri % 523 artan ve bir hesaba göre 3 milyar lirayı aşan bir borç yükü altında olan bir ülkede hâlâ birtakım yüzeysel ve cılız tedbirler peşinde uğraşılmalıydı. Türkiye'de borçların ve emisyon hacminin artması, altın ve döviz rezervlerinin ise azalması ülke ekonomisinin iyi yönetilmediğinin bir göstergesiydi.³⁰⁵

C.H.P. Urfa Milletvekili Atalay Akan, şahsi düşüncelerini açıkladığı konuşmasında memur kadrosunun fazlalığı, denetimsiz ve ölçsüz hareketleri üzerine yaptığı konuşmasında kendi seçim çevresinde idarecilerin bazı hareketlerini örnek gösterdi. Bunlardan ikisi aşağıdaki gibiydi:

Birisi: Kaçakçılığı önlemek mülâhazasıyla ve Millî Korunma Kanununa dayanılarak alındığı ileri sürülen hukuk esasları ve mevzuat ile telifi mümkün olmıyan iki kararnamenin tatbikındaki garabet dolayısıyla dört ilçemizin düştüğü acıklı durumdur. Bu ilçelerimiz zirai ve hayvan istihsal maddeleri ticaret merkezleridir. Aylarca iktisadi ve ticari faaliyet yasak edilmiş ve Anayasamızın vatandaşlara tanıdığı iktisadî ve ticari faaliyet hürriyeti zedelenerek bu bölge halkının çoğunluğu, maalesef bu yıl sefaletle düşürülmüştür. İdare cihazının ağır ve anlayışsız çalışması yüzünden bu durum bugüne kadar hâlâ düzeltilememiştir.

İkinci misal: Suriye'den bir at çalınarak getirildiği bahanesiyle şayanı dikkattir. Bir polis komiserinin emir ve kumandası altında Urfa'mızın bâzı köyleri basılarak halkına birçok zararlar veriliyor, hakaret ediliyor. Meselâ at aramak maksadiyle arı kovanları parçalanıyor yağ tulumları yırtılıyor. Ortada hiçbir suç yokken köylülerin elleri kolları bağlanarak; teşhir edilerek vilâyet merkezine getiriliyor. Fakat bütün bunlardan mesul olan hâlâ aranmamıştır.³⁰⁶

C.H.P. Diyarbakır Milletvekili Vedat Dicleli, yaptığı konuşmasında bir sonraki bütçe olan 1950 bütçesiyle ilgili bazı önerilerde bulundu. Dicleli'ye

³⁰⁵ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:16, Birleşim:48, (21.02.1949), ss.312-317.

³⁰⁶ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:16, Birleşim:48, (21.02.1949), s.318.

göre, gelecek yıl bütçe tasarısı Ekim ayından önce Meclis'e gönderilmeli, katma bütçeler genel bütçeyle beraber gönderilmeli, il özel idareleri, belediye ve köy bütçeleri de bütçe kanunu tasarısına eklenmeli, milli gelir hesapları her yıl yapılmalı, döviz bütçeleri ve kesin hesapları yapılmalı, zaman zaman ülke maliyesini incelemeye gelen yabancı uzmanların hazırladıkları raporlar yayınlanmalıydı. Maliyenin ıslahatı için gelir vergisi bir an önce kanunlaşmalı, iç borçların Meclis tarafından tayin ve tespit edilen tahsis ve ölçü dâhilinde kullanılmasına özen gösterilmeli, hazine bonolarıyla borçlanmaktan vazgeçilmeliydi. Ayrıca tasarruf amacıyla devlet teşkilatı yeni baştan gözden geçirilmeli, bu yolla memurların görev yerleri ve görevleri yeniden düzenlenmeliydi.³⁰⁷ Dicleli, Millî Savunma işleriyle ilgili de önemli önerilerde bulunuyordu. Dicleli'nin önerileri şu şekildeydi:

Devlet teşkilâtının bugünün ihtiyaç ve icaplarına uygun bir şekilde gözden geçirilmesinden bahsederken, âmme hizmetlerimizin en şerefli ve Devlet masraflarının en yükseğini ifade eden Millî Savunma işlerimize de kısaca temas etmek yerinde olur.

Dost Amerikan Hükümetinin yardımı ile hareket kabiliyeti ve harb kudreti günden güne artmakta olan ordumuzun bağlı bulunduğu Genelkurmay Başkanlığı ile askerî kuvvetlerimizi modern silâh ve araçlarla takviye eden Millî Savunma Bakanlığı arasında iş bölümü ve İşbirliğinin en iyi bir şekilde sağlanmasını gönülden dilemekteyim. Bu arada Millî Savunma Bakanlığının anormal durumuna temas etmek isterim. Şube müdürleri ile daire reisleri ile, müşavir ve müsteşarlarıyla askerî bir teşkilât olan bu Bakanlıkta yalnız Bakan sivildir. Bakanlık teşkilâtı ile Genelkurmay teşkilâtı arasında muzaaflık ve hizmette tedahül vardır.

Orduda yüksek dereceli subay sayısı, eski yıllarla kıyaslanamayacak bir ölçüde artmış ve subay kadrosu ehramı muvazenesini kaybetmiştir. Bugün yalnız geri hizmet telâkki edilen ve haddi zatında askerî kanunların mükellefler hakkında tatbik edilmesi ile ilgili idari bir hizmet olan askerlik şubelerinde mevcut 379 şube müdüründen sadece 31'i yüzbaşı, mütebakisi, 219'u albay olmak üzere, yüksek dereceli subaylardan teşekkül etmektedir. Yalnız askerî şubelerde önyüzbaşından yüksek rütbeli subay tanzifinden doğan bu masraf farkının yıllık tutarı 958 500 lirayı bulmaktadır.

Emir erleri hakkında geçen yıl Bütçe konuşmalarında ileri sürdüğüm fikirde musirrim. O zaman: «Bütün hayatını elverişsiz

³⁰⁷ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:16, Birleşim:48, (21.02.1949), ss.320-326.

şartlar içerisinde şerefli vazifesine vakfeden subaylarımızın şehir hudutlarından ve aile konforundan uzak bulundukları yerlerde, emir erlerine malik olmaları kadar tabî ve zarurî bir ihtiyaç tasavvur edilemez; fakat Ankara'da Yenişehirin konforlu apartmanlarının antresinde yarım manga askerin akşama kadar âtıl durmasına gönlüm bir türlü razı olmuyor» demiştim. Bu üzüntümü tekrar ederken emir eri müessesesinin ıslahı cihetine gidilmesini Hükümetten rica ederim.

Millî Savunma ile ilgili meseleler arasında askerî fabrikalara verilmesi gereken işletme şekli de dikkatimizi çekmektedir. Maksud ve gayesi ve istihsal ettiği maddelerin sarf mahallî ne olursa olsun, askerî fabrikaları, iktisadî bir zihniyetle işler, verimli bir işletme halinde görmek arzusundaım. Geçen Hükümetin bu hususta bir ön tasarı hazırlamış olduğunu memnûnlukla kaydederken, bütçesi üzerinde konuşmakta bulunduğumuz Hükümetin de bu işi benimsemesini ve askerî fabrikalara maliyet, istihsal ve idare bakımından iktisadî bir işletme bünyesi vermesini dilerim.

Millî Savunma bahsine son verirken, Bütçe Kanun tasarısında 21 nci madde ile temin edilen akaryakıt gümrük resmi muafiyeti üzerinde de bir nebze durmak isterim. Hükümet 1949 yılı içinde Millî Savunma Bakanlığı ihtiyacı için yabancı memleketlerden getirilecek akaryakıtların gümrük resmi ve zamlarıyla Hazineye, özel idare ve belediyelere ait her türlü vergi, resim, harç ve zamlardan ve ardiye ücretinden muaf tutulmasını istemektedir. Burada gerek kanun tedvinî usulü ve gerekse esas bakımından kanaatimce sakatlık vardır. Gümrük resimlerinden bir muafiyet tesis eden bir hüküm bir yıllık ömrü olan Bütçe Kanunu tasarısında değil, ayrı ve özel bir kanunda yer alması ve ihtisas komisyonu olan Gümrük ve Tekel Komisyonundan geçmesi lâzımdır. Esas bakımından ise bu hareket tarzı tamamiyle hatalıdır. Millî Savunma ihtiyacını ana mevzuatta muafiyetler tesisi ile değil, açık bir şekilde fazla ödenek tefriki suretiyle karşılamak gerektir. Esasen burada Hazinesin bir zararı da mevzuubahis olamaz. Millî Savunma ihtiyacı için ithal edilen akaryakıttan alınacak gümrük resmi Hazineye irat kaydedilirken, bunun tutarı da Millî Savunma Bütçesine ödenek olarak eklenebilirdi. Hâlbuki bu yanlış hareket tarzı ile teknik esaslara riayet edilmemiş ve memlekete farklı gümrük muamelesine tâbi olan ve dolayısıyla yolsuzluklara imkân hazırlayan iki çeşit akaryakıtın girmesine, hakiki gümrük gelirin anlaşılmasına, Millî Savunma masraflarının

tamamının, ihata edilmemesine ve özel idarelerle belediye hisse ve haklarının yenmesine yol açılmış bulunmaktadır. Bu misali verdikten sonra Hükümetten umumiyetle ayrı bir kanuna mevzu teşkil eden bu gibi tekliflerin Bütçe Kanunu tasarısı ile birlikte getirilmesini bilhassa rica ederim.³⁰⁸

Dicleli'den sonra konuşan D.P. Kütahya Milletvekili Hakkı Gedik, kendisinden önceki konuşmacıların eleştirilerini biraz daha açarak ve rakamlar vererek bütçeyi eleştirdi. Gedik'in konuşmasının bir bölümü şu şekildeydi:

İstatistik Genel Müdürlüğünün neşrettiği rakamlara bakarsanız; hububat, bakliyat ve sanayi nebatları 1937-1942 yıllarına ait istihsal yekûnunun senelik vasatı dokuz buçuk milyon ton iken 1943-1948 yıllarına ait senelik vasatının 8 189 000 tona düştüğünü ve yalnız hububat istihsalinin ise aynı yıllara ait senelik vasatların 7 893 000 tondan 6 529 000 tona indiğini görürsünüz. Zeytin yağı istihsalinin 1937-1941 yıllarına ait senelik vasatı 57 000 ton iken, 1942-1946 yıllarının senelik vasatının 30 000 tona düşmüş olarak bulursunuz. Başlıca yaş meyva istihsalimizin ise 1937-1947 yılları içinde üst üste % 25, bázılarında % 40 nispetinde azalmış olduğunu hayretle ve elemle müşahade edersiniz.

Çiftçilerimizi iptidai, neolitik devirlerin yadigârı olan kara sabanla, kağı ile, bilgisizlikle, bozuk, dejenere tohumlarla baş başa terk etmiş olmanın neticesi, akıbeti elbette böyle olur. Her senenin bütçesinden muhtelif inşaat için üst üste yüz milyon lira ayırmanın imkânını bulurken zirai kalkınma için bu miktarın yarısını bile tahsis edememenin, her sene takriben 450 milyon lira kıymetinde mahsulü imha eden haşaratla mücadele imkânını bulamamanın hazin bilançosu elbette böyle tecelli eder.

Sağlık ve Sosyal yardımlara bu memlekette ihtiyaç, diğer memleketlerdekinden kat kat fazla bulunmasına rağmen, Devlet Bütçesi giderlerinden Sağlık Bakanlığına ayrılan miktarın, başka memleketlerde % 15'i hattâ % 20'yi bulduğu halde bizde % 3 nispetini geçmemekte olması elbette, nüfusumuzun % 90'nını teşkil eden vatandaş kütesinin her türlü, hattâ en basit sıhhi yardımlardan mahrum kalmasını, yedi bini İstanbul'da bulunan hasta yatak adedinin 11 200'ü, yani her on bin nüfusa isabet eden yatak adedinin, Balkan devletlerindeki nispetin dörtte biri olan, altıyı geçmemesini ve yalnız veremden her sene 50 000 vatandaşın ölmesini ve bu yüzden de, yalnız bu kısma ait,

³⁰⁸ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:16, Birleşim:48, (21.02.1949), ss.326-327.*

senede 250 milyon lira değerinde iş gücünün ziyaa uğramasını mucip oluyor.

Her tesisin kurulmasında birbirinden ayrı noktai nazarlar takip edilmiş olduğu, ayrı ayrı düşünceler ve görüşler maarifimizi muhtelif istikametlere sevk etmiş bulunduğu, bunların birleştirilmesi, lehimlenmesi için henüz bir plân kurulmamış olduğu, Millî Eğitim Bakanı tarafından teyit edilmiş olursa, bu vaziyet karşısında, maarifimizin bilhassa 25 senedenberi muayyen maksatlı, müstakar hedefli bir çalışma tekâmülü gösterdiği iddia edilebilir mi? Liselerimizin, üniversitelerimizin memur imal eden birer fabrika halini aldıkları, Bakanlığa müracaat eden binlerce üniversite mezunundan 350'sine devlet kapısında iş verilemediğini beyan eden Sayın Millî Eğitim Bakanının bu ifadesiyle teyyüt etmiş olmaz mı?³⁰⁹

C.H.P. İstanbul Milletvekili Ali Rıza Arı, ülkedeki yanlış uygulamalardan ve daha önceki hükümetlerin kendinden önceki uygulamalardan ders almadığından bahsederek yeni hükümete bazı önerilerde bulundu. Arı'nın önerileri şu şekildeydi: 1. Vergi kaçakçılığını önleyecek radikal tedbirler alınmalı. 2. Lüks bina inşaatları durdurularak, buradan yapılacak tasarruflar köye, köylüye ve toprağa harcanmalı. 3. Şehirlerde milli emlak arazilerinin satışları durdurulmalı, bu araziler küçük parsellere ayrılarak değerlendirildikten sonra satışa sunulmalı. 4. Enerji santralleri işi bir karar ve programa bağlanılarak harekete geçilmeli. 5. Devlet ve belediye sermayesi ile ve yardım ve teminatla yaşayan tesislerin sermayesinin % 51'i anonim bir şekle koyarak halka satılmalı.³¹⁰

C.H.P. Denizli Milletvekili Hulusi Oral ise bütçeyi destekleyici bir konuşma yaptı. Menderes'in bir yıl önceki konuşmasının hemen hemen aynısını bu yıl da tekrarladığını, aradaki farkın sadece rakamlar ve bütçede açıklık konusu olduğunu iddia etti. Bütçenin samimiysiz olduğu iddialarını ise reddetti. Oral, bütçe tahmini ile gerçekleşmesi arasında % 30'luk bir fark olduğu takdirde samimiysizlikten bahsedilebileceğini, daha azının ise tahmin tutturamamak olduğunu iddia etti. Vergide adaletsizlikleri kabul eden Oral, gelir vergisi kanununun bir an önce çıkarılması gerektiğini ifade etti. Tasarruf konusuna da değinen Oral, tasarrufun yapılabileceğini, fakat inşaat gibi bazı alanlarda tasarrufa gitmenin yarardan çok zarar getireceğini öne sürdü. Günaltay

³⁰⁹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:16, Birleşim:48, (21.02.1949), s.334.

³¹⁰ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:16, Birleşim:48, (21.02.1949), ss.335-337.

Hükümetinden ümitli olduğunu, bütçede ek tasarrufa gidilmesinin buna bir örnek olduğunu söyledi.³¹¹

C.H.P. Urfa Milletvekili Esat Tekeli, Bütçe Komisyonu üyesi olması nedeniyle bütçe aleyhinde konuşmasının doğru olmadığını söyleyerek başladığı konuşmasında özellikle planlama, memur sayısının azaltılması, dolaysız vergiler, döviz, ithalat ve bütçe tasarrufu üzerinde durdu.³¹² C.H.P. Siirt Milletvekili Ali Rıza Esen muhalefetin yaptığı eleştirilere cevap verir nitelikteki konuşmasında eleştirilerin haksız ve yanlış olduğunu izaha çalıştı.³¹³ C.H.P. Kars Milletvekili Akif Eyidoğan ise daha çok Hakkı Gedik'in Doğu vilayetlerine yatırım yapılmadığı iddialarına cevap verdi. Eyidoğan'a göre 25 yıllık cumhuriyet yönetiminde Doğuya şu yatırımlar yapılmıştı: Demiryolları yapılmış ve yapılmaya devam etmekteydi. Tüm nitelikli memleket gençliği Doğu'daki kurumlarda çalışarak o bölge insanına yardım etmekteydi. Yalnız Kars ilinde bir lise, 9 ilçenin 4'ünde ortaokul, bir erkek, bir kız sanat okulu, 460 köy okulu açılmıştı. Merkez hastanesi inşaatı yeni bitmiş, kasabaların, merkezin, kazaların içme sularına, elektriklerine, yollarına birçok yardımda bulunulmuş, hükümet konakları yaptırılmıştı. Sağlık, istatistik, denetim, altyapı ve bürokrasi üzerinde de duran Eyidoğan, bu alanlardaki çalışmalarla verimin ve ilerlemenin artacağını savundu.³¹⁴

Bütçe üzerinde görüşmeler bir gün sonraki birleşimde devam etti. Bu birleşimde ilk söz alan M.P. Afyon Milletvekili Sadık Aldoğan, bütçe istenildiği gibi olsaydı yine de ret oyu vereceğini açıkladı. Ona göre problem yapısalı, yönetim mantığıydı. Ülkenin içinde bulunduğu durumdan kurtulması için öncelikle yerel yönetimler güçlendirilmeli ve genişletilmeliydi. İkinci olarak devlet teşkilatı modernleştirilmeli, üçüncü olarak da özel girişim teşvik edilmeli, gelişme özel girişim eliyle sağlanmalıydı.³¹⁵ M.P. Kütahya Milletvekili Ahmet Tahtakılıç da yaptığı uzun konuşmasında Bütçe Komisyonu'nda yaptığı çalışmalardan, rakamları tek tek vererek hangi kalemlerden hangi tasarrufun yapılması gerektiğinden ve bunların reddedilme nedenlerinden bahsetti.³¹⁶ C.H.P. İstanbul Milletvekili Sadi Bekter de Tahtakılıç'ın tekliflerinin neden kabul edilmediğini anlattı.³¹⁷

Bütçe üzerinde milletvekillerinin yaptıkları konuşmalardan sonra eleştirilere cevap vermek üzere Maliye Bakanı İsmail Rüştü Aksal kürsüye geldi. Aksal, öncelikle bütçede tasarruf konusuna değindi ve yapılan tasarrufun yeterli

³¹¹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:16, Birleşim:48, (21.02.1949), ss.337-341.

³¹² *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:16, Birleşim:48, (21.02.1949), ss.341-343.

³¹³ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:16, Birleşim:48, (21.02.1949), ss.348-350.

³¹⁴ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:16, Birleşim:48, (21.02.1949), ss.351-354.

³¹⁵ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:16, Birleşim:49, (22.02.1949), ss.357-361.

³¹⁶ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:16, Birleşim:49, (22.02.1949), ss.363-371.

³¹⁷ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:16, Birleşim:49, (22.02.1949), ss.374-375.

olmadığı eleştirisine cevap verdi. Aksal'a göre Günaltay Hükümeti, önceki hükümetin teklif ettiği bütçede üç vergi kanununun geri alınmasından dolayı meydana gelen açığın kapatılması amacıyla tasarrufa gitmişti. Yoksa ülkenin ihtiyaçları o kadar fazlaydı ki belki yüz milyarlarca liraya ihtiyaç vardı. Hükümet yeni kurulduğu için geçici bir bütçe yapılması ve 1949 yılı bütçesi üzerinde yeniden çalışma başlatılması düşüncesi de doğru değildi. Bu uzun süren bir çalışmayı gerektiriyordu. Vergilerin milli gelire oranının çok yüksek olduğu iddiası da Aksal'a göre doğru değildi. 1944 istatistiğine göre vergilerin milli gelire oranı % 17,7'ydi. Bu oran İsviçre'de % 17, İsveç'te 17,4, İtalya'da % 25, Belçika'da % 31,1, İngiltere'de ise % 45,2'ydi. Vergiler genel olarak ağır değildi, adaletsizlik vardı. Bu adaletsizlik hem dolaylı-dolaysız vergiler açısından, hem de dolaysız vergilerin kendi içindeydi. Dolaysız vergilerde bir taraftan hiç vergi vermeyenler vardı, diğer taraftan da vergi ağırlığı gittikçe artan bir kesim vardı. Samimiyetsizlik eleştirisine de cevap veren Aksal, Millî Savunma ödeneği bir tarafa bırakıldığında bütçe tahmini ve gerçekleşen miktar arasında % 8'lik bir oran olduğunu söyledi. Devlet borçları da abartıldığı kadar değildi. İki yıl arasında borç artışı 136 milyon liraydı.³¹⁸

Bütçe Komisyonu Sözcüsü Ankara Milletvekili Muammer Eriş de yaptığı konuşmasında bütçede söylenilenden daha çok tasarrufa gidildiğini, komisyonun bütçeyi reddetmek gibi bir yetkisinin olmadığını, bütçede birçok kaleme yapılması teklif edilen değişikliklerin kanunlarda değişiklik yapmayı gerektirdiğini, teklif edilen bazı harcama kalemlerinin de kaldırıldığını anlattı.³¹⁹ Bundan sonra maddelere geçildi.

Bütçenin geneli üzerine yapılan görüşmeler sırasında M.P. Denizli Milletvekili Reşat Aydın'ın ortaya attığı bir konu Meclis'te bir süre gerginlik ve sataşmalara yol açtı. Hükümetin döviz üzerindeki kontrolü konuşulurken Aydın, son zamanlarda basında yer alan Amerika'da bankalarda Türklere ait 150 milyon dolarlık hesaplar olduğu iddiasını dile getirdi. Bir iddiaya göre bu durumdan hükümetin de sorumluluğu vardı.³²⁰ Bu iddiaya karşı Ticaret ve Ekonomi Bakanı Cemil Sait Barlas, konunun açıklığa kavuşması için Hazine Genel Müdürü Sait Naci Ergin'i Meclis kürsüsüne davet etti. Ergin'in söylediklerine göre yapılan araştırmalarla tespit edilebildiği kadarıyla Amerikan bankalarında Türklere ait bulunan hesaplarda hükümetin bilgisi dışında 7-10 milyon dolar vardı. Bu hesapların da kimlere ait oldukları bilinmediğinden bu dövizin peşine düşmek ve ortaya çıkarmak mümkün değildi.³²¹ Bu açıklama üzerine Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Nihat Erim kürsüye gelerek sert bir konuşma yaptı. Erim konuşmasında muhalefeti "tükürdüklerini yalayanlar",

³¹⁸ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:16, Birleşim:49, (22.02.1949), ss.377-382.

³¹⁹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:16, Birleşim:49, (22.02.1949), ss.385-387.

³²⁰ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:16, Birleşim:49, (22.02.1949), ss.376-377.

³²¹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:16, Birleşim:49, (22.02.1949), ss.400-402.

“yere serilmek”, “bu tıynetle olanlar”, “bozgunculuk” gibi kelimelerle eleştirdi ve bu kişilerin daha önceleri Demokrat Parti’yi muvazaacılıkla suçladıklarını hatırlattı.³²² Bunun üzerine M.P. Eskişehir Milletvekili Ahmet Oğuz da Denizli’nin konuşmasını demokrasinin bir gereği ve gerçeklerin ortaya çıkmasına vesile olan bir konuşma olarak görülmesi gerektiğini, hâlbuki Erim’in muhalefeti susturmaya çalıştığını söyleyerek ve Erim’in 30 Mayıs 1946 tarihli Ulus gazetesindeki bir yazısına atıfta bulunarak “Bendeniz bu faziletli görüşlere bu sistemin doğurması muhtemel iyi neticeleri beklerken karşıma koca bir hâil çıktı, bir şal gerildi”ğini söyledi.³²³ M.P. İstanbul Milletvekili Osman Nuri Köni de Erim’in konuşmasını ve üslubunu eleştirdi. Erim’i ayrıca muvazaa iddiasını gündeme getirerek Demokrat Parti mensuplarını kendilerine karşı kışkırtmakla suçladı ve bunun en hafif tabirle ayıp olduğunu söyledi. Erim’in, konuşmasıyla muvazaacı olduğunu teyit ettiği iddiasında da bulundu.³²⁴ Muvazaa iddialarının tekrar gündeme gelmesi nedeniyle Celal Bayar aynı gün bir oturum sonra açıklama yapma ihtiyacı duydu. Bayar, kendilerinin ne ihtilal yanlısı ne de muvazaa partisi olduğunu belirtti. Kendilerinin aşiret kavgası şeklinde bir politika yapmayacaklarını, gerektiğinde cumhurbaşkanı ve başbakanla da görüşeceğini söyleyerek muvazaa iddialarını bir defa daha nefretle reddettiğini ifade etti.³²⁵ Başbakan Günaltay da Bayar’ın sözlerine destek vererek kendilerinin de muhalefetin de muvazaa yapmadıklarını söyledi.³²⁶ Bundan sonra bütçe üzerine görüşmeler devam etti. Aynı günkü görüşmelerde bazı cetvelllerdeki memur düzenlemelerinin komisyona geri gönderilmeleri bir tarafa bırakılacak olursa Büyük Millet Meclisi, Cumhurbaşkanlığı, Sayıştay Başkanlığı, Başbakanlık ve Danıştay Başkanlığı bütçeleri kabul edildi.

23 Şubat tarihli birleşimde bütçe görüşmelerine devam edilerek Basın Yayın, İstatistik, Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlükleri, Diyanet İşleri Başkanlığı, Adalet Bakanlığı, Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü bütçeleri kabul edildi.³²⁷ 23 Şubat’ta başlayan Millî Savunma Bakanlığı bütçesi üzerindeki görüşmeler ise 24 Şubat’ta devam etti. 24 Şubat’ta Millî Savunma Bakanlığı bütçesiyle beraber İçişleri Bakanlığı, Emniyet ve Jandarma Genel Müdürlükleri ile Dışişleri Bakanlıkları bütçeleri kabul edildi. Her yıl olduğu gibi bu görüşmelerde de Millî Savunma Bakanlığı bütçesi görüşülürken Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin Türk Ordusuna selam, güven ve iyi dileklerinin bildirilmesine dair önergeler okunarak kabul edildi.³²⁸ 25 Şubat tarihindeki oturumlarda Maliye ve Milli Eğitim Bakanlıkları bütçeleri, Devlet Borçları bütçesi, Ankara, İstanbul,

³²² *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:16, Birleşim:49, (22.02.1949), s.403.

³²³ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:16, Birleşim:49, (22.02.1949), s.405.

³²⁴ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:16, Birleşim:49, (22.02.1949), s.407.

³²⁵ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:16, Birleşim:49, (22.02.1949), ss.408-409.

³²⁶ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:16, Birleşim:49, (22.02.1949), ss.409-410.

³²⁷ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:16, Birleşim:50, (23.02.1949), ss.438-508.

³²⁸ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:16, Birleşim:51, (24.02.1949), ss.521-581.

İstanbul Teknik Üniversiteleri bütçeleri ve Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü bütçesi kabul edildi.³²⁹

Maliye Bakanlığı bütçesi içinde en fazla Halkevlerine ayrılmış ödenek tartışıldı. Bu tartışmalarda özet olarak C.H.P. milletvekilleri Halkevlerinin milletin malı olduğunu iddia ederken, muhalefet partileri adına konuşanlar ise Halkevlerinin C.H.P.'nin bir organı gibi çalıştıklarını öne sürdüler ve ödeneğin bütçeden çıkarılmasını teklif ettiler.³³⁰ Ane Halkevlerine ayrılan 1 950 000 liralık ödeneğin kaldırılması teklifi reddedildi.³³¹ Doğu illerinin kalkınması için ayrılan 10 000 000 liralık ödenekten pay alacak iller arasına 150 milletvekili tarafından verilen bir önergeyle Edirne'nin de katılması kabul edildi.³³²

26 Şubat 1949 tarihinde Bayındırlık ile Ekonomi ve Ticaret Bakanlıkları bütçeleri kabul edildi.³³³ Bayındırlık Bakanlığı bütçesi görüşülürken Burdur Milletvekili Ahmet Ali Çınar'ın Nihat Erim'in Bayındırlık Bakanlığı zamanında Bakanlık tarafından yayınlanan bir broşürden okuduğu bir pasaj, ülkenin yol durumunun içler acısı halini sergiliyordu Bu broşüre göre 1 kilometre kare toprak parçasına İngiltere'de 1210 metre, Fransa'da 1100 metre, İtalya'da 1050 metre, Almanya'da 1240 metre, Çekoslovakya'da 750 metre, Romanya'da 580 metre, Yugoslavya'da 270 metre, Bulgaristan'da 340 metre, Yunanistan'da 170 metre, İran'da 16 metre, Afganistan'da 12 metre, Habeşistan'da 14 metre, Türkiye'de ise 17 metre yol düşmekteydi.³³⁴

27 Şubat tarihinde ise Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı, Hudut ve Sahiller Sağlık Genel Müdürlüğü, Gümrük ve Tekel Bakanlığı, Tekel Genel Müdürlüğü, Tarım Bakanlığı, Orman Genel Müdürlüğü, Ulaştırma Bakanlığı, Devlet Demiryolları ve Limanları İşletme Genel Müdürlüğü, Devlet Havayolları Müdürlüğü, Posta Telgraf ve Telefon İşletme Genel Müdürlüğü, Çalışma Bakanlığı ve son olarak da Vakıflar Genel Müdürlüğü bütçeleri kabul edildi.³³⁵ Son olarak gider bütçesi bütün olarak oya sunulurken kabul edildi.³³⁶

Gelir bütçesi üzerindeki görüşmeler ise kısa sürdü. 27 Şubat tarihinde yapılan görüşmeler sonucu yapılan oylamalarla gelir bütçesi de kabul edildi.³³⁷

³²⁹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:16, Birleşim:52, (25.02.1949), ss.605-693.

³³⁰ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:16, Birleşim:51, (24.02.1949), ss.598-601, *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:16, Birleşim:52, (25.02.1949), ss.605-619.

³³¹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:16, Birleşim:52, (25.02.1949), ss.619-620.

³³² *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:16, Birleşim:52, (25.02.1949), ss.620-632.

³³³ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:16, Birleşim:53, (26.02.1949), ss.712-811.

³³⁴ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:16, Birleşim:53, (26.02.1949), ss.715-716.

³³⁵ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:16, Birleşim:54, (27.02.1949), ss.815-973.

³³⁶ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:16, Birleşim:54, (27.02.1949), s.973.

³³⁷ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:16, Birleşim:54, (27.02.1949), ss.974-979.

Gider ve gelir bütçelerinin maddeleri üzerinde görüşmeler sona erince bütçenin tümü hakkında Adnan Menderes aleyhte, Vedat Dicleli ise lehte konuşmak üzere söz aldılar.

Menderes'in konuşması Maliye Bakanı'nın cevaplarına cevap şeklindeydi. Bakan'a göre bütçeye yapılan eleştiriler 25 yıllık bir zamanın muhasebesi şeklindeydi. Dolayısıyla bütçe eleştirilerinin bir kısmı yersizdi. Menderes'e göre ise 1949 bütçesi 1949 yılında başlayan ve yıl sonunda bitecek olan bir hesap pusulası şekline indirilemezdi. Bütçelerin şekil ve kimlikleri az veya çok daha önceki yıllardan alındığı gibi etkileri de gelecek yıllara yayılacaktı. Hele uzun bir süre değişmeyen bir iktidarın sistemleşmiş malî ve ekonomik görüşlerinin yansımaları olan ve sonuçları farklı olmayan bütçeler için bu tür eleştiriler zorunluydu. Bütçe samimiyeti ve bütçenin millî gelire oranı konularında ise Menderes şunları söyledi:

Evvelki bütçelerin tanziminde, teknik mânasiyle, samimiyetsizlik olduğunu ileri sürmüştük, Maliye Bakanı, birtakım izahlardan sonra, samimiyetsizlik olmadığını ve bütçe tahminleriyle tatbik neticeleri arasındaki farkın ancak % 8 nispetinde olduğunu söylüyor.

Hatırlanacağı gibi, biz, evvelki yıllar bütçelerinin tahmin ile tatbik neticeleri bakımından % 30'u geçen farklar gösterdiğini ve bu mühim farkların tahmin hatalarına hamlolunamayacağını vakıalara ve rakamlara dayanarak ifade etmiştik. Buna verilen cevap da, tahmin ve farkları küçük gösterilmek gayretiyle bütçenin tahmin mevzuu olmıyan özlük haklar ve Devlet borçları ödenekleri gibi sabit yekûnlarını da ihtiva etmek üzere farkların bütçelerin umumi yekûnuna nazaran hesap edildiği anlaşıyor.

Bu tarz, hesap ve izahın, bütçelerin samimiyetsizliği hakkındaki görüşlerimizin tadiline sebep teşkil edemeyeceği aşikârdır.

Kaldıki, bu konuda söylenecek çok söz vardır. Geçen yıllarda hep denk bütçe, denk bütçe diye Meclise sunulan bütçelerin, nasıl her yıl mühim açıklar vererek borçlar yekûnunu milyarlarca yükselttiğini ve emisyon mekanizmasının işletilmesi suretiyle de kâğıt para miktarının da nasıl 200 milyondan bir milyara çıkarıldığını biliyoruz.

Arkadaşlar:

Bütçenin millî gelire nispetinde aramızdaki farka gelince:

Biz, bundan evvelki konuşmamızda âmm mükellefiyetleri yekûnunun ağırlığını belirtmek için bâzı

izahlara girişmiştik. Bu maksatla Devlet, özel idareler, belediyeler ve köy bütçeleri yekûnlarına Tekel İdaresinin bütçelerde görülmiyen 40 milyon liralık masrafını da ilâve ederek, sadece rakama vurulabilen âmme mükellefiyetleri yekûnunun millî gelire göre yüzde 23'e yükselmekte olduğunu söylemiştik.

Yine âmme mükellefiyetlerinin ağırlığına işaret etmiş olmak için İktisadi Devlet Teşekkülleri ile bu camiaya dâhil bulunmayan katma bütçeli ve iktisadi mahiyette Devlet teşebbüs ve müesseselerinin himayesi maksadiyle veya bunlar için temin olunan inhisar ve imtiyazlar yüzünden iktisadi bünyemize yükletilen külfetlerin de bilinmemezlikten gelinemiyeceğini belirtmiştik.

Buna mukabil Maliye Bakanı, yalnız vergiler yekûnunu toplamak suretiyle millî gelire göre nispetin % 17,7 olduğunu öne sürüyor. Bu suretle yıl içinde borçlanma yoluyla elde edilen 200 milyona yakın bir yekûnla Tekel İdaresinin 40 milyona yakın masrafını dahi hesaba katmamış bulunuyor. İşte aramızdaki fark bundan doğmaktadır.

Şu kadarını söyliyelim ki Maliye Bakanımızın % 17,7 nispetini kabul etmiş olmasını açıklığa doğru mühim bir terakki saymaktayız. Çünkü bildiğiniz gibi daha geçen yıl bütçe müzakereleri münasebetiyle Maliye Bakanı bu nispetin yüzde on iki ilâ on üç olduğunu yine bu kürsüden söylemişti.

Bu iki ifade arasındaki farkı samimiyetle ne dereceye kadar telif etmek mümkündür; yüksek takdirinize bırakırız.³³⁸

Menderes'in devlet borçları konusundaki görüşleri de Maliye Bakanının görüşlerinden farklıydı. Menderes'in iddiasına göre bir yıl önce T.B.M.M.'ye sunulmuş olan borçlar raporunda Devlet borçları toplamı 370 milyon lira eksik gösterilmişti. Bu eksikliğin kendilerince bilinmesine imkân yoktu. Hükümet borçlar konusunda kendilerine hangi bilgi vermişse muhalefet de onlara göre konuşuyordu. Bir yıl önce kendilerine verilen borç miktarının gerçeğinden eksik oluşu nedeniyle bu yıl borçlar çok artmış görünüyordu. Muhalefetin bu borç artışı eleştirileri hükümetin verdiği rakamlara göre idi. Hükümetin raporu ne biçim bir rapor ve nasıl hesaptı ki incelemeye sunulan böyle önemli bir konuda 170 milyon lira gibi önemli bir fark ve hata vardı? Anlaşılıyordu ki Meclis, geçen yıl borçlar toplamı hakkında sağlıklı bir bilgi edinememişti. Oysaki

³³⁸ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:16, Birleşim:54, (27.02.1949), ss.980-981.*

Maliye Bakanı geçen yılki bütçe konuşmasında dalgalı borçların azaltıldığını övünerek belirtiyordu.³³⁹

Menderes, bütçe ve malî politika üzerinde hükümet görüşü ile kendilerinin görüşleri arasındaki esas farkın bütçe açığı ve bu açığın kapatılması konusunda olduğunu iddia etti. Anlaşıldığına göre hükümet vergilerin ve devlet borçlarının milli gelire oranla fazla olmadığı iddiasıyla bütçe açığını vergileri artırarak ve borçlanma yoluna giderek kapatmaya çalışacaktı. Maliye Bakanına göre Devlet harcamaları ve kamu yükümlülükleri ağır değildi. Çünkü Millî gelire göre vergilerin oranı İsviçre'de % 17, İsveç'te % 17,7, İtalya'da % 25, Belçika'da % 31, Hollanda'da % 31,3, İngiltere'de ise % 45'ti. Halbuki konuya bu açıdan bakmak doğru değildi. Yükün ağırlığı onu taşıyan bünyeye göre değişirdi. Menderes'e göre bilhassa İngiltere, Hollanda ve Belçika'nın durumlarını istisnai olarak görmek gerekirdi. Meselâ İngiltere'de bu oranın ne olduğunu tartışmayı bir tarafa bırakarak, sadece bu ülkenin belirli bir devre için belirli bir kalkınma plânı uygulamakta olduğunu göz önünde tutmak gerekiyordu. Bu plânın hedefi, uzun ve son derece yıpratıcı bir savaş sonunda bozulmuş olan ülke ekonomisini düzenlemek ve cihazlandırmak, bu yoldan üretimi artırmak ve dış ödemeler dengesini aktif hale getirmektir. Bu amaç için, İngiliz vatandaşları, sınırı belli bir dönem için Türkiye'yle asla kıyaslanamayacak olan asgari geçim seviyesi korunmak şartıyla birtakım mahrumiyetlere mâruz bırakılmıştı. Bu sayede İngiltere, kısa bir zaman için savaşın bütün yıkımlarını hemen hemen onarmayı başarmış, üretimini ve ihracatını savaştan önceki seviyelerinin bile üstüne çıkarmıştı. O nedenle Türkiye'nin tüketime ve israfa dayalı bütçeleri ile İngiltere'nin bütçesini karşılaştırmak doğru değildi.³⁴⁰ Halkın yaşam standardı ve vergileri ödeme gücü hakkında ise Menderes şunları söyledi:

Arkadaşlar; millî gelirle âmme masraflarını karşılaştırmak bir meseleye girilince memleketimizin takati hakkında birkaç söz söylemek yerinde olur. Bu mevzuda ilk göze çarpan hakikat şudur: Millî gelirin, üç milyar dört yüz elli milyon lirası nüfusumuzun on dört milyonu aşan muazzam bir kütlesine isabet ediyor. Bu nüfus başına yılda vasatı 234 lira demektir; ve vergilerden önceki gelirlerdir. Demek oluyor ki, millî gelirden nüfusumuzun on dört milyonu aşkın muazzam bir çoğunluğa günde nüfus başına ortalama yetmiş kuruş dahi isabet etmemektedir. Bugünkü fiyatlar ve hayat pahalılığı karşısında bunun ne demek olduğunu takdir edersiniz.

Biliyorsunuz ki, geniş Anadolu yaylalarında köylerde ve kasabalarda yaşayan nüfusumuzun en büyük kısmı topraktan ve hayvandan aldıkları ile geçinirler. Pazarla münasebetleri

³³⁹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:16, Birleşim:54, (27.02.1949), ss.981-982.

³⁴⁰ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:16, Birleşim:54, (27.02.1949), s.982.

tasavvur edilemeyecek kadar az olur. Pazara çok az şey verirler; pazardan çok az şey alırlar. Bu itibarla nüfusumuzun büyük bir kısmı iktisadi bünyemizde tesiri hemen gayrimahsüs denecek bir yaşama seviyesi içindedir.

Bu geniş kütle içinde bulunanlar günde bir çanak buğdaylarından bir avucunu satabiliyorlarsa, pazara birkaç hayvan, yumurta biraz yağ götürebiliyorlarsa yalınayak ve çıplak kalmamak için en basit ve esasında kifayetsiz gıdalarından kesiyorlar; demektir. Evvelâ memleketin senede istihlâk etmekte olduğu şeker 100 bin tondur. Bundan nüfus başına ortalama beş kilo düşer.

Oldukça refahlı bir kısım vatandaşların istihlâki bu beş kilonun çok üstünde olduğuna göre asıl büyük kitlenin payına, ayda iki, üç yüz gram isabet eder. Şayet vatandaşların her birine yılda bir, iki kilo incir yemek müyesser olsaydı, ihraç edecek bir tek kilo incirimiz kalmazdı. Ve nihayet bütün vatandaşlar için şöyle böyle bir geçim seviyesi temini bahis mevzuu olsa idi birkaç madde müstesna Türkiye'nin, istihallerinden bir ton bile ihracat yapılamazdı.³⁴¹

Devlet borçları konusuna da değinen Menderes, hâlihazırdaki borçların tahammül sınırları içinde olabileceğini, fakat borçların giderek arttığını ve tahammül sınırlarını zorladığını iddia etti. İç borçlanmanın da bir süre sonra tıkanabileceği uyarısında bulundu. Vergilerin de tahammül sınırında olduğunu iddia eden Menderes, vergilerde asıl problemin vergi adaletsizliği olduğunu söyledi. Ziraî üretim on beş yıldır hiçbir artış göstermemişti. Hayvan servetimizde de hiçbir artış yoktu. İhracat savaştan önceki yıllarda hep bir milyon tonun çok üstünde seyir etmiş olmasına rağmen, hatta 1934'de bir milyon altı yüz bin tonu geçmişken, 1948 yılı ihracat toplamında 1947 yılına göre bile düşme gerçekleşmiş ve 880 ton sınırında kalmıştı. Dış ticaret dengesi ise iki yıldan beri açık vermektedir. Bunların sonucu olarak fiyatlarda aydan aya artışlar olmaktaydı. Bir yıl içinde yüzde ondan fazla bir artış görülüyordu. Öte yandan devlet sanayiinin tam randımanla ve tüccar zihniyetiyle çalışmasına engel olan şartlar, sanayi ürünleri maliyetlerini yüksek tutmakta devam ediyordu. Diğer devletlerin dev adımlarla ilerlemekte olduğu bir dönemde uzun yıllar yerinde saymak, bir çöküntü içinde olmak anlamına gelirdi. Ülkenin içinde bulunduğu durumun başlıca nedeni izlenen malî ve ekonomik politikanın bir sonucuydu. Tüm bu problemlerden çıkış yolu ise bütçede tasarruf yaparak gerçek dengeyi sağlamaktı. Sonsuz ihtiyaçları yalnız bir ucundan karşılayabilmek için ekonomik yapıyı bir kat daha hırpalayacak vergi artırma

³⁴¹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:16, Birleşim:54, (27.02.1949), ss.982-983.

yoluna gitmek yerine, bir süre için harcamaları kısma esasına dayanan bir malî politika takip edilmeliydi. Bu yolla ferahlayacak ve dinlenecek olan ekonomik yapı kısa bir zamanda gelişerek devlet gelirlerini artıracaktı. Aslında, iyi kullanıldığı takdirde, dış yardımlar da ekonomik canlanmaya katkıda bulunacaktı. Şimdilik âcil mesele, ekonomik ve malî dengenin büsbütün bozulmasının önüne geçmekten ibaretti. Menderes'e göre bu da masrafları artırmak, vergi kaynaklarını zorlamakla değil, sıkı bir tasarruf sayesinde bütçe açığını kapamakla mümkün olacaktı.³⁴²

Diyarbakır Milletvekili Vedat Dicleli ise bütçenin olumlu gördüğü yönleri üzerinde durdu. Dicleli'ye göre lüks, yol ve kazanç vergilerinden vazgeçme ve bu açığı kapatmak için borçlanma yoluna başvurmama önemliydi. Millî Savunma ve diğer kamu hizmetleri için gereken bütün ödeneklerin toptan konulmuş olması da önemliydi. Bu sayede muhalefetin samimiyezsizlik iddiası ortadan kalkmış oluyordu. Bütçenin tertip ve düzenlenmesinde açıklığa doğru atılan adımlar diğer önemli bir başarıydı. Bütçenin eleştirisi konusunda partilerin tavrına da değinen Dicleli, bu konuda Cumhuriyet Halk Partili milletvekillerin başarılı bir sınav verdiğini söyledi. Muhalefet ise yıllardır sadece eleştiriyor, alternatif çözümler getirmiyordu. Alternatif program ve projelerini açıklamaları aslında kendi parti menfaatleri bakımından da yararlıydı. Çünkü aydınlar ve millet, muhalefetin iş başına geldiğinde ne yapacağını bilmek istiyordu.³⁴³

Bu konuşmalardan sonra 1949 yılı bütçe tasarısı açık oya sunuldu. Oylamaya 372 üye katıldı. Bu oyların 334'ü kabul, 38'i ise retti. Böylece bütçe tasarısı kabul edilmiş oldu.³⁴⁴ Oylamadan sonra Başbakan Şemsettin Günaltay bir teşekkür konuşması yaptı. Bütçe hazırlamak için yeterli zamanlarının olmadığını, o nedenle gelecek yılın bütçesi üzerinde şimdiden çalışmaya başlayacaklarını, gelecek bütçede ise tasarrufun ve mali gücün esas alınacağını söyledi. Muhalefetin eleştirilerinden ders almaya çalıştığını, fakat ne yazık ki muhalefetten istediği, yeterli ve verimli eleştirileri alamadığını da sözlerine ekledi. Yine de muhalefet bu eleştirilerini ülkeyi yükseltmek, millet işlerini düzen altına almak ve ülkeyi ideal seviyeye yükseltmek amacıyla yapmıştı.³⁴⁵

3.1.6. 1950 Yılı Bütçe Tasarısı

Bütçe yılı başının Ocak ayından Mart ayına alınması nedeniyle 1950 yılına ait Genel Bütçe ve Katma bütçeler tasarıları, hükümet tarafından 1 Aralık 1949 tarihinde Meclis'e ve Bütçe Komisyonu'na teslim edildi. Hükümetin

³⁴² *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:16, Birleşim:54, (27.02.1949), ss.983-985.

³⁴³ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:16, Birleşim:54, (27.02.1949), ss.985-988.

³⁴⁴ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:16, Birleşim:54, (27.02.1949), s.988.

³⁴⁵ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:16, Birleşim:54, (27.02.1949), ss.988-989.

hazırladığı tasarılar da daha önceki yıllardan farklı olarak genel gerekçe yoktu. Her bütçenin gerekçesi ayrı ayrı hazırlanmıştı. Ayrıca 1949 Bütçesinde hükümetin A ve A1 olarak ayırdığı gider bütçesi cetvelinde bu yıl bu ayırım yapılmamıştı.

Bütçe üzerindeki çalışmalar Bütçe Komisyonu’nda Maliye Bakanı İsmail Rüştü Aksal’ın 6 Aralık 1949 tarihinde bütçe hakkında genel bilgiler vermesiyle başladı. Bu çalışmalar 2 Şubat 1950 tarihinde bitirildi. Bundan sonra komisyon Bütçe Raporunu 5 Şubat 1950 tarihinde T.B.M.M. Başkanlığı’na gönderdi. Hükümet, devlet bütçesine giren dairelerin 1950 Bütçe yılı giderleri için 1 467 330 043 lira ödenek ayırmıştı. Bütçe Komisyonunda yapılan değişiklikle bu ödenek 1 487 218 563 liraya çıkarıldı. Yine hükümetin giderlere bağlı gelirler için tahmin ettiği 1 312 381 043 lira, Bütçe Komisyonu tarafından 1 313 269 563 liraya çıkarıldı. Hükümetin 154 949 000 lira olarak tespit ettiği açık, doğrudan doğruya yardım ve tiraj hakları şeklindeki Marshall Plânı E.R.P. yardımından temin olunan malların satışından elde edilecek parayla karşılanacaktı. Bütçe Komisyonu’nun 173 949 000 lira olarak tespit ettiği açık ise, 154 949 000 liralık kısmı Marshall Plânı E.R.P. yardımından temin olunan malların satışından elde edilecek parayla, 19 000 000 lirası da aktolunacak iç borçlanmalarla kapatılacaktı. Bütçe Komisyonu’nun çalışmalarından sonra ortaya çıkan gider bütçesi aşağıdaki tabloda gösterildiği gibiydi:

A Cetveli

Daireler	1949 Lira	Hükümetin 1950 yılı için teklifi	Bütçe komisyonunca kabul edilen
		Lira	Lira
Büyük Millet Meclisi	10 524 623	14 367 595	14 452 725
Cumhurbaşkanlığı	1 047 500	996 342	1 006 307
Sayıştay Başkanlığı	1 989 657	2 052 265	2 052 451
Başbakanlık	3 460 550	3 212 549	3 412 549
Başbakanlık İktisadi İş Teşkilâtı	0	1 001 533	1 000 773
Danıştay Başkanlığı	1 004 896	1 038 327	1 048 067
Basın ve Yayın ve Turizm	6 632 180	4 626 175	4 626 475
Genel Müdürlüğü			
İstatistik Genel	1 671 021	2 772 199	2 772 199
Müdürlüğü			
Devlet Meteoroloji İşleri Genel	2 243 787	2 188 228	2 435 628
Müdürlüğü			
Diyanet İşleri Başkanlığı	2 859 215	2 912 400	2 912 720
Adalet Bakanlığı	42 508 097	45 828 594	43 703 594
Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü	6 178 405	6 540 740	6 541 740
Millî Savunma Bakanlığı (Kara	322 762 054	334 229 997	334 252 597

Kuvvetleri)			
Millî Savunma Bakanlığı (Hava Kuvvetleri)	58 051 907	49 724 302	49 727 902
Millî Savunma Bakanlığı (Deniz Kuvvetleri)	46 882 606	47 192 331	47 195 531
Millî Savunma Bakanlığı (As. Fb. G. M.)	28 216 083	23 210 024	23 210 524
Millî Savunma Bakanlığı (Harita G. M.)	4 537 350	3 850 800	3 851 050
İçişleri Bakanlığı	19 734 472	23 538 152	23 045 352
Emniyet Genel Müdürlüğü	33 467 260	34 822 720	34 494 880
Jandarma Genel Komutanlığı	42 937 214	41 053 232	40 340 752
Dışişleri Bakanlığı	13 427 499	12 071 700	12 070 700
Maliye Bakanlığı	141 234 648	144 556 744	161 047 485
Devlet Borçları	168 148 759	198 954 487	203 467 178
Millî Eğitim Bakanlığı	165 732 843	177 532 547	176 444 347
Bayındırlık Bakanlığı	118 239 461	145 066 418	152 154 058
Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı	14 604 339	4 340 759	4 381 159
Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı	52 555 908	58 873 116	56 721 916
Gümrük ve Tekel Bakanlığı	19 357 540	19 725 757	19 568 717
Tarım Bakanlığı	36 303 070	45 060 515	43 405 712
Ulaştırma Bakanlığı	3 801 783	3 461 882	3 363 262
Çalışma Bakanlığı	1 760 900	1 545 129	1 545 529
İşletmeler Bakanlığı	0	10 982 484	10 964 684
Toplam	1 371 875 627	1 467 330 043	1 487 218 563

Gelir tahminleri ise aşağıdaki gibi tespit edilmişti:

Gelirin Çeşidi	B Cetveli ³⁴⁶		
	1949 yılı tahminleri (Lira)	1950 yılı Hükümetçe Tahmin Edilen (Lira)	1950 yılı Komisyonca Tahmin Edilen (Lira)
BİRİNCİ KISIM			
<i>İrat ve Servet Vergileri</i>			
Gelir Vergisi	0	400 000	1 000 000
Kurumlar Vergisi	0	100 000	200 000
Esnaf Vergisi	0	500 000	500 000
Kazanç Vergisi	176 400 000	177 000 000	174 500 000
İktisadi Buhran Vergisi	104 000 000	109 500 000	111 500 000
Muvazene Vergisi	69 100 000	71 000 000	71 500 000

³⁴⁶ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:8, Toplantı:4, Cilt:24, Birleşim:45, (13.02.1950), S. Sayısı: 170, 1950 yılı Bütçe Kanunu Tasarısı ve Bütçe Komisyonu Raporu (1/618), ss.550-556'dan düzenlenmiştir.*

Hava Kuvvetlerine Yardım Vergisi	47 700 000	49 500 000	49 900 000
Hayvanlar Vergisi	32 000 000	30 600 000	30 100 000
Veraset ve İntikal Vergisi	2 400 000	2 700 000	2 700 000
Binalardan alınan Savunma vergisi	4 000 000	4 100 000	4 200 000
Birinci kısım toplamı	435 600 000	445 400 000	446 100 000
İKİNCİ KISIM			
<i>Muamele ve İstihlâk Vergileri</i>			
Gümrük Vergileri	113 210 000	113 210 000	113 210 000
Muamele Vergisi	234 500 000	246 400 000	245 500 000
Dâhili İstihlâk Vergileri	155 800 000	165 200 000	165 700 000
Benzinden Alınan Yol Vergisi	15 500 000	15 500 000	15 500 000
İkinci kısım toplamı	519 010 000	540 310 000	539 910 000
ÜÇÜNCÜ KISIM			
<i>Tedavül vergileri ve harçlar</i>			
Maden Resimleri	2 000 000	6 000 000	5 000 000
Su ve Kara Av Vergileri	1 900 000	1 800 000	1 700 000
Nakliyat Vergisi	13 000 000	14 500 000	14 700 000
Sefineler Vergisi	150 000	150 000	150 000
Posta, telgraf ve telefon müraseleleriyle telefon abonelerinden alınan Savunma Vergisi	3 000 000	3 200 000	3 500 000
Damga Resmi	26 000 000	31 000 000	32 000 000
Tayyare Resmi	4 000 000	3 850 000	3 900 000
Gümrüklerde kullanılan kâğıtlara yapıştırılan Savunma pulu	300 000	300 000	300 000
Tapu harçları ve kaydiyeleri	9 300 000	11 000 000	11 000 000
Mahkeme harçları	5 200 000	5 750 000	5 750 000
Pasaport, Kançılara ve İkamet tezkeresi harçları	1 900 000	2 350 000	2 350 000
Noter harçları	1 850 000	2 000 000	2 000 000
Diğer harçlar	52 000	60 000	60 000
Hayvan Sağlık Zabıta Resmi	80 000	150 000	125 000
Üçüncü kısım toplamı	68 732 000	82 110 000	82 535 000
DÖRDÜNCÜ KISIM			
<i>Tekel Gelirleri</i>			
Tekel İdaresi	173 110 894	183 397 730	184 111 250
Oyun kâğıdı	120 000	200 000	200 000
Dördüncü kısım toplamı	173 230 894	183 597 730	184 311 250
BEŞİNCİ KISIM			
<i>Devlet Malları Gelirleri</i>			
Gayrimenkullerden alınan	5 650 000	5 700 000	5 700 000
Menkul mallar satış bedeli	10 000 000	7 250 000	6 000 000
Beşinci kısım toplamı	15 650 000	12 950 000	11 700 000
ALTINCI KISIM			
<i>Devletçe İdare Edilen Kurumlar</i>			
Katma bütçe ile idare edilen işletmeler	250 000	250 000	0
Sabit veya mütedavil sermaye ile işletilenler veya genel bütçe içinde bulunanlar	1 005 000	2 070 000	2 070 000
İktisadi Devlet Teşekkülleri kârları	0	0	0
Radio geliri	2 200 000	5 000 000	2 750 000
Milli Piyango geliri	9 000 000	10 500 000	11 400 000
Altıncı kısım toplamı	12 455 000	17 820 000	16 220 000
YEDİNCİ KISIM			
<i>Genel kurumlar ve şirketler gelirlerinden</i>			
<i>Devlet payı</i>			
İmtiyazlı şirketlerden alınan	0	0	0

Fenerler geliri karşılığından alınan	400 000	450 000	450 000
Mükerrer sigorta şirketlerinden alınan	500 000	540 000	540 000
Sözleşmesi gereğince Musul petrollerinden alınan	2 450 000	1 500 000	1 500 000
Yedinci kısım toplamı	3 350 000	2 490 000	2 490 000
SEKİZİNCİ KISIM			
<i>Çeşitli gelirler ve Cezalar</i>			
Hazine muameleleri gelirleri	1 650 000	2 100 000	2 100 000
Muayyen giderler karşılığı gelirler	175 000	175 000	175 000
Kıymetli kâğıtlar	300 000	450 000	450 000
Eski alacaklar	400 000	400 000	400 000
Cezalar	6 250 000	8 000 000	8 000 000
Müteferrik gelirler	13 000 000	15 000 000	17 300 000
3/4636 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla onanan 658 sayılı Koordinasyon Kurulu kararı gereğince ithal mallardan alınacak prim			
Nâzım gelirler	0	0	0
Sekizinci kısım toplamı	23 775 000	27 703 000	30 003 313
GENEL TOPLAM	1 251 802 894	1 312 381 043	1 313 269 563

1950 Bütçesi 13 Şubat 1950 tarihinde T.B.M.M. Genel Kurulu'nda görüşülmeye başlandı. Öncelikle bütçe hakkında bilgiler vermek amacıyla Maliye Bakanı İsmail Rüştü Aksal kürsüye geldi. Aksal, bütçenin mali ve ekonomik olaylarla yakından ilgisi olması nedeniyle bütçe analizine girmeden önce Türkiye ve Avrupa ekonomisinin 1949 yılındaki görünümüne ve 1950 yılının muhtemel gelişmelerine değindi. Marshall yardımı sayesinde 1949 yılında Avrupa'da büyük ekonomik gelişmeler olmuş, üretim artmış, dış ticarete önemli gelişmeler olmuş, fiyat gerilmeleri itidalli bir şekilde devam etmiş, böylece Avrupa ekonomisi 1938 seviyesi olan ilk hedefine ulaşma yolunda önemli ilerlemeler kaydetmişti. Bu Avrupa ülkeleri, öte yandan kendi aralarındaki ticaret ve ödemelerin mümkün mertebe kayıtlardan kurtulması hususunda çalışmalar da yapmışlar, para ve maliye alanlarında önemli gayretler sarf etmişlerdi. Türkiye de Marshall yardımından faydalanan Avrupalılararası İktisadi İşbirliği'nin bir üyesi olarak bu gayretlerin hepsine tüm gücüyle katılmıştı.³⁴⁷ Aksal, bu girişten sonra son bir yıldır ekonomi alanında Türkiye'deki değişimleri anlattı. Aksal'ın verdiği bilgilere göre ekonomi alanındaki gelişmeler şu şekildedeydi:

Üretim: 1948 yılında hububat üretimi savaştan önceki yıllara göre % 29 oranında artmasına rağmen, 1949 yılında dışarıdan hububat almak zorunda kalınmıştı. 1948 yılında 1938'e göre % 55,8 oranında artan sınaî üretim 1949 yılında da artış göstermişti.

Dış ticaret: 1949'daki bazı zirai ürünlerin eksikliğine rağmen diğer bazı ürünleri iyi olması, Avrupalılararası İktisadi İşbirliğinin sağladığı imkân ve şartlar, ayrıca Amerika Birleşik Devletleri'nin yardımı sayesinde, ihracat 693, ithalat ise 812 milyon liraya yükselmişti. İthalatta üretimi artıracak yatırım

³⁴⁷ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:4, Cilt:24, Birleşim:45, (13.02.1950), ss.485-486.

maddeleri gittikçe büyüyen bir yer tutuyordu. Bunun, hayat seviyesi, üretim, dış ticaret ve ödemeler dengesi bakımından meydana getireceği olumlu etkiler gelecek yıllarda ortaya çıkacaktı. Savaş yıllarının birikmiş ithalat ihtiyacını karşılamak zorunluluğu dolayısıyla 1948 yılında 219 milyon liraya yükselen ticaret dengesi açığı 1949 yılında 118 milyon liraya düşmüştü. Hububat ithaline rağmen 1949 yılındaki altın kaybı 22,7 milyon liraydı. Döviz mevcudu ise geçen yıla göre hafif bir yükselme kaydetmişti.

Fiyatlar: Arızı bazı nedenler yüzünden Eylül 1948 tarihinde başlayan fiyat artışları Mart 1949 tarihine kadar devam etmiş, bu tarihten sonra diğer Avrupa ülkelerinde olduğu gibi düşmeye başlamış, hâlâ da düşmeye devam ediyordu.

Tedavül hacmi ve mevduat hareketleri: 1949 yılında tedavüldeki banknot miktarı 42 milyon lira civarında azalmış, madeni para ise 2 milyon lira civarında artmıştı. Bu yıl içinde banknot dışında kalan ve genellikle enflasyoncu etkileri olan para ve kredi hareketlerinden mümkün olduğunca kaçınılmıştı. 1950 yılında da bu duruma azami derecede dikkat edilecekti. Özel girişimin ülke kalkınmasında etkin bir rol oynaması için bazı çalışmalar yapılıyordu. Bu girişimlerin dışarıdan bulacakları kredilere Hazine'nin kefil olmasıyla ilgili bir kanun tasarısı hazırlanıp T.B.M.M.'ye sunulmuştu. Bu tasarı kabul edilirse bir yandan yabancı sermayenin ülkeye gelmesi teşvik edilmiş olacak, öte yandan da özel girişimlerin ülke ekonomisinde daha etkin bir rol oynamaları sağlanmış olacaktı. Ayrıca ülkede uzun vadeli özel girişim yatırımları sağlayacak bir kredi kurumunun kurulması için Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankası'yla görüş birliğine varılmıştı. Bu kurumun mali imkânları, yarısından fazlası dolar olmak üzere yaklaşık olarak 50 milyon lira civarında olacaktı.³⁴⁸

Aksal, konuşmasının bundan sonraki bölümünde 1950 bütçesini anlattı. İlk olarak bütçede şekil ve tertip bakımından yapılan değişikliklere değindi. Gerekçe geniş tutulmuş ve elde edilebilen rakamlarla donatılmıştı. Bütçedeki tüm giderler yedi kısımda incelenmiş, bölümlerin numaralandırılmasında desimal sisteme geçilmiş ve bu sayede bütçe tetkik ve analizleri büyük ölçüde kolaylaştırılmıştı. Ayrıca kanuni bir hüviyeti olmadığı için gerekçe içinde yer almış bulunan bir hizmet bütçesi oluşturulmuştu.

Maliye Bakanı bundan sonra 1950 bütçesiyle ilgili bilgiler verdi. Aksal'ın verdiği bilgilere göre hükümetin hazırladığı gider bütçesi 1 467 330 043 lira, gelir bütçesi ise 1 312 381 043 liraydı. Bütçe açığı ise 154 949 000 lira olmuştu. 1949 bütçesine göre giderler 95 954 416 lira artmıştı. Bütçe Komisyonunda yapılan değişiklikler sonunda giderler 1 487 218 563 lira olmuştu. Giderlerin artması tasarruf tedbirlerinin alınmaması anlamına

³⁴⁸ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:4, Cilt:24, Birleşim:45, (13.02.1950), ss.486-487.

gelmiyordu. Bilakis ülkenin doğrudan doğruya üretim yeteneğini artırıcı mahiyetteki önemli işlerin bir an önce gerçekleştirilmesi isteğinden kaynaklanıyordu. Bütçenin hazırlanmasında özellikle şu üç esas göz önünde tutulmuştu: Kamu hizmetlerinin aksamadan yürümesini sağlamak; uluslararası siyasi durumun gereği olarak Millî Savunma hizmetlerine gerekli imkânı vermek; ülkenin üretim gücünü artırmak. Millî Savunma giderleri, bütçenin % 35,41'ini oluşturuyordu. Bu oran diğer ülkelere göre çok fazlaydı. Söz konusu oran 1949'da Fransa'da % 28, İngiltere'de % 23, İtalya'da % 21, Hollanda'da % 18, Belçika'da ise % 7'ydi. Dünya şartları nedeniyle Millî Savunma giderlerinde önemli bir indirim yapmak mümkün olmamıştı. Ama Millî Savunmanın yeniden teşkilatlanması ve mensuplarının kanuni kadrolara bağlanması yolunda alınan tedbirler ordunun savaş gücünü artıracaktı. 1939'dan 1949'a kadar on yılda Millî Savunmaya 4 milyar 842 milyon lira harcanmıştı ki, toplam bütçenin % 46,49'unu oluşturmuştu. Bu oran savaştan önceki oran olan % 32,11'in çok üstündeydi. Millî Savunma dışında bütçenin diğer önemli özelliği de üretimin artırılmasına önem verilmesiydi. Bu amaçla bayındırlık, tarım, sağlık, milli eğitim işleri ve emekli, dul ve yetim aylıkları için ayrılan ödenekler artırılmıştı. Ayrıca maden üretiminin artırılabilmesi için Etibank'ın sermayesine mahsuben verilen yıllık 3 milyon lira, bu yıl 30 milyon liraya çıkarılmıştı. Yine Ziraat Bankası ve Emlâk Kredi Bankası'nın üretime yardım için vereceği kredileri artırması ve Doğu illerinin kalkınmasına yardım etmesi için ödenekleri artırılmıştı. Yatırımlara gelince, katma bütçelerin yatırımları da göz önüne alındığında bütçede toplam 381 milyon lira yatırıma ayrılmıştı ki bu, toplam bütçenin % 20'sini oluşturuyordu. Buna İktisadi Devlet Teşekküllerinin gerek Marshall Plânı çerçevesinde, gerekse kendi kaynaklarıyla yapacakları 250 milyon liralık yatırımlar da eklendiğinde 1950 yılında devlet sektöründe yapılacak yatırımların toplamı 630 milyon lirayı aşmaktaydı. Bu da göstermekteydi ki yatırımlar, 173,9 milyon liralık bütçe açığının çok üstündeydi.³⁴⁹

Bütçenin gelir bölümü hakkında da bilgi veren Aksal, Gelir, Kurumlar, Esnaf vergileriyle Vergi Usul Kanunu'nun 1 Ocak 1950 tarihinde yürürlüğe girmesiyle yeni bir dönemin başladığını, bu vergileri uygulayacak elemanların yetiştirilmesi amacıyla çalışmalar yapıldığını söyledi. Muamele Vergisi üzerindeki çalışmalar ve incelemeler de bitmiş, kanunun projesi hazırlanıyordu. Aksal'a göre gümrük tarifeleri de eskimişti ve yeni bir tarife hazırlanıyordu. Madenler resmi, veraset ve intikal vergisi, damga resmi de üzerinde çalışılan konulardandı. Yerel yönetimlerin gelirlerini artırma çabaları da devam etmekteydi.³⁵⁰

³⁴⁹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:4, Cilt:24, Birleşim:45, (13.02.1950), ss.487-489.

³⁵⁰ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:4, Cilt:24, Birleşim:45, (13.02.1950), ss.489-490.

Aksal'ın son olarak üzerinde durduğu konu borçlardı. Aksal'ın verdiği bilgilere göre devletin iç ve dış, konsolide ve dalgalı tüm borçlarının toplamı 1948 yılı sonunda 2 milyar 439 milyon lirayken, 1949 yılı sonunda 2 milyar 148 milyon liraya düşmüştü. Geçen yıllarda borç cetvellerine Devlet Ekonomi Kurumlarının Hazine kefaletini haiz bonoları dâhil edilmediği halde bu yıl bu borçlar da cetvellere sokulmuştu.³⁵¹

Maliye Bakanı'nın konuşmasından sonra ilk sözü Millet Partisi adına Eskişehir Milletvekili Ahmet Oğuz aldı. Oğuz öncelikle milli gelir rakamlarını verdi. Buna göre 1949 yılında fert başına düşen milli gelir 521 liraydı. Bu miktar, savaş öncesi değer ile 101 liraya denk geliyordu. Bu değer 1942, 1947 ve 1948 yılları gelirine göre düşüktü. Milli gelirin bu seyri endişe vericiydi. Türkiye'de son 15 yıl içinde zirai üretim gerilemişti. 1944-1948 yılları ortalama üretim miktarı, daha önceki beş dönemin ortalamasına göre bir buçuk milyon ton eksikti. 1949 yılı üretimi ise 1929-1933 yılları ortalamasından % 20 daha azdı. Görüldüğü gibi tarım ülkesi olduğu söylenen Türkiye'de hububat, bakliyat ve sınaî bitkiler üretimi yıllar önceki seviyesine bile gelememişti. Diğer taraftan hayvan mevcudu ve hayvan ürünleri miktarında da azalma vardı. Zeytincilikte de 15 yıl öncesine göre önemli gerilemeler olmuştu. Ormanlık alanlar da gittikçe azalıyordu. Tüm bunlar gösteriyordu ki olumlu bir tarım politikası yoktu. Milli gelirin % 17-20'sini oluşturan sanayi gelirlerindeki değişim de tatmin edici değildi. Son sekiz on yılda maden üretiminde maden kömürü % 25, linyit kömürü % 350, çimento % 25 ve demir cevheri % 10-20'lik artış göstermişti. Krom üretimi ise 1938'den itibaren sürekli düşmüş, ancak 1948 yılında eski seviyesine ulaşabilmişti. Bunlara karşılık kükürt, zımpara, cıva, antimovan, morasit, briket ve sömükok gibi madenlerde üretim gerilemişti. Bu rakamlar ülke üretiminin ne kadar gerilediğini gösteriyordu. Milli gelir ve üretimdeki bu durum dış ticareti de olumsuz etkilemişti. 1934 yılında Türkiye'nin dış ticaret hacmi 100 kabul edilirse, 1938'de 108.4, 1945'te 30, 1947'de 85, 1948'de 83.3, 1949'da ise 105'ti. Bu duruma göre dış ticaret hacmi hâlâ 1938 yılına erişememişti. İhracat rakamlarında ise durum daha kötüydü. 1934 yılı 100 kabul edilirse, 1938'de 83.3, 1945'te 18.9, 1947'de 71.6, 1949'da 68.8 olarak gerçekleşmişti. İthalat ise tüketim mallarına yönelmişti. Dış ticaret de sürekli açık veriyordu. 1947'de 60 milyon lira olan açık 1948'de 219, 1949'da ise 119 milyon lira olarak gerçekleşmişti. Bu göstergeler de dış ticaret politikasının nasıl bir sakat görüşle yönetildiğini gösteriyordu. Devlet borçlarının azalıyor görülmesi ise doğru değildi. Bu azalış, 18 Eylül 1949 tarihinde bazı Avrupa paralarının değerinin düşürülmesi ve Merkez Bankasındaki evrakı nakdiye karşılıklarının başka bir rejime ve hesaba aktarılmasından kaynaklanıyordu. Borç olarak görünmeyen fakat gelecekte borç hanesine yazılacak bazı kalemler de hesaba katılırsa devlet borçları 3 milyar lirayı buluyordu. Diğer taraftan

³⁵¹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:4, Cilt:24, Birleşim:45, (13.02.1950), ss.490-491.

dalgalı borçların tüm borçlar içindeki oranı da sürekli artarak 1949'da % 29.7'ye çıkmıştı. Ticaret ve ödemeler dengesinin sürekli açık vermesi de diğer bir olumsuzluktu. Altın ve döviz rezervleri de azalıyordu. Oğuz'a göre bütçenin tanziminde milli ekonomi, bir hareket üssü olması gerekiyordu. Fakat Günaltay Hükümeti bu gerçekten habersiz olarak 300 milyon liralık Marshall Yardımının gölgesi ve himayesi altında, eskiden beri alışılmış olan düzeni devam ettiriyordu. Aslında Marshall yardımına da güvenilemezdi. Çünkü yardımın % 37'si tüketim maddeleri ithaline ayrılmıştı. Ayrıca 154.9 milyonluk kısmı bütçe açığını kapamaya ayrılmıştı.

Bu eleştirilerden sonra bütçeye de değinen Oğuz, bütçede özellikle personele ayrılan pay ve personel fazlalığına dikkat çekti. Millî Savunma harcamalarında yeterli tasarrufa gidilmediği iddiasında bulunan Oğuz, gelecekte eğitim alanında harcamaların artacağını, sağlık ve tarım alanında harcamalara da önem verilmesi gerektiğini söyledi. Oğuz'un üzerinde durduğu başka bir konu da vergilerdi. Oğuz'a göre dolaylı vergilerin genel vergiler içinde oranı çok yüksekti. Dolaysız vergilerle ilgili yapılan düzenlemeler ve çıkarılan kanunlar yetersizdi. % 17 olan vergilerin milli gelire oranı ise dünya standartlarında olmasına rağmen halkın içinde bulunduğu ekonomik zorluklar nedeniyle ağır sayılırdı. Oğuz son olarak bu bütçenin VIII. dönemin son bütçesi olması nedeniyle 4 yıllık C.H.P. iktidarının özellikle ekonomi, yatırım, konut, ulaşım ve maliye alanlarındaki genel başarısızlıklarına değinerek konuşmasını bitirdi.³⁵²

Ahmet Oğuz'dan sonra Demokrat Parti adına Adnan Menderes söz aldı. Menderes, önceki yıllara göre 1950 bütçesini çok fazla eleştirmedi. Hatta 1949 bütçesinin bazı yönlerini övücü şekilde konuştu. Menderes yine de hükümetin ilk kurulduğu aylarındaki gayretinin kaybolduğunu iddia etti. Daha sonra da 1950 bütçesini analize başladı. 1950 bütçesi açığı 174 milyon lira olarak tespit edilmişti. Ama Menderes'e göre bu, eksik gösterilmişti. Çünkü bir yandan gelir toplamları kabartılmış, öte yandan da açığa eklenmesi gereken bazı büyük rakamlar bütçeye alınmamıştı. Aslında açık 173 milyon değil 230 milyon liraydı. Bütçe giderleri içinde en fazla yeri özlük hakları giderleri işgal ediyordu. Gider bütçesinin % 44'ü bürokrasiye gidiyordu. Bundan kurtulmanın yolu devlet hizmetlerinin rasyonalizasyonuydu. Rasyonalizasyon, memurları kitle halinde işten atmak değildi. Belirli bir sistem içinde ve yıllara taksim yoluyla iş ve hizmetlere uygun olarak devlet kadrolarının makul sınırlara çekilmesi demekti. Uzun yıllar millete karşı hesap verme zorunluluğunun olmayışı, devlet bütçesinde masraf kapılarının ardına kadar açılmasına neden olmuştu. Yani tek parti sistemi zorunlu olarak bürokrasiyi doğurmuştu. Bütçenin önemli artış gösteren diğer bir kalemi de yatırımlardı. Aslında yatırımların artması sevindirici olması gerekirdi. Ancak bütçede gösterilen kalemlerin bir kısmı yatırım olarak

³⁵² *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:4, Cilt:24, Birleşim:45, (13.02.1950), ss.491-498.

kabul edilemezdi. Bunlar tamirler, ekonomik olmayan yapılar ve hatta üretimle ilgili olmayan kamulaştırmalardı.³⁵³

Menderes bundan sonra Marshall yardımının kullanılış şekli üzerinde durdu. Menderes'e göre 170 milyon liralık bütçe açığının hemen tamamının Marshall yardımıyla kapatılması yardımın verimli şekilde kullanılmasına engel olacaktı. Marshall yardımı olmasaydı bu açık nasıl kapatılacaktı? Bir iki yıl sonra yardım kesilecekti. O zaman açıklar nasıl kapatılacaktı? Açık ya borçla kapatılacak ya emisyonla başvurulacak veya yeni vergiler konacaktı. Açığı borçla kapatmak zorlaşmıştı. Çünkü bir yıl önceki açığın 80 milyon lirası Emekli Sandığı'ndan karşılanmıştı. Geri kalan açığı kapatmak için de 40 milyon liralık iç borçlanmaya gidilmişti. Ama bu iç borçlanmada zorluklar yaşanmıştı. Açığı emisyonla kapatmak yolu ise asla düşünülmemeliydi. Bu yol daha önceleri denenmiş, fakat zararlı olmuştu. Açığı vergileri artırmak ya da yeni vergiler koymak yoluyla kapatmak da düşünülmemeliydi. Çünkü ekonomik bünye vergi yoluyla zaten haddinden fazla zorlanmıştı. O halde geriye sadece tasarruf yolu kalıyordu. Daha önceki yıllarda da tasarrufa gidilseydi borçlar ve bütçe açıkları bu kadar büyümeyecekti. Öte yandan Marshall yardımının ülke kalkınmasında önemli payı da vardı. Eğer bu yardım alınmasaydı önemli üretim cihazlarının ithalatı mümkün olmayacaktı. Bu da ülke ekonomisi için büyük zararlar doğuracaktı.

Menderes son olarak ülke ekonomisinin içinde bulunduğu durumu rakamlar vererek eleştirdi. Menderes'in verdiği rakamlara bakıldığında tarım ve hayvancılık alanında 1938 yılından beri bir gelişme olmamıştı. Sanayi üretiminde ise bir miktar artış varsa da dünya piyasalarındaki gelişme ve Türkiye'nin buna uymadaki zorlukları göz önüne alındığında gelecekte sanayi üretiminde düşüşler yaşanacağı söylenebilirdi. Orman ürünlerindeki geri kalmışlığımız devam ediyordu. İhracat alanında ise 1934 seviyesine ulaşabilmek için bile 640 bin ton fazla ihracat yapılması gerekiyordu. Menderes özetle ülkenin ekonomik durumunun kötü olduğunu, bunun nedeninin yanlış ekonomi politikaları olduğunu, Türkiye'nin her alandaki geniş imkânları ve halkın hasletleriyle bu sorunların üstesinden kolay gelineceğini belirterek konuşmasını bitirdi.³⁵⁴

Menderes'ten sonra Eskişehir Bağımsız Milletvekili Emin Sazak kürsüye geldi. Sazak öncelikle milliyetçi, ahlaken dürüst, âlim ve geçmişinden günah sorulamayacak tertemiz bir zat olarak nitelendirdiği Şemsettin Günaltay'ın Başbakan olmasını sevinçle karşıladığını söyleyerek konuşmasına başladı. Günaltay'ın yaptığı işler arasında olan, ekmeklik ve tohumluk buğday meselesini zamanında karar alarak ülkeyi mutlak bir açlıktan koruması tebrik

³⁵³ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:4, Cilt:24, Birleşim:45, (13.02.1950), ss.498-501.

³⁵⁴ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:4, Cilt:24, Birleşim:45, (13.02.1950), ss.502-506.

edilecek bir durumdu. Ama yine de partiler oy kazanmak amacıyla ülkenin genel yararını ihmal ederek vatana ve millete maddi ve manevi zararlar getirecek şeylerden kaçınması gerekirdi. Mesela hacca gitme işi fakir Türkiye'nin milyonlarca lirasının dışarıya akmasını engelleyecek şekilde düzenlenmeliydi. Ülkenin 15-20 milyon lirasını heder etmek sevap değil günahı. Mademki hacca gitmeye izin verilmişti, hiç olmazsa bu kimseleri kendi vapurlarımızla gönderip getirmek ve orada harcayacakları parayı da Hicaz hükümetiyle anlaşmak suretiyle mal göndererek döviz çıkartmadan yapılmalıydı. Öte yandan işçi için grev hakkını tanımak istemek de zararlıydı. Unutulmamalıydı ki komünist mezhebi karşısında Türkiye'nin durumu diğer tüm dünya millet ve ülkeleriyle karşılaştırılamayacak kadar önemli ve hassastı. Bir yerde bir grev olduğunda orada maliyet fiyatları derhal % 10-20 artıyor ve birçok işçi işsiz kalıyordu. İşçinin hakkını kanun ve adalet dairesinde koruyacak birçok çareler bulunabilirdi. Dış politikaya da değinen Sazak, dünyada Atlantik Paktı ve Milletler Birliği yoluyla komünizme karşı verilen mücadeleden duyduğu memnuniyeti dile getirdi. Türkiye'nin komünizme karşı mücadelede dikkatli olması gerekiyordu. Hükümet ve milletin bu uğurdaki gayretleriyle ne kadar iftihar edilse yerindeydi. Yalnız son zamanlarda İngiltere'nin Komünist Çin'i tanınması endişe vericiydi. Bu affedilmez hataya hiçbir ekonomik gerekçe bulunamazdı. Birleşmiş Milletler Kurulunda hâlâ komünistlerin bulunması bu kurulun da Milletler Cemiyeti gibi ortadan kalkacağına işaret sayılabilirdi. Komünist Çin ve Rusya ile anlaşma yolları aranacağına Almanya ve Japonya'nın canlandırılmasına çalışılmalıydı. Bu durum karşısında Türkiye'nin görevleri olmalıydı. Bunun için İngiltere ve Amerikalılarla anlaşmalar yapılmalıydı veya mevcut anlaşmalar yenilenmeliydi.³⁵⁵

C.H.P. Diyarbakır Milletvekili İhsan Hâmit Tigrel, bütçeden önce Meclis çalışmalarını eleştirdi. Tigrel'e göre Meclis kendi görevini yeterince yapmıyordu. Farklı komisyonlarda 250'ye yakın kanun teklifleri henüz görüşülmemişti. Bunların kadük kalma ihtimali vardı. Bunun nedenlerinden bir tanesi de 25 yıl önce kabul edilmiş tüzük hükümleri idi. Anayasanın 2. maddesinde 1937 yılında yapılan değişikliğin çok partili sistemle uyuşup uyuşmadığının tartışılması gerekiyordu. Danıştay'ın görevlerini yerine getirme konusu ele alınmalı, siyasi müşavirlerin gerekli olup olmadığı gözden geçirilmeli, güçler birliği ve güçler ayrılığı meseleleri üzerinde önemle durulmalıydı. Yürütme organının çalışmaları bakımından da bazı aksaklıklar vardı. Bunların başında bürokrasi geliyordu. Bürokraside en önemli sorun ihmalî sorumluluktan. İcraî sorumluluğun yanında ihmalî sorumluluk da yürürlüğe konmalıydı. Hükümetin ele alması gereken diğer bir sorun da koordinasyon konusuydu. Devlet daireleri arasında koordinasyon kurulmadığı takdirde özellikle ekonomi alanında tehlikelerle karşılaşma ihtimali vardı. Örnek olarak

³⁵⁵ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:4, Cilt:24, Birleşim:45, (13.02.1950), ss.506-507.

Üretim konusu ele alınabilirdi. Fert olarak, devlet olarak retimnin artırılması için çalışılıyordu. Fakat retim bir misli artırılrsa da maliyet dşrlmedikten sonra bu artışın bir yararı yoktu. Buğdayın maliyeti Türkiye’de 18-20 kuruşken Kanada 11-12 kuruşa buğday satıyordu. Bu durumda Türkiye’nin fazla üretimini dışarıya satmasına imkân yoktu. Bir diğerk ana dava milli eēitim sorunuydu. Ülkenin bir bölümünde okuma yazma aēında olanların ancak % 10’u bu imkânı bulurken, diğerk yandan niversiteler her yıl binlerce ērenci mezun etmesine raēmen bu kişiler iş bulamıyordu. Doēu kalkınması da ana davalardan biriydi. Doēu illeri ülkenin diğerk bölgelerine göre daha geriydi. Bu bölgenin jeopolitik durumu oralara daha fazla önem vermeyi gerektiriyordu. Bu sorun milli birlik sorunuydu. Buralara kültürün aşılanması, dilin ēretilmesi milli görevlerin başındaydı. Marshall yardımı konusundaki eleştirilere de deēinen Tigrel, Türkiye’nin başlangıçta yardım dışında tutulduēunu, daha sonra 10, 50 ve nihayet 114 milyon liralık yardım almayı bařardıēını söyledi. Bu 114 milyonluk yardım da ülkenin mali ve i istikrarını temin, ekonomik gelişimine yardım, servet kaynaklarını işletmeye yardım ve son olarak da Ecnebi Yardım Kanununun kapsayacaēı her çeşit tedbirlere başvurmak gibi hususlara hasredilmekteydi.³⁵⁶

D.P. Kütahya Milletvekili Hakkı Gedik bütçeyi eleştiren diğerk bir milletvekiliydi. Gedik’e göre hükümet iktidara gelirken verdiēi sözü tutmamış, özellikle tasarruf konusunda söz vermiş olmasına raēmen 1950 bütçesinde yine önemli bir deēiřiklik yapılmamıştı. Bütçe gerekçesinde özellikle vergi konusunda yeniliklere atıf yapılmasına raēmen aslında bu konularda da önemli bir yenilik yoktu. Zaten cumhuriyetten önce var olan bazı vergiler sadece isim deēiřirmiřti. Musakkafat Vergisi’nin adı Bina Vergisi, Temettü Vergisi’nin adı Kazanç Vergisi, Aēnam Vergisi’nin Hayvanlar Vergisi, Aşar Vergisi’nin Takviyeli Arazi Vergisi olmuştu. Üstelik bu vergilerin oranı sürekli artırılmıştı. Bunun karşısında vergi kaçırmalar adeta normal hale gelmişti. Gedik, özellikle ticaret ve ekonomi hayatında ve hayat pahalılıēında sıkıntı ve üzüntüler yaratan bazıları hakkında 1938 ile 1950 bütçeleri gelirler bölümleri arasında şu karşılaştırmayı yaptı:

Filhakika, 1938 Bütçe yılında ticari ve sınaî teēebbslerle sair işlerden alınan Kazanç Vergisi tutarı 10,5 milyon lira iken 1950 Bütçe yılında bu miktar 124 milyon liraya, İthal Muamele Vergisi 11 milyon lira iken, 127 milyon liraya, şeker ve Glikoz İstihlâk Vergisi 625 bin lira iken 125 milyon liraya, Nakliyat Vergisi bir milyon lira iken 14,5 milyon liraya, Tekel maddelerinden Millî Savunma Vergisi 4 milyon liradan yüz

³⁵⁶ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:4, Cilt:24, Birleşim:45, (13.02.1950), ss.507-510.

milyon liraya, Bankalar ve Sigortalar Muamele Vergisi bir milyon lira iken 16 milyon liraya fırlamıştır.

Hükümetin 1950 yılı Bütçe tasarısına göre vasıtalı vergiler yekûnu 806 milyon lira yani umumi gelire nispeti % 61,41 ve vasıtasız vergiler yekûnu da 445 milyon lira yani umumi gelire nispeti % 33,94'dür. Piyasanın, halkın tahammül kudretini, ödeme kabiliyetini alabildiğine zorlıyan her çeşit vergi, resim, harç motörleri de bütçenin gittikçe ağırlaşan giderleri ve sıkletini çekemedikleri için Devlet bir yandan da emisyon ve istikraz cihazlarını harekete getirmiştir. 1938 yılında tedavüldeki kâğıt para hacmi 194 milyon lira iken 1949'da 900 milyon lirayı aşmıştır. Bir bakımdan tedavül hacmi içinde mütalâa edilmek lâzımgelen Merkez Bankasındaki vadesiz mevduatla diğer bankalardaki vadesiz tasarruf ve ticari mevduat bu miktara dâhil değildir.

Devlet borçları ise 1938'de 534 milyon lira iken bu miktar 1949 yılı sonunda iki milyar 148 milyon 887 bin lirayı bulmuştur. 7 Eylül 1946 Devalüasyon kararına dayanılarak Merkez Bankasındaki altın ve döviz kıymetlerinin (Reevalüe) edilmesiyle iç borçlarımızda ve 1949 Eylülünde bir kısım memleketler paralarının devalüe edilmeleri hasebiyle dış borçlarımızda 7 Eylül Kararının sebebiyet verdiği artışı hesaplıyarak, hâsıl olan azalmalarını, avantajlarla takriben 350 milyon liraya balığ olmasına rağmen Devlet borçları bu muazzam yekûna erişmiştir. Burada mezkûr iki milyar 148 milyon 887 bin lira olan Devlet borçlarında Millî Savunmanın takriben 30 milyon lira tutan Toprak Mahsulleri Ofisine olan borcu ile tutarı tahminen 200 milyon liraya çıkan bütçe emanetleri ve diğer emanetler, emeklilik tevkifatı gibi borçlar da dâhil değildir.³⁵⁷

Gedik'in verdiği bilgilere göre 1928-1938 yılları arasında genel bütçede yatırımlara ayrılan pay hemen hemen aynı kalmış, katma bütçelerde ise önemli oranda düşmüştü. Yatırımlara ayrılan payın düşük olmasını II. Dünya Savaşı'na bağlamak da doğru değildi. Çünkü 1939 bütçesinde giderler içinde Millî Savunmaya ayrılan pay % 42, 1950 bütçesinde ise % 30'du. Yani savunma gerekçesiyle yatırımlara gereken önemin verilemeyişi doğru değildi. Öte yandan hükümetin üretimde artış sağlandığı iddiası da doğru değildi. Hükümet 1930'lu yıllarla 1940'lı yılları karşılaştırırken rakamları işine geldiği şekilde kullanıyordu. Halbuki 1944-1948 döneminde 1934-1938 dönemine kıyasla

³⁵⁷ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:4, Cilt:24, Birleşim:45, (13.02.1950), ss.511-512.

buğday üretiminde % 11, hububat üretiminde ise % 12 eksiklik vardı. Sadece hububat veya zeytin üretiminde bazı küçük tedbirler alınarak veya haşaratla mücadele edilerek Marshall yardımı kadar bir fazlalık sağlanabilirdi. Gedik'in iddiasına göre kişi başına milli gelir rakamları da doğru değildi. Hükümetin iddiasına göre kişi başına milli gelir 1938 yılında 100 kabul edildiğinde 1949 yılında 101 lira 14 kuruştı. Farklı bir hesaplamayla 1949 yılındaki milli gelirin 101 lira değil 30 lira olduğu görülürdü.³⁵⁸

C.H.P. Urfa Milletvekili Esat Tekeli'nin üstünde durduğu ilginç bir durum vardı. Bütçe Komisyonu hükümetin teklif ettiği bütçede önemli değişiklik yapmıştı. Komisyon, gider bütçesini 19,8 milyon lira artırmış, bu harcamayı karşılamak amacıyla da 19 milyon liralık borçlanmaya gidilmesini istemişti. Üstelik bu fazlalığın hepsi yatırım amaçlı değildi. Hatta 1 073 888 lirası yönetim giderleriydi. Bu tür bir değişiklik kötü bir çılgır açardı. Tekeli için diğer önemli bir konu da üretimin artırılması amacıyla devlet planlamasına gidilmesiydi. Üretimi artırmak için yapılacak işler pek meçhul değildi. Sulama ile üretim arasında bağlantı kurmak bile üretimi artırırды. Bu bağlamda ırmakları kullanmak, örneğin Harran Ovasını sulamak üretimde önemli gelişmeler kazandırırды.³⁵⁹

C.H.P. Elâzığ Milletvekili Fahri Karakaya ile Van Milletvekili İbrahim Arvas, yaptıkları konuşmalarında muhalefetin eleştirilerini ağır bulmalarına rağmen, doğruya yapılan yatırımların da azlığından yakındılar.³⁶⁰ C.H.P. Kastamonu Milletvekili Fethi Mağara ise bir yıl önce üzerinde durduğu konularda önemli değişiklikler yapılmadığını söyledi. Mağara, sulh mahkemelerinin kaldırılıp bunların asliye mahkemelerine dönüştürülmelerini istiyordu. Bütçeden anlaşıldığına göre sulh mahkemelerinden 15'i asliye mahkemelerine dönüştürülecekti. Sulh mahkemelerinin hiçbir yararı yoktu. Mağara'nın üstünde durduğu ikinci konu köy kalkınmasıydı. Karadeniz sahil köylerinin kalkınması meyveciliğe bağlıydı. Hükümetin programında ise bu tür bir kalkınmadan söz edilmiyordu. Zirai kalkınmaya meyveciliği de dâhil etmek gerekiyordu. Son konu ise madencilikti. Kastamonu'nun ilçelerinde kömür ve bakır madeni mevcuttu. Bunlar ya işletilmiyor, ya ilkel şartlarda işletiliyor ya da önem verilmiyordu. Halkı fakir olan bu bölgede madencilğe önem verilmeli, bunun için de İktisat ve İşletmeler Bakanlıkları ve Etibank harekete geçmeliydi.³⁶¹

C.H.P. Siirt Milletvekili Ali Rıza Esen de yaptığı kısa konuşmada Ahmet Oğuz'un konuşmasındaki yanlışlıkları dile getirdi. Esen'e göre

³⁵⁸ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:4, Cilt:24, Birleşim:45, (13.02.1950), ss.512-515.

³⁵⁹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:4, Cilt:24, Birleşim:45, (13.02.1950), ss.516-518.

³⁶⁰ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:4, Cilt:24, Birleşim:45, (13.02.1950), ss.518-519.

³⁶¹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:4, Cilt:24, Birleşim:45, (13.02.1950), ss.520-521.

Türkiye’de hayvan sayısı azalmıyordu. Meşrutiyet’te 22 milyon olan hayvan sayısı şimdi 55 milyondur. Krom madeni azalmıyor, elde edilen gelir artıyordu. İngilizlerin devalüasyonundan elde edilen fazlalık ise 250 000 sterlindi.³⁶²

Bu konuşmalardan sonra Bütçe Komisyonu Sözcüsü Kastamonu Milletvekili Muzaffer Akalın ve Maliye Bakanı Kocaeli Milletvekili İsmail Rüştü Aksal açıklamalarda bulundular. Akalın’ın söylediklerine göre Bütçe Komisyonu, bütçenin şekil ve düzenleme olarak yeni hali ve bütçe metni kadar uzun gerekçe yazımı nedeniyle yorucu bir çalışmanın üstesinden gelmeyi başarmıştı. Bütçe üzerine eleştirilerin çoğu Marshall yardımının harcanma şekline dayanıyordu. Öncelikle bu yardımın edinilmesi başarısından dolayı hükümete teşekkür etmek gerekiyordu. Marshall yardımı verimli alanlarda kullanılacaktı ve savunma, yol yapımı ile doğu bölgelerinin kalkınmasına ayrılmıştı. Bütçede tasarruf yapılmadığı eleştirileri de doğru değildi. Tasarruf demek israf yapmamak demekti. Bütçede mümkün olabilecek tüm tasarruflar yapılmıştı. Daha fazla yapılacak tasarruf verimli işlerle yatırımlar bir tarafa bırakılacak olursa ancak ordu masrafları ve memur kadrosunda gerçekleştirilebilir. Barış ve emniyet sağlanıncaya kadar Millî Savunmada tasarruf yapılamazdı. Memur kadrosunda ise çok az indirimle gidilebilirdi. Kaldı ki özellikle eğitim ve sağlık alanında memur açığı vardı. Gelir kalemlerinin yüksek tutulduğu iddialarına katılmayan Akalın, geçen yıl da bu iddialarda bulunulduğunu ama gelir tahminlerinin gerçekleştiğini söyledi. Hatta hükümet bazı kalemlerde ihtiyatlı davranmış, komisyon bu kalemlerde artırımlara gitmişti. Akalın, Ziraat Bankası’na ayrılan payın az olduğu eleştirisini ise kabul ediyordu. Komisyonun üyeleri de bunu kabul ediyordu. O nedenle Ziraat Bankası’na ayrılan pay komisyonda artırılmıştı. Sulh mahkemeleri konusuna da değinen Akalın, bu yıl 25 sulh mahkemesinin daha asliye mahkemelerine dönüştürüleceğini söyledi.³⁶³

Komisyon Sözcüsünün konuşmasından sonra Maliye Bakanı Aksal eleştirilere cevap verdi. Aksal’a göre muhalefetin eleştirileri gerçeklerden uzaktı. Muhalefet, bütçenin muhasebesini son 25 yılın muhasebesi olarak görüyordu. Tarımsal üretimin artmaması savaşın getirdiği bir durumdu. Yine de bazı tarım ürünlerinin üretiminde artış vardı. Sanayi üretimi ise artıyordu. Bu alanda üretim artışı 1948 yılında 1939 yılına göre % 55 oranındaydı. Dış ticarete de 1949 yılında rekor seviyeye ulaşılmıştı. İthalat içinde yatırım maddelerinin oranı 1947’den itibaren sürekli artmaktaydı. Bu oran 1947 yılında 36,6 iken 1949 yılında % 49 olarak gerçekleşmişti. Bazı milletvekillerinin 3 milyar olarak iddia ettikleri borç miktarını reddeden Aksal, Emekli Sandığı’ndan alınacak miktar da dâhil olmak üzere borç miktarının toplam 2 milyar 228 milyon olduğunu

³⁶² *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:4, Cilt:24, Birleşim:45, (13.02.1950), ss.521-522.

³⁶³ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:4, Cilt:24, Birleşim:45, (13.02.1950), ss.522-524.

söyledi. Adana görüşmesinden sonra Türkiye'ye gönderilen malzeme bedelinden dolayı İngiltere ile Türkiye arasında boşlukta olan bir konuyu borç miktarına eklemek doğru değildi. Borçların çok olup olmadığı diğer ülkelerle karşılaştırıldığında ortaya çıkardı. Amerika Birleşik Devletlerinin 259 milyar dolar borcu vardı ve bu, Amerika'nın 1949-1950 bütçesinin 7-8 misliydi. Diğer ülkelerin borçlarıyla kıyaslandığında da Türkiye'nin borç miktarının çok olduğu doğru değildi. Tarım bütçesine olan eleştirilere de değinen Aksal, 1950 Bütçesinde 1949'a oranla 9 milyon liralık bir artış olduğunu iddia etti. Kaldı ki tarım bütçesini sadece bütçe rakamlarıyla değerlendirmemek gerekiyordu. Bütçe dışında kalmakla beraber doğrudan doğruya veya dolaylı olarak tarımı geliştirmeye yönelik diğer unsurları da hesaba katmak gerekirdi.³⁶⁴

Bütçe üzerinde maddelere geçilmeden önce son konuşmalar 14 Şubat tarihinde yapıldı. İlk konuşmayı yapan M.P. Kütahya Milletvekili Ahmet Tahtakılıç, öncelikle Maliye Bakanı'nın muhalefetin eleştirilerine olan müsamahakâr yaklaşımını takdirle karşıladığını belirtti. Bundan sonra muhalefetin iddialarına tekrar değindi. Marshall yardımının etkili planlanmadığını, bu yardımla ülkenin genel ekonomik hayatına etki edebilecek işlerin yapılabileceğini, mesela büyük elektrik ve su işlerine girilebileceğini söyledi. Sanayideki gelişmeleri suni olarak değerlendiren Tahtakılıç, bu suniliğin Avrupa ülkeleriyle imzalanan % 50 oranında serbest gümrük rejimine geçince ortaya çıktığını, sanayi alanında zorlandığımızı söyledi. Bu rejim daha sonra diğer alanlara da yayılacaktı. O zaman Türkiye'nin durumu daha zor olacaktı. Buna şimdiden tedbirler almak gerekiyordu. Maliye Bakanı'nın muhalefeti sadece bütçeyi değil yıllar süren C.H.P. iktidarını eleştirdiği iddiasını da değerlendiren Tahtakılıç, bu eleştiri yapılmadan salt bütçeyi eleştirmenin doğru olmadığını savundu. Tahtakılıç son olarak bütçe üzerinde hükümetin genel bilgi vermesi, bu bilgiler doğrultusunda tartışma yapılması gerektiğini, Başbakanı dinlemeden bütçe üzerinde sağlıklı bir görüşme yapılamayacağını söyledi.³⁶⁵

Maliye Bakanı Aksal, Tahtakılıç'ın hükümetin genel bütçe üzerinde konuşması gerektiği düşüncesine katılmıyordu. Meclis'e getirilen bütçenin tümü zaten hükümetin görüşüydü. Ayrıca her bütçe için Bakanlar gerekli açıklamayı yapacaktı. Avrupa ülkelerinde de uygulanan usul buydu. O nedenle Başbakanın bütçe ile ilgili genel bilgi vermesi ve konuşma yapması gereksizdi. Öte yandan üretimin artmadığı iddiası doğru değildi. Sanayi üretimi her yıl artıyordu. Tarım üretimi ise iklim şartlarına bağlıydı. 1948 yılında üretim artmış, 1949'da ise iklim nedeniyle azalmıştı. Gümrük rejimi konusunda ise çalışmalar yapılıyordu.

³⁶⁴ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:4, Cilt:24, Birleşim:45, (13.02.1950), ss.524-526.

³⁶⁵ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:4, Cilt:24, Birleşim:46, (14.02.1950), ss.533-535.

Yakında gümrük tarifelerinde advalorem sisteme geçilecekti. Yeni tarifeler karşısında yaşayamayacak olan sanayi kolları esasen yok olmaya mahkûmdu.³⁶⁶

Tahtakılıç, bütçe ile ilgili Maliye Bakanı'nın izahat vermesini bir şartla kabul ediyordu. Bütçe üzerinde sadece genel bilgi vermesin, hükümetin politikasını anlatsın, savunsun, kendisine gelen her soruya cevap versindi. Diğer ülkelerde tek bir meselenin halledilmemesi yüzünden bütçe reddedilirdi. Türkiye'de ise muhalefet, yapılan bütçenin Türkiye'nin ekonomik şartlarına uymadığını iddia ediyor, ama Maliye Bakanı sadece kendi sorumluluğu altındaki işlerle ilgili eleştirilere cevap verebileceğini söylüyordu.³⁶⁷

Son olarak D.P. Manisa Milletvekili Yunus Muammer Alakant kısa bir konuşma yaptı. Alakant, yeni geçilen gümrük rejimi ve geleceği ile ilgili durum hakkında hükümetin kendilerine bilgi vermesi gerektiğini, ama hükümetin bu konuda hazırlıklı olmadığını bildiğini söyleyerek, birkaç gün içinde bile olsa hükümetin bu konuda doyurucu bir açıklama yapamayacaklarını iddia etti.³⁶⁸ Bundan sonra maddelere geçildi.

Aynı gün Büyük Millet Meclisi, Cumhurbaşkanlığı, Sayıştay Başkanlığı, Başbakanlık, Milletlerarası İktisadi İşbirliği Teşkilâtı, Danıştay Başkanlığı, Basın Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü, İstatistik Genel Müdürlüğü, Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü, Diyanet İşleri Başkanlığı, Adalet Bakanlığı ve Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü bütçeleri görüşülüp oylanarak kabul edildi.³⁶⁹ Millî Savunma Bakanlığı bütçesine başlandı, ama devamı ertesi güne bırakıldı. Ertesi gün Millî Savunma Bakanlığı bütçesi görüşülürken üzerinde en fazla tartışma yapılan konu yine M.P. Afyon Milletvekili Sadık Aldoğan'ın daha önceki yıllarda iddia ettiği gibi bütçenin şeffaf olması üzerineydi. Aldoğan, savunma konularında daha açık bilgiler istiyordu. Seferberlik Kanunu, Teşkilat Kanunu Meclis'te görüşülmeliydi. Truman Millî Savunma hakkında her şeyi biliyordu, millet niçin bilmesindi?³⁷⁰ Bu konuşmalardan sonra Millî Savunma Bakanlığı bütçesi kabul edildi ve her zaman olduğu gibi bu defa da Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin orduya takdir, güven ve sevgilerinin bildirilmesine dair iki ayrı önerge verildi ve alkışlarla kabul edildi.³⁷¹ Daha sonra İçişleri Bakanlığı bütçesinin görüşülmesine geçildi.

16 Şubat tarihinde İçişleri Bakanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü ve Jandarma Genel Komutanlığı bütçelerinin görüşülmesi tamamlandı ve kabul edildi. Daha sonra Dışişleri Bakanlığı bütçesinin görüşülmesine başlandı.³⁷² 17

³⁶⁶ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:4, Cilt:24, Birleşim:46, (14.02.1950), ss.535-536.

³⁶⁷ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:4, Cilt:24, Birleşim:46, (14.02.1950), s.537.

³⁶⁸ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:4, Cilt:24, Birleşim:46, (14.02.1950), ss.537-538.

³⁶⁹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:4, Cilt:24, Birleşim:46, (14.02.1950), ss.539-594.

³⁷⁰ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:4, Cilt:24, Birleşim:47, (15.02.1950), s.618.

³⁷¹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:4, Cilt:24, Birleşim:47, (15.02.1950), s.648.

³⁷² *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:4, Cilt:24, Birleşim:48, (16.02.1950), ss.721-737.

Şubat tarihinde Dışişleri Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Devlet Borçları bütçeleri kabul edildi.³⁷³ Maliye Bakanlığı bütçesi görüşülürken Halkevleri'ne ayrılan 1 250 000 liralık ödeneye muhalefet yine itiraz etti, ama itirazları kabul edilmedi.³⁷⁴ Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara Üniversitesi, Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü, İstanbul Üniversitesi ve İstanbul Teknik Üniversitesi bütçelerinin görüşülmesine başlandı, ertesi gün devam edildi,³⁷⁵ ama 20 Şubat tarihli oturumda sonuçlanarak kabul edildi.³⁷⁶ Milli Eğitim Bakanlığı'ndan sonra Bayındırlık Bakanlığı ve Karayolları Genel Müdürlüğü bütçelerine geçildi. Bu bütçeler de bir sonraki gün olan 21 Şubat'ta kabul edildi.³⁷⁷ 21 Şubat'ta Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı bütçesinin görüşülmesine başlandı, fakat ertesi gün de görüşmeler sonuçlanmadı.³⁷⁸ Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı, Hudut ve Sahiller Genel Müdürlüğü, Gümrük ve Tekel Bakanlığı, Tekel Genel Müdürlüğü bütçeleri 23 Şubat,³⁷⁹ Tarım Bakanlığı, Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü, Orman Genel Müdürlüğü, Ulaştırma Bakanlığı bütçeleri 24 Şubat,³⁸⁰ Devlet Demiryolları ve Limanları İşletme Genel Müdürlüğü, Devlet Denizyolları ve Limanları İşletme Genel Müdürlüğü, Devlet Havayolları Genel Müdürlüğü, Posta, Telgraf ve Telefon İşleri Genel Müdürlüğü, Çalışma Bakanlığı, İşletmeler Bakanlığı ve Vakıflar Genel Müdürlüğü bütçeleri ise 25 Şubat'ta kabul edildi.³⁸¹ Gelir Bütçesi de, üzerinde uzun görüşmeler yapılmaksızın 25 Şubat 1950 tarihinde kabul edildi.³⁸²

Bütçenin maddeleri üzerinde görüşmeler bittikten sonra tümü üzerine M.P. Eskişehir Milletvekili Ahmet Oğuz aleyhte, C.H.P. Diyarbakır Milletvekili İhsan Hâmit Tigrel de lehte olmak üzere söz aldılar. Ahmet Oğuz, daha önceki konuşmalarında bütçe ve hükümet hakkındaki eleştirilerini tekrarlayarak ümitsiz bir tablo çizdi. Yaklaşan seçimlere de değinen Oğuz, seçim kanununda sadece bir maddenin değiştirildiğini söyledi. Cumhurbaşkanı'nın parti başkanlığından ayrılmamasını eleştiren Oğuz, adli teminat prensibinin son Seçim Kanunu ile yozlaştırıldığını da sözlerine ekledi.³⁸³ Tigrel ise muhalefetin Marshall Plânı, bütçe açığı, borç konularındaki eleştirilerini özetleyerek daha önce Maliye Bakanı ve iktidar partisi milletvekillerinin verdiği cevaplara benzer cevaplar verdi. Yapılan yol uzunluğu (gerçekleşmek üzere olan hedef 9 yılda 23 bin km.) ve traktör sayısında (3 yılda 500'den 5 000'e çıktı. Nisan'da 7 000'e ulaşması

³⁷³ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:4, Cilt:24, Birleşim:49, (17.02.1950), ss.757-791.

³⁷⁴ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:4, Cilt:24, Birleşim:49, (17.02.1950), ss.761-771.

³⁷⁵ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:4, Cilt:24, Birleşim:50, (18.02.1950), ss.823-844.

³⁷⁶ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:4, Cilt:24, Birleşim:51, (20.02.1950), ss.847-894.

³⁷⁷ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:4, Cilt:24, Birleşim:52, (21.02.1950), ss.929-972.

³⁷⁸ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:4, Cilt:24, Birleşim:53, (22.02.1950), ss.996-1055.

³⁷⁹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:4, Cilt:24, Birleşim:54, (23.02.1950), ss.1059-1111.

³⁸⁰ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:4, Cilt:24, Birleşim:55, (24.02.1950), ss.1141-1214.

³⁸¹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:4, Cilt:24, Birleşim:56, (25.02.1950), ss.1231-1290.

³⁸² *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:4, Cilt:24, Birleşim:56, (25.02.1950), ss.1291-1296.

³⁸³ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:4, Cilt:24, Birleşim:56, (25.02.1950), ss.1296-1298.

bekleniyordu) önemli artışlar olduğunu belirten Tigrel, muhalefeti Meclis çalışmalarına yeterince katılmamakla suçladı.³⁸⁴ Bundan sonra bütçenin tümü oya sunuldu. Oylamaya 347 üye oy verdi. Sonuçta Bütçe Kanunu tasarısı 19 ret oyuna karşılık 328 oyla kabul edildi. Son olarak da Başbakan Şemsettin Günaltay kısa bir teşekkür konuşması yaptı.³⁸⁵

3.2. Kesinhesap

3.2.1. 1941 Mali Yılı Kesinhesap Kanun Tasarısı:

1924 Anayasasının 98. maddesine göre “Kesinhesap Kanunu, ilişkin olduğu yıl bütçesinin hesap dönemi içinde elde edilen gelirle yine o yılki ödemelerin gerçekleşmiş tutarını gösterir kanunu”ydı. Aynı anayasanın 99. maddesine göre ise “her yılın kesin hesap kanunu tasarısı o yılın sonundan başlayarak en geç ikinci yıl Kasım ayı başına kadar Büyük Millet Meclisine sunulur”du. Öte yandan anayasanın 100. maddesine göre devletin gelirlerini ve giderlerini denetleme görevi Büyük Millet Meclisine bağlı olan Sayıştay’a aitti. 101. maddeye göre ise Sayıştay genel uygunluk bildirimini kesinhesap kanununun Maliye Bakanlığı tarafından Büyük Millet Meclisi’ne verilmesi tarihinden başlayarak en geç altı ay içinde Meclis’e sunması gerekiyordu.³⁸⁶

Sayıştay Komisyonu’ndan gelen ve Genel Kurul’da kabul edilen kesinhesaba göre 1941 yılında genel giderler 586 411 550 lira 51 kuruş, genel gelirler 652 251 392 lira 50 kuruştı. 1941 yılı ödenekler toplamı 603 408 467 lira 83 kuruş, tahmini geliri ise 309 743 001 liraydı. Böylece, giderler ayrılan ödenekten 16 996 915 lira 32 kuruş daha az gerçekleşmişti. Elde edilen gelir ise tahmini gelirden 342 508 391 lira 50 kuruş daha fazlaydı. 1941 yılı için ödenekler ve giderler kurumlar için şu şekildeydi:³⁸⁷

	Ödeneğin Çeşidi	Ödenekler toplamı		Giderler	
		Lira	K.	Lira	K
1	Büyük Millet Meclisi	4 431 957	14	4 289 932	61
2	Riyaseti Cumhur	484 880		464 861	92
3	Divanı Muhasebat	778 733		760 005	02
4	Başvekâlet	1 816 696		1 803 162	22
5	Devlet Şûrası Reisliği	352 212		347 553	15
6	Matbuat Umum Müdürlüğü	1 067 642		1 021 152	45

³⁸⁴ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:4, Cilt:24, Birleşim:56, (25.02.1950), ss.1298-1301.

³⁸⁵ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:4, Cilt:24, Birleşim:56, (25.02.1950), s.1301.

³⁸⁶ Suna Kili, Şeref Gözübüyük, *Türk Anayasa Metinleri, Senedi İttifaktan Günümüze*, Türkiye İş Bankası, Ankara, 1985. s.130.

³⁸⁷ 1941 yılı kesinhesabına ait genel uygunluk bildiriminin sunulduğuna dair Sayıştay Başkanlığı tezkeresiyle 1941 yılı kesinhesabı hakkında kanun tasarısı ve Sayıştay Komisyonu raporu (3/28.1/62), 110 S. Sayılı basmayazı, ss.10-11, *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:1, Cilt:5, Birleşim:49, (14.04.1947).

7	İstatistik Umum Müdürlüğü	279 164		274 368	37
8	Devlet Meteoroloji İşleri Umum Müdürlüğü	576 136	50	519 655	01
9	Diyanet İşleri Reisliği	736 469		720 385	76
10	Maliye Vekâleti	43 692 398	72	40 773 569	55
11	Dünyu Umumiye	81 075 433	54	78 410 284	66
12	Gümrük ve İnhisarlar Vekâleti	6 411 849	39	5 937 611	88
13	Dâhiliye Vekâleti	5 832 565	34	5 668 597	66
14	Emniyet Umum Müdürlüğü	8 343 277	51	7 912 404	76
15	Jandarma Genel Komutanlığı	13 609 990		12 983 191	58
16	Hariciye Vekâleti	3 605 073	20	3 342 749	69
17	Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti	12 378 426	55	11 303 030	20
18	Adliye Vekâleti	10 950 880	41	10 579 234	49
19	Tapu ve Kadastro Umum Müdürlüğü	1 792 322		1 675 651	46
20	Maarif Vekâleti	25 078 377	41	23 489 459	36
21	Nafia Vekâleti	40 474 131	39	38 061 954	59
22	İktisat Vekâleti	3 660 609	17	3 489 233	60
23	Münakalât Vekâleti	1 727 058		1 600 987	82
24	Ticaret Vekâleti	1 614 161	10	1 369 625	05
25	Ziraat Vekâleti	7 448 882	83	6 964 300	88
26	Millî Müdafaa Vekâleti (Kara)	267 051 477	15	265 844 773	97
27	» » » (Hava)	22 916 114	40	22 657 349	28
28	» » » (Deniz)	16 637 520	06	16 362 881	69
29	Askerî Fabrikalar Umum Müdürlüğü	17 533 641	69	16 792 051	08
30	Harita Umum Müdürlüğü	1 050 388	33	991 530	75
	TOPLAM	603 408 467	83	586 411 550	51

1941 yılı için tahmin ve tahsil edilen gelirler ise şu şekilde gerçekleşmişti.³⁸⁸

B – CETVELİ

B.	M.	Gelirin çeşidi	Muhammenat	Tahsilât	
			Lira	Lira	K.
1	1	Ruhsat ve unvan tezkereleri ve vergi karneleri	850 000	798 371	34
1	2	Ticaret ve sınaî teşebbüsler sair işlerden	26 200 000	36 061 126	05
	3	Hizmet erbabından	13 650 000	15 681 768	80
2	1	Davar, develer ve domuzlar	18 200 000	18 228 566	42
	2	Diğer hayvanlar	3 700 000	3 816 926	59
3		Veraset ve intikal vergisi	790 000	788 147	35
4		Madenler rüsumu	750 000	684 711	35
5	1	Gümrük resmi	18 000 000	24 622 267	44

³⁸⁸ 1941 yılı kesinhesabına ait genel uygunluk bildiriminin sunulduğuna dair Sayıştay Başkanlığı tezkeresiyle 1941 yılı kesinhesabı hakkında kanun tasarısı ve Sayıştay Komisyonu raporu (3/28.1/62), 110 S. Sayılı basmayazı, ss.64-67, **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem:8, Toplantı:1, Cilt:5, Birleşim:49, (14.04.1947)

2	Ardıye ücreti ve 3023 No. 1. Kanunla İstanbul ve İzmir Liman idarelerinden alınacak maktu ücret	220 000	258 428 46
3	2456 ve 2672 No. 1. Kanunlar mucibine; Gümrüklerde kullanılan boş evrağa yapıştırılacak müdafaa pulu hasılatı	170 000	102 424 53
6	1 İthalât muamele vergisi	8 500 000	11 091 912 92
	2 İmalât muamele vergisi	22 000 000	30 166 694 71
	3 Bankalar ve sigorta şirketleri muamele vergisi	2 100 000	3 009 292 93
7	1 Şeker ve glikoz istihlâk vergisi	18 000 000	20 459 483 11
	2 Elektrik ve havagazı istihlâk vergisi	2 800 000	3 355 304 44
	3 Ham petrol ve ondan çıkarılan maddeler istihlâk vergisi	3 000 000	2 775 116 10
	4 İthalâtta alınan muhtelif maddeler	6 500 000	9 222 273 34
	5 İmalattan alınan muhtelif maddeler	8 200 000	8 070 138 34
8	Su ve kara av vergileri	500 000	783 457 52
9	Nakliyat vergisi	2 400 000	3 340 140 80
10	Sefineler rüsumu	90 000	95 262 67
11	Damga resmi	9 300 000	11 062 421 41
12	Tapu harçları ve kaydiyeler	1 700 000	2 215 155 15
13	Mahkeme harçları	1 900 000	2 222 310 10
14	Pasaport, kançılara ve ikamet tezkeresi harçları	450 000	227 395 20
15	Noter harçları	750 000	967 133 86
16	1 Nüfus harçları	35 000	46 572 14
	2 Eczane ve ecza depoları ve ihtisas vesika harçları	8 000	4 147 18
	3 İhtira beratı harçları	8 000	8 442 50
17	Hayvan sağlık zabıtası resmi	30 000	76 383 55
18	Tütün, tuz, ispiro ve ispirotlu içkiler ve rovelver, fişek ve parlayıcı maddeler	39 000 000	35 299 393 00
19	Tütün, tuz ve içkilerden alınan müdafaa pulu vergisi	17 100 000	27 600 738 58
20	1 Kibrit ve çıkmak hasılatı	1 400 000	1 457 188 10
	2 Maktu miktar	30 000	30 927 65
	3 Kibritten alınan müdafaa vergisi	1 350 000	1 804 255 20
21	Oyun kâğıdı	40 000	32 637 71
22	Devlet Ormanları hasılatı		
23	1 İcar bedelleri	30 000	301 417 03
	2 Ecri misiller	200 000	66 852 86
24	1 Menkul mallar satış bedeli	140 000	1 174 942 48
	2 Peşin para ile satılan gayrimenkuller satış bedeli	700 000	1 113 992 72
	3 Taksitle satılan gayrimenkuller satış bedeli	600 000	939 829 68
	4 Borçlanma taksitleri satış hasılatı	410 000	160 547 48
25	Devlet Demiryolları ve Limanları		
26	Posta telgraf ve telefon		
27	Darphane ve damga matbaası hasılatı	35 000	83 223 51
28	Resmî matbaalar hasılatı	35 000	23 717 08
29	Umumi mektepler hasılatı	22 000	35 897 43
30	Diğer müesseseler hasılatı	170 000	174 472 39
31	Konya ovası sulama idaresi hasılatı	70 000	63 420 84
32	Radyo hasılatı	750 000	990 280 85
33	İmtiyazlı demiryollarından alınan	150 000	133 961 42
34	Fenerler hasılatı mukabili alınan	150 000	133 961 42

35		Mükerrer Sigorta Şirketinden alınan	225 000	231 088 88
36		Mukavelenamesi mucibince Musul petrolerinden alınan	700 000	619 361 72
37	1	Hazine portföyü ve iştirakleri geliri	800 000	801 098 51
	2	Faiz	1 120 000	1 043 828 46
38		Tayyare resmi	2 200 000	2 569 201 95
39		Askerlik mükellefiyeti	1	6 001 74
40		Kıymetli evrak	160 000	231 150 99
41	1	Kambiyo murakabesi mukabili Cumhuriyet Merkez Bankasından alınan	100 000	100 000 00
	2	Teftiş mukabili şirketlerden ve mütaahhitlerden alınan	90 000	71 424 65
	3	Teberriyat		60 178 16
42	1	Tâvizattan istirdat	160 000	231 384 07
	2	Mülga vergiler bakayası	40 000	23 463 49
43	1	Para cezaları	525 000	757 465 03
	2	Zam cezaları	2 000 000	2 254 202 73
44		İstanbul Üniversitesi hasılatı	90 000	109 476 62
45		Müteferrik hasılat	4 250 000	4 386 725 37
46	1	Hizmet erbabından	15 750 000	18 034 574 74
	2	Sair kazanç erbabından	3 750 000	4 611 085 82
47		Muvazene vergisi	19 600 000	22 262 683 07
48		Hava kuvvetlerine yardım vergisi	13 300 000	15 064 512 25
49		Buğdayı koruma vergisi	6 750 000	4 228 205 44
50		Binalardan alınan müdafaa vergisi	1 900 000	2 227 452 42
51		Posta ve telgraf mürseleleriyle telefon abone bedellerinden alınan müdafaa vergisi	900 000	865 112 38
52		İhracattan alınan müdafaa vergisi	2 300 000	4 015 179 40
H.F.		Kanunu mahsusları mucibince fevkalâde varidat		253 852 901 87
»		2463 No. 1 Kanun mucibince Sivas-Erzurum tahvil satışından hâsıl olan		7 476 48
»		1545 No. 1 Kanun mucibince hususi orman sahiplerinden amenajman parası olarak alınan		500 00
»		2548 No. 1 Kanun mucibince cezaevleri ve mahkeme binaları inşası karşılığı olarak tahsil edilen		468 217 05
		2550, 3327 ve 3777 No. 1 Kanun mucibince kaçakçılıktan mütehasıl mebalîğden ayrılan % 20 ler		6 971 10
»		2871 No. 1 Kanun M. Vergi farkı olarak hususi ibarelerden tahsil Edilen		1 694 984 99
		3670 No. 1 Kanun mucibince Millî Piyango idaresinden alınan		2 414 468 98
»		1941 Bütçe Kanununun 11 nci maddesi mucibince varidatı müsait olmıyan pansiyonlar açığı olarak alınan		40 000 00
		4049 No. 1 Kanun mucibince Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü Bütçesinden alınan		12 000 00
		4047No. 1 Kanun M. Denizyolları istikrazı hâsılı		5 579 775 83
»		4048 No. 1 Kanun mucibince Posta T. T. idaresi hesabına Yüksek Mühendis Mektebinde okutturulacak talebenin masrafı karşılığı olarak mezkûr idareden alınan		30 000 00
H.F.		4050 No. 1 Kanun mucibince Devlet Demiryolları hesabına Yüksek Mühendis Mektebinde okutturulacak talebenin masrafı		

	karşılığı olarak mezkûr idareden alınan	25 000 00
	3132 No. lı Kanun M. Büyük su işleri için Ziraat Bankasından Alınan	7 437 805 38
	2784 No. lı Kanun mucibince amortisman sandığı sermayesinden ilâve olunan	1 948 098 78
»	1525 No. lı Kanun M. şose ve köprüler inşası karşılığı olarak vilâyet hususi idaresinden alınan	1 513 587 99
	3292 No. lı Kanun mucibince Tayyare Cemiyetinden teberru Edilen	517 296 94
	2098 No. lı Kanun mucibince muallim mekteplerine muavenet olarak vilâyet hususi bütçelerinden ayrılan % 10 lar	1 000 00
»	2005 No. lı Kanun M. pansiyon gelirlerinden tefrik edilen % 12 ler	122 213 21
	459 No. lı Mahsubu Umumi Kanununa tevfikân verilen tahvillerin 1941 Bütçe Kanununun 14 ncü maddesi mucibince yapılan Mahsubat	7 880 28
	3697 ve 4110 No. lı Kanun M. İnhisarlar mütedavil sermayesine ilâve edilen	5 000 000 00
	2794 No. lı Kanun M. Amortisman sandığı 1941 bilânçosunda kâr gösterilen miktar	1 220 688 66
	GENEL TOPLAM	309 743 001 648 435 697 79

	<i>Nâzım varidat</i>	
	Vilâyet hissesi	247 981 80
	Maarif hissesi	12 851 22
	Belediyeler hissesi	1 825 363 17
	Ziraat Bankası iane hissesi	4 392 24
	Pansiyonlar % 88 leri	1 728 602 66
	Darülaceze fakir ve muhtaçlara yardım	192 247 01
	Asker ailelerine yardım	371 256 61
		3 815 694 71
	Hazineye ait varidat yekûnu	309 743 001 648 435 697 79
	Nâzım varidat yekûnu	3 815 694 71
	GENEL TOPLAM	309 743 001 652 251 392 50

1941 Mali Yılı Kesinhesap Kanun Tasarısı ve katma bütçeli idarelerin kesinhesap kanun tasarıları 14 Nisan 1947 tarihinde Genel Kurul gündemine alındı. Tasarılar üzerine görüş bildirmek üzere söz alan olmadı. Sadece Yozgat Milletvekili Sırrı İçöz anayasaya atıfta bulunarak bu hesapların taalluk ettiği mali yılın Kasım ayında Büyük Millet Meclisi'ne gelmesi şartını söyleyerek bu duruma dikkat çekmek istedi.³⁸⁹ Bunun dışında herhangi bir söz alan olmadı. Maddeler oylanarak 3 çekinser oya karşı 294 oyla kabul edildi.³⁹⁰

³⁸⁹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:1, Cilt:5, Birleşim:49, (14.04.1947), s.7

³⁹⁰ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:1, Cilt:5, Birleşim:49, (14.04.1947), ss.5, 11-14

3.2.2. 1942 Mali Yılı Kesinhesap Kanun Tasarısı:

1942 yılı Kesinhesabına ait Uygunluk Bildiriminin sunulduğuna dair Sayıştay Başkanlığı tezkeresiyle 1942 yılı Kesinhesabı hakkında Kanun tasarısı ve Sayıştay Komisyonu raporu 23 Mart 1949 tarihinde T.B.M.M. Genel Kurulu'nda görüşülmeye başlandı. Sayıştay Komisyonu'ndan gelen kesinhesaba göre 1942 yılında genel giderler 918 509 735 lira 51 kuruş, genel gelirler 983 777 352 lira 51 kuruştur. 1942 yılı ödenekler toplamı 948 556 101 lira 68 kuruş, tahmini geliri ise 394 328 340 liraydı. Böylece giderler, ayrılan ödenekten 30 046 366 lira 17 kuruş daha az gerçekleşmişti. Elde edilen gelir ise tahmini gelirden 589 449 012 lira 51 kuruş daha fazlaydı. 1942 yılı için ödenekler ve giderler kurumlar için şu şekildeydi:³⁹¹

Ödeneğin Çeşidi	Ödenek toplamı		Giderler	
	Lira	K.	Lira	K.
1 Büyük Millet Meclisi	6 634 159	34	6 471 808	79
2 Cumhur Başkanlığı	678 363		657 580	24
3 Sayıştay	851 721		816 639	40
4 Başbakanlık	2 361 439		2 344 332	85
5 Danıştay	391 638		364 958	01
6 Basın ve Yayın Genel Müdürlüğü	1 692 684		1 604 602	--
7 İstatistik Genel Müdürlüğü	330 525		305 010	81
8 Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü	879 401		510 264	92
9 Diyanet İşleri Başkanlığı	880 835		840 706	76
10 Maliye Bakanlığı	125 458 314	23	121 443 595	98
11 Devlet borçları	111 414 924	03	106 024 200	07
12 Gümrük ve Tekel Bakanlığı	9 105 120	24	8 455 443	55
13 İçişleri Bakanlığı	7 011 193		6 651 845	24
14 Emniyet Genel Müdürlüğü	12 308 892		11 862 608	63
15 Jandarma Genel Komutanlığı	23 554 460	22	23 173 396	67
16 Dışişleri Bakanlığı	3 988 900	59	3 642 123	58
17 Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı	20 882 784	87	15 424 599	79
18 Adalet Bakanlığı	15 062 895	71	13 955 356	55
19 Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü	2 027 452		1 888 813	25
20 Milli Eğitim Bakanlığı	38 603 711	90	36 572 575	58
21 Bayındırlık Bakanlığı	45 983 644	27	41 935 332	25
22 Ekonomi Bakanlığı	3 533 783		3 314 941	07
23 Ulaştırma Bakanlığı	2 975 352		2 754 201	56

³⁹¹ 1942 yılı Kesinhesabına ait Uygunluk Bildiriminin sunulduğuna dair Sayıştay Başkanlığı tezkeresiyle 1942 yılı Kesinhesabı hakkında Kanun tasarısı ve Sayıştay Komisyonu raporu (3/235, 1/425), 142 S. Sayılı basmayazı, ss.14-15, T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:17, Birleşim:62, (30.03.1949)

24	Ticaret Bakanlığı	1 754 020	1 436 356	24
25	Tarım Bakanlığı	9 484 627	8 761 349	52
26	Millî Savunma Bakanlığı (Kara)	407 092 529	405 393 976	22
27	» » » (Hava)	37 920 234	37 023 233	12
28	» » » (Deniz)	25 296 796	24 828 528	95
29	Askerî Fabrikalar Genel Müdürlüğü	28 802 126	28 471 573	86
30	Harita Genel Müdürlüğü	1 593 185	1 479 780	05
	TOPLAM	948 556 101	918 509 735	51

1942 yılı için tahmin ve tahsil edilen gelirler ise şu şekilde gerçekleşmişti.³⁹²

B – CETVELİ

		1942 Bütçesinde yazılı olan muhammenat	Tahsilât	
		Lira	Lira	K.
B.	M. Gelirin çeşidi			
1	Kazanç Vergisi			
1	Ruhsat ve unvan tezkereleri ve vergi karneleri	790 000	870 144	78
2	Ticaret ve sınaî teşebbüsler sair işlerden	35 000 000	49 059 961	05
3	Hizmet erbabından	15 400 000	20 872 789	43
2	Hayvanlar Vergisi			
1	Davar, develer ve domuzlar	22 500 000	22 626 857	36
2	Diğer hayvanlar	5 600 000	5 643 052	65
3	Veraset ve intikal vergisi	740 000	815 766	38
4	Madenler rüsumu	740 000	1 179 069	02
5	Gümrük Vergileri			
1	Gümrük Resmi	21 000 000	31 130 258	01
2	Ardıye ücreti ve 3023 sayılı Kanunla İstanbul ve İzmir Limanı İdaresinden alınacak maktu ücret	250 000	270 967	30
3	2456 ve 2672 sayılı kanunlar mucibine; Gümrüklerde kullanılan bazı evraka yapıştırlacak müdafaa pulu hasılatı	90 000	275 111	38
6	Muamele Vergisi			
1	İthalât muamele vergisi	12 000 000	25 374 432	44
2	İmalât muamele vergisi	35 600 000	51 391 062	72
3	Bankalar ve sigorta şirketleri muamele vergisi	4 350 000	5 958 337	66
7	Dahili İstihlâk Vergisi			
1	Şeker ve glikoz istihlâk vergisi	39 207 000	29 160 532	45
2	Elektrik ve havagazı istihlâk vergisi	3 300 000	3 529 160	91

³⁹² 1942 yılı Kesinhesabına ait Uygunluk Bildiriminin sunulduğuna dair Sayıştay Başkanlığı tezkeresiyle 1942 yılı Kesinhesabı hakkında Kanun tasarısı ve Sayıştay Komisyonu raporu (3/235, 1/425), 142 S. Sayılı basmayazı, ss.67-71, **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:17, Birleşim:62, (30.03.1949).

3	Ham petrol ve ondan çıkarılan maddeler istihlâk vergisi	2 500 000	2 655 031 42
4	İthalâtтан alınan muhtelif maddeler istihlâk vergisi	5 400 000	6 034 030 40
5	İmalâtтан alınan muhtelif maddeler istihlâk vergisi	10 000 000	12 509 744 14
8	Su ve kara av vergileri	600 000	1 564 418 33
9	Nakliyat vergisi	5 100 000	7 266 227 97
10	Sefineler rüsumu	100 000	101 902 81
11	Damga resmi	12 100 000	15 987 422 04
12	Tapu harçları ve kaydiyeler	2 000 000	3 140 248 30
13	Mahkeme harçları	2 150 000	2 525 491 02
14	Pasaport, kaçıllarya ve ikamet tezkeresi harçları	230 000	1 262 166 32
15	Noter harçları	900 000	1 286 524 65
16	Diğer Harçlar		
1	Nüfus harçları	35 000	50 292 17
2	Eczane ve ecza depoları ve ihtisas vesika harçları	6 000	6 794 48
3	İhtira beratı harçları	8 000	9 403 25
17	Hayvan sağlık zabıtası resmi	45 000	240 822 24
18	Tütün, tuz, kahve, çay, ispiro ve ispiroly içkiler ve rovelver, fişek ve patlayıcı maddeler	60 500 000	66 988 000 00
19	1 Kibrit ve çakmak hâslatı	1 425 000	1 408 293 41
	2 Maktu miktar	30 000	30 419 27
	3 Kibritten alınan müdafaa vergisi	4 950 000	4 127 729 90
20	Oyun kâğıdı	40 000	39 133 25
21	Devlet Ormanları hasılatı	0	0
22	1 İcar bedeli	40 000	306 100 96
	2 Ecri misiller	220 000	110 656 04
23	1 Menkul mallar satış bedeli	700 000	1 935 758 32
	2 Peşin para ile satılan gayrimenkuller satış bedeli	980 000	1 306 530 77
	3 Taksitle satılan gayrimenkuller satış bedeli	850 000	1 029 344 38
	4 Borçlanma taksitleri satış hasılatı	180 000	300 774 27
24	Devlet Demiryolları ve Limanları	0	0
25	Posta telgraf ve telefon	0	0
26	Darphane ve damga matbaaları	40 000	109 047 78
27	Resmî matbaalar hasılatı	25 000	33 270 51
28	Umumi mektepler hasılatı	25 000	55 371 11
29	Diğer müesseseler hasılatı	180 000	210 830 37
30	Konya Ovası Sulama İdaresi hasılatı	60 000	94 994 05
31	Radyo hasılatı	970 000	1 184 424 49
32	İmtiyazlı demiryollarından alınan	0	0
33	Fenerler hasılatı mukabili alınan	120 000	54 974 67
34	Mükerrer Sigorta Şirketinden alınan	225 000	241 334 95
35	Mukavelenamesi mucibince Musul petrollerinden alınan	620 000	621 734 76
36	1 Hazine portföyü ve iştirakleri geliri	750 000	804 441 71
	2 Faiz	1 000 000	1 790 825 35
37	Tayyare Resmi	3 200 000	3 262 420 38
38	Askerlik mükellefiyeti	5 000	802 50
39	Kıymetli evrak	210 000	262 652 81
40	1 Kambiyo murakabesi mukabili Cumhuriyet Merkez Bankasından alınan	112 340	114 000 00
	2 Teftiş mukabili şirketlerden alınan	80 000	65 865 18

	3	Teberrüat	0	111 435 82
41	1	Tâvizattan istirdat	220 000	289 658 08
	2	Mülga vergiler bakayası	100 000	251 823 29
42	1	Para cezaları	750 000	997 718 51
	2	Zam cezaları	2 250 000	3 988 108 27
43		İstanbul Üniversitesi hasılatı	130 000	134 089 89
44		Müteferrik hasılat	4 000 000	25 540 515 93
45		İktisadi Buhran Vergisi		
	1	Hizmet erbabından	17 600 000	23 035 410 79
	2	Sair kazanç erbabından	4 600 000	6 055 104 19
46		Muvazene vergisi	21 800 000	27 985 593 04
47		Hava Kuvvetlerine Yardım Vergisi	14 700 000	17 998 883 87
48		Binalardan alınan müdafaa vergisi	2 100 000	2 868 227 04
49		Posta, telgraf müraseleleriyle telefon abone bedellerinden alınan Müdafaa Vergisi	1 800 000	2 145 036 59
50		İhracattan alınan müdafaa vergisi	9 000 000	21 928 875 51
H.		4305 ve 345 sayılı kanunlar gereğince Varlık Vergisi	0	270 348 92940
		Kanunu mahsusları mucibince fevkalâde varidat	0	43 074 226 54
»		2510 sayılı İskân Kanunu gereğince verilen tasfiye vesikalarından 1942 Bütçe Kanununun 7nci maddesine tevkiyan yapılan mahsubat	0	9 151 00
»		2463 No. lı Kanun gereğince Sivas - Erzurum tahvili satışından hâsıl olan	0	1 000 00
»		2548 No. lı Kanun gereğince cezaevleri ve mahkeme binaları inşası karşılığı olarak irat kaydolunan	0	576 266 71
»		2871 No. lı Kanun gereğince hususi idarelerden vergi farkı olarak alınıp irat kaydolunan	0	1 355 358 94
»		3132 ve 3483 sayılı kanunlar gereğince büyük su işleri için Ziraat Bankası'ndan istikraz olarak alınıp irat kaydedilen	0	8 959 713 60
»		4226 sayılı Kanun gereğince İnhisar İdaresinden alınan Müdafaa Vergisi	0	47 684 000 00
»		4057 sayılı Kanun gereğince Demiryolları istikrazından elde edilen paralar	0	6 080 496 10
»		4240 ve 4242 sayılı kanunlar gereğince Yüksek Mühendis Mektebi ile Teknik Okulunda okutturulacak talebeleri masrafı karşılığı olarak Posta ve Telgraf ve Devlet Demiryolları İdaresinden alınarak irat kaydolunan	0	109 881 00
»		2550, 3327 ve 3777 sayılı kanunlar gereğince kaçakçılıktan mütahassıl mebalığden ayrılan % 20'ler	0	10 874 59
»		4225 sayılı Kanun gereğince Şeker İstihlâk Vergisinden ayrılarak muhtelif dairelerin bütçelerine konulan tahsisattan 1942 Bütçe Kanununun 29'uncu maddesine tevfiyan yapılan mahsubat mukabili irat kaydolunan	0	13 419 174 21
»		4275 sayılı Kanun gereğince Millî Müdafaa İstikrazı için çıkarılan tahviller mukabili irat kaydolunan	0	24 991 037 70
»		4239 sayılı Kanun gereğince Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü hesabına okutturulacak talebelerin masrafı karşılığı olarak mezkûr idareden alınan para mukabili irat kaydolunan	0	18 000 00
»		3670 sayılı Kanun gereğince Millî Piyango idaresinden alınan paralardan irat kaydolunan	0	990 816 85

»	4385 sayılı Kanun gereğince pancar fiyat farkı karşılığı olarak Maliye Vekâleti Bütçesine konulan tahsisat mukabili irat kaydolunan	0	7 527 728 38
»	2794 No. lı Kanun gereğince Amortisman Sandığı sermayesine ilave olunan mebalîğ karşılığı irat kaydolunan	0	1 223 230 00
»	459 sayılı Mahsubu Umumi Kanunu gereğince verilen tahvillerin 1942 Bütçe Kanununun 16'ncı maddesine tevfikân yapılan mahsubat	0	6 310 59
»	2005 sayılı Kanun gereğince pansiyon hasılatından ayrılan % 12'ler olarak irat edilen	0	167 347 43
»	1525 sayılı Kanun gereğince şose ve köprüler inşaatına yardım olarak hususi idarelerden alınan	0	1 779 903 90
»	3292 sayılı Kanun gereğince Tayyare Cemiyetinden teberru edilen paralardan irat kaydolunması	0	39 156 60
»	2098 sayılı Kanun gereğince muallim mekteplerine muavenet olarak hususi idare bütçelerinden tefrik edilen % 10'lardan irat kaydolunan	0	5 000 00
»	2487 sayılı Kanun gereğince Hükûmete ait bir kısım malzemenin gümrük resmi olarak mahsuben irat edilen	0	418 021 83
»	4110 sayılı Kanun gereğince 1941 yılı varidat fazlası olarak İnhisar İdaresi mütedavil sermayesine ilave edilen	0	1 274 800 00
»	4313 ve 4524 sayılı kanunlar gereğince 1941-1942 yılları varidat fazlası olarak İnhisarlar İdaresi mütedavil sermayesine ilave edilen	0	23 882 192 93
»	2794 sayılı Kanun gereğince Amortisman Sandığına elde edilen kâr olup irat kaydolunan (zarar da bu madde içindedir)	0	1 590 600 44

TOPLAM 394 328 340 978 161 453 83

Nâzım varidat

Vilâyet hissesi	0	360 268 44
Maarif hissesi	0	5 365 56
Belediye hissesi	0	1 627 912 26
Ziraat Bankası iane hissesi	0	2 766 32
Pansiyonlar % 88 ler	0	2 775 427 63
Darülaceze fakir ve muhtaçlara yardım hissesi	0	220 588 29
Asker ailelerine yardım hissesi	0	623 570 18

TOPLAM 0 5 615 898 68

GENEL TOPLAM 983 777 352 51

Tasarının tümü hakkında C.H.P. Yozgat Milletvekili İhsan Olgun söz aldı. Olgun, anayasanın 99 ve 101. maddelerini okuyarak anayasanın söz konusu maddelerindeki hükümlerinin yerine getirilmediğini, yerine getirilmiş olsaydı 1942 yılının kesin hesabının 1944 yılında Genel Kurul'a gelmiş olacağını, hâlbuki 1949 yılına gelindiğini, bu duruma göre kati hesap üzerinden en az 4 yıllık bir gecikme olduğunu söyledi. Olgun'un söylediklerine bakılırsa Muhasebei Umumiye Kanunu'nun 101. maddesine göre Bakanlardan her biri kendi bütçesine ait giderlerin kesinhesap cetvellerini, mali yılın bitişinden itibaren 9 ay içinde iki nüsha olarak tanzim ederek bir nüshasını Maliye

Bakanlığı'na bir nüshasını da Sayıştay'a göndermesi gerekiyordu. Maliye Bakanı da mali yılın sonundan itibaren 17 ay içinde genel hesabı hazırlayarak Sayıştay'a göndermesi gerekiyordu. Sayıştay da bir taraftan Bakanlıkça hazırlanıp gönderilen kesinhesapları, diğer taraftan Hazine'den gelen hesapları karşılaştırır ve mutabakat cetvellerini hazırlayarak 6 ay içinde Büyük Millet Meclisi'ne gönderirdi. Tüm bu anlatılanlara göre kesin hesapların 26 ay içinde Büyük Millet Meclisi'ne sunulması gerekirdi. Bu gecikme hükümetten kaynaklanmıyordu. Çünkü tasarının gerekçesinde bu belirtiliyordu. O halde gecikme Sayıştay'dan kaynaklanıyordu. Kesinhesapların bütçe ve mali hayat üzerinde büyük etkisi vardı. Çünkü kesinhesabın sonucunu alamayan, gelir ve giderlerin nelerden ibaret olduğunu bilemeyen, bütçenin ne kadarının normal gelirlerle, ne kadarının borçlarla kapatıldığını bilemeyen bir hükümet normal ve incelenmiş bir bütçe yapamazdı. Ayrıca yasama organı bütçe üzerindeki denetimini de tam yapamazdı. Sayıştay'ın kendi işini zamanında yapamamasının nedeni kadrosunun hem sayı hem de nitelik olarak yetersiz olmasındandı. Sayıştay üyeliğine aday olması gereken 22 baş denetçiden ancak 5'i yüksek okul mezunuydu. Yani ancak 5 kişi aday olabilirdi. Ayrıca Sayıştay'a sadece Mülkiye ve Hukuk mezunlarından değil, gelişmiş ülkelerde olduğu gibi ziraatçı, mühendis, doktor ve ormancı da alınmalıydı. Böylece herkes kendi uzmanlık alanı açısından denetimi yapardı.³⁹³

Olgun'un konuşmasından sonra oturuma başkanlık eden Başkanvekili Raif Karadeniz, Meclis İçtüzüğü'nün 87. maddesini okudu. Bu maddeye göre hükümet adına düşüncesini bildirmek üzere Başbakan veya onun yetkilendirdiği bir Bakan ya da birinci sınıf daire başkanlarından biri her görüşmenin başından sonuna kadar hazır bulunmalıydı. Ayrıca bir Bakanlıkla ilgili bir tasarı veya teklif görüşüldüğü sırada o Bakan veya adına gelen birinci sınıf daire başkanlarından biri hazır bulunmalıydı. Karadeniz, Maliye Bakanı'nı arattırılmış bulduramamıştı. Bu nedenle oturum başkanı görüşmeyi daha sonraya bıraktı.³⁹⁴ Bir sonraki oturum 25 Mart tarihinde gerçekleşti. Bu oturumda, önce Sayıştay Komisyonu Sözcüsü Niğde Milletvekili Ferit Ecer söz aldı. Ecer, Olgun'un eleştirilerine genel olarak katılıyordu. Bu gecikmenin nedeni Sayıştay'da yeterli kadro bulunmamasıydı. Ama Meclis'in denetim görevini yapamaması diye bir durum yoktu. Meclis denetimini yukarıdaki nedenle geç yapıyordu. Sayıştay Komisyonu 1946 yılında idareci üyeler tarafından teklif edilen Sayıştay kadrosunun artırılması hakkındaki tasarımı incelemiş, Sayıştay'da incelemeler yapmış ve sonucu bir tasarı halinde Bütçe Komisyonu'na vermişti. O zamandan beri bu kanun çıkmadığı için kadro tamamlanamamış, dolayısıyla gecikme de devam etmişti. Bu gecikmeye bir çare bulabilmek üzere Meclis'in söz konusu tasarımı bir an önce kanunlaştırması gerekiyordu.³⁹⁵

³⁹³ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:17, Birleşim:59, (23.03.1949). ss.106-108.

³⁹⁴ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:17, Birleşim:59, (23.03.1949). ss.108-109.

³⁹⁵ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:17, Birleşim:60, (25.03.1949). s.122.

Komisyon sözcüsünden sonra Sayıştay Başkanı Seyfi Oran söz aldı. Oran, 1924 anayasasının yapıldığı zaman Sayıştay'ın henüz oluşmadığını, dolayısıyla çalışmasının tarzı, icrası, ne olacağı, nasıl ve ne zaman zarfında bir hesabı bitireceği açıklığa kavuşmadan altı aylık hükmün anayasaya konulduğunu söyledi. Sayıştay, kurulduktan sonra mümkün olduğunca bu süreye bağlı kalmıştı. Fakat 1939 yılında olağanüstü hal ilan edilince bu süreye uymak mümkün olmamıştı. 1939 yılında olağanüstü halin ilan edilmesiyle Meclis Genel Kurulu olağanüstü ödenek kanunları kabul etmiş, 280-300 milyon liralık bütçe, özel idare ve katma bütçelerle beraber üç milyar liraya varmıştı. Sayıştay teşkilatı ise 1939 teşkilatı ile aynıydı. Önceleri bir denetçiye 220 gün üzerinden görev verilirken, şimdi 480-500 gün, yani bir yılın üzerinde hesap veriliyordu. Bu durumda her denetçiye yaklaşık olarak 500-600 günlük hesap veriliyordu. Bu hesaplara bakmak, muhakeme sonuçlarını almak, cetvellerini hesaplarına göre hazırlamak, Bakanlıktan gelen hesaplarla Hazine hesaplarını karşılaştırmak ve olgun sonucunu T.B.M.M.'ye arz etmek için uzun ve titiz bir çalışmaya ihtiyaç vardı. Diğer yandan eskiden 2500 kanun varken şimdi 5000'e yakın kanun vardı ve her kanunda mali hükümler bulunmaktaydı. Muhasipler, bu kanunlara uygun şekilde incelemelerini yapıp raporlarını yazacaktı. Sonra bunların muhakemesi yapılacak, karara bağlanacak, kesin karar alındıktan sonra hesaplar kesinleşecekti. Bu yorucu çalışmalar nedeniyle her yıl bir iki çalışan akıl hastası oluyordu. Sayıştay teşkilatını rahatlatmak için 1946 yılında bir teşkilat kanunu tasarısı hazırlanmıştı, şimdi Bütçe Komisyonu'ndaydı. Bu kanun çıkınca gecikmeler sona erecekti.³⁹⁶

Yozgat Milletvekili İhsan Olgun, cevapları yeterli görmemişti. Bir kere, rakamların yükselmesi hesabın gecikmesini gerektirmezdi. Çünkü 100 kuruşluk bir harcamayı yazan sorumlu memur 500 veya 1000 kuruşu yazarken aynı zamanı harcardı. Yani rakamların büyümesi hizmetin aksamasını gerektirmezdi. Yalnız muhasip sayısının artması yerinde bir istektir. Ayrıca denetçiler de uzmanlık alanlarından alınmalıydı. Sadece Mülkiye ve Hukuk mezunlarının alınması doğru değildi.³⁹⁷

Bu konuşmalardan sonra maddelere geçildi. Maddeler okunup oylanarak kabul edildi. Daha sonra tasarının tümü açık oya sunuldu. Sonuçta 1942 yılı Kesinhesap Kanunu 1 ret oya karşılık 235 kabul oyuyla kabul edildi.³⁹⁸

³⁹⁶ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:17, Birleşim:60, (25.03.1949). ss.122-123.

³⁹⁷ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:17, Birleşim:60, (25.03.1949). ss.123-124.

³⁹⁸ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:17, Birleşim:60, (25.03.1949). s.128.

3.2.3. 1943 Mali Yılı Kesinhesap Kanun Tasarısı:

Sayıştay Komisyonu'ndan gelen kesinhesaba göre 1943 yılında genel giderler 1 037 177 802 lira 14 kuruş, genel gelirler 1 038 507 212 lira 45 kuruştı. 1943 yılı ödenekler toplamı 1 080 356 655 lira 29 kuruş, tahmini geliri ise 486 720 500 liraydı. Böylece giderler, ayrılan ödenekten 43 178 853 lira 15 kuruş daha az gerçekleşmişti. Elde edilen gelir ise tahmini gelirden 551 786 712 lira 45 kuruş daha fazlaydı. 1943 yılı için ödenekler ve giderler kurumlar için şu şekildeydi:³⁹⁹

A Cetveli

Ödeneğin Çeşidi	Ödenekler		Giderler	
	Lira	K.	Lira	K
1 Büyük Millet Meclisi	10 466 388	33	9 988 049	58
2 Cumhurbaşkanlığı	976 343		964 349	70
3 Sayıştay Başkanlığı	925 197		867 971	07
4 Başbakanlık	2 330 292		2 292 483	84
5 Danıştay Başkanlığı	407 285		381 227	07
6 Basın ve Yayın Genel Müdürlüğü	2 528 191		2 237 684	98
7 İstatistik Genel Müdürlüğü	342 362		328 968	14
8 Devlet Meteoroloji Genel Müdürlüğü	928 206		707 299	45
9 Diyanet İşleri Başkanlığı	946 124		882 580	25
10 Maliye Bakanlığı	121 237 250	64	102 003 777	44
11 Devlet Borçları	135 115 117	40	127 833 906	36
12 Gümrük ve Tekel Bakanlığı	10 145 149	23	9 838 026	97
13 İçişleri Bakanlığı	8 314 695		7 694 676	96
14 Emniyet Genel Müdürlüğü	13 868 279		13 232 681	94
15 Jandarma Genel Komutanlığı	27 016 485		26 304 944	08
16 Dışişleri Bakanlığı	4 270 908	68	3 869 459	27
17 Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı	17 424 621	33	15 590 109	86
18 Adalet Bakanlığı	16 319 662	22	15 576 116	01
19 Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü	2 233 593		2 076 445	49
20 Milli Eğitim Bakanlığı	58 958 851	68	55 028 545	98
21 Bayındırlık Bakanlığı	72 621 209	62	71 444 872	39
22 Ekonomi Bakanlığı	3 579 625		3 393 346	83

³⁹⁹ 1943 yılı kesinhesabına ait Uygunluk Bildiriminin sunulduğuna dair Sayıştay Başkanlığı tezkeresiyle 1943 yılı kesinhesabı hakkında Kanun tasarısı ve Sayıştay Komisyonu raporu (3/346, 1/530), 1 sıra sayılı basmayazı, s.14, **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem:8, Toplantı:4, Cilt:21, Birleşim:4, (14.11.1949).

23	Ulaştırma Bakanlığı	8 167 906	7 879 125 88
24	Ticaret Bakanlığı	1 806 291	1 494 894 27
25	Tarım Bakanlığı	13 805 240	12 753 430 78
26	Millî Savunma Bakanlığı	545 621 382 16	542 512 925 55
TOPLAM		1 080 356 655 29	1 037 177 802 14

1943 yılının tahmini ve gerçekleşen gelir kısmı ise şu şekildeydi:⁴⁰⁰

B – CETVELİ

B.	M.	Gelirin çeşidi	1943 Bütçesinde yazılı olan muhammenat	Tahsilât
			Lira	Lira K.
1	1	Ruhsat ve unvan tezkereleri ve vergi kameleri	800 000	2 800 618 67
	2	Ticaret ve sınaî teşebbüslerle sair işlerden	38 500 000	79 123 289 88
	3	Hizmet erbabından	19 200 000	29 308 321 61
2	1	Davar, develer ve domuzlar	21 119 000	21 344 537 79
	2	Diğer hayvanlar	5 245 000	4 294 168 44
3		Veraset ve intikal vergisi	800 000	1 054 481 09
4		Madenler Rüsumu	600 000	1 764 670 96
5	1	Gümrük Resmi	26 500 000	29 756 898 76
	2	Ardıye ücreti ve 3223 sayılı Kanunla İstanbul ve İzmir Limanı İdarelerinden alınacak maktu ücret	250 000	304 033 91
	3	2456 ve 2672 sayılı kanunlar gereğince gümrüklerde kullanılacak bazı evraka yapıştıırılacak müdafaa pulu hasılatı	120 000	297 596 01
6	1	İthalât muamele vergisi	23 300 000	35 500 540 40
	2	İmalât muamele vergisi	53 200 000	83 607 833 10
	3	Bankalar ve sigorta şirketleri muamele vergisi	7 000 000	10 059 465 50
7	1	Şeker ve glikoz istihlâk vergisi	39 000 000	63 659 473 97
	2	Elektrik ve havagazı istihlâk vergisi	3 200 000	4 111 898 95
	3	Ham petrol ve ondan çıkarılan maddeler istihlâk vergisi	2 500 000	3 936 764 53
	4	İthalâtta alınan muhtelif maddeler istihlâk vergisi	4 500 000	6 618 537 25
	5	İmalâtta alınan muhtelif maddeler istihlâk vergisi	11 000 000	13 016 688 17
8		Su ve kara av vergileri	800 000	1 721 284 85
9		Nakliyat vergisi	5 500 000	11 842 827 04
10		Sefineler rüsumu	90 000	106 554 05
11		Damga resmi	14 500 000	18 009 421 29
12		Tapu harçları ve kaydiyeler	3 500 000	6 318 513 37

⁴⁰⁰ 1943 yılı kesinhesabına ait Uygunluk Bildiriminin sunulduğuna dair Sayıştay Başkanlığı tezkeresiyle 1943 yılı kesinhesabı hakkında Kanun tasarısı ve Sayıştay Komisyonu raporu (3/346, 1/530), 1 sıra sayılı basmayazı, ss.51-54, **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem:8, Toplantı:4, Cilt:21, Birleşim:4, (14.11.1949).

13		Mahkeme harçları	2 000 000	2 815 535 63
14		Pasaport, kançılara ve ikamet tezkeresi harçları	180 000	986 743 39
15		Noter harçları	1 100 000	1 414 721 18
16	1	Nüfus harçları	40 000	33 001 63
	2	Eczane ve ecza depoları ve ihtisas vesika harçları	3 000	7 863 43
	3	İhtira beratı harçları	8 000	12 239 00
17		Hayvan sağlık zabıtası resmi	100 000	421 427 38
18		Tütün, tuz, kahve, çay, ispiro ve ispiroto içkiler ve rövolver, fişek ve patlayıcı maddeler	80 600 000	80 574 000 00
19	1	Kibrit ve çakmak hâsılatı	1 390 000	4 065 58
	2	Maktu miktar	30 000	81 50
	3	Kibritten alınan müdafaa vergisi	6 300 000	7 616 235 17
20		Oyun kâğıdı	50 000	56 010 55
21		Devlet Ormanları hasılatı	0	0
22	1	İcar bedeli	250 000	316 241 30
	2	Ecri misiller	50 000	133 041 03
23	1	Menkul mallar satış bedeli	1 000 000	2 790 641 96
	2	Peşin para ile satılan gayrimenkuller satış bedeli	1 200 000	1 016 518 19
	3	Taksitle satılan gayrimenkuller satış bedeli	1 000 000	890 544 10
	4	Borçlanma taksitleri satış bedeli	220 000	340 652 81
24		Devlet Demiryolları ve Limanları		
25		Posta telgraf ve telefon		
26		Darphane ve damga matbaası	50 000	90 489 84
27		Resmî matbaalar hasılatı	30 000	32 877 91
28		Mektepler hasılatı	25 000	96 972 11
29		Diğer müesseseler hasılatı	150 000	247 995 90
30		Konya Ovası Sulama İdaresi hasılatı	60 000	140 573 47
31		Radyo hasılatı	1 100 000	1 342 706 04
32		İmtiyazlı demiryollarından		
33		Fenerler hasılatı mukabili alınan	50 000	23 204 53
34		Mükerrer Sigorta Şirketinden alınan	225 000	306 850 30
35		Mukavelenamesi mucibince Musul petrolerinden alınan	620 000	808 160 51
36	1	Hazine portföyü ve iştirakleri geliri	750 000	687 682 02
	2	Faiz	1 000 000	2 128 648 18
37		Tayyare Resmi	3 200 000	4 676 712 53
38		Askerlik mükellefiyeti	500	435 00
39		Kıymetli evrak	200 000	254 871 35
40	1	Kambiyo murakabesi mukabili Cumhuriyet Merkez Bankasından alınan	125 340	114 000 00
	2	Teftiş mukabili şirketlerden ve müteahhitlerden alınan	80 000	66 578 83
	3	Teberrüat		305 982 87
41	1	Tâvizat ve ikrazattan istirdat	180 000	202 828 24
	2	Mülga vergiler	100 000	74 217 98
42	1	Para cezaları	3 000 000	3 730 380 59
	2	Zam cezaları	750 000	1 169 903 85
43		İstanbul Üniversitesi hasılatı	80 000	160 104 61
44		Müteferrik hasılat	6 000 000	5 803 644 17
45	1	Hizmet erbabından	22 000 000	34 277 239 42
	2	Sair kazanç erbabından	4 600 000	7 568 381 02

46	Muvazene vergisi	26 000 000	39 285 655 26
47	Hava Kuvvetlerine Yardım Vergisi	17 000 000	24 303 590 84
48	Binalardan alınan müdafaa vergisi	2 500 000	3 104 043 90
49	Posta, telgraf müraseleleriyle telefon abone bedellerinden alınan Müdafaa Vergisi	2 100 000	2 659 211 25
50	İhracattan alınan müdafaa vergisi	18 000 000	33 993 093 50
H	Özel kanunlara göre olağanüstü gelir	0	93 008 189 82
»	2548 sayılı Kanun gereğince ceza evleri ve mahkeme binaları inşası karşılığı olarak irat kaydolunan	0	496 398 80
»	2871 sayılı Kanun gereğince özel idarelerden vergi farkı olarak alınıp irat kaydolunan	0	1 785 302 00
»	3132 ve 3483 sayılı kanunlar gereğince büyük su işleri için Ziraat Bankası'ndan istikraz olarak alınıp irat kaydolunan	0	12 483 521 17
»	4226 sayılı Kanun gereğince Tekel İdaresinden alınan Savunma Vergisi	0	58 912 450 00
»	4057 sayılı Kanun gereğince demiryolları istikrazlarından elde edilen paralardan irat kaydolunan	0	16 238 465 78
»	2519 sayılı Kanun gereğince İstanbul Adalet binası inşası karşılığı olup irat kaydolunan	0	50 481 64
»	2550, 3327 ve 3777 sayılı kanunlar gereğince kaçakçılıktan elde edilen paralardan ayrılan % 35'ler	0	12 187 24
»	4419 sayılı Kanun gereğince P.T.T. İdaresinden alınan	0	27 500 00
»	4305 sayılı Kanun gereğince Varlık Vergisi	0	47 161 195 98
»	4553 sayılı Kanun gereğince Toprak Mahsulleri Vergisi	0	59 663 478 98
»	3670 sayılı Kanun gereğince Millî Piyango idaresinden alınan	0	8 776 157 15
»	4418 sayılı Kanun gereğince Devlet Demiryollarından alınan	0	108 800 00
»	4404 sayılı Kanun gereğince Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü hesabına okutturulacak talebelerin gider karşılığı olarak mezkûr idareden alınan para mukabili irat kaydolunan		18 000 00
»	4273 sayılı Kanun gereğince Millî Savunma İstikrazı için çıkarılan tahviller mukabili irat kaydolunan		23 758 570 64
»	2794 No. lı Kanun gereğince Amortisman Sandığı sermayesine ilave edilen paralar karşılığı irat kaydolunan	0	3 505 877 33
»	4313 sayılı Kanun gereğince varidat fazlası olarak Tekel mütedavil sermayesine ilave edilen paraların karşılığı		3 617 385 07
»	1943 Bütçe Kanununun 11. maddesi gereğince geliri müsait olmıyan pansiyonların açığı karşılığı olarak pansiyon hâsîlatından ayrılan paralar	0	22 445 00
»	1525 sayılı Kanun gereğince şose ve köprüler inşaatına yardım olarak Özel İdareden alınan	0	3 199 093 46
»	3487 sayılı Kanun gereğince Hükûmete ait bir kısım malzemenin Gümrük Resmi olarak mahsuben irat edilen	0	593 990 77
»	459 sayılı Kanun gereğince verilen tahvillerin 1943 Bütçe Kanununun 14. maddesine göre yapılan mahsubat	0	2 762 68
»	2794 sayılı Kanun gereğince Amortisman Sandığına elde edilen kâr olup irat kaydolunan	0	1 471 529 17
»	2005 sayılı Kanun gereğince pansiyonlar gelirinden ayrılan % 12'ler olarak irat kaydolunan		230 770 93
TOPLAM		486 720 500	1 031 489 473 05

Nâzım varidat

İl hissesi	0	735 406 11
Milli Eğitim hissesi	0	5 365 56
Belediyeler hissesi	0	2 241 003 53
Ziraat Bankası iane hissesi	0	1 953 74
Pansiyonlar % 88'leri	0	3 142 951 92
Darülaceze, fakir ve muhtaçlara yardım hissesi	0	239 913 92
Asker ailelerinden muhtaç olanlara yardım hissesi	0	651 144 62
TOPLAM	0	7 017 739 40
GENEL TOPLAM	486 720 500	1 038 507 212 45

1943 mali yılı kesinhesap kanun tasarısı 14 Kasım 1949 tarihinde Genel Kurul'da görüşülmeye başlandı. İlk gün M.P. Eskişehir Milletvekili Ahmet Oğuz, birkaç yıldan beri sorulan soruyu tekrar gündeme taşıdı. Oğuz'un söylediği gibi Kesinhesap Meclis'te çok gecikmiş olarak gündeme gelmişti. Maliye raporu T.B.M.M.'ne 1945 yılının beşinci ayında takdim edilmişti. Bundan sonra 4,5 yıl beklemesinin nedeni neydi? Anayasanın 101. maddesine göre Sayıştay, genel uygunluk bildirimini, ilişkin olduğu Kesinhesap Kanununun Maliyece B.M.M.'ne verilmesi tarihinden başlayarak en geç altı ay içinde sunması gerekiyordu. Oğuz, bu konunun açıklığa kavuşturulmasını istiyordu. Maliye Bakanı Meclis'te olmadığı için konu bir sonraki gündeme bırakıldı.⁴⁰¹ Bu soruya 16 Kasım 1949 tarihinde Sayıştay Başkanı Seyfi Oran cevap verdi. Bir önceki kesinhesap kanunu görüşülürken aynı soru sorulmuş, aynı Sayıştay Başkanı Oran da konu üzerinde detaylı bir konuşma yapmıştı. Oran daha önceki konuşmasını hatırlattıktan sonra bu kez çok özet olarak konuyu bir daha anlattı. Sayıştay 1939 yılına kadar üzerine düşen görevi zamanında yapmış, fakat savaşın başlamasıyla birçok Sayıştay görevlisi askere alınmış, bütçe rakamları da birkaç kart artmıştı. Sayıştay teşkilatı da 1329 (1913) yılından bu zamana kadar çok küçük değişiklikler hariç, değişmemişti. 1946 yılından beri de Teşkilat Kanunu tüm çabalara rağmen Bütçe Komisyonundan öteye geçememişti. Bu şartlar altında hali hazırda kesinhesaplar hazırlanmıştı, ama muhasip hesaplarıyla kesin hesaplar karşılaştırılmadan uygunluk bildirimi yapılamıyordu.⁴⁰²

Sayıştay Başkanı'nın bu konuşmasından sonra maddelere geçildi ve tüm maddeler oylandı. Daha sonra tasarının tümünün açık oylanmasına geçildi. Oylamaya 237 üye katıldı. Sonuçta 1 çekinse oya karşı 236 oyla Kesinhesap Kanunu kabul edildi.⁴⁰³

Bu dönemde, sonraki yıllara ait Kesin Hesap Kanunu görüşülmedi.

⁴⁰¹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:4, Cilt:21, Birleşim:4, (14.11.1949). s.76.

⁴⁰² *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:4, Cilt:21, Birleşim:5, (16.11.1949). s.85.

⁴⁰³ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:4, Cilt:21, Birleşim:5, (16.11.1949). ss.85-86.

4. DOKUNULMAZLIK DOSYALARI

1924 Anayasasının 17. maddesine göre seçimden gerek önce gerekse sonra üstüne suç atılan bir milletvekili Genel Kurul'un kararı olmadıkça sanık olarak sorgulanamaz, tutulamaz ve yargılanamazdı. Cinayetten suçüstü yakalanma hali bu hükmün dışındaydı.⁴⁰⁴ Dokunulmazlığın kaldırılması Meclis İçtüzüğü'nün 178 ile 182. maddeleri arasında düzenlenmişti. Buna göre bir milletvekilinin dokunulmazlığının kaldırılması hakkında istemler mahkeme tarafından Adalet Bakanlığı'na bildirilir, Adalet Bakanlığı da gerekçeli bir tezkere ile ve Başbakanlık yoluyla bu istemi Meclis Başkanlığı'na gönderir, Başkan da Anayasa ve Adalet Komisyonlarından oluşmuş Karma Komisyon'a havale ederdi. Komisyon Başkanı ad çekme yoluyla beş üyeli bir hazırlama komisyonu oluşturur, bu komisyon kendine bir başkan, bir de kâtip seçerdi. Hazırlama Komisyonu tüm kâğıtları inceleyip milletvekilini dinler, fakat tanık dinleyemezdi. Hazırlama Komisyonu ve Karma Komisyon kendilerine havale edilen kâğıtları en çok bir ayda sonuçlandırır. Milletvekili, Anayasa'nın 12. veya 27. maddesinde yazılan fiilleri işlemesi, Hazırlama Komisyonu da bu fiili işlediğine kanaat getirmesi durumunda Hazırlama Komisyonu söz konusu milletvekilinin dokunulmazlığının kaldırılması için rapor hazırlardı. Milletvekiline bu suçlardan başka suç isnat edilirse, yargılanmanın dönem sonuna bırakılması için rapor hazırlanırdı. Hazırlama Komisyonu raporunu Karma Komisyon'a iletir, Karma Komisyon da kararını verir ve bu kararını Genel Kurul'a verirdi. Son kararı ise Genel Kurur verirdi. Dokunulmazlığının kaldırılması istenen milletvekilinin kendisi veya bir arkadaşı komisyonlarda ve Genel Kurul'da savunmasını yapardı. Bir milletvekilinin kendi istemesiyle dokunulmazlığı kaldırılamazdı. Dokunulmazlığın kaldırılması hakkındaki görüşme aksi bir karar olmadıkça açık olurdu.⁴⁰⁵

VIII. dönemde birçok milletvekilinin dokunulmazlığının kaldırılması istendi. Toplam 83 dokunulmazlık dosyası Genel Kurul'da görüşüldü. En fazla 9'ar dosya ile Afyon Milletvekili Sadık Aldoğan ile İstanbul Milletvekili Cihad Baban Genel Kurul'da hakkında konuşulan milletvekilleri oldular. Özellikle Aldoğan'ın dosyaları büyük tartışmalara yol açtı. Aldoğan'ın birçok dava ile ilgili dokunulmazlığı kaldırılmadı, fakat son yasama yılında üç ayrı davadan dokunulmazlığı kaldırıldı. Aldoğan'dan başka Denizli Milletvekili Reşat Aydın'ın dokunulmazlığı da kaldırıldı. Aydın'ın dokunulmazlığının

⁴⁰⁴ Suna Kili, Şeref Gözübüyük, *Türk Anayasa Metinleri, Senedi İttifaktan Günümüze*, Ankara: Türkiye İş Bankası, 1985. s.114.

⁴⁰⁵ *T.B.M.M. Anayasa ve İçtüzük*, Ankara: T.B.M.M. Basımevi, 1 Ocak 1949. ss.65-67.

kaldırılmasını Karma Komisyon kabul etmemişti, fakat Genel Kurul aksi karar vererek Aydınlı'nın dokunulmazlığını kaldırdı.

4.1. Sadık Aldoğan'ın Dokunulmazlık Dosyaları

Afyon Milletvekili Sadık Aldoğan'la ilgili dosyalar çoğunlukla parti kongrelerinde, açık hava veya kapalı toplantılarda yaptığı konuşmalarla ilgiliydi. Bu dosyalardan Meclis Genel Kurulu'nda tartışmalara yol açan birinci dosya Aldoğan'ın 9 Ocak 1947 tarihinde Demokrat Parti Kongresi'nde yaptığı bir konuşma ile ilgiliydi. Aldoğan'ın kongrede yaptığı konuşma ile ilgili şikâyet üzerine Ankara Cumhuriyet Savcılığı söz konusu milletvekilinin dokunulmazlığının kaldırılması ile ilgili gereğinin yapılması için 4 Şubat 1947 tarihli yazıyla Adalet Bakanlığı'na başvurmuştu. Bakanlık da dosyayı Başbakanlık aracılığıyla T.B.M.M.'ye göndermişti. Adalet Bakanlığı ve Başbakanlığın söz konusu yazıları şu şekildeydi:⁴⁰⁶

T. C.

Başbakanlık

Yazı İşleri ve Sicil Müdürlüğü

14 . II . 1947

Özel No. 6/2 - 381, 6/415

Büyük Millet Meclisi Yüksek Başkanlığına

Demokrat Parti Kurultayının 9.1.1947 günlü oturumunda Devletçilik konusu etrafında konuşmuş olan Sadık Aldoğan'ın, köylünün durumundan bahsederken (eski hamam eski tas, yalnız tallâklar değişti) dediği ve 12.1.1947 günlü Ulus Gazetesinde yayınlanan mektubunda da bu sözlerinin jandarmaya matuf olduğunu açıkladığı cihetle Devletin emniyet kuvvetlerine hakareti tazammun eden bu sözlerinden dolayı kovuşturma yapılabilmesi için halen Afyon Milletvekili bulunan adı geçen hakkında Anayasanın 17 nci maddesine göre gereken karar verilmek üzere Adalet Bakanlığından alınan 7.II.1947 tarih ve 45/17 sayılı tezkere örneği ile eklerinin ilişik olarak sunulduğunu arz ederim.

Başbakan

R. Peker

Adalet Bakanlığının 7.II.1947 tarihli ve 45/17 sayılı
tezkeresi örneğidir.

Yüksek Başbakanlığa

⁴⁰⁶ Afyon Karahisar Milletvekili Gl. Sadık Aldoğan'ın Milletvekilliği dokunulmazlığının kaldırılması hakkında Başbakanlık tezkeresi ve Anayasa ve Adalet Karma Komisyonu raporu (3/89), s.1. **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:9, Birleşim:36, (30.01.1948)

Demokrat Parti Kurultayının 9.I.1947 günlü oturumunda Devletçilik konusu etrafında konuşmuş olan Afyon Milletvekili Sadık Aldoğan'ın, köylünün durumundan bahsederken «eski hamam eski tas, yalnız tellâklar değışti» dediğı ve 12.I.1947 günlü Ulus gazetesinde yayınlanan mektubunda da bu sözlerinin jandarmaya mâtuf olduğunu açıkladığı cihetle Devletin emniyet kuvvetlerine hakareti tazammun eden bu sözlerinden dolayı hakkında kovuşturma yapılabilmek için Milletvekilliğı dokunulmazlığının kaldırılması hususunda gereken işlemlerin ifası Ankara C. Savcılığından istenmiştir.

Bu hâdisе sebebiyle Sadık Aldoğan hakkında kovuşturma yapılması isteğıyle Jandarma Yarbayı Galip Yüksel tarafından C. Savcılığına verilmiş olan şikâyet dilekçesiyle Ankara C. Savcılığının yazısı ve hakaret teşkil ettiği ileri sürülen sözleri ihtiva eden gazete ve bununla ilgili yazılar Yüksek huzurlarına sunulmuştur.

Anayasanın 17 nci maddesi uyarınca gereğinin ifasına müsaadelerini üstün saygılarımla arz ve rica ederim.

Adalet Bakanı
Ş. Devrin

Anayasa ve Adalet Komisyonlarından oluşan Karma Komisyon 20 Ocak 1948 tarihinde Aldoğan'ın sözlerinin her ne kadar çirkin ve bir milletvekilinin sahip olması gereken vakar ve ciddiyete aykırı olsa da bu sözlerin kendi parti kongresinde ve iktidar yönetiminin bozukluğunu belirtmek amacıyla söylediğı ve devletin emniyet güçlerini tahkir amacına yönelik olduğunu gösterir mahiyette bulunmadığı düşüncesiyle yargılamanın dönem sonuna bırakılmasına oy çokluğuyla karar verdi.⁴⁰⁷

Komisyon kararı 23 Ocak 1948 tarihinde Meclis Genel Kurulu'nda görüşüldü. Konu ile ilgili ilk sözü Manisa Milletvekili Yunus Muammer Alakant aldı. Alakant, komisyonun kararının iki açıdan sakat olduğunu söyledi. Birincisi, komisyon kendisine kamu hukuku ve anayasayla verilmiş bulunan görev ve yetkilerin dışına çıkmış, doğrudan doğruya yargı yetkisini kullanmıştı. Alakant'a göre isnat edilen fiillerin aslını incelemek ve suç kastı üzerinde hüküm vermek bir yargı yetkisiydi. Her ne kadar Meclis'in elinde tüm güçler birleşmişse de Meclis yargı gücünü bağımsız mahkemelere devretmişti. Karma Komisyon ise kendisini hâkim yerine koyarak yetkisinin dışına çıkmıştı. İkinci yanlışlık ise

⁴⁰⁷ Afyon Karahisar Milletvekili Gl. Sadık Aldoğan'ın Milletvekilliğı dokunulmazlığının kaldırılması hakkında Başbakanlık tezkeresi ve Anayasa ve Adalet Karma Komisyonu raporu (3/89), ss.3-4. **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:9, Birleşim:36, (30.01.1948).

işlenilen fiilde hem kasıt görmemesi hem de gereken takibatın dönem sonuna bırakılmasıydı. Eğer Aldoğan bir sonraki seçimlerde milletvekili seçilemezse Cumhuriyet Savcılığı zor durumda kalacaktı. Savcılık Meclisin kasıt olmadığı kararını kabul ederse kamu davası açamayacaktı. Açarsa Meclis kararı ile karşı karşıya kalacaktı. Meclis kararı hukuki değeri olmayan bir karar olarak görülemezdi. Bu açıdan bakıldığında da Meclis kararında bir çelişki görülmekteydi. Komisyonun, dokunulmazlığın kaldırılmaması kararı yerindeydi, fakat bu karar genel hukuka uygun bir şekilde kaleme alınmalıydı. O nedenle rapor komisyona geri gönderilmeliydi.⁴⁰⁸

D.P. İstanbul Milletvekili Fuat Hulusi Demirelli, Alakant gibi düşünmüyordu. Demirelli, Fransız Meclisi'nin 1881 ve 1889 yıllarındaki raporlarından örnekler vererek Karma Komisyonun doğru yaptığını, bu kararın ise mahkemeleri sınırlandırmayacağını iddia etti.⁴⁰⁹ C.H.P. Gaziantep Milletvekili Cemil Sait Barlas da komisyonun kararını kabul etmekle birlikte Alakant'ın aydınlanması için komisyon sözcüsünün aydınlatıcı bilgi vermesinin iyi olacağını söyledi.⁴¹⁰

Bu istek üzerine Anayasa Komisyonu Sözcüsü Fuad Sirmen kürsüye geldi. Sirmen'e göre milletvekillerine dokunulmazlık ayrıcalığının verilme nedeni görevlerini özgür ve serbest şekilde yapabilmesini temin etmektir. Medeni ülkelerin hemen hepsinde bu esas mevcuttu. Yalnız, anayasa ve içtüzük hükümlerine bakıldığında Türkiye'de milletvekillerine diğer ülkelerdeki milletvekillerine verilmiş dokunulmazlık hakkında daha geniş haklar tanınmıştı. Türkiye'de Hazırlama Komisyonu tarafından dokunulmazlığın hangi hallerde kaldırılacağını önerilmesi Meclis İçtüzüğü'nde yazılıydı. Karma Komisyonu ve Genel Kurul ise kararlarında serbestti. Yani İçtüzük bir taraftan Hazırlama Komisyonunun yetkilerini sınırlandırıyor, öte yandan ise Karma Komisyon ve Genel Kurulu kararlarında tamamen serbest bırakıyordu. Dolayısıyla Hazırlama ve Karma Komisyonlarının kararı, ne Genel Kurulu ne de yargı organlarını bağlardı. Genel Kurul'un kararı sadece dokunulmazlığın kaldırılıp kaldırılmadığı yönünde bağlayıcıydı. Yoksa bu karar milletvekilinin suçlu veya suçsuz olduğu anlamına gelmezdi. Komisyon Aldoğan'ın eleştirilerini devletin emniyet güçlerini tahkir değil de devletin bugünkü idare şeklinin memnuniyet verici görmediği ve eski ile yeni yönetim arasında karşılaştırma yaptığı şeklinde yorumlamıştı. Komisyon bu yorumu yapmalıydı. Aksi takdirde karma komisyonun anayasa ve adalet komisyonundan oluşturulması, hazırlama komisyonunun ad çekme yoluyla ayrılması, başkanının gizli oyla seçilmesi, dosyanın incelenmesi gibi formalitelere ihtiyaç yoktu.

⁴⁰⁸ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:9, Birleşim:34, (23.01.1948). ss.66-67.

⁴⁰⁹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:9, Birleşim:34, (23.01.1948). ss.67-68.

⁴¹⁰ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:9, Birleşim:34, (23.01.1948). s.68.

Hazırlık Komisyonunun kararı yargısal nitelikte değildi. Yargı kendi kararını bağımsız olarak verecekti.⁴¹¹

C.H.P. Bursa Milletvekili Abdurrahman Konuk da konu üzerinde söz aldı. Konuk'un anlattıklarına göre Anayasa'nın 12 ve 27. maddelerindeki suçlar isnat ediliyorsa, bu durum sadece Hazırlık Komisyonunu bağlardı. Karma Komisyon ve Genel Kurul her durumda serbestti, kendini bağlayan madde yoktu. Diğer durumlarda da Karma Komisyon veya Genel Kurul milletvekilinin dokunulmazlığını kaldırabilirdi. Fakat Meclis kurulduğundan beri verilen kararlara bakıldığında garip bir geleneğin oluştuğu görülürdü. Suç, Anayasa'nın 12 veya 27. maddesi kapsamına girmiyorsa otomatik olarak dönem sonuna bırakılmıştı. Bu gelenek doğru değildi. Dokunulmazlığı kaldırmak, kaldırmamak ya da takibatı dönem sonuna bırakmak kararı Genel Kurul'a aitti. Dolayısıyla, takdir yetkisi suç unsurlarının varlığı ya da yokluğu üzerinde olmaktan çok Milletvekili hakkında bir tertip ve düzmece olup olmadığını araştırma hakkındaydı. Bu nedenle Komisyon, Aldoğan'ın isnat edilen suçu işleyip işlemediği, hangi kasıtlarla bunu söylediği hakkında karar veremezdi. Kaldı ki Aldoğan da isnat edilen sözleri söylediğini kabul ediyordu. Konuk, tüm bu nedenlerle raporun kabul edilmemesini istiyordu.⁴¹²

C.H.P. Diyarbakır Milletvekili Feyzi Kalfagil ise dosyanın dönem sonuna bırakılmasını yeterli görmüyor, Karma Komisyon raporundan daha ileri giderek dokunulmazlığın kaldırılmasına mahal olmadığı yönde karar alınmasını istiyordu. Bunun suç olup olmadığı konusunda Karma Komisyon ve Genel Kurul takdir yetkisini kullanabilmeliydi. Komisyon bir yandan olayda kasıt görmediğini belirtiyor, bir yandan da dosyayı dönem sonuna bırakarak Aldoğan'ın dönem sonunda yargılanmasını kabul ederek kendi içinde tezada düşüyordu.⁴¹³

D.P. Muğla Milletvekili Necati Erdem'in düşünceleri ise daha farklıydı. Anayasa'nın 12. ve 27. maddelerindeki suçlarla ilgili hüküm sadece Hazırlama Komisyonunu değil, Karma Komisyon ve Genel Kurulu da bağlardı. Yoksa Hazırlama Komisyonunun çalışmaları abesle iştigal olurdu. Hazırlama Komisyonunun görevi milletvekiline isnat edilen suçun Anayasanın 12. ve 27. maddelerine girip girmediğini tespit etmektir. Eğer giriyorsa Genel Kurul bu durumda dokunulmazlığın kaldırılmasını kabul etmek zorundaydı. Bu maddelere girip girmediğini inceleyen komisyonun ortada bir suç olup olmadığını, varsa hangi suç kapsamına girdiğini inceleme yetkisi de vardı. Yoksa isnat edilen fiilin Anayasa'nın 12. ve 27. maddesine girip girmediği nasıl bilinecekti. Bu, yargıya müdahale sayılmazdı. Yargı kendi kararını bağımsız olarak verecekti. Erdem

⁴¹¹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:9, Birleşim:34, (23.01.1948). ss.68-71.

⁴¹² *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:9, Birleşim:34, (23.01.1948). ss.71-73.

⁴¹³ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:9, Birleşim:34, (23.01.1948). ss.74-75.

daha sonra Aldoğan’a isnat edilen suçun Türk Ceza Kanunu’nun 159. maddesine de girmediği yönünde görüşlerini etraflı bir biçimde açıklayarak davanın dönem sonuna bırakılmasının doğru olduğunu söyledi.⁴¹⁴

C.H.P. İzmir Milletvekili Ekrem Oran ise Aldoğan’ın davasının dönem sonuna bırakılmasını savunsa bile kasıt unsurunun aranmasına karşı geliyordu. Oran’a göre Hazırlama Komisyonu’nun iki görevi vardı. Birincisi, milletvekiline söz konusu suçun isnat edilip edilmediği, tertip olup olmadığıydı. İkincisi, isnat edilen suçun Anayasa’nın 12 ve 27. maddelerinde sayılan suç kapsamına girip girmediğiydi. Bu suç da ilgili maddelere giriyordu. Fiilde kasıt olup olmadığına komisyon karar veremezdi.⁴¹⁵

Rize Milletvekili Fuad Sirmen, tüm konuşmaların ardından yapılan eleştirilere cevap vermek üzere söz aldı. Sirmen, Konuk’un düşüncelerine katılıyordu. İlgili maddeler sadece Hazırlama Komisyonu’nu bağlardı. Erdem’in düşünceleri ise İltüzük hükümlerine aykırıydı. Aynı konuda Genel Kurul farklı karar verebilir, istediği milletvekilinin dokunulmazlığını kaldırır, istediğinin ise kaldırmazdı. Söz konusu kararda komisyon, isnadı anayasanın ilgili maddeleriyle ilgili bulmamıştı. Dönem sonuna bırakılmasının nedeni ise Komisyonun yargı yerine geçerek karar vermek istememesiydi. Tarihte görülmüştü ki dokunulmazlığı kaldırıldığı halde mahkemede beraat edenler ya da dönem sonuna bırakıldıktan sonra hüküm giyen milletvekilleri vardı. Öte yandan 1924 Anayasasının dokunulmazlığı geniş tuttuğu doğrudu. Daha önceki dönemlerde Avrupa’da dokunulmazlıklar daha genişti ve milletvekillerinin efradını da kapsıyordu. Artık Türkiye’de dokunulmazlıkların daraltılması gerekirdi. Ama bunun için Anayasa’da ve İltüzük’te değişiklik yapılması gerekirdi. Komisyon, Aldoğan konusunda isnat edilen suçun Anayasa’nın ve Ceza Kanunu’nun ilgili maddelerine girmediğine karar vermişti, bu kararının izahını da yapmak zorundaydı. Yoksa bu karar ne Genel Kurulu ne de mahkemeleri bağlardı.⁴¹⁶

Bu konuşmalardan sonra verilen önergeler okundu, oylamaya geçildi. Sonuçta fiil kastı ile ilgili olarak “tahkir amacıyla işlendiğini gösterir mahiyette bulunmaması” gerekçesi çıkarılarak davanın dönem sonuna bırakılması konusundaki komisyon raporu kabul edildi.⁴¹⁷

T.B.M.M. Genel Kurulu’nda Aldoğan’ın dokunulmazlığıyla ilgili ikinci tartışma yaklaşık bir ay sonra gerçekleşti. Aldoğan 7 Temmuz 1947 akşamı Demokrat Parti Kumkapı Nişanca Semt Ocağı bahçesinde bir konuşma yapmıştı. Bu konuşmada Büyük Millet Meclisi’ni ve Hükümetin manevi şahsiyetini alenen

⁴¹⁴ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:9, Birleşim:34, (23.01.1948). ss.75-77.

⁴¹⁵ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:9, Birleşim:34, (23.01.1948). ss.77-79.

⁴¹⁶ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:9, Birleşim:34, (23.01.1948). ss.79-81.

⁴¹⁷ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:9, Birleşim:34, (23.01.1948). ss.82-83.

tahkir ettiği, halkı kanunlara karşı gelmeye teşvik edici sözler söylediği ve kanunlara alenen sövdüğü iddiasıyla Türk Ceza Kanununun 159. maddesinin 1 ve 3. fıkralarıyla 155 madde uyarınca takibat yapılabilmesi için dokunulmazlığının kaldırılması isteniyordu. Konu hakkında Adalet ve Anayasa Komisyonlarından oluşan Karma Komisyon aşağıdaki kararı vermişti:⁴¹⁸

Anayasa ve Adalet Komisyonlarından kurulan Karma Komisyon raporu

Esas No. 3/155

Karar No. 16

9.II.1948

Yüksek Başkanlığa

Büyük Millet Meclisinin ve Hükümetinin mânevi şahsiyetini alenen tahkir ettiği ve halkı kanunlara karşı gelmeğe teşvik edici sözler söylediği ve kanunlara alenen sövdüğü iddia olunan Afyon Karahisar Milletvekili Gl. Sadık Aldoğan hakkında takibat yapılmak üzere Milletvekilliği dokunulmazlığının kaldırılması İstanbul Cumhuriyet Savcılığından istenildiğine dair olup komisyonumuza havale buyrulmuş olan Başbakanlığın 6/2-4287 sayı ve 20.X.1947 tarihli yazısı ve ilişkisi dosya, İçtüzükün 178 nci maddesi gereğince adçekme suretiyle ayrılan Hazırlama Komisyonu raporiyle birlikte tetkik ve mütalâa olundu.

Afyon Karahisar Milletvekili Sadık Aldoğan'ın 7-8 Temmuz 1947 gecesi Demokrat Parti Kumkapı Nişanca Semt Ocağı bahçesinde yapılan umumi toplantıda, söz alarak konuştuğu ve bu arada kanunların milletin içinden doğan ihtiyaçları karşılaması icabettiğini söyleyerek «Bizde kanun, küçük bir hizbin menfaatini saklamak için yapılır. Bu Efendiler, ruhu, mayası ve soyu küçük bu herifler sıkışıkça kanun yaparlar, dara geldikçe kanun çıkarırlar. Bize sorulmadan ve bize yaramak için yapılmıyan kanunların hiçbir kıymeti yoktur. Biz böyle kanunları dinlemeyeceğiz. Bizim arzumuzla yapılmıyan kanunlara itaat etmiyeceğiz bu soysuz efendilerin şahsi menfaatleri için yaptıkları kanunlara itaat etmeyin. Ya kanunlar millet menfaatine yarıyacak şekilde düzeltilecektir. Yahut biz bu küçük efendilerin kafalarına vura vura bunları düzeltereğiz.» ve saire demek suretiyle Büyük Millet Meclisinin

⁴¹⁸ Afyon Karahisar Milletvekili Gl. Sadık Aldoğan'ın Milletvekilliği dokunulmazlığının kaldırılması hakkında Başbakanlık tezkeresi ve Anayasa ve Adalet Karma Komisyonu raporu (3/155), 88 Sıra Sayılı Basmayazı, ss.2-4. **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:10, Birleşim:45, (20.02.1948).

ve Hükümetin mânevi şahsiyetini alenen tahkir ettiği ve halkı kanunlara karşı itaatsızlığa teşvik eylediği ve kanunlara alenen sövdiği toplantıda bulunan bazı kimseler tarafından tutulmuş olan notlarda ve zabıt varakasında yazılı bulunduğu gibi Cumhuriyet Savcısı tarafından dinlenen ve bir kısım şahitler tarafından da ifade edilmiş bulunmaktadır.

Diğer bir kısım şahitler ise böyle bir şey işitmediklerini ifade ettikleri gibi altı imzalı zabıt varakasını imza edenlerden ikisi de bu varakayı okumadan imzaladıklarını ve bunda yazılı sözleri duymadıklarını söylemişlerdir. Cumhuriyet Savcılığınca yapılan yüzleştirmede her iki kısım şahitler ifadelerinde ısrar etmişlerdir.

İçtüzük'ün 178 ve 180 nci maddeleri gereğince kendisini savunma arzusunda ise Komisyonumuza gelmesi bildirilen Afyon Karahisar Milletvekili Sadık Aldoğan'ın Komisyonumuz huzurunda vâki ifadesinde evvelâ kendisine isnadedilen sözleri söyleyip söylemediği hususunda bir şey demiyeceğini ve hiçbir kimseye bu yolda hesap vermek mecburiyetinde olmadığını bildirmiş ve ben kafamın içinde olan her şeyi söyleyeceğim, beni bundan kimse menedemez, savcı kim oluyor da şahit dinliyor. Adalet Bakanı bunu nasıl muameleye koyuyor? Bunlar Anayasaya muhaliftir, demiş ve bu mealde daha birçok sözler söylemiş ise de bilâhara Komisyonumuz üyelerinden bir kısmının mütalâalarını dinledikten sonra tekrar söz almış ve bir Milletvekilinin Meclis dışındaki beyanatından dahi mesul edilemeyeceğini ve Anayasanın 17 nci maddesini böyle anladığını ifade etmiş, Cumhuriyet Halk Partisinin geçen yaz tatilinde gönderdiği bir tamim ile Demokrat Milletvekilleri intihap dairelerine gidiyorlar, bunların söylediği sözlerden suç teşkil edenler varsa tesbit ediniz diye teşkilâtına emir verdiğini ve bu işi ortaya atanların da toplantıya gönderilen Halk Partililer olduğunu ve bu evrakta tesbit edildiği iddia edilen sözlerinde tahrifler, değiştirmeler yapılmış olduğunu söylemiş ve nihayet ben mensubu olmakla iftihar ettiğim bir Meclisin mânevi şahsiyetini tahkir eder miyim, ben deli miyim? demiştir.

Komisyonumuzda yapılan uzun görüşmelerden sonra; her ne kadar Afyon Karahisar Milletvekili Sadık Aldoğan kendisine isnadedilen Büyük Millet Meclisinin ve Hükümetin mânevi şahsiyetini tahkir mahiyetindeki sözleri söylemediğini beyan etmiş ve bir kısım şahitler de böyle bir şey işitmediklerini söylemiş iseler de bunun aksine olarak yukarda gösterilen ve

cürüm sayılan sözlerin söylendiği yolunda da şahadet mevcut olmasına ve her iki şahadetin takdiri de mahkemenin salâhiyeti cümlesinden olup Komisyonumuzun bunları takdir salâhiyeti bulunmamasına ve aleni bir toplantıda cereyan ettiği bildirilen söylentilerin bir tertip eseri olmayacağına ve isnadolunan fiil Ceza Kanununun 159 ncu maddesinin 1 ve 3 ncü fıkralarına temas etmekte ve bu da Anayasanın 12 nci maddesinde yazılı suçlardan bulunmasına binaen adı geçen Milletvekilinin Milletvekilliği dokunulmazlığının kaldırılmasına çoğunlukla karar verilmiştir.

Yüksek Kamutayın tasvibine arzedilmek üzere Yüce Başkanlığa sunulur.

Anayasa ve Adalet Komisyonlarından kurulan Karma Ko. Başkanı	Bu Rapor Sözcüsü	Kâtip
Ankara İ. Ezgü	İzmir E. Oran	
Bursa A. Konuk	Denizli N. Küçüka	Diyarbakır F. Kalfagil
Erzincan A. Fırat	Elâziğ İ. T. Öngören	İsparta R. Güllü
Kastamonu Dr. F. Ecevit	Kayseri S. A. Feyzioğlu ⁴¹⁹	Kırklareli Dr. F. Umay
Manisa K. Coşkunoglu	Rize Dr. S. A. Dilemre	Tekirdağ F. Öztrak

Muhalefet Şerhi

Elde mevcut hazırlık tahkikatına göre Büyük Millet Meclisinin ve Hükümetin mânevi şahsiyetini alenen tahkir eylediği iddia olunan Afyon Karahisar Milletvekili Sadık Aldoğan'ın bu yolda sözler söylediği bir kısım tanıklar tarafından beyan edilmekte ise de diğer bazıları tarafından da böyle sözler söylemediği ifade edilmektedir. Bu hususu tesbit eden zabıt varakasını imzalayanlardan bir kısmı da bu sözleri işitmediklerini ve zabıt varakasını okumadan imzaladıklarını söylemektedirler. Cumhuriyet Savcılığınca yapılan

⁴¹⁹ Feyzioğlu, rapor hakkında Meclis Genel Kurulu'nda yapılan görüşmeler sırasında, kendisinin rapora muhalif olduğunu, bunun raporda yanlış yazıldığını söyledi. Bkz. **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:10, Birleşim:42, (13.02.1948). s.126.

yüzleştirmede tanıkların beyanları arasındaki mübânenet telif edilememiştir.

Afyon Karahisar Milletvekili Sadık Aldoğan, Komisyon huzurunda yaptığı savunmasında, böyle sözler söylemediğini ve tahkikat evrakındaki not ve zabıt varakasında tesbit edildiği iddia olunan sözlerinin tahrif edilmiş olduğunu ve bunların kötü niyetle yapılmış bulunduğunu beyan eylemiştir.

Tahkikatın bu durumu, isnadolunan fiilin ciddiyeti ve Milletvekilliği dokunulmazlığının kaldırılmasını istilzam eder mahiyette olup olmadığı hususunda bir kanaat vermeye kâfi değildir. Halbuki İçtüzük'ün 180'inci maddesi incelemeler sonunda buna kanaat getirilmiş olmasını âmir bulunmaktadır. Bu sebeple tahkikatın Cumhuriyet Savcılığınca esaslı bir şekilde derinleştirilmesinden sonra bir karar verilmek üzere, dosyanın alâkalı mercie iadesi icabedeceği kanaatindeyiz.

Rize	Bolu	Samsun
F. Sirmen	C. S. Siren	Dr. S. Konuk
Kırklareli	Samsun	
N. A. Kansu	H. Çakır	

Suç sabit olmadığına göre Milletvekilliği dokunulmazlığının kaldırılmasına mahal olmadığı kanaatindeyim.

Seyhan
A. M. Yeğena
Muhalefet şerhi

Bir milletvekili hükümeti ve Mecliste muhalif kaldığı kanunları tenkit ettiğinden dolayı mesul edilemez. Kendisinin Parti arkadaşlarına bu husustaki fikirlerini beyan etmesinden müteessir olanlar tarafından kıymeti meşuk bir zabıt tutulması ve bunun diğer partiye mensup bir mahalle muhtarı tarafından tutturulması işte siyasi bir tertibe delâlet etmektedir ve şimdiye kadar emsali görülmemiştir. Sayın General Sadık Aldoğan arkadaşımız komisyon huzurundaki müdafaasında bu cihetleri belirtmiş ve mensubiyetiyle iftihar ettiği Büyük Millet Meclisinin mânevi şahsiyetine tecavüz kastının kendisinden uzak olduğunu ve akıllı bir kimsenin hatırına bile gelemeyeceğini bütün samimiyetiyle ifade etmiştir. Keyfiyette bu zabıt varakasında ve bunun tutuluş tarzında hissolunan bu şaibeler nazara alınınca toplantıdaki diğer zatların ifadeleriyle

yalanlanmakta olduğu savcılığın hazırlık tahkikatı sırasında anlaşılan şüpheli ifadeler üzerine Milletvekilliği dokunulmazlığının kaldırılması cihetine gidilmemelidir. Kanaatim takibatın dönem sonuna bırakılması uygun olacağı merkezindedir. Ekseriyetin kararına bu sebeple muhalifim.

Afyon
H. Dincer

İstanbul
F. H. Demirelli

Görüldüğü gibi Komisyon oy çokluğuyla Aldoğan'ın dokunulmazlığının kaldırılması yönünde görüş bildirmişti. Komisyon raporu 13 Şubat 1948 tarihinde Genel Kurul'da görüşüldü. Raporla ilgili ilk konuşmayı Aldoğan yaptı. Aldoğan, kürsüye kendisini savunmak amacıyla değil, millet egemenliğini anlatmak amacıyla çıkmıştı. Çünkü onun dediğine göre kendi dokunulmazlığının kaldırılmasını isteyenler millet egemenliğinin ne olduğunu bilmiyorlardı. Millet, egemenliğini milletvekilleri aracılığıyla kullanıyordu. Bundan dolayı bir milletvekili, milletin isteğini kayıtsız şartsız izhar etmek ve bunu kanun haline getirmek için uğraşmak gibi sınırsız bir yetkiye sahipti. Bir milletvekili milletin iradesini açıklamak ve bunu yerine getirecek olan oyunu açıklamak konusunda hiçbir kanunun etkisine tabi tutulamazdı. Çünkü milletin egemenlik hakkı tüm kanunların üstündeydi. Anayasanın 17. maddesine göre bir milletvekili Meclis içindeki düşünce, oy ve demeçlerinden, bunları Meclis dışında da söylemekten sorumlu tutunamazdı. Kendisi de bu hakkı kullanmıştı ve kullanacaktı. Milletin egemenlik hakkını, birtakım parti ihtiraslarına kapılarak kendilerine çok görenler, namusu üzerine yemin ettikleri milletvekili yeminindeki (milletin kayıtsız şartsız egemenliğine aykırı bir amaç gütmeyeceğim) sözlerini hatırlamalıydılar. Aldoğan, millettten aldığı vekâleti, kendisini hiçbir kanunla kayıtlı görmeyerek sınırsız bir özgürlük içinde kullanacak ve bu yüzden Allah'tan başka hiç kimseye ne hesap ne de cevap verecekti.⁴²⁰

C.H.P. Elâzığ Milletvekili Fahri Karakaya milletvekili dokunulmazlığını savunmak amacıyla konuşma yapmayı düşünmüştü, ama Aldoğan'ın kanunlara kendini kayıtlı görmeden düşüncelerini ifade edeceğini söylemesini yanlış bulmuştu. Sınırsız özgürlük yoktu. Bu, anarşi doğururdu. Herkes kanunlara uymak zorundaydı. İsnat edilen suça gelince, Aldoğan'ın iddia edilen sözleri söylediği kesin değildi. Şahitlerden iki tanesi bu sözü duymadıklarını söylemişti. Aldoğan da Meclisin mensubu bulunmaktan iftihar ettiğini söylemişti. Tüm bunlar nedeniyle Karakaya, Aldoğan'ın dokunulmazlığının kaldırılmasına karşıydı. Kaldı ki dosya dönem sonuna bırakıldığı takdirde, suç işlemişse yine de cezasını çekecekti. Ayrıca, 100 kişi karşısında konuşma yaparken, kalabalığın içinden particilik zihniyetiyle 3 kişinin bir zabıtla bu konuşmayı şikâyet etmesi ve bunun üzerine dava açılması doğru değildi. Bu yaklaşım milletvekillerinin

⁴²⁰ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:10, Birleşim:42, (13.02.1948). ss.119-120.*

söz hürriyetini kısıtlardı. Aldoğan'ın da söylediği gibi isnat edilen sözleri söylemek için deli olmak gerekirdi. Deli olan, yasama dokunulmazlığı kaldırılıp, mahkemeye sevk edilse bile beraat ederdi.⁴²¹

D.P. Muğla Milletvekili Necati Erdem de dokunulmazlığın kaldırılmamasına taraftı. Erdem'e göre Aldoğan'ın isnat edilen sözleri söylediği kesin değildi. İçtüzüğün 180. maddesinde Hazırlama Komisyonu'nun görevinden bahsederken söz konusu suçu işlediğine tam inanması durumundan bahsediyordu. Hâlbuki Aldoğan T.B.M.M.'nin üyesi bulunmaktan şeref duyduğunu söylüyor ve söz konusu sözleri söylemediğini iddia ediyordu. Hakkında tutulan zabıt varakası olayın olduğu zaman değil daha sonra tutulmuştu. Varakada adları bulunan şahitlerden iki tanesi ise bahsedilen sözün söylendiğini hatırlamadıklarını söylüyordu. Bu durum karşısında dosya savcılığa iade edilmemeli, dokunulmazlığı kaldırarak bir durum olmadığına karar verilmeliydi.⁴²²

D.P. Eskişehir Milletvekili Emin Sazak da Aldoğan'ın dokunulmazlığının kaldırılmasına karşıydı. Ona göre Aldoğan'ın içi dışı temizdi. Onu bu şekilde kabul etmek ve kararı kamuoyuna bırakmak gerekirdi.⁴²³

C.H.P. Rize Milletvekili Fuad Sirmen, rapora muhalif milletvekilleri adına rapora neden muhalefet ettiklerini anlattı. Ona göre söz konusu sözlerin söylenmesi yasama dokunulmazlığı kapsamına girmezdi. Bu sözler söylenmişse milletvekili dokunulmazlığı kaldırılmalıydı. Ama komisyona gelen evraklarla karar verildiğinde Aldoğan'ın bu sözleri söylediği kesinlik kazanmıyordu. O nedenle evraklara bakılarak dokunulmazlığın kaldırılması kararı verilmesi doğru değildi. Öte yandan dosya dönem sonuna bırakılırsa aradan yıllar geçeceği için delillerin elde edilmesi imkânsız hale gelecekti. Bu durumda en doğru yol incelemenin derinleştirilmesi için dosyanın savcılığa geri gönderilmesi idi. Böylece Aldoğan'ın isnat edilen sözleri söyleyip söylemediği daha kesin olarak ortaya çıkacak, Meclis de yeni duruma göre karar verecekti.⁴²⁴

C.H.P. Kayseri Milletvekili Sait Azmi Feyzioğlu, kendisinin rapora muhalif olduğunu, fakat raporda bunun yanlış yazıldığını belirtti. Feyzioğlu'nun söylediklerine göre Aldoğan heyecanlı biriydi. Konuşma sırasında heyecanlanır, konuşma devam ettikçe heyecanı daha da artar, en sonunda öyle şeyler söylerdi ki daha sonra bu söylediklerinden pişman olurdu. O nedenle yapılacak iş dosyayı dönem sonuna bırakmak veya dokunulmazlığı kaldırmak değil, konuyu unutmak, soruşturma açılmasına izin vermemektir. Böylece konu unutulup

⁴²¹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:10, Birleşim:42, (13.02.1948). ss.120-121.

⁴²² *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:10, Birleşim:42, (13.02.1948). ss.121-123.

⁴²³ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:10, Birleşim:42, (13.02.1948). ss.123-124.

⁴²⁴ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:10, Birleşim:42, (13.02.1948). ss.124-126.

gidecek, Aldoğan için de pişmanlık ve kendini düzeltmek için bir vesile olacaktı.⁴²⁵

C.H.P. Gaziantep Milletvekili Cemil Sait Barlas, öncelikle Aldoğan'ı savunmayacağını, konu sadece Aldoğan'ı ilgilendirseydi söz bile almayacağını belirterek konuşmasına bağladı. Aldoğan komisyonunda ifade ettiği pişmanlığını Genel Kurul'da tekrarlamamıştı. Tekrarlasaydı bu kadar üye kürsüde konuşmazdı. Komisyonun raporu da Barlas'ı tatmin etmemişti. Söz konusu rapor suçun işlendiğinden emin değildi. Bu kararı mahkemenin vermesini istiyordu. Hâlbuki komisyonun görevi bir çeşit sorgu hâkimliği yaparak kararını kesinleştirmekti. Barlas'a göre dosya dönem sonuna bırakılmalıydı.⁴²⁶

Bu konuşmalardan sonra Adalet Komisyonu Sözcüsü Kırşehir Milletvekili Sahir Kurutluoğlu söz aldı. Kurutluoğlu konuşmasını üç ana bölüme ayırdı. Birincisi milletvekili dokunulmazlığı anlayışı üzerineydi. Kurutluoğlu'na göre milletvekili dokunulmazlığı, bir milletvekilini her zaman ve her konuda kanunun üstünde tutan bir kurum değildi. Dokunulmazlık, millete hizmet yolunda olan milletvekiline hiçbir baskı ve sınırlama söz konusu olmadan düşüncelerini özgür olarak ifade etme özgürlüğü vermek demekti. Kurutluoğlu, konuşmasının ikinci bölümünde söz konusu iddiaya delil olarak gösterilen tutanağa değindi. Tutanak, zabıt varakası hükmünde değildi. İmzası bulunan iki kişi olaydan haberi olmadığını söylüyordu. Hâlbuki İktüzüğün 180. maddesine göre Komisyon suçun işlendiğine tam olarak kanaat getirecekti. Vesikaların inandırıcılığı konusunda komisyon üyeleri ihtilafa düşmüştü. Kararı mahkeme verecekti. Kurutluoğlu son olarak da dokunulmazlık anlayışının zedelenmesi endişesi üzerinde durdu. Aldoğan'ın dokunulmazlığı kaldırılırsa bazı kişilerin imzasıyla milletvekili hakkında suçlamada bulunarak milletvekilinin düşüncelerini serbestçe ifade etmesine engel olunmasının yolu açılabilirdi. Asıl endişe kaynağı buydu. Aldoğan, bu sözleri söylemediğini belirtmişti ve söylemeyi delilik olarak vasıflandırmıştı. İmzası bulunan 6 kişiden 2'si de bu sözleri duymadığını söylemişlerdi. Bu durumda dokunulmazlık kaldırılarak kötü bir çıkış açılmış olacaktı.⁴²⁷

Kurutluoğlu'ndan sonra söz alan D.P. İstanbul Milletvekili Fuat Hulusi Demirelli, delil olarak sunulan tutanağı eleştiren bir konuşma yaptı. Tutanak bir muhtar tarafından hazırlanmıştı. Osmanlı ve Cumhuriyet tarihinde bu tür bir uygulama görülmemişti. Tutanakta imzası bulunan iki kişi, Aldoğan'a isnat edilen sözleri duymadıklarını belirtmişlerdi. Orada konuşmayı dinleyen diğerleri de bu konuda bir şikâyetle bulunmamıştı. Üstelik bu konuşma hiçbir yaygın organında çıkmamıştı. Bu kadar garip bir zabıt varakası ve şahitlerin birbirini

⁴²⁵ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:10, Birleşim:42, (13.02.1948). ss.126-128.

⁴²⁶ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:10, Birleşim:42, (13.02.1948). ss.128-129.

⁴²⁷ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:10, Birleşim:42, (13.02.1948). ss.129-130.

tutmayan sözleri karşısında bu işte fazla bir gayretkeşlik ve tertip olduğu hissediliyordu. O nedenle bu belgenin bir değeri yoktu. Aldoğan'ın kendisi de bu sözü söylemediğini belirtmişti. O halde dokunulmazlığının kaldırılmasına gerek yoktu.⁴²⁸

Hazırlama Komisyonu üyesi İzmir Milletvekili Ekrem Oran ise aksi düşüncedeydi. Oran'a göre Aldoğan iddia edilen sözleri söylemediğini belirtse mesele kalmayacaktı. Ama bundan kaçınıyordu. Aldoğan, Hazırlama Komisyonuna davet edilmiş, fakat Aldoğan bunu kabul etmemişti. Karma Komisyona çağırılmış, orada da kimseye hesap vermek zorunda olmadığını söylemişti. Fuad Sirmen, eğer kendisini savunmazsa ve sonuçta suç işlediğine kanaat getirilirse mahkemeye hesap vermek zorunda olduğunu izah edince Aldoğan yumuşamış ve bu sözleri söylemediği intibayı uyandıracak tarzda bir cevap vermişti. Aldoğan hâlâ bu sözleri söylemediğini açıklayabilirdi. Şahitler konusuna gelince, bu sözleri duymadığını söyleyen imzacı şahitlerden biri Demokrat Parti'liydi. Diğerlerine güvendiği için okumadan imzaladığını söylemesi de diğerlerinin güvenilirliğinin ispatıydı. Duymadığını söyleyen ikinci kişi ise o sözleri duymamış, o sırada meşgul veya dışarıda olabilirdi. Ayrıca Aldoğan isnat edilen sözleri söyleyebilecek biriydi. Komisyonun çoğunluğu bu sözlerin Aldoğan'a ait olduğuna inanıyordu. Aldoğan'ın dokunulmazlığı kaldırılmalı, son kararı mahkeme vermeliydi. Dosyanın dönem sonuna bırakılması delillerin yok olması demekti. Karar yüce Meclis'indi.⁴²⁹

Hazırlama Komisyonu adına konuşan diğer üye Ankara Milletvekili Mümtaz Ökmen'di. Ökmen, Aldoğan hakkında önlerine üç dosya geldiğini, bunlardan ikisi için dönem sonuna bırakma kararı verdiklerini, son dosya ile ilgili olarak Aldoğan'ı davet ettiklerini, fakat Aldoğan'ın gelmediğini söyledi. Aldoğan daha sonra Karma Komisyon'a ifade vermişti. Ökmen, partideki görevi dolayısıyla bu sırada Ankara dışında bulunuyordu. Aldoğan'ın o toplantıda söz konusu sözleri söylemediğini ifade ettiğinden Ökmen'in haberi yoktu. Madem Aldoğan bu sözleri inkâr etmişti, o halde Ökmen de kendisinin dokunulmazlığının kaldırılmasına taraftar değildi.⁴³⁰

Karma Komisyon'un sözcüsü de olan Ekrem Oran bir kez daha söz aldı. Oran, Aldoğan'ın eleştirileri nedeniyle dokunulmazlığının kaldırılmasını istemediklerini, Meclis üyeleri için "bu efendiler, bu küçük efendiler, hırsızlar, soysuzlar" diye hakaret ettiği için dokunulmazlığının kaldırılmasını istediklerini söyledi.⁴³¹

⁴²⁸ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:10, Birleşim:42, (13.02.1948). ss.130-131.

⁴²⁹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:10, Birleşim:42, (13.02.1948). ss.131-133.

⁴³⁰ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:10, Birleşim:42, (13.02.1948). ss.136-137.

⁴³¹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:10, Birleşim:42, (13.02.1948). s.137.

Konu ile ilgili son olarak C.H.P. Kocaeli Milletvekili Nihat Erim kürsüye geldi. Erim, Aldoğan'ın tavırlarını ve sözlerini tasvip etmediğini belirtmekle beraber, 5-6 kişinin imzasıyla bir milletvekilinin dokunulmazlığının kaldırılmasının kötü bir çığır açacağını söyledi. Bu yol açılırsa gelecekte herhangi bir toplantıda konuşan bir milletvekiline kötülük yapmak isteyen on kişilik bir grup imza toplayarak o kişi hakkında iftiralar atabilir, bu durumda o milletvekilinin de dokunulmazlığı kaldırılabilirdi. Erim'e göre bu yolu açmamak lazımdı.⁴³²

Bu konuşmalardan sonra raporun onaylanmaması ve dosyanın dönem sonuna bırakılmasıyla ilgili C.H.P. Kayseri Milletvekili Sait Azmi Feyzioğlu ile Gaziantep Milletvekili Cemil Sait Barlas'ın önermeleri okundu ve oya sunuldu. Açık yapılan oylamaya 257 üye katıldı. Sonuçta 106 ret, 2 çekinse oya karşılık 149 oyla dosyanın dönem sonuna bırakılması kabul edildi.⁴³³

Aldoğan'ın dokunulmazlığının kaldırılması, Denizli Milletvekili Reşat Aydın'ın İnönü ve Bayar'a suikast yapılacağı iddiası dolayısıyla Kasım 1949'da tekrar gündeme geldi. Aydın, Millet Partili Sadık Aldoğan, Osman Bölükbaşı ve, Fuat Arna'nın İnönü ve Bayar'a suikast yapacağı iddiasında bulunmuş, bu iddia ortaya çıkınca Türkiye gündemine oturmuştu. Bu gelişme üzerine Aldoğan'ın da dokunulmazlığı kaldırılmadan 16 Kasım 1949 tarihli hâkim kararıyla evinde arama yapılmış, evraklara el konulmuş, hatta üstü de aranmıştı.⁴³⁴ Bu arada savcılık Aldoğan'ın dokunulmazlığının kaldırılmasını istedi. Meclis'te kurulan Karma Komisyon dokunulmazlığın kaldırılmaması yönünde rapor hazırladı. Tam bu sırada hükümet de dokunulmazlığın kaldırılması talebini içeren Başbakanlık tezkeresini Meclis'ten geri çekti. Aynı gün Aldoğan, Arna ve Bölükbaşı'ya iftira suçlamasıyla Aydın'ın dokunulmazlığının kaldırılması için Meclis'e talepte bulunuldu.⁴³⁵

Bu olaydan sonra da Aldoğan'ın dokunulmazlığının kaldırılmasıyla ilgili Meclis'e daha birçok başvuru yapıldı. Bu başvurular Karma Komisyonlarda

⁴³² *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:10, Birleşim:42, (13.02.1948). s.138.

⁴³³ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:10, Birleşim:42, (13.02.1948). ss.138-139.

⁴³⁴ Aldoğan'a göre üstünün ve evinin aranması milletvekili dokunulmazlığının ihlali anlamına geliyordu. O nedenle T.B.M.M.'de Adalet Bakanı ve Başbakan'ın cevaplaması istemiyle üstünün aranmasına nasıl cüret edildiğini sormuştu. Bu soru Genel Kurul'da 5 Aralık 1949 tarihinde cevaplandı. Adalet Bakanı Fuad Sirmen ve Başbakan Yardımcısı Nihat Erim'e göre bu arama dokunulmazlığı ihlal etmemişti. Milletvekili dokunulmazlığı sadece sorgulama, tutulma ve yargılamaya engeldi. Yoksa hâkim kararıyla evi ve üstü aranabilirdi. Aldoğan'a göre üzerinin aranması sorgulama anlamına geliyordu; Sirmen ve Erim'e göre ise bu anlama gelmezdi. Hükümetin görüşüne göre Anayasa bu şekilde farklı tefsir edildiğine göre yapılacak iş maddenin yorumlanması için Aldoğan'ın Meclis'e müracaat etmesi, Anayasa Komisyonu'nun bu yorum istemini inceleyerek bir sonuca varmasydı. Bkz. *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:4, Cilt:22, Birleşim:13, (05.12.1949), ss.51-56.

⁴³⁵ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:4, Cilt:21, Birleşim:8, (23.11.1949). ss.125-126

görüldü. Son olarak Karma Komisyon 22 Mart 1950 tarihli raporunda Aldoğan'ın üç ayrı dosyasıyla ilgili dokunulmazlığının kaldırılmasını oy çokluğuyla kabul etti. Bu dosyalardan ilki Aldoğan'ın 5 Mart 1950 tarihinde Millet Partisi'nin Kumkapı Şubesinin açılışı münasebetiyle bir kahvehanede yaptığı konuşma ile ilgiliydi. İddiaya göre Aldoğan burada Cumhurbaşkanı ve Hükümetin manevi kişiliğini açıkça tahkir ve tezyif etmişti. Karma Komisyon konu ile ilgili aşağıdaki raporu hazırlamıştı:⁴³⁶

Anayasa ve Adalet Komisyonlarından kurulan Karma
Komisyon raporu

T. B. M. M.

Anayasa ve Ada. Ko.

Esas No. 3/506

Karar No. 25

22 . III . 1950

Yüksek Başkanlığa

5.III.1950 tarihinde Millet Partisinin Kumkapı Şubesinin açılışı münasebetiyle Kumkapı Türbeli caddesi 33 sayılı kahvehanesinde yapılan umumi toplantıda Hükümetin mânevi şahsiyetini alenen tahkir ve tezyif ettiği ve Cumhurbaşkanı'nın gıyabında tecavüzkâr sözler söylediğinden dolayı suçlu sanılan Afyon Milletvekili Gl. Sadık Aldoğan'ın milletvekilliği dokunulmazlığının kaldırılması hakkındaki Başbakanlık tezkeresi Karma Komisyonumuza havale edilmekle İçtüzük gereğince ad çekme suretiyle Hazırlama Komisyonu kurulmuştur. Bu komisyon 22.III.1950 saat 10'da Sadık Aldoğan'ı dinlemeye karar vererek kendisine tebligat yapmışsa da mumaileyh yazılı olarak verdiği cevapta gelemeyeceğini bildirmesi üzerine evrak üzerinde inceleme yapılarak:

1. Sadık Aldoğan adı geçen Millet Partisinin Kumkapı Ocağının açılış töreninde söylediği nutukta, Cumhurbaşkanı'nın gıyabında lisanla tecavüzde bulunmakta ise de bu cürüm Ceza Kanunu hükümlerine göre terhipli cezayı gerektirir suçlardan olmaması dolayısıyla İçtüzük'ün 180'inci maddesi gereğince soruşturma ve yargılamanın dönem sonuna bırakılmasının muvafık olacağı,

⁴³⁶ *Afyon Karahisar Milletvekili Gl. Sadık Aldoğan'ın Milletvekilliği dokunulmazlığının kaldırılması hakkında Başbakanlık tezkeresi ve Anayasa ve Adalet Komisyonlarından kurulan Karma Komisyon raporu (3/506), 292 sıra sayılı basmayazı, s.2. T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:8, Toplantı:4, Cilt:25, Birleşim:72, (24.03.1950).*

2. Adı geçen Sadık Aldoğan'ın aynı konuşmasında «.... Hükümete bir şey söylenemez, istediği kepezeliği yapsınlar...», «... San Fransisko'daki toplantıda sözünü tutmayan iki rezil Hükümet kaldı, biri rezil Halk Partisi Hükümeti, diğeri de rezil Sovyet Rusya Hükümetidir...» «... Biz bunu tenkit ettiğimiz zaman herifler bizi tenkit ediyorsunuz diyorlar, yedikleri b...⁴³⁷ bak keratalara, sizi tenkit etmiyelim de kimi tenkit edelim...» gibi sözleri sarf ettiği dosyada mevcut 5.III.1950 tarihli zabıt varakasından anlaşılmakla bu suretle Hükümetin mânevi şahsiyetini tahkir ettiği ve bu fiilin T.C.K.'nun 159'uncu maddesinin tatbikini gerektirir terhipli cezalardan bulunduğu cihetle Anayasa ve İçtüzük hükümlerine göre Sadık Aldoğan'ın Milletvekilliği dokunulmazlığının kaldırılmasının icabedeceği sonucuna varmıştır.

Karma Komisyonda, Hazırlama Komisyonunun bu raporu ve dosyadaki zabıt varakaları okunduktan ve yapılan görüşmelerden sonra Sadık Aldoğan'ın yukarda izah edilen eylemi T.C.K.'nun 159'uncu maddesine giren terhipli cezayı istilzam ettiğinden Anayasa hükmü uyarınca Milletvekilliği dokunulmazlığının kaldırılması lâzımgeldiğine çoğunlukla karar verilmiştir.

Kamutayın Yüce tasvibine arzolunmak üzere Yüksek Başkanlığa sunulur.

Karma Komisyon Başkanı	Kâtip	Sözcü
Tokad Nazım Poroy	Samsun Dr. Sadi Konuk	Konya Ali Rıza Türel
Afyon K. Karara muhalifim Hasan Dinçer	Balıkesir Orgl. Kâzım Özalp	Balıkesir O. N. Burcu
Bursa A. Akgüç	Bursa M. Baha Pars	Bursa M. Erkmén
Denizli N. Küçüká	Erzincan A. Fırat	Erzincan S. Sağıroğlu
Erzurum Ş.İbrahimhakkıoğlu	İsparta R. Güllü	İstanbul A. Ödül
İstanbul Karara muhalif O. N. Köni	İzmir E. Oran	Kırklareli Dr. F. Umay
Manisa K. Coşkunoglu	Mardin M. K. Boran	Rize Dr. S. A. Dilemre
Tekirdağ F. Öztrak		

⁴³⁷ Metindeki argo kelime çıkarılmıştır. (M.Çufalı).

İkinci rapor ise Aldoğan'ın 1949 yılının farklı aylarında farklı yerlerde yaptığı konuşmalarda cumhurbaşkanı ve hükümetin manevi şahsiyetini tahkir iddiasıyla açılan davalarla ilgiliydi. Karma Komisyon hükümetin manevi şahsiyetini tahkirden Aldoğan'ın dokunulmazlığının kaldırılmasını kabul etmişti. Komisyon'un bu konudaki raporu ise aşağıdaki gibiydi:

Anayasa ve Adalet Komisyonlarından kurulan Karma
Komisyon raporu

T. B. M. M.
Anayasa ve Adalet Ko.
Esas No. 3/442
Karar No. 24
22 .III.1950

Yüksek Başkanlığa

Millet Partisi mensupları tarafından İstanbul'da muhtelif tarihlerde Kâğıthane, Sarıyer, Tophane, Beşiktaş, Yenışehir ve Ortaköy semt ocaklarında tertip olunan umumi toplantılarda Hükümetin mânevi şahsiyetini alenen tahkir ettiği, Cumhurbaşkanının gıyabında lisanen tecavüzde bulunduğu ve kanunlara alenen sövdüğünden dolayı suçlu sanılan Afyon Karahisar Milletvekili Gl. Sadık Aldoğan'ın Milletvekilliği dokunulmazlığının kaldırılmasına dair Başbakanlığın 6-4271 sayı ve 6.XII.1949 tarihli yazısıyla ilişkisi dosya, İçtüzüğün 178 nci maddesi gereğince adçekme suretiyle ayrılan Hazırlama Komisyonuna havale edilmekle bu Komisyonca dinlenmek üzere kendisine tebligat yapılmış ise de gelmediğinden yalnız evrak incelenerek :

1. Sadık Aldoğan'ın İstanbul'da Millet Partisinin muhtelif toplantılarında Cumhurbaşkanına gıyabında mütecavizane bir lisan kullandığı ve kanunlara alenen sövdüğü anlaşılmakta ise de bu cürümler Ceza Kanununun hükümlerine göre terhipli cezayı istilzam eden fiillerden olmaması dolayısıyla İçtüzük'ün 180 nci maddesi gereğince soruşturma ve yargılamanın dönem sonuna bırakılması;

2. Yine Sadık Aldoğan'ın,

a) 7.VIII.1949 tarihinde Kâğıthane köy ocağında yapılan toplantıda «... bizde de idarenin, Romanya, Bulgaristan, en mülevves tanıdığı Moskof idaresi olduğunu belirterek utanmazlar, utanmazlar.... »;

b) 13.VIII.1949 tarihinde Sarıyer Semt ocağında söylediği nutukta, da «İnsan Hakları Beyannamesine imzasını koyan Halk

Partisi Hükümeti vermiş olduğu sözü tutmuyor, sözünü tutmayan biri Sovyet Hükümeti, diğeri Halk Partisi Hükümeti, bunlar bütün dünyadan utanmıyorlar mı? Bu memlekette millet işlerini Millî şef, onun adamları yani uşakları görüyor», «bu Halk Partisi hükümetleri bu iktidarı ele geçirdikleri günden beri, bu uğursuz Hükümet... »;

c) 16.VIII.1949 tarihinde Tophane Semt Ocağında da: «Cumhurreisinin de hükümetin de kabahatini bu halk suratlarına vurabilir, hey utanmazlar, halka çamur gibi ekmek yediren sersem Hükümet», «Canı yanan vatandaş Allah belâsını versin bu idarenin diyebilir, Allah belâlarını versin diyoruz, evet size hakaret ediyorum....»;

d) 30.8.1949 tarihinde Beşiktaş semt ocağında da «Demokrasinin birinci şartı Hükümetin millet tarafından seçilmesi demektir, şimdiki gibi Devlet başkasının elinde bir oyuncak olurlarsa buna Hükümet değil maskaralık derler.» «Efendisinden başka bir şey düşünmiyen bu Hükümet... », «bu idareye utanmadan arlanmadan demokrasi diyenlerin.»

e) 1.IX.1949 tarihinde Beyoğlu Yenişehir semt ocağında da, «bunlar aptal adamlardır, bu adamlar iktidara geçtikleri günden beri... Sersem budala, burnunu görmekten âciz bu adamlara oy verilir mi? » «Bu adamlar şimdi şefin tersi, şef de onların tersidir.»

f) 4.IX.1949 tarihinde Ortaköy Mecidiye ocağında da «herkesin gözü önünde bu pis diktatörlük yıkılacaktır, bu pis, menhus diktatörlüğü memleketten silip süpürmek istiyoruz, behemahal bu pis diktatörlükten kurtulacağız»;

Gibi sözler sarf ettiği dosya içinde mevcut vesikalardan anlaşılmış olduğu bu sözlerle Sadık Aldoğan'ın Hükümetin manevi şahsiyetini tahkir ettiği ve Hükümetin mânevi şahsiyetini tahkir ise Türk Ceza Kanununun 159 ncu maddesine göre terhipli cezayı gerektiren cürümlerden olduğu için Anayasa ve İçtüzük hükümlerine göre Aldoğan'ın dokunulmazlığının kaldırılması icabedeceği neticesine varılmış olduğu tanzim edilen bir raporla Karma Komisyonumuza arzedilmiştir.

Karma Komisyonunda, Hazırlama Komisyonunun bu raporu ve dosyadaki zabıt varakaları okunduktan ve yapılan görüşmelerden sonra Sadık Aldoğan'ın yukarda izah edilen eylemi Türk Ceza Kanununun 159'uncu maddesine giren terhipli cezayı istilzam ettiğinden Anayasa hükmü uyarınca

milletvekilliği dokunulmazlığının kaldırılması lâzım geldiğine çoğunlukla karar verilmiştir.

Kamutayın Yüce tasvibine arzedilmek üzere Yüksek Başkanlığa sunulur.

Karma Komisyon Başkanı	Sözcü	Kâtip
Tokad	Konya	Samsun
<i>Nazım Poroy</i>	<i>Ali Rıza Türel</i>	<i>Dr. Sadi Konuk</i>
Afyon K.	Balıkesir	Balıkesir
Karara muhalifim	<i>Orgl. K. Özalp</i>	<i>O. N. Burcu</i>
<i>H. Dinçer</i>		
Bursa	Bursa	Bursa
<i>A. Akgüç</i>	<i>M. B. Pars</i>	<i>M. Erkmen</i>
Denizli	Erzincan	Erzincan
<i>N. Küçük</i>	<i>A. Fırat</i>	<i>S. Sağıroğlu</i>
Erzurum	İsparta	İstanbul
<i>Ş.İbrahimhakkioğlu</i>	<i>R. Güllü</i>	<i>A. Ödül</i>
İzmir	Kırklareli	Manisa
<i>E. Oran</i>	<i>Dr. F. Umay</i>	<i>K. Coşkunoglu</i>
Mardin	Rize	Tekirdağ
<i>M. K. Boran</i>	<i>Dr. S. A. Dilemre</i>	<i>F. Öztrak</i> ⁴³⁸

Son olarak Aldoğan'ın 1949 yılında yaptığı başka bir konuşmada hükümetin manevi şahsiyetini tahkir ve tezyif ile cumhurbaşkanına gıyabında lisanen tecavüzde bulunduğu iddiasıyla dokunulmazlığının kaldırılması istenmiş, Karma Komisyon da 22 Mart 1950 tarihli kararıyla hükümetin manevi şahsiyetini tahkirden Aldoğan'ın dokunulmazlığını oy çokluğuyla kabul etmişti. Bu konudaki komisyon raporu şu şekildeydi:

Anayasa ve Adalet Komisyonlarından kurulan Karma
Komisyon raporu

T. B. M. M.
Anayasa ve Adalet Komisyonu
Esas No. 3/398
Karar No. 23

22 .III.1950

⁴³⁸ Afyon Karahisar Milletvekili Gl. Sadık Aldoğan'ın Milletvekilliği dokunulmazlığının kaldırılması hakkında Başbakanlık tezkeresi ve Anayasa ve Adalet Komisyonlarından kurulan Karma Komisyon raporu (3/442), 293 sıra sayılı basmayazı, ss.2-3. *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:4, Cilt:25, Birleşim:72, (24.03.1950).

Yüksek Başkanlığa

Hükümetin mânevi şahsiyetini tahkir ve tezyif ettiği, Cumhurbaşkanı gıyabında lisanen tecavüzde bulunduğu ihbar edilen Afyon Karahisar Milletvekili Sadık Aldoğan hakkındaki evrak Başbakanlığın 15.IX.1949 tarih ve özel 6-2/3342 ve genel 8/6-3394 sayılı yazısıyle Büyük Millet Meclisi Yüksek Başkanlığına gönderilmiş ve Başkanlıkça da Anayasa ve Adalet Komisyonlarından mürekkep Karma Komisyona tevdi edilmiş ve İçtüzüğün 178'inci maddesi gereğince (ad çekme) suretiyle ayrılan beş kişilik Hazırlama Komisyonuna verilmişti.

Hazırlama Komisyonu tüzüğün adı geçen maddesi hükmüne tevfikân 21.III.1950 Salı günü saat 14'de Sadık Aldoğan'ı dinlemek üzere davet etmiş ise de gelmediğinden dosya üzerinde incelemelerini yaparak aşağıda yazılı sonuca varmıştır: Bu Komisyonca incelenen dosya münderecatına göre: Millet Partisi mensupları tarafından 20.VII.1949 gecesi İzmir'in Karşıyaka Ar Gazinosunda tertip edilen toplantıda söz alan Afyon Milletvekili Sadık Aldoğan'ın konuşma sırasında: (Burasını İngiltere mi sanıyorsunuz? Çörçil gibi adam kazanamadı ama, o memleketteki hükümetlerde namus vardır. Onlarda sandalyalarına yapışacak kadar zillet yoktur. Yoksa işkembesini doldurmak için iktidarda durmak zillettir. Namuslu bir adam verdiği sözü tutmazsa o adama ve o Hükümete namussuz denir.) ve 24.VII.1949 gününde yine aynı partinin İzmir Ballıkuyu Ocak binasında yaptığı toplantıda konuştuğu sırada (İkinci Dünya harbinin sonunda Birleşmiş Milletler camiasına biz de dâhil olduk. Fakat milletin sırtına bir kâbus ve ahtapot gibi yapışan şef ve onun hükümetleri buundukça vadedilen insan hakları hiçbir suretle sağlanamaz) demek suretiyle Hükümetin manevî şahsiyetini alenen tahkir ve tezyif ettiği ve Cumhurbaşkanı aleyhinde lisanen tecavüzde bulunduğu yerlerinde tutulan 20.VII.1949 ve 24.VII.1949 tarihini taşıyan 2 tutanakla tesbit ve bu tutanaklar münderecatı da onu imza edenlerin savcılıkta alınan ifadeleriyle teyit olunmuştur. Bu açıklama ve dosya münderecatına göre Sadık Aldoğan'a isnadolunan fiil:

1. Cumhurbaşkanı aleyhinde ve gıyabında lisanen tecavüzde bulunmak,
 2. Hükümetin mânevi şahsiyetini alenen tahkir ve tezyif etmek,
- den ibaret olmak üzere ikidir.

1. Bu eylemlerden birincisi, yani (Cumhurbaşkanı aleyhine gıyabında lisanen tecavüzde bulunmak) Türk Ceza Kanununun 158 nci maddesinin 2 nci fıkrasına göre cezalandırılması icabeden fiillerden bulunmasına ve Anayasanın 12 ve 27 nci maddelerinde yazılan yasak eylemlerden olmamasına mebni İçtüzük'ün 180 nci maddesinin 2 nci fıkrası hükmüne tevfikân bu eylemden ötürü kovuşturma ve yargılamanın dönem sonuna bırakılması gerektiği sonucuna varılmıştır.

2. Hükümetin mânevi şahsiyetini alenen tahkir ve tezyifte bulunduğu hakkındaki yasak eyleme gelince,

Adı geçen Sadık Aldoğan'ın, yukarda özetlendiği gibi 20. VII. 1949 tarihinde yapılan toplantıda konuşurken, Hükümetin yaptığı işleri tenkid ettiği sırada ve mevzu tamamen Hükümet icraatı ve seçim işleri iken, seçimin Millî Şefin emriyle yapıldığı ve bunun mesulü Hükümet olduğu ifade edildikten ve Seçim Kanunu tadilâtına da temas olunduktan sonra bilhassa:

(Hasan Saka zamanında ecnebilere de gösterdikleri Seçim Kanunu iyi imiş, Hasan Saka diyor ki, bu kanunla seçime girilebilir. Aklınla yaşa Allahın alığı, burasını İngiltere mi sanıyorsun adam? Çörçil gibi adam kazanamadı ama o memleketlerdeki hükümetlerde namus vardır. Onlarda sandalyalarına yapışacak kadar zillet yoktur. Yoksa, işkembesini doldurmak için iktidarda durmak zillettir. Bizim Seçim Kanununu mütehassıslara göstermeye lüzum yoktur. Bu işin yapılması ancak namuslu bir hükümetin bulunmasında görülür. Ama bizim namusumuzdan şüpheniz mi var! Evet şüphe ediyorum. Şüphelenmek vatandaşın hakkıdır. 1946 daki marifetler unutulamaz. O ateş yanıyor katiyen söndürülemez) dedikten sonra mevzuu Devletlerarası münasebete intikal ettiren Sadık Aldoğan, (İkinci Dünya Harbinden muzaffer çıkan Ruzvelt'le, Çörçil 4 maddelik bir Atlantik Beyannamesi yaptılar. Birleşmiş milletler camiasına bizi de aldılar. Hasan Saka oraya imza koydu. Bu Halk Partisi Hükümeti imzasını tuttu mu? Bunu bu Halk Partisi Hükümetinden soruyorum? Namuslu bir adam verdiği sözü yapmazsa o adam ve o Hükümete namussuz denir. Ya imzasını tatbik eder, etmezse namussuzun kendisidir. Ben başkasını tanımıyorum. 159 ncu madde filân tanımıyorum. O halde ne halt etmeye bu imzanızı tatbik etmiyorsunuz) demiş ve 24.VII.1949 tarihinde Ballıkuyu Ocak toplantısında yaptığı konuşmada da memlekette 41 seneden beri hakikî hürriyetin

teessüs edemediğini Cumhuriyetin ilânından sonra da bir tek parti ve şef ile onun hükümetlerinin ve adamlarının arzusuna göre idare edildiğini beyan ve Hükümet icraatını tenkid ederken (İkinci Dünya Harbinin sonunda Birleşmiş Milletler camiasına bizim de dâhil olduğumuzu, fakat milletin sırtına bir kâbus ve bir ahtapot gibi yapışan şef ve onun hükümetleri bulundukça vâdedilen insan haklarının hiç bir surette sağlanamayacağını) ifade etmiş olduğunu bildirmiş ve Hazırlama Komisyonu da buna kanmış ve Sadık Aldoğan'ın söylediği bu sözlerin ifade ettiği açık mâna ve konuşmanın genel konusu itibariyle Türk Ceza Kanununun 159 ncu maddesinin 1 ve 2 nci fıkraları hükümlerine uygun şekilde Hükümetin mânevi şahsiyetini alenen tahkir ve tezyif mahiyetinde olduğunu kabul etmiştir. Bu yasak eylem ve buna terettüp eden ceza ise Anayasanın 12 nci maddesinde yazılı terhipli cezaları gerektiren suçlardan bulunduğundan ve Hazırlama Komisyonu da buna kandığından bu madde için Sadık Aldoğan'ın İçtüzük'ün 180 nci maddesi hükmüne uyularak Milletvekiliği dokunulmazlığının kaldırılması gerektiği sonucuna varmıştır.

Karma Komisyonunda, Hazırlama Komisyonunun bu raporu ve dosyadaki zabıt varakaları okunduktan ve yapılan görüşmelerden sonra Sadık Aldoğan'ın yukarda izah edilen eylemi, Türk Ceza Kanununun 159 ncu maddesine giren terhipli cezayı istilzam ettiğinden Anayasa hükmü uyarınca Milletvekilliği dokunulmazlığının kaldırılması lâzımgeldiğine çoğunlukla karar verilmiştir.

Kamutayın Yüce tasvibine arz olunmak üzere Yüksek Başkanlığa sunulur.

Karma Komisyon Başkanı	Kâtip	Sözcü
Tokad <i>Nazım Poroy</i>	Samsun <i>Dr. S. Konuk</i>	Konya <i>Ali R. Türel</i>
Afyon K. Karara muhalifim <i>Hasan Dinçer</i>	Balıkesir <i>Orgl. K. Özalp</i>	Balıkesir <i>O. N. Burcu</i>
Bursa <i>A. Akgüç</i>	Bursa <i>M. B. Pars</i>	Bursa <i>M. Erkmen</i>
Denizli <i>N. Küçüka</i>	Erzincan <i>A. Fırat</i>	Erzincan <i>S. Sağiroğlu</i>

Erzurum Ş.İbrahimhakkıoğlu	İsparta R. Güllü	İstanbul A. Ödül
İstanbul Karara muhalif E. Oran	İstanbul Karara muhalif F. H. Demirelli	İzmir O. N. Köni
Kırklareli Dr. F. Umay	Manisa K. Coşkunoglu	Mardin M. K. Boran
Rize Dr. S. A. Dilemre	Tekirdağ F. Öztrak ⁴³⁹	

Bu raporlar üzerindeki görüşmeler T.B.M.M. Genel Kurulunda 24 Mart 1950 tarihinde yapıldı. Yalnız, Meclis'e dokunulmazlığın kaldırılması talebiyle başvuru tarih ile Komisyonun kararı ve Genel Kurul'da görüşüldüğü tarih birbirine o kadar yakındı ki, görüşmelerde ilk önce buna değinildi. Üstelik Karma Komisyon Başkanı Nazım Poroy, konu ile ilgili raporun öncelikli görüşülmesi gereken işlerin başına alınması için Meclis Başkanlığı'na bir önerge vermişti. Bu önerge dikkate alınarak raporun görüşülmesi öne alındı. Poroy'un raporun görüşülmesini öne alma teklifinin nedenini bir defada görüşülmesi gereken, fakat görüşülmesi kısa sürebilecek bir konu şeklinde izah etmesi, diğer milletvekillerine inandırıcı gelmedi. M.P. Kütahya Milletvekili Ahmet Tahtakılıç da buna itiraz edenlerdendi. Tahtakılıç'ın bildirdiğine göre bu dosyaların önünde daha nice dokunulmazlık dosyaları vardı. İhtüze göre 1 ay içinde dokunulmazlık dosyalarının sonuçlandırılması gerekiyordu. Ama gündemde sayısız dosya varken, 3 Martta meydana geldiği iddia edilen bir olayın 21 Mart'ta Meclis'e gelmesi, 22 Mart'ta da Komisyon'dan çıkması şaşırtıcıydı. Türkiye Büyük Millet Meclisi kuruluşundan beri dokunulmazlığa büyük önem vermişti. Bu konuda acele hareket etmek doğru değildi.⁴⁴⁰ C.H.P. Bursa Milletvekili Muhittin Baha Pars ise Aldoğan gibi Meclisin daha önce hiç görmediği, hakaret dolu sözlerle konuşan birisinin dokunulmazlığının bir an önce kaldırılmasını istiyordu.⁴⁴¹ Hasan Dinçer ve Ahmet Tahtakılıç gibi muhalefet milletvekilleri bu aceleye itiraz etmelerine rağmen Meclis kararıyla konu öncelikli görüşülecek işler arasına alındı. Bundan sonra raporların görüşülmesine geçildi.

İlk raporla ilgili ilk söz Sadık Aldoğan'a verildi. Aldoğan kendini savunduğu konuşmasında kendisinin Anayasa'nın 17. maddesine dayanarak

⁴³⁹ Afyon Karahisar Milletvekili Gl. Sadık Aldoğan'ın Milletvekilliği dokunulmazlığının kaldırılması hakkında Başbakanlık tezkeresi ve Anayasa ve Adalet Komisyonlarından kurulan Karma Komisyon raporu (3/398), 294 sıra sayılı basmayazı, ss.2-3. *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:4, Cilt:25, Birleşim:72, (24.03.1950).

⁴⁴⁰ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:4, Cilt:25, Birleşim:72, (24.03.1950). ss. 1015-1016.

⁴⁴¹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:4, Cilt:25, Birleşim:72, (24.03.1950). s.1016.

özgürce konuştuğunu, bazan heyecanlı konuştuğunu, argo da konuştuğunu, ama samimi olduğunu belirtti. Milletvekili sorumsuzluğunun hem Türk anayasasında hem de diğer anayasalarda düzenlendiğini, milletvekillerinin düşüncelerini ifadeden dolayı sorumlu tutulamayacağını söyleyen Aldoğan, hükümetin manevi şahsiyetinin olmadığını, kendisinin manevi şahsiyeti ne ise hükümet üyelerinin de o olduğunu ifade etti. Aldoğan kendini savunmuyordu, sadece anayasanın kendine verdiği ifade özgürlüğü hakkını kullanıyordu. Şahısları hedef almıyordu, hükümetin itibarını düşürüyordu. Bu da kendisinin göreviydi. Dört duvar arasında konuşma dönemi geçmişti. Vatandaşların arasında konuşmak gerekiyordu. Aldoğan tüm milletvekillerini seviyordu. Kendisinin yaptığı şey C.H.P.'nin anayasaya aykırı olarak çıkardığı kanunlara muhalefet etmektir. 1945 yılında kabul edilen Birleşmiş Milletler Anayasasını Türkiye de kabul etmişti. İnsan Hakları Beyannamesini imzalamıştı. Bunlar niçin uygulanmıyordu? Aldoğan, bunları düşündükçe uykularının kaçtığını, ülke adına üzüntü duyduğunu söylüyordu.⁴⁴²

Aldoğan'dan sonra Karma Komisyon Başkanı Nazım Poroy söz aldı. Poroy, Fransız Hukukçu Jülien La Farrière'den alıntı yaparak, milletvekili dokunulmazlığının sadece Meclis çatısı altında geçerli olduğunu, Meclis dışında aynı fiili işlediğinde ise hükümetin bu kişinin yakasına yapışacağını iddia etti. Ona göre yasama masuniyeti (yasama bağımsızlığı) iki esasa dayanıyordu. Biri milletvekilinin mesuliyetsizliği (sorumsuzluğu) ki milletvekilinin kürsüden söylediği sözlerden hiçbir zaman sorumlu olmayışı, diğeri de milletvekilinin muafiyeti (dokunulmazlığı) yani milletvekilinin dışarıda işleyeceği suçlardı. İkincisiyle ilgili takibat ve ceza tayini hükümet baskısıyla yapılmasını diye Meclis'in iznine bağlanmıştı. Sorumsuzluk İngiltere'de başlamış ve gelişmişti. Kürsü dışında başkasına saldıran ya da suç işleyen bir milletvekilinin dokunulmazlığı yoktu. Milletvekili dokunulmazlığı Fransa'da yerleşmiş ve bugün bilinen hale gelmişti. Fransa'da da Meclis dışında işlenen bir suç hiçbir zaman cezasız bırakılamazdı; sadece takip ve tutuklama için Meclisin izni gerekiyordu. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde 15 Mart 1340 (1924) tarihli oturumda yasama dokunulmazlığı tartışılmış ve sonuçta milletvekilinin Meclis içindeki konuşmaları ve Meclis dışında da yaptığı aynı konuşma dokunulmazlık kapsamına alınmış, bunların dışındaki durumlarda dokunulmazlık verilmemişti.⁴⁴³

M.P. Afyon Milletvekili Hasan Dinçer, sorunu Aldoğan değil, anayasa sorunu olarak ele aldı. Meclis bu konuda dikkatli davranmalıydı. Milletvekillerinin bağımsız ve korkusuz olarak çalışması için dokunulmazlığa ihtiyacı vardı. Aldoğan meselesine gelince, Aldoğan dört yıl önce nasılsa, nasıl

⁴⁴² *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:4, Cilt:25, Birleşim:72, (24.03.1950). ss.1018-1021.

⁴⁴³ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:4, Cilt:25, Birleşim:72, (24.03.1950). ss.1021-1024.

ve hangi üslupla konuşuyorsa bugün de aynıydı. Yıllardan beri Aldoğan'la ilgili dosyalar Meclis'e gelmezken, son bir yılda dosyalar hızla gelmeye başlamıştı. İçtüzüğe göre bu dosyalar hakkında bir ay içinde karar verilmesi gerekirken aylarca bekletilmiş, tam seçime giderken Meclis gündemine alınmış ve görüşmelere açılmıştı. Üstelik bu sırada Meclise af kanunu teklifi gelmişti. Bu teklifle komünistlerin ve vatan aleyhinde casusluk yapanların bile affedilmesi düşünülürken Aldoğan'ın milletvekili seçilemeyecek noktaya getirilmesi yanlıştı. Çağdaş ve demokratik ülkelerde seçime gidilirken hiçbir milletvekilinin dokunulmazlığı kaldırılmazdı. Bu olsa olsa diktatörlükle yönetilen ülkelerde olurdu.⁴⁴⁴

M.P. İstanbul Milletvekili Hasan Nuri Köni de Aldoğan'ın dokunulmazlığının kaldırılmasına karşıydı. Ona göre dosyada var olduğu söylenen zabıt varakası komisyon dosyasında mevcut değildi. Kaldı ki zabıt varakası olarak söz edilen zabıtlar aslında zabıt varakası değildi. Zabıt varakası olabilmesi için olayın meydana geldiği yerde taraflar tarafından imzalanmış bir belge olması gerekirdi. 1946 seçimleriyle ilgili yapılan itirazlardaki varakalar da zabıt varakası olarak kabul edilmemişti. Aldoğan hakkında düzenlenen belgelerin imzalanması için Aldoğan'a teklif bile yapılmamıştı. Bunlar olsa olsa jurnaldi.⁴⁴⁵

M.P. Çanakkale Milletvekili Ali Rıza Kırsever ise Aldoğan'ın konuşma üslubunu herkesin bildiğini, yıllar süren askerlik hayatında alıştığı gibi konuştuğunu, ne kadar sert olursa olsun iyi niyetinden dolayı hoş görmek gerektiğini söyleyip, daha birkaç ay önce suikast ihbarı nedeniyle bile dokunulmazlığının kaldırılmadığını hatırlattı. Bu nedenle bu kez de ihbarların vehimden ibaret olduğu düşünülerek dokunulmazlığının kaldırılmamasını istedi.⁴⁴⁶ Öte yandan C.H.P. Konya Milletvekili Ali Rıza Türel ise Aldoğan'ın sözlerinin eleştirisi sınırını aştığı ve hakaret ve küfre girdiği gerekçesiyle komisyonun kararını destekliyordu.⁴⁴⁷ M.P. Kütahya Milletvekili Ahmet Tahtakılıç da dosyaya daha önce yapılan eleştirileri tekrarladı. Tahtakılıç, incelemenin aceleye getirildiğinden, Aldoğan'ın peşine sürekli birkaç polis takılarak izlettirilmesinin yanlışlığından, Halk Partililerin peşine hiç polis takılmadığından bahsederek, Aldoğan'ın Meclis içinden hükümete yaptığı eleştirilerin Meclis dışında da tekrar ettiğini, namussuz kelimesinin de şahıslara isnat edilen anlamda kullanmadığını ileri sürdü.⁴⁴⁸

Bu konuşmalardan sonra Aldoğan düşüncelerini söylemek üzere tekrar kürsüye geldi. Aldoğan, konuşmalarının dokunulmazlığa girdiğinde ısrar etti.

⁴⁴⁴ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:4, Cilt:25, Birleşim:72, (24.03.1950). ss.1024-1026.

⁴⁴⁵ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:4, Cilt:25, Birleşim:72, (24.03.1950). s.1026.

⁴⁴⁶ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:4, Cilt:25, Birleşim:72, (24.03.1950). s.1027.

⁴⁴⁷ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:4, Cilt:25, Birleşim:72, (24.03.1950). ss.1027-1028.

⁴⁴⁸ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:4, Cilt:25, Birleşim:72, (24.03.1950). ss.1028-1030.

Dokunulmazlık konusunda Ali Rıza Türel ile kendisi farklı düşünüyordu. Çünkü ikisi devlet ve vatandaşın konumunu farklı düşünüyordu. Aldoğan'ın iddiasına göre Türel devleti vatandaşın üstünde görüyordu. Aldoğan'a göre ise ikisi eşit seviyedeydi. Aldoğan hiç kimseye hakaret etmemişti. Ama hükümeti eleştiri konusunda kimse kendini engelleyemezdi ve bu konuda hoşgörüsü yoktu.⁴⁴⁹

M.P. Eskişehir Milletvekili Ahmet Oğuz da, Aldoğan'ın konuşma yaptığı toplantıda hazır bulunmuş ve o da konuşma yapmıştı. Oğuz'un anlattığına göre hakaret anlamını içeren kelimeler şahsa değil fiillere karşı kullanılmıştı. Toplantı sırasında görevli iki polis vardı. Bunlardan biri konuşmayı dinlemiş, diğeri ise bir gazete kâğıdının kenarına not almıştı. Bunlara dayanarak zabıt varakası düzenlenmişti. Oğuz bu polisleri şahsen tanıyordu. Onların söylediklerine güvenilmezdi. Bu toplantıyla ilgili Ulus gazetesinde çıkan haberler de yanlıştı. Tüm bunlara dayanarak dokunulmazlığın kaldırılması yoluna gidilemezdi.⁴⁵⁰

Ali Rıza Türel'in, sözlerine açıklık getiren konuşmasından sonra Karma Komisyonunun ilk raporu oylandı. Oylama sonucunda Aldoğan'ın dokunulmazlığının kaldırılması çoğunlukla kabul edildi.⁴⁵¹

Komisyonun ikinci raporuyla ilgili sadece Ahmet Tahtakılıç söz aldı. Tahtakılıç, Yenişehir ve Kâğıthane toplantılarında kendisinin de bulunduğunu, zabıt varakasında söylenildiği sözlerin doğru olmadığını iddia etti. Bu zabıtlar notlar halinde tutuyor, daha sonra zabıt haline getiriliyordu. Bu zabıtlara dayanılarak dokunulmazlık kaldırılamazdı. Tahtakılıç'ın bu sözlerine rağmen komisyonun ikinci raporu da kabul edildi.⁴⁵²

Komisyonun üçüncü raporunun görüşülmesi de kısa sürdü. Fakat bu görüşmede hava gerginleşti. Tahtakılıç'ın bu rapor üstündeki kısa konuşmasından sonra Afyon Milletvekili Hasan Dinçer'in konuşması ortamı oldukça elektriklendirdi. Dinçer, Aldoğan'ı savunurken Aldoğan'ın mahkemeye gidişini şan ve şeref olarak göstermesi, diktatörle mücadele etmesinin sonucu diktatörün emriyle adalete gittiğini söylemesi C.H.P.'lilerin büyük tepkisine yol açtı. Bu tepkileri Bursa Milletvekili Faik Yılmazipek kürsüye gelip tekrar etti. Daha sonra yapılan oylamada komisyonun üçüncü raporu da kabul edildi.⁴⁵³. Böylece Aldoğan'ın 3 ayrı davadan yargılanmasının önü açılmış oldu.

⁴⁴⁹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:4, Cilt:25, Birleşim:72, (24.03.1950). ss.1030-1032.

⁴⁵⁰ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:4, Cilt:25, Birleşim:72, (24.03.1950). ss.1032-1033.

⁴⁵¹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:4, Cilt:25, Birleşim:72, (24.03.1950). s.1034.

⁴⁵² *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:4, Cilt:25, Birleşim:72, (24.03.1950). s.1035.

⁴⁵³ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:4, Cilt:25, Birleşim:72, (24.03.1950). ss.1035-1037.

4.2. Reşad Aydınlı'nın Dokunulmazlık Dosyası

Birinci cildin giriş bölümünde anlatıldığı gibi M.P. Denizli Milletvekili Reşat Aydınli, aynı partiden Sadık Aldoğan, Osman Bölükbaşı ve Fuat Arna'nın İnönü ve Bayar'a suikast yapacağı iddiasında bulunmuş, bu iddia kamuoyuna yansyınca savcılık Aldoğan'ın dokunulmazlığının kaldırılmasını istemiş, Meclis'te kurulan Karma Komisyon ise dokunulmazlığın kaldırılmaması yönünde rapor hazırlamıştı. Tam bu sırada hükümet de dokunulmazlığın kaldırılması talebini içeren Başbakanlık tezkeresini Meclis'ten geri çekmişti.

23 Kasım 1949 tarihinde Ankara Cumhuriyet Savcılığı, Aldoğan, Bölükbaşı ve Arna'ya iftira ettiği düşüncesiyle Aydınli'nın dokunulmazlığının kaldırılması için Adalet Bakanlığı'na bir yazı gönderdi. Bu yazı aynı gün Başbakanlığa, oradan da Meclis'e gönderildi. Anayasa ve Adalet Komisyonlarından oluşan Karma Komisyon derhal Hazırlama Komisyonu kurdu. İzmir Milletvekili Ekrem Oran Başkanlığı'nda toplanan 5 kişilik Hazırlama Komisyonu 24 Kasım'da çalışmalarını tamamladı. Komisyon, Aydınli'ya isnat edilen eylemin Anayasa'nın 12 ve 27. maddelerinde sayılan suçlardan olmadığını düşünerek kovuşturma ve yargılamanın dönem sonuna bırakılmasına oybirliğiyle karar verdi. Karma Komisyon da oy çokluğuyla aynı doğrultuda karar verdi. Karma Komisyonun kararı aşağıdaki gibiydi:⁴⁵⁴

Anayasa ve Adalet Komisyonlarından Kurulan Karma
Komisyon raporu

*T. B.M. M. Anayasa ve Adalet Komisyonlarından
kurulan Karma Komisyon
Esas No. 3/43,2
Karar No. 2*

28.XI.1949

Yüksek Başkanlığa

Afyon Karahisar Milletvekili General Sadık Akloğan ile Millet Partisi mensuplarından Osman Bölükbaşı ve Fuat Arna haklarında, Türk Ceza Kanununun 147-156 ncı maddeleri delaletiyle 171 nci maddesine uygun harekette bulunduklarına dair bilerek iftira ettiğinden dolayı suçlu sayılan Denizli Milletvekili Reşad Aydınli'nın Milletvekilliği dokunulmazlığının kaldırılması hakkındaki Başbakanlığın 23.XI.1949 tarih ve 6-4075 sayılı yazısıyla ilişkisi dosya, Karma Komisyonumuza havale edilmekle konunun incelenmesi ve sonuca göre

⁴⁵⁴ Denizli Milletvekili Reşad Aydınli'nın, Milletvekili dokunulmazlığının kaldırılması hakkında Başbakanlık tezkeresi ve Anayasa ve Adalet komisyonlarından kurulan Karma Komisyon raporu (3/432), S. Sayısı: 24. ss.2-3, **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem:8, Toplantı:4, Cilt:21, Birleşim:11, (30.11.1949).

raporunun yazılması için, İctüzük'ün. 178 nci maddesi gereğince adçekme suretiyle ayrılan Hazırlama Komisyonuna tevdi edilmişti.

Hazırlama Komisyonunca, Denizli Milletvekili Reşad Aydın'ın dinlendikten ve dosyadaki kâğıtlar incelendikten sonra «Reşad Aydın'ın isnat olunan suçun ağırlığı ve hususiyeti bakımından Milletvekilliği dokunulmazlığının kaldırılması düşünülmüş ise de isnat olunan eylemin Anayasanın 12 ve 27 nci maddelerinde sayılan suçlardan olmadığı görülerek, İctüzüğün 180 nci maddesinin ikinci fıkrası hükmü gereğince, Reşad Aydın hakkındaki kovuşturma ile yargılamanın dönem sonuna bırakılması» na karar verilmiştir.

Hazırlama Komisyonunun bu yolda hazırladığı rapor üzerine Karma Komisyon, ilgili milletvekilinin savunmasını dinledikten sonra, Komisyon üyelerinin gerek esas. gerek şekil bakımından ileri sürdükleri çeşitli mütalâaları dinliyerek işi her cephesinden incelemiş ve neticede:

İsnat olunan fiil Anayasanın 12 ve 27 nci maddelerinde yazılı yasak eylemlerden olmaması dolayısıyla, İctüzüğün 180 nci maddesinin ikinci fıkrası hükmü ve mevcut teamül karşısında, Denizli Milletvekili Reşad Aydın hakkında yapılmak istenilen kovuşturma ve yargılamanın dönem sonuna bırakılmasına bir ayrışık oya karşı çoğunlukla karar vermek zaruretinde kalmıştır.

Yüce Kamutayın takdirine arz edilmek üzere Yüksek Başkanlığa sunulur.

Anayasa ve Adalet

Komisyonlarından

Kurulan Karma Komisyon

Başkanı

Sözcü

Kâtip

Konya

Konya

Erzurum

H. Karagülle

A. R. Türel

Ş. İbrahimhakkioğlu

Afyon K.

Afyon K.

Balıkesir

H. Dinçer

H. Bozca

Orgl. K. Özalp

Balıkesir

Bursa

Bursa

O. N. Burcu

A. Konuk

A. Akgüç

Bursa

Erzincan

Erzincan

M. Erkmen

A. Fırat

S. Sağıroğlu

İstanbul
O. N. Köni

İzmir
E. Oran

Kırklareli
Dr. F. Umay

Konya
Gl. A. F. Cebesoy
Rize
T. B. Balta

Manisa
K. Coşkunoglu
Rize
Dr. S. A. Dilemre

Muğla
N. Özsan

Fiilin mahiyetine ve Yüksek Kamutayın emsal kararlarına nazaran Denizli Milletvekili Reşad Aydın'ı hakkında yapılmak istenilen kovuşturma ve yargılamanın dönem sonuna bırakılmasına muhalifim ve bu yönden işin Yüksek Kamutayın takdirlerine bırakılmasının daha uygun olacağı reyindeyim.

Mardin
Mehmet Kâmil Boran

Reşad Aydın'ın dokunulmazlığının kaldırılması hakkında Başbakanlık tezkeresi ve Karma Komisyon raporu 30 Kasım 1949 tarihli birleşiminde görüşüldü. Konu ile ilgili açıklama yapmak üzere ilk söz Karma Komisyon Sözcüsü Ali Rıza Türel'e verildi. Türel öncelikle resmi belgelere dayanarak suikast ihbarı olayını anlattı. Türel'e göre olay şu şekilde gelişmişti: 25 Ekim 1949 Salı günü Reşad Aydın'ın Milli Emniyet hizmeti başkanına gelerek suikast ihbarı yapmıştı. Aydın'ın anlattıklarına göre Millet Partisi son günlerde bazı toplantılar yapıyordu. Bu toplantılara milletvekili ve yönetim kurulu üyesi olmamasına rağmen Arna ve Bölükbaşı da katılmış, buna karşılık Yusuf Kemal Tengirşenk ve diğer Sinop milletvekilleri ile Mustafa Kentli ise katılmamıştı. Bu toplantılardan birincisinde Aldoğan; Arna ve Bölükbaşı'nın da bulunduğu bir yerde Aydın'ı İnönü'nün kendilerini bir gün yok edeceğini, buna izin vereceklerine kendilerinin daha çabuk davranarak İnönü'yü imha etmeyi düşündüklerini söyleyerek, Aydın'ın da bu işe katılmasını istemişti. Aydın bu teklifi reddetmiş, meseleyi Hikmet Bayur'a açmayı düşünmüş, fakat Bayur'un yazmakta olduğu bir kitaptan bahsetmesi üzerine bundan vazgeçmişti. İkinci toplantıda da Aldoğan aynı konuyu açmış, bu defa İnönü'yü imha etmekten vazgeçtiklerini, onun yerine Celal Bayar'ı imhaya karar verdiklerini ve bu cinayeti İnönü'nün yaptırmış olduğuna halkı propaganda ile inandıracaklarını, aynı zamanda Mareşal'e bir beyanname yayınlatarak milleti iktidar partisi aleyhine ayaklandıracaklarını, böylece İnönü'yü alaşağı ettikten sonra imha edeceklerini söylemişti. Aydın, bu düşüncelere de katılmamış ve oradan uzaklaşmıştı. Aydın bu meseleyi Milli Emniyet Müdürü Naci Pergel'e anlatırken, Arna ve Bölükbaşı üzerinde çok dikkatle durulması gerektiğini, İstanbul'daki Nuri Leflef ve Millet Partisi'nin Kadıköy İlçe Başkanı Mühürdaroğlu'nun da çok şeyler yapabilecek durumda olduklarını söylemişti.

Aydınlı ayrıca bu meseleyi Başbakan'a da anlatabileceğini sözlerine eklemişti. Aydınlı bu konuyu seyahatte bulunan Bayar'a da anlatmıştı. Bunun üzerine Bayar, konudan Kâzım Özalp'e bahsetmiş, Özalp aracılığıyla İnönü'ye de aktarmıştı. Başbakan seyahatten dönünce Aydınlı, davet üzerine aynı konuyu 14 Kasım'da Başbakan'a da anlatmıştı. Bu görüşme aynı zamanda iki plâğa da kaydedilmişti. İş bundan sonra Adalet makamlarına intikal etmiş, Cumhuriyet Savcılığı bir soruşturma açmış, adı geçen şahıslardan biri milletvekili olduğu için bu kişinin dokunulmazlığının kaldırılması için Hükümet Meclis'ten izin istemişti. Kısa süre içinde bu soruşturma, ihbarın doğruluğunu gösterecek hiçbir sonuç vermediği için savcılık, sanıklar hakkında hiçbir takibat yapılmasına gerek olmadığına karar vermişti. Meclis Karma Komisyonu da ihbarın doğruluğuna inanılacak hiçbir delil bulunmaması nedeniyle Milletvekili dokunulmazlığının kaldırılmasına gerek olmadığına karar vermişti. Bu gelişmelerden sonra Ankara Cumhuriyet Savcılığı Reşad Aydınlı'nın, haklarında soruşturma yaptırılmış kişilere iftira ettiğine kanaat getirerek, Aydınlı'nın sorguya çekilebilmesi ve gerekli kovuşturmanın yapılabilmesi için, dokunulmazlığının kaldırılmasını istemişti. Karma Komisyon ad çekme suretiyle Hazırlama Komisyonu kurmuş, bu komisyon da Aydınlı'yı dinleyip gerekli incelemeleri yaptıktan sonra isnat edilen suçun ağırlığı göz önüne alındığında dokunulmazlığın kaldırılmasını düşünmesine rağmen, isnat edilen eylemin Anayasa'nın 12 ve 27. maddelerine girmedeği düşüncesiyle Aydınlı ile ilgili dosyanın dönem sonuna bırakılmasına oy birliğiyle karar vermişti. Karma Komisyon Sözcüsü'nün anlattıklarına göre Aydınlı, Hazırlama Komisyonuna bilgi verirken önce ihbar olayını kabul etmemiş, daha sonra da verdiği bilgileri ihbar niyetiyle değil de, suçlanan kişilerin düşüncelerini ve tavırlarını aktarmak niyetiyle ilgili kişilere anlattığını söylemişti. Karma Komisyon Aydınlı'nın hareketini ağır bir isnat olarak gördüğü için dokunulmazlığının kaldırılmasını düşünmüş, fakat İçtüzük hükümlerine göre dosyanın dönem sonuna bırakılmasına karar vermişti.⁴⁵⁵ Karma Komisyonun düşüncesi özetle şu şekildeydi:

Reşad Aydınlı'ya isnatlanan iftira suçu, doğurduğu neticelerle bir seneden beş seneye kadar hapis cezasını gerektirmektedir. (Ceza Kanunu Madde 285 fıkra 2) Bu ceza, Ceza Kanunumuzun 587 nci maddesindeki tarife göre, terhipli bir ceza değildir: İftira suçu Anayasanın 12 nci maddesinde sayılanlar dışındadır. Bunlardan dolayı İçtüzük'ün 180 nci maddesinin 2 nci fıkrası gereğince, kovuşturma ve yargılamanın Dönem sonuna bırakılmasına, karar vermek zorunda kalmıştır.⁴⁵⁶

⁴⁵⁵ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:4, Cilt:21, Birleşim:11, (30.11.1949). ss.232-237.

⁴⁵⁶ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:4, Cilt:21, Birleşim:11, (30.11.1949). s.237.

Türel'e göre Karma Komisyon kendisini İçtüzükle sınırlı saymaktaydı. Fakat Genel Kurul için böyle bir sınırlama söz konusu değildi. Milletvekilleri özgürce kararını verebilirdi. Bu kararını vermeleri için Türel dokunulmazlıkla ilgili teorik tartışmalara da girdi. Türel'in dokunulmazlıkla ilgili düşünceleri şu şekildeydi:

A) Milletvekilliği dokunulmazlığı, Meclis Azasının yüksek vazifelerini serbestçe ve tam bir istiklâl içinde yapabilmelerini temin için aleyhlerine açılacak ceza dâvalarına karşı bir nevi himaye teşkil eder. Tarihte bunun ihdasını gerektiren pek çok hâdiseler olmuştur. (Siyasi sebeplerle takip).

Bu himaye bir imtiyaz değildir; bilâkis, millî egemenliğin esasına dayanan âmme menfaati ile ilgili yüksek bir prensipin neticesidir. Yani, himaye edilen şahıs değil. Milletvekilidir. Milletvekilinin vazifesi dışındaki fiillerini içine alır. Gayesi, - Anayasamıza göre bir dönem süresi içinde- Milletvekiline, Meclisten uzaklaşmak mecburiyetinde kalmadan vazifesini devamlı olarak yapabilmek imkânını vermektir. Bu himaye, bir âmme menfaati, bir âmme inzibatı meselesi olduğu içindir ki; Meclisin müsaadesi olmadan:

a) Bir Milletvekili sorguya çekilemez; (Hattâ kendisi razı olsa bile)

b) Tevkif edilemez; (Cinai suç hali müstesna)

c) Mahkeme böyle bir dâvaya bakamaz;

d) Milletvekili bu haktan vaz geçemez.

e) İzin verilmezse zaman aşımı işlemez.

Meclisin ne gibi hallerde bu müsaadeyi vermesi lâzımgelceğini tâyin için, dokunulmazlık müessesesinin bu mahiyetini, tarihî menşeyini ve esasını göz önünde tutmak lâzımgelir.

Bu noktada başlıca iki telâkki, iki noktai nazar var:

1. — Biri, dar bir telâkkidir; buna göre Milletvekili, onun bu sıfat ve vazifesini hedef tutan takiplere karşı himaye edilmelidir. Meselâ, bir vatandaş, milletvekilinin itibarını kırmış, veya Hükümet, siyasi bir rakibinin vazifeden uzaklaştırmak suretiyle, çıkaracağı zorluklardan kurtulmak için bir takip vesilesi ihdas edebilir. (Bunlar tarihte çok görülmüş ve hâlâ görülmekte olan şeylerdir; mücerret, kuru bir ihtimal değil).

Bu takdirde Meclis, takibin böyle bir maksatla yapılmak istenip istenmediğini araştırmalıdır. Şayet böyle bir siyasi

maksat yoksa izin verilmelidir. Çünkü, dokunulmazlık müessesesi, bütün vatandaşların kanun karşısında müsavi olduğu yolundaki ana prensipin zaruri bir istisnasıdır. İstisna, bu zaruretin, hududu içinde kalmalıdır.

2. — Bu telâkkinin Anayasa bakımından mesnetsiz olduğunu söyleyen büyük müellifler de vardır.

Bunlara göre masuniyetin gayesi, ciddi ve vahim bir sebep olmadıkça, milletvekilini vazifesi başından ayırmamaktadır.

Tatbikatta, umumiyetle bu iki telâkkiye de yer verilmiş olduğunu görüyoruz. Meselâ, Fransa'da Meclis, milletvekilliği vazifesinin serbestçe yapılması lüzumuna dayanan âmme menfaatiyle, kanunlar karşısında her vatandaşın müsavi olduğu mülâhazasından doğan umumi veya ferdi menfaatleri ahenkleştirmek için, kararını, her hâdisede geniş bir takdir salâhiyeti kullanarak vermektedir.

Şayet, milletvekiline isnat olunan keyfiyet, onun, vazifesini kâfi derecede yüksek bir mânevi otorite ile yapmasına imkân bırakmıyacak derecede vahim ise izin verir. Kezalik, memlekette derin bir teessür ve heyecan uyandıran bir meselenin süratle aydınlanmasını umumi menfaat emrediyorsa yine müsaade verilir.

Bundan başka, matbuat vasıtasıyla işlenen hakaret fiillerinden dolayı müsaade verilmemesi de yerleşmek temayülünü göstermektedir.

Fertlere karşı işlenen hakaret suçlarının takibi için müsaade verilmemesi esası yerleşmiş bulunmakladır. (Buna sebep olarak, böyle vaziyetlerde âmme intizamı meselesinin bahismevzuu olmadığı gösterilmektedir.)⁴⁵⁷

Anayasanın 17, 69 ve İçtüzüğün 180. maddelerini de yorumlayan Türel, sonuç olarak Genel Kurul'un takdir hakkı olduğunu ve komisyon raporunun aksine olarak dokunulmazlığın kaldırılmasına da karar verebileceğini söyleyerek konuşmasını bitirdi. Türel'den sonra söz alan Aydınli, dokunulmazlığının kaldırılıp kaldırılmaması üzerinde durmayarak kardeşlik, toplumsal barış ve huzur üzerine duygusal bir konuşma yaptı.⁴⁵⁸

C.H.P. Ankara Milletvekili Mümtaz Ökmen, Aydınli'nın dokunulmazlığının kaldırılmasını isteyenlerdendi. Ökmen, Karma Komisyon

⁴⁵⁷ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:4, Cilt:21, Birleşim:11, (30.11.1949). sa.237-238.

⁴⁵⁸ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:4, Cilt:21, Birleşim:11, (30.11.1949). ss.239-240.

üyesi olmasına rağmen, görüşmelere katılamamıştı. Şimdi ise komisyon raporunun aleyhinde konuşmak için kürsüye çıkmıştı. Ökmen, bir an önce bu ihbar olayının aydınlığa kavuşmasını istiyordu. Celal Bayar bir yandan kendini savunurken, öte yandan bu olayın C.H.P.'nin bir tertibi olduğunu iddia etmişti. Millet Partisi de yeni bir iftira karşısında kaldığını iddia etmekteydi. Bu yüzden hükümet haksız saldırı ve isnatlarla karşı karşıyaydı. Adalet de birçok gerçeklerin ortaya çıkmasını istiyordu. Üstelik anayasada, müfteri olmakla itham edilen bir milletvekilini koruyan bir hüküm yoktu. Ayrıca, kamuoyu Aydınli hakkında çok ağır hükümler vermekteydi. Tüm bu nedenlerden dolayı Aydınli adalete teslim edilmeliydi.⁴⁵⁹

D.P. Muğla Milletvekili Nuri Özsan da Aydınli'nin dokunulmazlığının kaldırılarak gerçeklerin ortaya çıkmasını arzulamaktaydı. Ama Özsan'a göre dokunulmazlığın kaldırılması anayasanın 12 ve 27. maddelerindeki suçlarla sınırlıydı ve Aydınli'ya isnat edilen suç da bu maddelere girmiyordu. Özsan ayrıca Türel'in düşüncesinin aksine İçtüzüğü'nün 180. maddesinin Genel Kurulu da bağladığına inanıyordu. Tüm bu nedenlerle Aydınli'nin dokunulmazlığı kaldırılmazdı.⁴⁶⁰ C.H.P. Manisa Milletvekili Feyzullah Uslu ise Özsan'ın düşüncelerine katılmıyor, Türel gibi düşünüyordu. Millet Meclisi'ni bağlayan bir kayıt yoktu, ister Aydınli'nin dokunulmazlığını kaldırır, isterse kaldırmazdı. Ortada bir iftira vardı ve bu iftirayı atan kişi yargılanmalıydı. Adalet mekanizması bu müfterinin yargılanmasına yönelik soruşturma yapabilmesi için dokunulmazlığının kaldırılması gerekiyordu. Ayrıca Aydınli'nin yasama görevini yapacak manevi güç ve kudreti kalmamıştı. Dolayısıyla dokunulmazlığın mantığı kalmamıştı. Olayın aydınlanması gerekiyordu. Aydınli ya beraat eder, yasama görevini yapmaya devam eder, ya da mahkûm olur, cezasını çekirdi.⁴⁶¹

Muğla Milletvekili Necati Erdem de Uslu gibi düşünüyordu. Kamuoyunun sakinleştirilmesi ve aydınlanması için Aydınli'nin dokunulmazlığı kaldırılmalıydı. Bununla ilgili Meclis'in yetkisini sınırlayan bir düzenleme yoktu. İçtüzüğü'nün Meclis yetkisini sınırlaması ise düşünülemezdi.⁴⁶²

M.P. Eskişehir Milletvekili Ahmet Oğuz, olayın aydınlatılmasını istiyordu. Bu olaydan hem iktidar hem de muhalefet yararlanmaya çalışmıştı. Oğuz'a göre suikast ihbarı bir gevezelikti. Olayın aslı yoktu. Oğuz, olayın sadece iftira olduğunu şu şekilde anlattı:

Ayın 25 nde konuşma vâki. O gün Başbakana malûmat isal olunmuş. Mümkündür ki, emir aldığı içindir ki, ayın 26

⁴⁵⁹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:4, Cilt:21, Birleşim:11, (30.11.1949). ss.240-242.

⁴⁶⁰ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:4, Cilt:21, Birleşim:11, (30.11.1949). ss.242-243.

⁴⁶¹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:4, Cilt:21, Birleşim:11, (30.11.1949). ss.243-245.

⁴⁶² *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:4, Cilt:21, Birleşim:11, (30.11.1949). ss.245-246.

sında muhbir arattırılmış, nihayet bir Kasımda bulunmuş ve kendisine söylediklerini yazıp imza eder misiniz denmişti; hayır demiş. Bu sözleri Başbakanın huzurunda söyler misiniz denmiş, evet demiş.

İhbar 25 Ekim'dedir. Cumhuriyet Bayramı gibi kalabalıkların bu işi kolaylaştıran fırsatların icra edilmesi mümkün olan bir devre de aradan geçmiştir. 4 Kasımda Başbakan Ege bölgesine seyahate çıkmış. Sekizde Soma'dan hareket eden bir milletvekili ile Bayar, ayın 9 nda Ankara'ya gelmiş, Anadolu Kulübünde Özalp'i aramış, işi izah etmiş. O gün akşamı köşkte dört arkadaş huzurunda bizzat Cumhurbaşkanı hâdisе hakkındaki sözleri not tutmuş, altına da görülmüştür imzası yazılmıştır.

Ayın 11 nei Cuma günü, mûtat hilâfına Cumhurbaşkanı Meclis oturumu sonunda Meclisi teşrif etmiş merdiven altında arkadaşları ile de hasbıhalde bulunmuştur.

Ayın 12 sinde Cumhurbaşkanı Ankara'ya avdet ediyor, 14 nde de şu dinliyemediğimiz ve korkarım dinliyemeyeceğimiz plâk çekilmiştir.

Hükümet mahafili neden acele etmediniz sualine karşı, biz politik mahiyetini bildiğimiz bu arkadaşın bu müracaatına ehemmiyet vermedik ve fakat Hükümet olarak bu ihbar edilen arkadaşların arkalarına adam koyduk, müspet bir delil getiremediler, diyorlar.

Ancak bu ihbar bir muhalefet başkanı tarafından yapılınca ve bu ihbara şahsi kanaatler de eklenince mecburduk harekete geçmeye. Harekete geçtik ve bu işi başardık, diyorlar.

Demek ki, Hükümet olarak 23 te yapılan ihbardan sonra Kasım 9 da yapılan ihbara rağmen bir adamın, Devlet Başkanı gibi mühim bir vazifeyi işgal eden, bir arkadaşın Meclise gelişi de şunu gösteriyor ki, bu rivayetin aslı esası yoktur. Belki bir gevezelik, belki bir müzevirliktir.⁴⁶³

C.H.P. Mardin Milletvekili Kamil Boran da Aydınlı'nın dokunulmazlığının kaldırılmasını istiyordu. Meclis, komisyonun kararına uymak zorunda değildi. Daha önce bunun örnekleri yaşanmıştı. Kütahya M.P. Milletvekili Ahmet Tahtakılıç ise Ahmet Oğuz gibi bu olaydan iktidar ve ana muhalefet partisi mensuplarını sorumlu tutuyor, suikast ihbarına iki tarafın da

⁴⁶³ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:8, Toplantı:4, Cilt:21, Birleşim:11, (30.11.1949). ss.246-247.*

inanmadığını, bu nedenle ihbar sonrası derhal harekete geçmediklerini iddia ediyordu.⁴⁶⁴

Başbakan Şemsettin Günaltay, Millet Partili milletvekillerin hükümet aleyhine konuşmalarına cevap vermek üzere kürsüye geldi. Günaltay'ın anlattıklarına göre hükümet önce Aydın'ın ihbarını ciddiye almamıştı. Daha sonra Aydın'ın aynı olayı Bayar'a da anlatması ve Bayar'ın da bunu ciddiye alıp İnönü'ye aktarması üzerine hükümet olayın gerçek olabileceğini de hesaba katmış ve Aydın'ın sesini kayda almıştı. Daha sonra da konuyu adaletle sevk etmişti.⁴⁶⁵

Başbakan'dan sonra Türel'in tekrar kürsüye gelerek Tahtakılıç'ın ithamlarına cevap vermesinden sonra raporun oylanmasına geçildi. Yalnız raporun oylanmasından önce raporun aksine Aydın'ın dokunulmazlığının kaldırılmasını isteyen üç ayrı önerge vardı. Bu önergeler aynı anlamda olduğundan birleştirilerek oylamaya sunuldu. Sonuçta bu önergeler kabul edilerek Aydın'ın dokunulmazlığının kaldırılması büyük bir çoğunlukla kabul edildi.⁴⁶⁶ Böylece Aydın'ın yargılanmasının önü açılmış oldu.⁴⁶⁷

Bu dönemde Aldoğan ve Aydın'dan başka dokunulmazlığı kaldırılan milletvekili olmadı.

⁴⁶⁴ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:4, Cilt:21, Birleşim:11, (30.11.1949). ss.248-250.

⁴⁶⁵ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:4, Cilt:21, Birleşim:11, (30.11.1949). ss.250-251.

⁴⁶⁶ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:4, Cilt:21, Birleşim:11, (30.11.1949). ss.251-252.

⁴⁶⁷ Reşad Aydın 2 Aralık'ta tutuklanacak, 12 Aralık'ta iftira suçlamasıyla 1. Asliye Ceza Mahkemesi'nde yargılanmaya başlanacak, 30 Ocak 1950 tarihinde de 1000 lira nakdî teminatla serbest bırakılacaktır. Konu ile ilgili daha fazla bilgi için Birinci cildin ilk bölümüne bakınız.

5. DIŞ İLİŞKİLER

5.1. Dış Politika Gelişmeleri

Bu dönemde Türkiye'yi en fazla meşgul eden dış politika konusu Sovyetler Birliği'nin Boğazlar'da üs istemesi ve bu konudaki baskıları ile bu baskılara karşı Türkiye'ye destek veren A.B.D.'nin Truman Doktrini ve Marshall Yardımı çerçevesindeki yardımları oldu.

5.1.1. Boğazlar Sorunu ve Türk-Amerikan-Sovyet İlişkileri

Bu dönemde genelde Türk dış politikasını, özelde ise Türk-Sovyet ilişkilerini etkileyen en önemli konu Sovyetler Birliği'nin Boğazların statüsünün gözden geçirilmesinde ısrar etmesiydi.

Boğazlar sorunu önce Yalta Konferansı'nda 10 Şubat 1945 tarihinde gündeme gelmiş, Stalin, Montreux Sözleşmesi'nin gözden geçirilmesini müttefiklerden istemişti. A.B.D. ve İngiltere Boğazlarda Türk egemenliğinin ihlal edilmemesi şartıyla Sovyetler Birliği'ne daha geniş bir geçiş serbestisi verilmesini prensipte kabul etmişlerdi.⁴⁶⁸ Boğazlar konusu Postdam Konferansı'nın 23-24 Temmuz tarihlerindeki oturumlarında da gündeme gelmiş, konferans sonunda yayınlanan protokolde Montreux sözleşmesinin günün şartlarına uymadığı için değiştirilmesi gerektiği, bu konuda Türk hükümeti ile her üç (A.B.D., İngiltere, Sovyetler Birliği) hükümet arasında görüşmeler yapılacağı ilan edilmişti.⁴⁶⁹

Postdam'da alınan karar doğrultusunda Amerikan Dışişleri Bakanlığı 2 Kasım 1945 tarihinde verdiği bir nota ile Boğazlarla ilgili önerilerini açıklamıştı. Bu notaya göre Boğazlar her durumda tüm ülkelerin ticaret gemilerine ve Karadeniz'de sahili bulunan devletlerin savaş gemilerine açık olmalı, Karadeniz'de sahili olmayan devletlerin savaş gemilerine ise daha fazla kısıtlamalar getirilmeliydi.⁴⁷⁰ Amerikan önerileri Türkiye'nin isteklerini karşılamaktan uzaktı.⁴⁷¹ Aynı ayın sonlarına doğru İngiltere de Montreux'de yapılacak bir değişikliği kabul edeceğine dair Amerikan görüşüne katıldığını ve bu amaçla toplanacak bir konferansa İngiltere'nin de katılacağını bir nota ile Türkiye'ye bildirmişti.⁴⁷²

⁴⁶⁸ *American Foreign Policy, Basic Documents, 1941-1949*. Arno Press, New York, 1971. s.32. Mehmet Saray, *Sovyet Tehdidi Karşısında Türkiye'nin NATO'ya Girişi*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2000. ss.70-71.

⁴⁶⁹ *American Foreign Policy, Basic Documents, 1941-1949*. s.46.

⁴⁷⁰ Mehmet Gönübol, Haluk Ülman, *a.g.k.*, ss.212-213. Notanın İngilizce metni için bkz. Fahir Armaoğlu, *a.g.k.*, ss.141-142.

⁴⁷¹ Nasuh Uslu, *Türk-Amerikan İlişkileri*, 21. Yüzyıl Yayınları, Ankara, 2000, s.92.

⁴⁷² *Vatan*, 25 Kasım 1945. s.1.

Boğazlar meselesinde taraflar arasında asıl gerginlik T.B.M.M.'nin VIII. döneminde ortaya çıktı. 7 Ağustos 1946'da Sovyetler Birliği Türkiye'ye Boğazlar ile ilgili bir nota verdi.⁴⁷³ Notadaki Sovyetler Birliği teklifine göre Boğazlar tüm ülkelerin ticaret gemilerine, Karadeniz'de kıyısı bulunan ülkelerin savaş gemilerine açık olacak, Karadeniz'de kıyısı bulunmayan ülkelerin savaş gemilerine ise bazı istisnalar dışında kapalı olacak, Boğazların statüsü Karadeniz'de kıyısı bulunan devletler tarafından tespit edilecek, son olarak da Boğazların savunmasını Türkiye ve Sovyetler Birliği ortaklaşa yerine getirecekti.⁴⁷⁴

Bu notaya Türkiye'den önce A.B.D. cevap verdi. A.B.D. 19 Ağustos günlü notayla Sovyet önerilerinden ticaret ve savaş gemilerinin Boğazlardan geçişiyle ilgili olanları kabul ettiğini, ancak Boğazlarda yeni bir rejim kurulması ve Boğazların savunması ile ilgili önerileri reddederek, Boğazların kontrolü işinin Montreux imzacılarının rızasıyla değiştirilebileceğini, Boğazların savunmasının ise esas olarak Türkiye'de olması gerektiğini, Boğazlara bir saldırı olması halinde ise bunun uluslararası güvenliği tehdit anlamına geleceğinden Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi tarafından gerekli girişimin yapılacağını bildirdi.⁴⁷⁵ Bu notadan iki gün sonra İngiltere de Sovyetlere verdiği notada A.B.D.'nin itirazlarına katılarak, Türkiye'nin Boğazların kontrol ve savunmasını elinde bulunduran tek devlet olarak kalmasını istediğini bildirdi.⁴⁷⁶ Türkiye ise 22 Ağustos 1946'da verdiği uzun metinli bir nota ile Dünya Savaşı sırasında Mihver gemilerinin geçişiyle ilgili Sovyet iddialarını reddederek, Boğazlardan geçiş hükümlerinin değiştirilebileceğini, ama Boğazlar rejimi ve Boğazların savunmasına Sovyetlerin de katılması isteğini kabul etmeyeceğini bildirdi.⁴⁷⁷

24 Eylül tarihinde Sovyetler Birliği bir nota daha vererek önceki önerilerini tekrar etti. Türkiye'nin Boğazların Karadeniz devletlerinin savaş gemilerine açık olmasına itiraz etmediğini memnurlukla karşıladığını belirterek Boğazlar konusunda bir konferans toplanmadan önce iki devlet arasında doğrudan görüşmeler yapılması isteğini iletti.⁴⁷⁸ Sovyetlerin bu ısrarı Türkiye'nin endişelerini artırdı. 28 Eylül'de Türk ordusu alarına geçirildi. 9 Ekim'de ise Amerika ve İngiltere, Sovyetlere verdikleri notalarla kendi görüşlerini bir kez daha yineleyerek karşılıklı cevaplaşma yoluyla konunun

⁴⁷³ Bu notanın birer nüshası da Amerikan ve İngiliz hükümetlerine gönderilmiştir. Notanın İngilizce metni için bkz. *American Foreign Policy, Basic Documents, 1941-1949*. ss.902-904.

⁴⁷⁴ *Akşam*, 13 Ağustos 1946. Gazete, notanın 8 Ağustos tarihinde Türkiye'ye verildiğini yazar. Mehmet Gönübol, Haluk Ülman, *a.g.k.*, ss.218-219.

⁴⁷⁵ *American Foreign Policy, Basic Documents, 1941-1949*. ss.904-905. Mehmet Gönübol, Haluk Ülman, *a.g.k.*, s.221.

⁴⁷⁶ Mehmet Saray, *a.g.k.*, s.77.

⁴⁷⁷ Notanın tam metni için bkz: *Akşam*, 24 Ağustos 1946. Ayrıca bkz: Mehmet Saray, *a.g.k.*, ss.78-87.

⁴⁷⁸ Mehmet Saray, *a.g.k.*, ss.207-214.

çözümlemeyeceğini bildirdiler.⁴⁷⁹ Türkiye son Sovyet notasını da İngiltere ve A.B.D.'nin desteğiyle 18 Ekim'de reddetti.⁴⁸⁰ Bu notada Türkiye, Boğazlar konusunda ancak uluslararası bir konferans toplanmasını kabul edebileceğini bildirerek, bundan sonra iletişim ve notalara gerek olmadığını bildirdi.⁴⁸¹ Nihayet A.B.D. ve İngiltere'nin de Sovyet notasını reddetmeleri üzerine⁴⁸² Sovyet Hükümeti 26 Ekim'de Boğazlarda yeni bir rejim üzerinde çalışmalara başlanmasının erken olduğunu İngiltere'ye bildirmesiyle⁴⁸³ konu kapanmış oldu.

5.1.2. Truman Doktrini ve Marshall Yardımı:

Tüm bu gelişmeler olurken A.B.D., Ortadoğu ve Güneydoğu Avrupa'da Sovyet nüfuzuna karşı tedbirler alınması gerektiğine inanmış ve bunun için de çalışmalar başlatmıştı. Bunun sonucu olarak 12 Mart 1947 tarihinde Truman, Türkiye ve Yunanistan'ın Sovyet tehdidine maruz kalması nedeniyle bu iki ülkeye yardım programı açılacağını ilan etti. Truman'ın Kongre'de yaptığı bu konuşma daha sonra Truman Doktrini olarak anılacaktır. Truman, bu yardımın 400 milyon dolar olmasını ve 30 Haziran 1948'den önce bu ülkelere teslim edilmesini istiyordu. Ayrıca iki ülkenin sivil ve askeri personelinin yetiştirilmesi için gerekli yetkilerin verilmesi de isteniyordu.⁴⁸⁴ Türkiye'nin önemi Amerikalı yetkililer gözünde en az Yunanistan kadar olmasına rağmen Truman Türkiye'yi ikinci derecede önemli gibi gösterdi. Çünkü Amerikan halkını o dönemde A.B.D.'nin stratejik çıkarları çok fazla ilgilendirmiyordu. Ayrıca Truman Türkiye'nin önemini çok fazla öne çıkararak Rusları haddinden fazla tahrik etmekten kaçınmak istemişti.⁴⁸⁵

Nihayet yardım kanunu 22 Nisan 1947 tarihinde Senato'da 23'e karşı 67,⁴⁸⁶ 8 Mayıs'ta da Temsilciler Meclisi'nde 107'ye karşı 287 oyla kabul edildi.⁴⁸⁷ 22 Mayıs'ta da Truman tarafından imzalandı.⁴⁸⁸

⁴⁷⁹ Halûk F. Gürsel, *a.g.k.*, s.236. A.B.D. notası metni için bkz. *American Foreign Policy, Basic Documents, 1941-1949*. s.906. Ayrıca bkz. Fahir Armaoğlu, *a.g.k.*, ss.150-151.

⁴⁸⁰ *Vatan*, 19 Ekim 1946.

⁴⁸¹ *Vatan*, 21 Ekim 1946.

⁴⁸² *Vatan*, 10, 12 Ekim 1946.

⁴⁸³ Nasuh Uslu, *a.g.k.*, s.94.

⁴⁸⁴ *Special Message to the Congress on Greece and Turkey: The Truman Doctrine, March 12, 1947*, <http://www.trumanlibrary.org/calendar/viewpapers.php?pid=218956> Ayrıca bkz. Fahir Armaoğlu, *a.g.k.*, ss.152-157.

⁴⁸⁵ Nasuh Uslu, *a.g.k.*, ss.97-98.

⁴⁸⁶ *Akşam* ve *Vatan* gazeteleri, 23 Nisan 1947.

⁴⁸⁷ *Tanin*, *Ulus* ve *Vatan* gazeteleri, 10 Mayıs 1947.

⁴⁸⁸ *Tanin* ve *Ulus* gazeteleri, 23 Mayıs 1947. Gönlübol ve Ülman bu yardım kanununun Temsilciler Meclisinde 9 Mayıs'ta kabul edildiğini yazarlar. Mehmet Gönlübol, Halûk Ülman, *a.g.k.*, s.229.

İnönü bu yardımın Türkiye'ye yararının sadece ekonomi açısından değil, aynı zamanda demokrasi açısından da olacağını vurgulama gereği duymuştu. Associated Press muhabirine verdiği bir demeçte “Amerikan yardımının demokrasiyi savunmak yolunda bir adım olduğunu ve Türkiye ile Birleşik Devletler arasında daha sıkı münasebetler kurulmasının demokrasinin Türkiye’de sağlam bir şekilde yerleşmesine yardım edeceğini” belirtiyordu.⁴⁸⁹ Truman da bir basın toplantısında bu doktrinin esas amacının dünyada özgür hükümetlerin kurulması ve Birleşmiş Milletlerin çalışır hale gelmesi olduğunu bildirdi.⁴⁹⁰

Doktrini hayata geçirmek için Türkiye ile A.B.D. arasında ilk yardım anlaşması 12 Temmuz 1947’de imzalandı. Bu anlaşmaya göre A.B.D., Türkiye’ye silah, askeri teçhizat ve mühimmat ile askeri tesislerin inşası için mali ve teknik yardımda bulunacaktı. Bu anlaşmanın en önemli maddesi 4. maddeydi. Bu maddeye göre Türkiye silah, mühimmat ve malzemeleri verilen amaç dışında kullanamayacaktı.⁴⁹¹ 1964 Kıbrıs krizi sırasında Türkiye’ye gönderilen ünlü Johnson Mektubu bu maddeye atıfta bulunarak Türkiye’nin bu silahları Kıbrıs’ta kullanamayacağını bildirecekti.⁴⁹² Bu yardım anlaşması 1 Eylül 1947 tarihinde T.B.M.M.’de oylamaya katılan 339 üyenin tamamının oyuyla kabul edildi.⁴⁹³

Türkiye, Amerika’dan aldığı 100 milyon dolarlık yardımla aslında, bütçede askeri harcamalara ayrılan payı azaltmayı düşünüyordu. Ama Amerika’dan alınan malzemelerin bakım ve yedek parçalarının yine Amerika’dan sağlanması Türkiye’ye ek yük getirdi ve diğer alanlara kaynak aktarılamadı.⁴⁹⁴

1948 yılına gelindiğinde ise Türkiye hem ekonomik yardım alabilmek, hem de A.B.D. ile ilişkilerini geliştirebilmek amacıyla kendini Marshall Plânı’na dâhil ettirmeyi başardı. Aslında Türkiye savaşa girmedeği ve doğrudan savaş zararına uğramadığı için A.B.D. tarafından plana dâhil edilmek istenmedi. Ama bu planı Batı dünyasından kopmamanın önemli bir parçası olarak gören Türkiye A.B.D.’yi ikna ederek 4 Temmuz 1948 tarihinde Amerikan yardımı sağlayan

⁴⁸⁹ *Ulus*, 12-13 Mayıs 1947; *Cumhuriyet*, 14 Mayıs 1947.

⁴⁹⁰ *The President's Special Conference With the Association of Radio News Analysts*, May 13, 1947, <http://www.trumanlibrary.org/calendar/viewpapers.php?pid=215590>

⁴⁹¹ *American Foreign Policy, Basic Documents, 1941-1949*. ss.1265-1267. Anlaşmanın Türkçe metni için bkz: Türkiye’ye Yapılacak Yardım Hakkında Anlaşma, S. Sayısı: 233, ss.6-7. **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem:8, Toplantı:1, Cilt:6, Birleşim:79, (01.09.1947).

⁴⁹² Mehmet Gönlübol, Halûk Ülman, **a.g.k.**, s.233. Kanunun Türkçe metni için bkz. Fahir Armaoğlu, **a.g.k.**, ss.162-164.

⁴⁹³ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem:8, Toplantı:1, Cilt:6, Birleşim:79, (01.09.1947), ss.556-560.

⁴⁹⁴ Mehmet Gönlübol, Halûk Ülman, **a.g.k.**, ss.234-235.

anlaşmanın imzalanmasını sağladı.⁴⁹⁵ Bu anlaşma T.B.M.M.'de kurulan bir Geçici Komisyon'da hızla değerlendirildi ve 8 Temmuz 1948 tarihinde Genel Kurul'da oylamaya katılan 275 üyenin tamamının oylarıyla kabul edildi.⁴⁹⁶ Aynı yıl 29 Ekim mesajında Truman, Türk milletinin, dünyanın birçok yerinde ayaklar altına alınan ve Amerikan halkının çok değer verdiği demokratik kurumları geliştirmeye ve insan hak ve özgürlüklerini daha fazla korumaya çalışmasının kendilerini mutlu ettiğini belirtti.⁴⁹⁷ Bu arada Türkiye Batı dünyasıyla kurumsal bağlarını sıkılaştırmaya devam ediyordu. Bu amaçla 8 Ağustos 1949 tarihinde Avrupa Konseyi'ne katıldı.⁴⁹⁸ Konsey'in kuruluş ve Türkiye'nin konseye katılımı ile ilgili anlaşma T.B.M.M. Genel Kurulu'nda toplantıya katılanların oybirliğiyle kabul edildi.⁴⁹⁹

5.2. Dış Siyasal Olaylar Üzerine T.B.M.M.'de Yapılan Tartışmalar

5.2.1. Türkiye'nin Dünya Olayları Karşısındaki Durumu ve Balkan Bloğu

D.P. İstanbul Milletvekili Enis Akaygen, Türkiye'nin dünyadaki durumu hakkında Dışişleri Bakanı'nın açık, bu mümkün değilse kapalı bir oturumunda bilgi vermesi isteğiyle 1947 yılının sonlarında bir soru önergesi verdi. Bu önergede Cumhuriyet tarihi boyunca tek parti dönemlerinde Dışişleri Bakanlarının zaman zaman C.H.P. grubunun yanı sıra Müstakil Gruba da Türkiye'nin dış politikası hakkında bilgi verdiği, hâlbuki çok partili hayata geçildikten sonra Demokrat Parti'nin dış politikada Hükümetle beraberliğini sürekli açıklamasına rağmen Dışişleri Bakanlarının Demokrat Parti Grubuna bilgi vermediği söyleniyordu. Önergede ilk olarak Türkiye'nin dünya olayları karşısında genel durumunun yanı sıra özellikle Yugoslavya'nın girişiyle Yugoslavya, Bulgaristan, Macaristan, Arnavutluk ve Romanya ile Orta Avrupa devletinin aralarında Almanya'ya karşı oluşturmakta olduklarını söyledikleri ittifak bloğunun esas kapsamı, hedefi ve amaçları ile bu blokun güney alanlarına

⁴⁹⁵ Marshall Planına Türkiye'nin de dahil edilmesiyle ilgili anlaşma metninin Türkçesi için bkz: Türkiye Cumhuriyeti ile Amerika Birleşik Devletleri Arasında Ekonomik İşbirliği Anlaşması, S. Sayısı: 207, ss.5-14. T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:12, Birleşim:86, (09.07.1948).

⁴⁹⁶ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:12, Birleşim:85, (08.07.1948), ss.1005, 1050, 1062-1065.

⁴⁹⁷ Statement by the President on the National Holiday of Turkey, October 29, 1948, <http://www.trumanlibrary.org/publicpapers/index.php?pid=2014>

⁴⁹⁸ Ömer Kürkçüoğlu, a.g.k., ss. 243.

⁴⁹⁹ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:8, Toplantı:4, Cilt:22, Birleşim:16, (12.12.1949), ss.195, 204-207.

yönelik politikasını soruyordu. İkinci olarak da bu blok karşısında Türkiye'nin ne yapması düşünüldüğü sorulmaktaydı.⁵⁰⁰

Bu önergeye Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak 22 Aralık 1947 tarihinde cevap verdi. Sadak, muhalif partinin dış siyaset konusunda her zaman açıklama istemesini doğal buluyor, bu açıklamayı vermenin de Dışişleri Bakanı'nın en zevkli görevi olduğunu söylüyordu. Fakat Demokrat Parti şimdiye kadar kendisinden bir açıklama istememişti. Kendisinin bir muhalefet partisine giderek kendiliğinden açıklama yapması da doğal bir hareket değildi. Eğer kendilerinden bir istek gelirse her zaman açıklama yapmaya hazırды. Türkiye'nin dış politikasında gizleyeceği bir şey yoktu. O nedenle kapalı oturuma gerek yoktu. Sadak bundan sonra Balkan ülkeleri arasında imzalanan savunma ittifakı anlaşmalarına değindi. Sadak anlaşmaların metinlerinde bu anlaşmaların dostluk, işbirliği ve karşılıklı yardım anlaşmaları olduğunu yazıldığını söylüyordu. İlgili devletlerin özgürlük ve bağımsızlıklarının savunulması ve Balkanlarda barışın korunması amacıyla imzalanmıştı. İlgili ülkeler Birleşmiş Milletler Anayasası ruhu dâhilinde hareket edeceklerdi. Bu resmî metin dışında, özel konuşmalarda bu esaslardan ayrı ne gibi meselelerin konuşulduğu ve kararlaştırıldığı hakkında açık bir bilgi yoktu. Fakat söylentilere göre sözkonusu devletler Yunanistan'a karşı genel politikalarını gözden geçiriyorlar ve sadece Almanya'ya değil, her türlü saldırıya karşı da politika belirlemeye çalışıyorlardı. Ayrıca Yugoslavya ve Bulgaristan arasında imzalanan anlaşmanın Türkiye ve Yunanistan'dan gelebilecek tehlikeyi önleyeceği anlaşmayı imzalayan taraflar tarafından ileri sürülmüştü. Tarafların Türkiye ve Yunanistan'la ilgili iddiaları gülünçtü. İki tarafın da böyle bir niyeti yoktu. Bu ittifak anlaşmalarının savunma niteliğinde olduğu anlaşma metinlerinde belirtildiği için güney bölgelerine yönelik bir hareket olduğu şimdiden söylenemezdi. Böyle bir yönelimin sonuçları sadece bölgeyi değil tüm dünyayı etkilerdi. Türkiye, iç yönetim şekilleri nasıl olursa olsun tüm ülkelerle iyi geçinmeyi temel politika kabul ediyordu. İlgili ülkelerin kontrol altındaki basını tarafından öne sürülen bu politikanın aksi iddiaları karşısında Türkiye temkini ve vakarı elinden bırakmıyordu.

İkinci soruyla ilgili olarak Sadak, Türkiye'nin blok siyasetinin taraftarı olmadığını söyledi. Karşılıklı bloklar oluşturmak ne dünya barışına ne de Türkiye'nin çıkarlarına uygundu. Türkiye'nin bağlı olduğu tek blok vardı, o da Birleşmiş Milletler'di. Dünyada sürekli bir barış ancak Birleşmiş Milletler toplumu ile mümkündü. Türkiye barış ve emniyet yolunda, karşılıklı şeref ve haysiyet anlayışı içinde herkesle samimi dostluk ilişkileri kurmaya hazırды. Olaylar karşısında gelecekte ne yapılması konusunda ise henüz yeryüzünde hiç kimse bir cevap bulamıyordu. Türkiye'nin yapacağı, olayları dikkatle izlemek ve sürekli uyanık kalmaktı. Türkiye'nin dış politikası bir cümle ile "sözünde ve

⁵⁰⁰ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:8, Birleşim:20, (22.12.1947). ss.117-118.*

ahdinde duran, sulhü ve iyi niyeti nerede görürse oraya dostluk eli uzatan, tecavüz ve kimden gelirse gelsin bütün varlığıyla ona karşı koymaya azmetmiş bulunan” bir politikaydı.⁵⁰¹

5.2.2. Avrupa’nın Değişik Ülkelerinde Kamplarda Bulunan Türkler

C.H.P. Isparta Milletvekili Sait Köksal, Dışışleri Bakanı Necmettin Sadak’ın cevaplaması isteğiyle Avrupa’nın değişik ülkelerinde kamplarda bulunan Türk soyundan gelen insanların durumunu soran bir soru önergesi vermişti. Bu durumdaki Türklerin durumunu incelemek ve gerekli olanları Türkiye’ye getirmek amacıyla bir heyet inceleme yapmış ve Türkiye’ye dönmüştü. Bu incelemenin sonucu neydi? Kamplardaki Türk soyundan gelen insanlar hakkında ne gibi işlemler yapılması düşünülüyordu?⁵⁰²

Köksal’ın soru önergesine Dışışleri Bakanı 12 Ocak 1948 tarihinde cevap verdi. Sadak’ın söylediğine göre Türk hükümeti bu konu üzerinde uzun zamandır çalışıyordu. II. Dünya Savaşı’ndan sonra Batı Avrupa ülkelerinde değişik ülkelere mensup 1,5 milyona yakın insan mülteci durumundaydı. Savaş bittikten sonra bunlarla ilgilenmek üzere Birleşmiş Milletlere bağlı Milletlerarası Mülteci Teşkilâtı kurulmuştu. Bu uluslararası teşkilatın ilk amacı bu mültecileri kendi ülkelerine iade etmektir. Fakat bu insanların birçoğu kendi ülkelerine dönmek istememişti. Bunlar arasında birçok mülteci başka ülkelere gitmek istemiş ve gitmişlerdi. Bular içinde yaklaşık 7 000 kişi Türkiye’ye gelmek istemişti. Bunun üzerine mülteciler sorununu yerinde incelemek amacıyla İskân Genel Müdürü’nün başkanlığı altında üç kişilik bir heyet oluşturulmuştu. Bu heyet 11 Temmuz’da Yunanistan’dan başlayarak İtalya, Avusturya, Almanya ve İsviçre’de incelemelerde bulunmuş ve Kasım ayında Türkiye’ye dönmüştü. Bu heyetin çalışmaları sonucu Türkiye’ye gelmek isteyen 7170 mülteciden 4 700’ünün İtalya, İsviçre ve Almanya’daki Birleşmiş Milletler kamplarında yaşamakta olduğu anlaşılmıştı. Geriye kalan 2470 mülteci ise kamplar dışında yaşamaktaydı. Yapılan çalışmalar sonucu Türk hükümeti bu mültecilerin Türkiye’ye kabul edilmesine karar vermişti. Yalnız bu mülteciler ülkeye alınırken bazı kayıt ve şartlar düşünülmekteydi. Bu şartlardan biri bu kişilerin kendi ülkesinde savaş suçlusu veya vatan haini olmaması, ikincisi de bunların geçici mülteci sıfatıyla değil de Türk vatandaşı sıfatıyla Türkiye’ye yerleşmeyi kabul etmesiydi. Bu kişiler Türkiye’ye getirilirken emniyet açısından her biri hakkında ayrı ayrı inceleme ve araştırma yapılmıştı. Ayrıca bu kişilerin savaş suçlusu olmadıklarına dair Birleşmiş Milletler garanti vermişti. Türkiye’ye verilen bilgilere göre bu kişilerin % 40’ı ülkeye gelir gelmez üretici durumuna

⁵⁰¹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:8, Birleşim:20, (22.12.1947). ss.118-121.

⁵⁰² *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:9, Birleşim:29, (12.01.1948). ss.11-12.

geçecek uzmanlardı. Diğerlerinin iskanı için ise 1-2 milyon lira ödenek gerekliydi. Yalnız bunların Türkiye sınırına kadar nakillerini Milletlerarası Mülteciler Teşkilâtı yerine getirmekteydi. Yine de bu kişiler hakkında tekrar fert fert araştırma yapmak üzere bir heyet gönderilecekti. Aslında Türk Hükümeti hiç kimsenin Türkiye'ye alınmasına talip olmamıştı. Ama bu kişilerin Türkiye'ye gelmek istemeleri ve her taraftan yapılan ricalar karşısında Türkiye her şeyden önce yüksek merhamet hissiyle bu mültecileri kabul etmişti.⁵⁰³

Sait Köksal, Sadak'ın cevabını yeterli bulmamıştı. İnceleme yapmak için oluşturulan heyetin çalışmalarını bitirip Türkiye'ye döndükten sonra bu kişilerin Türkiye'ye gelmesine karar verilmesine kadar olan bölümü için Köksal hükümete teşekkür ediyordu. Ama bundan sonraki bölümü uzatarak bu mültecilerin ıstıraplarını uzatmak doğru değildi. Köksal, konuşmasının bu bölümünde İtalya'da Reggio Emilia kampında bulunan Türkler adına Öğretmen Ahmetzade Nebi'nin mültecilerin içinde bulundukları şartları anlatan 2 Aralık 1947 tarihli mektubundan aşağıdaki pasajları okudu:

(Türkiye haricindeki Türkler her zaman Türkiye'yi mukaddes bir ziyaretgâh gibi görür; onun yükselişinden ilham alır. Ona daima kendisini bağlı hesap ederek onun her münevverini kendisine rehber sayar. Ona ihtiram etmeyi kendine tabî bir borç bilir. Bizde herbir Türkiyeli Türke çocuk samimiliği ile yaşarak içimizde olup kalanı ona söyler, ondan da bir baba kalbi gibi kaydımıza kalan bir yürek ümit ederiz.) (Biz Türkiyeli olmasak da Türküz. İstiklâl görmediğimiz için yalnız Türkiye'nin istiklâli ile iftihar ediyoruz. Kendimizi soysuz bir millet değil, milletimizin kazandığı bağımsız Türkiye Egemenliğine istinat ederek ancak onunla kendimizi mesut sayar ve onunla saadete ermemize iman ediyoruz.) (Türkiye Cumhuriyeti için her şeyden geçmeğe, lâzımgelse canımızı bile feda etmeye hazır olduğumuza emin olunuz. Bunu dil de değil, kalbe söylüyoruz). (Bizim Türkiye'ye alınmamız Türkiye siyasetine hâlel getirirse biz memlekete kabulümüze hiç razı olmayız. Biz ölürüz, Türkiye varolsun deriz). (Eğer Hükümetimiz bizi kızıllık bakımından memlekete almaktan korkuyorsa bunu da, bizim, hepimizin Türkiye'deki tanınmış akrabalarımız, tanışlarımız bize kefil olmaya hazırdırlar.)

(Her şeyi gasbetmiş «her şeyi gasbedilmiş olacak» biz zavallı sefiller 9 senedir Türkiye'ye gözümüzü dikip onlardan yardımını beklemekte devam ediyoruz.)

⁵⁰³ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:9, Birleşim:29, (12.01.1948). ss.16-18.*

(Başka memleketlere gitmek için olan teklifleri reddettik. Bizim milletimiz var, bizim devletimiz var, biz soysuz değiliz, biz Türkiye'ye varacağız diye gururla cevap verdik, yine de bu fikirde ısrar ediyoruz.)

(Şimdi biz şaşık... 1946 senesinde Türkiye'nin İtalya'da Napoli Başkonsolosu Şakir Bey gibi Cevdet Bey de bizi aldattı. Şakir Beyin aldanmasıyla 70 nefer Rusya'ya teslim olunma faciasını geçirdi. Şimdi Bay Cevdet'in Ağustos ihtidasında azamî bir buçuk aya kadar ana vatanda olacaksınız diye bizi aldatmasıyla belki de hepimiz yine de ölüm tehlikesi karşısına atılırız. Acaba kendi milletini aldatarak onu tehlikeye vermek olur mu? Tarihte misli görülmemiş kızıkların engizisyonundan her şeyini bırakıp kaçan, kendi milletini egemenliğine sığınmak için can atan biz Türk mültecileri için memleket kapısını kapamaya milletimiz nasıl bakacak.)

(Lâkin nüfuzlu Türkiye Devlet Komisyonu Reisi Cevdet Beyin bize bir buçuk ay vadî dört ayı geçmesi önünde... bizi şaşırtıyor. İtalya'da 300 den artık olmayan Türkleri memlekete sevk etmek işi yazı, güzü bitirdi. Bu zor iş kışa kaldı. Yine de ortada gerçekleşen hiçbir şey yok.)

(Cevabınız menfî olursa başka memleketlere müracaat ederek bir çare bulmaya çalışırız. Bu da olmazsa bir yolumuz kalıyor: intihar etmek.)⁵⁰⁴

Köksal, aynı kişilerin Başbakan'a çektikleri 2 Aralık 1947 tarihli bir telgrafını da okudu. Ayrıca elinde daha birçok belge ve şiirin de olduğunu söyleyerek, bu vatandaşların bir an önce kurtarılmasını istedi.⁵⁰⁵

5.2.3. Bulgaristan Üzerinde Düşürülen Türk Uçakları

Diyarbakır Milletvekili Vedat Dicleli, Dışişleri Bakanı'nın cevaplama isteğiyle Bulgaristan üzerinde düşürülen iki Türk uçağı hakkında soru önergesi vermişti. Bu konu ile ilgili 13 Şubat 1948 tarihli Ulus gazetesinde bir haber yayınlanmıştı. Daha sonraki tarihli gazetelerde de Türkiye'nin Sofya Büyükelçisi'nin Bulgaristan Dışişleri Bakanlığıyla ilişki kuramadığı ve görüşme isteğinin reddedildiği haberi yer almıştı. Dicleli, olayın soruşturmasının bitip bitmediğini, nedenlerinin anlaşılıp anlaşılmadığını ve hükümetin ne gibi girişimlerde bulunduğunu soruyordu.⁵⁰⁶

⁵⁰⁴ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:9, Birleşim:29, (12.01.1948). s.19.

⁵⁰⁵ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:9, Birleşim:29, (12.01.1948). s.19.

⁵⁰⁶ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:10, Birleşim:45, (20.02.1948). s.254.

Dışışleri Bakanı Necmettin Sadak, bu soruyu 20 Şubat 1948 tarihinde cevaplandırdı. Sadak'ın söylediğine göre kamuoyunun bildikleri şunlardan ibaretti: Bulgaristan üzerinde iki Türk uçağı düşmüş, pilotlardan biri şehit düşmüş, diğeri ise yaralanmıştı. Türkiye'nin Sofya Büyükelçisi, tüm teşebbüslerine ve ısrarlarına rağmen yaralı pilotla ancak önceki gün akşam irtibata geçebilmişti. Olayla ilgili gelişmeler Bulgar ajansı tarafından yayınlanan resmi tebliğ'e göre ise şu şekilde olmuştu: 9 Şubat'ta bir eğitim uçuşu için Yeşilköy'den kalkan Spitfire sisteminde, birer kişilik iki avcı uçağının üslere dönmedikleri görülmüştü. Bunlardan birinin pilotu Teğmen Talât Ülkü, diğeri ise Üstçavuş Kemal Menderes'ti. 10 Şubat'ta Türkiye'nin Burgaz Konsolosu, Sofya Büyükelçisi'ne telefon ederek Sozopol Burnu'nda iki uçağın düştüğünü haber vermişti. 12 Şubat'ta Bulgar telgraf ajansının bildirdiğine göre Türk uçakları 150-300 metre yükseklikte uçarak hava hattı itibarıyla Bulgar arazisi üzerinde 65 kilometre içerideki Sozopol şehrine kadar varmış, bu şehrin üzerinde 150 metre kadar alçalmışlar ve şehir üzerinde ve etrafında dönmeye başlamışlardı. Bulgar sınır muhafızları tekrar tekrar raket (uyarı) işareti verdikten sonra uçaklara ateş etmişlerdi. Sonuçta uçaklardan biri denize düşmüş, pilotu boğulmuş, diğeri ise mecburi iniş yapmış, pilotu ise yaralanmıştı.

Sadak'a göre bu anlatılanlardan şu sonuç çıkardı ki Türk uçakları yolunu şaşırmış, Bulgar toprakları üzerine geldikten sonra konacak elverişli bir saha aramaya başlamıştı. Gözlem veya başka bir amaçla yabancı topraklar üzerinde uçan uçaklar ya yüksekte uçar ya da geri dönerler, işarete rağmen 150 metreye kadar alçalmazlardı. Bulgar muhafızları, uçaklar tam mecburi iniş yaparlarken ateş açmak suretiyle cinayet işlemişlerdi. Bulgar tebliğinin aksine o gün havanın onda sekizi kapalı ve sisliydi. Ayrıca pilot Talât Ülkü de uçtukları zaman havanın kapalı olduğunu söylemişti. Bundan başka uçaklarda birer pilotun bulunması ve gözlem gibi işlere yarayacak teçhizatın bulunmaması keşif uçuşu yapmadıklarını gösteriyordu. Son olarak da bu uçakların ancak bir saat kırkbeş dakika uçuşa yetecek kadar benzin alabilmeleri uzun yola çıkmadıklarını gösteriyordu. Tüm bunlardan anlaşılıyordu ki pilotlar bir yanılma sonucu Bulgar hava sahasına girmişler, hatalarını anlayarak yere inmeye çalışırlarken Bulgar muhafızlar tarafından bile bile üzerlerine ateş açılmıştı. Türk Büyükelçiliğinin tüm çabalarına rağmen Bulgar makamları şehit pilotun ölümünden ancak 10 gün sonra naaşını teslim etmişti. Türk Ordusunun bu iki genç mensubuna reva görülen hareket, dostluk ve iyi komşuluk ilişkileri şöyle dursun, hak, medeniyet, hatta insanlık duygularına bile aykırıydı. Bu da yetmiyormuş gibi Bulgar basını Türkiye aleyhine karikatürler ve yazılar yayınlamaya koyulmuşlardı. Sadak'ın bildirdiğine göre Türkiye son olarak bir gün önce Bulgar Hükümetine verdiği bir nota ile yaralanan pilot ve uçaklarının iadesini, bu insanlık dışı hareketi yapan

muhafızların cezalandırılmasını ve şehit olan pilotun ailesine tazminat verilmesini istemişti.⁵⁰⁷

5.2.4. Dışışleri Bakanının Londra, Paris, Atina, New York ve Washington Gezileri

Dışışleri Bakanı'nın dış seyahatlerinden sonra bazı Meclis üyeleri bu seyahatlerle ilgili bilgi almak için zaman zaman önerge veriyorlardı. Bu önergeler bazen soru önergesi biçimindeydi, bazen de sadece Dışışleri Bakanının dış politikada son gelişmelerle ilgili bilgi vermesi içindi. Bu önergelerden ilki Sinop Milletvekili Yusuf Kemal Tengirşenk'e aitti. Avrupa'da, Marshall yardımının gerçekleşme şekliyle ilgili İngiltere ve Fransa'nın önderliğinde Avrupa İktisadi İşbirliği Teşkilâtı'nın kurulması çalışmaları başlatılmış, bu çerçevede 15 Mart'ta Paris'te 16'lar Konferansı düzenlenmişti. Dışışleri Bakanları düzeyinde gerçekleştirilen bu konferansa Türkiye de Dışışleri Bakanı Necmettin Sadak başkanlığında katılmıştı. Bu seyahat sırasında Londra ve Atina'ya da uğramıştı. Tengirşenk, 12 Nisan 1948 tarihli soru önergesinde Dışışleri Bakanı'nın Meclis'e bu seyahatlerle ilgili açıklama yapmasını istemişti. Bu önergeye 16 Nisan tarihinde Necmettin Sadak cevap verdi. Bu toplantının amacı Avrupa ekonomik işbirliği alanında bir önceki toplantıdan beri elde edilen sonuçları gözden geçirmek ve Avrupa'ya Marshall Plânı çerçevesi içinde yardım devam ettiği müddetçe çalışacak 16 devlet temsilcisinden oluşan bir kurum kurmaktır. Avrupa İktisadi İşbirliği Teşkilâtı adındaki bu oluşumun 16 kişilik bir konseyi, bir konsey başkanı, bir genel sekreteri ve konseyce her yıl seçilecek beş kişilik bir İcra Komitesi olacaktı. Bu oluşumun amacı Amerikan yardımını verimli kılmak için 16 devlet arasında sürekli ve düzenli ekonomik işbirliği kurmaktır.

Sadak, Paris Konferansına giderken, bu fırsattan yararlanarak müttefik ve dost ülkelerin devlet başkanlarıyla da görüşme imkânı bulmuştu. İlk olarak Londra'da İngiltere Dışışleri Bakanı M. Bevin'le görüşmüştü. Bu görüşmede özellikle Avrupa'da işbirliği ve kalkınma üzerinde durulmuştu. Bu çerçevede 1939 tarihli İttifak Antlaşması'na dayanarak işbirliği yapılması ve bu işbirliğinin dünya barışının korunması uğrunda da kullanılması gereği üzerinde durulmuştu. Sadak, Paris'te konferanstan önce Fransız Dışışleri Bakanı M. Bidault, 18 Mart'ta da Fransa Cumhurbaşkanı Vincent-Auriol ile görüşmüştü. Bu görüşmeler samimi bir hava içinde gerçekleşmiş, böylece iki ülke arasındaki ilişkilerin daha da geliştirilmesi yolu açılmıştı. Sadak, Paris'ten ayrıldıktan sonra 23 Mart'ta Cenevre'de açılan Haberleşme Hürriyeti Konferansı'na katılmıştı. Bu konferansa Birleşmiş Milletler üyesi 57 devletten başka 12 ülke ve 5 uluslararası

⁵⁰⁷ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:10, Birleşim:45, (20.02.1948). ss.254-255.*

kuruluş da davet edilmişti. Dünya barışının korunması ve demokrasi prensiplerinin kökleşmesi bakımından önemli olan bu konferansla ilgili daha geniş açıklama Türk heyetinin konferanstan dönüşünden sonra yapılacaktı. Sadak ayrıca Paris'te Yunanistan Başbakan Yardımcısı ve Dışişleri Bakanı M. Çaldaris'in daveti üzerine 2 Nisan'da Atina'ya gitmiş, burada üç gün kalmıştı. Burada Yunan Kralı ve diğer devlet adamlarıyla da samimi görüşmelerde bulunmuştu. Geçmişte olduğu gibi gelecekte de iki ülke arasındaki dostane ilişkiler ve işbirliği devam edecekti. Bu ilişkilerde ekonomik ve kültürel işbirliğine özel bir önem verilecekti. Sazak, konuşmasının son bölümünde ise Türkiye'nin imajından bahsederek, demokratik ve özgür bir Türkiye'nin diğer ülkeler nezdinde itibarının arttığını, iktidar ve muhalefet partilerinin dış politikada tam bir birlik içinde olmasının da Türkiye'nin gücünü artırdığını söyledi.⁵⁰⁸

Bir diğer önerge Sinop Milletvekilleri Yusuf Kemal Tengirşenk, Suphi Batur ve Enver Kök tarafından Dışişleri Bakanı'nın Birleşmiş Milletler üçüncü toplantısında bir süre Türk heyetine başkanlık etmek amacıyla gerçekleştirdiği son Paris gezisinden dönmesi dolayısıyla verilmişti. Bu önergede Sadak'tan dünya işleri ve bilhassa Türkiye'yi ilgilendiren uluslararası sorunlar hakkında Meclis'te açıklamada bulunması isteniyordu. Dışişleri Bakanı Sadak, bu isteği 20 Aralık 1948 tarihli birleşimde yerine getirdi. Sadak'ın verdiği bilgilere göre Birleşmiş Milletler Üçüncü Asamblesi gündeminde yüze yakın konu vardı. Bunların bir kısmı gelecek toplantıya ertelenmişti. Gündemdeki konular arasında idari ve sosyal işler dışında siyasi komisyonun ilgilendiği, atom ve veto sorunları, büyük devletlerin silahsızlanması, Filistin ve Yunanistan davaları, Kore uyuşmazlığı, İspanya işleri, İtalya sömürgeleri, Güvenlik Konseyi'nin ilgilendiği Berlin olayı gibi önemli sorunlar vardı. Tüm sorunlar arasında sadece Meksika'nın, büyük devletlerin dünya barışına engel olan anlaşmazlıkları bir an önce kendi aralarında halletmeleri hakkındaki dileği siyasi komisyonun ve asamblenin ittifakıyla kabul edilmişti. Gündemin diğer konularının hemen hiçbirinde bir anlaşma sağlanamamıştı. Örneğin, atom enerjisi hakkında büyük bir çoğunluk atom silahlarının yapımı ve kullanımının yasak edilmesi ve bu yasağın uygulanması için uluslararası tam bir kontrolün kurulmasına taraftarken, küçük bir azınlık da bu kontrol sisteminin işe başlamasından önce mevcut atom silahlarının imha edilmesi konusunda ısrar etmişti. Birleşmiş Milletlerin kuruluşunun üzerinden üç yıl geçmesine rağmen daha iyi işler hale getirilmesi için bu kurumun yapısında bazı değişiklikler yapılması gereği ortaya çıkmıştı. Bunun için Türkiye de elinden geleni yapıyordu. Tartışmalarda bir sonuca ulaşamadığı göz önüne alındığında anlaşmazlıkların azaldığına hükmetmek ve iyimser olmak gücü. Zaten savaş biteli uzun yıllar geçse de, ülkeler hâlâ korku ve endişe içinde olduklarından silahlanmaya başlamışlardı.

⁵⁰⁸ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:11, Birleşim:48, (16.04.1948). ss.43-46.

Birleşmiş Milletler toplantısında Türkiye'yi doğrudan ilgilendiren bir sorun yoktu. Bilindiği gibi Filistin sorunda herhangi bir karara varamamış olan Birleşmiş Milletler Kurulu, Amerika, Fransa ve Türkiye'den oluşan bir arabulma komisyonu oluşturmuştu. Filistin'de adaletli ve sürekli bir düzen kurulması için Türkiye elinden geleni yapmaya hazırdı. Bunun için Türkiye, Amerika ve Fransa ile işbirliğinin verimli olmasını candan dilemekteydi. Bunun dışında Mart ayında beş Batı devleti arasında imzalanan Brüksel Paketi'ne Amerika ve Kanada'nın da dâhil olması için Washington'da çalışmalar devam etmekteydi. Türkiye bu çalışmaları yakından ve ilgiyle izliyordu. Ayrıca Türkiye, Akdeniz havzasında barışın bozulmaması ve ekonomik işbirliğinin artması için Akdeniz ülkeleriyle görüşmelerine devam ediyordu.

Sadak, son olarak da Paris'te müttefik ve dost devletlerin Dışişleri Bakanları ile yaptığı görüşmelere de kısaca değindi. Bu çerçevede İngiltere Dışişleri Bakanı M. Bevin ve A.B.D. Dışişleri Bakanı General Marshall'la yaptığı görüşmelerden duyduğu memnuniyeti dile getirdi. Şurası açık olarak görülüyordu ki Türkiye'nin itibarı her gün biraz daha fazla artıyordu.⁵⁰⁹

Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak Paris'teki toplantının devamı niteliğinde olan Birleşmiş Milletlerin New York civarındaki merkezinde Lake Success'de yaptığı toplantıya da 5 Nisan 1949 tarihinde katıldı. Bu toplantıdan sonra Türkiye'ye dönüşünde son dış gezisiyle ilgili bilgiler vermek amacıyla 11 Mayıs 1949 tarihinde T.B.M.M.'de bir konuşma yaptı. Sadak'ın verdiği bilgilere göre bu toplantılarda özellikle İtalyan sömürgeleri, İsrail'in Birleşmiş Milletler'e kabulü ve İspanya ile ilişkiler özellikle önem arz ediyordu. Türkiye siyasi komisyonda, büyük bölümü Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılmış İtalya'nın eski sömürgelerinin bir an önce bağımsızlığına kavuşmasının esas olduğunu, hatta bu ülkelere verilecek vesayet şeklinin amacının bu ülkelerin süratle özgürlük ve bağımsızlığına kavuşması olduğunu belirtmişti. Ayrıca Türkiye "de facto" olarak tanıdığı İsrail devletinin Birleşmiş Milletlere üye olmasına taraftar olurken diğer yanda İsrail'in Birleşmiş Milletler kararlarına uymasını istiyor, Filistin muhacirleri konusunun da bir hal şekline bağlanmasını temenni ediyordu. Bunun dışında Türkiye, Birleşmiş Milletlerin İspanya ile normal ilişkilere geçmesini isteyen ülkeler arasında da yer alıyordu.⁵¹⁰

Sadak, bu toplantı vesilesiyle Washington'a üç günlük bir ziyarette bulunmuş ve Amerikalı yetkililerle görüşmüştü. Bu ziyaret sırasında Amerikan Başkanı Truman'la da görüşmüştü. Türkiye'nin A.B.D. ile ilişkilerine ne kadar değer verdiği Sadak'ın aşağıdaki ifadelerinde kendini gösteriyordu:

Dostumuz Amerika Birleşik Devletlerinin Türkiye'ye karşı, Turuman Doktrini ve çok kıymetli silâh yardımı ile

⁵⁰⁹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:14, Birleşim:21, (20.12.1948). ss.153-155.

⁵¹⁰ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:19, Birleşim:84, (11.05.1949). ss.303-304.

başlıyan hususi alâkası ve aramızda teessüs eden sıkı İşbirliği münasebetleri üzerine Vaşingtonu ziyaret ederek Cumhuriyet Hükümetinin teşekkürlerini şahsan bildirmek, Dışişleri Bakanınız için zevkli bir iş olmuştur.

Vaşington'da üç gün kaldım. Bu müddet zarfında Amerika Birleşik Devletlerinin Sayın Başkanı Truman tarafından kabul edilmek şerefine nail olduğum gibi daha birçok Amerikan ricali ve şahsiyetleri ile de temas imkânını buldum. Mütevazı şahsımın haiz olduğu sıfat vesilesi ile Türkiye Cumhuriyetinin mümessiline karşı gösterilen yüksek nezaketi ve müstesna misafirperverliği huzurunuzda şükranla anmayı vazife bilirim.

Büyük Amerikan Cumhuriyetinin, tarihte dünya sulhunun ve milletler hürriyetinin asıl ve azimli müdafii olarak nam bırakacak büyük Başkanı Truman, bana, gerek Milletimiz gerek Devlet Başkanımız hakkında çok dostane ve samimî duygular ifade etti ve kendilerinden izin alırken Türk Milletinin selâmet ve refahı için elinden geleni yapmakta devam edeceğini söylememi bildirdi. (Alkışlar).

Hariciye Nazırı, mümtaz Devlet adamı Acheson'la iki memleketi ilgilendiren bütün konular üzerinde uzun uzadıya ve samimî bir hava içinde konuştuk. Aynı yolda yürüyen, bütün milletler için sulh, emniyet, ve hürriyet istiyen iki Cumhuriyetin, iki dost memleketin mümessilleri sıfatıyla, ehemmiyetli gördüğümüz her meseleyi açıkça bahis mevzuu ettik.⁵¹¹

Sadak, Washington ziyaretiyle ilgili son olarak Atlantik Paktı üzerinde de durdu. Türkiye'nin bu pakta verdiği önemi tekrarlayan Sadak, bu gezisinde Atlantik Paktı'na üye olma girişiminde bulunmadığını, zaten kısa süren bu ziyaretinde bunun mümkün olmadığını, bunun için önceden hazırlık yapılmasının gerekli olduğunu söyledi.⁵¹²

Sadak'ın bu konuşmasına eleştiri M.P. Afyon Milletvekili Sadık Aldoğan'dan geldi. Aldoğan hükümetin dış politikasının ve amacının bilinmediğini söyledi. Önce dış politikanın açıklanması gerekirdi. Ondan sonra Atlantik Paktı'nın mı yoksa Akdeniz Paktı'nın mı daha yararlı olduğu anlaşılırdı. Anayasa'nın 47. maddesinde hükümetin görüşünün ve takip edeceği yolun Millet Meclisi'ne bildirileceği yazıyordu. Hükümetin görüşünü Meclis bilmiyordu. Bu bilindikten sonra Meclis, izlenen yolun doğru olup olmadığı hakkında kendi görüşünü söyleyebilirdi.⁵¹³

⁵¹¹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:19, Birleşim:84, (11.05.1949). s.304.

⁵¹² *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:19, Birleşim:84, (11.05.1949). ss.304-305.

⁵¹³ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:19, Birleşim:84, (11.05.1949). ss.307-308.

C.H.P. Rize Milletvekili Saim Ali Dilemre'ye göre ise hükümetin dış politika görüşünü bilmeyen yoktu. Hatta Aldoğan bile biliyordu. Türkiye'den toprak istenmiş verilmemiş, Boğazlarda üs istenmiş verilmemişti. Türkiye bu isteyenlerin muhalifleriyle birleşmişti.⁵¹⁴

Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak bu konuşmalar üzerine tekrar kürsüye geldi. Türkiye'nin dış politikasının ne olduğunu ülke içinde ve dışında bu güne kadar kimse sormamıştı. Çünkü bu ülkenin dış politikasını 25 yıldır herkes biliyordu. Dış politikanın temeli Atatürk'ün vecizesi olan "yurtta sulh, cihanda sulh"tu. Türk dış politikasının esası hürriyet ve bağımsızlığına saygı gösteren devletlerle bir safta olmak, ülkenin hürriyetini, bağımsızlığını ve kurtuluşunu her araçla koruma çarelerini aramaktır, demokrasi safındaki ülkelerle beraber olmaktır.⁵¹⁵

5.2.5. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Üyeliği İçin Yapılan Seçim

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi geçici üyeliğinde süresi biten Suriye'nin yerine Ortadoğu devletlerinden birisi seçilecekti. Bu üyeliğin iki önemli adayı Türkiye ve Mısır'dı. 1948 yılının Ekim ayının ilk haftasında yapılan seçimlerin dördüncü turunda Mısır 38 oyla seçilmiş, Türkiye ise 19 oy almıştı. Bu oylamalarda Birleşik Amerika, Latin Amerika bloku, Arap Birliği ve hatta Yunanistan bile Mısır lehinde oy kullanmış, son oylamada ise İngiltere ve (biri hariç) dominyonları da Mısır'ı desteklemişti. Yabancı basın bu olayı Türkiye'nin tam bir mağlubiyeti olarak yorumlamıştı. Maraş Milletvekili Kâmil İdil, 9 Ekim 1948 tarihli soru önergesinde bu sonucun nedenini Başbakan'a sormuştu.⁵¹⁶

Önergeyi Başbakan'ın yerine 12 Kasım 1948 tarihinde Dışişleri Bakanı Vekili Tahsin Bekir Balta cevaplandırdı. Balta'nın anlattıklarına göre Türkiye, Güvenlik Konseyi'ne adaylığını koymamıştı. Üstelik bu Genel Kurul İçtüzüğü'ne aykırıydı. Genel Kurul'da seçim işi bir hazırlık gerektirirdi. Konseye veya uluslararası bir kurula seçilmek isteyen devletler bu isteklerini birkaç ay önce elçilikler aracılığıyla tüm üye devletlere bildirirler ve bunların desteğini almaya çalışırlardı. Türkiye, Suriye'den boşalan üyeliğe İran'ın talip olmasını bekliyordu. Türk delegasyonu Paris'e vardıklarında Arap Birliği'nin aldığı bir kararla üyeliğe yine Mısır'ı gösterdiğini öğrenmişti. Birleşmiş Milletler kurulduğundan beri üç defa yapılan seçimde Ortadoğu bölgesine ait kontenjana hep bir Arap devleti seçilmişti. Bu sonuç bu bölgenin kontenjanının

⁵¹⁴ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:19, Birleşim:84, (11.05.1949). s.308.

⁵¹⁵ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:19, Birleşim:84, (11.05.1949). ss.308-309.

⁵¹⁶ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:13, Birleşim:5, (12.11.1948). s.83.

yalnız Arap devletlerine ayrıldığı yolunda bir geleneğe yol açabilirdi. Türk delegasyonu bu mahzuru Mısır heyetine anlatarak, Mısır'ın yerine Arap Birliği dışında bir devletin, mesela İran, Afganistan, Pakistan veya Yunanistan'ın adaylığını ortak olarak desteklemeyi teklif etmişti. Türkiye'nin bu teklifini haklı bulan bazı Avrupa devletleri oylarını Türkiye'ye vereceklerini Türk temsilcilerine söylemişler, yapılan oylamada da Türkiye'ye 23 oy çıkmıştı. Bu sonuç Türkiye aday olmamasına rağmen çıkmıştı. Konsey seçimleri gizliydi. O nedenle hangi ülkelerin Türkiye'ye oy verdikleri bilinemezdi. Yalnız, tahminlere göre Türkiye'ye Avrupa devletleriyle dominyonlar, Arap Birliği dışındaki Ortadoğu devletleri, Asya devletleri, hatta iki üç Güney Amerika devletleri oy vermiş olabilirdi. Mısır'a ise Güney Amerika devletlerinin çoğunluğu, Arap Birliği, Sovyetler ve Sovyetlerle birlikte hareket eden devletler oy vermiş olabilirdi. Mısır'a ve Türkiye'ye verilen oylar diğer ülke aleyhine sayılamazdı. Türkiye'ye verilen oylar bir görüş açısının teyidi anlamında kabul edilmeliydi. Son olarak şu önemli noktaya da işaret etmek gerekirdi ki bu seçim sonucunda ne Mısır ne de diğer Arap devletleriyle Türkiye arasındaki dostane ilişkilere herhangi bir zarar gelmişti.⁵¹⁷

Kâmil İdil, Balta'nın verdiği açıklamaların kendisini aydınlattığını söylemesine rağmen yine de bazı noktalarda tatmin olmamıştı. Bir kere Balta, önce bir devletin başka bir devlet tarafından önerilemeyeceğini söylemiş, sonra da Arap Birliği'nin Mısır'ı önerdiğini ve seçilmesi için çalıştığını söylemişti. Burada bir tezat vardı. İkinci olarak Türkiye seçimlere katılmıştı ve her defasında oyu biraz daha düşmüştü. Türkiye'den gidenler, seçimleri kazanıp kazanamayacağımızı önceden araştırmaları, ileri gelen devlet adamlarıyla görüşmeleri, kazanamayacağımız anlaşılınca da adaylıktan feragat ederek işin içinden çıkmaları gerekirdi. Seçim sürecinin nasıl olacağını Dışişleri mensupları bilmesi gerekirdi. Belki de buraya gönderilen delegeler maddi bakımdan donatılmıyorlardı. Eğer böyleyse hükümet bunu göz önüne almalıydı.⁵¹⁸

İdil'in konuşması üzerine Balta ikinci kez söz aldı. Türkiye'nin aday olmadığını, bu nedenle de seçilmek için çalışmadığını tekrarladı. Dışişleri mensuplarının ise kendi alanlarında yeterli olduğunu iddia etti. Delegelere gerekli ödenek de veriliyordu. Adaylıktan çekilme konusuna gelince, konseyde kendi adaylığını koymak veya başka adayı desteklemek diye bir uygulama yoktu. Kaldı ki Türkiye'nin aday olmadığını deklare etmesi Mısır'ın adaylığını desteklemek anlamına da gelebilirdi. Ayrıca böyle bir bildirge Türkiye'nin savunduğu prensipten, yani bu yerin Arap devletlerine münhasır olmadığını

⁵¹⁷ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:13, Birleşim:5, (12.11.1948). ss.83-84.

⁵¹⁸ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:13, Birleşim:5, (12.11.1948). ss.84-85.

prensibinden feragat etme anlamına da gelirdi. Paris'teki Türk delegasyonu tüm bunları düşünerek hareket etmişti ve görevini de tam olarak yapmıştı.⁵¹⁹

5.2.6. Dışişleri Bakanı'nın Dış Siyaset Üzerine Demeci

Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak 16 Mart 1949 tarihinde T.B.M.M. Genel Kurulu'nda Türk dış politikası üzerinde bir konuşma yaptı. Sadak, Şubat 1949'da Paris'te 16 devlet arasında kurulmuş olan Avrupa Ekonomik İşbirliği Teşkilâtı Konseyi ve İcra Komitesinin Bakanlıklarası toplantılarında Türkiye'yi temsil etmişti. 16 Mart tarihi konuşması bu toplantı ile ilgiliydi. Bu toplantılarda Amerikan yardımı sonrası Avrupa'nın dışarıdan yardıma muhtaç olmayacak surette kalkınmasını sağlayacak kararlar alınmıştı. Bunun için çeşitli komiteler kurulmuştu. Bu komiteler belirli aralıklarla toplanarak yapılan çalışmaları değerlendirecekti.

Avrupa kalkınmasının baş şartı ihracatın süratle artırılmasıydı. Her ülke bilhassa dolar bölgesinde ihracatını artırmak, üretimi fazlaştırmak, ticaret engellerini azaltmak, hammaddeleri dağıtmak, iç talebi kırmak için ne gibi özel tedbirler alındığını bir raporla teşkilata bildirecekti. Ayrıca Avrupa ekonomisi için büyük tehlike, yardım programı sona erdiği zaman ithalatın birdenbire azalmasıydı. Bunun için de tedbirler alınacaktı. Yatırım ve yenileştirme çabaları da rasyonel ve ortak bir plan gereğince devam edecekti. Her ülke her yıl teşkilata raporlar vererek programlarındaki hedeflerinin gerçekleşmesi hususunda elde ettikleri ilerlemeleri bildireceklerdi.⁵²⁰

Sadak, Ekonomik İşbirliği toplantılarına gitmek fırsatından istifade ederek bazı temaslarda da bulunmuştu. Bu çerçevede Londra'ya giderek İngiltere Dışişleri Bakanı Bevin'le faydalı bir görüşme yapmıştı. Saka, Paris'te Fransa Dışişleri Bakanı M. Schuman ile de birkaç görüşme yapmıştı. Bu görüşmelerde iki ülkenin Akdeniz'de ortak çıkarları üzerinde durulmuş ve yakın gelecekte işbirliğinin artırılmasının gereği konusunda anlaşmaya varılmıştı. Saka, bundan sonra Atlantik ve Akdeniz Paktları üzerinde durdu. Ona göre Atlantik Paktı'na Atlantik'te sahili olmayan Türkiye'nin girmesi söz konusu değildi. Buna rağmen Türkiye bu paktın kurulmasını destekliyordu. Türkiye Avrupa'da barışın ve güvenliğin Birleşmiş Milletler kanunu çerçevesi içinde bölge anlaşmaları ile gerçekleşeceğine inanıyordu ve bu anlaşmaların diğer bölgelere de yayılmasını istiyordu. Akdeniz Paktı'ndan söz ediliyordu, fakat bu konuda henüz alınmış bir karar yoktu. Bu bölgede barışın ve güvenliğin korunması için ne gibi tedbirler alınabileceği hakkında Türkiye'nin İngiltere ve Amerika'yla görüşmeleri devam ediyordu. Geçen sonbahardan bugüne kadar

⁵¹⁹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:13, Birleşim:5, (12.11.1948). ss.85-86.

⁵²⁰ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:17, Birleşim:56, (16.03.1949). ss.29-30.

Avrupa’da gerginliğin azaldığını gösteren hiçbir iz yoktu. Dünyanın bu karışık duruma gelmesinde Türkiye’nin hiçbir katkısı olmamasına rağmen bu durumun devam etmesinden en fazla zarar gören de Türkiye’ydi. Türkiye’nin güvenliğinin dünyanın güvenliği için önemli bir konu teşkil ettiğini artık herkes kabul ediyordu. Türkiye geleceğe sessiz ve ümitle bakıyordu, ama bu bakış Türkiye’nin gelecekte yalnız kalmayacağına olan güveninden değil, milletin kendine olan güvenindendi.⁵²¹

Saka’nın bu konuşmasından sonra M.P. Sinop Milletvekili Yusuf Kemal Tengirşenk, Aydın Milletvekili Mazhar Germen, İstanbul Milletvekili Fuad Köprülü, Gaziantep Milletvekili Abdurrahman Melek ve Eskişehir Milletvekili Ahmet Oğuz duygu yönü ağır basan konuşmalar yaptılar. Bu konuşmalarda üzerinde durulan ortak yön Türk milletinin diğer ülkelerin yardımına muhtaç olmadığı, yapılacak ittifakların iki tarafa da yarayacağı, Türk askerinin dünya barışına çok büyük katkısı olacağı üzerineydi. Bu konuşmalar bir kez daha gösteriyordu ki Türkiye’de iktidar ve muhalefet dış politika konularında aynı düşünüyorlar, diğer devletlere güvenmiyorlar, Türk halkına da aynı oranda güven duyuyorlardı.⁵²²

5.2.7. Kapalı Oturumlar

Türkiye Büyük Millet Meclisi VIII. dönemde dört adet kapalı oturum yapıldı. Bunlar 16, 18, 21 ve 23 Mart 1949 günlü birleşimde gerçekleştirildi.⁵²³ Bu oturumlar günümüzde hâlâ gizliliğini korumaktadır. 16 Mart 1949 tarihinde Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak, Türk dış politikası konularında konuşma yapıp, muhalefet milletvekilleri de aynı duyguları paylaştıktan sonra Millî Korunma Kanunu’na göre yapılmış olan harcamalara ait 1944 yılı bilânçosu onandı. Ardından 15 milletvekili tarafından yapılan teklifle kapalı oturuma geçildi.⁵²⁴ Bu oturum yaklaşık olarak yarım saat sürdü. Oturumun kapalı yapılma nedeni hakkında farklı görüşler vardır. O dönem gazetelerinde yazılanlara göre bu oturumda bir görüşe göre Türk dış politikası tartışıldı. Diğer bir görüşe göre ise Dilekçe Komisyonu’nun haftalık karar cetvelindeki iki maddesi üzerinde duruldu.

İkinci kapalı oturum bir birleşim sonra yapıldı. 18 Mart 1949 tarihinde yapılan bu oturumun Millî Savunma Bakanı’nın hazır olmasıyla

⁵²¹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:17, Birleşim:56, (16.03.1949). ss.30-31.

⁵²² *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:17, Birleşim:56, (16.03.1949). ss.31-37.

⁵²³ Türkiye Büyük Millet Meclisi kapalı oturumları ile ilgili geniş bilgi için bkz. Şeref İba, "T.B.M.M.'nin Toplantı Düzeni Yönünden Kapalı (Gizli) Oturum Kavramı ve Türk Parlamento Tarihinde Kapalı Oturumlar", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Sayı: 59 (3), ss.105-128.

⁵²⁴ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:17, Birleşim:56, (16.03.1949). s.37.

gerçekleştirildiği düşünüldüğünde savunma ve güvenlik konularında olduğu anlaşılmaktadır.⁵²⁵ Üçüncü ve dördüncü kapalı oturumlar da 21 ve 23 Mart tarihlerindeki ikinci oturumlarda gerçekleştirildi. O tarihlerde NATO'nun kuruluşu gerçekleştirildiğinden bu oturumlarda NATO ve Türkiye'nin güvenliği konuları görüşülmüş olabilir.

5.2.8. Kıbrıs Meselesi

16 Ocak 1950 tarihli C.H.P. Sinop Milletvekili Cevdet Kerim İncedayı imzasıyla Başbakan'ın cevaplandırması isteğiyle Meclis Başkanlığı'na bir soru önergesi sunuldu. Bu önergede İncedayı, Cumhuriyetin 10. yıldönümünde her ilçeyi temsilen o ilçe merkezinden merasimle toprak alındığını ve bunların Ankara'da Atatürk'e hediye edildiğini, Türkiye'de eğitim gören bazı Kıbrıslı gençlerin de hastanede damarlarından kan aldırıp bir şişeye koyarak bunu Atatürk'e hediye ettiğini, bu hatıraların C.H.P. arşivinde korunduğunu iddia diyordu. İncedayı, bu hediyelerin inşa halinde olan Anıtkabirin temelinde ya da uygun bir yerinde kullanılması konusunda hükümetin düşüncesini öğrenmek istiyordu.⁵²⁶

Başbakan adına soruya cevap veren Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak, bu olayı doğruladı. Bu konuda ne yapılacağına inşaat bitince zamanın hükümeti tarafından karar verileceğini söyledi. Bu soru vesilesiyle Kıbrıs konusuna da değindi. Sadak'ın Kıbrıs konusundaki sözleri daha sonra da önemini korumaya devam edecekti. Kıbrıs meselesi diye bir meselenin olmadığını söylediği bölüm aşağıdaki gibiydi:

Muhterem arkadaşlar, Kıbrıs meselesi diye bir mesele yoktur. Bunu bir müddet evvel Gazetecilerin bir sualine cevaben de söylemiştim. Kıbrıs diye bir mesele yoktur, Çünkü Kıbrıs İngiltere'nin hâkimiyeti ve idaresi altındadır, İngiltere'nin bu adayı başka bir Devlete devretmek hususunda en küçük bir niyeti, bir temayülü olmadığını biliyoruz. Bu hususta tam kanaatimiz vardır. Kıbrıs'ta yapılan şu veya bu hareket, bu vaziyeti değiştiremez, değiştiremeyecektir.

Böyle olunca, miting tertip eden nümayişler yapan gençlerimiz beyhude heyecana kapılıyorlar boşuna yoruluyorlar. Bunu söylemiştim. Yine tekrar ediyorum.

Şu noktayı da huzurunuzda belirtmek isterim: Bu gibi dış meselelerde nümayişler her zaman fayda vermez, bilâkis bâzan Devlete zarar getirebilir. Gençlerimizin asil heyecanlarını takdir

⁵²⁵ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:17, Birleşim:57, (18.03.1949). s.77.

⁵²⁶ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:4, Cilt:23, Birleşim:33, (23.01.1950). s.288.

etmemek mümkün değildir. Fakat bu nümayişlerde daima gençlerimiz vekar ve asalet çerçevesi içinde kalmıyabilir. Gençlerimiz bir defa heyecana kapılıp, harekete geçtiler mi bunların aralarına türlü tahrik unsurları karışabilir, vatanın yüksek menfaatlerine zarar getirecek, dış münasebetlerimizi ve dostluklarımızı bozacak tezahürleri kasten yaparlar, bunların misallerini görüyoruz.

Bu bakımdan, şuurlu, vatanperver gençlerimizden bu gibi nümayişlerden sakınmalarını bu kürsüden rica etmeyi vazife bilirim.⁵²⁷

5.3. Dostluk Grupları ve Karşılıklı Ziyaretler

5.3.1. Türk ve İngiliz Parlamentoları

İngiliz Avam Kamarası Başkanlığı iki ülke arasındaki dostluk bağlarının güçlenmesi amacıyla 3 Şubat 1947 tarihli bir yazıyla Türkiye Büyük Millet Meclisi'nden altı veya sekiz kişilik bir milletvekili heyetini Mayıs ayı içinde İngiltere'yi ziyaret etmesi için davet etti.⁵²⁸ Davet Türkiye'ye ulaştığı sırada Türkiye Büyük Millet Meclisi toplantı halinde bulunmadığından dolayı bu davet Meclis'te 18 Nisan 1947 tarihinde okundu. Yapılan çalışmalar sonunda heyete dâhil olacak milletvekilleri tespit edildi. Buna göre heyet Hüseyin Cahit Yalçın (Başkan), Nurullah Esat Sümer, Nihat Erim, Fuat Köprülü, Enis Akaygen, Fuad Sirmen, Esat Uras, Said Odyak'tan oluşuyordu. Türk parlamento heyeti 10 Mayıs 1947 tarihinde Londra'ya hareket etti. Çeşitli ziyaretlerden sonra 21 Mayıs'ta Londra'dan ayrıldı. Bu ziyaretle ilgili 18 Haziran'da heyet adına Nurullah Esat Sümer kısa bir konuşma yaptı. Bu kısa konuşmadan sonra sonbaharda İngiliz Avam Kamarası'ndan bir grubun Türkiye'ye davet edilmesi kabul edildi.⁵²⁹

İngiliz Lordlar ve Avam Kamaraları 31 Mart 1949 tarihli mektuplarla sekiz Türk milletvekilinden oluşacak bir heyeti 25 Mayıs-1 Haziran 1949 tarihleri arasında İngiltere'de olmak üzere tekrar davet etti. Bu daveti T.B.M.M. 14 Nisan 1949 tarihli oturumda kabul etti.⁵³⁰

⁵²⁷ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:4, Cilt:23, Birleşim:33, (23.01.1950). s.288.

⁵²⁸ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:1, Cilt:5, Birleşim:51, (18.04.1947). ss.51-52.

⁵²⁹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:1, Cilt:6, Birleşim:75, (18.06.1947). ss.403-404.

⁵³⁰ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:18, Birleşim:70, (14.04.1949). ss.348-349.

5.3.2. Türk ve Fransız Parlamentoları ve Türk-Fransız Dostluk Grubu

Fransa Mebuslar Meclisi'nde bazı milletvekilleri inisiyatif olarak Türk-Fransız Dostluk Grubu adıyla bir grup kurmuşlardı. Değişik partilerden 360 milletvekili bu gruba katılmıştı. Buna karşılık olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerinden de beş milletvekili müteşebbis heyet olarak bu işi ele almışlar ve yabancı dil bilenlerden 220 milletvekilini üye yazmışlardı. Müteşebbis heyeti şu milletvekillерinden meydana geliyordu: Atıf Akgüç (Bursa), Fazıl Ahmet Aykaç (Diyarbakır), Edip Servet Tör (Gümüşhane), Nihat Erim (Kocaeli) ve Nazım Poroy (Tokat).⁵³¹

Ekim 1948 sonunda eski Bakan ve Milletvekili Pierre-Olivier Lapie başkanlığında Fransa Parlamentosu'ndan bir heyet Türk-Fransız Dostluk Grubu'nun davetlisi olarak Türkiye'ye geldi. Bu grup T.B.M.M.'nin 3. toplantı yılının açılışında T.B.M.M.'yi ziyaret etti. Açılış gününde Fransız Parlamenterlerin de hazır bulunduğu toplantıda Fransa Milli Meclis Başkanı Mösyö Herriot'nun Türk milletine ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne sevgi ve selamlarını bildiren telgrafı da okundu.⁵³²

Mayıs 1949'da ise Fransa Milli Meclis Bakanı Mösyö Herriot tarafından teyit edilen bir yazıyla Fransa Parlamentosundaki Türk-Fransız Parlamento Grubu T.B.M.M.'nde aynı gruptan bir heyeti Fransa'ya davet etti. T.B.M.M. Başkanlık Divanı bu daveti kabul ederek 16 Mayıs 1949 tarihinde Genel Kurul'un oluruna sundu. Yapılan oylama sonucu bu davet kabul edildi.⁵³³

5.3.3. Cumhurbaşkanı İnönü'nün A.B.D. Başkanı Truman'a Gönderdiği Mesaj ve Cevabı

Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak ve beraberindeki heyet Birleşmiş Milletler toplantılarına katılmak üzere Nisan 1949 başında Amerika'ya gitmişti. Sadak, New York'tan sonra Washington'a da uğrayacak ve A.B.D. Başkanı Truman'la da görüşecekti. Cumhurbaşkanı İnönü, bu görüşmede Truman'a verilmek üzere iki ülke arasındaki samimi ilişkilere değinen ve Amerika'nın yaptığı askeri yardım dolayısıyla şükranlarını sunduğu aşağıdaki mektubu gönderdi:

Ankara 31 Mart 1949

Bay Başkan,

⁵³¹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:1, Cilt:6, Birleşim:80, (03.09.1947). s.563.

⁵³² *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:13, Birleşim:1, (01.11.1948). s.9.

⁵³³ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:19, Birleşim:87, (16.05.1949). s.447.

Dışışleri Bakanı Bay Necmettin Sadak'ın Birleşmiş Milletler Genel Kurulundaki Türk Murahhas Heyetine riyaset ve Vaşington'da yüksek Amerikan şahsiyetleriyle temas etmek üzere Amerika'ya hareketinden istifade ederek gerek Türk Milleti tarafından gerek benim tarafımdan Büyük Amerikan Milletine ve Mümtaz Başkanına karşı duyulan samimî dostluğu ve derin hayranlığı teyit için Ekselansınıza bu mesajı gönderiyorum.

Dışışleri Bakanımızın temaları ve konuşmaları esnasında tam bir hüsnü kabule daima mazhar olacağından ve memleketlerimizi bağlayan sıkı dostluğu ve karşılıklı münasebetlerimizi vasıflandıran samimî İşbirliğinin daha ziyade kuvvetleneceğinden şüphe etmiyorum. Türkiye'ye haiz olduğu emniyeti vermekten hâli kalmamış bulunan kiyasetli ve uyanık siyasetiniz benim bu husustaki kanaatimi takviye eylemektedir. Bu münasebetle dünyanın geçirmekte bulunduğu en nazik devrelerinden birinde bize, Amerika Birleşik Devletlerince yapılan ve bütün Türk Milletinin derin şükranlarını mucip olan pek kıymetli askerî yardımı hassaten zikretmek isterim.

Gerek şahsi saadet ve sıhhatiniz ve gerek Amerika Milletinin refahı için en iyi temennilerimi sunar ve derin saygılarımın kabulünü dilerim, Bay Başkan.

İsmet İnönü

A.B.D. Başkanı Truman, İnönü'nün bu mektubuna aynı nezaketle aşağıdaki cevabı yazdı:

Beyaz Saray, Washington

26 Nisan 1949

Ekselans,

Mümtaz Dışışleri Bakanınız Bay Necmettin Sadak'ın delaletiyle Ekselansınızın bana göndermek nezaketinde bulunduğu samimî mektubu derin bir memnuniyet ile aldım.

Türk halkının Birleşik Devletler halkına karşı duymakta olduğu dostluk ve hayranlık hislerine Ekselansınızın lütüfkâr bir surette tercüman olmaları, bende hususi bir memnuniyet uyandırdı. Bildiğiniz gibi, bu hisler bende ve Amerikalı vatandaşlarımda tamamiyle mütekabildir. Tarihin bu nazik devrinde Birleşik Devletler tarafından yapılan askerî yardım için Türk Milletinin şükranını Ekselansınızdan öğrenmek de benim için ayrıca bir memnuniyet vesilesi olmuştur. 1947 de Türk Yardım Programının kabulü, Türk-Amerikan münasebetlerinde

yeni bir hareket noktası teşkil etmiştir. Modern teknik ve ilmin terakkiyatı sayesinde artık birbirinden uzak dahi olmıyan ve Birleşmiş Milletler Anayasasındaki müşterek ideallerle mutemahli bulunan iki Cumhuriyet, bu suretle dünyanın geniş sahalarında insan hak ve hürriyetlerini imha eden kuvvetlere set çekilmesi ve tecavüz-kâr yayılmalarına son verilmesi gayesiyle müttahiden hareket etmek hususundaki azimlerini göstermişlerdir. O senenin 12 Mart günü kongreye gönderdiğim mesajda dedim ki:

«Birleşik Devletlerin siyaseti, silâhlandırılmış zümreler tarafından veya harici tazyikler ile esaret altına alınmak teşebbüslerine karşı mücadele eden serbest milletlere müzaheret etmek yolunda olması gerektiğine inanıyorum.

«Serbest milletlerin kendi mukadderatını kendi istekleri dairesinde tâyin etmelerine yardım etmemiz lüzumuna inanıyorum».

Bu sözleri, o zaman olduğu kadar bugün de tamamiyle benim hislerimi ve Hükümetimin siyasetini aksettirdikleri için tekrarlıyorum.

Bay Sadak'ın zekâsı, geniş tecrübesi ve dünya meselelerini yapıcı bir zihniyetle görüşü, Hariciye Nazırı ve bizzat benim kadar bu seyahatinde temas ettiği diğer Amerikalı resmî şahsiyetleri tarafından da çok takdir edilmiştir. Bay Başkan; eminim ki, kendisi Birleşik Devletlerin bu müşkül zamandaki siyaseti ve dâvaları hususunda tam bir anlayışla memleketimizden ayrılmaktadır.

Şundan da ayrıca eminim ki, Bay Sadak, Şimal Atlantik Antlaşmasının imzalanmasıyla Türkiye ve Atlantik sahası haricindeki diğer milletlerin istiklâl ve temamiyetlerini idamesi hususunda Birleşik Devletlerde duyulan alâkanın hiçbir veçhile azalmadığı ve aksine olarak, Atlantik Antlaşmasına dâhil memleketlerin müşterek emniyetini takviye suretiyle bu paktın meydana gelmesinin, aynı zamanda, Türkiye'nin de emniyetini tezyide hizmet ettiğini müdrik olarak ayrılmaktadır. İlk olarak Yunanistan Türkiye için ifâde edilmiş bulunan bu prensipler, bu pakt ile, Milletler camiasının diğer hürriyet seven milletlerine de teşmil edilmiştir.

Şahsi sıhhat ve saadetiniz ve Türk Milletinin refahının temadisi için en samimî temennilerimi teyit eyler, derin saygılarımı sunarım.⁵³⁴

5.3.4. T.B.M.M. Başkanı Kâzım Karabekir'in Ölümü Dolayısıyla Gelen Taziye Telgrafları

T.B.M.M. Başkanı Kâzım Karabekir'in 26 Ocak 1948 tarihinde ölümü üzerine yerli ve yabancı devlet adamları ve yetkililer T.B.M.M. Başkanlığına taziye telgrafları gönderdiler. Yabancıardan gelen telgrafların listesi aşağıdaki gibiydi:

İngiltere Avam Kamarası Başkanından, İngiltere Parlamento Heyeti ve Parlamentolar Birliği adına George Mathers'den, İtalya Kurucu Meclis Başkanından,⁵³⁵ Birleşik Amerika Temsilciler Meclisi Başkanından, Birleşik Amerika Ayan Meclisi Başkanından, Yunan Milli Meclisi Başkanından, Irak Milli Meclisi Başkanından,⁵³⁶ Mısır Milli Meclisi Başkanlığından, Hollanda ve Norveç'in Türkiye Elçiliklerinden,⁵³⁷ İran Parlamentosu Başkanlığından ve Trablusşam İslam Ahalisi'nden.⁵³⁸

5.3.5. Hindistan Devlet Başkanı Mahatma Gandhi'nin Ölümü Üzerine T.B.M.M.'nin Mesaj Göndermesi

Hindistan Devlet Başkanı Mahatma Gandhi'nin ölümü dolayısıyla T.B.M.M. Başkanlığı 2 Şubat 1948 tarihinde Hindistan yetkililerine bir taziye telgrafi çekme kararı aldı.⁵³⁹

⁵³⁴ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:3, Cilt:19, Birleşim:84, (11.05.1949). ss.305-306.

⁵³⁵ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:9, Birleşim:36, (30.01.1948). ss.97-98.

⁵³⁶ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:10, Birleşim:37, (02.02.1948). s.3.

⁵³⁷ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:10, Birleşim:38, (04.02.1948). s.19.

⁵³⁸ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:10, Birleşim:44, (18.02.1948). s.247.

⁵³⁹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:2, Cilt:10, Birleşim:37, (02.02.1948). s.4.

6. T.B.M.M.'nin Seçim Kararı Alması ve VIII. Dönem Çalışmalarına Son Vermesi:

Türkiye Büyük Millet Meclisi dört yıla yakın bir çalışma sonucunda 24 Mart 1950 tarihinde C.H.P.'li Konya Milletvekili Tevfik Fikret Sılay ve Trabzon Milletvekili Faik Ahmet Barutçu'nun önergesiyle seçimlerin 14 Mayıs 1950 tarihinde yenilenmesi kararını alarak VIII. dönem çalışmalarını sona erdirdi. Demokrat Parti seçimden önce çıkarılacak önemli kanunların olduğu gerekçesiyle, Millet Partisi de seçmen kütüklerinin düzgün hazırlanmadığı düşüncesiyle seçimlerin daha sonraki bir tarihte yapılmasını istiyordu. Demokrat Parti milletvekilleri seçimin yenilenmesi kararının 15 Nisan 1950 tarihine bırakılması için bir önerge verdiler, fakat reddedildi. İstanbul Milletvekili Ahmet Kemal Silivri'li ise milletvekillerinin 4 yıllık maaş aldığını, o nedenle 1 Ağustos 1950'ye kadar Meclis çalışmalarının devam etmesini istedi. Teklifi destek görmediği için, seçimde tekrar seçilecek milletvekillerin 1950 yılı Bütçesinden ikinci defa olarak bir kuruluş dahi verilmemesini teklif eden bir önerge verdi, ama bu önerge kanun teklifi mahiyetinde olduğu için oylanmadı.⁵⁴⁰ Sonuçta Meclis, 24 Mart'ta çalışmalarına son vererek tatile girdi. Meclis Başkanı Şükrü Saraçoğlu son söz olarak aşağıdaki konuşmayı yaparak VIII. Büyük Millet Meclisi'ni kapattı.

Arkadaşlar; Türk Milletini ve Türk Vatanını korumak, Türk Milletini ve Türk Vatanını yükseltmek için, geceli gündüzlü çalıştınız ve yerinde gördüğünüz tedbirleri birer birer aldınız ve böylece hakkın ve adaletin sesini vicdanlarda yaşatmaya çalıştınız. Evvelce söylediğim gibi, Devletimizin bir tek yolu Büyük Meclisimizin de bir tek kitabı vardır. O da kanun, daima kanun, her zaman kanundur!

Dört yıl süren bir yolculuktan sonra nihayet seçimlere ulaşmış bulunuyoruz. Onun için seçimlere girerken neşelerimizin bol, çalışmalarımızın verimli, yollarımızın açık olmasını ve yeni Meclisimizin de Türk Milleti için hayırlı ve uğurlu olmasını temenni ederim.

Hepinizi candan selamlarım. (Bravo sesleri, sürekli alkışlar).

Sekizinci Büyük Millet Meclisini kapıyorum.⁵⁴¹

⁵⁴⁰ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:4, Cilt:25, Birleşim:72, (24.03.1950). s.1038-1046

⁵⁴¹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı:4, Cilt:25, Birleşim:72, (24.03.1950). s.1048.

EKLER:

Ek 1: T.B.M.M.’de Cevaplandırılan Sözlü ve Yazılı Sorular Listesi

Ek 2: T.B.M.M. Genel Kurulu’nda Görüşülen Dokunulmazlık Dosyaları

EK 1**CEVAPLANDIRILAN SÖZLÜ VE YAZILI
SORULAR LİSTESİ**

	Soru sahibi	Sorunun konusu	Cevaplandırması istenen Bakanlık	Cevaplandırılan Bakan	Cevap şekli	Cevap tarihi
1	Saim Ergenekon ve altı arkadaşı	Pamuk fiyatlarının tespit ve ilanı	Ticaret Bakanlığı	Ticaret Bakanı Atıf İnan	Yazılı	11.09.1946
2	Cihad Baban	Yeni Sabah ve Gerçek gazetelerinin kapatılma nedeni	Hükümet	Başbakan Recep Peker	Sözlü	13.09.1946
3	Ahmet Oğuz	Türk parasının dış kıymeti üzerine Hükümetçe alınan son kararın etkileri	Hükümet	Maliye Bakanı Halit Nazmi Keşmir	Sözlü	13.11.1946
4	Fikri Apaydın	İl Genel Meclisi seçimleri dolayısıyla idare amir, memur ve jandarmanın yurttaşlara yaptıkları cebir ve tahrik	İçişleri Bakanlığı	İçişleri Bakanı Şükrü Sökmensüer	Sözlü	13.11.1946
5	Reşad Aydın	Maden Tetkik Arama Enstitüsündeki yolsuzluk ve petrol arama işleri	Hükümet, Ekonomi Bakanlığı	Ekonomi Bakanı Tahsin Bekir Balta	Sözlü	20.11.1946
6	Ahmed Veziroğlu	Halktan usulsüz olarak alınan paralarla köylülere verilecek odun ve kereste ve Dinar Belediyesince kasaba halkına dağıtılması gerekli petrol	Başbakanlık	Milli Eğitim B. Reşat Şemsettin Sirer, Tarım B. Faik Kurdoğlu, İçişleri B. Şükrü Sökmensüer	Sözlü	20.11.1946, 22.11.1946
7	Reşad Aydın	Ekonomi ve Tarım Bakanlıklarını ilgilendiren çeşitli konular	Ekonomi ve Tarım Bakanlıkları	Tarım Bakanı Faik Kurdoğlu	Sözlü	27.12.1946
8	Adnan Adıvar	Rakı fiyatlarında yapılacak indirim	Gümrük ve Tekel Bakanlığı	Gümrük ve Tekel B. Tahsin Coşkan	Sözlü	20.01.1947
9	Cemil Bilsel	Spitzberg takımadalarına ait Sovyet teklifine bazı gazeteler Montreux Sözleşmesini karıştırdıklarından meselenin aydınlatılması	Dışişleri Bakanlığı	Dışişleri Bakanı Hasan Saka	Sözlü	24.01.1947
10	Ahmet Ulus	Komünist tahriklerinden dolayı Sıkıyönetim Komutanlığınca yapılan soruşturma	İçişleri Bakanlığı	İçişleri Bakanı Şükrü Sökmensüer	Sözlü	29.01.1947

11	Hakkı Gedik ve üç arkadaşı	Uşak Belediye seçimleriyle Gediz Belediye seçimi	İçişleri Bakanlığı	İçişleri Bakanı Şükrü Sökmensüer	Sözlü	12.02.1947
12	Nurettin Ünen	Uşak Belediye seçimleri	İçişleri Bakanlığı	İçişleri Bakanı Şükrü Sökmensüer	Sözlü	12.02.1947
13	Ahmed Veziroğlu	Bolvadin Belediye Başkanının yolsuz hareketleri	İçişleri Bakanlığı	İçişleri Bakanı Şükrü Sökmensüer	Sözlü	19.02.1947
14	Sinan Tekelioğlu	Askeri ve Mülki emekliler aylıklarına yapılan zam tutarının açıklanması	Maliye Bakanlığı	Maliye Bakanı Halit Nazmi Keşmir	Sözlü	19.02.1947
15	Kemal Özçoban	Van'da yaptırılan Asker Hastanesiyle Hava Meydanı yapımı işlerinde yolsuzluk çıktığı hakkındaki haberlerin doğru olup olmadığına ve bu yolsuzlukları haber veren vatandaşın tevkif ve mahkûm edilip edilmediği	Millî Savunma Bakanlığı, Adalet Bakanlığı	Millî Savunma Bakanı Cemil Cahit Toydemir, Adalet Bakanı Şinasi Devrin	Sözlü	19.02.1947
16	Emin Soysal	Maraş ili içindeki Aman, Kâvur, Kumaşır ve Gölbaşı bataklıklarının kurutulması işine ne zaman başlanacağı	Tarım, Sağlık ve Sosyal Yardım, Bayındırlık Bakanlıkları	Bayındırlık Bakanı Cevdet Kerim İncedayı	Sözlü	30.04.1947
17	Ali Rıza Kırsever	Ege Bölgesi bağlarındaki soğuk ve kırağı tahribatı hakkında Hükümetçe ne düşünüldüğünün bildirilmesi	Tarım Bakanlığı	Tarım Bakanı Faik Kurdoğlu	Sözlü	02.05.1947
18	Cemil Çalgüner	Denizli İli içinde soğuk ve don yüzünden zarar gören mahsul sahipleri hakkında ne gibi tedbirler alınacağı	Tarım, Ticaret Bakanlıkları	Tarım Bakanı Faik Kurdoğlu	Sözlü	02.05.1947
19	Sedat Dikmen	Soğuktan zarar gören Ege bölgesindeki bağcılar hakkında ne düşünüldüğü	Tarım Bakanlığı	Tarım Bakanı Faik Kurdoğlu	Sözlü	02.05.1947
20	Rifat Gürsoy	Niğde İli içinde soğuk ve don yüzünden zarar gören bağ ve bahçe sahibi vatandaşlara ne gibi yardım yapılması düşünüldüğünün bildirilmesi	Tarım ve Ticaret Bakanlıkları	Tarım Bakanı Faik Kurdoğlu	Sözlü	02.05.1947
21	Yunus Muammer Alakant	Soğuktan zarar gören Ege Bölgesindeki bağcılara yardım	Ticaret Bakanlığı	Ticaret Bakanı Atıf İnan	Sözlü	05.05.1947

		yapılması hakkında ne düşünüldüğü				
22	Cafer Özelçi	Soğuk yüzünden zarar gören kayısı müstahsillerine ne gibi yardım yapılacağı	Tarım Bakanlığı	Tarım Bakanı Faik Kurdoğlu	Yazılı	09.05.1947
23	Abidin Potuoğlu	Kuraklık tehlikesine karşı Hükümetçe ne düşünüldüğünün bildirilmesi	Tarım ve Ticaret Bakanlıkları	Tarım B. Faik Kurdoğlu, Ticaret B. Atıf İnan	Sözlü	12.05.1947
24	Hüseyin Ulusoy	İş Kanununun uygulanması ve tarım işçileri	Çalışma Bakanlığı	Çalışma Bakanı Sadi Irmak	Sözlü	16.05.1947
25	Feridun Fikri Düşünsel	Son günlerde bıçakla işlenmekte olan cinayet ve yaralamalardan dolayı Hükümetçe ne düşünüldüğünün bildirilmesi	İçişleri Bakanlığı	İçişleri Bakanı Şükrü Sökmensüer	Sözlü	26.05.1947
26	Cemil Bilsel	Hava seferlerinin düzenlenmesi hususunda Hükümetçe ne düşünüldüğü	Ulaştırma Bakanlığı	Ulaştırma Bakanı Şükrü Koçak	Sözlü	02.06.1947
27	Adnan Adıvar	Şehirleri güzelleştirmek veyahut başka binalar yapmak maksadıyla birçok yapıların yıkılmasının ev buhranı geçinceye kadar durdurulması için ne düşünüldüğü	İçişleri Bakanlığı	İçişleri Bakanı Şükrü Sökmensüer	Sözlü	13.06.1947
28	Yakup Kalgay	Günün genişlemiş olan ihtiyaçlarını karşılayabilecek yeni hükümleri kapsayan Devlet Demiryollarına ait kanun tasarılarının ne zaman Meclis'e gönderileceği	Ulaştırma Bakanlığı	Ulaştırma Bakanı Şükrü Koçak	Sözlü	16.06.1947
29	Ahmet Oğuz	Hububat fiyatları hakkında Hükümetçe alınan son karar	Ticaret Bakanlığı	Ticaret Bakanı Atıf İnan	Sözlü	18.06.1947
30	Ahmet Ali Çınar	Hububat fiyatları hakkında Hükümetçe alınan son karar	Ticaret Bakanlığı	Ticaret Bakanı Atıf İnan	Sözlü	18.06.1947
31	İsmail Hakkı Çevik	Edremit Belediye Başkanı Cevdet Denizer hakkındaki ilam hükmünün vaktiyle tatbik edilmemesi hususunun hangi sebeplere dayandığının açıklanması	Adalet Bakanlığı	Adalet Bakanı Şinasi Devrin	Sözlü	18.06.1947
32	Emin Soysal	Bazı illerde aylık alamayan ilkokul	Milli Eğitim Bakanlığı	Milli Eğitim Bakanı Reşat	Sözlü	29.08.1947

		öğretmenleriyle Köy Enstitülerini ilgilendiren çeşitli konulara ve gezginci başöğretmenlik teşkilatı		Şemsettin Sirer		
33	Aziz Uras	Bulaşıcı hastalıklar hakkında ne gibi tedbirler alındığının bildirilmesi	Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı	Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Behçet Uz, Milli Eğitim Bakanı Reşat Şemsettin Sirer	Sözlü	01.09.1947
34	Fahri Karakaya	Köy ilkokulları ve öğretmen evleri yapımı	Millî Eğitim Bakanlığı	M. Eğt. Bak. R. Şemsettin Sirer	Sözlü	03.09.1947
35	Kemal Özçoban	Doğu illerinde bugüne kadar açılmayan lise ve kız veya erkek sanat okullarıyla ortaokullardaki öğretmen yokluğu ve tedris usulü ve okul kitaplarındaki istilahlar hakkında	Millî Eğitim Bakanlığı	Millî Eğitim Bakanı Reşat Şemsettin Sirer	Sözlü	03.09.1947
36	Ali Rıza Kırsever	Meriç Nehri civarındaki çeltiklerde çalıştırılan işçilerin sıhhi durumlarıyla işeleri hakkında	Çalışma Bakanlığı	Çalışma Bakanı Sadi Irmak	Sözlü	03.09.1947
37	Ali Rıza Kırsever	Çanakkale Gümrük İskelesi	Bayındırlık Bakanlığı	Bayındırlık Bakanı Cevdet Kerim İncedayı	Sözlü	03.09.1947
38	Ahmet Ali Çınar	Söğüt bataklığı	Bayındırlık Bakanlığı	Bayındırlık Bakanı Cevdet Kerim İncedayı	Sözlü	04.09.1947
39	İhsan Karesioğlu	Garbi Trakya'daki Türkler	Dışişleri Bakanlığı	Dışişleri Bakanı Hasan Saka	Sözlü	04.09.1947
40	Sinan Tekelioğlu	Balkanlardaki Türklere yapılan zulümler	Dışişleri Bakanlığı	Dışişleri Bakanı Hasan Saka	Sözlü	04.09.1947
41	Emin Soysal	Devlet idaresinde kırtasiyeciliği artıran mali formalitelerin ıslahı	Maliye Bakanlığı	Maliye Bakanı Halit Nazmi Keşmir	Sözlü	04.09.1947
42	Halil Atalay	Köy okullarına yardım için ayrılan paraların nasıl harcandığı	Millî Eğitim Bakanlığı	Millî Eğitim Bakanı Reşat Şemsettin Sirer	Sözlü	07.11.1947
43	Osman Nuri Köni	Yargıtay'da üç daire başkanlığından birine tayin edilen Sabir Erbir'in nasbı keyfiyetine ve İstanbul Savcılık makamına tahsis edilmiş bir otomobil olup olmadığı	Adalet Bakanlığı	Adalet Bakanı Şinasi Devrin	Sözlü	07.11.1947
44	Fahri Karakaya	Hayvan ihracına karar verilip verilmediği ve zirai kredilerin	Başbakanlık	Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Faik	Sözlü	10.11.1947

		artırılması hakkında ne düşünüldüğü		Ahmet Barutçu		
45	Yunus Muammer Alakant	Muhtaç çiftçiye dağıtılması gereken tohumluk buğday	Tarım Bakanlığı	Tarım Bakanı Tahsin Coşkan	Sözlü	14.11.1947
46	Yunus Muammer Alakant	Üzüm ve incir ihracı	Ticaret Bakanlığı	Ticaret Bakanı Mahmut Nedim Gündüzalp	Sözlü	14.11.1947
47	Ahmet Remzi Yüreğir	Seyhan sulama kanalları yapımı ve Çukurova bölgesi baraj, köprü ve yollarının onarılması ve Adana Zirai Donatım Kurumu tarafından kurulmakta olan tamir atelyesi	Bayındırlık ve Tarım Bakanlıkları	Bayındırlık Bakanı Kasım Gülek, Tarım Bakanı Tahsin Coşkan	Sözlü	14.11.1947
48	Hüseyin Ulusoy	Zeytinciliğin ıslahı ve yabancılarının aşılattırılması hakkındaki 3573 sayılı kanunun uygulanması safhaları	Tarım Bakanlığı	Tarım Bakanı Tahsin Coşkan	Sözlü	14.11.1947
49	Senihi Yürüten	Nakil vasıtaları hakkındaki kanunda gösterilen makam otomobillerinden gayri makam otomobilleri alınıp alınmadığı	Başbakanlık	Başbakan Hasan Saka	Sözlü	19.11.1947
50	Fuat Umay	Musikide olağanüstü bir kabiliyet gösteren İdil Biret adındaki çocuğun istikbali hakkında ne düşünüldüğü	Milli Eğitim Bakanlığı	Milli Eğitim Bakanı Reşat Şemsettin Sirer	Sözlü	19.11.1947
51	Ahmed Veziroğlu	7 Eylül kararların yayımından önce ifşası suretiyle haksız kazanç temin edilmiş bulunduğu dair	Ticaret Bakanlığı	Ticaret Bakanı Mahmut Nedim Gündüzalp	Sözlü	21.11.1947
52	Ahmed Veziroğlu	Yabancı memleketlere gönderilmiş olan heyetlerin memuriyet, vazife ve salâhiyetleriyle bunlara verilen masraf ve yolluklar	Başbakanlık	Başbakan Hasan Saka	Sözlü	26.11.1947
53	Ahmet Remzi Yüreğir	İnkılâp ve rejim aleyhinde yapılan neşriyat	Adalet, Dışişleri ve İçişleri Bakanlıkları	Adalet Bakanı Şinasi Devrin, Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak, İçişleri Bakanı Münir Hüsrev Göle	Sözlü	26.11.1947
54	Mitat Şakir Altan	Haydarpaşa-Konya arasında işleyen yolcu trenleri	Ulaştırma Bakanlığı	Ulaştırma Bakanı Şükrü Koçak	Sözlü	26.11.1947

55	Mustafa Reşit Tarakçıoğlu	Sülfat Damonyum adlı suni gübrenin getirilmemesi sebebi	Tarım ve Maliye Bakanlıkları	Tarım Bakanı Tahsin Coşkan, Maliye Bakanı Halit Nazmi Keşmir	Sözlü	28.11.1947
56	Mitat Şakir Altan	Konya İlinin Kadınhanı ve Ilgın ilçelerine yerleşmek isteyen yurttaşlar	Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı	Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Behçet Uz	Sözlü	28.11.1947
57	Fuat Umay	Sihhat bakımından rakı yerine şarap sürümünün fazlalaştırılması hakkında ne düşünüldüğü	Gümrük ve Tekel Bakanlığı	Gümrük ve Tekel Bakanı Şevket Adalan	Sözlü	28.11.1947
58	Vehbi Kocagüney	İzmir’de Türk Tütün Limitet Şirketi tarafından Amerikalılara satılan tütünler üzerinde yapıldığı ileri sürülen hile ile Tekel Genel Müdürlüğü yapımında görülen yolsuzluk hakkındaki soruşturma sonucunun bildirilmesi	Gümrük ve Tekel Bakanlığı	Gümrük ve Tekel Bakanı Şevket Adalan	Sözlü	05.12.1947
59	Kemal Zeytinoğlu	Eskişehir Belediye Başkanı’nın yıllık raporu	İçişleri Bakanlığı	İçişleri Bakanı Münir Hüsrev Göle	Yazılı	10.12.1947
60	Hulki Karagülle	Buğday ve emsali hububat fiyatlarını dış piyasalara göre ayarlanması hakkında ne düşünüldüğü	Başbakanlık	Başbakan Hasan Saka	Sözlü	12.12.1947
61	Faik Seler	Bağ ve bahçelerin soğuktan zarar görenlere yapılacak yardıma Ürgüp ilçesinin dahil olup olmadığı	Ticaret Bakanlığı	Ticaret Bakanı Mahmut Nedim Gündüzalp	Sözlü	12.12.1947
62	Emin Soysal	İlkokul öğretmenlerinin alamadıkları aylıklar	Milli Eğitim Bakanlığı	Milli Eğitim Bakanı Reşat Şemsettin Sirer	Sözlü	15.12.1947
63	Hasan Polatkan	Bazı fabrikalardaki işyerlerinde işçilerin ücret, iskân, vergi ve tekaütlük durumları	Başbakanlık	Başbakan Hasan Polatkan	Sözlü	19.12.1947
64	Niyazi Aksu	Antalya, Manavgat ve Serik ilçelerinin sulama işleri ve Burdur-Antalya tren hattının geriye bırakılması sebebi ile pamuk ve susam istihali	Bayındırlık, Ekonomi ve Tarım Bakanlıkları	Bayındırlık Bakanı Kasım Gülek, Ekonomi Bakanı Cavit Ekin, Tarım Bakanı Tahsin Coşkan	Sözlü	19.12.1947
65	Ahmet Ali Çınar	Seyhan Irmağı’nın taşmasıyla meydana gelen zarar ve hasar	Bayındırlık Bakanlığı	Bayındırlık Bakanı Kasım Gülek	Sözlü	22.12.1947

66	Enis Akaygen	Memleketimizin dünya hadiseleri karşısındaki durumu	Dışişleri Bakanlığı	Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak	Sözlü	22.12.1947
67	Reşad Aydın	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü'nün çalışma programı ile muhasebe işleri ve sondaj makineleri	Ekonomi Bakanlığı	Ekonomi Bakanı Cavit Ekin	Yazılı	28.12.1947
68	Nurettin Ünen	Devlet işlerinin teftiş ve kontrolü	Hükümet	Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Faik Ahmet Barutçu	Sözlü	12.01.1948
69	Feridun Fikri Düşünsel	At yarışlarındaki müşterek bahisleri vatandaşları zarara uğratmayacak bir hale koymak veya büsbütün menetmek	İçişleri Bakanlığı	İçişleri Bakanı Münir Hüsrev Göle	Sözlü	12.01.1948
70	Cihad Baban	Devlet tarafından satın alınan Şirketi Hayriye'nin emeklileri	Ulaştırma Bakanlığı	Ulaştırma Bakanı Şükrü Koçak	Sözlü	12.01.1948
71	İsmail Hakkı Çevik	Eskişehir Elektrik Santrali	İçişleri Bakanlığı	İçişleri Bakanı Münir Hüsrev Göle	Sözlü	14.01.1948
72	Reşad Aydın	Komünist faaliyetleri önleyici ne gibi tedbirler alındığının açıklanması	Başbakanlık	Başbakan Yardımcısı ve Devlet Bakanı Faik Ahmet Barutçu	Sözlü	14.01.1948
73	Nikola Fakaçeli	İstanbul'da özel fabrikalardaki işçilerin çalışma şartları	Çalışma Bakanlığı	Çalışma Bakanı Tahsin Bekir Balta	Sözlü	16.01.1948
74	İbrahim Refik Soyer	Yolluk Karamamesiyle Emekli Kanununun değiştirilmesi	Maliye Bakanlığı	Maliye Bakanı Halit Nazmi Keşmir	Sözlü	16.01.1948
75	İbrahim Refik Soyer	Memurlar ve Memurlar Muhakemat Kanunlarının değiştirilmesi	İçişleri ve Adalet Bakanlıkları	İçişleri Bakanı Münir Hüsrev Göle, Adalet Bakanı Şinasi Devrin	Sözlü	16.01.1948
76	Cavid Oral	Tek tip ekmek kararı	Ticaret Bakanlığı	Ticaret Bakanı Mahmut Nedim Gündüzalp	Sözlü	16.01.1948
77	Feridun Fikri Düşünsel	Yargıç adaylarına ve muhtelif illerde ne kadar yargıç ve savcılık yerlerinin açık bulunduğu	Adalet Bakanlığı	Adalet Bakanı Şinasi Devrin	Sözlü	21.01.1948
78	Ahmet Remzi Yüreğir	Kâğıt fiyatları	Ekonomi Bakanlığı	Ekonomi Bakanı Cavit Ekin	Sözlü	30.01.1948
79	Fethi Mağara	Küre bakır, Cide kömür ve İnebolu demir madenlerinin işletilmemesi sebebi	Ekonomi Bakanlığı	Ekonomi Bakanı Cavit Ekin	Sözlü	30.01.1948

80	Emin Erişirgil	Avrupa kalkınmasını hedef tutan Marshall Plânı'nın tatbik şekli	-----	Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak	Sözlü	02.02.1948
81	Cemil Sait Barlas	Üniversiteler Kimya Şubesinden mezun olanlar	Milli Eğitim ve Ekonomi Bakanlıkları	Ekonomi Bakanı Cavit Ekin, Milli Eğitim Bakanı Reşat Şemsettin Sırer	Sözlü	04.02.1948 (11.02.1948)
82	Yunus Muammer Alakant	Köylere dağıtılan gazyağı	Ticaret Bakanlığı	Ticaret Bakanı Mahmut Nedim Gündüzalp	Sözlü	06.02.1948
83	Kemali Bayizit	Tarsus İlçesinde su baskınına uğrayan köyler	Başbakanlık	Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Faik Ahmet Barutçu	Sözlü	06.02.1948
84	Ali Rıza Arı	Dokuma sanayine verilen iplik	İlgili Bakanlık	Ekonomi Bakanı Cavit Ekin	Sözlü	06.02.1948
85	Fahri Kurtuluş	Son beş yıl içinde yurttan yanan resmi ve özel yapılarla Milli Eğitim Bakanlığı yapısı yangını	İçişleri Bakanlığı	İçişleri Bakanı Münir Hüseyin Göle	Sözlü	09.02.1948
86	Fethi Mağara	Tek sulh yargıcı bulunan ilçelerle bu mahkemelerdeki tek kâtipler	Adalet Bakanlığı	Adalet Bakanı Şinasi Devrin	Sözlü	09.02.1948
87	Mustafa Reşit Tarakçıoğlu	İnsan kaybına sebep olan motörlü taşıt kazaları	İçişleri Bakanlığı	İçişleri Bakanı Münir Hüseyin Göle	Sözlü	11.02.1948
88	Asım Us	Merkez Bankası'na Mark olarak yatırılmış bulunan Türk alacakları	Maliye ve Dışişleri Bakanlıkları	Maliye Bakanı Halit Nazmi Keşmir, Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak	Sözlü	13.02.1948
89	Rasim Erel	Belediyelere yapılacak yardım	İçişleri Bakanlığı	İçişleri Bakanı Münir Hüseyin Göle	Sözlü	13.02.1948
90	İhsan Yalçın	Linyit Kömürü	Ekonomi Bakanlığı	Ekonomi Bakanı Cavit Ekin	Sözlü	13.02.1948
91	İhsan Yalçın	Halkın kereste ve odun ihtiyacı	Tarım Bakanlığı	Tarım Bakanı Tahsin Coşkan	Sözlü	13.02.1948
92	Vehbi Kocagüney	Bazı vatandaşların yabancı bankalara yatırılmış paraları bulunup bulunmadığı	Maliye Bakanlığı	Maliye Bakanı Halit Nazmi Keşmir	Sözlü	13.02.1948
93	Sinan Tekelioğlu	Devlet memuriyetinde kullanılan altmış yaşından aşağı emekliler hakkında yeni emeklilik tasarısına bir hüküm konulup konulmadığı	Başbakanlık	Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Faik Ahmet Barutçu	Sözlü	16.02.1948
94	Vedat Dicleli	Bulgaristan üzerinde düşürülen uçaklarımız	Dışişleri Bakanlığı	Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak	Sözlü	20.02.1948
95	Muhtar Ertan	Türkiye haritaları	Başbakanlık	Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Faik Ahmet Barutçu	Sözlü	20.02.1948

96	Nuri Özsan	Tütün piyasasının bugün arzettiği manzara ile üreticinin durumu	Başbakanlık	Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Faik Ahmet Barutçu	Sözlü	12.04.1948
97	Nikola Fakaçelli	Cemaatlerce idare olunan vakıflar	Başbakanlık	Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Faik Ahmet Barutçu	Sözlü	12.04.1948
98	Yusuf Kemal Tengirşenk	Dışişleri Bakanı'nın son Londra, Paris ve Atina seyahati hakkında Meclise izahat vermesi	Dışişleri Bakanlığı	Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak	Sözlü	16.04.1948
99	Fikri Apaydın	Yasak bölgeler halkından olup yerlerine dönmüş bulunan vatandaşların durumu	Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı	Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Behçet Uz	Sözlü	16.04.1948
100	Necmettin Sahir Sılan	5098 sayılı kanuna göre eski yerlerine dönmekte serbest kalmış olanların döndükleri yerlerdeki durumları ile yasak bölge halkından olanların iskân işlerini düzenlemek ve bir an evvel üretici hale getirilmelerini temin eylemek için alınan tedbirler	Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı	Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Behçet Uz	Sözlü	16.04.1948
101	Yusuf Ziya Ortaç	Ordu İlindeki verem hastalığı	Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı	Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Behçet Uz	Sözlü	16.04.1948
102	İbrahim Refik Soyer	Porsuk Barajı inşaatı için yapılan servis yolu	Bayındırlık Bakanlığı	Bayındırlık Bakanı Kasım Gülek	Sözlü	16.04.1948
103	İbrahim Refik Soyer	Porsuk Barajının ihale ve mukavele şartlarıyla bu iş için yapılan tahkikat	Bayındırlık Bakanlığı	Bayındırlık Bakanı Kasım Gülek	Sözlü	16.04.1948
104	Hıfzı Oğuz Bekata	Gemi satın almak için Amerika'ya gönderilen heyetler	Ulaştırma Bakanlığı	Ulaştırma Bakanı Şükrü Koçak	Sözlü	19.04.1948
105	Necmettin Sahir Sılan	5098 sayılı kanunun yürürlüğe girmesi üzerine batıdan doğuya dönenlerin topraklandırılarak yerleştirilmeleri, Doğu illeriyle Tunceli'de Toprak Kanununun uygulanması için ne düşünüldüğü ve Toprak dağıtımını çabuklaştırıcı bir program olup olmadığı	Tarım Bakanlığı	Tarım Bakanı Tahsin Coşkan	Sözlü	19.04.1948

106	Ali Rıza Kırsever	Çanakkale'ye bağlı Kumkale bölgesindeki bataklıkların kurutulması için açılacak kanal	Bayındırlık Bakanlığı	Bayındırlık Bakanı Kasım Gülek	Yazılı	19.04.1948
107	Ahmet Ali Çınar	Buğday sıkıntısı dolayısıyla Hükümetçe alınan tedbirlerin neler olduğu ve önümüzdeki yıllar için Hükümetin hububat politikası	Başbakanlık	Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Faik Ahmet Barutçu	Sözlü	26.04.1948
108	Ahmet Remzi Yüreğir	Arazi Tapulama ve Genel Af Kanunu tasarıları	Adalet ve Maliye Bakanlıkları	Adalet Bakanı Şinasi Devrin, Maliye Bakanı Şevket Adalan	Sözlü	26.04.1948
109	Sinan Tekelioğlu	Toprak Ofisi için Amerika'dan alınmasına teşebbüs edilen çelik silolarla kaybolan 41 dosyaya ve fasulye, pirinç, nohudun mısırla mübadelesinden meydana gelen zarar	Ticaret Bakanlığı	Ticaret Bakanı Mahmut Nedim Gündüzalp	Sözlü	26.04.1948
110	Sinan Tekelioğlu	Toprak Ofisi'nin Teftiş Heyeti, İnzibat Komisyonu ve İstanbul Kuruçesme deposunda yapılan hububat suiistimali	Ticaret Bakanlığı	Ticaret Bakanı Mahmut Nedim Gündüzalp	Sözlü	26.04.1948
111	Sinan Tekelioğlu	Toprak Ofisi'nin İstanbul Şubesi, İzmir İthalat ve İhracat Genel Kâtipliği aleyhinde yapılan tahkikat evrakı; İzmir Ofisi ambarı yangını ve Konya'daki inşaata yapılan suiistimale ait iddia sonucu	Ticaret Bakanlığı	Ticaret Bakanı Mahmut Nedim Gündüzalp	Sözlü	26.04.1948
112	Sinan Tekelioğlu	Erzurum Toprak Ofisi'nde yapılan suiistimal	Ticaret Bakanlığı	Ticaret Bakanı Mahmut Nedim Gündüzalp	Sözlü	26.04.1948
113	Sinan Tekelioğlu	Toprak Ofisi ile Elen-Türk Ortaklığı arasında yapılan bir satış ile Cumhuriyet, Bozkurt ve Yenidoğan Fabrikalarına verilen tazminat	Ticaret Bakanlığı	Ticaret Bakanı Mahmut Nedim Gündüzalp	Sözlü	26.04.1948
114	Sinan Tekelioğlu	1947 buğday alım baremi ile harice çıkarılan hububat ve 7 Eylül kararı dolayısıyla yükselen fiyat üzerinden fark olarak komisyon istenip istenmediği ve	Ticaret Bakanlığı	Ticaret Bakanı Mahmut Nedim Gündüzalp	Sözlü	26.04.1948

		Ofis Genel Müdürlüğü kararıyla kimlerin Ofis'ten çıkarıldığı				
115	Sinan Tekelioğlu	Ürdün Hükümetine verilen gıda maddeleri	Ticaret Bakanlığı	Ticaret Bakanı Mahmut Nedim Gündüzalp	Sözlü	26.04.1948
116	Sinan Tekelioğlu	Osmer, Vitol, İtiti, trak ortaklıkları ve 1947 yılında ihraç edilen toprak mahsulleri	Ticaret Bakanlığı	Ticaret Bakanı Mahmut Nedim Gündüzalp	Sözlü	26.04.1948
117	Vedat Dicleli	Devletçe yapılacak olan milli şoseler	Bayındırlık Bakanlığı	Bayındırlık Bakanı Kasım Gülek	Sözlü	30.4.1948
118	Naşit Fırat	Karadeniz sahil bölgeleriyle Samsun ilçelerinde 1947 yılında vukubulan dolu afeti ve kuraklık karşısında bu mntıkadaki yurttaşlarımız için ne gibi tedbirler alındığının bildirilmesi	Başbakanlık	Başbakan Yardımcısı Faik Ahmet Barutçu	Sözlü	30.04.1948
119	Emin Soysal	Valilerin tayinlerinde takip edilen prensiplerle illerin iş planı	İçişleri Bakanlığı	İçişleri Bakanı Münir Hüsrev Göle	Sözlü	30.04.1948
120	Emin Soysal	Yollar ve şoselere tahsis edilen paralar, bataklık işleri	Bayındırlık Bakanlığı	Bayındırlık Bakanı Kasım Gülek	Sözlü	30.04.1948
121	Cemal Kazancıoğlu	Balıkçılık sanayinin gelişmesini temin için Su Ürünleri Kanunu tasarısının Meclis'e getirilmesi	Ekonomi Bakanlığı	Ekonomi Bakanı Cavit Ekin	Sözlü	03.05.1948
122	Orhan Seyfi Orhon	Üniversitelerarası Kurulca üç profesörün hakkında verilen karar	Millî Eğitim Bakanlığı	Millî Eğitim Bakanı Reşat Şemsettin Sirer	Sözlü	03.05.1948
123	Yunus Muammer Alakant	Zirai Sigorta tesisi hakkındaki etütler	Ticaret Bakanlığı	Ticaret Bakanı Mahmut Nedim Gündüzalp	Sözlü	10.05.1948
124	Yunus Muammer Alakant	Dondan zarar gören İzmir ve Manisa bölgelerindeki bağcıların borçlarıyla bunlara yapılacak ikraz	Ticaret Bakanlığı	Ticaret Bakanı Mahmut Nedim Gündüzalp	Sözlü	10.05.1948
125	Niyazi Çıtakoğlu	Alçıtepe'de yaptırılması kararlaştırılmış bulunan Meçhul Asker Abidesi	Millî Savunma Bakanlığı	Millî Savunma Bakanı Münir Birsell	Sözlü	10.05.1948
126	Suheyb Karafakıoğlu	Çerikli İstasyonu'nun Sungurlu'ya bağlayan şosenin Delice Köprüsü'ne kadar kapladığı sahanın Kırıkkale İlçesine bağlanmasını gerektiren sebepler	İçişleri Bakanlığı	İçişleri Bakanı Münir Hüsrev Göle	Yazılı	10.05.1948

127	Abidin Potuoğlu	Ankara, İstanbul ve İzmir gibi büyük şehirlerde koyun eti bulunmaması ve harice sevk edilen kuzular	Ticaret Bakanlığı	Ticaret Bakanı Mahmut Nedim Gündüzalp	Sözlü	12.05.1948
128	Cenap Aksu	Ankara ile bazı şehirlerdeki şeker sıkıntısı	Başbakanlık	Ekonomi Bakanı Cavit Ekin	Sözlü	14.05.1948
129	Ahmet Remzi Yüreğir	Şeker ve sigara gibi maddelere zam yapıp yapılmayacağı, şeker üretimi ile tüketiminin kaç ton olduğu ve Çukurova'da kurulması kararlaştırılan fabrikalar	Ekonomi ve Tekel Bakanlıkları	Ekonomi Bakanı Cavit Ekin, Maliye Bakanı ve Gümrük ve Tekel Bakan Vekili Şevket Adalan	Sözlü	14.05.1948
130	Sinan Tekelioğlu	Halka dağıtılan pamuklu kumaş	Ekonomi Bakanlığı	Ekonomi Bakanı Cavit Ekin	Sözlü	14.05.1948
131	Refik Ahmet Sevengil	Tütünlerimizin yabancı memleketlerde satılmasını sağlamak için Hükümetçe ne gibi tedbir alındığı	Ticaret Bakanlığı	Ticaret Bakanı Mahmut Nedim Gündüzalp	Sözlü	14.05.1948
132	Ahmet Remzi Yüreğir	1947 yılı pamuk ve yağlı tohum mahsullerinden üretici elinde ne miktar bulunduğu, 1948 yılı hububat, pamuk ve yağlı tohum fiyatlarının hangi tarihte yayınlanacağı ve pamuk satışkooperatifler	Ekonomi ve Ticaret Bakanlıkları	Ticaret Bakanı Mahmut Nedim Gündüzalp	Sözlü	17.05.1948
133	Kemal Zeytinoğlu	Hayat pahalılığı ve geçim zorluğu	Başbakanlık	Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Faik Ahmet Barutçu	Sözlü	21.05.1948
134	Ali Rıza Arı	Gecekondu evleriyle Devlete, Belediye ve Özel İdarelere ait arsalar	İçişleri ve Maliye Bakanlıkları	İçişleri Bakanı Münir Hüseyin Göle, Maliye Bakanı Şevket Adalan	Sözlü	24.05.1948
135	Muzaffer Akalın	Cide Zeytin Fidanlığı	Tarım Bakanlığı	Tarım Bakanı Tahsin Coşkan	Yazılı	24.05.1948
136	Eminittin Çeliköz	Ergene-Büyük Avşar köyleri arasındaki bataklık arazi	Tarım Bakanlığı	Tarım Bakanı Tahsin Coşkan	Yazılı	24.05.1948
137	Sinan Tekelioğlu	Emekli Kanunu tasarısı	Maliye Bakanlığı	Maliye Bakanı Şevket Adalan	Sözlü	26.05.1948
138	İbrahim Refik Soyer	Askeri ve Mülki Emeklilik Kanunu tasarısı	Başbakanlık ve Maliye Bakanlığı	Maliye Bakanı Şevket Adalan	Sözlü	26.05.1948
139	Eminittin Çeliköz	Manyas Gölünün seddeleriyle Aksakal regülatörlerinin yapılış maksadı ve Çakarov değirmen bendi	Bayındırlık Bakanlığı	Bayındırlık Bakanı Kasım Gülek	Sözlü	26.05.1948

140	Muzaffer Akalın	Osmaniye istasyonunun su ve elektrik tesisatı	Ulaştırma Bakanlığı	Ulaştırma Bakanı Şükrü Koçak	Yazılı	28.05.1948
141	Emin Soysal	Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü Veteriner Fakültesi'nde komünist propagandası yapan sekiz öğrenci	Tarım Bakanlığı	Tarım Bakanı Tahsin Coşkan	Sözlü	02.06.1948
142	Senihi Yürüten	İstanbul şehrinin mangal kömürü ihtiyacı	Tarım Bakanlığı	Tarım Bakanı Tahsin Coşkan	Sözlü	02.06.1948
143	Ziya Ersin Cezaroğlu	İhracına müsaade edilmeyen Trakya yapağlarının ihraç edilmemesi sebebiyle bunlara Anadolu yapağlarına nazaran nispi kıymet tespiti	Ticaret ve Ekonomi Bakanlıkları	Ticaret Bakanı Mahmut Nedim Gündüzalp, Ekonomi Bakanı Cavit Ekin	Sözlü	02.06.1948
144	Hulusi Oral	İş Kanununa bağlı işyerlerindeki işçi ücretleri	Çalışma Bakanlığı	Çalışma Bakanı Tahsin Bekir Balta	Sözlü	07.06.1948
145	Hulusi Oral	İşçilerin sağlığını koruma ve iş emniyeti	Çalışma Bakanlığı	Çalışma Bakanı Tahsin Bekir Balta	Sözlü	07.06.1948
146	Hulusi Oral	Kalifiye işçiler ve işçi evleri ve siteleri	Çalışma Bakanlığı	Çalışma Bakanı Tahsin Bekir Balta	Sözlü	07.06.1948
147	Hulusi Oral	İş Kanunu ile ilgili kanunlarda yapılması zaruri değişiklik ve yeni tasarı ve tüzükler	Çalışma Bakanlığı	Çalışma Bakanı Tahsin Bekir Balta	Sözlü	07.06.1948
148	Hasan Dinçer	Afyon mahsulünün bu seneki mübaya'a (alım) fiyatları	Ticaret Bakanlığı	Ticaret Bakanı Mahmut Nedim Gündüzalp	Sözlü	07.06.1948
149	Reşad Aydın	Haberleşme Konferansı'na gönderilen iki delege	Dışişleri Bakanlığı	Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak	Sözlü	07.06.1948
150	Refik Ahmet Sevensil	Gelecek ders yılı başında okulların kitap durumu ve tek kitap sistemi	Millî Eğitim Bakanlığı	Millî Eğitim Bakanı Tahsin Banguoğlu	Sözlü	21.06.1948
151	Kemal Özçoban	Van'da yaptırılan askeri hastane ve uçak alanı ile satın alınan kavurma işindeki yolsuzluk	Millî Savunma Bakanlığı	Millî Savunma Bakanı Hüsnü Çakır	Sözlü	21.06.1948
152	İhsan Şerif Özgen	Kütahya'nın Kalburcu mıntıkasında inşa edilmekte olan Porsuk Barajı ve Sofça Köyü halkının durumu	Bayındırlık Bakanlığı	Bayındırlık Bakanı Nihat Erim	Sözlü	25.06.1948
153	Mebrure Aksoley	Doğum yardımından mahrum bırakılan bazı işçiler	Çalışma Bakanlığı	Çalışma Bakanı Tahsin Bekir Balta	Sözlü	25.06.1948
154	Sedad Pek	Sel ve dolu gibi afetler yüzünden zarar gören yerler halkının Devlete,	Tarım ve Ticaret Bakanlıkları	Ticaret Bakanı Cemil Sait Barlas, Tarım	Sözlü	25.06.1948

		Ziraat Bankasına ve Tarım Kooperatiflerine olan borçları		Bakanı Cavid Oral		
155	Kemal Zeytinoğlu	Porsuk Barajı inşaatı	Bayındırlık Bakanlığı	Bayındırlık Bakanı Nihat Erim	Sözlü	28.06.1948
156	Sedad Pek	Kocaeli'ndeki şeker dağıtımı	Ekonomi Bakanlığı	Ekonomi Bakanı Cavit Ekin	Sözlü	30.06.1948
157	Emin Soysal	İskenderun-Malatya asfalt yolu	Bayındırlık Bakanlığı	Bayındırlık Bakanı Nihat Erim	Sözlü	30.06.1948
158	Ahmet Remzi Yüreğir	Kitapçılığımızın gelişme ve artmasını sağlayacak tedbirler	Başbakanlık	Başbakan Hasan Saka	Sözlü	02.07.1948
159	Ali Rıza Arı	Ticaret ve Esnaf Odalarıyla Ticaret Borsası	Ticaret Bakanlığı	Ticaret Bakanı Cemil Sait Barlas	Sözlü	02.07.1948
160	Nurettin Ünen	Çanakkale İlının Çan İlçesi Etili Bucağında 1945-1946 yıllarında yapılan bölge okul inşaatı	İçişleri Bakanlığı	İçişleri Bakanı Münir Hüsrev Göle	Yazılı	05.07.1948
161	Cenap Aksu	Asker ailelerine yardım fonu olarak İller Bankası'nda toplanan para	İçişleri Bakanlığı	İçişleri Bakanı Münir Hüsrev Göle	Yazılı	09.07.1948
162	Ahmet Remzi Yüreğir	Askeri ve Mülki Tekaüt Kanununu 25. maddesiyle Milli Korunma Kanunu ve Haksız Olarak Mal İktisap Edenler hakkındaki kanunun tatbiki ve resmi otomobil ve kamyonetler	Başbakanlık	Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Faik Ahmet Barutçu	Sözlü	08.11.1948
163	Reşad Aydın	Zirai Kombinaların yıllık bilançoları ve atelye demirbaş eşyaları	Tarım Bakanlığı	Tarım Bakanı Cavid Oral	Sözlü	10.11.1948
164	Reşad Aydın	Zirai Kombinalardaki yolsuzluğa dair yapılan tahkikat	Tarım Bakanlığı	Tarım Bakanı Cavid Oral	Sözlü	10.11.1948
165	Fethi Erimçağ	Meriç İlçesindeki Hazine'ye ait arazi	Maliye ve Tarım Bakanlıkları	Tarım Bakanı Cavid Oral	Sözlü	10.11.1948
166	Fethi Erimçağ	İpsala İlçesindeki çeltik ekimi	Tarım Bakanlığı	Tarım Bakanı Cavid Oral	Sözlü	10.11.1948
167	Fethi Erimçağ	Edirne'de Tanca Nehri boyunda su baskınına maruz yerlerdeki vatandaşların durumu	Başbakanlık	Bayındırlık Bakanı Nihat Erim	Sözlü	10.11.1948
168	Fethi Erimçağ	Yeni cezaevi için işgal edilen Numune ve Yahşifakih Çiftliklerindeki çiftçilerin toprak ihtiyacı	Tarım ve Adalet Bakanlıkları	Adalet Bakanı Fuad Sirmen, Tarım Bakanı Cavid Oral	Sözlü	10.11.1948

169	Ahmed Veziroğlu	Dinar İlçesinde Sıtma Savaşı Kanununa tevfikân 1946 yılından bu ana kadar yapılmış olan işler	Başbakanlık	Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Kemali Bayizit	Sözlü	10.11.1948
170	Recai Güreli	Demokrat Parti Genel Başkanı'nın Kristal Gazinosu'nda vermiş olduğu beyanat	Başbakanlık	Başbakan Hasan Saka	Sözlü	10.11.1948
171	Recai Güreli	Siyasi ve gayrı siyasi teşekküller tarafından tertip edilen eşya piyangoları	İçişleri Bakanlığı	İçişleri Bakanı Münir Hüsrev Göle	Sözlü	10.11.1948
172	Osman Nuri Köni	Dışişleri Bakanlığı memurlarından birisinin yapmış olduğu altın kaçakçılığı ile Lâhey'de yeni Kraliçe'nin taç giyme törenine iştirak ettirilmemizin sebebi	Dışişleri Bakanlığı	Dışişleri Bakanı Vekili Tahsin Bekir Balta	Sözlü	10.11.1948
173	Halil Atalay	İçel Özel İdaresi'ne ait (Akkahve) adlı binanın Belediye'ye satışı, Çocuk Esirgeme Kurumu sinemasının sebze haline kalbi ve Anamur Belediyesi'ne satın alınan dinamo ile 1946'da Mersin'de yapılan Belediye seçimi	İçişleri Bakanlığı	İçişleri Bakanı Münir Hüsrev Göle	Yazılı	10.11.1948
174	Kâmil İdil	Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde yapılan seçim	Başbakanlık	Dışişleri Bakanı Vekili Tahsin Bekir Balta	Sözlü	12.11.1948
175	İhsan Hâmit Tigrel	Doğu illerimizin kalkınması için Hükümetçe alınan tedbirler	Başbakanlık	Başbakan Hasan Saka	Sözlü	12.11.1948
176	Vehbi Kocagüney	Doğu illerinin kalkınması için Hükümetçe hazırlanan plan	Başbakanlık	Başbakan Hasan Saka	Sözlü	12.11.1948
177	Fahri Karakaya	Doğu illerinin kalkınması için Hükümetçe yapılan plan ve program	Başbakanlık	Başbakan Hasan Saka	Sözlü	12.11.1948
178	Osman Nuri Köni	On üç ilde yapılan kısmi milletvekili seçiminden sonra İçişleri Bakanı tarafından verilen şifreli tel	İçişleri Bakanlığı	İçişleri Bakanı Münir Hüsrev Göle	Sözlü	12.11.1948
179	Osman Nuri Köni	Cumhuriyet Bayramı günü Kırıkkale-Ankara arasında meydana gelen tren kazası	Ulaştırma Bakanlığı	Ulaştırma Bakanı Kasım Gülek	Sözlü	12.11.1948

180	Ahmet Tahtakılıç	Erzincan’da yaptırılan meskenler	Bayındırlık Bakanlığı	Bayındırlık Bakanı Nihat Erim	Sözlü	12.11.1948
181	Kazım Aydar	Isparta İline bağlı Sütçüler İlçesine yapılacak olan telgraf hattı ile Eğridir Orman İşletmesi’nden bu hatta lüzumu olan direklerin verilmemesi sebebi	Ulaştırma ve Tarım Bakanlıkları	Ulaştırma Bakanı Kasım Gülek, Tarım Bakanı Cavid Oral	Sözlü	12.11.1948
182	İbrahim Arvas	Hayvan ihracı	Ticaret Bakanlığı	Ticaret Bakanı Cemil Sait Barlas	Sözlü	12.11.1948
183	Hıfzı Oğuz Bekata	Şeker fiyatına yapılan zam	Ekonomi Bakanlığı	Ekonomi Bakanı Cavit Ekin	Sözlü	15.11.1948
184	Reşad Aydın	Şeker fiyatına yapılan zam	Ekonomi Bakanlığı	Ekonomi Bakanı Cavit Ekin	Sözlü	15.11.1948
185	Ekrem Oran	Şeker fiyatına yapılan zam	Ekonomi Bakanlığı	Ekonomi Bakanı Cavit Ekin	Sözlü	15.11.1948
186	Necdet Yücer	Orman Kanunu’nun uygulanması ve Orman İşletmelerinin çalışmaları	Tarım Bakanlığı	Tarım Bakanı Cavid Oral	Sözlü	17.11.1948
187	Kemal Özçoban	Ara seçimler sırasında İçişleri Bakanı tarafından verilen şifreli genelge	İçişleri Bakanlığı	İçişleri Bakanı Münir Hüsrev Göle	Sözlü	17.11.1948
188	Lütfi Gören	Düzce tütünleri	Gümrük ve Tekel Bakanlığı	Gümrük ve Tekel Bakanı Emin Erişirgil	Sözlü	17.11.1948
189	Nazım Poroy	İstanbul Adliye Sarayı binası inşası için Ebussuut Medresesi ile Başbakanlık Arşiv Binası’nın yıkılmasına karar verilip verilmediği	Başbakanlık	Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Faik Ahmet Barutçu	Sözlü	19.11.1948
190	Kâmil Gündüş	Kayseri İli dahilinde 1947-1948 yıllarında yapılan ve onarılan yollar	İçişleri ve Bayındırlık Bakanlıkları	Bayındırlık Bakanı Nihat Erim, İçişleri Bakanı Münir Hüsrev Göle	Sözlü	19.11.1948
191	Emin Soysal	Maraş’ın Pazarcık İlçesinin Evri Köyünde kaybolan bir vatandaş ile kaçakçılığı önlemek için ne gibi tedbirler alındığı, göçebeler ve köylerdeki nüfus kayıt işleri	İçişleri Bakanlığı	İçişleri Bakanı Münir Hüsrev Göle, Gümrük ve Tekel Bakanı Emin Erişirgil	Sözlü	19.11.1948
192	Vehbi Kocagüney	Ormanlarımızın durumu, Adana’da Zirai Donatım Kurumu’nun yeniden yaptırdığı atelye	Tarım Bakanlığı	Tarım Bakanı Cavid Oral	Sözlü	19.11.1948

193	Hüseyin Ulusoy	Çiftçi Mallarını Koruma Kanununun uygulanması	İçişleri Bakanlığı	İçişleri Bakanı Münir Hüsrev Göle	Sözlü	22.11.1948
194	Hüseyin Ulusoy	Otomobil kazaları	İçişleri Bakanlığı	İçişleri Bakanı Münir Hüsrev Göle	Sözlü	22.11.1948
195	Muhittin Baha Pars	İstanbul-Mudanya arasında işleyen vapurlar	Ulaştırma Bakanlığı	Ulaştırma Bakanı Kasım Gülek, Adalet Bakanı Fuad Sirmen	Sözlü	22.11.1948
196	Emin Halim Ergun	Motörlü nakil vasıtalarının sebep oldukları kazalar	İçişleri Bakanlığı	İçişleri Bakanı Münir Hüsrev Göle	Sözlü	22.11.1948
197	Senihi Yürüten	Çatalca İlçesine bağlı Kestanelik ve Oklalı köylüleri arasında tarla ekimi anlaşmazlığı yüzünden çıkan hadisede dövülen köylüler	İçişleri Bakanlığı	İçişleri Bakanı Münir Hüsrev Göle	Sözlü	24.11.1948
198	Hasan Dinçer	Halkevleri durumu	Başbakanlık	Başbakan Hasan Saka	Sözlü	24.11.1948
199	Mustafa Reşit Tarakçıoğlu	Trabzon halkının mısır ihtiyacı	Ticaret Bakanlığı	Ticaret Bakanı Cemil Sait Barlas	Sözlü	24.11.1948
200	Fethi Erimçağ	Edirne'nin Kalkansöğüt Köyünde şehit edilen Selimoğlu Mehmet ve sınır kuleleri	Başbakanlık	Başbakan Hasan Saka	Yazılı	26.11.1948
201	Adnan Adivar	Profesör Hirsch'in Türk talebelerinin Alman üniversitelerine kabulüne dair yaptığı demeç	Millî Eğitim Bakanlığı	Millî Eğitim Bakanı Tahsin Banguoğlu	Sözlü	29.11.1948
202	Sedad Pek	Hükümetle Zingal Şirketi arasındaki ihtilaf	Tarım Bakanlığı	Tarım Bakanı Cavid Oral	Sözlü	03.12.1948
203	İsmail Hakkı Çevik	1942 yılında 33 Türk vatandaşına yapılan muamele	Başbakanlık	Millî Savunma Bakanı Hüsnü Çakır	Sözlü	03.12.1948
204	Emin Soysal	Yol programı ile Maraş İstasyonu'nda yapılan binalar ve Maraş İlindeki geçit köprüleri	Bayındırlık Bakanlığı	Bayındırlık Bakanı Nihat Erim	Sözlü	06.12.1948
205	Sinan Tekelioğlu	Toprak Ofis'te yapılan soruşturmanın sonucu	Ticaret Bakanlığı	Ticaret Bakanı Cemil Sait Barlas	Sözlü	06.12.1948
206	Sinan Tekelioğlu	Fransa ve Suriye'den satın alınan lokomotifler	Ulaştırma Bakanlığı	Ulaştırma Bakanı Kasım Gülek	Sözlü	06.12.1948
207	Sinan Tekelioğlu	Askerlik Kanunu'nun 28. maddesinin uygulanması (daimi çürükler konusu)	Millî Savunma Bakanlığı	Millî Savunma Bakanı Hüsnü Çakır	Sözlü	06.12.1948

208	Tahsin Tüzün	Yaprak, tütün, Tekel'in dış memleketlerdeki şube ve ajanları, tütün kaçakçılığı, kibrit satışı ve E, D cetvellerinde yapılan tasarruflar	Gümrük ve Tekel Bakanlığı	Gümrük ve Tekel Bakanı Emin Erişirgil	Sözlü	06.12.1948
209	Latife Bekir Çeyrekbaşı	Son zamanlarda bıçakla işlenen suçlar	İçişleri ve Adalet Bakanlıkları	İçişleri Bakanı Münir Hüsrev Göle, Adalet Bakanı Fuad Sirmen	Sözlü	06.12.1948
210	Yunus Muammer Alakant	İçtüzük'ün 152 ve 155. maddeleriyle 89. maddesinin uygulanması	Meclis Başkanlık Divanı	Başkan Vekili Feridun Fikri Düşünsel	Sözlü	08.12.1948
211	Ali Rıza Kırsever	Şarapçılığımızın durumu	Gümrük ve Tekel Bakanlığı	Gümrük ve Tekel Bakanı Emin Erişirgil	Yazılı	08.12.1948
212	Nurettin Ünen	İstanbul'da toplanmış olan İktisat Kongresi	Ticaret ve Ekonomi Bakanlıkları	Ekonomi Bakanı Cavit Ekin, Ticaret Bakanı Cemil Sait Barlas	Sözlü	10.12.1948
213	Ahmet Oğuz	Türk Parasının değeri	Maliye Bakanlığı	Maliye Bakanı Şevket Adalan	Sözlü	13.12.1948
214	İhsan Olgun	İlkokullarda din eğitimi ile imam ve hatip kursları ve İslam İlahiyat Fakültesi	Milli Eğitim Bakanlığı	Milli Eğitim Bakanı Tahsin Banguoğlu	Sözlü	13.12.1948
215	Cenap Aksu	Kömür sıkıntısı sebebinin aydınlatılması	Ekonomi Bakanlığı	Ekonomi Bakanı Cavit Ekin	Sözlü	15.12.1948
216	Yunus Muammer Alakant	Tütün ve Tütün İnhisarı Kanunu'nun 53 ve 100. maddelerinin uygulanması	Gümrük ve Tekel Bakanlığı, Başbakanlık	Gümrük ve Tekel Bakanı Emin Erişirgil	Sözlü	17.12.1948
217	Eminittin Çeliköz	İlkokul öğretmenlerinin almakta oldukları aylık dereceleri hakkındaki 5242 sayılı kanunun uygulanması	Milli Eğitim Bakanlığı	Milli Eğitim Bakanı Tahsin Banguoğlu	Yazılı	17.12.1948
218	Mehmet Kâmil Boran	Okuma yazma bilmeyen yurttaşlar	Milli Eğitim Bakanlığı	Milli Eğitim Bakanı Tahsin Banguoğlu	Sözlü	20.12.1948
219	Necmettin Sahir Silan	Yeniden hazırlanan Emeklilik Kanun tasarısı	Başbakanlık	Maliye Bakanı Şevket Adalan	Sözlü	24.12.1948
220	Ahmet Remzi Yüreğir	Nizip Muharebesi'ni tasvir eden âbide	Dışişleri Bakanlığı	Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak	Sözlü	27.12.1948
221	Osman Ocak	Diyarbakır ve dolaylarına yerleştirilen göçmenlerin durumu ile 1505, 2510 ve 5098 sayılı kanunların uygulanması ve toprak dağıtımı işleri	Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı	Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Kemali Bayazit	Sözlü	29.12.1948

222	Rasih Kaplan	Fevkalade hallerde haksız olarak mal iktisap edenler hakkındaki kanunun uygulanması	Başbakanlık	Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Faik Ahmet Barutçu	Sözlü	29.12.1948
223	İbrahim Arvas	Öğretimin Birleştirilmesi hakkındaki Kanunun uygulanması, Türk İslam İlahiyat Fakültesi ve ilkokullarda okutulacak din dersleri	Milli Eğitim Bakanlığı	Milli Eğitim Bakanı Tahsin Banguoğlu	Sözlü	03.01.1949
224	Hasan Dinçer ve 6 arkadaşı	Kütahya Milletvekili Ahmet Tahtakılıç hakkında uygulanan disiplin cezası	Meclis Başkanlığı	Meclis Başkan Vekili Feridun Fikri Düşünsel	Sözlü	05.01.1949
225	Ali Rıza Kırsever	Ordu tarafından satın alınan koşum hayvanları	Başbakanlık	Başbakan Hasan Saka	Sözlü	05.01.1949
226	Emin Soysal	Kütahya Milletvekili Ahmet Tahtakılıç'a yapılan tecavüz	Meclis Başkanlığı	İdareci üyelerden Recai Güreli	Sözlü	10.01.1949
227	Muzaffer Koçak	Van ili ve ilçelerinin Doğu illerinin kalkınma programı içine alınıp alınmadığı	İçişleri ve Bayındırlık Bakanlıkları	İçişleri Bakanı Münir Hüsrev Göle	Sözlü	10.01.1949
228	Ali Rıza Kırsever	Köy okullarında kullanılan inşaat malzemesiyle bu işler için tahsil olunan para	Milli Eğitim Bakanlığı	Milli Eğitim Bakanı Tahsin Banguoğlu	Sözlü	12.01.1949
229	Abidin Potuoğlu	Hayvan yemleri	Başbakanlık	Ticaret Bakanı Cemil Sait Barlas	Sözlü	12.01.1949
230	Ahmet Ali Çınar	Adana'da yaptırılacak baraj ve projeleri	Bayındırlık Bakanlığı	Bayındırlık Bakanı Nihat Erim	Sözlü	12.01.1949
231	Kemal Zeytinoğlu	Eskişehir'in kömür ve yakacak sıkıntısı	Başbakanlık	Ekonomi ve Ticaret Bakanı Cemil Sait Barlas	Sözlü	26.01.1949
232	Hamdi Orhon	Balık avcılığı	Ticaret Bakanlığı	Ticaret ve Ekonomi Bakanı Cemil Sait Barlas	Sözlü	26.01.1949
233	Nurettin Ünen	Çanakkale'nin Yenice İlçesine bağlı Alancık Köyü muhtar ve kâtibinin bucak müdürü tarafından dövülüp dövülmediği	İçişleri Bakanlığı	İçişleri Bakanı Emin Erişirgil	Sözlü	26.01.1949
234	Nurettin Ünen	Çanakkale'nin Kus Köyünden bir vatandaşa ait tarla	Tarım Bakanlığı	Tarım Bakanı Cavid Oral	Sözlü	26.01.1949
235	Necmettin Sahir Sılan	Yolluk Kanunu tasarısı	Maliye Bakanlığı	Maliye Bakanı İsmail Rüştü Aksal	Sözlü	26.01.1949

236	Recai Güreli	İlkokul öğretmenleri	Milli Eğitim Bakanlığı	Milli Eğitim Bakanı Tahsin Banguoğlu	Sözlü	26.01.1949
237	Cemil Alevli	Cenup Demiryollarındaki 166 kilometrelik hudut dışı hat ile inşaatı durdurulmuş olan Narlı-Gaziantep-Karkamış hattının durumu	Ulaştırma ve Bayındırlık Bakanlıkları	Ulaştırma Bakanı Kemal Satır, Bayındırlık Bakanı Şevket Adalan	Sözlü	26.01.1949
238	Abdülkadir Kalav	Mardin-Cizre yolunun durumu	Bayındırlık Bakanlığı	Bayındırlık Bakanı Şevket Adalan	Sözlü	26.01.1949
239	Mehmet Kâmil Boran	Sınır demiryolları	Ulaştırma ve Bayındırlık Bakanlıkları	Ulaştırma Bakanı Kemal Satır, Bayındırlık Bakanı Şevket Adalan	Sözlü	26.01.1949
240	Ahmed Veziroğlu	Çıldır İlçe merkezi ile köyleri halkından zaruret içinde bulunanlara yardım yapılıp yapılmadığı	Başbakanlık	Başbakan Şemsettin Günaltay	Yazılı	31.01.1949
241	Hüsamettin Tugaç	Kars İlinin bazı çevrelerinde baş gösteren tohumluk ve yiyecek sıkıntısı	Başbakanlık	Ekonomi ve Ticaret Bakanı Cemil Sait Barlas	Sözlü	02.02.1949
242	Nurettin Ünen	Çanakkale’de yapılacak iskele	Bayındırlık Bakanlığı	Bayındırlık Bakanı Şevket Adalan	Sözlü	02.02.1949
243	Nurettin Ünen	Yeniden açılan liseler	Milli Eğitim Bakanlığı	Milli Eğitim Bakanı Tahsin Banguoğlu	Sözlü	02.02.1949
244	Yusuf Ziya Ortaç	Ordu Hususi Lisesi	Milli Eğitim Bakanlığı	Milli Eğitim Bakanı Tahsin Banguoğlu	Sözlü	02.02.1949
245	Nurettin Ünen	Devlet Demiryollarında çalışan işçiler	Çalışma Bakanlığı	Çalışma Bakanı Reşat Şemsettin Sirer	Yazılı	02.02.1949
246	İbrahim Refik Soyer	1949 yılı Bütçe Kanunu tasarısının 5. maddesindeki memur kelimesi	---	Maliye Bakanı İsmail Rüştü Aksal	Sözlü	04.02.1949
247	Niyazi Aksu	Antalya İlinde yetiştirilen pamuk mahsulü	Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı	Ekonomi ve Ticaret Bakanı Cemil Sait Barlas	Sözlü	04.02.1949
248	Sinan Tekelioğlu	Ankara ve Sivas Çimento Fabrikalarıyla buralarda imal olunan çimento, tuğla ve kiremit	Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı	Ekonomi ve Ticaret Bakanı Cemil Sait Barlas	Sözlü	09.02.1949
249	Sedad Pek	İstanbul’da yaptırılacak Adalet Sarayı	Adalet Bakanlığı	Adalet Bakanı Fuad Sirmen	Sözlü	09.02.1949

250	İbrahim Refik Soyer	Memurin Kanunu tasarısı	İçişleri Bakanlığı	İçişleri Bakanı Emin Erişirgil	Sözlü	11.02.1949
251	Vehbi Kocagüney	Erzurum'un Tebriz Kapısı Karakolu'na başvuran kadına yapılan muamele ve Hasankale'nin Sürbehan Köyünde konuta yapılan tecavüz hadisesi, Doğu illerine gönderilen komiser ve polisler	İçişleri Bakanlığı	İçişleri Bakanı Emin Erişirgil	Sözlü	11.02.1949
252	Emin Soysal	Şimdiye kadar köylerde yapılan bölge okulları, 4274 sayılı kanunun uygulanması, 29.08.1947 tarihinde cevaplandırılan sorusunun sonucu ve propaganda amacıyla okunması tavsiye edilen bir kitap	Milli Eğitim Bakanlığı	Milli Eğitim Bakanı Tahsin Banguoğlu	Sözlü	14.02.1949
253	Mehmet Kâmil Boran	Dr. Bedri Noyan'ın kesinleşen cezasının infaz edilmemesi sebebi	Adalet Bakanlığı	Adalet Bakanı Fuad Sirmen	Sözlü	14.02.1949, 18.03.1949
254	Fahri Kurtuluş	Milli Eğitim Bakanlığınca 1945 yılında tercüme ettirilip yayınlanan "Vadim" adlı kitap	Milli Eğitim Bakanlığı	Milli Eğitim Bakanı Tahsin Banguoğlu	Sözlü	16.02.1949
255	Sinan Tekelioğlu	Bakanların görev ve sorumluluklarına ait olan özel kanunun Meclise ne vakit getirileceği	Başbakanlık	Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Nihat Erim	Sözlü	18.02.1949
256	Sabit Sağıroğlu	Erzincan'da yapılması düşünülen İplik Fabrikası	Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı	Ekonomi ve Ticaret Bakanı Cemil Sait Barlas, Ticaret Bakanı Cavid Oral	Sözlü	18.02.1949
257	Nurettin Ünen	Köy sağlık memurlarının gezi yevmiyeleri	Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı	Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Kemali Bayizit	Yazılı	14.03.1949
258	Sinan Tekelioğlu	Silifke Barajı inşaatı	Bayındırlık Bakanlığı	Bayındırlık Bakanı Şevket Adalan	Sözlü	18.03.1949
259	Sinan Tekelioğlu	Erzurum Toprak Ofisi hakkında yapılan ihbar	Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı	Ekonomi ve Ticaret Bakanı Cemil Sait Barlas	Sözlü	18.03.1949
260	Sinan Tekelioğlu	Birlik Gazetesinin serbest sütununda Toprak Ofis hakkında çıkan yazı	Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı	Ekonomi ve Ticaret Bakanı Cemil Sait Barlas	Sözlü	18.03.1949

261	Sinan Tekelioğlu	Mason Derneği	Başbakanlık	İçişleri Bakanı Emin Erişirgil	Sözlü	18.03.1949
262	Kemal Zeytinoğlu	Sütlüce'deki infilâk hadisesi	Hükümet	Millî Savunma Bakanı Hüsnü Çakır, Çalışma Bakanı Reşat Şemsettin Sirer	Sözlü	18.03.1949
263	Vehbi Kocagüney	Nuri Killioğlu Fabrikası	Başbakanlık	Millî Savunma Bakanı Hüsnü Çakır	Sözlü	18.03.1949
264	Recai Güreli	Memleketin ekim durumu	Tarım Bakanı	Tarım Bakanı Cavid Oral	Sözlü	21.03.1949
265	Ahmed Veziroğlu	Antalya bölgesindeki çeltik ekimi	Sağlık ve Sosyal Yardım ve Tarım Bakanlıkları	Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Kemali Bayizit, Tarım Bakanı Cavid Oral	Yazılı	21.03.1949
266	Nurettin Ünen	Millî Eğitim mensuplarının maaş, ücret ve memuriyet unvanları	Millî Eğitim Bakanlığı	Millî Eğitim Bakanı Tahsin Banguoğlu	Yazılı	21.03.1949
267	Sinan Tekelioğlu	Metruk emvali fuzulen ellerine geçirenler	Başbakanlık	Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Kemali Bayizit	Sözlü	23.03.1949
268	Fuat Umay	Çocuk, doğum ve ölüm durumu	Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı	Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Kemali Bayizit	Sözlü	23.03.1949
269	Ahmet Ali Çınar	Etibank tarafından Zonguldak'ta yaptırılmasına karar verilen liman inşaatı	Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı	Ekonomi ve Ticaret Bakanı Cemil Sait Barlas	Sözlü	23.03.1949
270	Ali Rıza Arı	Sütlüce'deki Nuri Killioğlu Fabrikası'na fülminat ve kapsül imali için müsaade verilip verilmediği	Başbakanlık	Millî Savunma Bakanı Hüsnü Çakır	Sözlü	23.03.1949
271	Reşad Aydın	Muş İlinin Bilir Köyü bölgesinde 1947 yılında bulunan Barit madeni	Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı	Ekonomi ve Ticaret Bakanı Cemil Sait Barlas	Sözlü	25.03.1949
272	Rasim Erel	Konya'daki Nakliye ve Gedikli Nakliye Erbaş Okullarıyla motörlü birliklerin başka bir yere kaldırılacakları haberi	Millî Savunma Bakanlığı	Millî Savunma Bakanı Hüsnü Çakır	Sözlü	25.03.1949
273	Sinan Tekelioğlu	Orman işletmeleri döner sermayesi ile şimdiye kadar yaptırılan yapılar ve bu yapılarla teşcîr için harcanan paranın tutarı	Başbakanlık	Tarım Bakanı Cavid Oral	Sözlü	28.03.1949
274	Fahri Kurtuluş	İstanbul Adalet Sarayı yangınında yanan bir dosya	Başbakanlık	Adalet Bakanı Fuad Sirmen	Sözlü	01.04.1949

275	Reşit Önder	Kurulacak olan Tütüncüler Bankası	Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı	Ekonomi ve Ticaret Bakanı Cemil Sait Barlas	Sözlü	06.04.1949
276	Recai Güreli	Dağlık, ormanlık ve yaylalık bölgelerde bulunan köylülerin kalkınması için ne gibi tedbirler alındığı	Tarım ve Ekonomi Bakanlıkları	Tarım Bakanı Cavid Oral	Sözlü	06.04.1949
277	Hasan Dinçer	Afyon alım ve satımı	Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı	Ekonomi ve Ticaret Bakanı Cemil Sait Barlas	Sözlü	06.04.1949
278	Sait Köksal	Açık olan Danıştay Birinci Başkanlığı için neden seçim yaptırılmadığı	Başbakanlık	Başbakan Yardımcısı Nihat Erim	Sözlü	06.04.1949
279	Orhan Seyfi Orhon	Safranbolu Hükümet Konağı'nın durumu	İçişleri Bakanlığı	İçişleri Bakanı Emin Erişirgil	Sözlü	07.04.1949
280	İhsan Yalçın	Sümerbank Selülöz Sanayi Müessesesi yayınlarından (Kavak Kültürüne Dair İtalya'da Yapılan Etüd) adlı kitaptaki düşünce ve fikirler	Ekonomi ve Tarım Bakanlıkları	Ekonomi ve Ticaret Bakanı Cemil Sait Barlas, Tarım Bakanı Cavid Oral	Sözlü	11.04.1949
281	Yunus Muammer Alakant	Zirai sigorta kurulması	Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı	Ekonomi ve Ticaret Bakanı Cemil Sait Barlas	Sözlü	13.04.1949
282	Yunus Muammer Alakant	Deri ve kösele gümrük resimleri	Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı	Ekonomi ve Ticaret Bakanı Cemil Sait Barlas	Sözlü	13.04.1949
283	Ahmet Remzi Yüreğir	431 sayılı Kanunla Hazineye intikal eden emvalin (Osmanlı Hanedanının emvali) durumu	Maliye Bakanlığı	Maliye Bakanı İsmail Rüştü Aksal	Sözlü	18.04.1949
284	Osman Nuri Köni	431 sayılı Kanunun 8. maddesinin uygulama tarzı	Maliye Bakanlığı	Maliye Bakanı İsmail Rüştü Aksal	Sözlü	18.04.1949
285	Vehbi Kocagüney	Selahaddin Ulusoy'a dayak atarak ölümüne sebebiyet veren Hınıs İlçesi Komiseri Mevlüt Yeniçerioğlu'nun muhakeme neticesi ile Maçka İlçesinden ve kız kaçırma suçundan sanık Orhan Güney'in hakkındaki takibatın sonucu	Adalet Bakanlığı	Adalet Bakanı Fuad Sirmen	Yazılı	18.04.1949

286	İhsan Yalçın	İzmit Kâğıt Fabrikası'na tahsis olunan 1700 metre mikâp tomruğun Karabük İstasyonu'ndan sevk edilmemesi sebebi	Tarım, Ulaştırma ve Ekonomi Bakanlıkları	Ekonomi ve Ticaret Bakanı Cemil Sait Barlas, Tarım Bakanı Cavid Oral, Ulaştırma Bakanı Kemal Satır	Yazılı	18.04.1949
287	Yunus Muammer Alakant	Tekel İdaresinin Akhisar İlçesinin Marmara Bucağında bir ambar açması ve mübayaa memuru tayin etmesi ve Kredi Kooperatifine borcu olan kırk bin lirayı ödemesi	Gümrük ve Tekel Bakanlığı	Gümrük ve Tekel Bakanı Fazıl Şerafettin Bürge	Yazılı	18.04.1949
288	İhsan Olgun	Ekim noksanlığı ve hayvan zayıfatı hakkında ne gibi tedbirler düşünüldüğü	Tarım Bakanlığı	Tarım Bakanı Cavid Oral	Sözlü	25.04.1949
289	Sinan Tekelioğlu	Bazı cürümlerden dolayı memurlar ve şerikleri hakkında Takip ve Muhakeme Usulüne dair olan 1609 sayılı kanunun mer'i olup olmadığı	Başbakanlık	Adalet Bakanı Fuad Sirmen	Sözlü	25.04.1949
290	Mehmet Kâmil Boran	Ekonomi ve Ticaret Bakanlıklarının birleştirilmesi sebebiyle bu Bakanlığa ait Teşkilat Kanununun Meclis'e ne zaman getirileceği	Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı	Ekonomi ve Ticaret Bakanı Cemil Sait Barlas	Sözlü	25.04.1949
291	Mehmet Kâmil Boran	Müstehcen neşriyatın takibi	Adalet Bakanlığı	Adalet Bakanı Fuad Sirmen	Sözlü	25.04.1949
292	Ahmet Tahtakılıç	Seçim Kanunu	Başbakanlık	Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Nihat Erim	Sözlü	25.04.1949
293	Yunus Muammer Alakant	Kula-Alaşehir arasındaki otobüs işleten Bekir Bozer'in belediye hakkındaki şikâyeti üzerine ne işlem yapıldığı	İçişleri Bakanlığı	İçişleri Bakanı Emin Erişirgil	Yazılı	25.04.1949
294	Fahri Kurtuluş	İstanbul Üniversitesi'nin Tıp Fakültesi inşaatı	Başbakanlık	Millî Eğitim Bakanı Tahsin Banguoğlu	Sözlü	02.05.1949
295	Mim Kemal Öke	Hastanelerdeki doktorlardan resmi görevlerini istismar ve suistimal edenler olup olmadığı	Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı	Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Kemali Bayizit	Sözlü	02.05.1949

296	Reşad Aydın	Adana'daki petrol çalışmalarının sonucu	Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı	Ekonomi ve Ticaret Bakanı Cemil Sait Barlas	Sözlü	02.05.1949
297	Reşad Aydın	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü Genel Müdürlüğü'nün Türk petrollerini işletmek için dışarıdan müşteri aramak yetkisi olup olmadığı	Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı	Ekonomi ve Ticaret Bakanı Cemil Sait Barlas	Sözlü	02.05.1949
298	Reşad Aydın	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü'nün petrol üzerindeki çalışmaları ve istihsal edilen petrol miktarı	Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı	Ekonomi ve Ticaret Bakanı Cemil Sait Barlas	Sözlü	02.05.1949
299	Cemal Kovalı	Amerikan yardım kredisiyle getirilecek tarım alet ve makineleri	Tarım Bakanlığı	Tarım Bakanı Cavid Oral	Sözlü	02.05.1949
300	Hasan Dinçer	Y.M.C.A. dershaneleri hakkında yapılan yayın	Başbakanlık	Milli Eğitim Bakanı Tahsin Banguoğlu	Sözlü	02.05.1949
301	Yunus Muammer Alakant	Canlı hayvan ihracı ve hayvan kaçakçılığı	Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı	Ekonomi ve Ticaret Bakanı Cemil Sait Barlas	Sözlü	09.05.1949
302	Yunus Muammer Alakant	Yağ ve peynir gibi mamullerin ihraç rejimi ve bu maddelerin dış piyasalarla olan fiyat farkları	Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı	Ekonomi ve Ticaret Bakanı Cemil Sait Barlas	Sözlü	09.05.1949
303	Ahmet Tahtakılıç	Cumhurbaşkanına yapılan ziyaretler	Başbakanlık	Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Nihat Erim	Sözlü	09.05.1949
304	Kâmil Gündeş	Askeri fabrikalarda çalışan işçiler	Milli Savunma Bakanlığı	Milli Savunma Bakanı Hüsnü Çakır	Sözlü	09.05.1949
305	İbrahim Refik Soyer	Su İşletmeleri Kanunu tasarısının Meclis'e ne vakit getirileceği	Hükümet	Bayındırlık Bakanı Şevket Adalan	Sözlü	09.05.1949
306	Ahmet Ali Çınar	Çağlayık Barajı ile Çatalağzı santrali ve Zonguldak limanı	Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı	Ekonomi ve Ticaret Bakanı Cemil Sait Barlas	Sözlü	09.05.1949
307	Mehmet Kâmil Boran	Gezici mahkemelerin durumu	Adalet ve Tarım Bakanlıkları	Tarım Bakanı Cavid Oral, Adalet Bakanı Fuad Sirmen	Sözlü	09.05.1949
308	Vehbi Kocagüney	Doğu sınır illerinin yol, eğitim ve sağlık işleri	Bayındırlık, Milli Eğitim, Sağlık ve Sosyal Yardım	Milli Eğitim Bakanı Tahsin Banguoğlu, Bayındırlık Bakanı Şevket Adalan, Sağlık	Sözlü	09.05.1949

			Bakanlıkları	ve Sosyal Yardım Bakanı Kemal Bayazit		
309	Ahmed Veziroğlu	Aşkale İlçesiyle dolaylarında açlık olup olmadığı, varsa ne gibi tedbir alındığı	Başbakanlık	Başbakan Şemsettin Günaltay	Yazılı	11.05.1949
310	Ahmet Kemal Varınca	Bayburt ve İspir ilçeleri	İçişleri Bakanlığı	İçişleri Bakanı Emin Erişirgil	Yazılı	13.05.1949
311	Kâmil Coşkunoğlu	Bağ mahsullerimizin ihracat durumu	Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı	Ekonomi ve Ticaret Bakanı Cemil Sait Barlas	Yazılı	18.05.1949
312	Ali Rıza Kırsever	Üsküdar ile Beykoz arasındaki yol	İçişleri Bakanlığı	İçişleri Bakanı Emin Erişirgil	Yazılı	23.05.1949
313	Emin Soysal	Öğretmen yetiştirme durumu ve Milli Eğitim Bakanlığı merkez kuruluşu	Milli Eğitim Bakanlığı	Milli Eğitim Bakanı Tahsin Banguoğlu	Sözlü	30.05.1949
314	Emin Soysal	Avrupa'daki öğrencilerimizin kontrolü ve teftiş işi ile Suna Kan ve İdil Biret'in yetiştirilmesi	Milli Eğitim Bakanlığı	Milli Eğitim Bakanı Tahsin Banguoğlu	Sözlü	30.05.1949
315	Mehmet Kâmil Boran	Türk Milli Futbol Takımının Atina'da uğradığı tecavüz	Başbakanlık	Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak	Sözlü	30.05.1949
316	Kemal Zeytinoğlu	Atina'da sporcularımıza karşı yapılan tecavüz	Başbakanlık	Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak	Sözlü	30.05.1949
317	Emin Soysal	Okullarımızda ekonomik eğitime ne derece yer verildiği	Milli Eğitim Bakanlığı	Milli Eğitim Bakanı Tahsin Banguoğlu	Sözlü	30.05.1949
318	İhsan Yalçın	Tiftik mahsulümüzün durumu	Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı	Ekonomi ve Ticaret Bakanı Cemil Sait Barlas	Sözlü	30.05.1949
319	Senihi Yürüten	Hayat pahalılığı ve geçim zorluğu	Başbakanlık	Ekonomi ve Ticaret Bakanı Cemil Sait Barlas, Başbakan Şemsettin Günaltay	Sözlü	30.05.1949
320	Hıfzı Oğuz Bekata	Askeri fabrikalara verilecek yeni şekil hakkındaki kanun tasarısının ne vakit Meclis'e getirileceği	Millî Savunma Bakanlığı	Millî Savunma Bakanı Hüsnü Çakır	Sözlü	30.05.1949
321	Kemal Zeytinoğlu	Devlet Demiryolları ve Limanları İşletme Genel Müdürlüğü memur ve hizmetlileri ile işçilerin ücretleri	Ulaştırma Bakanlığı	Ulaştırma Bakanı Kemal Satır	Sözlü	30.05.1949

322	Eminittin Çeliköz	Manyas Gölü ayaklarıyla sulama tesisleri ve Karacabey Ovasında sulanan arazinin miktarı	Bayındırlık Bakanlığı	Bayındırlık Bakanı Şevket Adalan	Yazılı	01.06.1949
323	Esat Tekeli	Memurların siyasi temayüllerini vazife sahasına intikal ettirmelerine mani olmak için ne gibi tedbirler alındığı	Başbakanlık	İçişleri Bakanı Emin Erişirgil	Yazılı	02.06.1949
324	Ahmet Ulus	Öğrenciler arasında politika yapan profesörler	Başbakanlık	Milli Eğitim Bakanı Tahsin Banguoğlu	Sözlü	06.06.1949
325	Sabri Koçer	Zonguldak Maden Teknisyen Okulu mezunlarının durumu	Milli Eğitim Bakanlığı	Milli Eğitim Bakanı Tahsin Banguoğlu	Sözlü	06.06.1949
326	Enver Kök	Boyabat'ta İller Bankası aracılığı ile bir müteahhide ihale edilen içme suyu tesisatı	İçişleri Bakanlığı	İçişleri Bakanı Emin Erişirgil	Sözlü	06.06.1949
327	İbrahim Refik Soyer	Memleketteki su işlerinin toptan ele alınması	Bayındırlık Bakanlığı	Bayındırlık Bakanı Şevket Adalan	Sözlü	06.06.1949
328	Mitat Şakir Altan	Akşehir Sanat Okulu'nun 1949 ders yılı başında enstitü haline getirilip getirilemeyeceği	Milli Eğitim Bakanlığı	Milli Eğitim Bakanı Tahsin Banguoğlu	Sözlü	06.06.1949
329	Mitat Şakir Altan	Kuraklık dolayısıyla çiftçinin durumunu hafifletici bir tedbir düşünülüp düşünülmeyeceği ve Konya Sulama şebekesinin ıslah ve tevzii	Tarım ve Bayındırlık Bakanlıkları	Tarım Bakanı Cavid Oral, Bayındırlık Bakanı Şevket Adalan	Sözlü	06.06.1949
330	Arif Hikmet Onat	1949-1950 mahsul yılı ihracat rejimi	Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı	Ekonomi ve Ticaret Bakanı Cemil Sait Barlas	Sözlü	06.06.1949
331	Ömer Asım Aksoy	Özel İdarelerin programlı olarak okul yaptırmaya işini sağlamak için ne düşünüldüğü	Milli Eğitim Bakanlığı	Milli Eğitim Bakanı Tahsin Banguoğlu	Yazılı	07.06.1949
332	Kemal Özçoban	İşsizliğe karşı ne gibi tedbirler alındığı	Çalışma, Ekonomi ve Ticaret Bakanlıkları	Devlet Bakanı Cemil Sait Barlas, Çalışma Bakanı Reşat Şemsettin Sirer	Sözlü	09.06.1949
333	Kemal Özçoban	Hâkimler Kanunu'na aykırı bir işlem yapıp yapılmadığı (görevden alınan hâkimler)	Adalet Bakanlığı	Adalet Bakanı Fuad Sirmen	Sözlü	09.06.1949

334	Kemal Özçoban	Ziraat Bankası tarafından çiftçiye yapılmakta olan kredinin dağıtılma usulü	Ekonomi ve Ticaret, İçişleri Bakanlıkları	Devlet Bakanı Cemil Sait Barlas, İçişleri Bakanı Emin Erişirgil	Sözlü	09.06.1949
335	Kemal Özçoban	Sinanpaşa, Çobanlar ve İhsaniye bucak müdürleri haklarındaki şikayet üzerine ne işlem yapıldığı	İçişleri Bakanlığı	İçişleri Bakanı Emin Erişirgil	Sözlü	09.06.1949
336	Yunus Muammer Alakant	Soma İlçesinin Tarhala Köyü suyunun Soma Belediyesi'nce kamulaştırma işlemi	İçişleri Bakanlığı	İçişleri Bakanı Emin Erişirgil	Sözlü	09.06.1949
337	Kemal Özçoban	Cumhuriyetin ilanından bugüne kadar Cumhurbaşkanlarına dış memleketlerden özel ve resmi mahiyette hediyeler verilip verilmediği	Hükümet	Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Nihat Erim	Sözlü	09.06.1949
338	Kemal Özçoban	Bu yılki mahsul durumu ve dağıtılan tohumlar	Tarım Bakanlığı	Tarım Bakanı Cavid Oral	Sözlü	09.06.1949
339	Abidin Potuoğlu	Kuraklık karşısında Hükümetin bir tedbir alıp almadığı ve kepek ihracı	Başbakanlık	Tarım Bakanı Cavid Oral	Sözlü	09.06.1949
340	Ahmet Ali Çınar	Büyükbaş hayvan ihracı	Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı	Ekonomi ve Ticaret Bakanı Vedat Dicleli	Yazılı	07.11.1949
341	Hüseyin Ulusoy	İller Bankası Kanununa dayanarak öğretmenlerin yerlerinin değiştirilmesi	Milli Eğitim Bakanlığı	Milli Eğitim Bakanı Tahsin Banguoğlu	Sözlü	11.11.1949
342	Sinan Tekelioğlu	1331 sayılı kanunun 9. maddesinin yorum talebi ve metruk emlak konusu	Başbakanlık	Maliye Bakanı İsmail Rüştü Aksal	Sözlü	11.11.1949, 16.12.1949
343	Hüseyin Ulusoy	Demokrat Parti Genel Başkanı Celal Bayar'ın İzmir'deki beyanatı	Başbakanlık	Adalet Bakanı Fuad Sirmen	Sözlü	11.11.1949
344	Osman Nuri Köni	Seçim Kanunu tasarısını incelemek için kurulan ilim heyetine katılmak üzere Yargıtay'dan seçilen iki üye	Adalet Bakanlığı	Adalet Bakanı Fuad Sirmen	Sözlü	11.11.1949
345	Vehbi Kocagüney	Karlıova ve Çat bölgelerindeki deprem felaketine karşı şimdiye kadar alınan tedbirlerle Doğu illeri yol programının uygulanma sonucu ve Erzurum şehrinin dere üzeri mahallelerinin sel	Bayındırlık Bakanlığı	Bayındırlık Bakanı Şevket Adalan	Sözlü	11.11.1949

		afetinden kurtarılması için ne gibi tedbirler alındığı				
346	Ekrem Oran	Zeytinyağı üreticisini koruyucu ne gibi tedbirler alındığı	Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı	Ekonomi ve Ticaret Bakanı Vedat Dicleli	Sözlü	11.11.1949
347	Osman Nuri Köni	Muhalefet namına konuşanlar hakkında yapılan takibat	Başbakanlık, Adalet Bakanlığı	Adalet Bakanı Fuad Sirmen	Sözlü	14.11.1949
348	Reşad Aydın	Başbakan Yardımcısı ile Milli Eğitim Bakanı'nın gezilerinde yaptıkları toplantılar	Başbakanlık	Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Nihat Erim	Sözlü	16.11.1949
349	Muhsin Adil Binal	İlkokul öğretmenlerinin kadro ve terfi durumları	Milli Eğitim Bakanlığı	Milli Eğitim Bakanı Tahsin Banguoğlu	Sözlü	16.11.1949
350	Aziz Uras	İşkân Kanunu gereğince dağıtılmayan arazinin sahiplerine geri verilmesi için hazırlanacak izahnamenin gecikme sebebi	Maliye Bakanlığı	Maliye Bakanı İsmail Rüştü Aksal	Sözlü	16.11.1949
351	Mehmet Kâmil Boran	İşkân Kanunu'nu değiştiren 5098 sayılı kanunun geçici ikinci maddesine bazı fıkralar eklenmesi hakkındaki 5420 sayılı kanunun uygulanması	Maliye Bakanlığı	Maliye Bakanı İsmail Rüştü Aksal	Sözlü	16.11.1949
352	Ali Rıza Kırsever	Yabancı memleketlere ihracına izin verilen kepek	Hükümet	Başbakan Şemsettin Günaltay	Yazılı	16.11.1949
353	Ahmet Ali Çınar	Köylünün Ziraat Bankası'na olan borçlarının tecili ve köylüye tohumluk verilmesi	Başbakanlık	Ekonomi ve Ticaret Bakanı Vedat Dicleli	Yazılı	16.11.1949
354	Sabit Sağıroğlu	Kemaliye İlçesi'ni Pagaştaş İstasyonu'na bağlayan yolun yapılması	Bayındırlık Bakanlığı	Bayındırlık Bakanı Şevket Adalan	Yazılı	16.11.1949
355	Nuri Özsan	Karadeniz bölgesi mısır mahsulü durumu	Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı	Ekonomi ve Ticaret Bakanı Vedat Dicleli	Sözlü	18.11.1949
356	Arif Hikmet Onat	Mısır istihlak bölgesinde bu yıl da Hükümetçe tanzim satışları yapıp yapılmayacağı	Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı	Ekonomi ve Ticaret Bakanı Vedat Dicleli	Sözlü	18.11.1949
357	Cemal Kazancıoğlu	İstanbul Milletvekili Celal Bayar'ın 28 Ekim 1949 tarihli gazetelerde yayınlanan seçim hakkındaki beyanatu	İçişleri ve Adalet Bakanlıkları	Adalet Bakanı Fuad Sirmen, İçişleri Bakanı Emin Erişirgil	Sözlü	18.11.1949

358	Şükrü Süer	2762 sayılı Vakıflar Kanunu'nun hükümlerinin uygulanıp uygulanmadığı	Başbakanlık	Başbakan Şemsettin Günaltay	Yazılı	18.11.1949
359	Fethi Erimçağ	Yağlı tohumların alım, satım ve ihracı işinin Toprak Mahsulleri Ofisi'ne verilmesini gerektiren sebebin açıklanması	Hükümet	Ekonomi ve Ticaret Bakanı Vedat Dicleli	Yazılı	18.11.1949
360	Sinan Tekelioğlu	Deniz gedikli subaylarının aylık ve terfi durumları	Millî Savunma Bakanlığı	Millî Savunma Bakanı Hüsnü Çakır	Sözlü	21.11.1949
361	Ahmet Tahtakılıç	Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün 6 Ağustos 1949 tarihinde gazetelerde yayınlanan beyanati	Başbakanlık	Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Nihat Erim	Sözlü	23.11.1949
362	Ahmet Kemal Silivri	İstanbul Milletvekilliğine seçilen Atıf Ödül'ün askerlik durumu	Millî Savunma Bakanlığı	Millî Savunma Bakanı Hüsnü Çakır	Sözlü	23.11.1949
363	Hasan Polatkan	Kuraklığa uğrayan mntıklar halkına yemeklik, tohumluk ve hayvan yemi dağıtımı ile kuraklığı tahakkuk eden illerin bildirilmesi	Başbakanlık	Tarım Bakanı Cavid Oral	Sözlü	23.11.1949
364	Vehbi Kocagüney	Mevsim dolayısıyla Kadirli'de toplanan tarım işçilerinin durumu	Çalışma Bakanlığı	Çalışma Bakanı Reşat Şemsettin Sirer	Sözlü	23.11.1949
365	Ahmet Kemal Varınca	İspir ve Bayburt ilçeleri köylerinde kuraklığa uğrayan halkın durumu	Başbakanlık	Tarım Bakanı Cavid Oral	Sözlü	25.11.1949
366	Sedad Pek	İzmir avukatlarından Rauf Onursal hakkında verilen tevkif kararının infaz edilmemesi sebebi	Adalet ve İçişleri Bakanları	Adalet Bakanı Fuad Sirmen, İçişleri Bakanı Emin Erişirgil	Sözlü	25.11.1949
367	Fethi Erimçağ	Yedek piyade teğmen Ömer Fevzioğlu İrfan Töre'nin askerlik durumu	Millî Savunma Bakanlığı	Millî Savunma Bakanı Hüsnü Çakır	Yazılı	25.11.1949
368	Nuri Özsan	Polatlı Belediye Başkanı Hakkı Mumcuoğlu'na Askeri Mahkemece verilen hükmün infaz edilmemesi sebebi	Başbakanlık	Başbakan Şemsettin Günaltay	Yazılı	25.11.1949
369	İhsan Olgun	Orta Anadolu köylüsünün kalkınması için Hükümetçe ne gibi tedbirler alındığı	Tarım, Ekonomi ve Ticaret Bakanlıkları	Tarım Bakanı Cavid Oral, Ekonomi ve Ticaret Bakanı Vedat Dicleli	Sözlü	28.11.1949
370	Adnan Adıvar ve 5 arkadaşı	İstanbul Belediyesi'nin umumi belediye sistemine ırcanın gecikme sebebi	İçişleri Bakanlığı	İçişleri Bakanı Emin Erişirgil	Sözlü	30.11.1949

371	Sahir Kurutluoğlu	Büyük Doğu Mecmuasında Atatürk ve üniversiteli kızlar aleyhinde yayınlanan yazılardan dolayı ne gibi adli işlem yapıldığı ve Mümtaz Fayık Fenik hakkındaki kesinleşen mahkûmiyet ilânının infaz edilmemesi sebebi	Adalet, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlıkları	Adalet Bakanı Fuad Sirmen, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Kemali Bayazit	Sözlü	30.11.1949
372	Sabit Sağiroğlu	Tercan İlçesindeki okul binası	Millî Eğitim Bakanlığı	Millî Eğitim Bakanı Tahsin Banguoğlu	Yazılı	30.11.1949
373	Ziya Ersin Cezaroglu	Kuraklık yüzünden hayvanlarını yok pahasına satmakta olan çiftçilerin durumu	Tarım, Ekonomi ve Ticaret Bakanlıkları	Tarım Bakanı Cavid Oral, Ekonomi ve Ticaret Bakanı Vedat Dicleli	Sözlü	02.12.1949
374	Sinan Tekelioğlu	Adalet cihazı ile milletvekili dokunulmazlığı ve ara seçimler	Başbakanlık	Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Nihat Erim, Adalet Bakanı Fuad Sirmen	Sözlü	02.12.1949
375	Faik Kurdoğlu	Amerika'nın bazı memleketler tütünlerine % 50 tarife tenzilatı tatbik edeceği ve Türkiye'nin bundan faydalanamayacağı şayiası	Dışişleri Bakanlığı	Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak	Sözlü	02.12.1949
376	Sadık Aldoğan	Denizli Milletvekili Reşad Aydın'ın tarafından vuku bulan ihbar üzerine evinde yapılan arama	Adalet Bakanlığı ve Başbakanlık	Adalet Bakanı Fuad Sirmen, Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Nihat Erim	Sözlü	05.12.1949
377	İhsan Hâmit Tigrel	Bankaların mevduatı artırmak için başvurdıkları piyango usulü	Maliye Bakanlığı	Maliye Bakanı İsmail Rüştü Aksal	Sözlü	05.12.1949
378	Nuri Özsan	Polatlı Belediye Başkanı Hakkı Mumcuoğlu hakkındaki kesinleşen hükmün infaz edilmemesi sebebi	Adalet Bakanlığı	Adalet Bakanı Fuad Sirmen,	Sözlü	05.12.1949
379	Muhittin Baha Pars	Dilimize yabancı gelen uydurma kelimelere okul kitaplarında yer verilmesine bundan sonra da devam edilip edilmeyeceği	Millî Eğitim Bakanlığı	Millî Eğitim Bakanı Tahsin Banguoğlu	Sözlü	07.12.1949
380	Muzaffer Koçak	Başkale'deki birliklerin erzak ve eşya nakliyatı	Millî Savunma Bakanlığı	Millî Savunma Bakanı Hüsnü Çakır	Sözlü	14.12.1949

381	Muzaffer Koçak	İran sınırında yapılmakta olan soygunculuk ve talanın önlenmesi için ne gibi tedbirler alındığı	İçişleri Bakanlığı	İçişleri Bakanı Emin Erişirgil	Sözlü	14.12.1949
382	Fahri Kurtuluş	Metruk emlakten Matosyan Matbaasının kiralama ve satın alma işlemleri	Maliye Bakanlığı	Maliye Bakanı İsmail Rüştü Aksal	Sözlü	16.12.1949
383	Sinan Tekelioğlu	Emekli Kanunu'nun 39. maddesinin (B) fıkrasının uygulanma şekli ile hayat pahalılığı için alınan önleyici tedbirler ve hamur ekmek çıkaran fırınlar	Başbakanlık	Maliye Bakanı İsmail Rüştü Aksal, Ekonomi ve Ticaret Bakanı Vedat Dicleli, Başbakan Şemsettin Günaltay	Sözlü	16.12.1949
384	Fahri Kurtuluş	Askeri uçak kazaları ile askeri pilotların yetiştirilmesi ve askeri uçak merkezlerinin durumu	Millî Savunma Bakanlığı	Millî Savunma Bakanı Hüsnü Çakır	Sözlü	19.12.1949
385	Vehbi Kocagüney	Yolluk Kanunu'nda bir değişiklik yapıp yapılmayacağı	Başbakanlık	Maliye Bakanı İsmail Rüştü Aksal	Sözlü	19.12.1949
386	Ahmet Remzi Yüreğir	İsviçre'de ölen Abbas Hilmi Paşa'nın dış memleketlerdeki hukuki durumu ile intikal eden emvalinden alınacak Veraset Vergisi	Dışişleri, İçişleri, Maliye Bakanlıkları	Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak, Maliye Bakanı İsmail Rüştü Aksal, İçişleri Bakanı Emin Erişirgil	Sözlü	21.12.1949
387	Fahri Karakaya	Keban İlçesi merkezinde gümüşlü kurşun madenini işletmek üzere kurulan fabrikanın durumu	İşletmeler Bakanlığı	İşletmeler Bakanı Münir Birsal	Sözlü	21.12.1949
388	Emin Soysal	Maraş, Pazarcık ve Besni bölgelerindeki bataklığın ne zaman kurutulmasına başlanacağı	Bayındırlık Bakanlığı	Bayındırlık Bakanı Şevket Adalan	Sözlü	21.12.1949
389	Ziya Geboloğlu	Bitlis Orman İşletmesi'nin durumu	Tarım Bakanlığı	Tarım Bakanı Cavid Oral	Sözlü	23.12.1949
390	Ahmed Veziroğlu	Dinar İlçesi'nin Başmakçı Bucağında inşa ettirilen çamaşırlık binası	İçişleri Bakanlığı	İçişleri Bakanı Emin Erişirgil	Yazılı	23.12.1949
391	Yunus Muammer Alakant	Tütünlere konulan fiyatlar ile % 5'lerden biriken 30 milyon liranın durumu ve hangi bölge tütünlerinin kalite itibariyle düşük olduğu	Gümrük ve Tekel Bakanlığı	Gümrük ve Tekel Bakanı Fazıl Şerafettin Bürge, Devlet Bakanı Cemil Sait Barlas	Sözlü	26.12.1949

		ve bu yılki rekoltenin tahmini miktarı				
392	Ziya Geboloğlu	Yasak bölge haline sokulmuş olan Mutki İlçesine bağlı dört köy	İçişleri Bakanlığı	İçişleri Bakanı Emin Erişirgil	Sözlü	26.12.1949
393	Muzaffer Akalın	Kendir fiyatları	Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı	Ekonomi ve Ticaret Bakanı Vedat Dicleli	Yazılı	30.12.1949
394	Fahri Kurtuluş	“Vadim” adlı kitap hakkında ne gibi işlem yapıldığı	Milli Eğitim Bakanlığı	Milli Eğitim Bakanı Tahsin Banguoğlu	Sözlü	06.01.1950
395	Fahri Kurtuluş	İstanbul Öğrenci Yurdu binasının durumu ile yeni yapılacak yurt	Milli Eğitim Bakanlığı	Milli Eğitim Bakanı Tahsin Banguoğlu	Sözlü	06.01.1950
396	Emin Soysal	Elbistan, Afşin, Göksun ve Gürün ilçelerinden kuraklık dolayısıyla göç eden ailelerin durumu ile bu ilçeler ovalarının sulanması ve zirai kalkınması	Başbakanlık	Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Kemali Bayizit	Sözlü	06.01.1950
397	Hüsametdin Tugaç	Kars’ın İçdir İlçesi’nde ve Aras Nehri üzerinde 1927 anlaşması gereğince yapılmış olan Serdarabat Barajı	Başbakanlık	Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak	Sözlü	06.01.1950
398	Esad Oktay	Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumu’nun Kars’taki çalışmaları	Tarım Bakanlığı	Tarım Bakanı Cavid Oral	Sözlü	06.01.1950
399	Yusuf Mardin	İş Kazalarıyla Meslek Hastalıkları ve İhtiyarlık ve Hastalık Sigortaları kanunlarının uygulanmasında yabancı müesseselerde çalışan yabancı uyruklu şahısların durumları hakkında ne düşünüldüğü	Çalışma Bakanlığı	Çalışma Bakanı Reşat Şemsettin Sirer	Sözlü	09.01.1950
400	İhsan Yalçın	Bolu İlinde kâğıt hamuru tesisleri yapılması hakkındaki inceleme sonucu	İşletme, Ekonomi ve Ticaret Bakanlıkları	Ekonomi ve Ticaret Bakanı Vedat Dicleli, İşletmeler Bakanı Münir Birsell	Yazılı	09.01.1950
401	Şahin Lâçin	İzmir’deki Tayyare Tamir Atelyesiyle Eskişehir Hava Tümen Karargâhının yerlerinin değiştirilmesi sebepleri, Hava Ordusundan ne kadar uçucunun çıkarıldığı ve Etimesgut’ta yaptırılan yol	Millî Savunma Bakanlığı	Millî Savunma Bakanı Hüsnü Çakır	Sözlü	11.01.1950

402	Fuat Umay	Kırklareli doğusundan geçen Büyükdere'de yaptırılacak baraj ile Hediye Köyü yakınında açılacak galeri	Bayındırlık Bakanlığı	Bayındırlık Bakanı Şevket Adalan	Sözlü	11.01.1950
403	Kemal Özçoban	1950 yılı radyo ücretlerine yapılacak bir misli zam	Başbakanlık	Maliye Bakanı İsmail Rüştü Aksal	Sözlü	11.01.1950
404	Kemal Zeytinoğlu	Devlet Demiryolları ve Limanları İşletme Genel Müdürlüğü Kuruluş Kanunu, işçilerin yükseltme durumu, kilometre primleri, ağır işlerde çalışan işçilerin tazminatları	Ulaştırma Bakanlığı	Ulaştırma Bakanı Kemal Satır	Sözlü	13.01.1950
405	Fuat Umay	Korunmaya muhtaç çocuklar hakkındaki 5387 sayılı Kanunun uygulanma tarzı	Milli Eğitim Bakanlığı, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı	Milli Eğitim Bakanı Tahsin Banguoğlu, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Kemali Bayizit	Sözlü	13.01.1950
406	Asım Gürsu	Güzel Sanatlar Akademisi Mimari şubesi öğrencilerinden bazılarının vâkı şikâyetlerine cevap verilmemesi sebepleri	Milli Eğitim Bakanlığı	Milli Eğitim Bakanı Tahsin Banguoğlu	Yazılı	13.01.1950
407	Senihi Yürüten	Yeni bir Taşıt Kanunu'nun getirilmemesi sebebi, 3827 sayılı Kanuna aykırı taşıt alınıp alınmadığı, resmi taşıtları şahsi maksatlar için kullananlar hakkında kovuşturma yapılıp yapılmadığı	Başbakanlık	Devlet Bakanı Cemil Sait Barlas, İçişleri Bakanı Emin Erişirgil	Sözlü	16.01.1950
408	Hasan Dinçer	Cumhurbaşkanının annesi tarafından istenen Kâbe örtüsü	Başbakanlık	Devlet Bakanı Cemil Sait Barlas	Sözlü	16.01.1950
409	Yunus Muammer Alakant	Yerli Ürünler Türk Anonim Ortaklığı'nın 1946-1947 yılı mahsulünden satın aldığı tütünler	Başbakanlık	Ekonomi ve Ticaret Bakanı Vedat Dicleli	Sözlü	20.01.1950
410	Fahri Karakaya	Kurulması düşünülen et kombinaları	Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı	Ekonomi ve Ticaret Bakanı Vedat Dicleli	Sözlü	20.01.1950
411	Hakkı Gedik	Alınmış ve alınacak gemilerin tip ve vasıflarıyla Denizyolları işletmeciliği, Genel Müdürlük kuruluşunda değişiklik yapılmasının düşünüldüğü	Ulaştırma Bakanlığı	Ulaştırma Bakanı Kemal Satır	Sözlü	23.01.1950

		düşünülmümediği, Amerika'dan 1947 yılında satın alınan 6 gemi ile gemi satın almakla da görevli heyet				
412	Cevdet Kerim İncedayı	Cumhuriyetin 10. yılında ilçe merkezinden gönderilen topraklar ile Kıbrıs'lı gençlerin bir şışede biriktirerek hediye ettikleri kan	Başbakanlık	Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak	Sözlü	23.01.1950
413	Ahmet Remzi Yüreğir	Bozuk çıkan ekmekler, hayat pahalılığı ve yabancı memleketlerden ithal edilen un, Ziraat Bankası'nca çiftçiye ve Emlâk Kredi Bankası'nca inşaat sahiplerine gereken kreditinin yapılmaması, bankalardaki halk mevduatı, ihraç mallarımızın satış durumu	Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı	Ekonomi ve Ticaret Bakanı Vedat Dicleli	Sözlü	25.01.1950
414	Ahmed Veziroğlu	Dinar İlçesi'nde Lûtfi Emekli'ye ait kahvenin kapatılmasında kanunsuz bir işlem yapılıp yapılmadığı	İçişleri Bakanlığı	İçişleri Bakanı Emin Erişirgil	Yazılı	25.01.1950
415	Fahri Kurtuluş	Türk işçileri hakkında bazı gazetelerde çıkan yazılar	Çalışma Bakanlığı	Çalışma Bakanı Reşat Şemsettin Sirer	Sözlü	27.01.1950
416	Ali Rıza Arı	Sanayi ve Teşviki Sanayi, Küçük Sanatlar, Yüksek Ekonomi Şurası ve Kooperatifler Kanunu tasarılarının bugüne kadar Meclis'e gönderilmemesi sebebi	Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı	Ekonomi ve Ticaret Bakanı Vedat Dicleli	Sözlü	01.02.1950
417	Aziz Uras	Hastalara has ekmek verilmesi hakkında ne düşünüldüğü	Başbakanlık	Ekonomi ve Ticaret Bakanı Vedat Dicleli	Sözlü	01.02.1950
418	Ahmet Ali Çınar	Hayriye Köyü'nün tekrar Yeşilova İlçesi'ne bağlanması için ne düşünüldüğü	İçişleri Bakanlığı	İçişleri Bakanı Emin Erişirgil	Yazılı	01.02.1950
419	Muzaffer Akalin	Azdavay kömürlerinin Etibank eliyle Devlet İşletmesi haline ne vakit getirileceği	Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı	Ekonomi ve Ticaret Bakanı Vedat Dicleli	Yazılı	01.02.1950
420	Hıfzı Oğuz Bekata	İslah edilmesi gereken Muamele Vergisi konusu hakkında ne gibi tedbirler düşünüldüğü	Maliye Bakanlığı	Maliye Bakanı İsmail Rüştü Aksal	Sözlü	03.02.1950

421	Vehbi Kocagüney	Subaylara mahsus yeni Barem Kanunu tasarısının ne vakit Meclis'e getirileceği	Başbakanlık	Millî Savunma Bakanı Hüsni Çakır	Sözlü	03.02.1950
422	Kasım Ener	1949 yılı pamuk mahsulü durumu ve devlet dokuma fabrikalarınca satın alınan pamuk miktarı ile iç ve dış pamuk satışlarındaki politikanın ne olduğu	Ticaret ve İşletmeler Bakanlıkları	Ekonomi ve Ticaret Bakanı Vedat Dicleli	Sözlü	06.02.1950
423	Kâmil Gündeş	Çiftçinin kalkınması, Uzunyayla'nın sulanması, Zamanlı Çayır, Kayseri Merkez İlçesi arazisinin sulama işi ile Kayseri şehrinin batı batı-güneyindeki bataklıkların kurutulması	Tarım ve Bayındırlık Bakanlıkları	Bayındırlık Bakanı Şevket Adalan, Tarım Bakanı Cavid Oral	Sözlü	06.02.1950
424	Yusuf Ziya Ortaç	Karadeniz bölgesinde açlık başladığı ve bu yüzden bazı köylerin boşaldığına dair olan neşriyat	Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı	Ekonomi ve Ticaret Bakanı Vedat Dicleli	Sözlü	06.02.1950
425	Vehbi Kocagüney	Erzurum ilçelerine bağlı bazı köyler halkının çekmekte oldukları yiyecek sıkıntısı	Başbakanlık	Ekonomi ve Ticaret Bakanı Vedat Dicleli	Sözlü	03.03.1950
426	Nurettin Ünen	Teftiş Kanunu tasarısının Meclis'e getirilmeme sebebi	Başbakanlık	İçişleri Bakanı Emin Erişirgil	Sözlü	03.03.1950
427	Nurettin Ünen	Devlet Basımevlerinin Birleştirilmesi hakkındaki kanun tasarısının Meclis'e getirilmemesi sebebi	Başbakanlık	Maliye Bakanı İsmail Rüştü Aksal	Sözlü	03.03.1950
428	Vehbi Kocagüney	Gedikli Erbaşlar hakkındaki kanun tasarısının 1950 mali yılından önce Meclis'e getirilmesinin mümkün olup olmadığı	Millî Savunma Bakanlığı	Millî Savunma Bakanı Hüsni Çakır	Sözlü	03.03.1950
429	Ali Rıza Kırsever	Çatalca İlçesine bağlı Çöplüce Köyündeki vatandaşlara tahsis edilen gayrimenkullere ait tapu senetlerinin şimdiye kadar verilmemesi sebebi	Başbakanlık	Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Kemali Bayizit, Adalet Bakanı Fuad Sirmen	Sözlü	06.03.1950
430	Muhittin Baha Pars	Mümtaz Faik Fenik'in durumu	Adalet, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlıkları	Adalet Bakanı Fuad Sirmen, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Kemali Bayizit	Sözlü	06.03.1950

431	Sinan Tekelioğlu	Ceyhan İlçesi su işinin ne durumda olduğu	İçişleri Bakanlığı	İçişleri Bakanı Emin Erişirgil	Sözlü	06.03.1950
432	Suphi Bedri Uluç	Hatay bölgesinde soğuklardan donan narenciye, malta eriği ve zeytin ağaçlarının yeniden yetiştirilmesi için ne düşünüldüğü	Tarım Bakanlığı	Tarım Bakanı Cavid Oral	Sözlü	10.03.1950
433	Tezer Taşkıran	İran'da çıkan sığır vebası salgınının memleketimiz hayvanlarına sirayet etmemesi için ne gibi tedbirler alındığı	Tarım Bakanlığı	Tarım Bakanı Cavid Oral	Sözlü	10.03.1950
434	Abidin Potuoğlu	Yazlık ekim için çiftçiye tohumluk ve hayvan yemi verilip verilmeyeceği	Başbakanlık	Tarım Bakanı Cavid Oral	Sözlü	10.03.1950
435	Sadık Aldoğan	Muhalef partilere mensup vatandaşların siyasi toplantılarda izhar ettikleri siyasi fikir ve kanaatler, muhalif gazete başyazarları	Başbakanlık, Adalet Bakanlığı	Adalet Bakanı Fuad Sirmen	Sözlü	10.03.1950
436	Hakkı Gedik	Devlet kalkınma planı, hususi teşebbüse verilecek iş sahası, devletçilik rejimi ve Devlet İktisadi Teşekkülleri	Başbakanlık	Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Vekili Cemil Sait Barlas	Sözlü	13.03.1950
437	Eminittin Çeliköz	Körfez mıntkasında Zeytincilik Enstitüsü tesisi Edremit'teki tapulu ve tapusuz zeytinliklerin köylüye dağıtılması ve Zeytincilik Kanunu tasarısının ne vakit Meclis'e getirileceği	Tarım Bakanlığı	Tarım Bakanı Cavid Oral	Sözlü	13.03.1950
438	Muzaffer Akalın	Azdavay kömürlerinin işletilmesi ile ilgili hazırlıklar	İşletmeler Bakanlığı	İşletmeler Bakanı Münir Birsal	Yazılı	15.03.1950
439	Ali Rıza Kırsever	Yurdun dağlık ve ormanlık bölgelerinde gezen domuzlardan çiftçiye korumak için ne düşünüldüğü	Tarım Bakanlığı	Tarım Bakanı Cavid Oral	Sözlü	20.03.1950
440	Senihi Yürüten	Çine İlçesinin Abak Köyünde 13 vatandaşa yapılan işkence	İçişleri Bakanlığı	İçişleri Bakanı Emin Erişirgil	Sözlü	20.03.1950
441	Kemal Zeytinoğlu	Eskişehir'de meydana gelen sel felaketi	Hükümet	Bayındırlık Bakanı Şevket Adalan	Sözlü	22.03.1950, 23.03.1950

442	Hulusi Oral	Eskişehir’de meydana gelen su baskınının verdiği zararlar ve alınacak tedbirler	Bayındırlık Bakanlığı	Bayındırlık Bakanı Şevket Adalan	Sözlü	22.03.1950
443	Niyazi Aksu	Manavgat İlçesinin Ulan Ovasının sulama işi, Serik İlçesinin Çiftçi alanının sulama etüdü ve Karagöl’ün kurutulması için ne düşünüldüğü	Bayındırlık ve Tarım Bakanlıkları	Bayındırlık Bakanı Şevket Adalan, Tarım Bakanı Cavid Oral	Sözlü	23.03.1950
444	Nurettin Ünen	İskenderun İlçesinde krom madeni arama sahasını genişletmek isteyen bir vatandaşa izin verilmemesi sebebi	Başbakanlık	Ekonomi ve Ticaret Bakanı Vedat Dicleli	Yazılı	23.03.1950
445	Mehmet Aşkar	Afyon-Akşehir arasındaki arazi sahiplerinin Excavateur verilmesi dilekleri	Bayındırlık Bakanlığı	Bayındırlık Bakanı Şevket Adalan	Yazılı	23.03.1950
446	Muzaffer Akalın	Karaçomak, Karadere ve Bozkurt derelerinin taşmasına ve tahriplerine mani olmak üzere Bayındırlık Bakanlığı’nca alınan tedbirlere Orman Genel Müdürlüğü’nün de katılması	Tarım Bakanlığı	Tarım Bakanı Cavid Oral	Yazılı	23.03.1950

EK 2:**TMMM GENEL KURULU'NDA GÖRÜŞÜLEN
DOKUNULMAZLIK DOSYALARI**

	Dokunulmazlığı kaldırılmak istenen milletvekili	Seçim bölgesi	Davanın konusu	Karma Komisyonun önerisi	Genel Kurul'da görüşülme tarihi	Genel Kurul kararı
1	Kemal Özçoban	Afyon	Dövmeye teşebbüs	Kovuşturma ve yargılamanın dönem sonuna bırakılması	26.05.1947	Rapor kabul edildi
2	Müştak Aktan	Ağrı	Hazine vekili bulunduğu sırada Hazineye ait davaları ve icra işlerini takip etmemek ve Hazine aleyhine dava kabul eylemek	Dönem sonuna bırakılması	26.05.1947	Rapor kabul edildi
3	Talat Simer	Bursa	Demokrat Parti'yi tahkir etmek	Dönem sonuna bırakılması	26.05.1947	Rapor kabul edildi
4	Niyazi Çitakoğlu	Çanakkale	Vazife aleyhinde tenkidi mutazammın ve meslek inzibatını muhil mahiyette Nevşehir Cumhuriyet Savcısı Yardımcısı Remzi Balkanlı tarafından yazılan yazıların neşrinden dolayı Başkent Gazetesi sorumlusu olarak	Dönem sonuna bırakılması	26.05.1947	Rapor kabul edildi
5	Niyazi Çitakoğlu	Çanakkale	Neşir yoluyla hakaret	Dönem sonuna bırakılması	26.05.1947	Rapor kabul edildi
6	Cemil Sait Barlas	Gaziantep	Yalvaç Belediye Salonunda halka konuştuğu sırada Yalvaç tüccarlarından Sadık Kuyucu'yu gıyabında tahkir ettiği	Dönem sonuna bırakılması	30.05.1947	Rapor kabul edildi
7	Abdullah Çilli	Hatay	Süveydiye Bucağı eski Belediye Başkanı olarak hakikate aykırı ilmühaber tasdik ettiği	Dönem sonuna bırakılması	30.05.1947	Rapor kabul edildi
8	Halil Atalay	İçel	Devlet ormanından ruhsatsız ağaç kestirmek	Dönem sonuna bırakılması	30.05.1947	Rapor kabul edildi
9	Cihad Baban	İstanbul	Neşir yoluyla hakaret	Dönem sonuna bırakılması	30.05.1947	Rapor kabul edildi
10	Cihad Baban	İstanbul	Neşir yoluyla hakaret	Dönem sonuna bırakılması	30.05.1947	Rapor kabul edildi
11	Cihad Baban	İstanbul	Gönderilen bir tavzih yazısını neşretmediğinden	Dönem sonuna bırakılması	02.06.1947	Rapor kabul edildi
12	Cihad Baban	İstanbul	Neşir yoluyla hakaret	Dönem sonuna bırakılması	02.06.1947	Rapor kabul edildi
13	Fuad Köprülü	İstanbul	Hariçte devletin itibar ve nüfuzunu kırarak şekilde Devletin iç durumu hakkında asılsız haberler yayınlamak	Dosyanın hükümete iadesi	02.06.1947	Rapor kabul edildi
14	Hüseyin Cahit Yalçın	İstanbul	Bir yazı dolayısıyla tahkir edildiğini iddia eden Manisa	Dosyanın hükümete	02.06.1947	Rapor kabul edildi

			Beynelmillel Moris Şinasi Hastanesi Başhekimi Necdet Otaman'ın yaptığı şikayet üzerine gazetesinin sahibi olarak	iadesi		
15	Haydar Rüştü Öktem	İzmir	Neşir yoluyla hakaret	Dönem sonuna bırakılması	02.06.1947	Rapor kabul edildi
16	Muhsin Faik Dündar	Konya	Konya eski Belediye Başkanı olarak görevini kötüye kullandığı iddiasıyla	Dönem sonuna bırakılması	04.06.1947	Rapor kabul edildi
17	Adnan Menderes	Kütahya	Celalettin Rodoslu'yu tahkir ve geceleyin rızası hilafına evine girmek suretiyle konut dokunulmazlığını ihlal ettiği	Dönem sonuna bırakılması	04.06.1947	Rapor kabul edildi
18	Mehmet Sadık Eti	Malatya	1944 yılı içinde Kemaliye Belediye binasında vukua gelen yangında, mesai saatleri dışında belediyede nöbetçi bulundurmamak ve tedbir almamak suretiyle görevini savsakladığı	Dönem sonuna bırakılması	04.06.1947	Rapor kabul edildi
19	Kasım Ener	Seyhan	Adana Belediye Başkanı bulunduğu sırada vazifesini kötüye kullanmaktan sanık	Dönem sonuna bırakılması	04.06.1947	Rapor kabul edildi
20	Sinan Tekelioğlu	Seyhan	Hakaret suçundan dolayı	Dönem sonuna bırakılması	04.06.1947	Rapor kabul edildi
21	Cevdet Kerim İncedayı	Sinop	Sinop Avukatlarından Necati Memişoğlu'nu tahkir ettiği iddiasıyla	Dönem sonuna bırakılması	06.06.1947	Rapor kabul edildi
22	Rahmi Apak	Tekirdağ	Vatan Gazetesi başyazarı Ahmet Emin Yalman'ı tahkir ettiği iddiasıyla	Milletvekili olmaması dolayısıyla dosyanın hükümete iadesi	06.06.1947	Rapor kabul edildi
23	Kemal Cenap Berksoy	Yozgat	Adil İltekin'i tahkir ettiği ve dövdüğü iddiasıyla	Dönem sonuna bırakılması	06.06.1947	Rapor kabul edildi
24	Sabri Koçer	Zonguldak	Kozlu Belediyesince Toprak Mahsulleri Ofisinden Belediye ihtiyacı için alınan unun bir kısmını tahsis edilen gaye dışında sarfetmek	Dönem sonuna bırakılması	06.06.1947	Rapor kabul edildi
25	Ahmed Veziroğlu	Afyon	Dinar Ceza Yargıcı Hulusi Oskay'a iftira etmek	Dönem sonuna bırakılması	12.01.1948	Rapor kabul edildi
26	Sadık Aldoğan	Afyon	Alsancak'ta D.P. Ocağında yapılan bir toplantıda konuşarak halkı kanuna ademi itaata tahriki mutazammın bazı sözler sarfetmek	Dönem sonuna bırakılması	12.01.1948	Rapor kabul edildi
27	Ahmet Eymir	Amasya	Samsun Belediyesi Başkanlığı döneminde muhtaç ve fakir halkın yakacak ihtiyacını karşılamak üzere ucuz fiyatla alınmış olan odunların tevzi ve satışlarında ihmal göstermek	Dönem sonuna bırakılması	12.01.1948	Rapor kabul edildi
28	Abdurrahman Konuk	Bursa	Neşir yoluyla tehdit ve hakarete bulunan ve bir dövme hadisesini	Dönem sonuna bırakılması	12.01.1948	Rapor kabul edildi

			esash surette değiştirerek devlet kuvvetlerine karşı halkın güvenini bozan Ant gazetesi sahibi olması nedeniyle			
29	Abdurrahman Konuk	Bursa	Neşir yoluyla hakarete bulunmak	Dönem sonuna bırakılması	12.01.1948	Rapor kabul edildi
30	Niyazi ıtakoğlu	Çanakkale	Matbuat Kanununun 30. maddesine muhalif hareketten dolayı Başkent Gazetesi sahibi olarak	Dönem sonuna bırakılması	12.01.1948	Rapor kabul edildi
31	Fethi Erimçağ	Edirne	Dvmek ve kanunen cürüm teşkil eden fiili alenen meth istihsan etmek	Dönem sonuna bırakılması	12.01.1948	Rapor kabul edildi
32	Emin Sazak	Eskişehir	Görevi icabı Eskişehir istasyonunda intizamı sağlamaya alışan Emniyet Müdürü Hamdi Konuralp’a hakaret etmek	Dönem sonuna bırakılması	12.01.1948	Rapor kabul edildi
33	Fuat Köprülü	İstanbul	Görevi icabı Eskişehir istasyonunda intizamı sağlamaya alışan Başkomiser Recep Dayıoğlu’na hakaret etmek	Dönem sonuna bırakılması	12.01.1948	Rapor kabul edildi
34	Kemal Turan	Isparta	Neşir yoluyla hakaret	Dönem sonuna bırakılması	12.01.1948	Rapor kabul edildi
35	Hasan li Yücel	İzmir	Neşir yoluyla hakaret	Dönem sonuna bırakılması	12.01.1948	Rapor kabul edildi
36	Muhsin Faik Dündar	Konya	Konya Belediyesi eski başkanı olarak görevini kötüye kullanmak	Dönem sonuna bırakılması	12.01.1948	Rapor kabul edildi
37	Suut Kemal Yetkin	Urfa	Matbuat Kanununa muhalif hareketten sanık Sanat ve Edebiyat dergisi yazı işlerini fiilen idare eden Selahattin Batu ve Ltfi Ay’ın mahkmiyetlerine ve cezalarının teciline karar verilerek hükmün Yargıtay’ca onanması nedeniyle adı geçen derginin sahibi olduğu cihetle Yetkin hakkında da aynı fiilden kovuşturma yapılabilmesi için	Dönem sonuna bırakılması	12.01.1948	Rapor kabul edildi
38	Ahmet Sungur	Yozgat		Vefat ettiği için Hkmete iade	23.01.1948	Vefat etti
39	Sadık Aldoğan	Afyon	23-24 Eylül 1947 akşamları Trabzon D.P.binasında verdiği konferansta Cumhurbaşkanı aleyhine lisanen tecavzatta bulunduğu ve kanunlara karşı gelmeye halkı teşvik etmek	Dönem sonuna bırakılması	23.01.1948	Rapor kabul edildi
40	Sadık Aldoğan	Afyon	D.P. Kurultayı’nın 9.1.1947 günlü oturumunda köylünün durumundan bahsederken (eski hamam eski tas, yalnız tellklar değişti), 12.1.1947 tarihli Ulus gazetesinde bu sözünün jandarmaya matuf olduğunu açıkladığı cihetle devletin emniyet kuvvetlerine hakaret etmek	Dönem sonuna bırakılması	23.01.1948	Rapor kabul edildi

41	Sadık Aldoğan	Afyon	7-8/7/1947 gecesi D.P. Kumkapı, Nişancı Semt Ocağı bahçesinde yapılan umumi toplantıda Büyük Millet Meclisi'ni ve Hükümetin manevi şahsiyetini alenen tahkir etmek, halkı kanunlara karşı gelmeye teşvik edici sözler söylemek ve kanunlara alenen sövmek	Dokunulmazlığın kaldırılması	13.02.1948	Dosya dönem sonuna bırakıldı
42	Sadık Aldoğan	Afyon	Adnan Menderes'in Demokrasi gazetesinde yayınlanan demecinin suç olduğundan dolayı Aldoğan'ın Demokrat gazetesinin sahibi olması	Dönem sonuna bırakılması	13.02.1948	Rapor kabul edildi
43	Saim Ergenekon	İçel	Mersin'in Arslan köyünde muhtar seçimi yapıldığı sırada jandarmalara toplu bir halde hücum ederek komutan ve erleri yaralayan sanıkları bu suçta işlemeye teşvik ettiği	Dönem sonuna bırakılması	13.02.1948	Rapor kabul edildi
44	Adnan Menderes	Kütahya	Demokrat İzmir ve Yeni Asır gazetelerinde yayınlanmış olan demecinin Büyük Millet Meclisi'nin meşruiyeti hakkında suizanni davet edecek şekilde mütecavizane mahiyeti haiz bulunduğu ve Hükümetin manevi şahsiyetini alenen tahkir ve tezyifi tazammun eylediği cihetle	Dokunulmazlığın kaldırılmasına mahal görülmedi	13.02.1948	Rapor kabul edildi
45	Nuri Tarhan	Zonguldak	Devrek Belediyesi Başkanı iken memurluk vazifesini kötüye kullandıkları ihbarı sonucu	Dönem sonuna bırakılması	13.02.1948	Rapor kabul edildi
46	Mustafa Korkut	Antalya	Ölü Şaban'a ait terekeden mahkemece 15.07.1944 tarihinde yediemin sıfatıyla kendisine teslim olunan keçileri başkasına vermek	Dönem sonuna bırakılması	26.05.1948	Rapor kabul edildi
47	Asım Us	Çoruh	Sahibi bulunduğu Vakit Matbaasında basılan (Ekmekçi Kadın) adlı kitabın üzerine matbaanın adını yazmamak suretiyle Matbuat Kanununun 7. maddesi hükmüne aykırı harekette bulunmak	Dönem sonuna bırakılması	26.05.1948	Rapor kabul edildi
48	Kemal Turan	Isparta	D.P. Müfettişlerinden Osman Bölükbaşı tarafından gönderilen cevap yazısını yayınlamamak suretiyle Matbuat Kanununun 48. maddesine aykırı harekette bulunmak	Dönem sonuna bırakılması	26.05.1948	Rapor kabul edildi
49	Hüseyin Bingöl	Çankırı	İzmir Fuarı Tekel Pavyonunda satış memuru Behçet İnçe'yi görevi başında tahkir etmek	Dönem sonuna bırakılması	27.12.1948	Rapor kabul edildi
50	Asım Us	Çoruh	Yeni Gazete'nin 15 Nisan 1948 tarihli nüshasında (Gördes Belediye Seçimleri) ve 8 Mayıs 1948 tarihli nüshasında (Gördes'te	Dönem sonuna bırakılması	27.12.1948	Rapor kabul edildi

			Bir Hâdise) başlıkları altında çıkan yazılara Gördes Kaymakamı tarafından gönderilen cevap yazılarını süresinde ve tam olarak neşretmemek suretiyle Matbuat Kanununa aykırı hareket etmekten gazetenin sahibi olarak			
51	Asım Us	Çoruh	Yeni Gazete'nin 2 Mayıs 1948 tarihli nüshasında (Gördes Belediye Seçimi Etrafında) başlığı altında çıkan yazıya Gördes Kaymakamı tarafından cevap olarak gönderilen yazıyı tam neşretmemek suretiyle Matbuat Kanununa aykırı hareket etmekten gazetenin sahibi olarak	Dönem sonuna bırakılması	27.12.1948	Rapor kabul edildi
52	Cihad Baban	İstanbul	Tasvir gazetesinin 14 Nisan 1948 tarihli nüshasının 4. sayfasında (İlgin'da: Şefik Soyer vali olunca dayak faslı başladı) başlığı altında çıkan yazıya İlgin Kaymakamı ve 25 Mayıs 1948 tarihli nüshasının 4. sayfasında (Uzunköprü Hükümet Doktorunun İlgisizliği) başlığı altında çıkan yazıya da Uzunköprü Hükümet Hekimi tarafından gönderilen cevap yazılarını kanuni süresi içinde neşretmemek suretiyle Matbuat Kanununa aykırı hareket etmekten gazetenin sahibi olarak	Dönem sonuna bırakılması	27.12.1948	Rapor kabul edildi
53	Cihad Baban	İstanbul	Ankara Milletvekili Fali Rıfki Atay'a yayın yoluyla hakarete bulundukları şikayet olunanlardan Tasvir gazetesi sahibi olarak	Dönem sonuna bırakılması	27.12.1948	Rapor kabul edildi
54	Cihad Baban	İstanbul	Tasvir gazetesinin Güneydoğu Anadolu ve havalisi muhabirliğini yapan Ali Karahan'a verilen muhabirlik vesikasının, İstanbul Valiliği'ne tasdik ettirilmeden kullanılmasına müsaade eden adı geçen gazetenin sahibi olarak, Matbuat Kanununun 21. maddesine göre takibat yapılabilmesi için	Dönem sonuna bırakılması	27.12.1948	Rapor kabul edildi
55	Hüseyin Cahit Yalçın	İstanbul	Tanin gazetesinin 13 Ekim 1947 tarihli nüshasında çıkan yazıda madde tayini suretiyle tahkir edilmiş olduğundan bahisle Cihat Ozangil tarafından şahsi dava yoluyla haklarında kovuşturma yapılması istenen sorumlulardan gazetenin sahibi olarak	Dönem sonuna bırakılması	27.12.1948	Rapor kabul edildi
56	Haydar Rüştü Öktem	İzmir	Neşir yoluyla hakarete bulundukları şikayet olunanlardan Anadolu Gazetesi'nin sahibi olarak	Dönem sonuna bırakılması	27.12.1948	Rapor kabul edildi

57	Hayrullah Ürkün	Kayseri	Memurluk görevini savsaklıkları ve kötüye kullandıkları ihbar olunanlardan Kayseri Belediye Encümeni eski üyesi olarak	Dönem sonuna bırakılması	27.12.1948	Rapor kabul edildi
58	Fahri Kurtuluş	Rize	Yedek subay bulunduğu sırada astını dövmek ve astına hakaret etmek ve seyis erini nüfuz ve kuvvet sarf ederek nezaretten çıkarmak	Dönem sonuna bırakılması	27.12.1948	Rapor kabul edildi
59	Ali Rıza İncelemendaroğlu	Zonguldak	Ocak Gazetesi'nin 4 Eylül 1948 tarihli nüshasında (Hilmi Işık'ın Cemal Aliş'e Cevabı) başlığı altında çıkan açık mektup sebebiyle vuku bulan şikâyet üzerine mesullerden gazetenin sahibi olarak	Dönem sonuna bırakılması	27.12.1948	Rapor kabul edildi
60	Reşad Aydın	Denizli	Afyon Milletvekili Sadık Aldoğan ile Millet Partisi mensuplarından Osman Bölükbaşı ve Fuat Arna haklarında, Türk Ceza Kanunu'nun 147-156. maddeleri delaletiyle 171. maddesine uygun harekette bulunduklarına dair bilerek iftira ettiği düşüncesiyle	Dönem sonuna bırakılması	30.11.1949	Dokunulmazlığı kaldırıldı
61	Sadık Aldoğan	Afyon	Matbuat Kanununa aykırı harekette bulunmaktan sanık Yeni Sabah gazetesi yazı işlerini fiilen idare eden Reşat Mahmut Yanardağ ile muhabirlerinden Niyazi Acun haklarında kamu davası açılmış olduğundan müşterek mesullerden gazetenin sahibi olarak	Dönem sonuna bırakılması	07.12.1949	Rapor kabul edildi
62	Kemal Özçoban	Afyon	İhsaniye Bucak Müdürü Hicri Seçkiner'i tahkir ettiği iddiasıyla	Dönem sonuna bırakılması	07.12.1949	Rapor kabul edildi
63	İbrahim Rauf Ayaşlı	Ankara	Ankara Belediye Komisyonu eski üyesi olarak memurluk vazifesini savsaklamak ve kötüye kullanmak iddiasıyla	Dönem sonuna bırakılması	07.12.1949	Rapor kabul edildi
64	Ahmet Hâmit Selgil	Ankara	Erbaa eski Orman Bölge Şefi Zeki Tulcalı tarafından gönderilen tekzip yazısını vaktinde neşretmemek suretiyle Matbuat Kanununa aykırı hareket ettikleri ihbar olunan Ulus gazetesinin mesullerinden gazetenin neşriyatını fiilen idare eden Ömer Cemal Sağlam hakkında Matbuat Kanununun 48. maddesine tevfi kan amme davası açılmış olduğundan gazetenin sahibi olarak	Dönem sonuna bırakılması	07.12.1949	Rapor kabul edildi
65	Rauf Bayındır	Erzincan	Asker ailelerine yardım paralarını başka yerlere sarf ettiklerinden Sayman Naci Aras ve Abdurrahman Bahadır ile beraber Erzincan Belediyesi eski başkanı olarak	Dönem sonuna bırakılması	07.12.1949	Rapor kabul edildi

66	İhsan Hâmit Tigrel	Diyarbakır	Gümrük ve Tekel Bakanlığı 1949 yılı bütçesinin tetkikine Bütçe Komisyonunca memur edildikten sonra, Bakanlıkta bütçe tetkikatı yapıldığı sırada kendisine hakaret ettiği Bakanlık Müsteşarı Hulusi Aykent tarafından şikâyet edilmesi üzerine	Dönem sonuna bırakılması	07.12.1949	Rapor kabul edildi
67	Sait Köksal	Isparta	Sason Kaymakamı bulunduğu sırada PTT İdaresine alınan direklerle muhtaç çiftçilere dağıtılan arazi ilerinde görevini kötüye kullanmak iddiasıyla	Dönem sonuna bırakılması	07.12.1949	Rapor kabul edildi
68	Cihad Baban	İstanbul	Neşir yoluyla hakarete bulundukları şikâyet olunan Tasvir gazetesinin mesullerinden yazı işlerini fiilen idare eden Bahadır Dülger ile hakareti mutazammın yazının muharriiri Vedat Refioğlu haklarında kamu davası açılmış olduğundan gazetenin sahibi olarak	Dönem sonuna bırakılması	07.12.1949	Rapor kabul edildi
69	Cihad Baban	İstanbul	Cevap yazısını neşretmemek suretiyle Matbuat Kanunu'na aykırı harekette bulundukları şikâyet olunan Tasvir gazetesinin mesullerinden yazı işlerini fiilen idare eden Bahadır Dülger hakkında kamu davası açılmış olduğundan gazetenin sahibi olarak	Dönem sonuna bırakılması	07.12.1949	Rapor kabul edildi
70	Cihad Baban	İstanbul	Neşir yoluyla hakarete bulundukları ihbar ve şikâyet olunan Tasvir gazetesi mesullerinden gazetenin neşriyatını fiilen idare eden Bahadır Dülger ile Muhabir Zeki Kandemir haklarında kamu davası açılmış olduğundan gazetenin sahibi olarak	Dönem sonuna bırakılması	07.12.1949	Rapor kabul edildi
71	Senihi Yürüten	İstanbul	1 Ağustos 1947 tarihinde Düzce'ye gelerek Ahmet Erdoğan'a ait kahvenin civarında toplanan halkla yüksek sesle konuştuğu sırada toplantının yasak olduğu ve dağılmaları için jandarma tarafından halka yapılan ihtar dolayısıyla, karakola giderek karakol komutanını görevi sırasında tahkir ettiği ihbar edilmesi nedeniyle	Dönem sonuna bırakılması	07.12.1949	Rapor kabul edildi
72	Cenap Aksu	Kocaeli	Görev sırasında Gölcük Tarım Muallimi Aziz Fıçıncıl'ı tahkir iddia ve şikâyet edilmesi nedeniyle	Dönem sonuna bırakılması	07.12.1949	Rapor kabul edildi
73	Sedad Pek	Kocaeli	Sıtkı Özer'e hakaret ettiği iddia ve şikâyet edilmesi nedeniyle	Dönem sonuna bırakılması	07.12.1949	Rapor kabul edildi
74	Etem İzzet Benice	Siirt	Ziya Şakir Soku tarafından (Mezhepler ve Tarikatler) başlığı altında Son Telgraf gazetesinde	Dönem sonuna bırakılması	07.12.1949	Rapor kabul edildi

			yayınlanmakta olan tefrikanın, aynı gazetesinin 18.8.1948 tarihli nüshasında çıkan ve halkın âr ve hayâ duygularını incitir ve Müslümanlığı tezyif eder mahiyette bulunan 91 sayılı parçasından dolayı mesullerden gazetesinin sahibi olarak			
75	Etem İzzet Benice	Siirt	Gece Postası gazetesinin 23.8.1948 tarihi nüshasında, gazete sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden şahısların adları ve hangi matbaada basıldığı yazılmamış olduğundan bu gazeteyi basan Son Telgraf matbaası sahibi olarak	Dönem sonuna bırakılması	07.12.1949	Rapor kabul edildi
76	Etem İzzet Benice	Siirt	Yayın yoluyla İstanbul Milletvekili Cihad Baban'ı tahkir ettiği şikayet olunan Son Telgraf ve Gece Postası gazeteleri mesullerinden yazı işlerini fiilen idare eden Nurettin Oryan ve Haluk Cemal Beydeşman haklarında kamu davası açılmış olduğundan müşterek mesullerden gazetelerin sahibi olarak	Dönem sonuna bırakılması	07.12.1949	Rapor kabul edildi
77	Ali Rıza İncealemdaroğlu	Zonguldak	2527 sayılı Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu'nun 10. maddesine muhalif hareket ettiği ihbarıyla	Dönem sonuna bırakılması	07.12.1949	Rapor kabul edildi
78	Abdullah Çilli	Hatay	Eski Belediyeler Birliği üyesiyken görevini savsamaktan dolayı	Dönem sonuna bırakılması	30.12.1949	Rapor kabul edildi
79	Suphi Bedri Uluç	Hatay	Eski Belediyeler Birliği üyesiyken görevini savsamaktan dolayı	Dönem sonuna bırakılması	30.12.1949	Rapor kabul edildi
80	Tevfik Ekmen	Giresun	Kanuni takip yaptırabilecek mercie ihbarda bulunarak suçsuz olduğunu bildiği Alucra Mahkemesi Başkatibi Hasan Özkan'a suç isnat etmek suretiyle iftirada bulunmaktan sanık olmaktan	Dönem sonuna bırakılması	30.12.1949	Rapor kabul edildi
81	Sadık Aldoğan	Afyon	5 Mart 1950 tarihinde Millet Partisi'nin Kumkapı Bucak Şubesinin açılışı münasebetiyle Kumkapı Türbeli Caddesi 33 sayılı kahvehanede yapılan umumi toplantıda Hükümetin manevi şahsiyetini alenen tahkir ve tezyif ettiği ve Cumhurbaşkanı'nın gıyabında tecavüzkar sözler söylediği iddiasıyla	Cumhurbaşkanının gıyabında söylediği sözlerden dolayı yargılanmanın dönem sonuna bırakılması, diğer eylemden dolayı dokunulmazlığın kaldırılması	24.03.1950	Rapor kabul edildi
82	Sadık Aldoğan	Afyon	Millet Partisi mensupları tarafından İstanbul'da muhtelif tarihlerde Kâğıthane, Sarıyer, Tophane, Beşiktaş, Yenişehir ve Ortaköy semt ocaklarında tertip olunan umumi toplantılarda Hükümetin manevi şahsiyetini alenen tahkir	Cumhurbaşkanının gıyabında söylediği sözlerden dolayı yargılanmanın dönem sonuna bırakılması, diğer	24.03.1950	Rapor kabul edildi

			ettiği, Cumhurbaşkanının gıyabında lisanen tecavüzde bulunduğu ve kanunlara alenen sövdüğu iddiasıyla	eylemlerden dolayı dokunulmazlığın kaldırılması		
83	Sadık Aldoğan	Afyon	Millet Partisi mensupları tarafından 20 Temmuz 1949 gecesi Karşıyaka Ar Gazinosu'nda ve 24 Temmuz 1949 günü Ballıkuyu Ocak binasında tertip edilen toplantılarda Hükümetin manevi şahsiyetini alenen tahkir ettiği ve Cumhurbaşkanı aleyhinde lisanen tecavüzde bulunduğu iddiasıyla	Cumhurbaşkanının gıyabında söylediği sözlerden dolayı yargılanmanın dönem sonuna bırakılması, diğer eylemlerinden dolayı dokunulmazlığın kaldırılması	24.03.1950	Rapor kabul edildi

KAYNAKÇA

Arşiv:

American Foreign Policy, Basic Documents, 1941-1949. New York: Arno Press, 1971.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:8, 1946-1950.

Gazeteler:

Akşam, Tanin, Tasvir, Ulus, Vatan

Kitap ve Makaleler

ARMAOĞLU, Fahir (1991) **Belgelerle Türk Amerikan Münasebetleri**, Ankara: Türk Tarih Kurumu.

GÖNLÜBOL, Mehmet, Haluk ÜLMAN (1974), **Olaylarla Türk Dış Politikası**, Ankara: Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.

GÜRSEL, Halûk F., (1968) **Tarih Boyunca Türk-Rus İlişkileri**, İstanbul: AK Yayınları.

İBA, Şeref, (2004) "T.B.M.M.'nin Toplantı Düzeni Yönünden Kapalı (Gizli) Oturum Kavramı ve Türk Parlamento Tarihinde Kapalı Oturumlar", **A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 59 (3), ss.105-128.

KİLİ, Suna, Şeref Gözübüyük, (1985) **Türk Anayasa Metinleri, Senedi İttifaktan Günümüze**, Ankara: Türkiye İş Bankası.

KÜRKÇÜOĞLU, Ömer (1978), "Türk Demokrasisinin Kuruluş ve İşleyişinde Dış Etkenler (1946'dan bu yana)", **A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, C.33 (1-2), ss.213-247.

LASKİ, Harold J., (1946) **Demokrasi ve Sosyalizm**, (Çev. Niyazi Berkes), İstanbul: Yurt ve Dünya Kültür Yayınları.

SARAY, Mehmet, (2000) **Sovyet Tehdidi Karşısında Türkiye'nin NATO'ya Giriş**, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi .

T.B.M.M. (1949) **Anayasa ve İçtüzük**, Ankara: T.B.M.M. Basımevi.

URAN, Hilmi, (1959) **Hatıralarım**, Ankara: Ayyıldız Matbaası.

USLU, Nasuh, (2000) **Türk-Amerikan İlişkileri**, Ankara: 21. Yüzyıl Yayınları.

İnternet Siteleri

<http://www.trumanlibrary.org/calendar/viewpapers.php?pid=218956>

<http://www.trumanlibrary.org/calendar/viewpapers.php?pid=215590>

<http://www.trumanlibrary.org/publicpapers/index.php?pid=2014>

DİZİN

- 12 Temmuz Beyannamesi, 25,
31, 32, 34, 35, 36, 143
16'lar Konferansı, 104, 357
7 Eylül Kararları, 34, 44, 126,
181, 226, 287
Abdullah Çilli, 413, 420
Abdurrahman Bahadır, 418
Abdurrahman Konuk, 157, 315,
414, 415
Abdurrahman Melek, 364
Abdülhalik Renda, 24, 36
Abdülkadir Kalav, 394
Abidin Potuoğlu, 134, 377, 386,
393, 402, 411
Adalet Bakanlığı, 24, 166, 169,
200, 242, 248, 249, 255, 269,
276, 291, 298, 305, 311, 312,
338, 376, 377, 378, 381, 382,
394, 395, 397, 398, 401, 402,
403, 405, 411
Adalet Komisyonu, 156, 323,
330
Adana, 44, 66, 121, 133, 139,
290, 379, 390, 393, 399, 414
Adımlar, 73
Adil İltekin, 414
Adnan Adıvar, 375, 377, 391,
404
Adnan Menderes, 23, 29, 30, 31,
32, 33, 34, 35, 51, 52, 74, 155,
175, 191, 193, 194, 195, 196,
207, 224, 233, 240, 243, 247,
259, 260, 261, 266, 271, 272,
273, 274, 275, 283, 284, 356,
414, 416
Afganistan, 270, 362
Afyon, 34, 44, 57, 121, 134, 141,
144, 154, 155, 156, 157, 160,
267, 291, 311, 312, 313, 317,
318, 319, 320, 321, 326, 327,
328, 330, 331, 333, 334, 335,
337, 338, 339, 387, 397, 412,
413, 414, 415, 416, 418, 420,
421
Ağrı, 115, 116, 413
Ahmed Veziroğlu, 134, 154,
375, 376, 379, 389, 394, 396,
400, 406, 409, 414
Ahmet Ali Çınar, 117, 119, 270,
377, 378, 380, 384, 393, 396,
399, 402, 403, 409
Ahmet Emin Yalman, 414
Ahmet Erdoğan, 419
Ahmet Eymir, 414
Ahmet Fırıncı, 80
Ahmet Hâmit Selgil, 418
Ahmet İhsan Gürsoy, 134
Ahmet Kemal Silivrili, 228, 371,
404
Ahmet Kemal Varınca, 400, 404
Ahmet Oğuz, 41, 100, 101, 125,
126, 138, 144, 249, 261, 269,
282, 283, 288, 292, 309, 337,
344, 345, 364, 375, 377, 392
Ahmet Remzi Yüreğir, 379, 381,
384, 386, 388, 392, 397, 406,
409
Ahmet Sungur, 415
Ahmet Tahtakılıç, 35, 36, 46,
135, 138, 141, 142, 144, 155,

159, 242, 249, 267, 290, 334,
336, 337, 345, 390, 393, 398,
399, 404
Ahmet Ulus, 64, 85, 375, 401
Ahmetzade Nebi, 354
Akçadağ, 96, 97
Akdeniz Paktı, 360, 363
Akhisar, 68, 398
Akif Eyidoğan, 267
Akşam, 62
Ali Rıza Arı, 266, 382, 386, 388,
396, 409
Ali Rıza Erten, 46
Ali Rıza Esen, 267, 288
Ali Rıza İncealemdaroğlu, 134,
195, 418, 420
Ali Rıza Kırsever, 336, 376, 378,
384, 392, 393, 400, 403, 410,
411
Ali Rıza Türel, 327, 330, 336,
337, 340
Ali Uygur, 92, 93, 94, 95
Almanya, 64, 86, 270, 285, 351,
352, 353
Altın ve döviz rezervleri, 283
Amasra, 18
Amerika Birleşik Devletleri, 5,
50, 107, 279, 351, 361, 370
Amik, 44
Anadolu Gazetesi, 417
Anayasa Komisyonu, 314, 325
Andriyadis, 150, 153
Ankara, 6, 16, 17, 23, 54, 61, 66,
68, 73, 87, 88, 94, 117, 121,
129, 131, 132, 133, 145, 149,
151, 153, 156, 157, 164, 165,
190, 205, 227, 229, 242, 254,
264, 268, 269, 292, 293, 311,
312, 313, 319, 324, 338, 341,
343, 345, 347, 364, 365, 367,

386, 387, 389, 394, 417, 418,
423, 424
Ankara Üniversitesi, 85, 87, 163
Ankara Valisi, 88, 90
Antalya, 17, 18, 221, 380, 394,
396, 416
Aram Pehlivan, 80
Arap Birliği, 7, 361, 362
Arif Akman, 94
Arif Hikmet Onat, 401, 403
Arifiye, 96, 97
Arnavutluk, 351
Arslan Doğudan, 90, 91
Asım Gündüz, 163
Asım Gürsu, 408
Asım Us, 382, 416, 417
Aşkale, 400
Ateş Tutkal Limited Şirketi, 149
Atıf Akgüç, 367
Atıf İnan, 145, 154, 155, 156,
157, 375, 376, 377
Atlantik Paktı, 285, 360, 363
Avam Kamarası, 366, 370
Avrupa Ekonomik İşbirliği
Komitesi, 104
Avrupa Ekonomik İşbirliği
Teşkilâtı, 50, 363
Avrupa İktisadi İşbirliği
Teşkilâtı, 357
Avrupa İşbirliği İdaresi, 107
Avrupa Kalkınma Plânı, 106
Aydın, 34, 160, 364
Aydınlık, 66
Aziz Fıçıgil, 419
Aziz Uras, 378, 403, 409
B.M. Güvenlik Konseyi, 348,
361, 389
Bahadır Dülger, 419
Balıkesir, 33, 45, 159, 327, 330,
333, 339

Ballıkuyu, 331, 332, 421
Bankalar ve Sigortalar Muamele Vergisi, 287
Bartın, 18, 150
Basın Kanunu, 38, 48
Basın ve Yayın Genel Müdürlüğü, 169, 199, 242, 248, 249, 255, 298, 305
Basın Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü, 291
Batı Trakya Türkleri, 97, 98
Bayburt, 400, 404
Bayındırlık Bakanlığı, 43, 170, 200, 222, 248, 250, 251, 255, 256, 270, 277, 292, 298, 305, 378, 380, 383, 384, 385, 386, 387, 388, 390, 391, 393, 394, 395, 401, 402, 403, 406, 408, 412
Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü, 163, 254, 260, 270, 292
Behçet Kemal Çağlar, 53, 54, 55
Behçet Uz, 112, 378, 380, 383
Bekir Alkan, 92
Bergama, 17
Berlin, 65, 358
Beşiktaş, 328, 329, 420
Beynelmîlel İşçiler İttihadı, 65
Beyoğlu, 329
Bingöl, 34, 247
Birleşmiş Milletler, 5, 8, 26, 47, 125, 252, 285, 331, 333, 335, 348, 352, 353, 357, 358, 359, 361, 363, 367, 368, 369, 389
Boğazlar, 6, 31, 63, 64, 83, 347, 348
Boğazlar Sorunu, 31, 347
Bolşevik, 66
Brüksel Paktı, 359
Bulgaristan, 57, 86, 98, 270, 328, 351, 352, 355, 356, 382
Burdur, 117, 119, 270, 380
Bursa, 55, 103, 155, 157, 315, 319, 327, 330, 333, 334, 337, 339, 367, 413, 414, 415
Bülten İstatistik, 227
Bütçe Komisyonu, 168, 169, 170, 173, 174, 177, 193, 196, 199, 200, 202, 203, 208, 210, 212, 215, 227, 233, 234, 242, 248, 251, 252, 253, 254, 256, 261, 267, 268, 275, 276, 277, 288, 289, 303, 304
Büyükdere Kibrit Fabrikası, 149
Cafer Özelçi, 377
Câmi Baykurt, 74
Cavid Oral, 22, 381, 387, 388, 390, 391, 393, 395, 396, 397, 398, 399, 401, 402, 404, 405, 406, 407, 410, 411, 412
Cavit Ekin, 24, 141, 380, 381, 382, 385, 386, 387, 388, 390, 392
Celal Bayar, 32, 45, 62, 63, 74, 269, 325, 338, 340, 341, 344, 345, 346, 402, 403
Celâl Tarıma, 94
Celâl Zühtü Banneci, 80
Cemal Kazancıoğlu, 155, 385, 403
Cemal Kovalı, 399
Cemal Tunca, 134
Cemil Alevli, 394
Cemil Bilsel, 63, 375, 377
Cemil Cahit Toydemir, 376
Cemil Çalgüner, 376
Cemil Sait Barlas, 23, 59, 121, 268, 314, 323, 325, 382, 387, 388, 390, 391, 392, 393, 394,

395, 396, 397, 398, 399, 400,
401, 402, 406, 408, 411, 413
Cenap Aksu, 386, 388, 392, 419
Cenap Berksoy, 31, 414
Cevdet Kerim İncedayı, 365,
376, 378, 409, 414
Ceyhan, 411
Churchill, 33
Cihad Baban, 31, 32, 61, 62,
311, 375, 381, 413, 417, 419,
420
Cumhurbaşkanı, 1, 24, 37, 131,
142, 292, 326, 331, 332, 345,
357, 367, 404, 415, 420, 421
Cumhuriyet, 62
Cumhuriyet Savcılığı, 88, 312,
314, 338, 341
Çalışma Bakanlığı, 24, 170, 200,
249, 250, 255, 270, 277, 292,
377, 378, 381, 387, 394, 404,
407, 409
Çanakkale, 18, 97, 134, 336,
378, 384, 388, 393, 394, 413,
415, 416
Çankırı, 23
Çekoslovakya, 270
Çine, 160, 411
Çocuk Esirgeme Kurumu, 389
Çorum, 155
Çubuk, 228
Çukurova, 17, 379, 386
Danıştay, 145, 147, 151, 153,
166, 169, 199, 248, 249, 255,
269, 276, 285, 291, 298, 305,
397
Dean Acheson, 360
Deniz Harb Okulları, 68
Denizli, 23, 93, 131, 155, 157,
159, 225, 239, 266, 268, 311,

319, 325, 327, 330, 333, 338,
339, 340, 376, 405, 418
Denizyolları Umum Müdürlüğü,
56
Devlet Demiryolları ve
Limanları İşletme Genel
Müdürlüğü, 270, 292, 400,
408
Devlet Denizyolları ve Limanları
İşletme Genel Müdürlüğü, 292
Devlet Havayolları Genel
Müdürlüğü, 292
Devlet Havayolları Müdürlüğü,
270
Devlet İktisadi Teşekküllerinin,
260, 261
Devlet Meteoroloji İşleri Genel
Müdürlüğü, 169, 199, 242,
248, 249, 255, 291, 298
Devlet Opera ve Tiyatrosu, 16
Devlet Orman İşletmesi, 11
Devlet Üretim Çiftlikleri Genel
Müdürlüğü, 292
Devletçilik, 27, 79, 133, 226,
312, 313
Devrek, 416
Dışişleri Bakanlığı, 6, 97, 167,
169, 200, 206, 242, 248, 250,
255, 277, 291, 298, 305, 347,
375, 378, 381, 382, 383, 387,
389, 392, 405
Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi,
85
Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi,
163
Dimitrof, 31
Dinar, 375, 389, 406, 409, 414
Diyanet İşleri Başkanlığı, 51,
128, 129, 169, 199, 242, 248,

249, 255, 269, 276, 291, 294,
298, 305
Diyarbakır, 24, 59, 129, 139,
155, 157, 205, 262, 275, 285,
292, 315, 319, 355, 367, 392,
419
Edip Servet Tör, 367
Ekmekçi Kadın, 416
Ekonomi Bakanlığı, 24, 170,
200, 243, 248, 250, 298, 305,
375, 381, 382, 385, 386, 388,
390, 392
Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı,
59, 292
Ekrem Burgaz, 156
Ekrem Oran, 131, 155, 316, 324,
338, 390, 403
Elâzığ, 18, 113, 115, 140, 155,
288, 319, 321
Elmadağ, 228
Emekli Sandığı Kanunu, 43
Emin Erişirgil, 104, 111, 160,
382, 390, 392, 393, 395, 396,
397, 398, 400, 401, 402, 403,
404, 406, 407, 408, 409, 410,
411
Emin Halim Ergun, 157, 391
Emin Sazak, 32, 140, 196, 284,
322, 415
Emin Soysal, 43, 58, 87, 88, 95,
97, 100, 163, 376, 377, 378,
380, 385, 387, 388, 390, 391,
393, 395, 400, 406, 407
Eminittin Çeliköz, 386, 392, 401,
411
Emlâk Kredi Bankası, 20, 281,
409
Emniyet Genel Müdürlüğü, 169,
200, 242, 248, 250, 255, 277,
291, 298, 305

Emniyet Sandığı, 148, 150
Enbüyük Tehlike, 80
Engels, 66, 68
Enis Akaygen, 351, 366, 381
Enver Kök, 358, 401
Ereğli, 18
Erzincan, 53, 54, 55, 113, 114,
115, 319, 327, 330, 333, 339,
390, 395, 418
Erzurum, 18, 24, 59, 129, 157,
227, 296, 301, 327, 330, 334,
339, 384, 395, 402, 410
Esad Oktay, 407
Esat Adil Müstecaplıoğlu, 84
Esat Bozkaya, 91
Esat Tekeli, 267, 288, 401
Esat Uras, 366
Eskişehir, 22, 32, 34, 41, 66, 84,
100, 117, 123, 125, 134, 138,
140, 144, 249, 269, 282, 284,
292, 309, 322, 337, 344, 364,
380, 381, 393, 407, 411, 412,
415
Etem İzzet Benice, 419, 420
Etibank, 281, 288, 396, 409
Eyüp Durukan, 194, 227
Fahri Karakaya, 140, 155, 288,
321, 378, 389, 406, 408
Fahri Kurtuluş, 193, 382, 395,
396, 398, 406, 407, 409, 418
Faik Ahmet Barutçu, 117, 141,
147, 160, 371, 378, 381, 382,
383, 384, 385, 386, 388, 390,
393
Faik Kurdoğlu, 249, 375, 376,
377, 405
Faik Seler, 380
Faik Yılmazipek, 337
Faris Erkman, 80
Faşizm, 70, 86

Fazıl Ahmet Aykaç, 155, 157, 367
Fazıl İ. Verdi, 148
Fehmi Ateş, 149, 152
Fen Fakültesi, 163
Feridun Fikri Düşünsel, 31, 196, 377, 381, 392, 393
Ferit Ecer, 303
Ferit Kalmuk, 82
Fethi Erimçağ, 388, 391, 404, 415
Fethi Mağara, 288, 381, 382
Feyzi Kalfagıl, 315
Feyzullah Uslu, 344
Fikri Apaydın, 103, 112, 134, 375, 383
Fikri Feşcioğlu, 149
Filistin, 358, 359
Fransa, 7, 45, 64, 87, 99, 100, 239, 270, 281, 335, 343, 357, 359, 363, 367, 391
Fuad Köprülü, 35, 131, 134, 364, 413
Fuad Sirmen, 314, 316, 322, 324, 325, 366, 388, 391, 392, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 401, 402, 403, 404, 405, 410, 411
Fuat Arna, 325, 338, 418
Fuat Hulusi Demirelli, 134, 135, 138, 314, 323
Fuat Köprülü, 22, 366, 415
Fuat Umay, 99, 379, 380, 396, 408
Gabriyel Büyon, 100
Galip Yüksel, 313
Gazi Çiftliği, 42
Gaziantep, 103, 237, 314, 323, 325, 364, 394, 413
Gece Postası, 420
Gediz, 17, 376

Gelir Vergisi, 50, 277
Genelkurmay Başkanlığı, 43, 56, 263
George Mathers, 370
Gerçek, 61, 375
Giresun, 18, 64, 420
Gördes, 416, 417
Görüşler, 74
Gümrük ve Tekel Bakanlığı, 145, 153, 170, 200, 248, 250, 255, 270, 277, 292, 298, 305, 375, 380, 390, 392, 398, 406, 419
Gümüşhane, 35, 367
Günaltay Hükümeti, 46, 52, 55, 121, 131, 142, 250, 254, 259, 268, 283
Güney Amerika, 362
Haberleşme Konferansı, 387
Habeşistan, 270
Hakkı Gedik, 32, 134, 228, 265, 267, 286, 376, 408, 411
Halil Atalay, 135, 378, 389, 413
Halit Nazmi Keşmir, 24, 100, 101, 102, 174, 203, 230, 231, 235, 238, 240, 243, 375, 376, 378, 380, 381, 382
Halkevleri, 68, 121, 122, 123, 190, 218, 292, 391
Halkodaları, 121
Haluk Cemal Beydeşman, 420
Hamdi Orhon, 393
Hamdi Şarlan, 59
Hamdi Yalman, 45
Hamdullah Suphi Tanrıöver, 193
Hamidiye Köy Enstitüsü, 68
Harapsonik, 124
Harriman Komitesi, 106

Harry Truman, 106, 107, 291,
347, 349, 350, 351, 359, 360,
367, 368
Hasan Âli Yücel, 415
Hasan Dinçer, 121, 122, 123,
142, 144, 160, 327, 333, 334,
335, 337, 387, 391, 393, 397,
399, 408
Hasan Nuri Köni, 336
Hasan Polatkan, 34, 44, 380, 404
Hasan Saka, 24, 34, 35, 36, 37,
41, 42, 44, 45, 46, 63, 64, 97,
98, 117, 118, 121, 122, 123,
131, 132, 135, 136, 137, 138,
140, 159, 247, 248, 254, 332,
363, 364, 375, 378, 379, 380,
388, 389, 391, 393
Hasan Şükrü, 92, 94
Hatay, 194, 227, 411, 413, 420
Havza, 17
Hayatı Ucuzlatma Komisyonu,
117, 118
Haydar Rüştü Öktem, 414, 417
Hayrullah Ürkün, 418
Hayvanlar Vergisi, 170, 200,
206, 256, 278, 286, 299
Hazırlama Komisyonu, 311, 314,
316, 317, 322, 324, 326, 331,
333, 338, 341
Hazim Bozca, 52, 53, 339
Hıfzı Oğuz Bekata, 131, 157,
383, 390, 400, 409
Hicri Seçkiner, 418
Hikmet Bayur, 340
Hindistan, 370
Hizmet Erbabı Vergisi, 198
Hollanda, 273, 281, 370
Hudut ve Sahiller Genel
Müdürlüğü, 292

Hudut ve Sahiller Sağlık Genel
Müdürlüğü, 163, 270
Hukuk Fakültesi, 163
Hulki Karagülle, 153, 380
Hulusi Aykent, 419
Hulusi Oral, 155, 157, 266, 387,
412
Hüsamettin Tugaç, 394, 407
Hüseyin Bingöl, 134, 416
Hüseyin Cahit Yalçın, 366, 413,
417
Hüseyin Polat, 90, 91
Hüseyin Ulusoy, 377, 379, 391,
402
Hüsnü Çakır, 123, 158, 387, 391,
396, 399, 400, 404, 405, 406,
407, 410
Hüsnü Ulus, 150, 152
II. Dünya Savaşı, 51, 100, 203,
287, 353
Irak, 148, 370
Isparta, 17, 141, 353, 390, 415,
416, 419
İbrahim Arvas, 58, 129, 288,
390, 393
İbrahim Rauf Ayaşlı, 418
İbrahim Refik Soyer, 381, 383,
386, 394, 395, 399, 401
İçel, 102, 134, 389, 413, 416
İçişleri Bakanlığı, 13, 24, 124,
169, 200, 242, 248, 250, 255,
269, 277, 291, 298, 305, 375,
376, 377, 380, 381, 382, 385,
388, 389, 390, 391, 393, 395,
397, 398, 400, 401, 402, 404,
406, 407, 409, 411
İdil Biret, 99, 100, 379, 400
İhsan Ezgü, 151
İhsan Hâmit Tigrel, 285, 292,
389, 405, 419

İhsan Karesioğlu, 97, 378
İhsan Olgun, 128, 129, 302, 304,
392, 398, 404
İhsan Şerif Özgen, 387
İhsan Yalçın, 382, 397, 398, 400,
407
İkinci Cihan Harbi, 7, 8
İkinci Dünya Savaşı, 137
İktisadi Devlet Teşekkülleri,
257, 272, 278
İktisadi İşbirliği Şefi, 107
İlahiyat Fakültesi, 128
İlâhiyat Fakültesi, 129, 130, 131
İleri Demokrat Cephesi, 83
İller Bankası, 14, 388, 401, 402
İmam Hatip Kursları, 130
İmam Hatip Okulları, 129, 130
İnebolu, 18, 381
İnegöl, 103
İngiltere, 5, 64, 77, 87, 140, 227,
239, 268, 270, 273, 281, 285,
290, 331, 332, 335, 347, 348,
357, 359, 361, 363, 365, 366,
370
İran, 7, 124, 270, 361, 362, 370,
406, 411
İslâm İlimleri Tetkik Enstitüsü,
130
İsmail Hakkı Çevik, 32, 41, 123,
377, 381, 391
İsmail Rüştü Aksal, 33, 35, 258,
267, 268, 276, 279, 280, 281,
282, 289, 290, 393, 394, 397,
402, 403, 405, 406, 408, 409,
410
İsmet İnönü, 1, 24, 32, 45, 46,
138, 142, 143, 144, 325, 338,
340, 341, 346, 350, 367, 368,
404
İspanya, 358, 359

İspir, 400, 404
İsrail, 359
İstanbul, 1, 18, 31, 32, 33, 35,
51, 54, 61, 62, 65, 66, 68, 72,
73, 76, 82, 84, 85, 121, 129,
130, 131, 133, 134, 135, 136,
150, 153, 154, 160, 164, 166,
170, 190, 192, 193, 195, 196,
197, 228, 230, 254, 265, 266,
267, 269, 292, 295, 296, 299,
301, 306, 307, 308, 311, 314,
317, 321, 323, 327, 328, 330,
334, 336, 340, 351, 364, 371,
378, 381, 384, 386, 387, 390,
391, 392, 394, 396, 398, 403,
404, 407, 413, 415, 417, 419,
420, 423
İstanbul Sıkıyönetim
Komutanlığı, 61
İstanbul Üniversitesi, 117
İstatistik Genel Müdürlüğü, 169,
199, 242, 248, 249, 255, 265,
276, 291, 298, 305
İstihlâk Vergisi, 133, 134, 286,
299
İsveç, 64, 112, 175, 204, 227,
268, 273
İsviçre, 46, 111, 112, 163, 175,
204, 227, 268, 273, 353, 406
İş Derneği, 65
İş Kanunu, 19, 387
İşçi Sendikaları Birliği, 82
İşletmeler Bakanlığı, 59, 277,
292, 406, 411
İtalya, 45, 86, 100, 108, 268,
270, 273, 281, 353, 354, 355,
358, 359, 370, 397
İtiti, 154, 156, 385
İyidere Kereste Fabrikası, 145,
153

İzmir, 18, 24, 59, 66, 68, 129,
131, 133, 151, 154, 155, 193,
295, 299, 306, 316, 319, 324,
327, 330, 331, 334, 338, 340,
380, 384, 385, 386, 402, 404,
407, 414, 415, 416, 417
Jandarma Genel Komutanlığı,
169, 200, 242, 248, 250, 255,
277, 291, 294, 298, 305
Japonya, 227, 285
Johnson Mektubu, 350
Jülien La Farrière, 335
Kâbe örtüsü, 408
Kâğıthane, 328, 337, 420
Kalkınma İstikrazı Tahvilleri, 165
Kamil Boran, 345
Kâmil Coşkunoglu, 400
Kâmil Gündeş, 134, 390, 399,
410
Kâmil İdil, 165, 361, 362, 389
Kâmran Örs, 155
Kanada, 107, 286, 359
Kapuzlu, 160
Karabük, 68, 222, 398
Karacabey, 103, 401
Karadeniz, 6, 18, 249, 288, 347,
348, 385, 403, 410
Karayolları Genel Müdürlüğü,
292
Kars, 83, 155, 267, 394, 407
Karşıyaka, 331, 421
Kasım Ener, 410, 414
Kasım Gülek, 46, 379, 380, 383,
384, 385, 386, 389, 390, 391
Kastamonu, 288, 289, 319
Kayseri, 97, 103, 112, 134, 319,
322, 325, 390, 410, 418
Kazanç Vergisi, 58, 170, 200,
256, 277, 286, 299
Kazım Aydar, 390

Kâzım Karabekir, 370
Kâzım Özalp, 327, 341
Kazım Sevüktekin, 194
Keçiören, 130
Kefken, 18
Kemal Akan, 90, 91
Kemal Özçoban, 34, 157, 376,
378, 387, 390, 401, 402, 408,
413, 418
Kemal Satır, 394, 398, 400, 408
Kemal Turan, 141, 415, 416
Kemal Zeytinoglu, 34, 44, 117,
134, 380, 386, 388, 393, 396,
400, 408, 411
Kemali Bayizit, 382, 389, 392,
395, 396, 398, 399, 405, 407,
408, 410
Kepirtepe, 96, 97
Kesinhesap Kanunu, 293, 304,
309
Kıbrıs, 350, 365, 409
Kırıkkale, 228, 385, 389
Kırklareli, 99, 319, 320, 327,
330, 334, 340, 408
Kırşehir, 323
Kıyafet Kanunu, 103
Kızılay, 116
Kızılordu, 81
Kocaeli, 17, 33, 35, 195, 289,
325, 367, 388, 419
Komünist İleri Gençlik, 69
Komünizm, 65, 67, 69, 80
Konya, 17, 140, 153, 194, 295,
300, 307, 327, 330, 333, 336,
339, 340, 371, 379, 380, 384,
396, 401, 414, 415
Kore, 358
Kozlu, 414
Köy Enstitüleri, 95, 96
Köy Enstitüsü, 23, 95, 96, 97

Köy Kanunu, 51
Kumkapı, 316, 317, 326, 416,
420
Kurtuluş, 66
Küçüktaşı Limanı, 18
Kütahya, 32, 35, 134, 138, 141,
142, 144, 155, 159, 163, 175,
195, 207, 228, 232, 236, 242,
249, 259, 261, 265, 267, 286,
290, 334, 336, 345, 387, 393,
414, 416
Lahey, 46
Lake Success, 359
Latife Bekir Çeyrekbaşı, 392
Lazar Levi, 99
Lehistan, 86
Londra, 357, 363, 366, 383
Lüks Vergisi, 58, 256
Lütfi Gören, 390
Mahatma Gandi, 370
Mahmut Nedim Gündüzalp, 379,
380, 381, 382, 384, 385, 386,
387
Malatya, 17, 388, 414
Maliye Bakanlığı, 44, 169, 200,
230, 242, 248, 250, 255, 256,
270, 277, 292, 293, 298, 303,
305, 376, 378, 381, 382, 386,
392, 393, 397, 403, 405, 406,
409
Manisa, 34, 94, 134, 160, 249,
291, 313, 319, 327, 330, 334,
340, 344, 385, 413
Maraş, 18, 43, 58, 87, 94, 95,
100, 127, 163, 165, 361, 376,
390, 391, 406
Mardin, 46, 56, 194, 327, 330,
334, 340, 345, 394, 407
Marko Paşa, 96
Marks, 66, 68

Marksizm, 89
Marmara, 18, 398
Marshall Plânı, 104, 108, 110,
111, 276, 281, 292, 350, 357,
382
Marshall Yardımı, 104, 112, 279,
284, 286, 288, 289, 347, 349
Mason Derneği, 396
Matbuat Kanunu, 30, 419
Mazhar Germen, 34, 364
Mebrure Aksoley, 387
Mehmet Aşkar, 412
Mehmet Kâmil Boran, 56, 340,
392, 394, 395, 398, 399, 400,
403
Mehmet Sadık Eti, 414
Memurin Muhakematı Kanunu,
51
Merkez Bankası, 165, 178, 203,
287, 382
Mesut Çuhacıoğlu, 90, 91
Mezopotamya, 44
Mısır, 120, 361, 362, 370, 403
Millet Partisi, 51, 141, 260, 282,
326, 328, 331, 338, 340, 344,
371, 418, 420, 421
Milletlerarası İmar ve Kalkınma
Bankası, 118, 280
Milletlerarası Mülteci Teşkilâtı,
353
Milletlerarası Mülteciler
Teşkilâtı, 354
Milli Eğitim Bakanlığı, 85, 86,
99, 122, 128, 130, 292, 298,
305, 377, 378, 379, 380, 382,
385, 387, 391, 392, 393, 394,
395, 396, 400, 401, 402, 403,
405, 407, 408

Millî Eğitim Bakanlığı, 169, 200,
215, 248, 250, 255, 256, 277,
378
Millî Kalkınma Partisi, 103
Millî Koruma Kanunu, 141
Millî Korunma Kanunu, 160,
388
Millî Korunma Kanunu, 364
Millî Korunma Mahkemeleri,
229
Millî Savunma Bakanlığı, 24, 43,
169, 170, 200, 227, 242, 248,
249, 255, 263, 264, 269, 276,
277, 291, 299, 306, 376, 385,
387, 391, 396, 399, 400, 404,
405, 406, 407, 410
Mim Kemal Öke, 398
Mirahur, 124
Mirarengiz, 124
Mitat Sakaroğlu, 155
Mitat Şakir Altan, 379, 380, 401
Mithat Tolunay, 94
Montreux Sözleşmesi, 347
Montrö Sözleşmesi, 7
Mösyö Herriot, 367
Muamele Vergisi, 50, 170, 198,
199, 201, 211, 256, 278, 281,
286, 299, 409
Muammer Alakant, 134
Muammer Eriş, 242, 268
Mudanya, 18, 391
Muğla, 134, 155, 221, 315, 322,
340, 344
Muhasebei Umumiye Kanunu,
179, 302
Muhittin Baha Pars, 55, 155,
157, 334, 391, 405, 410
Muhsin Adil Binal, 403
Muhsin Faik Dünder, 414, 415
Muhtar Ertan, 382

Mustafa Ecemiş, 90, 91
Mustafa Kemal Atatürk, 45, 55,
89, 125, 193, 347, 361, 365,
405, 424
Mustafa Kentli, 340
Mustafa Korkut, 416
Mustafa Reşit Tarakçıoğlu, 380,
382, 391
Mustafa Suphi, 65
Muzaffer Akalın, 289, 386, 387,
407, 409, 411, 412
Muzaffer Koçak, 159, 393, 405,
406
Mümtaz Faik Fenik, 410
Mümtaz Ökmen, 23, 324, 343
Münir Birsell, 24, 36, 59, 193,
196, 385, 406, 407, 411
Münir Hüsrev Göle, 24, 379,
380, 381, 382, 385, 386, 388,
389, 390, 391, 392, 393
Müstakil Demokratlar, 41, 52,
135
Naci Aras, 418
Naci Pergel, 340
Naci Tınaz, 227
Nail Vahdeti, 80
Nail Vahdettin, 80
Naşit Fırat, 157, 385
NATO, 347, 365, 424
Nazım Hikmet, 66, 68
Nazım Poroy, 156, 327, 330,
333, 334, 335, 367, 390
Necati Erdem, 315, 322, 344
Necmettin Sadak, 104, 108, 110,
111, 352, 353, 354, 356, 357,
358, 359, 360, 361, 363, 364,
365, 367, 368, 369, 379, 381,
382, 383, 387, 392, 400, 405,
406, 407, 409

Necmettin Sahir Sılan, 112, 113,
383, 392, 393
Nevzettin Yalçın, 90, 91
New York, 347, 357, 359, 367,
423
Niğde, 17, 155, 303, 376
Nihat Erım, 35, 46, 268, 270,
325, 366, 367, 387, 388, 390,
391, 393, 395, 397, 398, 399,
402, 403, 404, 405
Nikola Fakaçeli, 381
Nikola Fakaçelli, 383
Niyazi Aksu, 380, 394, 412
Niyazi Çıtakoğlu, 385, 413, 415
Norhur, 80
Norveç, 63, 64, 370
Nurettin Oryan, 420
Nurettin Ünen, 376, 381, 388,
392, 393, 394, 395, 396, 410,
412
Nuri Killioğlu Fabrikası, 396
Nuri Leflef, 340
Nuri Özsan, 135, 344, 383, 403,
404, 405
Nuri Tarhan, 416
Nurullah Esat Sümer, 59, 366
Nüfus Kanunu, 14
Ocak Gazetesi, 418
Oliver Francs, 106
Orakçekeç, 66
Ordu, 45, 59
Orhan Gündüz, 90, 91
Orhan Seyfi Orhon, 85, 385, 397
Orman Genel Müdürlüğü, 42,
243, 254, 270, 292, 412
Orman Kanunu, 10, 390
Ortaklar, 96, 97
Ortaköy, 328, 329, 420
Osman Bölükbaşı, 325, 338, 416,
418

Osman Nuri Köni, 51, 141, 196,
269, 378, 389, 397, 402, 403
Osman Ocak, 392
Osmanlı İmparatorluğu, 359
Ömer Asım Aksoy, 401
Ömer Cemal Sağlam, 418
Özalp, 124
Pakistan, 362
Paris, 97, 98, 100, 104, 105, 106,
112, 357, 358, 359, 361, 363,
383
Paris Konferansı, 106
Pazarören, 97
Peker Hükümeti, 23
Pierre-Olivier Lapie, 367
Polis Enstitüsü, 229
Pomaklar, 98, 99
Porsuk Barajı, 383, 387, 388
Portekiz, 111, 227
Posta Telgraf ve Telefon İşletme
Genel Müdürlüğü, 270
Postdam Konferansı, 347
Rahmi Apak, 414
Raif Karadeniz, 147, 303
Rasih Kaplan, 393
Rasim Erel, 382, 396
Rauf Bayındır, 418
Recai Güreli, 33, 389, 393, 394,
396, 397
Recep Peker, 1, 22, 23, 24, 30,
34, 36, 41, 45, 61, 63, 85, 102,
154, 159, 174, 188, 191, 192,
193, 196, 312, 375
Refik Ahmet Sevengil, 386, 387
Refik Koraltan, 32, 102, 134
Reggio Emilia, 354
Reşad Aydınllı, 131, 159, 225,
338, 339, 340, 341, 346, 375,
381, 387, 388, 390, 396, 399,
403, 405, 418

Reşat Aydın, 23, 159, 268, 311, 325, 338
Reşat Şemsettin Sirer, 85, 95, 99, 129, 164, 375, 377, 378, 379, 380, 382, 385, 394, 396, 401, 404, 407, 409
Rifat Gürsoy, 376
Rize, 24, 94, 145, 193, 316, 319, 320, 322, 327, 330, 334, 340, 361, 418
Roma, 100
Romanya, 57, 86, 95, 270, 328, 351
Rum Papaz Mektebi, 131
Rusya, 6, 64, 83, 86, 87, 89, 90, 285, 327, 355
Ruşen Eşref Ünaydın, 98
Rüştü Şardağ, 74
Sabiha Sertel, 74
Sabir Erbir, 378
Sabit Sağıroğlu, 395, 403, 405
Sabri Koçer, 401, 414
Sadık Aldoğan, 44, 45, 57, 58, 59, 141, 267, 291, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 340, 346, 360, 361, 405, 411, 414, 415, 416, 418, 420, 421
Sadıkzade Akif, 150
Sadi Bekter, 267
Sadi Irmak, 377, 378
Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı, 112, 170, 200, 248, 250, 255, 256, 270, 277, 292, 298, 305, 378, 380, 383, 392, 395, 396, 398, 408
Sahir Kurutluoğlu, 323, 405

Said Odyak, 366
Saim Ali Dilemre, 193, 361
Saim Ergenekon, 375, 416
Sait Azmi Feyzioğlu, 322, 325
Sait Köksal, 353, 354, 397, 419
Saka Hükümeti, 24, 36, 37, 41, 46, 117, 118, 128, 131, 259
Sakarya, 17
Samsun, 17, 18, 63, 66, 80, 157, 320, 327, 330, 333, 385, 414
Sarıyer, 328, 420
Sason, 115, 116, 419
Sayıştay, 166, 169, 199, 242, 248, 249, 255, 269, 276, 291, 293, 294, 298, 299, 303, 304, 305, 306, 309
Sayıştay Komisyonu, 293, 294, 298, 299, 303, 305, 306
Seçim Kanunu, 38, 47, 51, 103, 292, 332, 398, 402
Sedad Pek, 387, 388, 391, 394, 404, 419
Sedat Kansu, 92, 94
Seferberlik Kanunu, 291
Sendikalar, 67, 81
Senihi Yürüten, 121, 160, 161, 230, 379, 387, 391, 400, 408, 411, 419
Seyfi Oran, 304, 309
Seyhan, 22, 42, 56, 94, 98, 129, 155, 156, 320, 379, 380, 414
Sıkıyönetim, 41, 62, 63, 84, 229
Sıkıyönetim Komutanı, 61, 62, 63
Sıkıyönetim Komutanlığı, 62, 64, 65
Sıkıyönetim Mahkemesi, 69
Sırrı Öz, 22
Sıtkı Özer, 419

Sinan Tekelioğlu, 22, 42, 43, 56,
98, 155, 156, 157, 376, 378,
382, 384, 385, 386, 391, 394,
395, 396, 398, 402, 404, 405,
406, 411, 414
Sinop, 15, 103, 260, 340, 357,
358, 364, 365, 414
Sinop Cezaevi, 15
Sivas, 138, 296, 301, 394
Son Dakika, 62
Son Posta, 62
Son Saat, 62
Son Telgraf, 419, 420
Sosyalist Emekçi ve Köylü
Partisi, 84
Sovyetler Birliği, 5, 6, 64, 71,
80, 347, 348
Sozopol Burnu, 356
Söğüt Gölü, 120
Spitzberg, 63, 64, 375
Spitzberg adaları, 63
Suad Hayri Ürgüblü, 152, 153
Suat Hayri Ürgüblü, 145, 146,
147, 148, 151
Suat Yurtkoru, 156
Suheyp Karafakioğlu, 385
Suna Kan, 100, 400
Suphi Batur, 260, 358
Suphi Bedri Uluç, 411, 420
Suriye, 262, 361, 391
Susurluk, 17
Suut Kemal Yetkin, 163, 415
Sümerbank, 140, 229, 397
Süreyya Örguevren, 45, 159
Şahin Laçin, 155, 156
Şahin Lâçin, 44, 407
Şefik Hüsnü Değmer, 65, 66, 67,
68, 69, 71, 73, 76, 77, 78, 80,
81, 83, 84, 86

Şemsettin Günaltay, 46, 56, 59,
121, 138, 275, 284, 293, 346,
394, 400, 403, 404, 406
Şevket Adalan, 24, 125, 380,
384, 386, 392, 394, 395, 399,
401, 402, 403, 406, 408, 410,
411, 412
Şinasi Devrin, 24, 376, 377, 378,
379, 381, 382, 384
Şükrü Koçak, 157, 377, 379,
381, 383, 387
Şükrü Saraçoğlu, 159, 194, 371
Şükrü Sökmensüer, 24, 35, 64,
103, 104, 375, 376, 377
Şükrü Süer, 404
Tahsin Banguoğlu, 34, 100, 128,
129, 247, 387, 391, 392, 393,
394, 395, 396, 398, 399, 400,
401, 402, 403, 405, 407, 408
Tahsin Bekir Balta, 24, 361, 375,
381, 387, 389
Tahsin Coşkan, 88, 93, 375, 379,
380, 382, 383, 386, 387
Tahsin Tüzün, 392
Tahtacılar, 99
Tahriri Sükûn Kanunu, 66
Talat Simer, 413
Talât Ülkü, 356
Tan, 69, 73, 78
Tan Gazetesi, 69
Tapu Kadastro Genel
Müdürlüğü, 242
Tapu ve Kadastro Genel
Müdürlüğü, 169, 200, 248,
249, 255, 269, 291, 298, 305
Tarım Bakanlığı, 22, 24, 150,
170, 200, 248, 250, 255, 256,
270, 277, 292, 299, 306, 376,
377, 379, 382, 383, 386, 387,

388, 390, 391, 393, 398, 399,
402, 406, 407, 411, 412
Tasvir, 24, 36, 62, 417, 419
Tekel Bakanlığı, 147, 150
Tekel Genel Müdürlüğü, 145,
146, 150, 153, 254, 270, 292,
380
Tekel Hastanesi, 145, 151, 153
Tekel İdaresi, 148, 150, 257, 278
Temyiz Mahkemesi, 56
Tevfik Ekmen, 420
Tevfik Fikret, 87, 371
Tevfik Rüştü Aras, 73, 76
Tevhidi Tedrisat Kanunu, 129,
130
Tezer Taşkiran, 155, 411
Tıp Fakültesi, 163, 398
Ticaret Bakanlığı, 24, 153, 154,
155, 170, 200, 249, 250, 255,
277, 299, 306, 375, 376, 377,
379, 380, 381, 382, 384, 385,
386, 387, 388, 390, 391, 393,
394, 395, 396, 397, 398, 399,
400, 401, 402, 403, 407, 408,
409, 410
Tito, 31
Tokat, 33, 156, 367
Tophane, 328, 329, 420
Toprak Kanunu, 10
Toprak Mahsulleri Ofisi, 43, 56,
156, 179, 214, 229, 287, 404
Toprak Mahsulleri Vergisi, 167,
168, 198, 199, 203, 211, 253,
308
Toprak Ofisi, 22, 56, 240, 384,
395
Trablusşam İslam Ahalisi, 370
Trabzon, 18, 66, 139, 371, 391,
415
Trak, 154, 156

Truman Doktrini, 349, 359
Tunceli, 31, 112, 113, 114, 115,
116, 383
Türk-Fransız Dostluk Grubu,
367
Türkiye Komünist Partisi, 65,
78, 79, 80, 86
Türkiye Sosyalist Emekçi ve
Köylü Partisi, 78, 84
Türkiye Sosyalist Partisi, 69
Türkiye Sosyalist, Emekçi ve
Köylü Partisi, 69
Ulus, 136, 312, 355
Uluslararası Para Fonu, 125
Umumî Muhasebe Kanunu, 214
Urfa, 159, 163, 262, 267, 288,
415
Üniversitelerarası Kurul, 85, 86,
87
Ünye, 45
Vâkıf Çakmur, 148
Vakıflar Genel Müdürlüğü, 254,
270, 292
Vakit, 62
Van, 18, 58, 129, 157, 158, 159,
288, 376, 387, 393
Van Cezaevi, 124
Vasfi Ekiner, 92
Vasfi Gerger, 159
Vasfi Raşit, 87
Vatan, 62, 148
Vedat Dicleli, 59, 205, 262, 271,
275, 355, 382, 385, 402, 403,
404, 405, 406, 407, 408, 409,
410, 412
Vehbi Kocagüney, 59, 157, 227,
380, 382, 389, 390, 395, 396,
397, 399, 402, 404, 406, 410
Vehbi Sarıdal, 155
Vergi Usul Kanunu, 281

Veteriner Fakültesi, 87, 88, 90, 387
Vivaka İrmas, 150
Washington, 106, 108, 110, 357, 359, 360, 367, 368
Wittol, 156
Yakup Kalgay, 377
Yalta Konferansı, 347
Yavuz Abadan, 22
Yavuz Harb Gemisi, 68
Yeni Gazete, 416, 417
Yeni Sabah, 61, 62, 375, 418
Yeni Türkiye, 62
Yenişehir, 328, 329, 337, 420
Yerlimallar Pazarları, 9
Yeşilköy, 356
Yeşilova, 117, 409
Yol Vergisi, 58, 206, 256, 278
Yoldaş, 66
Yozgat, 22, 128, 297, 302, 304, 414, 415
Yugoslavya, 98, 270, 351, 352
Yunanistan, 7, 87, 97, 99, 145, 149, 152, 270, 349, 352, 353, 358, 361, 362, 369
Yunus Muammer Alakant, 34, 160, 291, 313, 376, 379, 382, 385, 392, 397, 398, 399, 402, 406, 408
Yurt ve Dünya, 73, 86, 164, 423
Yusuf Kemal Tengirşenk, 340, 357, 358, 364, 383
Yusuf Öztürk, 90, 91
Yusuf Ziya Ortaç, 383, 394, 410
Yüce Divan, 145, 153, 156
Yüksek İlahiyat Fakültesi, 58
Yüksek Ziraat Enstitüleri, 16
Yüksek Ziraat Enstitüsü, 87, 387
Zekeriya Sertel, 73, 74
Zeki Çalık, 149
Zeki Tulcalı, 418
Zeylan, 115, 116
Ziraat Bankası, 22, 43, 56, 114, 137, 281, 289, 297, 301, 302, 308, 309, 402, 403, 409
Zirai Donatım Kurumu, 34, 379, 390
Ziya Ersin Cezaroğlu, 387, 405
Ziya Geboloğlu, 406, 407
Ziya Şakir Soku, 419
Zonguldak, 24, 68, 85, 104, 109, 134, 195, 396, 399, 401, 414, 416, 418, 420

ISBN : 978 - 975 - 6226 - 95 - 7 (Tk. No.)

ISBN : 978 - 975 - 6226 - 97 - 1 (2. Cilt)

**TBMM BASIMEVİ
ANKARA - 2012**